

VÖRÖSMARTY MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI 6.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
HORVÁTH KÁROLY ÉS TÓTH DEZSŐ

6.

DRÁMÁK I.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1965

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

IFJÚKORI DRÁMÁK ÉS DRÁMATÖREDÉKEK
(1819—1824)

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
FEHÉR GÉZA

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1965

Készít
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉBEN

Lektorálta
BARTA JÁNOS
MEZEI MÁRTA

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1965

Printed in Hungary

TATÁR JÁRÁS UTÁN TÖRTÉNT ESET

NÉZŐJÁTÉK HÁROM FŐLVONÁSBAN

(1819)

SZEMÉLYEK:

NAGYFALVI PÁL
LÓRIKA, ennek leánya
ANDOR, öreg szolga
SZÉPHALMI SÁNDOR
DOMBOSI MÁRTON
RAGYIVA JANKÓ, a' szolgája

[ELSŐ] FÖLVONÁS

[E]LSŐ [J]ELENÉS

Ragyiva

(egy erdőközi gyalog uton fáradtan ballag, végre megállapodik a' fák között, 's fohászkodik:)

5 <Szegény fejem! be sok baj ért már tégedet, a' sok jó>*
<között gyakran kellemetlen napok is hatottak már>
<reád; igaz ugyan hogy az ember egészen boldog soha>
<sem lehet, 's e' gondolat valamennyire megnyugtatja>
10 <boldogságra vágó szomjamat, most kiváltképpen,>
<midőn csak kevésnek van olyan dolga is mint nekem.>
<(tovább megy magának helyet keresvén a' lefekvésre,>
<lefekv[é]s után így szól:) Mindazáltal meg kell valla->
<nom, hogy a' leg nagyobb baj mostanában nem feje->
15 <met, hanem lábaimat érte, ugy el vagynak fáradva,>
<mintha valamennyi magyar helyett a' T[a]tárok elől>
<ők futottak volna; most tehát nyugodjanak, majd föl>
<keresem azután reám várakozó Uramat. (Egy kevés>
<idő múlva kiáltást hallván figyelmez, észre veszi, hogy>
20 <neve kiáltatik, föl kel:) Ő kegyelme ez, — az én Uram,>
<elejébe megyek, ne hogy ismét eltéveszszök egymást.>
(el megy)

* Kivételesen a főszövegben is használunk ékzárójelet annak jelölésére, hogy Vty e részt áthúzta, de helyette új szöveget nem írt. (Szerk.)

[MÁSODIK] JELENÉS

Dombosi, és Ragyiva

Dombosi

Tehát csakugyan láttad Lórikát? — irigylem sorso-
dat[.]

Ragyiva

Azt elhiszem, — de fájnak is ám szegény lábaim.

Dombosi

20 Hagyd el, meg gyógyulnak üdővel. — Azonban térjünk
viszsa beszédünkre, igen nyughatatlanul vártam vissza
jöttödet, már régóta, kerestelek erre, és elégszer kiál-
tottam nevedet, beszélj most a' Szent Mártoni hírekről.

Ragyiva

25 Oda érkezésem után alig pihent[e]m meg egyenesen a'
sz. egyházba siettem, a' hol épen akkor mise tartatott;
nem soká kellett nézelődnöm, szemembe ötlött Nagy
falvi Kis Aszszony. Egy szent kép előtt leborúlva csendes
sóhajtások között végezte buzgó imádságait. Arczán sze-
30 lid nyugalom látszott derülni, de a' lassú emésztődés
jeleit is lehetett észre venni vonásiban, mindazáltal ő
még most is olly szép, olly kecsegtető, mint, midőn elő-
ször láttuk őt az öreg szolgálta mellett, és volt szerencsénk
a' gondatlan erőltetés miatt kicsap- —

Dombosi

(amannak utolsó szavát ketté szakasztván, boszorkodva)

35 Ne mond tovább, — különös gyönyörűs[é]ged telik
benne ha ezt szememre hányhatod; de hidd el, Jankó,
az a' gyalázat ki nem irtja belőlem gerjedelmemet, a'
Tatárok pusztító dühe meg g[á]tolhatta, de hajlandó-
ságomat le nem csilapította[.] Azok már eltávoztak
innen, országunk pusztja ugyan, el tart még is bennünket.

40 [F]ösvény apám szerzette kincseim haszon vehetők lesz-
nek elromlott lakásom építésére, az éhség ellen is gon-
dolkodni fogunk. Most Lórik[á]hoz legközelebb vagyunk,
ennek bírása tehát első gondunk, a' többi rendelve van.
45 — Szolga, ha ebben tanácsodat, és kezedet segédül
nyújtod, ha foganatos lesz munkálkodásod érettem, ha
most reménnyel meglegedsz, mondom neked: el jó
nem sokára azon idő, mellyben én ismét birtokos leszek,
nem bujdosó, mint még most vagyok, akkor te nékem
Barátom leszel.

Ragyiva

50 Uram én eddig sem voltam bizodalom nélkül jószí-
vűsége iránt, köszönettel tartozom mindazáltal szép
ígéretiért, mellyeket reménylek ugyan de még meg nem
érdemlettem. Meg akarom tehát érdemleni. — A' mit
hasznunkra fordíthatunk a' Sz. Mártoni környülmények-
55 ből, ez: Nagyfalvi Kis Asszony, minthogy itt Atyjáról
semmi hírt sem hall, öreg szolgájával, kitől ezeket igen
mesterségesen tudtam meg, elakar utazni Atyja vára
felé, melly innen nem igen meszsze fekszik, azon remény-
nyel, hogy, ha atyja még életben van, ott előbb föltalálja
60 őtet, ha pedig nem, Apáczává lesz.

Dombosi

Ez is jó volna nekünk, de nem hihetem, hogy egy
bátortalan leány egyedül gyenge szolgájával bujdosni
merjen.

Ragyiva

65 Az nehéznek látszik ugyan, de gondolom férfiruhát
vesz magára, hogy nemét eltitkolhassa, különben magam
sem tudom mit itéljek.

Dombosi

Lehetségest beszélsz. — 'S mikorra hat[á]rozták az
indulást.

Ragyiva

[E]zen napokban kell megtörténni az utaz[á]snak.

Dombosi

70 Az utat mint mondád tudod, tehát vigyázni fogsz az erdőszélen, 's engem szólíts ha valamit látsz. Soká itt nem maradhatunk: ha így nem, másképp kell a' dologhoz látnunk. Holnap többet erről, most tanyánkra siessünk. (*elm.*)

[HARMADIK] JELENÉS

Egy szoba a' Sz. Mártoni várban

Lórika

(*magányosan az ablakon kinéz*) Szerencsétlen Magyar, 75
melly rémítő pusztaság vadítja hajdan hatalmas Honno-
dat! elgázolva, földulva hevernek vidékeid, 's azokon,
o szörnyű gondolat! azokon a' Tatár csapás halmokra
rakta a' Magyarat, azon Magyarat, ki hajdan véren szerzett
szabadságát büszkén, hódító hangokon dörgötte a' világ
80 előtt, és most? O most, midőn elhagyta szűnyad[á]sát,
inség, és az elhúnyt ősöknek szörnyű átkai környézik
öt bújdosó korában. (*még jobban elkeseredik, könnyeit
törölgeti:*) Atyám, jobb időkre méltó jó Atyám, talán
téged is e' nagy sírba rántott a' közcsapás! talán, —
85 iszonyú képzetek, talán Tatár fogság sanyargat! — de
b[o]csáss meg Atyám, hú leányod buzgóságának, ha
meg bántott ezzel tégedet: mert valóban nem így vevél
búcsút tőlem, minekutánna hathatós intésiddel bátorít-
90 tottad szívemet azon esetnek elviselésére, ha téged a'
halál elragadna. — Még emlékezem, mely irtóztatón
villogtak szemei a' rabság említésére, mely férfias elszá-
nás tündöklött tisztas arczán; lelkes beszedei kiragadtak
leányi valómból, 's csak az elvál[á]s iszonyú pillantata
t[é]rítette meg andalgó lelkemet. — Ó elment én
95 bátortalan leány gyámol nélkül maradtam Atyám hú, de

öreg szolgálója mellett. 'S mi volna ő most vélem együtt?
minket is, midőn várunkb[ő]l ide utazánk, k[ö]rűl vett
egy tatár csoport, én már halált vártam fejemre. 'Sim
rettentő zörgéssel, mint a' szét pattant mennykövek,
100 sebesen mint a' villám pusztító dühe, elő rohan néhány
magyar a' fák közül, leg elől egy deli termetű fiatal, a'
ki a' reám rohanó négy Tatárt dühödve szétveré, azután
rövid, de nyájas pillantattal elmenésre intett, ő harczolt,
engem a' hű szolga félholt[a]n hurczolt el onnan. —
105 Lelkes kis ifjú, bizonyosan áldozattá lettél [é]rettem,
több nemes szívű t[á]rsaiddal.

[NEGYEDIK] JELENÉS

Az előbbi, ANDOR belép

Andor

Nemzetes Kis Aszszony, én már mindent elkészítettem
az útra, (a' férfi ölt[ö]zetet odanyujtva) ime itt a' kivántt
ölt[ö]zet is.

Lórika

110 Köszönöm, édes Andorom, gondoskodásodat, a' ruhá-
nak ezennel hasznát akarom venni.

Andor

O bár sohase lenne szüksége reá; én magamat nem félt-
hetem semmitől, eleget éltem én már e' világon, megéltem
e' szerencsétlen csapást is, melly sok érdemesebbet nálam-
115 nál ki törölt az élők közül, jó Urunknak bennem helye-
zett bizodalma tartóztat egyedül a' Kis Aszszony mellett,
én örömmel föl áldozom erre hátra lévő életemet; de ha
az úton valami veszély éri a' kis aszszonyt, hogyan adok
számot Kedves Uramnak, tüzes, de jámbor Úr volt ő,
120 — Isten tudja, mi történt véle azóta! (*Könynyeit törölgeti*)

Lórika

Rég ismérem jó szivedet, édes Andorom, én ennyi
hűségért néked meg nem fizethetek, a' jó Isten jutal-
mazzon meg mindezért. Méltán keserged azt, a' ki nékem
125 kegyes Atyám, néked jámbor Urad volt. Gondold meg
azomban, Andor, ő ismét az lehet, talán megkímélte
őt a' sorsok Istene! — ne foszsz meg engem e' vigasztal-
l[á]stól, melly nélkül semmit sem remélhetek.

Andor

Az nem szándékom, azt, és azzal többeket is remélni
még lehet. Különben én az elmenést hátrátlatni szeret-
130 ném, itt inkább hallhatnánk hírét, mint az elpusztult
várban.

Lórika

Talán hallottál felőle valamit?

Andor

Mostani hol léte felől semmit sem, hanem az előbbiről.
135 Egy jövevény, a' ki néhány napokig itt tartózkodott, azt
beszélte, hogy Urunk Kálmán Herczeggel, 's más többek[k]el
kivágván magát a' Tatárok közül egyenesen várába sietett.
'S minthogy ott nem találta kedves Kis aszszonyát,
keresésére indúlt, a' mint másoktól utasí[t]-tatott,
140 de többet ő sem mondott, én sem hallottam senkitől.

Lórika

Ez még nyomára sem segít, ha ő még él[.] Régi lak-
sunkban leg könnyebben föltaláljuk őt, mert mint mon-
dád, Béla visszatért, várakat épített. Atyámé jó helyen
fekszik, 's a' védelmezésre alkalmas, meg érdemli tehát
145 a' fölépíttetést, ha Atyám még életben van, várát nem
fogja elkerülni[.]

Andor

Adj[a] az Isten, hogy úgy legyen! inkább félek én
még is az uttól[.] Nemzetes Kis Aszszony az utazáshoz
nem szokott, ha veszedelem nem éri is, ártani fog egész-
ségének.

Lórika

Ne kímélj olly nagyon, jó Andor, engemet, minden
bajoktól mentt úgy sem lehetek; itt soká nem marad-
hatok, mindenek széljel mennek immár. Készüljünk
tehát, az Egek vezérleni, és védni fogják lép[é]sünket.
155 [M]os[t] jó éjtszakát[.]

a' Kárpit le ereszkedik

[MÁSODIK] FÖLVONÁS

[ELSŐ] JELENÉS

*Napnyugat felé zordon sziklák látszanak, annak aljában
egy üreg bokrokkal körülnöve, ellenében a' fel kelő nap
némélykor a' lombokon keresztül láttatja sugárait*

Nagyfalvi

ki jő az üregből ruhája igen kopott, szakálla hoszsú

Föltűnt rideg magányom' reggele. Ez ismét egy új
napot kezd el nekem, egy új napot, mellyben a' múltak'
történeti foglalják el vérző szívemet, egy új napot,
mellyben átkoznom kell a' multakat és minden szúnyadó
5 magyart, a' ki gondos Királya intéseit megvetve henyén
nevette a' jövő csapást, de a' mellyet ő nem érezhetett,
mert halált hozott reá. — Nekem még élnem kelletik,
élnem és boszszús lélekkel tépelődve említnem csúfos
estemet, melly engem ezen helyre különített, holott
10 csendes és néma most minden, mint a' sír ölében, de
irtózatossb, mint ezer halál, melly fagyos kezekkel el-
nyomja érzetink hevét, és kívül, belől nyugalmat szerez.
[I]tt azért környékez a külszend engemet, hogy annál
szabadabban érezzem belső kínomat. — (*körül nézi a'
15 vidéket*) [I]tt [a'] nap csak bujdosva jár a' lombok
között, és félénken láttatja azoknak fürtjein ált reszkető
sugárait, o így bujdosott sok Magyar a' Tatar elől,

remegve járt ligeten 's kőszirtek aljain, így bujdosott,
és átkozta gyűlölt virradását a' napnak, mely szörnyű-
20 ködő tanúja volt a' sok gyilkolásnak, és segítő fényeit
nyújtotta az öldöklő Tatár csoportnak, mely mint egy
terhes felhő halállal megrakodva leszáll[1]t Hazánknak
térein[.] Virágzó és erős volt még akkor nemzetem, de
fájdalom! gondatlanul bizott erejében: nevette a' gondos
25 Királyt, midőn az alkalmas helyet keresett az ütközetre;
nem látta a' jövődő rosszakat, nem sejtette a' pusztulás-
nak honnjára készülő vészét, mert meg vakították őt a'
végzetek, hogy annál rémítőbb legyen a' veszély, minél
elkerülhetlenebb. Úgy esett: A' tatár nyilak halálos zápora
30 fölébresztette v[é]gre a' szendergő Magyart, a' ki látván
jobbra balra h[u]lló társait meg csökkenve, zavarodva
forga táborában, 's ki verődvén józansága rendéből el-
felelte Honnja szent védelmét, és a' kirohanást parancsoló
Király szavára nem figyelmeztet, remegve nézte a'
35 szörnyű gyilkolásokat. Sajó vize magyar vérel tajtéko-
zott, a' haldoklók boszút kívánó szava elenyészett a'
bódulás köd[é]ben! — De meg bocsáss lelkes Herczeg,
Kálmán, bocsáss meg Béla is, és még számosabb vitéz
lelkű Hazafitársaim, nem titeket illet ezen szemrehányás,
nem lepett meg titeket az említett szerencsetlen csalatás.
40 Aldás reátok mindezért, akár tanúi vagytok még e' nagy
pusztulásnak, akár a' csaták dühe halálba borított benne-
teket. O Kálmán, ha vissza nézek férfiasan lelkesült
voldotra, hatalmas borzadás futja ált tetemimet, 's ki
45 emelkedve a' gyászos jelenlét köréből[,] kedvet lelek hú
rémzetimben, mellyek előmbe idézik a' voltakakat. —
[L]áttam az ifjú Herczeget, láttam mint érdeklette őt az
öv[é]in ejtett csapás, mint szégyenlé, midőn a' zavarodás
bátortalann[á] tette társait, végre nem birva boszontó
50 szégyenével, dühével irtóztatón ragadta fegyverét, 's
mint a' gallyak között csikorgó fergeteg, a' legsűrűbb
csapat közé rohant; ezt bámulva nézte a' Tatár, és az
elbúsult magyar kar villámai utol érték őt, midőn
emelte fegyverét. Kerülte ő, de nem kerülte [őt] a' csapás,
55 ha ellent ál[1]ni merész[elt], szörnyűbb hanyatlás vonta

le. — K[á]lmánt kevés bajtársi környékezik, azonban,
valamint a' mélységre szakadó vizek helyébe szaporán
tolongnak a' gyors habok, úgy egy elbukott Tatár helyett
60 még most is mint egy pusztító fergeteg, dúl öldöklő
hevében a' vad nép között, látván azonban, hogy segéd
nem érkezik, 's Béla táborában nem ügyelnek reá, ret-
tenthetlenül küzdve vág magának utat a' tömött rende-
ken, csattogva, és ordítva lépnek nyomába hívei, szélled
65 előle a' Tatár 's ekkor elhagyja B[é]lának szerencsétlen
hadát. Jó Herczeg, véled hagytam el én is Királyomat,
és többé hozzá sem jöhettem. Akkor hatalmasabban
folyt eremben a' vér, öldöklés és halál foglalta el minden
gondmat, és most az inség megalázta negéd[e]s lelkemet,
70 mint az ágak közé rejtett vad madár, tépelődve gyötröm
önvalómat, 's foganatlan átkaimmal terhelem.

[MÁSODIK] JELENÉS

Dombosi, Ragyiva

Ragyiva

Én tehát mehetek kémlelő helyemre?

Dombosi

Igen mehetsz már. Én e' benőtt gyalog úton azon
törzsök mellé vonom magamat, a' hol leg először meg
75 állapotunk, magányosan akarok lenni egy ideig; te
pedig, ha szükséges, ints meg engemet.

Ragyiva

Különös figyel[e]mmel fogok lenni, hogy el ne szalasz-
szam a' vártt martalékot[.]

Dombosi

80 És ha férfi öltözetben látsz is valakit, meg jelentsd
nekem, abban is lappanghat a' félénk utasleány[.]
(*elme gy*)

Ragyiva

(*utánna néz*) Menj boldogtalan! jobb volna számot vetned nem sokára éhezendő gyomroddal. Még ez egyben segítségedre leszek, de ha nem szolgálván a' szerencse tovább is k[ó]b[o]rló maradsz, meg bocsáss eddig hű
85 szolgáltnak, ha a' faképnél hágy. — Igaz ugyan, ő sokat ígér, és azt ezelőtt tapasztaltam, hogy meg adhatja, de most más húron hegedülnek. Nehéz sokáig nyelni a' száraz kortyokat. — Uram, vigyázz magadra, imádkozz a' Magyarok Istenének, — imádkozz, mondom, mert egy-
90 szer csak azt veszed észre, hogy Jankó elballagott, 's dagadt erszényéből magát bőven ki fizette. (*elmegy más felén az útnak*)

[HARMADIK] JELENÉS

Széphalmi

(*magányosan*) Zordon vidék, mely borzasztón lep meg bús köröd. Irtózatot lehelsz reám mindenfelől; reád borúltak a' pusztítás förtelmei, kietlenné levél a' hosszú veszély között. — [R]émítón suhognak a' véren hizott
95 fáknak lombjai, kellemetlen a' csermely zuhogása, 'shalálos álomba meríti a' késedelmezőt, mert a' hol leg nyájasabban zúgni hallatik, ottan, szívtépő látomány! ottan Magyar csonthalmokon csapongnak hajjai... (*néz*
100 *Nagyfalvi barlangja felé, a' ki épen akkor jó ki*) [M]i ez? egy embert látok itt, inség, sanyaruság néz ki halvány képiből, teteme a' hosszú szükség alatt csontvázzá fonnyadott, — boldogtalan! — de mely különöst mutat tekintete, a' hajdani nagyság' maradványai fölségesítik
105 mély vonásait. — [M]egvárom őt, ugy is vesződéses lenne utmutató nélkül kimenekednem tévelyítő jártomból. (*jár föl, 's alá*)

Nagyfalvi

Légy üdvöz, ifjú! mely szerencsétlenség hozott téged ide, a' honnan én ki szabadulni nem tudok.

Széphalmi

110 [H]a úgy van, a' jó szerencse hozott engem ide, mert
téged, jó öreg ki vezethetlek.

Nagyfalvi

Köszönöm, nemes Ifjú! — te hát tudod innen az útát
ki felé?

Széphalmi

Még nem. Reményelem, egy kevés vesződség után föl
115 fogom találni.

Nagyfalvi

Meg lehet, mert én nem is igen szorgosan kerestem.
[D]e megbocsáss, ha kérdéssimmel terhellek. Már régen
sínlődöm itt sivatag lakomban, semmi hírt sem hallhatok
Hazám állásáról; beszéld el, kérlek, mi történt veled,
120 hogy ebből többet is érthessek.

Széphalmi

Magamon kezdem tehát, 's bár magamról folytathat-
nám a' gyászos esteket, de, fájdalom a' Hazát illeték
azok, 's én tanuja voltam csak a' vad pusztulásnak. —
125 Örömmel a feledékenység éjjelibe temetném ennek törté-
netét, ha nem mutatnák ezerféle romladékaink, ha a'
magyar földön nem bizonyítnák ezt az inségnek halálos
társai. A' Tatárok küldöttjei irtózatok és rémítés volta-
nak, jelenlétök öldöklés, és halál, ezeknek nyomdokai in-
ség és a' pokolnak minden szörnyei, mellyek lelketlenné te-
130 szik a' nemzetet és a' világ nagy színéről az eltűnés bús
ködébe döntik. Hah! átkozott idő, emléked kárhozatba
borítja lelkemet, 's a' mennyek ellen ingerli dőlőfömet.

Nagyfalvi

Ifjú, hová ragad tüzed? — Méltán kesered a' Hazát,
de az Éggel pörölni balgatagság, a' Véghetetlennek mun-
135 káit nem érti emberi elménk. Nyúgodj meg annak szent
végzésén, 's beszéld, ha terhedre nincsen, a' mire kér-
telek[.]

Széphalmi

Köszönöm intésedet jó Öreg, mely megtéríté ki csapó
lángomat, megismerem gáncsos tettemet; de valahány-
140 szor reám hat a' szívgyötrő gondolat, oh annyszor
rázkódva borzadnak tagjaim, valómat belső háborgás
dúlja meg, 's tehetetlen átkokra nyílnak ajkaim. —
Hallgasd azonban röviden a' történeteket: Én a' Sajó-
145 melléki táborozásban Béla mellett voltam, 's midőn Kál-
mán Herczeg elmente után csoportonként hagynák el
őt a' bódúlt Magyarok, véle mentem a' külföldre még
más egyebekkel, holott elég méltatlanul fogadtatott a'
bujdosó Király.

Nagyfalvi

(*késérű komorsággal*) Tehát nem csak [f]öldönfutóvá
150 lett a' jó Király, hanem büntetlenül gyalázza őt mindenki
kényire? — El tompúlt érz[é]seim még igen érzékenyek
ennek hallatára — de tovább — [.]

Széphalmi

Megfosztatván nagyobb r[é]szétől kincseinek békével
túrte e' csapást, úgy l[á]tszik a' Hazát sanyargató
155 nagyobb bajok foglalták el lelke gondjait, csak mellékes
boszút esküdött ezért, szégyenlve, és f[á]jlalva megaláz-
tatását, kénytelenített mind addig bolyongni, míg a'
dühös nép önkényt elhagyta Hunniát; ekkor vissza
indúlt pusztá országába. A' külföldről szállított lakókat
160 belé. Véle jöttem én is, 's híven követtem mindenütt:
láttam a' dúlás vad nyomát, láttam előkelni éhes rejte-
kéből sok boldogtalan Magyart, a' ki nem bírván egyebet
kinos lételénél örül, hogy Honnj[á]ba vissza tért
Királya.

Nagyfalvi

165 's Méltán örül, egy új reményt hozott az magával;
vigasztalódj búsult Hazá, Béla elfelejteti még veled a'
szörnyű károkat, — titkos enyhülés gyűl szorult mely-
lyembe, 's az utált nap vil[á]ghoz bájol újolog[.] Ifjú,

170 hozzám fölvidulás angyala érkezett veled, mert, oh, más
híreket hozott nékem egy boldogtalan, a' ki még sokkal
azután, hogy én Kálmán Herczegtől elváltam után végső
reményemet vesztettem el pusztán találva váramat; 's
holott egy gondolat súlyosan üldözte lelkemet, bujdosva
175 jártam e' környékeken, végre néhány Tatártól úzóbe
vétetvén megmenthettem ugyan éltemet, de veretlen
csonka fegyveremmel tehetlenné lettem, 's e' helyen
zárattam el mindenektől. Sokkal ezek után, mondám,
hasonló szerencse ide üzött egy boldogtalant[.] [I]rtóz-
tatókat monda ő nekem, de néhány halálos sebjei csak
180 hamar megfosztottak társamtól. Jó lelkű Magyar volt ő,
's szívéből szánta a' Hazát, örökségül reám hagyá epesztő
gondjait. — Nyugodjanak békével hamvai! Ó eltűnt,
és én hasztalan várakoztam újabb hírmondóra, míg
végre téged küldött Sorsomnak Istene, örök sínlődésre
185 elszánt éltemet szabadabb világra inteni — áldott légy
ezért!

Széphalmi

Áldott légyen a' Mindenható, hogy egészen lenyomatni
nem hagyta a' Magyarat! Most tehát, ha el akarod hagyni
magányos berkedet, készülj az útra, tisztes ősz, én csüg-
190 gedő tagjaid segítségére ajánlom karjaimat, mert érde-
mes erre, a' kit minden inségi közt leg sajnósabban érde-
kel a' Hazán tett csapás.

Nagyfalvi

Nagy szívességed, nyájas ifjú, köszönetre kényszerít
engemet, 's egyszer 's mind hajlandóvá tesz jámbor
195 szíved iránt[.] A' Magyarok Istene jutalmazzon meg
mindezért! — [H]a terhedre nem válik egy kis késedel-
mezés, engedd utolsó bucsumat venni vad tanyámtól,
azonnal itt leszek. (*elmegey*)

Széphalmi

Menj békén jámbor ősz, végezd szíved szerint itt
200 v[é]gső tisztedet! — Megbékélt ő már lázzadó hevével,

engem egy titkos érzet üldöz itten is, melynek én csak
hatalmát ismerem: nem olthatta ezt el a' Tatár nyilak
rettentő zápora, nem enyhítette a' sanyarú távollét;
205 o hányszor foglalta el szívemet Honnom állapotja,
hányszor kerestem annak gyászaiban elfojtani gerjedel-
memet, de megszűntek mindezek, csak egy pillantati
időköz elégséges volt megújítani sebhedt szívem' varát.
Hasztalan koholtam csendemre a' lehetetlenség ezerféle
képeit, megvitt azokkal állandóbb hevem, és a' jövőnek
210 kétes utjain számos reményeket teremt ellenök. —
De miért vezet erre vak szerencsém? miért e' zordon
vidékre annyiszor? (*k[ö]rül néz*) Oh! ha nem csalatom,
itt bolyongtam akkor is, midőn az ellenséges csoport
két szerencsétlent üldözött. Melly ismételten lélek inger-
215 lett akkor engemet, melly hatalmasan buzogtak érzetim!
Kezemben irtóztatón csikorga fegyverem, 's nem tudva
is halált szórtam a' pogány fejekre! és, hej! megcsala-
tott! a' küzdés között elenyészett tárgya gerjedelmeim-
nek, el vitte őt hű szolgája félenk sürgetéssel, 's én, a' ki
220 dühödve harczoltam az imádott kedvesért, (mert, o
boldogtalan, a' Hazának szent nevét is csak nem elfe-
lejtém) én egy sajnos veszteségre ébredve láttam a'
letiprott országnak tetemesb kárait. Bujdostam, 's most
ismét itt vagyok; — de hol van az, kiért hevülnek ke-
225 lemnek érzeti? hol van ő, kinek birtokáért sohajtva
gy[ü]jtöm gondomat? o hol van ő, kiért ez elvadult
Országnak romladékin is a' közös pusztulás idejében
reményeket táplálnak képzetim? — Talán meg tartá őt
sorsának Istene? talán él még, 's én fölhalálhatom.
230 [L]áttával enyhülnek sebjeim, kevesülnek s[é]rült lelkem
vad érzeményei, a' jövő boldogságot sejtve ny[á]jasabb
világ terjeszti előmbé kincseit, 's ha ismét Hazámra
tódul a' harcok fellege, csendesebb, de elszántabb erővel
válok el gyengéd karjai k[ö]zül, midőn fájdalom könnyeit
235 látom szép szemében, de mellyeket Honnom említése
öröm könnyekké varázsol, az elválás nem leszen nehéz;
's ezen gondolat buzdítva kísér a' harcokon. Épen marad
jó[l] v[é]dett Hazádban lelked más fele. — Nem félem

akkor a' halálnak vázait, nem bár annál is rettentőbb
240 szörnyeket, 's mint barlangjában síró kölykét szörnyű-
ködve védelmezi a' bús oroszlány, úgy rettenthetlenül
vívok akkor én is, és bizodalmas csapásim előtt enyészni
fognak a' bajok csoportjai. — És ha őt föl nem lelem?
's élve is meghalt én nekem? Hah! ez a' pokolszötte
245 gondolat ne h[á]borítson meg édes rémzetemben, tisztúlt
legyen ez minden baj ürmétől; megjárom előbb [a'] bé
nem vett várakat, egyszerre lepjen meg engem a' való,
és fojtsa meg keblem kívánatit váratlanúl rohanó poklá-
val. *(sétálgatva ki megy a' színből)*

[NEGYEDIK] JELENÉS

LÓRIKA *férfi ruhában és* ANDOR

Lórika

250 Ugyan, édes Andorom, vagyunk-e már fele utján.

Andor

Ha jól irányzom, már vagyunk. — Nemzetes Kis
Aszszony, engedjen öreg szolgája kérésének; valóban nem
magamért cselekszem, hanem inkább az illyekhez szokát-
lan természetét kimélve javallom a' megnyugvást, melly
255 után ismét tovább mehetünk, különben is igen fáradt
a' Kis Aszszony 's így nem meszsze mehet.

Lórika

Tovább már nem tagadhatom, hogy fáradt vagyok.
Itt tehát pihenni fogunk egy kevéssé. Lassulva csügged-
nek tagjaim, inam roskad, nehezülnek lábaim. *(leül)*
260 O Andor nem illy nehéznek gondoltam én lenni a' gyalog
útazást, midőn sürgettelek elhagyni szállásunkat, de a'
jó remény biztat itten is, és ha még az örömmek egy része
számomra meg maradt, valaha édes lesz erről emlékezni,
's akkor téged Andor mivel jutalmazalak?

Andor

265 Én, agg öreg, eléggé meg leszek jutalmazva, ha szeretett
Uramnak jó leányát boldogúlni látom: elég jutalom lesz
ez nekem, 's bátran dőlök a' közelgető halál rideg éjje-
lébe.

Lórika

270 Ne siess meghalni, jó öreg, mert érdemes vagy nem
csak boldognak látni engemet, hanem részesülni is min-
denemben ha én az leszek. Azonban, hogy ha ellenkezőt
mért reám a' Sors Ura, bocsáss meg további szenvedésid
szükséges voltáért.

Andor

275 Fölösleges beszéd ez nekem, mert tompultabbak érze-
keim, hogy sem voltaképpen fájdalmat szenvedjenek,
híven követem én a' Kis aszszonyt, míg a' halál porrá
nem teszzen.

Lórika

280 Hagyjuk ezt el, Andor. — Engem borzasztva lep meg
e' környék l[á]tása[.] Habzó elmém gyötörve sejtí vesz-
temet; hah! melly rémítők itt a' természet lényei, irtó-
zattal vadíták őket a' dúló emberek; én félek itt, mert
ilyen helyen támadtak meg egyszer a' Tatárok, minden
bokorban őket képzelem.

Andor

És azon ifjat nem, a' ki minket meg szabadított?

Lórika

285 O, Andor, mire emlékeztetsz engemet. (*t[ü]zesen*)
Azon ifjúról szóltál most nekem, a' ki serényebben, mint
az árkán kívül habzó áradás, irtóztatón, mint a' szakadó
fellegek, és olly hatalmasan, mint a' boszúló mennyek
villámai szétveré előlünk az inséggel fenytő történet
290 veszét; o Andor, azon ifjú szinte olly nyájasan tekinté
reám, mint millyen r[é]mítő volt a' Tatárok között, 's

megvallom, természetéhez hasonlót, 's olly férfias, gy[ö]-
ny[ö]rű ábrázatot nem l[á]ttam soha.

Andor

295 Méltán dicséri őt a' Kis Aszszony, 's ha minden Magyar
olly dicséretet érdemelne, o akkor a' Tatár gy[á]szolna
inkább miattunk[;] mi sem bolyongnánk illy mag[á]-
nyosan. *(elmegy)*

*[Itt hiányzik a Második Fölvonás Negyedik Jelenésének
vége és a Harmadik Fölvonás Első Jelenésének eleje.]*

[HARMADIK FÖLVONÁS]

[ELSŐ JELENÉS]

[Az Első Jelenés eleje hiányzik.]

[Lórika]

tépjék darabra testem' izeit, hogy sem segédet tőled várjak itt. *(menni akar amaz elejbe áll)*

Dombosi

5 Meg állj! vezérlő angyalodra kérlek, állj meg, ne átkoz[z], szívem aszszonya! im lásd lehajtott térdemen könnyörgök szolgád, b[a]rátod 's mindened, ha kell; durván beszéltem volt előbb, de kérlek, bocsáss meg én már nyájasabb leszek: maradj velem, 's e' karjaimra bizhatd védelmét életednek, 's mindenednek — maradj velem, 's szolgád szabad leszen. *(föl kel)*

Lórika

10 Bocsáss el innen, nálad nem leszek, szolgám fogolytok én tovább megyek.

Dombosi

15 Menj hát! — követni foglak mindenütt[.] Erdőn, mezőkön, 's puszta téreken, menj [é]gig ötlő szirteken keresztül, vagy a' pokolba hajló völgyeken menj, vissza nézvéni látni fogsz nyomodban, és lásd meg akkor[.] mint szerettelek!

Lórika

(*föl fohászkodva*) Nagy Isten! oh! ki bölcs vagy, és hatalmas, segíts, világíts! bujdosó ügyemben! — (*az ifjuhoz*) ifjú, ha szent előtted Istened, annak nevére kérélek, hagyj el, én most meg bocsátok mindenért[,] csak hagyj el. Sajnálni foglak, esdekelní érted az ég kegyelmét el nem múlatom. (*megy*)

Dombosi

(*utána fordulva*) Oh nem! Szerencsés én úgy nem leszek, nélkülöd élni gyötrelm 's nem élet.

[MÁSODIK] JELEN[É]S

(*Azon hely fordul elő a' színben ismét, hol Lórika besz[é]lgett inasával, erre jő Nagyfalvi, egy csonka kard kezében*)

Nagyfalvi

25 Ez [ú]t[o]n kelle menni, hogyha ment. Hír n[é]lkül engem itt nem hágy talán. — Mert szíve büszke, mint tapasztalám, de sokkal emberségesebb, 's nemesb, hogy sem bolondúl csaljon ősz koromban: Magyar ő, szavát meg szokta tartani, míg híve ősi becsének a' magyar. (*hallgat[á]s, távolról zavarodott hangok hallatnak, melyek a' gödörbe vetett Andortól jönnek*) [D]e melly nyögés ez, 30 melly fülembé hat? Ki az, kitől származnak e' jajok? Talán az ifjút érte itt veszély? — ha segítni kell, bár csonka fegyverem, csüggedt erőm, én arra kész vagyok[.] (*megy a' zaj felé*)

[HARMADIK] JELENÉS

Széphalmi

35 (*közelít Nagyfalvi barlangjához*) Soká marad ki jámbor úti társam; már özsze jártam néhány völgyeket, 's őt még se látom a' rendelt helyen, barlangja t[á]ján tán majd meglelem[.] (*menni akar tovább, azonban Lórika pihegve be lép, 's észre nem vétén amazt így szól:*)

Lórika

[H]ah! merre t[é]rjek, mindenütt nyomoz; adj rejteket föld, bár a' sírt magát. (*nézelődik, 's Széphalmit, a' ki azonban közelit, látván megretten*)

Széphalmi

40 (*félre*) [M]elley ismerős hang! (*a' leányhoz*) [B]oldogtalan, mi ért? [M]i üldöz itt? Ki légy, nem kérdezem, akárki vagy rettegni nincs okod.

Lórika

45 (*áltfutja szemével az ifjat[, félre]*) [N]agy Isten! — Oh, tán ez mentett meg eng[e]m' — (*az ifjuhoz*) — [I]fjú, gonosz kéz üldöz engemet de kérlek Istenedre, valld meg itt, nem te szabadítál ki egy leányt öreg inásával a tatárok birtokából?

Széphalmi

(*bámulva*) [M]it kérded ezt? — [É]n.

Lórika

[E]rdő k[ö]rűl?

Széphalmi

50 [I]gen. —

Lórika

O hála néked! — [H]ála Istenemnek, ki téged illy időben erre intett. Nélküled akkor, 's most is a' halál torkába dőlnek — —

Széphalmi

55 (*hevesen*) [H]ah! leány, te vagy? te vagy az, kiért dühödve harczol[é]k? [H]ah, boldog Isten! illy szerencse nékem! — Bár a' pokol maga törjön ellened, én védni foglak, esküszöm[.] —

Lórika

[N]emes ifjú, (*bizodalmasan*) szelíd lelkedben biznom egy isméretlen sugallat kényszerít, de fuss, ha védni

60 kivánsz énelem, fuss, mert nyomoznak üldözöm itt is,
's el veszel, ha védni fogsz[.] (*zördülés hallatik közelről*)

Széphalmi

(*nyugodtan*) [I]tt vannak ők már[.] (*Dombosi, és Ragyiva szavai a' színen kívül hallatnak*)

Dombosi

[E]rre láttam térni, csak nyomozz[.]

Ragyiva

Uram, én megyek, de jól vezessen[.]

Lórika

65 [H]ah! Nagy Isten! ők, a' gyilkosok!

Dombosi

(*sebesen belép. Sz[é]phalm[i]t látván meg háborodik de előbbre megy, Ragyiva utánna*) Ki vagy te! (*Szép-halm[i]hoz, ki mellet[t] Lórika közel [á]ll*)

Széphalmi

Én? — (*komolyan*) Magyar. És te?

Dombosi

Én is az vagyok. Csak arr[a] nézve kérdezem, ki légy. hogy e' leánynak pártját fogni látszol.

Széphalmi

70 Tehát igen is helyes vala feleletem. Ismételve mondom azt, hogy mint ígértem, 's mint magyarhoz illik, az elhagyottat védni kész vagyok.

Ragyiva

(*sugja Urának*) Valamit hazudjon, ha boldogúlni vágy.
[*A Harmadik Fölvonás többi része hiányzik.*]

[RÓNAY ÉS LÓRI]

(1819)

[DRÁMA HÁROM FELVONÁSBAN]

SZEMÉLYEK

TÖRÖK BALÁZS. Egy birtokos Nemes
BOROS ZSIGMOND, Ifjú nemes, [Lóri] kérője
RÓNA[Y] ELEK, Nemes, [Lóri] kedvese.
CSÓKA PÁL, Török szolgája.
BANDI, RÓNA[Y] meghitt szolgája
MÁLITS, Boros Irnoka.
[LÓRI] Török Leánya
JULI ennek szobaleánya.
Egy özvegy, Csókának anyja.
Szolgák és cselédek.

ELSŐ FÖLVONÁS.

I JELENÉS.

Egy szoba Rónay szállásán.

R[ó]nay

föl 's alá járkal, végre meg[á]llapodik

Veszsz, átkozott hír, szívölő vad hang!
vagy bár előbb, hogy sem közelgetél
együtt enyésztl volna hírdetőddele;
mint a' szövétnek, mely midőn világít
5 másoknak, [ö]nmagát fogyasztva vész.
Hah! mért kerültél erre gyászos hír,
's te még borongóbb, 's gyászosabb tanú?
Nélküled élne kedvesem szívemben,
10 Öröm, vidámság lengne útamon:
nekem virágzanának a' füves
völgyeknek illatos növései,
gy[ö]nyörömmre zugna a' hegyek patakja.
O nap, midőn kezded futásodat,
Vagy elsietve alkonyodra dőlsz
15 benned találnám kedvemet: Remény,
ez a teremő képzetek szülöttje[,]
így boldogítna mindenütt: veled,
o Lórikám tele volna a' világ.
De nagyon is érthetőleg hírdeté
20 egy átkozott nyelv vesztedet; fagyos

szavára elhűlt életem tüze
's rideg koporsód éjjelébe intett.
Onnan repülnek gondjaim közé
a' vad komorság, nyugtalan tünődés,
25 a' képzeteknek gyász csoportival[.]
Kedves Teremtény! oh ha értheted,
túl földi léted szűk határain
utánad esdeklő szerelmemet,
küldj egy sohajtást lelki bánatomnak:
30 vigasztalás lesz tőled ez nekem. —
Mít? egy sohajtást? hah! botor kívánat!
Ha van sohajtás túl a' síron is,
nincs boldog élet, csak cserélt keserv.
Nyugodj te békén: e bajok tavában
35 sohajtok én helyetted, édesem[.]
's vég leheletemmel majd[an] elsohajtom
sajkámát arra, hol te vígadol.

A' szolga jő

Uram, a' lovak nyergelve állanak[.]

Rónay

40 Hogy gondolod jó Bandi még ma estig
otthon leszünk e'?

Szolga

Még ma? olly bizonynyal
mint, hogy itt vagyunk most. A lovak nyugodtak
úgy hánykolódnak, mintha új csatákba
vágynák ragadni Urokat.

Rónay *el ragadtatva*

O csaták!

45 elmultatok ti, 's hála Istenünknek!
Nem dulja semmi pallos e' Hazát.
[M]egvítam a' veszél[y]es harcokat
És vissza tértem onnan, hol dicső
halál borít el sok nemes Magyarat,

50 tiszszerte több külnépek halmain.
Alig pihent meg küzködő hevem
a' jó Barátok társas[á]giban,
ím gyilkos hanggal, mint az ég tüze,
dörög a' halálnak hangja bús fülemben.
55 Miért vagy illy irtózatoss nekem
most épen o halál? talán először
most hallom e' szót? — Oh nem: hányszor hallám
Az ellenünk fent gyilkoló vasak
csengésiben közelíteni őt felém!
60 Láttam dühében a csaták között
forgó veszélyek több csoportival,
láttam, midőn ezreknek halmain
csikorgva dúlt a' vértszívó halál.

Szolga magában

Szerencse, hogy nem láttam őt, aligha
meg nem tanúltam volna futni.

Rónay

65 'S rám tátogatva véghetetlen öblét
elszórta minden rémeit, 's futott
mert nem futottam én. Karom körül
Láttam kimulni sok jeles vitézt
's nem borzadt tetemem, szivem, fejem,
70 nem változott borongva, sőt örültem
látni, 's karom által szórni száz halált. —
De melly különbség! — kedvesek valátok
Lórámnak ajkai, 's még kívánatosb
beszéde; éneke bájos hangjai
75 elhunyt dicsőink férfias korába
andalgva vitték lelkemet.
de mi lett belőled, tárgyá érzetemnek?
lelked teremtdőnél mulat, kitől csak
láttatni küldetél; s így én, ha bár
80 megjárom a' föld domború fölét,
soha közelebb tehozzád nem leszek. —

Szolga félre

Kell szólnom. Így ő estig elbeszél. Rónayhoz
Uram, meg engedjen, ma így haza
nem [é]rhetünk.

Rónay

[N]incs sürgető okom
85 az elsietésre, az való; de itt
nem nyughatom tovább: siettet egy
gondolat hazám felé. Barátimat
k[e]vés időre elhagyom tehát, hogy
90 annak, kihez, ha élne, szárnyakon sietnék,
m[e]glátva sírját vissza tántorogjak
közökbe, enyhíteni epedő keservemet.
Megyek: lovamnak nyomdokát aszály
kövesse, hírdetője bánatomnak
105 legyen egy előttem repkedő halálváz;
térjen ki nékem, a' ki boldogabb
ismérve társimról gyötrelmemet.
Holnapra mondtam; még ma ott leszek,
az éj ködébe rejtve titkomat; jer Andor
fűn, fán keresztül, 's bokrokon velem.

[MÁSODIK] JELENÉS

Boros hajlékában egy szoba

Boros [a]sztal mellett gondolkodva ül

Inas belép

100 Az Iró Deák megérkezett Budáról.

Boros

Ha lerakodott, jöjön be; mondd neki.

Inas

Értem, Uram. (el).

Boros

[H]ej! deák! tudom
nagy szorgalommal dolgozál ügyemben;
[d]e százszoroznád azt, ha értenéd,
105 melly nagy jutalmat rendelék neked,
ha jól van elintézve rád bizott
fele dolgaimnak, melly sokat segít
rajtam. *Málits, jő*

No, hát mi hír Budában Irnok?

Málits

Jó, mint ig[é]rtem. [Ü]dvözlésemet
110 boldog reménnyel nyujtom itt neked;
mert teljesítve van parancsod általam.

Boros

Ugyan vitéz hangon beszélsz, Deák;
és ha igazat beszélsz; nem is csekély
érdemed előttem. —

Málits

Olly igaz beszédem,
115 valamint az, hogy tökéletes Deák
vagyok.

Boros

Valóban hatalmas és derék
tanut hozál: hogy' mondanád, ha tán
disznót csinálna egykor a' tanítvány
Gyermek papírosán?

Málits

[H]ogyan?
120 Porcum fecit in charta.
ha ezt se tudnám! — nincs-e jól találva?

Boros

Ó, jól; s talán nem így beszélt-e hajdan
Cicero, midőn America szélein
pusztítva Rhódus Vármegyét bevette —

Málits

125 *közbeszólva [uj]jain erők[ö]dve száml[á]lja*
Jerikót, Czyprust, Babilont, — 's erős Fehérvárt.

Boros *félre*

O képtelenség! Száz bak egy rakáson! *Málits*hoz
Most már tudom mennyire igaz szavad:
erős hitedhez mérem azt; de szólj
közelebb jeles munkád felől.

Málits

130 az sok beszédbe került: sokat kívánt
a' kába Rónay tőlem hallani;
míg végre költeményes esküvéssel
's más áltanukkal béboríthatám
hiedelme gödreit, 's remény helyett
135 Fagyos szomorgást hagytam ott: magam
könyűs szemekkel, borzadó tetemmel
színes keservet láttaték; midőn
ő tépelődve bút nevelt magának
éggel pokollal merkező hevében.
140 Láttam, 's sohajtva járdalék körülé;
's egyszerre hallom: „még ma, 's holnap itt
maradok Barátaim között, kik ő
utánna kedvesek szívemnek; és
145 [E]zt hallva jöttem, hogy sietve hírt
hozzak felőle hasznodért, Uram.

Boros

Jól, bölcsen! — ám ezért, Deák, derék
jutalmat érdemelsz, de ezt továbbra!

150 [M]ost, minthogy holnap itt lesz Rónay
az öreg Bal[á]zst körül veszem, 's ha csak
lehet, felét titkomnak áltadom
neki, vagy ha ezt nem bírja, harmadát;
Te is velem jössz, hogy, — ha kell, — tanú
lehess; — ha majd Rónayt halottnak hírdetem,
155 mondd rá, hitesd el velök.

Málits
[E]gészen úgy
hogy mást se hidjenek. (el)

[HARMADIK] JELENÉS

*Török házában egy [k]ert.
Lórika, és a' Szobaleány, Juli*

Juli

Engedj szavamnak, Aszszonyom; nehéz
gyötrelmeiddel ártasz életednek,
és nem segítesz bajodon általok.
160 Remélj: szerencse boldogítja majdan
reményedért szerelmedet, de ha
[ö]nként emésztődsz, tépve díszedet
nem léssz szerencséd elfogadni képes[.]

Lór[i]

165 O, Balgatag! mit ér tanácsod,
ha jó szivedtől elvonom? [Valóban]
többet segít az rajtam, hogy tudom
melly tiszta szivből intesz engemet,
mint sem czikornyás, száraz hangjaid.
Mi haszna mondod vízbe süllyedőnek
170 „Uszszon ki a' partra” ha nem tud úszni,
bár mint tanítód arra meszsziről
ne vedd hajódba, elbukik. Tudom
Juli; káros életemnek a' kesergés
epeztve kínzó gyilka jobb napimnak;

175 tudom, orvosolni azt fele[d]ve kell:
Ó, de ki tanít meg így felejteni?
Add azt meg, a' miért eped szivem,
Enyhítve lesz mély bánatom, mivel
180 Csak így felejthetem el. Ha tiltva nincs
Történetekhez szabni érzetinket,
Ha bút hoz a' rossz 's bánatot magával
's csak boldogat követ a' szelíd öröm,
ki tiltja nékem ennyi kárainban
méltó könnyükkel mosni arczomat?
185 Hidd el, — talán még nem tapasztalád, —
többet segít a' könnyezés szivünkön,
melly más szem[e]kből csörgedez miattunk,
mint sok vigasztalás hiú szele.

Juli

Melly tiszta szivvel áldozom sulyos
190 fájdalmaidnak hú könnyűimet,
azt látja Isten, Aszszonyom; 's ha több
hasznodra folynának, nagyobb özönnel
ereszteném most, mint akár mikor:
de mi haszna? szüntelen nagyúl
195 és szinte épül bánatod segítő
fájdalmam által. — Vége a' csatáknak!
[G]yőz[ö]tt hatalmas karja Honnosinknak,
's majd vissza tér öledbe kedvesed,
[g]őgös nyomokkal mérve honnja földét,
200 mellyen vitézül küzködött.

Lór[i]

Ő vissza tér majd. Oh! mikor lesz a' még!
's ha vissza tér is, mit nyer ő, 's mit én?
Majd látni fog tán, 's kérdezetlen azt
feleli Atyám neki, hogy tovább mehet,
205 vagy szárazan fogadva érteti
vele, mit reményhet. Átkozott az [ó]ra,
melly vissza szerzé a' gyűlölt Borost
az ősi jókba — Eddig hallgatott Atyám,

210 's nyugodt szemekkel nézte Rónayt
körülem, és most viszszatértekor
vesztemre úújlnak ígéreti.
Oh! én korán el kárhozott, Atyám
ígérétenek áldozatja lettem! —
215 Nem néked élek, drága Rónaym,
's te sem nekem jósz vissza harczaidr[ó]l;
szép termetednél szebb, dics[ő]bb szived
a' hősi gőg, 's nem gyáva büszkeség
másnak virágzanak korodban, édesem. —
220 De még reméllek egyben annyiból,
hogy majd halasztást nyerhetek:
's tán látom őt: és látni már elég lesz,
ezt sejti elmém' ellenére szívem
's boldog jövőket fűz előbbi bűm
helyébe; 's immár csillog egy remény.
225 Oh hát halasztást kérek én Atyámtól
[m]eg tér azonban Kedvesem.
Jer Juli te jó tan[á]csadó valál,
kit én előbb csufova megveték;
Ezt sugja szívem: látni őt elég lesz,
230 's hogy láthatom még, azt is el hiszem.

Juli

Isten vezesse nyelvedet, 's Atyád
szívét puhítva, esedezésidet
Engedje teljesezni[.] (*el*)

[NEGYEDIK] JELENÉS

Török Udvara.

Cs[ó]ka és Juli ősze találkoznak

Csóka

Hova sietsz, Juliskám, állj meg egy kicsint.

Juli

235 Hagyj el, kérlek, nincs kedvem semmihez.

Csóka

No de! Csak egy pár szóra, állj meg; egy idő óta már nem is szólsz hozz[á]m, 's olyan savanyún nézel felém, mint a' ki éretlen vadkörtét evett.

Juli

240 Ne kísérts, Kis Aszszonyunk nagyon szomorú; sajnálom szegénykét.

Csóka

Hiszen rá érsz ötet sajnálni, mikor nem vagy velem.

Juli

Épen azért, hogy időm legyen ötet sajnálni, eressz el magadtól.

Csóka

245 Ravasz lány vagy te, Juli, 's úgy látszik engemet bolonddá tartasz; emlékezel 'e mit mondtál egykor nekem?

Juli

250 Emlékezem. De ugyan Pali mondd meg nekem nem sajnós állapotban van 'e Kisaszszonyunk? Itt az Atyja erőlteti mindég, hogy ahhoz menjen, a' kit ő nem szenvedhet. Amott kedvese távolléte 's bizonytalan sorsa minden rem[é]nys[é]gtől megfosztja.

Csóka

255 De már így sajnálom ötet. Magam sem örömet vennék kivüled mást. Aztán kegyes, gyönyörű kis teremtés ám ez a' mi Urunk leánya[.] Mikor ő parancsol, mindég könnyebben ugrom, mint más szavára, habár könnyörög is[.]

Juli

260 Szép és jószívű Aszszony, az Isten áldja meg. Emlékezem, milyen inségben éltem szegény Anyám házánál, mióta az Atyám (Isten nyugoszsza meg) elhagyott bennünket. Még alig voltam 8 esztendő, beteges Anyám-

nak terhére, 's keserűség[é]re nem birhatván sok nyomoruságimmal magam is félholtan hevertem alacson lakunkban. A' zavaros idők siettették vesztünket. Ó a' Kegyes Gyermekek, kevésse korosabb nálamnál, nyájas szemmel pillantott reánk, 's természeti jósága hozzánk vezette lépteit; sohajtott, midőn látta itt a' mag[á]hoz idejére hasonlót, 's amott a' korosabb beteges Aszszonyt az övétől különböző állapotban, segített gyermeki tehetsége szerint, 's házához csalogatva, étkekkel meg rakott. Így éledeztem én Anyámmal, így nevededett korával a' jó Kis Aszszonynak jóvolta is. O de ki győzné elmondani minden csínjait! Elhunyt Anyjának sírjánál naponként leborulva buzgón fohászkodik, a' gyepes sírhalmot k[ö]nyűkkel áztatja, föl emelkedik lelke sohajtásával a' bo[l]dogultnak rokon lelkéhez, mely Alkatójánál múlat. O, és még is boldogtalan ő, a' ki engem boldogított. Mért nincs hatalmam rajta segíteni!

Csóka

És mért nincs nekem! O Juli, még eddig keveset gondoltam bajával, de most jobban szánom őtet mint akárki. — Maradj még Juli, ne siess úgy tőlem.

Juli

Fél[e]k tőled, mióta lopva megcsók[ol]tál. Szilaj vagy, félek tőled, ereszsz.

Csóka

Ugyan ne mondd hogy szilaj vagyok; mióta megharagudtál rám, nem merek szilajkodni. Most olyan szelíd vagyok mint a' bárány; nem is merek veled czifrán beszélni, pedig tudod hogy el tudom keríteni, ha jó kedvem van. A' ki máskor hallott beszélni, ha most hallana, tán nem is ismérne meg. — Maradj még egy kisség.

Juli

Nem maradhatok mennem kell (*indulófélben látja jőni Borost*) Ki jó itt? hah! megint az ut[á]latos Boros.

Csóka

(ezalatt loppal megcsókolja Julit) Nesze hát, egy kis
útravaló[.] (elszalad)

Juli

295 A' csintalan megint meglopott. Jó fi a' Jámbor, meg-
engedem neki, a' mit másnak nem könnyen bocsátanék
meg. (el)

[ÖTÖDIK] JELENÉS

Egy szoba Török hajlékában

Török, Boros

Török

300 Örülök, édes öcsém, hogy itt viszont
láthatlak. Isten hozott! — ugyan soká
kellett mulatnod valahol; három hét
mult már, mióta nem valál velem.
De ugyan beszéld el, mért vagy illy zavar[t],
kedvetlen állapotban, és mi ért?
mi sérti lelkedet?

Boros

Egy sérti azt:

305 O tisztos ősz, ki hajdan hú barátja
voltál Atyámnak, — lelkemet csak egy
baj sérti; ámde sokkal is nagyobb az,
Hogy sem tovább titkolható legyen.
Sz[ó]ltam ezelőtt már róla, és azért is
310 mivel magadtól származott, tudod,
vagy eltalálhatod, miért jövök
most épen hozzád, a' kiben szerencsém
És bizodalmaim nyugosznak. Oh Atyám!
(engedd hogy így nevezzelek) ki ad?
ki adhat annyit nékem a' halandók
315 közül akárhol mint te? — benned é!
tőled sugázzik a' remény felém.

's egyedül tetőled; csak ezt ne hagyd
elesni tőlem 's hasztalan ki t[é]rni
a' fény sugárként, mely midőn si[m]ább
320 testet talál[,] a' naphoz vissza tér
vagy félre törve másnak ad világot.
[E]ngedj meg ifju éveim tüzének
melly háborogva gerjedez szivemben
's rég elrabolva szép nyugalmat
325 agg gondokat gyűjt a' jövő felől
's hozzád segédért jőni k[é]nyszerit[.]

Török

Igy hát tudom, mi sérti lelkedet,
azt is, derék ifju miért hevűlsz,
's a' nyugtalanság származásit is,
330 mely látszatosan jegyzi arcodat.
Emlékezem fogadásaim szerint
Időnkre, mellyet meghatározánk:
Az most vagyon; — ez okozta tehát
'sürgetésedet: megengedek tüzes
335 természetednek ifjuságodért.
Bocsáss meg ellenben te is nekem,
midőn bajimmal küzdve késeibb
határt vetek kívánatidnak. Ám
örömmel állnék arra én is, hogy
340 [I]gyen nyugodtabb agg korom szaka
boldog leányom, 's vőm vidám körében
's hogy teljesítve l[á]ssam azt, miért
Atyád Barátom síron túl eped;
de más sohajtság tölti a' jegyes
345 Szűz' bánatos mellyét: halasztani
kívánja, a' mit esdekelve vársz te;
kér égre földre, és mi szent előttem,
mindenre. Dorg[á]lom, fenyítem őt,
boszús besz[é]dem szinte kétbe' hozza:
350 kér, — és nem enged: végre rá hagyám
föltéve azt, hogy közlöm véled is. —
Ifju, miért szegül le bús szemed?

355 mért változol magadban illy hamar
tündér vizekként, mellyeket, midőn
csillogva mélyen elsimúltanak,
a' támadó gőzfelleg éjbe rejt,
és vészt üvöltve szálló fergeteg'
alácsapó haragja öszszedúl.
360 Miért vagy illy zavartan, ó Boros,
illy változólag e' beszédemen?

Boros

Azt hagyta helybe, a' mi engemet
minden reménytől vissza tántorít,
's örök keservet ad kívánatimnak
a' drága tárgy helyett; te rá hagyád
365 és én nyugodva halljam ezt?

Török

Sietsz

370 it[é]lni hírtelenkedő, magad
e' gyáva tettel ártasz önmagadnak,
's vad rémzetekkel toldod a' valót:
mert ám halasztást csak kevés napokra,
nem más kívántak a' leány k[ö]nyűji.

Boros

Elég! halasztás már elég neki;
és nékem is kész veszteségem ez.
Most érkezett meg irnokom Budáról,
375 's mint mondja, holnap itt lesz Rónay,
a' büszke gyermek, képes egyszeri
pillanatával többet érdemelni,
mint évek által a' szegény Boros
minden könyörgés áldozatja mellett
sok száz ígéret csalfa gőze közt;
380 Itten lesz ő majd, 's dölfe szárnyain
lebegve bátran bírja martalékját,
míg szégyenében elborítva nyög
hiú reménnyel kínozott szívem.

385 Csak jőjön hát a' büszke Rónay
és lássa őt meg a' még gyenge szűz[.]
Erőt vesz attól, 's kölcsönös negédet,
melly vakmerő lesz és elég hatalmas
megvetni gondját egy szelid Atyának,
390 egy olly Atyának, a' kit egyszerű
nagy gyengesége hajlónvá teszen.

Török boszúsan fölkel

Nem férfi lélek lelkesít-e engem?
ki mondja, — hah! — hogy nincs helyén szivem?
bátor nyomokkal j[á]rtam én gyakorta,
395 míg barna fürtök vettenek k[ö]rül,
a' bús csatáknak több veszélyi közt,
és mint Magyar küzdöttem honnomért:
villám csapásom, mellyen szikla volt
's ki mondja most, hogy nincs helyén szivem,
melly ok von engem' gyáva engedésre?

Boros magában

400 Hasznomra gerjed benned a' boszuság;
indúlatoskodj: félre tér eszed. *(Törökhöz)*
Bocsáss meg, — én hibáztam ellened,
's méltó boszúság jegyzi arcodat,
melly a' csatáknak nem csufos jelét
405 viselve tiszteletre érdemes.
Nem csak koromnak hírtelen tüze
csábít, midőn illy vétkesül itélek
egy még emennél sajnósabb erősb
hév, szenvedelmem tánoríta meg.
410 Oh agg szerelmek bája, mennyiszor
tészsz még belőlem gyáva gyermeket! —
Jó Férfiú! hibáztam én előbb
akadálynak állítva gyengeségedet;
de bár örökké e' hitem maradna;
415 legtűrhetőbb ez még a' többi közt:
nem gyenge, sőt nagyon is erős eszű
vagy teljesíteni, a' mit végezel;

önként halasztasz, 's nem leányod által
győződve várod vissza R[ó]najt. —

Török

420 Megvallom, én őt tisztelem szivemből
's sokkal becsesb is tettiért előttem,
mintsem kívánhasd, hogy ki tiltsam őt
lakom köréből: régi ismerősöm[.]

Boros

Azt nem kívánom. — Ám te sem kíváন্দd
425 's ne kívánja tőlem senki, hogy tovább
vak tisztelettel álljak egy merő
és hajthatatlan szív előtt, hogy [ú]gy
pusztuljon élted, 's veszszon el, miként
ostromra kelve a' merész habok
430 a' szirt körül zuhogva szé[jj]el esnek
's saját dühökkel ártanak magoknak:
nem, — a' halasztás' meg ne rontson így,
melly több csapást is hozna rám ut[ó]bb.
Ki túrne békén ennyi megvetést?
435 Megvet leányod, és Te is; (magad
mondád erősnek lenni szívedet,
's nem gyengeségből jőni tettetted.)
Halaszsz tehát kérelmem ellen is,
és vár[d] be bátran R[ó]najt, lakozz,
440 's nézd el szerelmök néma ömledését,
nézd, és puhúlva nézzed ezt, erős;
míg megvetőimtől felejtve rút
szégyen, boszuság nyomna engemet.
Ezt elkerülöm, bár nem látva is
445 [é]l képzetimben, és mohón gyötör
e' méltatlanság; látni nem fogom.
Ekként Atyámnak tett ígéretid
mellyek szerínt én boldogulva lennék,
füstként enyésznek, 's futva, mint az édes
450 álom, csak addig boldogíthatók,
míg a' valóság nem kívántatik.

O most, midőn már végig álmodám
az álreménynek hosszas éjjelét
a' rég' imádott tárgy után epedve,
455 bú lesz jutalmam, veszteség torom
kopár vidékek, tar sziklák körül
a' jobb vadaknak társas[á]giban.
Mégegyszer Isten véletek reményim;
Atyám porodban csendesen nyugodj,
460 és látva, (tán ha láthatod) miként
jár síron innen gyermeked, ne b[á]múlj
hogy sírodon túl rég felejtve vagy. —
Isten maradjon véled is, Török! — (*menni akar*)

Török

Várj, s hallj meg engem, hogy megérts egészen;
465 mert eddig inkább k[é]pzetid teremték
elődbe csalfán véleményimet,
vagy félre értvén, rosza forgaták.
Nem volt hitetlen lelkem Istenemhez
's böcsületemhez életemben, és
470 mi k[é]nyszerétne most miattad azzá
lennem, a' mi még nem voltam életemben?
Fogadtam Istenemre, és magyar
becsületemre boldogúltodat;
's habár kimúlt Atyád, Barátom, él
475 Egében Istenem, e' kebelben él
azon becsület, mellyre esküvém.
Valamint pedig szándékom arra céloz,
hogy boldogúlj, úgy szinte tőled is
csendes figyelmet várok, engedő
480 nem képzetekkel tarka észet, szívet.

Boros

Váratlan e' fordulat énnekem;
nincs is szavam, melly tudna menteni;
o légy Atyám, légy őre érzetimnek!
sokkal kegyesb vagy megbocsátani,
485 hogy sem könyörgve érdemelhetem.

Török

Maradj ebédre nálam, addig is,
a' mit tanácsom vagy tekintetem
segíthet, el nem múlatom, 's ebéd
után tovább kell vinni dolgodat.

Boros

490 Tudnék tan[á]csot adni: agg szerelmem
rég ezt sugalja nékem, o Török!
de teljesíteni tán kemény leszen,
bár nincs vesz[é]lylyel egybekötve.

Török

Jer
kertembe vélem, 's halljuk a' tan[á]csot.

[HATODIK] JELENÉS

[Lóri] szobája

[Lóri] és Juli

[Lóri]

495 Most már halasztást nyerve jó Atyámtól
nem háborognak érzetim: betelt
első kívánatom; talán tovább is
— [e]zt sejtem én — Atyám kegyével élhetek.
[H]a l[á]tja majd hajlatlanúl erős
500 szándékomat kéréssel egybe kötve,
ha látja tiszta gerjedelmimet,
megszán, 's kegyetlen nem lesz életemhez
nem kéri vissza, a' mit ő adott.
O bár tovább ne menne aggodalmam:
505 itt béke állt helyébe; ám de sok van a'
kétes jövőnek birtokában hátra
melly fölzarja csendemet. Miért is
mondá Atyám hogy közli m[á]ssal is

dolgomat, holott néki tudni már elég?
510 Ez a' Boros nagy átok éltemen;
ámbár elégg[é] érzetém vele
hogy nem szívelhetem nevét, 's magát,
mégis szünetlen ostromol, 's homályt
von napjaimra. — Nemde, szólj, Juli
515 [i]géretekről foly beszéde a'
gyávának itt is?

Juli

Előbb hogy egy lugas
megett füleltem, illyeket beszélt,
nem volt eléggé érhető szava,
's nem is sokáig hallgatám; azonban
520 nem jót reményelek ennyi sok beszédből.
Régen beszél Atyáddal, Aszszonyom,
's el nem mulatja rosza csalni őt,
csak hogy bírásodat kinyerje tőle.
Kisértni fognak újra, és talán
525 nem olly szelíden mint előbb, de ha
tetszik tanácsom, azt kövesd tovább is:
kérd a' halasztást változó ne légy;
igy majd elunva várni a' heves
ifjú nem ostromol tovább, egyé[b]ü[tt]
530 hűtvén szerelme lángjait, 's te is
nyugodt lehetsz ha bár nem is szerencsés.

[Lóri]

Nehéz szerencse nélkül elnyugodni
a vesztesség meg gondolási közt,
ha bár egy[é]bként kedvez is szemünknek
535 's más érzetinknek a' világ; de még
keservesebb, százszorta kínosabb
elvesztve szívünk kedvesét, utált
erőszakossal társaságba jőni.
Ha R[ó]najt — bár most hazudna nyelvem —
540 elveszttem és Boros áll helyébe

hoszszú halál lesz életem; 's ezért
 Atyám kegyében bízva megvetem
 a' nyugtalannak sürgetéseit. —
 [H]ah! épen itt közelít felénk Atyámmal
 o! adj erőt sorsomnak Istene!
 [H]a meg lep itt most! rettegek, mi ér?

Juli

Bátran, merészen, édes Aszszonyom.

[Lóri]

Már nincs eröm. *(leül)*

Juli

Órizzed Istenem!

*(Török, és Boros belépnek, [Lóri] föl kel, Boros meghajtja
 magát, amaz hidegen viszonozza)*

[Lóri] félre

Nem jót jelent ez: Atyám komor, 's hideg.

Török

Mi bajod leányom? te halavány vagy és
 remegnek egyre tagjaid.

[Lóri] *akadozva*

[F]ejem

szédülni kezdett, 's ez zavart meg így;
 egyébarányt — nincs semmi — nagy bajom.

Török

Remélhetem tehát, hogy e' csekély
 bajban parancsomat elfogadhatod.

[Lóri]

Én engedelmes voltam eddig is
 Atyámnak.

Török

Az légy mostan is, midőn
 legfontosabbról intelek 's utólszor.
 Halljad, leányom; ősz Atyád beszél,
 560 kit sírba hajt a' gyors idő ma, holnap
 közületek. — Már nem soká birom
 kordúlta éltemet: [a]z elhaladt
 idők után ragadnak éveim,
 vagy tán csak e' nap; és ha boldog ez
 565 's nem hoz magával rosszakat reám;
 örömet bezárom véle létemet.
 Isméred itt ez ifjat és tudod
 a' környülállást jobban, hogy sem újra
 kelljen tanulnod. Nincs tovább időd
 570 sem késedelmet várni gondolásra,
 sem más halasztást. — Nem nagy áldozat
 Atyád nevéért szálni szívedet,
 melly addig érzi csak baját nehéznek
 mig az szokatlan. Szokni kell, 's enyésznek
 575 minden sanyargás, gyűlölés csodáji
 a' förtelemnek randa képivel.
 Boldog szokásiban a' szegény paraszt,
 ha bár gyötrődve fárad is kenyérért,
 midőn csekély fogyatkozásiban
 580 már halni készül a' szokatlan Úr
 's a' kellemetlen dolgokért elájúl.
 Szív is törődés által elhajol,
 's a' mit gyűlölve üldözött előbb,
 hozzá szokik 's örömét gyakorta abban
 585 leli. O Leányom, bár ne kéne így
 készítnem engedésre szívedet! —
 Ellenkezést gondolva rettegek,
 's irtózom a' jövő veszély dühétől;
 reszketve bízom jó szivedre dolgomat,
 590 mellyen nyugosznak földi napjaim'
 végsőinek siető reményei.

(érzékenyen, megszorítva leánya kezét)

Ne légy maka[cs], leányom, — Istenedre,
's szentjeire kérlek, hasznodért[.] — (el)

[Lóri] *könyörgőleg Atyja után*

Atyám. — (kétséggel)

[N]em hallgat ő meg engemet; (utá[n]a fordulva)
leányod
kér, halld meg őt Atyám. — Nem hallja többé
's eltávozása k[á]rhzozat nekem.

595

Boros közelítve

Kedves Kis Aszszony! — fájlalom szivemből
ha csupán jelenlétem zavarta meg.

600

Boldogtalan vagyok személyemet
az által elkárhozni látva, a'
mi nem tulajdonom. — Oh ha tettem
a' megvetésre érdemet szereztek,
eltávozom, 's háborgatója nem leszek;
az édig ötlő szirtokon keresztül

605

és a' pokolra hajló völgyeken
egyaránt bo[ly]ongva távozom. —
Ha véték a' sz[é]p szízi kellemeknek
hódolni, oh ha véték úgy szeretni
hogy olthatatlan gerjedelmével

610

ne bírjon a' szív, vétkesebb vagyok
mint a' pokolnak durva lelkei:
mejjemben, a' mellyre nem tekint,
mozdulatimban, 's meg nem hallgatott
szavaimban, oh, és mindenütt

615

mit a' Kis Aszszon gyűlöl, érte ég,
esdeklik immár csüggedő valóm.
Tekintse tiszta lángra gyúlatott
szerelmemet; tekintse abban özszeroskadó,
térdén könyörgő híve' kínjait. (letérdelve)

620

[H]űségem érdemére, és közös
természetünknek szent szavára kére[k]
csak egy kegyes pillantatot reám,
vagy legkisebb jelét kegyének

625 meglesz jutalma aggodalmaim[n]ak.
O, mert csak az tehet engemet nyugottá
ki elrabolta csendemet. (fölkkel)

[Lóri] a' ki Atyja elmentével meg-
szomorodott, Boroshoz csak ffé]lig fordúlva ügyelt sza-
vára, utóbb figyelmessé lévén, hozzá fordul

Bár soha se lelte volna itt az Úr
nyugalma gyilkosát, o bár soha
bennem ne látott volna kellemet,
630 és semmi bájolót vagy érdemest,
melly tántorító lángra gyújtja keblét,
's a' józanon túl űzze vágyait.
Látom vonásiban, szemén, 's heves
szavában hallom szíve titkait,
635 látom gyötrelmeit nyugalmatlan
állásiban, és sajnálom hogy csekély
magamra erre ok val[é]k.
Ezek jutalmául kegyem jelét
's nyájas tekintetet kíván.
640 O kedves Úr! én többet adhatok
mint kért, ha rossz szándéka nincs irántam:
[p]illanatimmal szómmal és szivemmel
olly nyájasan kedvezek az Urnak,
mint azt szerelmem engedi;
645 szóval Barátja jó szívűn leszek
nálunk mulatva, hogyha mást tapasztal
a' leggonoszbát sujtsa életemre,
kísértsen éjjel nappal és gyötörjön.
El[ő]bb azonban kérem Istenére,
650 azon tűzére, mellyel ég iránt[a]m,
's a' mire az Úr maga kért, ne bontsa meg
szerelme[m] első szép kötéseit.
O hallja, — tán titkolni kellene —
ám hallja még is: — Rónay, mióta
655 fejtődni kezdett változó koromban
természetünknek titka, — Rónay
csak ő találta olly hatalmasan

meglepni keblemet hogy kivüle más
míg csak kívánhatok, sohajthatok
660 mig bír hevével mejjem, — ő kivüle
m[á]st nem szerethetek. Kit[é]r el[ő]bb
a' földövedző tengerek nagy [á]rja
szokott gödr[é]ből, 's hegytetőkre gyűl[.]
Előbb kit[é]r a' nyár tavasz, 's vizes
665 ősz a' telek dühének és soha
nem termi t[ö]bbé [é]rtt gy[ü]m[ö]lcseit,
hogysem felejtsem Rónayt.

Boros *szines fájdalommal*

Hah! R[ó]najt még holtan is kívánják!

[Lóri] *hirtelen kíváncsin*

Mit szól az Úr?

Boros *habozva tétetéssel*

670 Kedves kis Aszszony! — én
csak képzelődtem.

[Lóri] *mindég nagyülő rettegéssel*

Rónajt kimultnak
mondotta, — o szóljon, vidítsa meg,
vagy ejtse kétbe lelkemet.

Boros

675 [M]iért is
szóltam Barátom kedvesednek erről:
mert a' hozott hírért utálatos
a' hírhozó is.

[Lóri]

Istenére kérem,
szóljon csak, én mindenre kész vagyok;
e' nyugtalanság átkosabb nekem,
mint a' dolog maga bár kemény legyen.

Boros

mintha nem jó szível mondaná

680 Rónay hazánknak áldozatja lett;
o átkozott csaták! veszélyitek
dönték halálba Rónayt.

[Lóri]

'S én hidjem ezt? Rónay nem halt meg. Ő
csak vélem halhat meg[.] — Derék vitéz
685 ő, győzni ment, nem halni. O Juli
segíts kimenteni kedvesem bajából,
mondd[.] hogy ne hidjem, — o segíts[.]

Boros

Már hasztalan: nincs a' halottnak orvosa:
nincs, a' ki elvált lelkeink helyett
690 más lelket adjon. Málítsom ma jött meg
onnan hol a' gyászos fődél alá
borúlni látta kedvesét, ki már
[t]úl jár az élet bájain, de túl
ennek gyötrelmein is. Nem háborog
nem tépi szívét a' kívánatok
695 alattomos dühe; már lerázta
a' bút, boszút, aggásokat magáról
mellyek csak emberen dühödnek. —
[M]ellyeknek én fő tárgya most vagyok,
's Boldogtalan, nem bírva vágyaimmal
700 önként adózást szenvedek. [R]emény
's örök komorság partjaim, közöttök
bizonytalan sajkámmal én megyek
mindenkor arra törve, hol reményt
csillogni látok: o de csalfa ez
705 kecsegtet és minél nagyobb erővel
hatok feléje, távolabb vonúl
és vissza nézve látom a' meg útált

[p]artot megettem. Itt lehet segítni:
[d]e nem kegyelmez a' segíthető.
710 O jó Kis Aszszony mit remélhetek?

[Lóri]

A' menyinyit érdemelt előbb az Úr
[e]lrontja most, és visszszakéri tőlem.
Most látom, égető szerelme
715 így hülne majd el tárgya vesztekor,
ne mérje hozzám csalfa lángjait;
úgy nem szerethet engemet soha,
mint én szerettem R[ó]najt, kit is
fagyos ködébe a' hal[á]los éjnek
720 [m]egkönnyezetlen nem bocsátok el[.]
Ha ezer szövétnék ég is a menyegző
késő zajánál, nem vidítja föl
[é]ltemnek elborúlt egét.
Már is nagyobb erővel hat reám
725 a' gyászos hírnek gyilkoló zaja,
mellynek nem adtam volt előbb hitelt.
Borzadva tagjaim, rebegve ajkaim
a' veszteséget hírdetik; szavam
's erőm azonként hanyatlanak, kit a'
730 csaták haragja elrabolt ölemből.
Hagyjon magamra, kérem, enyhülést,
ha van e' világon, adjon a' magány.

(Boros boszúsan elmegy. [A'] Kárpit leesik)

[MÁSODIK] FÖLVONÁS

[ELSŐ] JELENÉS

Málits föl 's alá jár a' [h]áz előtt

Ugyan soká tart a' viaskodás
ketten se bírnak egy makacs leánynyal:
igaz, hogy lator szer a' leány, — de már ez
m[é]g is sok, és pedig a' mi sok, sok az
5 akárki, mit beszél. — 'S Uram' fia
itt a' deákra nem is ügyelnek, ez több
bizonynyal a' soknál is! Ám legyen,
mint ők akarják. — A' szegény Deák
csak a' hazugságban segíthet, azt
10 tartja Boros Úr; ne hídje, majd jelét
adom nagyo[bb]ra termett titkaimnak,
's bámulni fog tollforgató kezem'
irtózatos munkájinak böcsén. (*Juli jő szomorkodva*)
Épen idején! Tán e' zavar[t] dologban
15 egy nyájas aszszonkát halász[h]a]tok. (*Julihoz*)
Széld leányka, mért vagy illy szomorgó?
ilyen komor, kedvetlen, és boszús.
[Ö]röm, 's enyelgés illik arczaidra
melly[e]k jövendő Férjedet vidítsák.

Juli csúfol[ó]dva

20 Talán bizony kegyelmedet? — miért ne?
A ténacsók is édes úgy-e, jámbor
's a' tollmultság kedves a' leánynak.

M[á]l[i]ts

Lassabban egy kicsint! — az én kicsúfolt
kegyelmem így perbe száll veled.
25 Ki tudja, szép leány? talán utóbb
megalázhatom személyemet
hozzád 's valóságosan Urad leszek[.]

Juli

O gyáva dög, rút tentakorty nyelő!
Utállak holtig undok hírharang!
30 [T]e hoztad e vidékre a' keservet
és Aszszonyomnak kárt veszélyt fejére.
[A]zért csavargasz, hogy ki irtsd, ha van
az emberek közt béke, és öröm.
R[ó]nay haláláról te hoztad a'
35 hírt, undok ez, te undokabb vagy ennél,
veszsz, én ut[á]ll[a]k bűneim gyanánt.

Málits

Hó, hó! ne olly szaporán! — Ki hitte volna
hogy ennyi gög van egy leányban? —
40 Hallgass csak édes, kis bohóm: ha nincs
más bajod, hanem csupán az, hogy kihalt
Rónay, igen könnyű segíteni.

Juli

Támaszd föl, úgy segítesz.

Málits

Úgy nem! [É]n
máskép segítek, ám igérd meg, hogy
szeretni fogsz.

Juli

45 [I]gérem, hogy szeretni
fogok.

M[á]lits

Nagyon szárazan ig[é]red, ez
nem jó szivedből.

Juli

Ugy, mint előbbi átkaim. — 's Mivel még
nincs semmi érdemed, ne várj szivesb
igéretet.

M[á]lits *ság neki, Juli elb[á]mul*

50 Valósággal így van, 's ha kell, okát
adom, vigyázva mindazáltal, hogy ne hallják.
(tovább ság neki egy ideig titkon beszélgetnek)
[N]ohát galambocskám! elég-e már?

Juli

55 O! már elég, nincs hátra semmi is,
mindent remélhet; én ígéretem
szerínt fogok cselekedni.

M[á]lits

[C]sak tovább
nem kell adódni a' titoknak.

Juli

[É]rtem. *(el)*

Málits

60 Szép kis szövetség! — E' szerínt egy ép
és ékes Aszszony lenne házi társam;
csak az a' baj, hogy rossz úton értem el
irányomat: [m]ár nem titok tovább
a' mit takarni kellett. [D]e mit
tehettem ennél jobbat? Ám, ha más
65 ügyén hazugs[á]ggal segíthetek
nincs tiltva, sőt dicséretes
igaz beszéddel ő[n] javamra szólni.
Boros segítsen, ha tud magán, nem én
mert én csupán írni, nem hazudni jöttem

70 hozzá. Egyébként is remélhetem,
hogy Húgom Aszszony nem süvölti ki,
mit tőlem hallott. — Most pedig mi történt
megnéztem ott benn 's kém fejembe rejtem[.] (el)

[MÁSODIK] JELENÉS

Török szobája

Boros mag[á]nyosan ül, Málits belép

Málits

Mért illy magányosan, szomorkodón,
Uram? talán nem használt a' mesés
beszéd? [T]alán hitelt sem adtak, és hazug
75 szövevényeink már napvilágra jöttek.

Boros

Nem, semmi még a' nap vil[á]gra nem jött[.]

Málits *félre*

Ne hidd.

Boros

Mesés beszédem nyert hitelt de é[pp]en
ez ronta meg, nagy kárhozat borúlt
ezzel feje[m]re. Szinte meg fakaszt
80 mérgem, 's boszúra gerjedek magamban.
Kértem, reménykedém szivem szerint,
t[é]rdemre hajlék, mint az ájtatos
bálványa mellett meghajolva térdel,
's [é]rzéktelen rezének áldozik.
85 [Í]gy kértem őt, mindenre a' mi csak
szent a' könyörgő' ajkain, 's mi haszna?
Meg sincs ígérve tőle, a' mit Atyja már
tíz évvel ő előtte esküvéssel
fogadott. Boszút olthatatlanul boszút
90 forral düh[é]ben megvető leány
a' megvetettnek nyugtalan szíve.

Málits

Helyesen, Uram, boszú segítsen, hol
a' kérelemnek nyelve nem segít.
95 Én készen állok eszközül, 's ha kell
a' mély pokolnak ördögít ki hívom
és fölriasztom sánta mesterét[.]
Elidézem azt is, a' ki rászede
Évát Urával, most segítsen itt;
ha valaha tett remeket, tegyen velem,
100 én jobban értem földi utjainkat
engem kövessen: én elő megyek.

Boros

Készségedet köszönöm, Deák, de még
jutalmat értte nem szabok, mivel
előbb kívánok véle élni; nincs is
105 most ilyenekre alkalom, 's idő.
Mejjemben a' boszúnak égető
heve p[á]rosúl szerelmével
's gerjeszti a' már csüggedő reményt
ezer felé koholva útjait[.]
110 Hallottad, úgy vélem, a' közhírből
[e]rdőnk tömött részében a' bagoly-
várnak meséjét. Retteg a' paraszt
's minden keresztény lélek arra járni
megátkozottnak híve romladékit.
115 Ide szántam a' gögfúttá vad leányt,
's nem nyugszom addig, míg Török reá
nem áll: Aka[r]ja ő, hogy én szerencsés
legyek, 's ezért mindent remélhetek.
[Á]mbár leányát szereti, rá veszem
120 hogy a' bagoly várába zárjam őt.
Ott tudniillik látva a' kemény
Bánást, lemondjon engedetlenül
[e]llenkező szerelme tárgyiról
's hozzám hajoljon, Rónayt ne lássa
125 ki, mint te mondád még ma itt leszen
[é]s kedvesének üres helyét találván

hazug koporsóját siralmasan
tisztelve vissza térhet.

Málits

A' koporsó

130 szükséges is lesz, hogy ne véljen engem
hazugnak, a' ki a' leány halálát
hirül vivém neki[.]

Boros

[M]eg lesz, hogy midőn

[e]z itt koporsót látva elhiszi
amaz' halálát, az be zárva ott
135 mesénk szerint hidjen, 's puhúljon.
Ezen okaimmal az öreget vonom
hál[ó]mba, 's azt ígérem, hogy kevés
idő után, ha tán haszontalan
leendne próbánk, viszsza nyerje ismét
140 lányát[.] Azonban más következik,
ha lesz, ki bátor, hű segéd karokkal,
(míg én Törökkel itt leszek) bajos
intézetimben máshol álljon érttem.

Málits

Mondottam immár, hogy ha kell, elég
elszánt tehetség izgat engemet;
145 csak halljam, oh csak ints, Uram, 's repülj
azt végbe vinni, a' miért epedsz.

Boros

Előbb egyeznem kell az ősz Atyával,
ha meg lesz ez, te menj sietve 's szedj
néhány legényeket össze, 's térj azokkal
150 azon mesés falak felé, 's ha esz —
legfőbb — Török cselédiből egy, avvagy
egy pár, kötözd meg őket, hogy ne l[á]ssák,
merre viszed a' r[á]jlok bizottat, a'
kit néked el kell ragadnod, értesz?

Málits

155 'S várunkba vinnem, rejtenem kem[é]nyen?

Boros

Igen, de hogy meg tudjam ott valál-e,
vagy nem, jegyezz a falra egy kereszt
vonást, 's azonkép a' közel virító
törzsökre vágd ki, hogy tanú legyen,
160 ott voltodat jelentse, 's martalékom
elfoglal[á]sát. Készen álljon addig
míg a' sűrűben jártok, egy sz[e]k[é]r,
melly gyorsan elrepítse a' Menyaszszonyt.
Te 's társaid ne szóljatok, 's ruhátokat
165 fölváltva ismeretlenül tegyétek
a' lányt lakásomban egy szobába
kímélve mindazáltal, és szelíd
bán[á]ssal. Én is ott leszek kevés
időt mulasztva mint lehet; tegyen
170 osztán akármit Atyja, ott hagyom.

Máli[ts]

Nehéz lesz a' bezáratást kinyerni.
Kemény, 's Atyához illhetetlen ez,
nem is reméllem, hogy Török reá áll.

Boros

[T]udsz más tanácsot?

Máli[ts]

175 Én nem. Ám igen
jó volna ez, csak teljesíteni tudnánk.

Boros

Attól ne f[é]lj: majd teljesítem én
a' mit koholtam; mind szelíd okok
és szinte tréfák lesznek eszközim

180 mellyek szerint az ősz hajolni
fog majd szavamra; mert csupán
csak három órára kérem a' kikémlő
próbának hitt ijesztgetést. Azonban
te járj el híven a' szabott
185 úton, 's leginkább a' jelet ne hagyj ki:
[e]lső legyen, 's ha nem lehetne is
tetted szerencsés a' jel adja hírvül
ott voltodat.

Máli[ts]

190 Első lesz az, de esküszöm magamra,
és arra, a mi lelkesít, ki nem
maradhat a' második sem e' kezekből.
Válhatlanúl együtt lesz a' jel,
és a' jelentett. Azt csak ez teszi
nagygyá 's böcsössé, ezt meg az deríti,
195 világosítja; nyerje mindegyik
azon figyelmet, mellyre érdemes:
[é]n értem ezt és tenni kész vagyok.

Boros

Elkezdem én is dolgomat, te várj,
míg én ügyemben izzadok, 's ha majd
vidám enyelgést láttatok, siess,
200 a' mint siethetsz; a' napot ne nézd
ne kérj tanácsot semmiféle szenttől;
mert így időt mulasztasz, és pedig
sietni kell, kül[ő]nben elszalad
vadunk vad[á]sz kezünk alól. (*mennek, Boros vissza
fordúl*)
205 Ha jól siettél, majd uralkodunk. (*el*)

[HARMADIK] JELENÉS

Török szobája
Török, és Csóka

Török

Ha valamit hűségedre bízhaték
máskor, legény, és bízva nem csalódtam;
most több reménnyel már nagyobbat is
bizok kezdedre; (nem kedves anynyira
210 [ö]n életem, mint ez) leányomat —
vigyázz szavamra — lányomat bízom
rád, kit — de átkozott legyen szavam
melly egykor így ígért — ígéretem
szerint ezekre kell kitennem, és
215 atya létemet gyaláznom enynyire.
Parancsimat kövesd hiven, Pali,
's azok szerint tégy mindenütt: személyed
isméretlen legyen, szavad ne mondja ki,
a' mit titokban tart az álruha. —
220 A' mit pedig főkép ajánlok, az,
hogy szépen és vigyázva bánj vele,
kiméretlen tett által elvadítod,
's kétségbe ejted rettegő szivét.
Ha pedig fölöttebb félne a' rideg
225 lakás körétől, borzadozva kérne,
és tépelődve önmagát epeztné,
szánd meg, nyilatkoztasd ki titkodat;
tedd őt szekérre, — mellyet, elbocs[á]tván
t[á]rsaidat, a' fák közt közelre kell
230 elrejtned e' szükség megeshetése
miatt; k[ü]lönben, ha vélheted talán
hogy három órát tetemes ártalom
nélkül kiállhat, várj be minket ott
vele, 's ez idő múlva magam is Borossal
235 ott termek; ez rád fog rohanni, és
kevés csapással megszalaszt, hogy a' lány
látván magát megmentve általa

engesztelődjön, 's néki kedvezőbb
legyen. De újra kérlek t[é]gedet
240 intsd társidat, kiket e' dologra rendelék,
hogy elragadástokat vigyázva, jó
szerrel tegyétek; 's már közelget a'
sétálni járás ideje, menj, siess.

Csóka

Megyek Uram, a' végezet mutassa meg
245 nem az ígérlet, megnyitit érhetek. (el)

[NEGYEDIK] JELENÉS

Lóri, magányosan[,] egy szép tájon
meg[á]llapodva

Kedves vidék, míg a' szerencse kedvezett,
míg öszszezenegő lelkeink közé
illy nagy különbség nem szorúlt;
's még akkor is, midőn ledőlve harcziban
250 a' legdelibb Hős árva kedvesét
elhagyta, hű vigasztalóm nekem!
Fájid rügyével látta fejleni
a' jó reménynek titkait szemem:
gyönyörökre fénylett halmodon futó
255 napunk, 's az éjnek nyájjas aszszonya,
vidáman ébredék feléd tekintve
midőn pirúlni kezde hajnalunk.
Most élett[e]len vagy, kellemid kifogytak
úgy, mi[n]t azéi, kit levertnek hírdet
260 vesztemre a' gonosz. — Ki fogja majd
karöltve vinni Lórikát? 's nemes
[g]öggel beszélni néki harczait,
mellyekre ifjú tűz erővel
rohanva győze Rónaym? — maga
265 legnyájjasabban tette ezt, midőn
szemérme tartva nyelve lánczait

kevés szavakkal mondta visszatérvén
hogy a' Hazáért küzködött. — De most
nem mondja ezt nekem, sem a' Hazát
270 nem szánja férfias keserveit
keblembé öntve: mély setét földi
őt a' koporsó szűk közén 's hogy itt
szint olly setétség nyomja lelkemet
érette, hírt hozott sebes futással
275 a' más veszélyen fölvidúlt gonosz.
's Mert a' hozott hírért utálatos
a' hírhozó is, színes álnokúl
ezt mondta; én is e' szerént itélek:
gyüölölni hírhozómat, és utálni
280 nem szűnve 's mindenütt fogom.
Üldözzön ámbár, és pokol nevelte
mérgét nyugalmam ellen öntse ki:
a' bal szerencse túrni bátorít.
Mi is lehetne még sulyosb nekem?
285 Ifjúi gerjedelmimet magával
sírjába vitte kedvesem: ki halt
vidám korom' tüze, tompa lett erőm
és csak panaszra kész fakadni még.
Ismérett vidék, boríts el alkonyoddal
290 tüntesd előmbe halmodon
a' bús csatáknak sirba dőlt fiát,
kit egykor itt hozott felém
első szerelme, vallani.
De [k]i tudja vissza bájlni
295 az elhaladt üdők regéiből
egy boldog óra' kényeit,
[m]ellyekben elmerülve lelkeink
ábrándozólag érezék — csak azt
hogy kedvezőket érzenek?
300 Hah! én botor, miért ujítom a'
múlt jókkal ébredő keservimet?
[N]incs már kívánni semmi tárgy:
[e]lőttem a' hal[á]l csoportosan
kápr[á]zza durva vázait,

minden bokorb[ó]l bús dalok riasztanak
és minden[ü]tt a' gyászhalom virít.
Hah! borzadok: nincs semmi nyugtom itt. (el)

[ÖTÖDIK] JELENÉS

Az udvar

[Boros]

nézelődik nyugtalanúl, 's járkál M[á]li[ts] előjö valahonnan
Ej! Ugyan hol ördögben csavarogsz?

M[á]li[ts]

[B]eszélgeték

itt egy kevésé.

[Boros]

[E]j! beszélgetél:

310

máskor beszélgess, most siess haza;
már régen el kell vala sietned[.]

M[á]lits *szólni akar*

[H]á — —

Boros

Menj kérlek és ne szólj.

Máli[ts]

Megyek, repülök.

(Boros be megy, M[á]li[ts] pedig elsiet a' háztól)

[HATODIK JELENÉS]

[U]gyanott

Csóka, és Juli

(Csóka ki jő a' házból, 's az udvar vége felé Juli meglátván őt
utánna szalad)

Juli

Pali, h[é]! Pali, állj meg[.]

Csóka

Mi kell? hamar beszéld el. Sietős járatban vagyok.

Juli

315 Hová megy?

Csóka

Hová megyek! — mi gondod rá? Uram dolgában járok, ha épen tudni akarsz[.]

Juli

320 Könnyű gyanítanom, ha meg nem mondd is: bizonyosan rád van bízva Kis Aszszonyunk elragadása. Szép tisztség!

Csóka (*bámulva*)

'S ki mondta néked ezt?

Juli

325 Ha tudni kívánod, meg mondom, 's nem titkolódom úgy mint te. A' Boros Iró deákja mondta, hogy néhányaknak Urunk cselédi közül álorczásan el kell ragadni a' Kis Aszszonyt, és a' bagoly várba rejteni, hogy ez által tán majd Borosnak jobban fog kedvezni, ha ez színes segítséggel meg menti őt a' babonás helyből. De más lappang itt. Ma eljő R[ó]nay, 's ez elől akarják eltakarítani.

Csóka

330 Mit beszélsz?

Juli

A' legtisztább valóságot. — Halljad tovább. Ezeket mind az Iró deáktól tudtam meg. De került is ám valamibe.

Csóka

Talán bizony szerelmedbe?

Juli

335 Ezen kérdésre, fogom-e szeretni, azt fogadtam, hogy [f]ogok szeretni, 's ó kábultságában ezzel megelégedett, 's így még szabad vagyok szerelmemmel, és ha te nem engedsz kérésemnek, neki ajándékozom.

Csóka

Ne o[lly] büszkén, leány.

Juli

340 Rövid az idő: kereken kell ki mondani, A' Kis Aszszonyt meg kell szabadítnom vagy általad vagy általa; mert kész vagyok Aszszonyom boldogságáért föláldozni szerencsémét. De általad százszorta jobb' szeretném iránymat érni. Anyád háza nincs igen messze a' Bagoly vártól, igen könnyű volna ide rejtened a' leányt, és Atyja, 345 bár most parancsolja is, még köszönni fogja utóbb, hogy engedetlenkedtél. — R[ó]nay pedig nem halt meg: épen ma érkezik ide, ha meg most utban van, talán előtalálhatod, és kedveséhez, Anyád háza felé vezetheted.

Csóka

350 Bizony mondasz valamit. És én ezt meg cselekszem. Ugy is szabadságot adott az Atyja, hogy ha nagyon háborgana, megmondhatom néki titkomat, és megszabadíthatom. — Már sokkal jobb kedvvel megyek dolgomra; mert magam is irtóztam valamennyire tőle. — 355 Isten veled Juli!

Juli

Hát mégy már?

Csóka

Sietnem kell; társaim sincsenek még össze szedve.

Juli

360 Menj hát. Segítsen Istened. Legnagyobb jutalmad lesz azt érezhetni, hogy az elhagyotton segítettél. — Rónayt legjobban meg lesheted a' róka v[ö]lgyi csárada körül, arra kell neki átmenni.

Csóka

Tudom. De te se felejtsd el, hogy te leszesz egyik része
jutalmamnak.

Juli

Isten veled[.] (az elsiet, ez be megy)

[HETEDIK] JELENÉS

Egy más hely az erdő mellett

Alkonyodik, a' hold fölűnik a' hegy tetőn

Rónay, és szolgálja erre lovaglanak, 's egy kisség megállnak

R[ó]nay

365 Szép alkonyoddal, o nap, a' setétedő
ormok fölött milly ékesen derül
szelíden útra kelve a' betelt
holdnak világa! halk futása int
a' lator homálynak, 's ez kitér előle
370 berkekbe rejtve titkait: vidám
arczát nem undokítja felleg, és
nem dúlja csendét fergeteg. Csak én
o még csak én zajgok szivemben
rám vet csak a bajszúlte bú homályt,
375 mellyet sem a' nap fényre nem deríthetett,
sem csillagok, sem holdi tiszta tűz.
Oh mert nem ilyen volt az én napom!
'S nincs néki holdja, csillaga
melly kölcsönös sug[á]rival felém
380 sietve hozna tőle enyhülést.
De nem, anya természet, nem háborítlak
pályád futásán, melly örökre tart,
és változatlan. Csillagok ragyognak[,]
a' Nap koronkint megjelenve süt[,]
385 nem késve minden járja szent körét.
Mi emberek bizonytalan remény
's komor valóság közt remegve járunk.

390 'S milly boldog az, kit akkor is remény
ölel, midőn valója már k[ö]rül fogá. — (Szolgához)
O kell-e még, szólj Bandi, meszsze mennünk?

Andor

Még meszsze fekszik innen a' kívánt hely;
[d]e Rókaölgyi csárda nincs tova,
betérhetünk oda, fáradott lovunk
ott megpihenve majd tovább mehet[.]

R[ó]nay

395 Menj hát előre, és vezess:
itt nem tudom már jól az útatkat. (el)

[NYOLCZADIK] JELENÉS

*Egy düledék l[á]tszik a' fák közül, mellynek közepén egy
még eléggé erős rejtek hely van vas rostéllyal rekesztve,
kívül egy mécs pislog, hol Csóka álorczásan jár kel;
belől van Lórika*

Lóri

Ki vagy te itt[,] setétség gyermeke,
[t]e undokabb még[,] mint az éj köde,
melly v[é]tkeidre átkozott homályt von?
400 [A'] hold gonosz tettednek el borúl:
szelíd világa remegve jár ama'
lator körül, kit nem riaszta meg
sug[á]rival, midőn dühös fejében
ártalmait koholta ellenünk.
405 O szólj, ki vagy? kit földnek e' kietlen
ruhák? 'S azért-e[,] hogy ne féljenek
szemeim belől még undokabb valódtól?
Irtózatos vagy így is[,] hah! lator!
Borzadva látlak; alélva érzem
410 vesztremre hatni tettedet; de ha
egy szikra van még benned emberi

természetedből, — oh! — ha van szived,
's nem nőtt helyébe kódarab,
mondd aggodalmim nyugtat[á]sira[.],
415 mit várhatok, miért hozál ide,
hol e' rideg falak között ezer
pokol csikorg, 's otromba vázait
csak rettenetnek küldi ellenem,
és meg nem öl, (oh vajha ezt mivelné)
420 [h]ogy szüntelen 's minél tovább
kínozza léteimet; hol az állhatlan
üdő megállni láttatik, setét
leplevel a' szörnyeket takarva, és
csak a' homálynak réme változik;
425 hol fürtimen fagyos szelek suhognak el,
az omladékok bétemetni készek
's halált morognak a' fa lombjai:
hol az anya természet temetve van
a' korcs fiaknak rothadásiban.
430 O szólj ijesztő titkaidra kérlek
és már hanyatló életemre, — szólj,
mért hurczolál ide? mért vigyázz imígy
rám? hol, 's mikor nyom el a' halál fagya?
Vagy, oh ha tudsz könyörülni emberen,
435 szánj, és vasaddal nyífsd meg e' kebel,
melly ennyi bajjal csüggedezve ví,
's gyötrődve ujra szüli kínjait. —
Hah! nincs szavamnak sükere: nem felel,
késik vasával változatlan és
440 csak késedelme öldököl, riaszt.
Nem ember ő! — Oh sorsom Istene!

[N]e hagyj, reményem elhagyott — nagy Isten!
*(ájúlni kezd; Csóka, ki látván őt nagyon háborogni, közeli-
tett, de tőle már észre nem vétegett, most meg nyitja az ajtót)*

Csóka

Én aszszonyom, sem a' pokol fia,
sem kőszivű vad nem vagyok, sem olyan,
445 ki másnak irgalmazni ölte tud.

Köteles valék tenni, a' mit eddig
tettem; de mostan azt teszem, mire
van engedelmem, 's más elég okom,
450 ezt mindazáltal majd elő beszélni
az úton alkalom leszen. Aszszonyom[,]
ha meg akar attól mentve lenni, kit
legfőbb utál, 's gyűlöl, kövessen; én
anyám lakához, melly közel van ide[,]
455 elvezetem, ott nyugodhat addig
míg sorsa változást vehet.

Lóri

Hah! mit gyanítok? — Mennyi változás!
Kábúl fejem, 's még most iszonykodom
vélttnél nagyobb vesz[é]lyemen. De csak
460 vígy Csóka, o csak vígy akárhova,
ennél gonoszbra nem vihetsz soha.
Csak ments meg innen, elfelejkezem
minden gonoszlól: mert ez a' vidék
irtózatosh, mint a' halál rideg
országáa.

Csóka

[M]enjünk sietve Aszszonyom!

[HARMADIK] FÖLVONÁS

[ELSŐ] JELENÉS

*Egy szoba a' csárdában padokkal, és asztalokkal parasztosan
ki rakva. Rónay az asztalnál szomorún ül. Két iddog[á]ló
paraszt beszélget*

Első paraszt

Biz' úgy, pajtás: nem jó az ördöggel bolondozni.

[M]ásodik pór

Hát csak megijedtél, Jancsi pajtás, meg?

[E]lső

Meg biz' én, Pista. A' lelkem háza is megrázkodott bele.
Osztán, ki fene ne ijedne meg a' pokol tornáczától.
5 Tudod pajtás, hogy nem egy hamar szalasztana meg
akár miféle Isten embere is; mert már a' kit én megfogok,
meg van ám az fogva, pajtás, ugy hogy —

Második *belevág*

Meg biz' a': már az ugyan meg van fogva, (*félre*) mint
fonállal a' medve.

Első

10 No hisz' épen azt akarám mondani, hogy akárki
fijától nem egy hamar ijedek meg. Osztán nem is féltem

15 én az ördögtől se pajtás; mindég ki szoktam azokat nevetni, kik a' böjti boszorkányról, 's más efféle pizskafán járó öreg aszszonyságokról beszéltek, 's ut[ó]bb arra biztattak, hogy a' Bagoly várt is nézzem meg, ha éppen olyan vakmerő volnék. Most erre lévén utam, egészen meg akartam vizsgálni olly szándékkal, hogy ha valami ijesztők volnának ott, még azokat is elijeszteném.

Második

's Kétség kívül el is ijesztetted?

Első

20 Ne csúfol[ó]dj!

Második

Hisz a' sarkaddal eléggé meg fenyegetted őket. — De csak tovább.

Első

No hát, ne h[á]borgass. El is feledtem, hol hagytam el.

Második

25 [A]z [i]jesztőket elijesztetted.

Első

30 Igen, igen, el akartam ijeszteni. Megyek, 's Uramfija ember szót hallok, de mivel meszsze volt, nagyon értetlenül, és már is izzadott a' hátom közepe. Tovább megyek, 's még jobban hallok a' siralmas szót, és valami tüzet látok pislogni. Örömet ki tértem volna már ekkor az utból, fére n[é]zegettem, hogy valamikép eltévedhessek, de meg nem akartam el állni szándékomtól.

Második

Nem ijesztett[é]l ijesztőt?

Első

35 Eszembe se jutott. — Mindazáltal tovább mentem, a' lélekzet mindég jobban megszorúlt bennem, lábaim tán-

torogtak, de még is csak mentem. Egyszer, hogy közelebb
jutok, el húlt bennem a' vér, borzadok, 's már majd
ö[szsz]eestem, hogy megláttam a' falak mellett egy
40 izzonyú dárdájú embert a' képe ijesztő volt, többet, ha
nem hallottam. [H]ogy osztán lélekzetet vehettem,
utszú, vesd el magad neki az erdőnek, mint ha az Isten'
nyila hozott volna, jöttem kórón, bokron köröstül,
45 futottam mint az esze veszett, ugrottam még ott is,
ahol árok nem volt, 's nagyobb vesztemre, mindenütt
csupa vázakat láttam. No, pajtás mondhatom, hogy illy
fojtós ijedtség még k[ö]rül nem fogott soha.

Második

Igyál rá, pajtás, ne szomorkodj.

Első

50 Nem is. — Olly nagyot iszom rá, hogy a' lelkem is
megázzék bele.

Második

Csizmád szárában van az eddig már[.] (*isznak*)

R[ó]nay *Bandi*hoz, *ki kevéssel ezelőtt*
bejött

Bandi, tudod, hol van e' mesés hely?

Bandi

Én

Uram, tudom, de soha kívánni sem
merém, hogy azt látogatni menjek.

R[ó]nay

55 Csak tudj vezetni, láthatod velem
az ördögöknek lakhelyét, siess,
készítsd lovinkat; még ez éjjel azt is
meg kell kerülnünk.

Bandi

Hej! Uram, bizony
nincs kedvem ilyen útra, mindazáltal
60 parancsa ellen nem török; de kérem
ne tegyen vezérr[é], hagyj' kövessem úgy
mint szoktam eddig, hogy, ha tán futásra
fordulna dolgunk, én elő legyek
lustább lovammal.

Rónay boszúsan

Hah! futás vezére,
65 a' támadásban rettegő, — te gyáva faj!
Mikor került futásra dolgom illy helyen?
mikor futottam én veled? vagy is midőn
pajzsát hadakra verte a' vezér
vagy tárogatta sipjait,
70 hallál-e rútt futásra biztatót?
Lángokra lobbant bennem a' csatázni gyúlt
erőnek égre vágyó szelleme
valahányszor a' csatára volt jelünk;
's most e' banyák meséje rettenést
75 öntsön szívembe, 's fussak-e?
O most kivált! most futni sem tudok,
ha bár az erdő, mellynek ellene
megyünk, ijedve szétszaladna is;
fusson remegve a' ki terjedett
80 lombbal viritó bü[sz]ke tölgy,
bár fusson a' jegenye, 's magas fenyő
mellyek fejével zugva küzk[ö]dött
's nem döntheté meg a' csalóka szél,
sőt a' bokor, mellyet nem ére semmi baj,
85 irt[ó]zzon és lapulva fusson el;
én véle nem futok, mig meg bir
a' föld, 's benne meg feszithetem
lépésimet vagy állni, vagy pedig
haladni kész erőm[.]

[Bandi]

90 Megállok én is ott,
hol Uram megáll, ha bár pokol maga
legyen is, vagy ördögök gyülése, mert
nem gyáva biztatót, hanem merész
nagy tetteket szokott mivelní mindenütt. (el)

Első pór

Uram, tanácslom, vesztegeljen itt.

R[ó]nay

95 Köszönöm tanácsodat. (el)

Első

No már nézze el az ember! én jót akarok neki, 's ő olly
dölfösen felel. Csak menj hát jámbor, majd el hitetik
veled, a' mit én mondtam.

Második

100 De pajtás, hijába' is beszélsz, különb gyerek a' mint te.
Néztéd volna csak jól meg a' szeme sem úgy áll, mint azé,
a' ki meg akar ijedni, 's mint a' tied[.]

Első

Ő hát különb gyerek mint én? Jere, pajtás, akar
mindjárt megbirkozom vele.

Második

105 Eleget birkozhatasz a' borral, mert ledőnt lábaidról
nem sokára.

Első

Ne hidd te azt! (iszik, 's osztán énekel)

110 Míg legelve jár mezőn
nyájam a' patak mellett
ölelget Örsikém
's víg szava kedveltet:

vagy midőn sipolgotok
mászva a' liget bérczét,
vagy ülve hallgatom
a' patak ömlését
115 meglop hú ajakkal egy
csókot adva képemre
vagy egy virág fürtöt
vet le ijedtemre.
O, midőn vélem szelíd
120 kedveként inígy j[á]tszik
kecsegtetőn nevet
szép szeme csillámlik:
nem cserélek ekkor én
a' világ szerettével
125 kit vakít csak a' fény
száz adóval terhel,
's boldogítani nem tud, a'
mint szerelme Örszémnek
boldogíthat engem
130 's völgye vidékünknek.

*(A' m[á]sodikhoz, ki épen ki akart menni) Hová, hová
pajtás?*

Második

Ki megyek a' lovamhoz.

Első

De be jősz megint?

Második

135 Nem én. Künn hálok.

Első

Én is veled megyek, nem akarok magam maradni[.]

Második

Félsz bizonyosan a' boszorkányoktól, kik ma ugy meg
ijesztettek.

Első

Szedtevéttét! pajtás de csufolódó ember vagy. (*egyét tántorog*)

Második

140 Jobban csufolod te magadat mint én. Fek[ü]dj le, mert elesel. (*el*)

Első

Jó [é]jtszakát, Csapláros! (*el*)

Csaplár

Adjon Isten kennek is! (*el*)

[MÁSODIK] JELENÉS

Boros háza k[ö]rül

M[á]li[ts], 's még három álorczás, l[á]mpásokkal, botokkal

Málits

Hát egy[ütt] vagyunk már mind?

Első

145 Együtt már, a' mennyit rendelt.

Málits

Nem ártott volna tán m[é]g egyet venni magammal[.]

Második

[M]inek? tán nem bizik erőnkben?

Harmadik

Uram, meg fogjuk mi az eleven ördögöt is ha kell.

Első

Meg, akár fiastól.

Második

150 Ha apró mennykövek esnek, sem ijedünk meg egy hamar.

Málits

No már így mind jól van; csak azt bánom hogy korábban ősze nem jöhettünk. Hej! Jankó! bizony lassan járt kend.

Első

155 Eleget siettem én, de messze laknak ezek az ember-séges emberek.

Ketten

Az már igaz, hogy messze lakunk.

Málits

Menjünk hát tán még jókor oda érkezünk. (*el*)

[HARMADIK] JELENÉS

Egy része az erdőnek, kocsi út látszik hosszában

Csóka

Ugyan soká jó, vagy talán nem is
160 fog erre jőni, 's én haszontalan
Várákozom. (*sétál, meg megáll*) [E]ddig utra szánta
már

magát Borossal a' szegény Török.
O! én talán kedvére tettem így[.]
De hát ha mást gondol felőlem és
165 leánya vesztét sejtí meg[.]
Boldogtalan! fájdalma sirba d[ö]nti őt.
De mit fog a' dühös Boros mivelni? mit
szól majd ha látja veszteségeit?
Ő tudja legjobban: vezér dühét
170 követve dólni fog, de hasztalan. —
'S Rónay? mit érez ő, ha szólhatok vele?

Rónay

Ember, te ismerősnek látszol én nekem.
De bár ki légy, követlek; ám ha csalsz,
halál fejedre; mert ki vakmerőn
200 hazug szavával éltet holtakat,
's élőt halat, nem érdemes tovább
éltre. Jól eszedbe vedd, mivel
boszúm elől nem rejt el angyalod
sem szirtok öble, sem berek, 's ha tán
harcolni tudnál, kardod éle sem.

Csóka

205 Uram, boszúd ne sujtson engemet
mindíg javadra voltam én, de nem
szokásom el beszélni tettimet;
majd kedvesednek karja közt elég
hitel szűrődik agg szivedbe. Jer,
210 mert még veszélybe dönthet éjjelünk[.]

R[ó]nay

Megyek, vezesse Isten léptidet. (*el*)

[NEGYEDIK] JELENÉS

Török szobája
Török, és Boros

Török

Azt tartom, itt az üdő, Boros, mi is
indúlhatunk már. Nem akarom tovább
kínozni lányomat, ki tudja még
215 mi baj éri őt? és így te hölgyedet,
én l[á]nyomat veszttem el.

Boros

Hiszen korán
van még. Ki sem nyugodta jól magát[.]

Török

Ej! nyughat addig, míg mi útzunk.

Boros

220 No csak maradjunk egy kevés üdöig
tán jobban használ majd ha így teszünk.
[É]n többet ennél nem leszek neked
terhedre, tisztos ős, mert ha most
nem lesz szerencsém, — vége mindenemnek.

Török

225 Mi késedelmezünk 's talán lator
kezek között forog leányom.
O Boros, te nem tudod aggodalmimat
érezni, különben hajlanál szavamra[.]

Boros

230 Csak csalfa sejtés, a' mi szíveden
olly nagy tünődést áradoz beléd.
Várj, vége lesz majd aggodalmaídnak;
's hogy várni jó volt, akkor elhiszed.

Török

Bár a' jövő' szele semmiségbe ne
merítené e jósolásodat;
235 de én hitelt nem adhatok neki.
[V]én napjaimban nem maradt egyéb
sajátom a' keservnél: bánatim
és sok bajos veszély [ö]regbedik
velem; a' szerencse pillantatit csak
240 el múlt korom mutatja tükrein
mellyeket öregségem sanyargató
[ó]ráji már homályba döntenek.
El hágy ez is már! — O nagy Istenem
te el ne hagyj; kívüled a' remény
mindig csalárd, 's csak színe kedvező! (*Boroshoz*)
245 Menjünk azonban, három óra múlt

azóta hogy leányom' elvívék
a' szolga nem vár majd tovább.

Boros *meghökkenve*

Talán

van engedelme visszatérni, vagy
más helyre vinni a' le[á]nyt?

Török

Te csak

250 kérdezelődsz, 's az útra nem sietsz?
Elég legyen tudnod hogy, ha most velem
indúlsz, bizonynyal ottan éred őt;
ha késni tetszik, rám ne vess.

Boros

Megyek

255 tehát; nem ellenzem tovább, de hogy
ott leljem a' lányt, hasztalan ne menjek
méltán kívánhatom[.]

Török

Hé! Jancsi! jersze[.] (*inas jő*) Kész-e a' szekér?

Inas

Immár befogva állnak a' lovak.

Török

Járáss elő.

Inas

[É]rtem[.] (*el*)

Török

Jerünk Boros

260 nincs semmi hátra már.

Boros

Csak a' szerencse! (*el*)

[ÖTÖDIK JELENÉS]

*Egy alacsony, kis szoba, szegény[,] de csinos háziszerekkel
elkészítve*

Lóri magányosan ül, szomorún

Ez volt tehát még hátra: elhagyott
boldog szerelmem lelke R[ó]nay:
eldúlta őt előlem a' h[a]lál;
Atyám pedig még élve megvetett.
265 Erőtelen nememre sem tekintve
illy vészre szánta léteimet; rideg
irtóztatós vár! mostan is remeg
gonosz körödtől testem, a' halált
környékeden találja képzetem;
270 sőt nem is halált, még undokabbakat.
De ki adta átkozott tanácsait
szelíd Atyámnak? és ki vette rá
hogy elfelejtve jámbor élet[é]t,
melly ilyenekkel még nem áldozott,
275 sőt el felejtve egykor olly igen
szeretett leánya életét, kemény
bajokra vesse gyenge voltomat?
Hah! gonosz! Atyámnak átkos ördöge,
te elfajult Boros, neked köszönhetem
280 szived poklából származott bajom;
de hála Istenemnek, a' csalárd
tőrökre nem juték[.] (Csókához) [M]i jót hozál?

Csóka sietve jő

O Aszszonyom már vége a' bajoknak;
örömré nyílnak ajkaim: komor
285 aggásnak itten nincs tovább helye[.]

Lóri

Mért szólsz örömről énnekem, legény?
Szivemben annak nem találsz helyet:
örök lakúl keservem bírja azt.

Csóka

290 Oh Aszszonyom! sok a' hazug szavú
's a' roszsz szívű, gaz, álnok hírhara[n]g!

Lóri

Igaz; vigyázz tehát magadra hogy
azzá ne légy te is midőn örömré
készted sohajtó mejjemet.

Csóka

Mesét,

295 sőt, nem mesét; rút költeményeket
beszélt hazug Deákjával Boros;
[m]ert a' valóság mást mutat; kaján
nyelvvel kitérja a' gonosz közülünk,
kit a' halál még itt hagyott.

Lóri *kiváncsin*

Legény

300 te láttad őt? oh! — mert ne háboríts
kétséges hírrrel: újra éledett
kivánatimra új keserveket
tetézel hogy ha nem vigyázzsz szavadra.

Csóka

305 Én láttam őt; tanú nagy Istenem,
tanú ha nyom valamit, magam szerint
bö[cs]ületem melly nem szokott hazudni.
T[a]l[á]n ezer lépésnyire láttam innen őt.

Lóri

310 O mennyi ujság gerjedez szivemben!
[E]z egy szavadra mennyi hit kívántatik.
Ha ezt hiszem, majd boldogúltomat
kell hinnem újra! Ember hozd ide,
hadd l[á]ssam őt, és karjaim között
hitessen el, hogy igaz hírt hozál nekem[.]
Vagy, o, ha jót akarsz velem, miért

315 nem hittad erre, mért nem
mondtad, hogy bánkodva itt leli
kit olly igen szeretne, Lórikát?
[T]e csalfa vagy 's csak játszol e' szavakkal.

Csóka

320 Nem, Aszszonyom, sem csalfa nem vagyok,
sem nem kötődöm; erre jó maga,
és már talán nincs meszsze Rónay. (*dobogás hallatik*)
[I]m! már dobognak a' lovak!

Lóri *hevesen*

Mi ez? O drága sejtés! Róna[y]m!

Csóka

325 Magam is örülök neki, hogy illy derék
szolgálatot tehettem itt megént.
Julimnak is fog ez bizonynyal tetszeni.
O! majd ha én is így siethetek
ölelgetésre, és ki tudja más mire. (*el*)

*Egy kis váratra jönnek Rónay és Lóri, indúlatosan, l[á]ttatos
örömmel nyájaskodva*

Róna[y]

Tehát hazudtak ellenünk[.]

Lóri

O! a' hitetlen álnokok!

Róna[y]

330 Megdúlta kedves éltedet.

Lóri

És a' tiédet a' gonosz[.]

Róna[y]

Kedves! sokat kesergtem én[.]

Lóri

O! sírtam én is édesem[.]

Róna[y]

335 [M]erész szavakkal ostromoltam érted
Az Urnak el nem zárt egét[.]

Lóri

Já[r]tam szerelmünk halmain
[d]e hasztalan kerestelek[.]

Róna[y]

Roszs hír marasztott engemet,
hogy a' csatákról vissza térheték[.]

Lóri

340 Meghoztak ismét Istenünk kegyes
végzési[.]

Róna[y]

[B]írlak újra édesem[.]

E' csók jelen[ts]e szívemig
hogy bírlak újra tégedet.

(nyájasan csókolkodnak és ölelkeznek)

Lóri

345 Sok baj veszély környékze harczoneon
O mint remegtem éltedért!

Róna[y]

Sok bajt, veszélyt felejtetek itt,
's mit nem felejtének el édesem?

Lór[i]

O hány halál fenyítte, Róna[y]m!

Rón[ay]

350 Hát hány haláltól ment vagyok:
őrzött szerelmed angyala!
'S oh! mennyi baj riaszta téged is!

Lór[i]

[Ö]ledben, hah! melly édes azt felejteni!
'S oh! mit nem édes itt felejteni!

R[ó]na[y]

355 Tehát ama' zordon vidék körén
fojtó ijedség nyomta lelkedet!
Szép lelkedet! melly nékem annyira
féltős javam! — Ki záratott oda?
Atyád? nem, illy szelfdet egy pogány
Atya képtelen nemezni; hát ki volt?
360 Ha! ki lehetett egyéb kívüled o Boros!
(*rettenő hangra emelkedik szava*)

Boros, Boros, boszú emelkedik
dühöm zajából megszorúlt szívemre.
Boros, ellened nevelkedik boszúm:
te holtak hírdetél, hazug
365 én majd halottá teszek, [á]tkozott!
[H]a bírja még ősim vasát karom,
és a' böcsület mejjemet, remegj
vesztemre álnokan t[ö]rő gonosz!

Lóri

370 O csillapítsd haragodát, édesem,
ne ejtsed uj zavarba éltedet:
[m]ert bár Boros ki kelni nem mer is,
('s valljon, ki merne ellened ki kelni?)
titkon morog, 's dühét szívébe fúrja le,
's csak rejtekéből önti majd beléd.
375 Kerüld az illyeket; szaladnak ők,
ha üldözöd, 's midőn ki kergetéd
őket körödből, vissza üldöző

gyilokkal ellened rohannak. Ám
nem dörögenek mint a' hatalmas menykövek,
380 csak lopva rut kigyóként sértenek.
Igy szedte ő rá jó Atyámat is,
's [o] mit mivel most véle, engemet
nem lelve ott, a' hol kívána? — O Atyám,
én féltelek, mert ismerem Borost.

Róna[y]

385 Ne féltsed őt, kedves, segíték én,
ha nem leend késő segítenem.

Lóri

Jókor vagyon még most megy útra tán
Atyám Borossal[.]

Róna[y]

Kedves! [É]n megyek.
De hol maradsz te addig is?
390 Nem fogsz-e uj bajokba esni n[é]lkülem?

Lór[i]

Nem fenyeget itt semmi baj, ne félt! —
De majd te süllýedsz uj bajokba, R[ó]naym,
O melly nehéz el válnóm illy hamar[.]
395 Én féltelek; talán miattam a'
leg kétesebb veszélyre mégý; — Atyám!
Nem vétek ellened talán ha itt
tartóztatom le R[ó]na[y]t; — maradj
te, Kedves, uj kétség zavarja lelkemet.

Róna[y]

400 O csendesedj, te lelke életemnek!
Üzd el magadtól kétidet. — Megyek
én nem csak a' végre hogy Atyádnak életét
kifejtsem a bajok közül, hanem
ha mentve lesz, még végzek is vele,
hogy a' jövő nap örömeit setét

405 gondok ne döntsék gyászba, és maró
kétség ne fúrja keblemet; pedig
ha elmulatva ezt, Atyád ki veszne,
tudnék-e megnyugodni, édesem?
410 Boldog körömből szüntelen feléje
vonulna gyászos érzetem, 's Te? hah!
gyötrelmeidnek áldozatja lennél.
Már drága Lóráám! én megyek.

Lóri

Menj hát, — szerelmünk Angyala
védjen veszélyes útagon
415 o! mint kívánom, hogy veled mehethék,
és gyengeségem itt ne tartana;
de menj te csak békével addig is —
ha tán lehetne várok itt reád;
gyengén lebegjenek körüléd a'
420 szelek; ne dulja semmi kedvedet
a' hold szelíden öntse fenn világát
[u]tadra, 's jól vezesse léptidet.
'S főkép az Isten, Atyja mindezeknek
kedvezve nézze tettetted.

R[ó]na[y]

425 Isten veled!

Lóri

Kedveltem! Isten véled is.
(*Rónay bucsuzó kedvese karjai közül ki fejtődik, 's megy*)

Lóri mag[á]nyosan

O melly hamar mag[á]nyosan maradtam
e' csendes éjnek komor homálya közt!
Kétes nyomokkal járja kedvesem
miattam, hah! ez marja szívemet!
430 jó téteménye vészes utjait!
Atyám Boros dühének áldozatja tán,
vagy még bajából menthető. — Szegény

szivem, mi sok kétek riasztanak!
O hány csaló rém borzogat!
435 A' sok meg eshetők zajos tavában
borognak árva képzetim.
Jőj kedves álom! csendesíts te le,
lány szőnyeged csak egy kevés üdőre
lehelje rám nyugosztó szenderét
440 bús életem, remegés, öröm futó
Csillag szerint vezettek engemet;
most, ha lehet, a' nyugalom borítson el.
(*az asztalra borúlva szunnyadozni kezd*)

[HATODIK JELENÉS]

Török lakhelye

Juli

az udvarról vizsgál[v]a néz a' szekér után
Nem láthatom már a' homály miatt
őket, sem a' szekér zaját tovább
445 nem hallhatom; már majd el érik a'
temérdek erdő ritka széleit. —
Én itt magányosan kerülgetem
az elhagyott házat: Uram, aszszonyom
távol bolyognak kétes utakon;
450 Boros, amaz ördög[ő]s dühödt fiú
's a' rongy deák, ki véle czimborál,
kényük szerint huznák le őket a'
kész tőrre, hogyha átkozott szívük
nem volna gyarló még azon kívül
455 hogy sok gonoszsza rakva, tömve van.
De nem bolyongok már tovább: riaszt
minden felől a' csendes [é]jtszaka;
o, mert magányosan maradni illy soká
[e'] bús sötétben már elég ijesztő
460 f[é]lénk nememnek. Ám megyek tehát,
[e]ngedje Isten, boldogabb világra
virradjon a' jövő nap, és csekély

465 gondoskodásom Aszszonyom baját
legalább kisebbítse ha el úzni nem
képes: csak a' tehetség volna meg
ám látja Isten lelkemet, bizony
többet segítenék[.]

[HETEDIK JELENÉS]

A' romlott vár

Boros

ki rántott karddal jő lassan, kémlelődve

Hah! mi ez? üres, — kitértan ajtaja:

(vizsgálja a' fákat, 's ut[ó]bb a' falat)

470 nincs semmi jel sem a' fa törzsökén
sem mint kívántam lenni a' falon. *(ismét vizsgálódik)*
Nincs törve a' zár — kulcsa rajta van
ellenkezők itt mindenek velem.

(ismét vizsgál[ó]dik, dühösen, de elfojtva)

Az öreg bolonddá tart csak engemet,

475 's ezzel mutatja, mit kíván; 's miként
ügyekszik a' fogad[á]st betölteni.

Hah! én botor! — de mit tünődöm itt?

Kész voltam eddig mindenekre; 's most
csüggedjek hogy nevéssen a' pokol?

480 O nem! segíts boszúnak ördöge,
végy el szívemből minden érzeményt
vakúlj szemem, — setét, borítsa lelkemet
a' jajgatót ne hallja meg fülem

rejtsd el vil[á]godat hold, ne lásd, midőn

485 te légy csak ébren, o pokol. — *(Szünet)*

A' hold világít, csillagok ragyognak

nem bujnak el tettemre f[é]nyeik.

Hah! más tehát, másféle kínra szántalak.

Öreg, — remegj! — közelget ördögöd.

*(bedugja kardját, megy) (Egy kevés váratra jő Török
Borossal)*

Török

490

[I]rtóztató hely!

Boros *félre*

[A]z lesz ám neked[.]

Török

Itt szenvedett leányom (*közelebb járúlva*) hah!

Boros!

Nézd késedelmed átka így nyom el. (*nézi a zárat*)
(*félre*)

Ezt én nem így parancsolám.

O átkozott ígéretek! de még

495

százzorta átkosabb tanács! Tehát
nem volt egyéb út? nem lehet szelídebb
az atya leányához! — [B]orulj öreg
fejemre, büntető ég mennyköve
nyílj meg keserveimnek csalóka föld,
500 melly rejted édes lányomat.

O! hol keressem őt? Mi féle tájakon?

Keletre ment-e, vagy nyugatra? nem tudom.

Mit is lehet tudnom? Vigyáztalan!

Boros

a' ki mind eddig nyugtalan volt, most magában szól

Mit késem én? tán búja engem is

505

szánásra kiszt? (*kezdeni akar, de ismét megállapodik*)

Török *folytatva*

[M]elly vészre tettem életét!

Kábúlt öreg fej, csak magadra száll

a' terhes átok' minden ostroma.

Mert, oh! ki érzi lánya' vesztességét

kivűled, és ki szánja j[ó]zanúl

510

illy fájdalomra juttodat?

Boros

félbe szakasztván tünődését nagy dühvel megragadja Törököt, 's a' szobába tolván bezárja

[N]o most,
ittén panaszkodj, és lakolj ha vétkezél!

Török

a' re[t]eszt erőlködve meg rázza, 's ki tolni ügyekszik

Ördög szülötte! —
(ismét rázza) hah! — bocsáss ki, nemtelen!
Vagy így fizetsz-e kedvezésemért[?]

Boros

Igy kell fizetnem sok csalásidért.

Török

515 Förtelmes, én nem csaltalak; bocsáss!

Bor[o]s

Csaltál: adózz meg; itt [ü]dőd, 's helyed!

Török

feszegeti, 's rázza az ajtót

Ördög, pokol! — hah! nincs erőm ki tolni!

Boros

Dühödj, dühödj csak! nem mégy semmire.

Török

520 'S még gúnyolódsz sátánfi? — O! mire
kell kérnem ötet? — a' pokolra kérlek,
's annak tüzére tégedet, gonosz!
A' kárhozottak jajgatásira
's kínjaira kérlek tégedet, mivel
525 ezekben úgy is részesülsz utóbb;
vagy ha tán nagyobb közöd van e' világhoz
még arra kérlek, hogy te is Magyar

vagy, szállj ki vélem kardra, és boszúlj meg,
ha ellened vétkeztem; itt az ég
nem csalható tanúnk leszen. (*kardot ránt*)
530 Im nézd; kezemben reszket ősöm fegyvere,
könyűk remegnek arczomon;
ajkam rebegve fejti szókra szaggatott
szivemnek érzetét; de bátoran
535 szállok ki véled még is őseink
dicséretes szokásaként. Bocsáss.

Boros

Nem, nem bocsátlak! — ott maradsz[.]

Török

Bocsáss, vagy ösztetörlek [á]tkozott.
(*kardjával vagdalja, feszegeti a' zárt*)

Boros

Ne vesztegesd erődet, úgy is itt
ki fogysz belőle nem sokára várj!

Török

540 Nincs semmi mentség — el hagyott erőm. —
(*Boroshoz*)

Ember! vagy ördög! vagy miként nevezzelek
hogy meg ne vesd utolsó kértemet?
Tán még is ember, tán van érzemény
keblében, és iránytam irgalom!
545 Ember tehát! hallgasd meg ember társadat.
Hallgasd, 's midőn figyelmezel szavára,
juttasd eszedbe hogy Barátja volt
elhúnyt Atyádnak, hogy te általa
boldog lehetnél most, ha véletlen
550 és néki főképen keserves eset
meg nem zavarta volna rendeléseit.
Térden könyörögnék előtted itt;
de nem tud ember előtt hajolni térdem,
hát állva kérlek: halljad esküvésemet,

555 halljad, 's fogadd el: [h]ogy ne hidj hamisnak
's embertelennek, azt ígérem újra, hogy
ha meg kerül leányom, azt neked
azonnal áltadom: parancsolok[,]
560 ijesztek, és ha sükeretlen lesz ez,
kérek, könyörgök, 's addig untatom
őt, míg szelid szive meg esik koros
Atyjának ennyi kfnjain, 's te így
boldog leend[e]sz általam, 's hogy ez
igéretemnek adj hitelt, akármire
565 kívánod, esküszöm. Gondolj ki bármi szörnyeket,
én mindazokra esküszöm.
[A'] hév pokolnál meg ne állj, tovább
terjeszsed a' kínzás határait,
azokra kárhoztasson engem a'
570 Mindenhatónak büntető haragja
ha nem cselekszem úgy[,] miként fogadtam[.]

Boros

Mondám, ut[o]lsó téteményem ez;
már semmi dolgom v[é]led itt tovább.
Csaltál, ígéretednek ellene
575 itt csak bolonddá tartva engemet.
[U]j ígéreted, 's bár mennyi, és nagy eskeid
hitelemre már méltatlanok. Tehát
adózz im e' magányban[.] A' bagoly
huhogjon enyhülést neked, rekedt
580 torokkal a' halált süvöltve szüntelen,
denevérek, 's mind a' setétnek állati
üzzék unalmas nyúgtodat, 's ha majd
lelked ki reppen, varjakat bocsátok
testedre, 's éhes férgeket
585 hogy mindenestől, és minél előbb
e' földet elhagyd, melly nagy átkokat
szült, és nevelt nekem csalárd
természetedben. — Veszsz, magadra hagylak
és a' pokolra, melly megőröz itt. (*hirtelen elmegy*)

Török magányosan

590 Förtelmes ember! álnok, és kegyetlen,
mint téteményi, olyan ő maga.
Mindent veszélybe dönt, ha kényeit
akármiként földulva érezi.
Hah! ilyen ördög lenne vőm tehát?
595 Jó hogy szavamra ügyelni nem tudott.
Ismérte lányom őt, ut[á]latos
embertelen természetében, és
kért a' szegény, hogy szinte meg repedt
szive 's én vak örült, boldogtalan! szavát
600 nem hallgatám meg. Ám de hol van ő? —
Igéretemnek áldozatja lett szegény!
E' gondolatra, haj! mi foglal el[.]
Reszketve borzad tetemem, érzetím
tompulva nyomják lelkemet;
605 miként azét, ki föl szakasztva rejtekét
gyanus de már reményre gerjedett
szívvel bolyong szűk utja síkjain,
mellynek ha talán végét elérheti
arany szabadság v[á]rja őt,
610 's egyszerre vizsga réme a' vidéknek —
— egy szörny — fülébe dörgi vad dühét
's tiltólag utját állva zár közé
riasztja ismét, veszni kell tehát
minden vigasztalás reménye n[é]lkül. —
615 Fölséges Isten! küldd haláloamat
hamar; eleget szenvedtem életemben,
m[é]ltó, hogy immár nyúgtomat találjam.
Gyarló, de meg rögzött gonosz soha
nem voltam: ámdé illy csapást
620 nem bír tovább elcsüggedő korom. —
Oh jőj ki veszni tért szívemre 's a' jövő
napnak világától te ments meg, o halál!

(ledől a' bennlevő székre)

[NYOLCZADIK JELENÉS]

*Bagolyvártól nem messze egy része az erdőnek út van
közepette Rónay lovon, Boros gyalog jönnek, ellenkező
menetellel. A hold néha világít az utra*

Boros (*magában*)

Ember közelget, — és tán R[ó]na[y] —
más útra térítem őt akármikép[.]

R[ó]na[y] *magában*

625

Miféle lélek járja e' vidéket
ilyen sötétben? Tán leszen vele
dolgom, meg is riasztom egy kicsint.
(*leszáll, és megköti lovát 's megy*)

Boros *eleibe megy*

[M]egállj! ki vagy?

Róna[y] *félre*

'S még ő az első — Ez Boros bizonynyal —

Boros

630

Ki vagy Barátom[?]

Róna[y]

Senki[.]

Boros *félre, mérgesen*

Szedtevedtét!

[M]ég ő bolondot úz belőlem itt. (R[ó]na[y]hoz)
Akárki légy[,] jó földi, hasznodért
kérdesztelek; mert nem tan[á]csos e'
tájon sötéttel járni: sok lator
van itt, 's rabolva tölti életét.

635

Róna[y]

Egy vagy közülük nem de, Jámbor, és te is
rabolva töltöd éltedet?

Boros *félre, boszúsan*

640 Az átkozott, hogy' vissza nyomja vádomat,
de csak tovább. (Róna[y]hoz) Nem intenék, ha
én is köztűlök egy gonosz, rabolva
élnék. Azonban hagyjuk ezt; pörünk
most nem segíthet. — Jobb utat kívánok
mutatni, minthogy itt veszélybe dőlhetsz.

Róna[y]

645 'S miféle szándék, vagy szerencse bírt ide,
's mi ösztönöz mutatni, hol 's miként
utazzam? én nélküled is tudom
utam mivoltát, 's oltalomra kész
karom —

Boros

Csupán jó baráti szívből intelek. —

R[ó]na[y]

650 Köszönöm tehát jó vóltodat, de azt
most nem követhetem, csupán csak erre
lévén utam.

Boros

Kérlek, ne menj tovább — —

Róna[y]

Szót vesztegetni nincs üdöm, eredj
dolgodra, én tovább megyek[.] (*indul*)

Boros *föl tartja*

[M]eg állj
nem mégy tovább egy tapodtat is — maradj.

Róna[y]

655 *mindig dühösebben, türhetetlenebb hangon*
's Mi tartja vissza Róna[y]t? talán

te féreg utját állhatod?
Lódúlj vagy ízre porrá törlek itt.

Boros

És ezt Borosnak? büszke! tudd meg azt —

R[ó]na[y]

660 Épen Borosra illik ez. — Te czinkos
csatát kerülő elpuhult Nemes!
Itthon ravaszkodsz, czimborálsz
míg ütközetben izzadunk Hazánkért.
Mindent tudok, sőt azt is, hogy nagyobb
665 lator vagy itt mind annyinál, ha tán
több is van e' vidéken —

Boros

[E]nnyi vád,
's rágalmazás méregre gyújt, vigyázz.

R[ó]na[y] *dühösen kardot ránt*

Kardom fenyítse m[é]rgedet, gonosz,
takarodj előlem, és tanuld meg azt,
670 hogy puszta szóval Róna[y]t ki nem
térítheted, bár mint hazudj, az útból.
Vassal parancsolj ilyen útakon
vassal, 's temérdek szívvel állj előmbe,
csattogjon az, 's hirdesse hogy merész ez,
's csüggedni nem tudó, ha bár tüzet
675 szikrázik is dühében ellened,
és visszavívó karddal úz, nyomoz.
De illy kofás mesét ne költs, ki nem
térhet az elől bátor szivű soha.
Ha kedved ellen van talán hogy erre
680 's csupán csak erre vettem útamát
emeld ki rozsdás kardod' a' hüvelyből[.]

(Boros, ki mindeddig mérgelődött magában k[a]rdj[á]hoz
kap, de ki nem meri r[á]ntani)

Ah! gyáva! ennyi biztatás után is
csak tétovázol? — nincs helyén szived.

65 Nem vagy tovább már szómra érdemes
Késtem miattad, renyhe rongy szemét,
[e]ngedj, ha nem vagy képes ellent [á]llani[.]

(Boros hirtelen kardot ránt 's meg támadja Róna[y]t,
Róna[y] vissza veri)

Hah! csalfa, vár' rá! meg lakolsz ezért.
(Küzdenek egy ideig, Boros szaladni kezd Róna[y] utána)

[KILENCZEDIK] JELENÉS

Bagolyvár

Hevesen futva jő B[o]r[o]s, 's egyenesen Török ellen megy,
őt a' rostélyon keresztül szurdalja, de el nem érheti, utóbb
Róna[y]

Boros

Pokol követje! veszz' te itt előbb[.] (szurdalja)

Török

690 Hah! telhetlen! még tovább is üldözöl?
De rajta csak! kívánom úgy is a' halált.

Boros

(erre nem figyelmeztet, hogy R[ó]na[y]t látta jöni)

Torlatlan, és csak magam halok tehát?

Gyülöltem ember, halj meg itt velem.

(dühösen R[ó]na[y]nak meg[y], keményen küzdenek,
Boros elesik)

Gonosz faj oh mért kelle általad
kivesznem?

695 (erőlködik fölkelni, 's kardjával R[ó]na[y]hoz vág)
Pokol! ne hagyd élni ellenségedet.

Róna[y]

Mi kell? te féreg még tovább dühödsz? —

(*magát mérsékelve*)

De a' levertet nem nehéz csufolni. —

Boldogtal[a]n! mért álltad útamat.

Boros gyengülő szóval, ábrándozva

Ki vagy te? él-e még Török? segíts

700

gyilkolni o pokol! — jaj! átkozottak

tí — — jaj! ne bántsatok. — Mi lesz?

Oh jaj! mi lesz belőlem? — Veszszetek — —

de én veszem csak! (*elhaló szókkal*)

Lóra jőj, — ne távozz —

fél tőlem ő is — — jaj! (*irtózva*)

ne bántsatok[.]

(*meghal*)

Róna[y]

705

Az úton álló így veszen jutalmat! —

O, melly csunyan haldoklik a' gonosz! —

Boldogtalan! nincs néki Istene,

nincs, kit segédül kérne végekor!

710

[F]ogyó leheltét illy reménytelen

ki adni, mívelly kín, mívelly bajos lehet;

képzelve is már borzadok! — Pokol

hangzik szünetlen, 's átok ajkain!

Gyanús vonaglás, rettegés, súlyos

715

kétek sanjarják gyötrik őt. (*a' düledékhez közelít*)

's ki vagy te üld[ö]zött ime' setét

helyen, mívellye rossz hozott ide? —

Az elesett mérges szurásával

kivánta véredet ontani

Ki vagy? miként hevült haragra ellened?

(*a' zár kulcsát vizsgálja*)

Török csendes hangon

720

Ki létemet kérd'tedre Rónay

rád nézve is bús válaszom. —

Rónay csodálkozva

725 Hah! Török, 's te szenvedél itt büntelen[.]
Istentelen Boros! — de több gonoszt tett
ő, hogy sem érte méltó büntetést
vehessen e' földön. *(az ajtót nyitni akarja)*

Török

Nyugodjon ő,
méltó jutalmát vette már[.]

Róna[y] Boros felé fordulva

730 Illy tisztos ősz e' helyre zárnod nemtelen,
ördöngős élted' [cz]ímere! *(Törökhez)*
Hol kulcsa záraídnak? A gonosz
azt is magánál hordozá talán[.] *(menni akar)*

Török

735 Ne bánts, ne fáradj Róna[y]
nincs kulcsra szükség: [e'] bomlott tetem
melly már ki vágyó lelkemet takarja,
nem áll soká vágyomnak ellene;
mert őszsze zúzva, mint az árvizek
dagályi közt sziklákhöz ütközött
's villámok által szaggatott hajó,
rongyolva, mint korette oszlopok
740 [e'] föld anyához hajol, nehezkedik
Boros, — keserves emlék — meg nyitá
lelkemnek útját.

R[ó]na[y]

Hah! Boros! Boros!
745 Illy sok gonosz tett, mennyi vád! *(Törökhez)*
Látomra itt nem fogsz tovább maradni.
Vagy törjön a' zár, vagy nyitót lelek[.]
(Boros holtteste felé megy)

Török

750 Mi haszna fáradsz? érzem a' jövő
halált. Szabad lelkem kireppen e'
zárok közül, csak testem senyved itt.
O milly nehéz vég ennyi kár között:
[b]izonytalanság gyötri lelkemet,
gyanúkkal öl, mar minden óra!

Rónay jő

Jobbjával engem támadott meg, bal keze
halálba zára tégedet.
(nyitja az ajtót, Török ki jő, R[ó]na[y] egy dombra
vezeti[,] leülteti)

Török

755 Köszönöm nemes szívednek, Róna[y],
hogy érttem, ámbár halni térek, fáradal.
O milly szerencsés lenne majd veled
lányom 's te azzal, 's én öreg közöttetek.
Ha — ám de mit beszélem annyiszor? —
760 Más útra tértem volna. — Itt hever
vőm általad leverve, 's bár előbb
hogy sem fogadtam néki adni lányomat
lett volna semmivé. Miatta volt
[e'] helyre küldve, 's elrabolva magzatom.
(Elkeseredve)

765 Számomra nincs már hátra semmi jó,
sírom nyeléssel retteget, 's midőn
már kéne halnom, nem tudom, miért
éltem, mi vonzott a' bajokhoz annyira
hogy még kívánjak élni[.] Hah!

Róna[y]

[T]ovább
770 nem nézhetem már, hogy keserved így
szaggassa dúlja érzeményidet.

[T]udod, szerettem lányodat, csupán
 őt, és magáért — harcra h[í]tt Hazám,
 mentem, mi nyertünk. Gerje[de]lmeim
 meg gyűltek újra szívemen, 's miként
 775 [a'] szigeteket körülölelgeti
 zajos vizével a' világnak tengere
 [k]észültem őt ölelni mint hitest.
 'S Im a' halálnak hangja hat fülembé
 és sirba úzi csendemet — reményimet.
 780 Jöttem, borongva őszi fellegekként
 's szolgád — bocsánat néki tisztos [ősz —]
 a' lányt kezembe juttatá. —
 Ha itt maradna, tán te nem viselnéd
 Boros kezétől e' sebet, 's talán
 785 hoszszú öregség várna még reád.
 De így — keservek, és merő gyanúk
 sz[áll]nak szívemre veszedért.

Török gyenge szózat

Oh hála néked mindeneknek fő Ura!
 hogy érnem adtad, a' mit annyira
 790 titkon kívántam eddig is, de most
 főkép ohajtétek. — Légy te boldog Róna[y] —
 Légy Lóra lányom boldog, és bocsáss meg
 Atyádnak, ő már most lakol.
 Áldásom — oh ha öszszédult valómból
 795 m[é]g szá[ll]h[a]t áldás rátok, édesim, —
 kísérje minden léptitek nyomát.
 De már huzódik testem a' komor
 üreg felé, melly mindent bétemet.
 Sok aggodalmim, kéteim, 's utóbb
 800 az általad hozott öröm sebemmel
 egyesülve végemet siettetik. —
 Szólítsd csak erre R[ó]na[y]
 amott, ha nem csalódom, szédeleg
 kocsisom 's remegve nézeget felénk[.]

Róna[y] a' kocsishoz

805 He! szolga, jöszte, itt urad — ne félj,
nincs e' helyen vesztedre semmi rossz. (Törökhez)
O tisztés ősz még mennyi volna hátra
a' mit veled kívánnék közleni[.]
810 Te mégy, 's talán többé nem is lelünk
már élve köztünk. Hála fogja el
jóvoldodért kesergő szívemet; de mit
használ hanyatló életednek a'
tehetlen hála! vajha véremen
lehetne még hosszabbra nyujtanom
815 életedet! — O! de mind haszontalan.

Török

[É]rzem, 's örülök rajta Róna[y],
hogy illy szives vagy, 's háladó iránt[a]m
ki még javadra nem sokat műveltem.
820 Látod, ki kell már vesznem a' kiett
gyökű faszálként, nincs erő, tehetség
ha volna is már kedvem e' világhoz —
Legyetek ti boldogok, — ti még lehettek — én
én már eléltem életem javát.
(kocsishoz, ki már ide érkezett)
825 Segíts utólszor, régi, hű segédem.
Nem többször, haj! nem — csak ma még, segíthetsz[.]
(fölsegítik 's vezetni kezdik)

A' kocsis elkeseredve

Meg vénhedett koromra oh Uram,
milyen nehéz megválni tőled, a' kívül
minden veszély baját egyű[tt] viseltem.
A' szép öregség napjait tovább
830 gon[n]doltam hogy még véled élhetem.

Török

Gondoltad úgy-e? Jámbor hű öreg.
Jövendölésünk csalfa itt alatt,

ott fenn nyugosznak a' jövők, 's szegény
ember kivántát birja boldog Istenünk.
(tovább is beszélnek, de már nem igen hallható szóval)
Málits, lovon ül, a három parasztok sompolyogva, utóbb
Róna[y]

M[á]lits

835

Csak erre, én utánnam, emberek[.]

[E]lső paraszt

[A'] sok csavargást már meguntuk ám[.]

Máli[ts]

Itt vége lesz már fáradásainknak
bátran nyomomba.

[M]ásodik pór *lassan*

840

Viszsa társaim
ember közelget kardosan, 's amott
egy halva fekszik, jaj nekünk.

[H]armadik [pór]

Eh! hagyjuk itt e' fü[z]fa roszz deákat.
(szalad a' többiek utána)

Málits *ezt észre veszi, visszafordul*

Hová szaladtok? vissza! hej gaz emberek.

Rónay *ide siet, 's ezt a' lóról le rántja*

Le a' lovamról szemtelen zshivány.

Málits (*leestében*)

Oh jaj nekem! jaj! azonnal elhalok.

Rónay

845

egyik kezében lovát, m[á]sikban kardot tart
Előbb, de nem most kelle hálnod, o gonosz.

(Málits föl akar vánczorogni)

Nem kelsz föl onnan. Ott maradj, vagy e'
kard éle által szörnyet halsz.

Fetre[n]gj porodban, mellyre aljas[f]tád
rút tetteiddel magadat, gyalázatos.

Málits

850 O jaj nekem!

Rónay

lovát megköti és a' deákot megragadván Boros test[é]hez
viszi

[N]ézd czinkos, itt Urad

kivel szövetkezél, ki csak kevés
üdő előtt is olly reménnyel élt,
hogy csalfasága, és segéded által
a' nagy világot könnyen űzheti,
855 's dölfének önként h[ó]doland ki ki.

Érdemlenéd, hogy véle itt heverj,
M[e]rt tán, ha ilyen czimborása nem
lett volna, ő is élne még; te gaz

860 mély búba döntél, 's most ki ment meg itt
ha tetteidért díjúl halált adok?

Az ördögök, kik hazug beszédidet
segítve pártodat fogák, gonosz,
szólítsd csak őket, 's bár tüzökre kérd

865 nem nyersz segédet tőlök ellenem.
Félsz úgy-e gyáva? érzed vesztedet?

De illy gyalázott vérbe kardot mártanom
nem lesz dicsőség; élj te hát —

870 élj, és imádkozz, Urad halála int —
térdelj, 's imádkozz.

Málits *télováz*

Oh Uram, bocsánatot! —

Rónay

Nem; nincs bocsánat. Tedd, vagy halj, czudar.

Málits

Oh jaj nekem! nem tettem azt soha —
én nem tudok —

Rónay

[N]em? tanulj tehát.

875 Ismérd meg azt, ki büntet általam,
ismérd, 's imádkozz. — (félre) [H]olnapig remeg-
hetsz[.]

(megragadja, 's a' hajlékba vetvén bezárja, azután hamar
ott hagyja, 's lóra ülven elnyargal)

Málits könyörögve

880 Uram kegyelmezz! Istenedre kérlek
nézd térden állva kérlek — o bocsáss —
már lóra ül — már nyargal, haj! mi lesz
belőlem itt? A' férgek dúlnak el,
éhség fogyaszt meg — jaj! jaj[!] elhalok.
Irtóztató hely! hah! mi ez? — ki az?
Oda vagyok — (le zuhan) hjaj!

(Berohan azon három paraszt, ki előbb elszaladt, 's Málitsot
ki hurczolván páholni kezdi)

Első üti

Üsd, pajtás, ezt a' roszzs fűzfa deákat.

Második üti

Tépd meg magyarán, minek tartott bolonddá.

Málits jajgat

885 Oh átkozottak ár[u]lók, 's ti is üldöztök engem?

[E]lső üti

Üsd az eb ugattát, ne hallgass rá.

[M]ásodik *üti*

Ténta veszteg[et]ő fajtalan rongy garabonczás,
most (*üti még jobban*)
most menj sárkányra nyargalni.
(*földre vágják 's el sietnek*)

Málits *nyögve*

890 Oda vagyok! Oh jaj! az átkozottak
mind öszsze törték testemet — [sz]egény
fejem (*emelkedni kezd, dőledez*)
hjj! — így jutalmaz a' gonosz
tett — alig em lnek lábaim.
(*kiv[á]nczorog nagy nehezen*)

[TIZEDIK] JELENÉS

Lór[i] *magányosan*

895 Ritkúl-e már egyszer homályod, unalmas éj,
vagy még talán sűrűdik, és nagyúl.
Oh ha te szerettem' gyászolója vagy
légy még borongóbb, 's halál setétségű nekem:
többé ne lásson virradót szemem,
ne lásson emberképeket,
900 záródjanak fülemnek útjai
és síri béke bírja létemet.
Kivüle semmim sincsen e' világon,
's nélküle porban mászva szenvedek, mint
az árva repkény puszta téreken.
Ó az, kiért még kedves életem,
905 's csak úgy kívánom a' derületet,
a' szép tavasznak zsenge szülteit
ha vélem érzi mind ezek' böcsét
ő is — 's mik a' pokol setéti, — vázai,
a' nyelni tágúlt mélyek énnekem
910 ha ő velem van, 's büszke ny[á]jjasan
majd rémek ellen védve bátorít,

majd szép örömré andalítva bir. —
 Hah! melly pirúlat látszik ott az ormokon
 fölül? Tehát hajnalik immár Róna[y]
 mégsem siet bús karjaim közé!

Rónay

*kevéssel ezelőtt becsuszott, most félbe szegvén hallgatását,
 hozzá járúl, 's megöleli*

920

Siet, — siet; sőt már jelen vagyok,
 megtelve[,] mint a' földagadt vizű
 tengernek árka. — Nézzed édesem
 a' kormos éjnek gyásza ott kereng
 viszsza zavarban a' pokol felé
 ilyen borongó, illy setét komor
 történteinknek képe. — A' jövőt —
 nézd, — itt tűnik ki a' tetőn fölül —
 az ékes hajnal festi, hirdeti.
 Jer Lóra lelkem, virradóra otthon
 kell még ma lennünk.

925

Lór[i]

930

O vezess, veled
 akárhová m[é]gy menni kész vagyok.
 Sejttem szavadból titkodat, 's gyanús
 szívem borúlni kezd; de csak
 vígy kedves, o csak vígy akár hova:
 melletted el nem fáradok, körüléd
 nem fog remegni Lórikád, derült
 lesz véled útja a' setétben is.

Csóka jön

935

Szekeket kerestem itten, Aszszonyom,
 ha parancsolod, szolgálatodra föl veszem[.]

Rónay

Gondos legény, te nagy jutalmat érdemelsz.
 Bizz bennem, én el nem feledhetem
 hűségedet.

Lór[i]

940 Gondos, serény, igaz
voltál te mindig. Csóka, érdemes most
hogy boldogúlj — én értem titkodat —
gondom leszen rád[.] — Jó anyád, ha nem
ellenzi Rónay, ez után velünk
's nálunk nyugodtan élhet.

Rónay

945 [É]pen ezt
szándékozám én tenni Lórikám.
Az[t], a' ki nékem meg nyitá az eltakart
Paradicsomot, ki nem csukom belőle,
éljen körülém ő is, mint lehet,

London, Sunday, 18th
I have just received your
letter of the 14th and am
glad to hear that you are
well and happy. I am
at present in the city
and will be home in the
evening.

I have just received your
letter of the 14th and am
glad to hear that you are
well and happy. I am
at present in the city
and will be home in the
evening.

I have just received your
letter of the 14th and am
glad to hear that you are
well and happy. I am
at present in the city
and will be home in the
evening.

[HAJTA ÉS IDA]

(1822)

THE END

(188)

[azt sem] tudom hová kapjak[.]

Bajnok

Jerünk Fondor. (el)

Kába

5 Neved Kába, magad még azabb vagy[.] De Uracskám, több esze van Kábának, mint mindnyájatoknak. Ő költéségtelen vígad, éli világát, ti számoltok helyette is. Ezért aztán csa[k] el lehet egy két ütleket tartani. (el)

Szerfalvi szállása

Ida olvas magányosan[.] Bokrosné csendesen jó. Idához megy, 's arczát gyeng[é]n veregeti

Bokrosné

Mit dolgozik maga?

Ida

Hozta Isten, édes Nénike. Ugyan régen volt szerencsénk.

Bokrosné

10 Csak ne is beszélj: ti szint' olly ritka madarak vagytok nál[a]m[.] — Honn van Anyád?

Ida

Igen is. Tessék besétálni.

Bokrosné

15 Nem még. Előbb meg nézem, mit olvastál. (*Kezébe veszi a' könyvet*) Szerelmeket! Ugyan bizony. Hogy mer illy baba szerelemről olvasni. Tű, czérna kezébe.

Ida

Hisz azt is imént tettem le.

Bokrosné

Soha sem kell le tenni[.]

Ida *nyájasan*

Ugy tett e Nénike?

Bokros[né]

20 Úgy bizony[.] — Ha tudnád! — De még is mondd kitől kapod az efféle könyveket?

Ida

Ez az első. Hajtától kaptam ezt.

Bokros[né]

Hajtától. Szelíd egy ifju, mondhatom. 'S tréfán kívül legyen mondva, ide hozzátok sok derék ifju jár. Lator fi az a' te bátyád; ki tudja válogatni.

Ida

25 Aztán melyik tetszik ugy Nénikének?

Bokrosné

A' többi köz[ö]tt Bajnok is jeles ifju. Micsoda fölséges természetű, bátor, hatalmas tekintetű ő.

Ida

Talán Néném is érzi tekinteti' hatalmát?

Bokrosné

Csintalan. — 'S te mit mondasz felőle.

Ida

30 Mit mondanék? Termetre derék.

Bokrosné

Másként nem?

Ida *pirulva*

De különben is. —

Bokrosné

No tudjuk már. Jerünk Anyádhoz.

Ida

Ha úgy tetszik. ([*Bokrosné*] *el*)

Pali

35 Valamit mutatok; hanem meg nem mondom, mit.

Ida

— [H]átha nem megyek el?

Pali

Dehogy nem jó. Csak jöjjön Nénike. (*huzza*) Azért nem mondom meg hogy kis nyulaimat akarom mutatni; mert ha megmondanám [—]

Ida

40 Elakadtál úgy e? Jer hát[!]

Utcza

Szerfalvi, Fondor, Bajnok *jőnek*

Bajnok

Eszem a' lelkét, be gyönyörű kis baba az. Nézd, nézd, ott fenn az ablakon.

Fondor

Elbujt már.

Bajnok

Kár. Szerfalvi, mit busulsz?

Szerfalvi

45 Busúl a' bolond, nem én.

Bajnok

Hát mért nem nézesz oda?

Fondor

Oda a' csillagok hazájába, föl, a' gyönyörök ablaká-
hoz[.]

Szerfalvi

Eh! Ösmerem. — Jerünk[!]

Bajnok *Szerfalvit érdekelve*
[Fondor]hoz

50 Te! hallod? Ösmeri. Haha! Lelkemre mondom —

Szerfalvi

No csak ne is mondd, tudjuk már mit akarsz. — Soká
marad Hajta, menjünk.

Bajnok

Várj; maradjunk még egy kevéssé, holmit csak látni
itt az utcz[á]kon. — Nézd, ott egy harisnyás teremtése
55 az Istennek[.] Hogy Attila mennyköve csapja meg!

Fondor

Hogy a' lapos guta járja meg zsebét kívül belől!

Szerfalvi

Hajta! (*Hajta jő*) No még is eltoltad magadat[?]

Hajta

Talán sokáig vártatok?

Bajnok

60 Vártunk ám; de több az annál: harisnyát láttunk, 's Magyar viselte azt[.]

Fondor

Magyar mondod? Korcs az, nem Magyar.

Hajta

65 Ne buzogj Fondor. A' ki megveti nemzeti köntösét, 's olly kitetszőn tarkázza föl magát, nem egész Magyar ugyan; de én még is többre böcsülök egy Magyar szívű harisnyás Hazafit, mint arany rojtos nadrágban 's mentében egy rossz hazafit, a' ki keblébe rejtett kincseit bő poharak között duskálkodja el, ki arról, a' mi néki mindent adott, a' mi szülte, és nevelte őt, — a' hazáról megfeledkezik.

Szerfalvi

70 Hagyd el, Hajta, nem utczára való az illy bölcselkedés

Bajnok

Nem ám. És tudd, hogy ma te sem lészesz jobb nálunknál, és ha m[é]g egyszer a' harisnya mellett perorálsz, jaj lelkednek!

Hajta

75 Hogy ne! derék egy argumentum, mondhatom, de menjünk, nem czivódom.

Fondor

Jobb is, ha [ü]dvözülni akarsz.

Két paraszt jő

Az első

Ejnye Istók Bácsi, be temérdek egy épület ez, nézz[e] kee csak. Nagyobb, mint nálunk a' szentegyház.

A' második

Bizony nagyobb ám, tornyostól is bele férne[.]

Az első

80 Aztán tetejét nem is igen látni, olyan magas mint az ég.
(*Nagyon fölnéztében megt[á]ntorodik*) Huj! majd meg is tántorodtam[!]

A' második

Vigyázz; el esel! — De nézd, nézd, micsoda Isten csufja az ott, hogy meg pislog.

Az első

85 Hogy a' nyavalya törje ki, mi lehet az[?] Ördög az, Istók Bácsi.

A' második

Biz én is azt tartom. Kérdezzük meg[.] (*Egy barbély legény jó*) Ugyan, földi, micsoda állat ott az a' pislogó?

A' barbély

90 Hát azt sem tudják? Ejnye be járatlan esze van kenteknek.

Az első

Uram, mi faluról jöttünk, még soha sem jártunk itt.

A' barbély

Vagy [u]gy — No lelkeim, hát én megmagyarázom. Az ott nem egyéb, mint a' bámészkok, és pimaszkok Királya. (*el*)

A' m[á]sodik

95 No Janc[s]i, teremtettét! itt se sokat botorkáljunk.

Az első

Ne ám. Veszedelmes nép lakja ezt a' várast. Minden ördög van itt az ember utjában[.]

A' második *megrántja az első köntösét, sugva*

Hal[1]gass ebugattát. Nézd ott az üvegben egy Úr ül, ha meghallja szavainkat —

Az első csodálva

100 Mi ördög. Ejnye Istók Bácsi, még ezt sem hittem volna. Ni, hogy mereszti szemeit.

A' második

Köszöntsük, 's térjünk el innen[.] (*Az üveg felé indulva mind ketten leveszik kalapjukat*) Szerencsés jó napot kívánunk édes jó Uramnak. (*bámulva tekingetnek egymásra, látván, hogy a' vélt ember nem mozdúl*)

Az első boszorkodva

105 Még ránk sem néz. (*Közelebb nézvén, meg[ö]smeri*) Hiszen nem ember ez. Viaszból van, hogy olvadjon vízzé! majd bolonddá teszi az embert[.]

A' második

110 Siessünk el innen Jancsi Öcsém, rosszszúl járunk még ma. (*Indulnak*) Soha életem teremtésében sem hittem volna, hogy ennyiféle csodája van a' vil[á]gnak. Utóbb még a' bálványt sem különbözhetj[ü]k meg az embertől.

Az első

Hi hi hi! bizony furcsán jártunk. (*el*)

1870
The first of these is the
fact that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The second is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The third is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The fourth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The fifth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The sixth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The seventh is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The eighth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The ninth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

The tenth is the fact
that the British
Government has been
obliged to pay a large
sum of money to the
United States for the
purchase of the
Alabama.

SZILÁGYI
A' VILÁGOSI VÁRBAN
(1822—23)

FINLAND
A. VIHOSKI TÄRKKÄ
(1832-33)

Hálátlan! a' ki tőlem egy dicső
Ország' birását vette, mint fogoly,
az általam föl oldott lánczokat
gonosz kezekkel fűzi vissza rám;
5 hogy átkozódni meg tanuljak itt,
's a' múltak' édes álma mind keservvé
válják szivemben, — vagy talán, hogy ő
tegyen szabaddá majd utóbb maga,
és hála képen törje föl csúf záramat,
10 de mellyet ő tett büntelen reám.

Hah csúfolódó gondolat! Tehát
ilyen szegénynyé lett-e már Szilágyi
hogy ajaki e' nyomorult panaszra nyiljanak?

(boszúsan)

Igen; mivel keblében hordozá
15 az álkigyót, melly őt halálra üldözi,
Nyilat lövelt ki, melly először is
mérges csapással őtet éri meg.

Hah! egy koros Magyar gyötrődik itt,

ki a' Hazáért, hogy szabad legyen,
20 minden veszélybe kész volt omlani:

Ám légy tanúm harczoknak Istene.

Mondd el, mikor kerültem a' csatát,
vagy volt-e rémed, melly ijesztene?

Kard, dárda, pajzs, nyíl mind együtt dühödtek

25 Ősz fürtjeim körül, 's még mindezek között

bátran vezette fegyverét karom.

Vagy szólj te, minden bajnak ördöge;

30 átkozz, miként tudsz, hah, vagy, a' miként
 magad átkozott vagy, átkozz engem úgy,
 ha valaha csüggedett merész szívem
 veled az enyészet' harczát küzdeni,
 ha valaha bennem annyi gyengeség volt,
 hogy e' rabságra érdemes legyek.
 35 Teremjen ámbár minden elvetett mag
 Sárkányt, Oroszlánt, p[á]rduczot, kigyót,
 szörnyekre fejtse a' fa bimbáját,
 magok az anyák csodát nemezzenek:
 még is ki mernék Istenért, Hazámért,
 bár melly üdőben szállni ellenök.
 40 De ki mondhat a' békében is felőlem
 rosszat? Kegyetlen, durva voltam-e?
 A' jámbor gyámolatlan ment-e tőlem el,
 vagy agg fukarságom kért-e árva könnyeket?
 Nem — Özvegy, árva nem szidalmazott,
 45 nem átkozott meg pórom engemet.
 Nem! — így nem is lehettem volna olly közel
 hozzád korunknak el húnyt dísze Hunyadi:
 és még is, Oh! — és még is itt sanyargok,
 itt, e' gyalázat' 's bünhödés' helyén!
 (szünet.)
 50 Hah! vagy azt akarta volna tán
 a' dölfös önkény' gyermeke,
 hogy én — (Igazgatója) — majd utóbb
 hizelkedővé el fajúljak, és
 a' czifra rabság' lágy bilincsein
 55 andalgva szedjek pénzjutalmakat?
 Nem, csalfa gyermek, Istenemre mondom,
 's a' napvilágra, mellyet meg tagadsz,
 nem kelt ki még olly ember a' teremtés'
 tág birtokából, a' kinek nem úgy
 60 mernék beszélni, mint szívem dobog:
 Tedd össze hős atyádnak tetteit.
 Ruházd magadra, hogy ne tudjalak,
 jósága' kincsét, győzödelmeit.
 Töröld le Várnát, és Rigómezőt:

65 Add ehhez, a' mit a' kaján gonoszság
elvont temérdek tettiből, 's azont is
mind magosban tündökölné ő,
ha fiatalabb korában a' szegénység
nem nyomta volna gyenge vállait,
70 és a' tudatlanság bajával annyit
nem kellett volna vínia.
Tedd öszsze mind ezt, és ruházd magadra.
's Hah! melly dicsőn fogsz majd előttem állani:
valóban úgy, hogyan nem álla senki még:
75 És hidd, avagy légy átkozott, ha nem hiszed,
ősz fürtjeimnek hidd el; én alázatos,
hizelkedő szót szólni nem fogok.
Szálljon ki nálad a' nap, hold Budán,
és csillagokkal rakja meg Gelérd'
80 hegyét, 's lakásod környét kedvedért.
Minden csodáit öntse udvarodba
a' földnek égre habzó tengere,
vagy bár terüljön a' világ alá,
mutassa tündér járatú sorát;
85 sőt kezdjen újat büsz[ke] kényedért:
halljad fiú, — és hallatára borzadj —
Igazgatód vagyok még akkor is;
mert a' mi engem azzá rende
erős — az ország' szent szava.
(szünet)

90 De ha csakugyan birsz hős aty[á]dnak annyi
nagyságiból valamit. Ha — adja Istenünk —
még valaha jobb utakra térsz,
's örülni fog nevednek a' Magyar,
M[á]tyás, el érkezik majd egykoro[n]
95 a' komoly enyészet' rontó angyala
kivel te vég csatát fogsz küzdeni,
és sírba dőlsz. Haj! hol maradnak híveid,
's a' kész poroszlók, kik meg mentsenek?
Rabbá tesz a' halál: nyugodni fogsz
100 olly szűk helyen, millyent ki dőltekor
a' dísztelen test' váza foglal el.

Nem lesz körüléd semmi éltető;
 öröm, dicsőség tőled el marad.
 O! mert siket léssz, néma, vak, meredt.
 105 's mi majd tovább? Nézz a' jövőbe gondosan:
 fölöttem és fölötted el forognak
 dúló kerékkal a' nagy századok:
 por lesz belőlünk, hitvány por, 's hamu!
 110 A' gőgös [e]mlékkő le dől, 's pora
 között hever majd a' dagályos Úr.
 Akkor csodálni fognak tán, 's örülni,
 hogy e Hazában valaha fő valál.
 „Csodálni, és [ö]rülni!” Hah! de m[é]g tovább
 megy
 115 az andalogva bujdosó Magyar,
 meg látja e' vár' omladékit is,
 holott Szilágyit bünteté dühöd:
 a' háladatlanság jut itt eszébe,
 előtte, mint bús felleg, el borong,
 és, büszke gyermek, el takarja fényedet!

ZSIGMOND

SZÍNJÁTÉK

(1823)

SZEMÉLYEK

ZSIGMOND, Brandenburgi Herceg,
utóbb Magyar Király

MÁRIA, Királyné, Zsigmond Hitvese

HORVÁT, János, Pártütő, Örsébetnek,
Garának, 's Forgácsnak Gyilkosa

GARA, A' megöltnek fia, utóbb Hadvezér

ERDÉLYI

és
SIMONTORNYAI } Vajdák

LENDVAI, Öreg tanácsos

KONT, Híres vitéz

BARICS, Horvát' sorsosa

FORGÁCSNÉ, a' megöltnek özvegye

KLÁRA, ennek leánya, Gara kedvese

Urak, katonák mind a' két részről
Történt 1390 esz. tájban.

ELSŐ FÖLVONÁS

ELSŐ JELENÉS

*Krupa Vára.
Horvát, és Barics.*

Barics

Mi forr eszedben Horvát? szüntelen
háborgasz a' mit kezdtél, elhagyod,
meg új dologhoz fogsz 's nem végezed.
Szüntesd meg a' vadító gondokat,
5 nagy tetteid' mértéke már betelt,
és most pihenned kell, nem zajganod.

Horvát

Pihenni! Hah ha majd pihenni kezd
a' nagy természet, és nap hold el áll.
Ha nem forognak többé csillagok,
10 akkor pihenni látsz majd engem is.
Vagy csendesítsd a' nagy tengert, midőn
hullámain száguldoz dél' szele,
és benne szörnyű hőség forr, buzog.
Menj csillapítsd el a' zivatar' zaját,
15 a' ködszegő villám' csapásait.
Menj mondd meg a' nagy Aetnának, hogy olly
tüzet ne hányjon, ámbár ég belől.
Oh csak lehetne. — — Zsigmond érkezik;

20 mátkája nálam, 's én pihenjek? A'
ravasz Királyné' vérét ontatám,
népem levette Forgácsot, Garát,
és én pihenjek? Ördög, és pokol!
mért nem pihen hát itt is (*mellére itt*) itt, Barics?
Az átkozott vérképek hajtanak.
25 Nincs éjjelem, nincs fölök nappalom,
ezek kígyókként marják lelkeimet . . .
Nem, nem Barics, nyugodni nem lehet.

Barics

Mit fogsz, ha már nincs nyugtod, tenni most?!

Horvát

30 Mit? óh ki fenn vagy ott, akárki vagy
nincs mennyköved, melly semmivé tegyen?!
Nem kéne most törődnöm, mit tegyek.
De a' mennykő megkímél engemet,
meghagyja, hogy hurczoljam e' sulyos,
ez átkok által terhelt életet.
35 Úgy [ú]gy! tehát [c]sak éljünk, mig lehet.
Éljünk, 's megérik, esküszöm, hogy élünk:
Kiforgatom sarkából e' Hazát;
ráztomra megrendül a' büszke vár,
Hogy a' Dunába hullnak romjai[.]

Barics

40 Te fellegekbe raksz most büszke várt
és az bizonynyal özsze fog omlani,
's bús romladéka téged sirba nyom.
Volt, volt üdő, mellyben fellengezénk;
de most hevetlen, józan elme kell.
45 A' multakat másolni nem lehet,
avval tehát ne aggodjál; hanem
nézz a' jövőre: ott épits, ha tudsz,
's nyugtot keress, mert háborgás elejt . . .
Itt a' királyné: add őt vissza most,
50 's mutass egyébként hozzá jó szivet,

55 Zsigmond az érkező jegyesnek, ez viszont
neki, 's a' szabadságnak is örülni fog
's te köz vigság között felejtve léssz:
azonban a' serény üdő halad,
kitörli a' mult tettek' képeit;
te vissza vonva titkon élsz, 's utóbb
mind jóra fordúl, a' mi most ijeszt.

Horvát

60 Barics, ha így lehetne, oh Barics! . . .
De a' királynét vissza küldeni
ez még eszemben sem volt.

Barics

maradj magadnak. Úgy? Tehát

Horvát

Állj meg, mit csinálsz?
Most hagysz-e el kétségem' napjain?

Barics

65 Legényimet nem hagyhatom soká.
Már két napot veszteglek itt, 's te még
határozatlan, 's háborodtan állsz.

Horvát

Nem, most ne hagyj el. Minden elhagyott:
testvéreim, bajtársim, híveim.
Barics ne hagyj el.

Barics

Hát végezz hamar.

Horvát

70 Hamar, hamar! Veszélyes szózat ez.
Hamar ki van bocsátva a' fogoly,
hamar boszút áll, 's én hamar veszek.

Barics

Hát jőj velem. Pozsegában gyűlve vannak
testvéreid, bajtársid, híveid.
Végezz ezekkel 's tedd tetszésedet.

75 Horvát

És a' királyné?

Barics

Vannak őreid.
Mi nem sokáig késünk, 's népet is
gyűjthetsz azonban.

Horvát

Nem tartózkodom.
Tanácsod új erőt ad; jer, megyek. (*el.*)

MÁSODIK JELENÉS

Krupa vára

A' Királynét katonák vezetik

Itt lesz fog helyed !

Mária *magányosan*

80 Atyám, ki mennyben fénylesz, O Atyám !
kinek hatalmát a' nagy Karpatok,
's az égre zajgó tenger nem bírák,
ki a' csatákon győztös gyors hadat
villámvivő sasként széthordozád,
85 Atyám ! ha látnád itten lányadat.
Attól, kit úrrá tettél, rab gyanánt
egy puszta várban fogva tartatik,
és nincs reménye, nyugta nincs sehol . . .
Büszkén verik körülém a' vadon
90 sziklák, hegyekké rakva, a' ködöt:
A' merre lépek kő van, és homály.
Az ember is kő itten: nincs szive.

'S ha nézek, ah, csak égre nézhetek;
mert tőlem a' föld olyan meszsze van,
95 hogy rátekinve szédeleg fejem.
Hah 's milly keserves emlék borzogat!
még látom a' száguldó latrokat
kardokkal, és nyilakkal omlani,
előttem a' rémültek' arczai.
100 'S csak a' temérdek I'orgács ví, csak a'
boszús Garának iszonyú képe nincs
halál szinnel borítva: mérgesen
szaggatja ez kebléből a' nyilat,
's a' merre vág, enyészet terjedez.
105 De ők is, ah már ők is nyugszanak,
és mink? Nem is mink, haj! csak én, magam.
'S Szegény Anyám vérképe ott lebeg... *(elfödi
arczát)*

A' gyilkosok nem nézve nagy korát,
nem bőkegyű férjének érdemét,
110 's a' térdre omló lány' kéréseit,
kivégzik őt, eloltják életét.
De félre rettentő kép, félre most.
Fenn él az Isten, és a' szent igazság:
ez megboszúl, ha én is itt veszek.
115 Ha visszafordúl ellenben napom,
's királyi fényben önt sugárt reám,
akkor... te halljad ott fenn Alkotó!
anyám halálát megtoroltatom,
vért vérrrel öldökléssel gyilkolást,
120 ezt esküszöm mindenre, a' mi szent.

(Lépés hallik.)

Hah jó, az irgalmatlan jó. Megyek:

(Keseredve néz az égre)

A' mennykövek lecsapnak, és ez él! *(el)*

HARMADIK JELENÉS

Horvát jó Klárával

Horvát

Tudod, mi történt. Az várt rád is. Én
kíméltelek, most böcsben tartatol.
125 Nékem köszönd ezt: hálátlan ne légy.
Ha majd csatákban megfárad karom,
és lelkem a' bajokban csüggedez,
te léssz vígasztalásom, új erőm.
130 Öledben a' gondot lenyugtatom,
és karjaid közül, ha harczra szállok,
megvívom a' nagy földet, és eget,
's irtóztatóbb lesz kardom, és nevem.
Most dolgom úgy kívánja, elmegyek,
de megjövök hozzád, mihelyt lehet. *(el)*

Klára utána

135 Bár a' pokol kívánná, és te mennél
legátkozottabb örvényébe, hogy
többé napot ne látna csúf szemed . . .
Tudom, mi történt. Oh jaj! hogy tudom:
140 Ártatlanúl nevelt társnéim a'
kaczér poroszlók ágyasi lettenek . . .
Ó állj boszút, há van még érdeme
a' jónak, ég, föld! állj ezért boszút.
És engem inkább villám zuzzon el,
145 olly kis darabra, mint a' föld' póra,
melly a' szelekkel játszva lengedez;
sülledjek inkább itt örökre el,
mint sem gyalázat érje keblemet.
Azt mondja, megkimélt. O meg, nagyon,
150 hogy a' mi mástól sértetlen maradt,
azt undok ösztönével elvegye . . .
De azt nem éri. Inkább tigrisek
öleljenek meg, mint e' gyilkoló. *(Keseredve)*
Szegény szegény Atyámnak gyilkosa

(Mária jő)

Az én királyném . . .

Mária (*bámulva*)

Klára itt te is?

Klára

155 Mint látja fölséged, most én is itt.
Olyan szegénynyé lettem, hogy szavam sincs,
mellyel köszöntenék[.] (*kezeit csókolni mennén*)
Oh királyné!

Mária *kezeit elrántván*

160 Nem Klára, most itt nincs annak helye.
Királyi fényem, látod, elborúlt,
és semmi külsőm sincs, a' mit böcsülj . . .
Légy hű barátném. (*Nyájasan öleli*)

Klára *viszont*

O kegyes Királyné

Mária

Légy hű barátném. Inségem, 's szavam,
mellyel ki tudjam azt kesergeni,
ez minden, a' mi fényemből maradt.

Klára

165 Szegény Királyné!

Mária

Sajnálsz? Jer velem,
a' belterembe. Ottan senki bús
beszédeinket meg nem hallja, jer. (*el*)

NEGYEDIK JELENÉS

Sík mező.

Zsigmond serege, melly már mozgásban van.

Zsigmond fegyveresen elő lép.

Föl, föl! vitézek, még Buda meszsze van.
Ez a' Magyarok' hazája olly zavart,
170 hogy rövid idő alatt is sok nyomos,
's nagy változást szenved, 's ezért nem árt
jobban sietnünk. (*Magában*) Már a' Nápolyi
Király erőszakos halált halt, 's így hamar
lakolt hitetlensége' vétkiért.
175 Ki tudja, ettől fogva még mi történt?
Mély csend van, [és] én hirt rég nem vevék.
Ó mint kívánnám hogy szárnyam legyen,
vagy vinne gyorsan a' zivatar' szele,
's lennék Budán, nagyságom' lakhelyén.
180 Oda vonnak a' mult kornak képei,
mellyeket az emlék ringat fellegén.
Oda, hol a' hatalmas nagy Király
mint a' magasban rejtező sas, ült,
's hódítva nyujtá karját, K[á]rp[á]ton
185 végig, le szinte a' mély tengerig.
Hah milly magasztalt büszke képzet ez!
És evvel a' dicső király leány,
nemzője' birtokának aszszonya.

Egy tiszt elő lép.

Herczeg! vitézid rendben állanak[.]

Zsigmond nézi őket.

190 Így illik. A' hős ékesítve szép.
Így fogtok engem díszben, csínosan
kísérni. Eddiglen tiszteltetek,
mint Herczeget; majd nem sokára mint Királyt
láthattok a' kormányzék' bíborán.

(A' katonák közt zaj támad, végre egy akarattal kiáltják)

195

Sokáig éljen a' Magyar Király!

Zsigmond

200

Hagyjátok ezt. Én hálával veszem,
de a' Magyar nép nem szenvedheti,
hogy néki mások adjanak királyt.
Ő itt leginkább érzi, ha bántatik.
Nápolyban egykor már választott
számára külső nemzettől király,
's ezt helyben hagyta még a' Pápa is;
de evvel a' király mit nyert? Soha
nem volt hatalma; csak nevet viselt.
205 Jertek tehát zaj nélkül békivel,
's bizzátok a' Magyarra sorsomat.
És rólatok meg nem feledkezem.

205

(Lovát elővezetik)

A' Tiszt

210

Uram, a' hegyeknél port ver egy csapat.
Talán elődbe indúlt; várd be őt.
Mind erre vágtat pajkos méneken.

Zsigmond néz

Valóban! Ez választott szép csapat.

A' Tiszt

215

Egy délczeg ifju, és egy tisztos ősz,
's közben negédes arczczal egy vitéz,
mind ékesek, mind diszes természetűk
előre vágtatnak, 's a' többi jó
utánok illő rendben csínosan.
Im! mint lobognak a' szép kócsagok,
milly szabadon ing a' mente vállokon.
De nézzed, a' hős ifju gyászt visel,
220 's titkos nehéz bú ül setét szemén

220

(Ledvai, Kont, és az ifju Gara leszál[ll]nak lovaikról)

(A' többi rendben áll)

Zsigmond

Hah mit jelent ez? Hol Forgács, Gara?
A' fő személyek nincsenek velök.
Garát, az ifjut látom, 's bús az is.

Lendvai meghajtja magát,
valamint Gara is, és Kont.

225 Itt a' Magyar határnak szélein
légy üdvözölt ó Herczeg általunk.

Zsigmond

Hozott az Isten bajnok férfiak.

Lendvai

230 Az Isten, és hűségünk' szárnyai!
Sietve jöttünk, mint látod; de a'
kemény üdő arcunkra gyászt vetett,
és így vidáman nem fogadhatunk.

Zsigmond

235 Mi lelt, mi történt? Mondd el, o öreg,
bús, mintha sirból hangzanék, szavad,
's könnyű remeg siralmas arczodon.
És Kont, ha nem csalódom Kont mi hírt
hoztál, beszélj el.

Kont *komolyan*

240 Herczeg, megbocsáss:
Én a' szavakkal nem sok jót teszek,
's most olly üdő van, mellyben tenni kell.
Ha majd királyi székünkön ragyogsz,
ints, és legott melléd zördül vasam,
's zajt úz előtted, 's vért ereszt, ha kell.

Zsigmond

Derék vitéz, majd hasznodat veszem;
de mért olly titkolódva szólatok. (*Garához*)
Mért kell ma látnom gyászodat, Gara?

Gara

Atyám halála . . .

Zsigmond

Hát Atyád nem él?

245

Hah! mit gyanítok.

Gara

Herczeg, nincs üdö,

Hogy elbeszéljek mindent; mert sok az,
haj! sok, 's keserves, a' mi most esett.

De azt előre esküszöm neked,
e' szívepesztő gyászra, holt Atyám'

250

vérére, és sirjára esküszöm,
hogy míg boszút nem áll a' gyilkoson,
nyugodni nem fog kardom a' szegen;
neked pedig harcz', 's béke' napjain
szentelve lesz halálom, életem.

Zsigmond

255

Mi szörnyünek kellett történnie,
Harcz, és boszú forr ajkadon, Gara
's mindnyájan olly szorultan álltok itt;
de engedek, többé nem kérdelek.
Majd végezzünk Budán.

Lendvai

Ott, Herczeg, ott.

260

Már várnak országunk' hű nagyjai,
utadban is fogsz lenni még sokat;
és a' mi történt, majd megtudhatod.
Most jer serényen.

Zsigmond *lóra ül*

Hát riadjon kürtötök. (*Kürtszó*)

265

A merre térek, nyomban jőjeteek. (*az urakhoz*)
Ti is barátim eljöttek velem?

Lendvai

Követni fogjuk minden léptedet;
mert össze kapcsolt már hazánk' ügye.

(Zsigmond ellovagol, az urak lóra kelnek, utánok
a' sereg.)

ÖTÖDIK JELENÉS

Buda vára
Gara Forgácsnénál

Gara

Bizzál vigasztalódjál bús Anya.
Lányod, kit a' gonosz rabbá teve,
270 öledbe tér még, és büntetlenül
férjednek, és Atyámnak gyilkosa
ha tengeren túl szállna, sem marad.
Zsigmond sereggel jó, 's már mindenünnen
melléje gyülnek itt is hívei.
275 Majd nem sokára, mint a' fergeteg
le száll Budáról, és megrengeti
a' büszke Horvát' lelkét, 's várait.
A' hős sereggel én is fölkelek
's mint a' boszúnak rémes angyala,
280 leszállok ellenségünk' földein.
Klárát az édest meghozom neked,
's megvívom Atyám', 's Férjed böcsületét.

Forgácsné

Nincs is nekünk más hátra, oh Gara
mint a' boszulás' öröme, 's vad dühe,
285 melly veszteségünkért ki nem fizet,
's inkább emészt, mint enyhít. Láttam én
hogy dolgaiknak gyászos vége lesz.
Gyakorta mondtam Forgácsnak, midőn
veszélyt forralt veszendő kebliben,

290 gyakorta sirva mondtam neki,
ne törjön olly magasra, hagyja el
a' gyenge udvart, 's gyáva csinjait,
ne vonja mind magára a' tehert,
mellyet csak egy nagy nemzet birhat el . . .
295 A' nagyra vágyó meg nem hallgatott.
Károlynak, ugymond, veszni kell; le nem
száll kétszer a' hold, 's ő már nem lesz.
Alig fogy a' hold, 's Károly megszünik.
Ah és alig telik meg három ízben,
300 utána vész Forgács, 's ott vész vele
nyugalmam' és szerencsém' gyámola . . .
E' veszteség pótolhatatlan ó Gara . . .
de ha lányomat megmented, nyugtatást
vesz az anya tőled, és áldását birhatod.

Gara

305 Szerentsétlen nagylelkű jó anya
panaszodra önnön gyászomat felejtem,
és biztatásod száz világot ér.
Megyek ha vas had áll is ellenem,
Lábam ki nem tér szent ösvényiról.
310 Csak addig álljon a' sír nyitva, míg
Horvát belédől, 's czinkos társai,
aztán örökre elzáródhatik;
mert nem kívánom többé a' halált[.]

Forgácsné

315 Menj, menj. Az Isten, 's áldásom vigyen
az ütközet zajában, vészein.
's ha csüggedés nyom harcraid között
a' bús anyára gondolj, és legyen
legszebb reményed a' lány' hű szive.

Gara

320 Isten veled hát. Nem sokára vagy
Győzői fényben látsz, vagy nem soha . . .
De még is, meg fogsz látni: nem ragad

bús birtokába engem a' halál;
mert él szívemben a' harcz' szelleme;
's boszúm, reményem halhatatlanok. (*elme*)

Forgácsné

325 Szilaj, vad érzés hajtja a' vitézt.
Vér, és halálzaj oltják lángjait.
Mikor az erőtlen aszszony hosszasan
gyötrődve mástól vár vigasztalást.
De folyjanak, hadd folyjanak henye
330 kényök szerént a' várás' napjai,
ott, hol feszült fiának ellenében
siralmas arczczal áll a' bús anya,
a' csendes egyháznak reménykövén,
ott elpanaszlom én is kínomat;
335 a' csendesen sohajtó égi szűzzel
lelkem sohajtva száll az égbe föl,
's a' test, porába dőlve nyughatik. (*el*)

HATODIK JELENÉS

Buda' vára

Zsigmond (*utóbb Kont, Gara.*)

Roszs hírre jöttem. Forgács, és Gara,
Horvát' hadától sírba vágatott.
340 Örsébet, a' Királyné már nem él!
'S Hölgyem hová lett? . . . Ó csak gyuljatok,
csak gyuljatok boszúmnak lángjai
Mária egy undok gyilkolót ural,
fogságban, inségében csüggedez.
345 's olly meszsze tőle, én meg itt vagyok! . . .
Itt, mert sereg nem gyülhet olly hamar
mint a' kivánság, melly boszúra von.
De meg lesz az majd, 's akkor hirtelen
elzúdulok, 's gyors menetelem' zaja
350 följeszti álmából a' vad gonoszt,
rettegjen is, mert véres számot ad.

De im sietve Kont jó, és Gara
talán kívántom teljesítve van.

(Kont, és Gara jönnek)

Kont

355 Uram, seregbe gyűlnek hőseid
még egy nap, 's számok teljesedve lesz.

Zsigmond

Még egy nap ah! ki várja azt?
és nem mehetnénk ennyi néppel is?

Kont

360 Ha kell, huszad magammal elmegyek,
's kiforgatom fészkeből a' ravaszt;
de ha te jósz, jőj bátorságosan.

Gara

365 Vagy küldj el engem. Hősim száma már
ezerre ment. Ó! Herczeg küldj előre.
Forr bennem a kívánság, 's lelkesít.
Olly hírt viszek Horvátnak, hogy feje
csak hallatára is leszédeleg.
Adj a' fiúnak egy kedves napot,
mellyen megülje Atyjának torát.

Zsigmond *gondolkodva*

370 Hadd gyűljön a' had teljes számra; hogy
szégyent ne kelljen többé vallanunk.
Gyűlésbe várnak most tanácsosim
Ti gyűjtsetek hát még nagyobb hadat;
de olly serényen a' mint csak lehet;
mert lelkem ég, és nyughatatlanúl
emészti testem izzó tagjait.
375 Aztán megyünk ne csüggedezz Gara,
Királyi Hölgyért, 's a' bántott Haza
nevében én; te Hős apád után

boszút kiáltva, elmegyünk Gara,
's vérző szivüinktől elborúlt szemünk
A' fegyverek' szép fényén földerül. (el)

[HEVEDIK] JELENÉS

Krupa vára

Mária Klárával.

Mária

385

Hová merül el tiszta kék szemed,
O Klára? Mintha látott képeket
idézne vissza, hévvel úgy ragyog
s' víg örömben telt üdök után,
's epedve szórja szép sugárait.

Klára

390

Volt napjaiban olyan óra is,
melly minden éveimnél többet ér.
Egy boldog óráim volt, azt kéri most
Óhajtva mélyen elmerült szemem;
de a' körül kelő setét falak
hamar be zárják pillantásait,
és fogva lesz, mint szenvedő szivem.

Mária

395

Ugy szólsz, hogy a' mit érzesz, sejtetem;
de tán megérdemlem világosan
tudhatni szíved' édes titkait.
Klára, te szeretsz! igaz keserveid
között is ezt mutatja hő szemed.
Vagy félsz előttem nyilván szólani?

Klára

400

Ó nem királyné! mindent, a' mi csak
szivemre szállott megmondok neked.

de megbocsáss, ha boldogságomat
említve, könnyem hull utána most.
Kegyess királyné! akkor hogy nemes
körödbe vontál több lány társaimmal,
405 akkor derült szerencsém' csillaga . . .
Az udvaradba gyűlt ifjak között
láttam forogni egy hős ifjat is,
az elveszett Garának gyermekét.
Emlékezem, mint jára gyakran ott[,] . . .
410 deli természetű, mint gőgös Apja volt,
nagy szőke fürtök verték vállait
Erő, 's vidámság égett tűzszemén,
's szép arczaian az ifjúság' hajnala
olly mondhatatlan bájjal tündökölt.
415 Kertedben ültem egykor a' gyöpon
's épen kelék, hogy új virágiból
titkolt szerelmem' ünnepére hú
kézzel virító bokkrétát kötözsek
's ölem virággal megtelt hirtelen,
420 's midőn ijedve visszafordulok,
Garának érzem forró karjait,
és érzem édes ajkát ajkamon . . .
Ah most szerelmem' lánca megszakad
Buzogva fölkel majd a' hős fiú
425 szerelme, és haragja szárnyain
's tán a' hatalmas gyilkos ötet is
Atyjához a' mély sírba fekteti,
vagy győz, 's előtte porba omlanak
a' felleg ülte várnak tornyai;
430 de össze omlik a' lány is velők,
és a' vitéz csak holt testét leli.
Ah a' jövődő jobb világ talán
még vissza hozza elholt kedvemet;
de itt reményre nem virrad napom.

Mária

435 Nem Klára, a' ki olly hiven szeret
az nem lehet boldogtalan. Remélj

szebb napra virrad még bús életed[.]
Akkor betelvén tiszta vágyaid,
kettős öröm lesz a' veszély után,
440 nyughatni választottad' karjain.
Tí boldogok! szép ifjuságtokat
andalgva szerelem nyitja, 's zárja be.
Rokon kebelével párosan haladtok
az édes élet' boldog utjain,
445 mind szinte a' veszély, halál között;
mert akkor is kísér szerelmetek,
's enyelgve ringat áldott lágy ölén.
Másképen élünk mink a' fény özönben.
Itt a' szegény szív nem választ soha[.]
450 hanem lekötve hódol a' kemény
szükségnek, és midőn egész
országá vigad, néki sírni kell.
Ah így szakad m[e]g végre, 's hasztalan
áll kincs előtte, mert ki ön magán
455 nem tud, hogyan tudjon máson segíteni? . . .
De hadd legyen, ha máskép nem lehet.
Csak a' nagy Isten innen híjon el;
kegyére bizva földi sorsomat,
mindent eléglő lélekkel veszek . . .
460 Ó Klára, érez a' szív fénylő polczon is,
de messze van szép tárgya, ott alatt,
's őt a' magasról el nem érheti.

Horvát *(belép Klárának int.
Az megy.)*

Halljad Királyné, 's vedd szivedbe jól.
Én gátot utjaidnak nem vetek.
465 Szabad vagy, 's merre tetszik, elmehetsz.
Utadra már mindent elrendelék.
Rabom valál; kezemben életed.
Emlkezéssel erről, ha vissza térsz,
's midőn hatalmad lenne bántani,
470 gondold meg azt, hogy Horvát bánthatott,
's elég nemes volt elbocsátani. *(el.)*

Mária magányosan

Szabad tehát, megént szabad vagyok !
Milly hirtelen, milly kedves változás
oszoljatok lelkem' bús gondjai,
475 's te szállj helyökbe égi nyugalom.
Hol negyven évig élt, 's uralkodott
sok milliomnyi népen jó Atyám,
tán árva lányának jut annyi hely,
480 hogy csendben aggság nélkül éljen, és leszen,
ki levonja róla a' lator' kezét.

(A' Kárpit leesik)

MÁSODIK FÖLVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Sík mező

Zsigmond, Lendvai, Gara, 's egy kísérő sereg

Zsigmond

Itt várjuk el, mig Kont hős vissza tér,
's hirt hoz Királynénk' jöttéről.

Lendvai

Örülj

Herczeg, kegyes hölgyed megént öledbe jut.
Nem mint az álmos gyermekség' korán
5 üres kebellet andalgó leány,
mellyhez hitedre rég lekötötél,
nem úgy jön ő itt. Mint az ifjuság'
nyiló virága, egy királyi szűz
legszebb korában lép elődbe most.
10 Felejtsd el a' sorvasztó gondokat,
és légy vidám midőn ölébe jutsz.

Gara magában

Ah, 's hát szerelmem boldogulhat e?
Kétség, remény, milly szörnyű kínatok!

Zsigmond

15 Egy illy találkozás mindent megédesít.
Ha búja volt, lelkem felejtí most
's öröme olvad minden érzetem.
Csak jőne már, ah jőne bár hamar,
és adna nyugtot ennyi gond után.

Lendvai

20 Már a' szekérzaj hallik. Légy nyugott.
Töstént fölérnek hozzánk. 'S íme Kont előre
(Kont jő)
száguld felénk, a' kedves hírhezó.

Kont

Áldás, szerencse néked Herczegem!
Megtért Királynénk épen, boldogan.
's már a' hegyen jó, mint jól láthatod.

Zsigmond

25 Ah jó! egek, most nyiljatok nekem.
(Elejbe siet. Azonban Mária bejő szekereén mellyről lesegít-
tetik.)

Mária magában

Ó Adj szívemnek, Isten olyan érzést,
melly esküdött hitemhez illhetik[.]

(Zsigmond karj[á]ra hajolva)

Zsigmond!

Zsigmond

Ó Máriám! hogy ismét látlak itt.

Mária

30 Az ég akarta, és láthatsz megént.
Csak egy kevéssel kelle még vadabb
szív a' gonosznak, hogy többé ne láss.

Zsigmond

Ne emlegesd azt, oh ne emlegesd.

Mária

Nem háborítlak. Most szabad vagyok
szabad, Zsigmond, 's örökre a' tiéd.

(megölelik egymást)

35

'S velem tied az ország — mindenem.

Zsigmond

Mit érne mind, ha nem volnál te is.
Ó Mária, te mennyország vagy nekem . . .
áldott, szelíd szív, mennyit szenvedél!

Mária

Azt nálad én mind elfelejthetem.

Zsigmond

40

Nálam 's ezek közt (*Kísérőire mutat.*)
Nézzed Mária
elődbe jöttek régi híveid
a tisztelet, 's szeretet érzésivel.

Mária

45

Melly is leginkább kedves énekem.
Isten hozott előmbe bajnokim.
Légyen szerencsésebb oltalmatok,
ha rám veszély jó, mint volt másoké.

Lendvai

50

Ezen törődött vén kar, aszszonyom,
oltalmadúl nem érhet már sokat.
De vedd azért jó szívvel, hogy jövék.
a' régi hűség indított, 's öröm
lep el, hogy épen látlak itt megént.

Mária

55 Tisztos, derék ősz[,] szép szolgálatod,
mellyet Hazádnak tettél, és Atyámnak
nagy számra ment; most immár nyughatol,
ugy mindazáltal, hogy fogyó tüzed
ha nem buzoghat, és hevíthet is,
terjeszsze ránk végső sugárait.
Tanácsaidból még hasznot veszünk.

(Kont-hoz)

60 'S a' mit te tettél, Hős, azt szívemen
viszem, míg élek.

Kont *félre[,] szorítottan*

Csak dobogj, dobogj
Majd megszakadsz, és többé nem dobogsz.

Mária

65 Hogy másod ízben nem levék fogoly
neked köszönhetem. Merész karod
kivitt az áruló kezek közül,
's melled viselte a' rám mért csapást.
Ne! vedd ezt (*arany nyaklánczát adja*)
emlékéül háladó
szívemnek, és viseld hűségesen.

Kont

70 Hűségesen még a' mély sirban is.
Ragyogva fekszik ez majd hamvamon,
ha egykor elalszik életem' tüze.

Zsigmond *Máriához*

A' mit nemes lelkedtől várhatánk
már mindenik hallotta, most tehát
ha semmi nem tart, utra kelhetünk.

Mária

75 Töstént megyek, csak engedd még Garát
szólnom. (*Garához*) Ifju édes titkodat

tudom 's szivemből bánom, hogy neked
 vigasztalást nem hozhatok; de a'
 remény azért ne hagyjon téged el,
 mert jó az Isten jól ad: tűrj, remélj. (*Zsigmondhoz*)
 Most kedves induljunk.

Zsigmond

Ám jer tehát (*Fölsegíti
 szekérére*)

te léssz szerencsém első csillaga,
 's míg fenn ragyogsz, nem bánthat semmi vész.

(*Föl ül Mária mellé. Lendvai[,] Kont lóra kelvén mennek
 kétfelől. A' kísérek hasonlókép.*)

Gara egyedül.

Milly boldog a' sírjában nyúgová,
 kinek csendét se a' csaták' zaja,
 se a' lesújtó villám nem szegi.
 Kit biztos álnában nem háborít
 a' szívmaró hír, 's bűgönd' ostroma.
 Ó Klára, mindent, mindent veszthetek,
 de tégedet, jó szív, elvesztemem,
 több, mint ez élet' minden kínjai . . .

Hah milly kezek közt hervad életed!
 Irtózik elmém, 's testem borzadoz,
 ha rád, 's ama' gonoszra gondolok.

De mi háboríthat ilyen rend kívül?
 Készebb valál te szörnyet halni, mint
 kaczer szivekként rosza hajlani.
 's még is hajamból minden szál föláll.
 Vad tűz emészti vérem' csepjeit.

Szüntesd nagy Isten, szüntesd e' hevet
 csak addig, óh míg szembe szállhatok.
 Akkor lobogjon lángra 's százszoros
 méreggel üljön kardom' élire,
 's vagy megreped Horvátnak homloka,
 vagy e' könyűs szem nem lát több napot!

(*Sebesen elvágta!*)

MÁSODIK JELENÉS

Krupa.

Klára magányosan.

- 105 Mig van kivel viselje súlyait
a' nagy csapásnak, és kivel panaszt
közölgön a' tehetlen szenvedő:
kisebb a' baj, 's könnyebb is tűrni azt.
Ellenben a' magányost kétszeres
110 kín nyomja és emészti szüntelen.
Nincs részvevője, nincs rokon fele.
Ekkép maradtam én is elhagyottan,
mint puszta tájon a' szélhányta fa,
melly a' veszély közt ótlan ingadoz.
115 Hová hajoljon csüggedő fejem?
Hová tekintsen e' bús árva szem?
Ah mindenünnen új rém borzogat
új gyötrellemmel jó 's mulik napom.
Garám ha tudnád, mint van dolgom itt,
120 a' fergeteggel jönél érttem el,
's villám serényen vinne hű karod.
Tán jósz is, ah de mig te jósz, hová
legyek? hová nyugodjam el?
Oh lenne bár e' mély halotti csend,
125 's e' bús falak közé temetve életem[.]

(Horvát jó Klárától észrevetetlenül)

Ó jönne bár a' jótevő halál
's altatna el, mig hívem érkezik
's vagy senki, vagy csak az kelthetne föl!

Horvát

- 130 Milly meszsze járnak aggodalmaid?
Tudod magad, hogy halni nincs üdöd.
'S hogy élni kedved jőjjön, halljad: itt
nem vagy fogoly; hanem jószágaim',
és szívem' aszszonya. Egyedül te vagy
ki által nemzetségem, 's a' tied

135

egy győzhetetlen testbe öszsze forrhat.
Csak a' mi történt, most ne hozd elő.
Kitörlik azt jövendő napjaink
's én esküszöm, mindent jóvá teszek.
Jer karjaimba, töstént oszlanak
140 a' bús esetnek bús emlékei,
és új vidámabb érzélem fog el.

Klára *irtózva*

145

Irtóztató! melly szivvel jössz felém?
Halálos a' te nézésed nekem,
és karjaid közt megfagy életem.
Horvát ne kísérts. A' mi már esett,
takarja bár setétség' fátyola;
csak új sebbel ne gyöngítsd szívemet.
Atyámat immár sirba fektetéd
tán jó anyám is elhalt búban eddig,
150 's most engem áldoznál föl . . .

Horvát

Oktalan!

te élni fogsz és nem léssz áldozat.
'S már mondtam a' multak nyugodjanak;
többé elő ne hozd.

Klára

155

Ha kész vagy a' gonoszt
szebb tetteiddel megjobbítani,
ha vissza küldesz engem a' rokon
lelkekhez első ifjuságom' tájira,
lassan kitörli tán a' gyors üdő
boldogtalan napomnak képeit.

Horvát

160

Ábrándozó, még vissza kívánkozol,
Hálátlan annyi kímélésemért.
De tudd: te avval itt nem boldogulsz.

160

Nézd e' setét falaknak boltjait,
ez égbe vágó tornyot, míg ezek
nem omlanak kövönként mind alá,
165 's a' róna földdel öszsze nem simulnak
tudd meg: ki nem mégy innen semmikép[.]

Klára

Kegyetlen ember, látszik, hogy hamis
minden beszéded. Így ugyan soha
el nem felejttem undok tettetted.
170 Ölhetsz; de fölkeresnek téged is.
És míg kevély biztodban kinzasz itt,
's még állni fognak büszke tornyaid,
a' nagy boszúló eljövend, 's vagy ott *(az ég felé mutat)*
vagy a' halandók közt lesz pártfogóm.

Horvát

Hítvány, te még fenyítesz engemet?
175 Hah jó! tehát majd máskép tartalak.
's mert csacska nyelved olly igen merész,
halljad nyugodt szívvel végzésemet.
180 Ha négy nap mulva önként el nem állsz
makacs szándékodtól, erővel is
el érem én kitett irányomat,
és sorsod az lesz, melly társnéidé.
De halljad azt is. Horvát készen áll,
akár veszett sárkánynak képiben,
185 akár halandó kézzel jó boszúlód,
's még egyszer azt állítja biztosan,
hogy míg csak egy kő áll a' másikon
gátolva lesznek minden lépteid. *(el megy)*

Klára *rémülve.*

Ah mért boszontám őt, a' szívtelent?
190 miért beszéltem úgy szívem szerént.
O Istenem, Teremtőm, légy velem! *(el)*

HARMADIK JELENÉS

Fehérvárott

*A' Királyi lakásban egy tágas szoba. Közepén Tronus áll
kétfelől székek asztalok a' karok számára.*

Kont és utána Gara

Gara *sietve*

Kont, Kont! megállj.

Kont *viszszanéz*

Hah milly szózat ez

Milly háború van lelkedén Gara?

Miért maradtál hátra?

Gara

Fájdalom

195

tartóztatott melly most előre hajt.

Ó Kont, az élet szörnyű terh nekem.

Kont

Mi lelt tehát beszéld el, még mi van
szörnyű hazánkban, a' mit nem tudok?

200

'S e' köz vidulás' első ünnepén
téged mi bánat, melly bú foghat el?

Gara

Oh hogy fejemre nem zúg a' nagy ég!
hogy a' setét föld' gyomra nem nyilik,
melly kínjaimmal éjbe rejtene.

205

Vagy mért nyugalmat nem találok én?
mért forr eremben minden csep, miért
ver olly erősen küzködő szívem?

Nem, nem! tovább én nem maradhatok.

Lator kezek közt szenved édesem
a' szép szelíd lány, Forgács' gyermeke.

210

Óh Kont, ha szíved emberül dobog

Bizzál veled lesz ott is fegyverem.
de a' gyűlést még is bevárhatod,
rövid lesz az, 's méltó meghallani.

Gara

240 Jó vagy te Kont, 's tanácsod bölcs, helyes;
de én nyugodni nem tudok. Megyek[.]
Ha te társ hadamban nem leszesz[, l]gyen
társ a' hatalmas Isten' mennyköve,
mellyet haragja küld a' föld felé.
245 Halld, mint üvölt künn a' vad fergeteg,
a' földtekét, mint rázza, rengeti,
Meg-megdördül, 's tüzes villám lobog.
Illy zivatar, illy vész zúg bennem is,
megrázkódik belé minden tagom
250 és lelkem is kétségbe sülledez.
Hah! csak dörögj, lobogj gyors égi láng,
zúgj, és üvölts Kárpát' erős szele.
Viszi zivatarát háborgó keblem is
's Karom vasa' súlyában villámaid. (*menni akar*)

Kont

255 Gondatlan ifjú, mit buzogsz, mire
emészted eldühödten véredet?
Várd a' gyűlést, már mondtam, akkoron
melléd viszem tündöklő kardomat,
's legyen hadunk, mint Tátrán a' vihar,
260 pusztító, a' Latornak földein.

Gara

Te csillapítasz, és marasztasz szüntelen
Ó csillapítsd hát itt is (*mellét üti*) itt, Barátom,
akkor leoldom éles kardomat,
's nyugodt leszek, mint ősöm' sirköve.

Kont

265 Nézd, vérzik itt is (*mellére mutat*) 's láng lobog, Gara
láng, olthatatlan mint az életé
mellyet csak a' halálfagy olthat el,

270

De férfi ész áll őrt a' bús sziven,
és csendes a' nyelv, mint a' néma hegy,
melly égten ég belől 's nem hány tüzet.
Jer félre. Ott gyűlnek már a' karok
kevés váratra mindenén átesünk.

Gara

275

Mit mondjak ellent? Szólni nem tudok;
de érzem azt, hogy mennem kellene.
Ó Kont, ha addig elvész kedvesem!

Kont

280

Van a' ki őrzi, Isten' angyala.
Ez vad hevednél gyorsabb, és erősb
mint karjaink, és minden népeink.
Jer, így ne légy az emberek között.
Mint déli fényben a' rém, úgy vagy itt
setét szemekkel, lángoló kebellet;
jer félre: mások így ne lássanak[.] (*Elmennek*)

NEGYEDIK JELENÉS

István Vajda, és Simontornyai jönnek beszélgetve

Simontornyai

285

Hogy gondolod most Vajda, jobb-e itt,
vagy honn nyugalmas csarnokunk alatt?
Oly nyugtalanság izgat engemet,
hogy semmi kedvem sincs itt lenni.

Vajda

Várj

's ne háborogj előre, majd ha itt
látjuk, mi véget érnek dolgaink,
jobban lehet sorsot választanunk[.]

Simontornyai

290

Gyaníthatod, mit fognak végzeni.
Zsigmond Király lesz, 's had rendeltetik
a' gyilkoló Horvátra. Ez pedig
nem jó nekünk.

Vajda

Miért?

Simontornyai

Majd hadba hínak ellene.

Vajda

295

's Ha kell, megyünk.

Simontornyai

Ha kell! Ki mondja azt.
Nem kell, ha nem akarunk. Én nem megyek.

Vajda

300

Ha hadba nem mégy, had jövend réad.
De mért jövendölünk előre hasztalan?
Elválík ez mind a' Gyülés után.
Csak jól figyelmezz, meglátod kinek
tanácsa lesz kelendőbb: a' szerint
képzelheted jövő sorsunkat is.
Erzsébet a' Garákat kedvelé,
's mást nem böcsült, ezért gyülöltetett.
Én nem sokat törődöm már, akármi ér;
Vén napjaimban nem sok kárt tehet.

305

Simontornyai

310

Bennem se tesz kárt, mert mig kardomat
birom, ne bántson engem senki is.
De még is én olly nyugtalan vagyok.
Titkos gyülölség forr nehéz szivemben
's százféle gonddal küzködik fejem.

Hej! csak Lajos halála ulta is
milly más egészen más lett e' haza,
's most egy tehetlen kalmár kézbe jut! (*Zaj támad*)

Vajda

315 Minő tekintet. Nézd most érkezik
a' szép Királyi pár.

Simontornyai

Az ékes Mária!
egészen atyja' mása. Olly szelíd, 's komoly.

Vajda

320 'S a' díszes ifju balján. Oh ha csal,
bizonynyal, a' hír csal: nem lakhatik
ilyen tetemben hitvány, gyáva lélek . . .
István! miért buzognánk ellenök? (*hátra állanak.*)

ÖTÖDIK JELENÉS

(*Mária koronás fővel vezeti férjét a' Tronusra. Utána jönnek
számosan az Ország rendei: Papok és Világiak*)

Mária megállapodik, és a' zaj
csendesedvén szólni kezd:

Kik érttem illy szép számmal egybe gyültetek
Dicső karok, mindnyájan híveim,
hozzátok intézem beszédemet.

325 Halljátok azt mint hajdan jó Atyámét
kivel a' dicsőség utján jártatok . . .
Halljátok azt kész szívvvel, észszel, és ha kell
kész karral is; mert a' mit szólok itt
javatokra és az én javamra lesz.

(*Zúgás. Aztán „Halljuk” zeng néhány ízben. Végre csend.*)

330 Nagy szenvedésimnek már szünte van.
A' gaz lator pályáját megfuta.

Szentségtörő kezében a' szabad
 Királyi fölség csúf rabságra jött,
 's anyám, az édes gondos jó anya
 ádáz dühének martalékja lön.

(Zaj támad. Többen kiáltanak)

Halált, halált reá! *(Ismét mások)*

Horvátnak veszni kell:

Itt életünk, és vérünk ellene. *(Megujult kiáltás)*

Halált reá! Horvátnak veszni kell!

(Gara és Kont félre állanak. Gara előre akar rohanni kivont karddal Kont tartóztatja)

Kont Garához

Légy csendesen Gara, még most nincs idő.

(E közben többen kiáltják)

Halljuk, Királynénk szólal, halljuk őt!

Mária a' zaj után

Készségteket köszönöm, hős férfiak.

A' multakat másolni nem lehet:

örülhetek, hogy rajtok átésém

's noha most nem az volt is kívánatom,

nincs ellenemre, hogy boszút vigyen

fegyvertek a' gonoszság' tettiért.

De ez legyen vitézi gondotok,

a' béke' dolgát hagyjátok reám.

Éz az, miről ohajtok szólani. *(Szünet)*

Egy tágas ország' terhes gondjait

's veszélyeit, mellyek künn, 's benne is

gyakorta támadoznak[,] aszszonyi

ész, 's gyenge lélek nem bírhatja meg.

Illy nagy bajokra lelkes férfi kell,

kinek szívét meg nem rendítheti

egy két gonosznak lázadó dühe,

sem az idegen hatalmak' sergei.

Ki szívvvel észszel, 's karral is jeles,

's még vissza foglalhatja győztösen,

360 a' mit mi elveszténk erőtlennül,
szóval nem Aszszonyt, bátor férfiat
illet, Hazánkban a' kormányi szék.
Azért ne légyen véve rosz neven,
365 ha én, mint országolni elégtelen,
ki már is illy nagy bajba sülledek,
megosztom a' hatalmat, és segéd
kezet fogok, hogy mig az biztosan
kormányoz; én nyughassam békivel.
370 Tekintsetek férjemre. Ő, kit boldogúlt
atyám ajánla, ő az, kihez le van
a' legszorosb kötéssel kötve életem,
én im megosztom véle hatalmamat.
(Koronáját Zsigmond' fejére teszi)
és át adom Koronámat, mellyet adtatok!
(Mindnyájan kiáltanak)
Éljen Zsigmond Királyunk. Éljen Mária *(utána)*
375 Éljen Zsigmond Király, éljen soká.

Zsigmond

Köszönöm szívességeteknek e' jelét,
bölcs, bátor, és hűséges férfiak.
Hogy így maradjon hozzám szívetek
380 az lesz leginkább gondom; mert tudom;
hogy a' legjobb uralkodás jele
's mértéke a' nép' szeretetében áll.

Mária

Most jer, hogy a' törvény szerint vegyed
a' székes egyházban e' birtokot,
385 melly tőlem önként átengedettet.
Már vár az Érsek, és hű népeink.

Zsigmond

Többet nem adhat a' világ nekem
mint már adál, te lelkem' jobb fele.
De szent előttem a' törvény' szava,

's azért követlek, mert te jól vezetsz.

(Karöltve elmennek. Utána mindnyájan.)

390

Éljen Királyunk, Éljen Mária. *(Elmennek)*

Kont 's Gara (hátra maradnak)

Kont

Mondottam: a' boszú el nem marad:
Jer Isten egyházába most velem:
Kérjünk Hazánknak kedvező szerencsét:
Jó szívet a' Királynak, és dicső nevet.
395 Vagy még tünődöl? Én hát elmegyek,
nem rontom el, bús ifjú, csenededet. *(el)*

Gara

Miért lobogtál bennem láng, harag,
miért hevültél gyáva renyhe vér?
Ah hogy sokáig késedelmesen
400 itt várjak, és epezszen bánatom.
Hová lettek dühömnek szárnyai.
Ah! elhajoltak, mint a' zivataré,
midőn kemény sziklákba ütk[ö]zik.
De várj tehát csak várj szegény Gara,
405 majd elközelget kedvező üdőd,
melly vagy sebedre irt ád, vagy megöl.
Ki tudja, hogy nekem egy pillantat év?
's az órák századok? Haj mindenik
könnyen beszél, és várni kényszerít.
410 Várnom, tehát csak várnom kell. Te sejtst
a' bús magányban hú lány, mint vagyok,
's midőn hiába vártál alkonyig,
gondold Garádról, 's hidd magadban azt:
itt volna már ő, csak jöhetne el.
415 De egykoron megzörren a' kapu,
Tudd: azt Garának karja zörgeti,
's bizvást hihetd, hogy bús napodra több
bús éjed attól fogva nem leszen.

Ah! én meg itt ábrándozom, szegény
ifjú szívem hol lelhet enyhülést?
Ah hosszas órák, hosszu nehéz napok,
borítsatok álommal engemet,
hogy rajta virradjon meg szép napom,
és kedves arczán nyílják meg szemem. (el)

A' Kárpit leesik

HARMADIK SZAKASZ

ELSŐ JELENÉS

Székes Fehérvár.

Mária, Forgácsné.

Mária

Fölkeltek a' vitézek, már indul hadunk.
Indul heves vezér[ö]k, férjem is,
haraggal, és boszúval Horvát' földire.
Ha most egyetlen oltalmam is kidől,
5 ha életemtől ő is elszakad,
ki fogja vinni az ország' terheit,
ki véd az or rablónak ellene?

Forgácsné

Óh menne bár még több is, hogy hamar
venném kezemhez jó leányomat,
10 's a' gyilkos ember veszne hirtelen;
félünk azontúl már nem kellene;
mert e' világon nincs több olly gonosz.
Most is Királyné! férjedet ne féltsd:
nézzed, körülé millyen délczegeen,
15 vágatnak ezrenként vitézei.
Balján előrohanva néha, néha
már mintha nem bírná nagy ösztönét,

csillaggal égő pajzsát, 's villogó
kardját emelve ugrat hős Gara.
20 Jobbról nehéz fegyverben csendesen,
's mint a' serény villámú fellegek,
állíthatatlan szöktet Kont elő.

Mária

Kont a' magas kólcsagban: ő az, ő az.

Forgácsné

Kedves vitéze volt Atyádnak is.

Mária

's Mentője veszni hajló életemnek.
Óh már előbb is néztem őt soká.
Daliás tekintetével úgy megyen,
mint egy magas nagy csillag nyugaton,
melly meszsze nyújtja szép ezüst haját,
30 's az égi szellők játszanak vele.
Milly könnyen indul a' nagy fegyverekkel,
Rezeg, lobog fején szép kolcsaga.
's ha lóra kel, mint a' könnyű madár
forog, kereng, és villog fegyvere,
35 néztem soká, és nem tudám, hogy ő.
Aztán eszembe jött Kont, 's gondolám,
hogy még is ő az, mert több olyan itt
nincs a' seregben. *(Észre vévén hevülését másra
fordítja szavát. Magában)*
Vagy hová beszélek?
Többet nem ösmersz a' jelesek közül?

Forgácsné

40 Nem én, Királyné többet nem tudok.
De még is, a' középsőt ösmerem.

Mária

Az férjem, a' két mondott hős között.

Forgácsné

45 Ugy vágat utján, mint a' nap' fia.
Sisakja, és arannyal varratos
ruhája, 's a' láng kard baloldalán
körül ragyogják ékes termetét.

Mária

50 Kísérje őt az Isten' angyala.
kísérje őket áldozó szivem.
Ah már nem is láthatni jól; legott
eltűnnek óhajtó szemünk előtt.
's ki tudja majdan vissza tűnnek e?
's akármí essék, most már rejtve lesz.
Mégegyszer áldás, és szerencse véletek!
(*könnybe lábbad szeme*)

Forgácsné

55 Ne sírj királyné, ah ne sírj: öröm
vár rád az átkos háborúk után.
És kit te nem látsz, látja istened,
megőrzi őt igaz csatáiban.
(*Mária a' sereg után néz*)
Nem látni már. Jer térjünk vissza most. (*el*)

MÁSODIK JELENÉS

Krupa Vára
Horvát, Barics

Horvát

60 Az én hatalmam fogyt[á]n van Barics,
nap, éj ijesztget: nyugtot egy sem ád.
Álom fogott el kínos éjemen
a' vad halálként gyászos, és nehéz,
melly láttatá velem csúf rémeit,

's lelkemben átkot, kétséget hagyott.
65 Négy csillag úszott a' kék mennyeken,
úgy láttam őket, mint a' déli fényt,
's előszökött szikrázva egy merész
nagy csillag, és lesodrott hármat hirtelen,
's egyet magához huzva megnyugodt.
70 De elbocsátá ezt is nem sokára.
's töstént reá támadtak számosan
az égi fények, váltig üldözik,
's ment mint az Isten' mennyköve föld felé,
's ezer darabra zúzva szétbomlott.
75 Ébren levék e' látományra; és
Kinéztem a' világos ablakon,
megláttam a' merész nagy csillagot,
's midőn örülve mondom; ott ragyog
's ragyogni fog kevélyen csillagom,
80 im mint az Isten' mennyköve föld felé
hullott egéről, omlott és veszett.
Barics fogytán van immár életem.
Rám támad a' Király vitézivel,
Üldözni fognak, és én elveszek.

Barics

85 Igen, ha álom vezeti életedet . . .
Én férfiúnak tartalak. Ne nézz
az álnok éj' rémítő képire.
Zörrentsd meg, ébredszvén, kardodat,
nézd tiszta szemmel villogó vasát,
90 és földerülnek éjed' rémei.
's ha veszni kell is? vannak bajnokid,
van kész hadad, barátid, váraid,
úgy hogy ne rontson, nem romolhat életed.
vagy gyávaként porodban csuszva jársz,
95 's koldulsz kegyet, melly benned nem vala.
Úgy én nem ösmerlek jól tégedet,
vagy ezt bizonynyal tenni nem fogod.

Horvát

100 Nem nem Barics koldulni nem fogok,
De még is a' világot olly hamar
itt hagyni, gyötrő gondolat.

Barics

Neked?

105 Ha gyötrő néked is! Ám jól tudom
Mi vonhat a' világhoz olly nagyon.
Itt a' toronyban mért van a' leány? . . .
Horvát azon már túl vagy. Férfias
nagy tetteket vár tőled, nem pedig
gyengéd szerelmet, minden józan ész.
110 És nem tehetnél egy nemes szelíd
munkát? ha elbocsátnád, képesebb
lennél hadat viselni, 's csendesebb
Midőn veszélyek nem fenýítenek.
Bocsásd el őt[.]

Horvát

Bocsássam? Úgy! tehát
Mindent kifuttatok kezem közül,
's a' nagy világon semmim sem marad,
115 Semmim sem a' temérdek ég alatt.
Üres kebellem, mint a' szirtöböl
viseltem eddig éltem' hullámait,
's ki bennem a' zajt csillapítsa, nem volt.
Nem a' leányka innen nem megy el,
előbb, hogy sem lehunynak e' szemek,
120 előbb, mint a' sír gödre befogad,
kell új gyönyörnek lenni életemben.

Barics

Lehetne bár, de ekkép nem lehet.
Rendetlenül bolyognak bajnokid,
125 és őrizetlen áll erős falad.
A' kész had elnyom hirtelen, 's gyönyört
sem érzesz olly korán veszvén, holott

130 Máskép talán irányodat érheted,
Én már akartam rendet szerzeni,
de nincs siker szavamban, menj tehát
Magad, felejtsd el a' lányt addig is,
Míg helyre állítod hatalmadat.

Horvát *bámulva*

Barics miért nem mondtad ezt nekem?

Barics

Intettelek: te meg nem hallgatál.

Horvát

135 De ezt ugyan még sem tapasztalám,
Hah! jól van. Érezzék hát, mit tehet
gonosz fejökkel méltán gyúlt dühöm.
Rend lesz közöttök, esküszöm, vagy egy
fej sem marad meg a' kevély nyakon.

Barics

140 Még most üdő van, légy szelíd, kegyes,
mert tudd: erőszakon kezdett hatalmadat
nagyobb erőszak bontja föl, 's csak az
valódi hűség, melly szeretettel él.
Most jér.

Horvát

145 Nem úgy te itt maradsz: magam
Új életet viszek népem közé,
's fél óra mulva minden talpon áll. (*el*)

Barics *utána*

150 Boldogtalan lélek, boldogtalan
az óra is, mellyben szövetkezénk,
vak eszközül szolgáltam én ugyan;
de még is érzem szörnyű bűnömet,
érezem nyomában a' kész büntetést.
Egy illy emberrel, a' kit szüntelen

háborgat a' lélek' nehéz szava,
kinek szívében vad lánggal lobog
a' kész pokol, 's értelmét el veszi
155 hogy épen olly eszközt tesz védfalúl,
melly őt legelsőbb sirba döntheti;
ó ilyen emberrel ha öszszövet
a' durva szükség, súlyos büntetés
Suly[o]sb talán mint minden vétkeink.
160 Pedig bajától meg nem válhatok.
Ügyét ügyemmé tette egy merész
meggondolatlan rosszsz szövethkezés,
vigyen tehát, csak hadd vigyen magával
a' fergeteg, melly gyors szárnyára vett.
165 Lerakja majdan fáradt testemet,
a' föld porába játéku az ég
szellőinek, 's férgeknek ételül.
De addig is megtenni nem szünök,
mit a' világos ész, 's tapasztalás
170 jónak mutat, 's így bármi lepjen el,
készen találja biztos lelkemet.

(Klára ki eddig az ajtónál állott, jő akadozva elő.) (félre)
Milly kellemes csábító termet ez.

HARMADIK JELENÉS

Klára

Ha háborítom csendedet, bocsáss meg
jó férfiú, és nézd e' könnyeket,
175 e' bánatot siralmas arczomon.
Hévvél folyó beszédtek annyira
hatott, hogy én is hal[1]hatám, szelíd!
Hozzad bizalmam innen származott,
's azon remény, hogy itt is, hol magas
180 sziklák veszik körül inségemet,
hol más kemény szív sziklává vadúlt,
találok érző, részvevő kebelt.

178

Barics *magában*

Oh hogy baját meg nem szüntethetem!

Klára

185 Kitért karokkal vár honn bús anyám,
társnéim, ösmerősim, véreim.
Vagy tán siratnak is gyanítva vesztemet,
's nem tudva élek e, vagy síromban nyúgoszom.
De ha most nem is kívánhatom, hogy a'
190 rokon szívekhez juttass engemet,
hogy édes ifjúságom' tájait
meglássa ismét, könnyező szemem.
Óh csendesítsd legalább azon hevet,
melly lelkem ellen szórja lángját
Óh önts szelíd tanácsot a' vad ember'
195 lelkébe, hogy ha már rabságra szánt,
ha mindent, a' mi kedves tőlem elveve,
ne dúlja meg pártám' szentségeit,
ne háborítson csúf kérelmivel.
Te nem sokáig fogsz vesződni érttem.
200 Ez a' kesergő elszorúlt kebel
epedve megszakad gyötrelmiben,
És a' ki ott fenn dicsón uralkodik,
kinek kezében a' nap hold forog,
a' jót jutalmazó, roszzat büntető
205 jóvoltodért helyettem megfizet
ha én már nem leszek.

Barics

Szegény, szegény leány!

Ha vissza adhatnám jobb sorsodat,
Hatalmamat rá szánnám, 's éltemet,
mert bár nekem már nem maradt öröm
210 e' nagy világon, még sem olly kemény
szivem, hogy másokét irigyleném,
de szerencsétlen barátság' lánczai
huznak kötözve vég napom felé,
és így szabad te nem léssz általam.

215 De mondom azt neked szelíd leány,
hogy üldöződ hevét megszüntetem,
's enyhítek is rabságod' terhein.
Majd egykoron még boldog léssz, 's talán
akkorra férgék esznek engemet,
220 De te nem feledkezel el rólam: fölsohajt
ártatlanúl jó lelked érttem is,
's kegyesb lesz hozzám a' bűn büntetője. (*elmegy*)

Klára

Óh hát találtam még is egy kebelt
melly részvevéssel enyhít kínomon.
225 De Istenem! milly szörnyű lélek ez
Gonosz társának érzi vétkeit,
hogy véle elvész, tudja, 's hű marad . . .
Oh ha hitető szavában bizhatom
ha üldözőmnek enyhülend tüze,
230 csendesb leszen rabságom' éjjele,
rövidebbek aggodalmam' napjai,
's tán fölkelend majd, a' ki megtöri
e' nagy toronynak zárát, 's ajtait,
's koszorúm, melly néki szánva van
235 's ezen magányban hervadozni kezd,
a' hős ölében ismét fölvirúl. (*el*)

NEGYEDIK JELENÉS

Krupa' vidéke.

(*A' Királyi tábor letelepedik
Zsigmond, Kont, Simontornyai, István vajda előjőnek.*)

Zsigmond

Itt álljon egy kevéssé táborunk,
's ha hosszas útjából kinyúgodott[,]
kezdjünk egész erővel ostromot.
240 Már alkonyodni kezd ugyan napunk.

De még előbb hogy sem homályba száll,
Kezünkre jut Krupának őrfala.
Nézzétek itt közelget bajnokunk. (*Gara jő*)
Megjárta tán a' vár' környékeit. — (*Garához*)
245 Hát mint találod a' várat, Gara?

Gara

Jó állapotban. Mindenütt magas
falak kerítik, és ama torony,
mint egy halomról láttam, víhatatlan[,]
250 otromba három fal keríti benn.
'S mint látni, fenn is még elég erős.
[T]úl, ellenében ennek, melly ide
látszik, nehéz vas sarkokon
áll szűk torokkal egy magas kapu
ennél erősebb, 's fárasztóbb vivású[.]

Zsigmond

255 Azt hát mi fogjuk vinni Kont, 's Gara.
Itten pedig hol nincsen annyi baj,
Simontornyai 's a' Vajda küzdjenek.
A' faltörők jó karban vannak e?

Kont

260 Én rendelém el őket. Mindenik
jó karban áll: nagy izmos, és vasas.
És a' vivók mellette férfiak
leverdesik, ha kell Tátrának bérczeit.
Még mind Lajosnak harcziból valók.

Zsigmond

265 Gyerünk tehát, 's hadunkat osszszuk el,
úgy hogy terítsen kört a' vár alatt.
'S ha csak madárrá nem lesz népivel
a' büszke pártos, benn kell vesznie.
Megadja még ma bűne' díjait.

(*elmegey, Kont, Gara, és a' sereg egy része utána*)

Vajda, Simontornyai.

Simontornyai *méregelődve*

270 A' büszke gyermek, hallod mit beszél.
„Itten pedig, hol nincsen annyi baj,
Simontornyai, 's a' Vajda küzdenek.”
Mi mik vagyunk hát? gyáva kisededek?
vagy Aszszonyok? 's ők többet érnek-e?
275 Kont jobb-e hát, és a' gyermek Gara,
Ki! kard, ki a' hüvelyből; többször is
láttad te már a' nap sugárait,
's midőn kezemben villogott vasad,
remegve dőlt az ellenség' hada,
's ma sem kevés értékű vagy te még.
280 Villogj! de nem vágsz, egy sem veszti ma
fent éled által kedves életét.
Ragyogni fogsz a' nap' csillámiban,
mint üstökös fény a' szép menny' ölén,
és esküszöm, hogy a' negédes emberek
285 ha szinte vérig küzködnének is
vivatlan ott hagyják a' nagy kaput,
emezt pedig ma víni nem fogom.

Vajda

Ne vakmerőködjél, ha jót akarsz.
Én mélyen érzem nagy sérelmemet;
290 de ezt boszulni nincsen most üdő[.]

Simontornyai

Mikor tehát? Mikor, ha most nem? Ó
ha majd lerakjuk fáradt csontjainkat,
's hideg porunkkal vad szél játszadoz,
akkor talán? Nem, nem! most, vagy soha.

Vajda

295 Tedd a' mi tetszik, én ugyan veled
nem tartok. A' Király már rendeli népeit,
Úgy osztom én is itt a' vár alatt.

Simontornyai

Azt én is megteszem; de víni nem fogok.

Vajda

300 Úgy már lehet, de tőle elállani
még nem tanácsos. És hogy én sem olly
serény vivó leszek, gyaníthatod.
Csak szemre küzdök; mert ha észbe vesz
henyélni bennünket, rosz vége lesz.
305 Ne hidd azonban, hogy talán magok
ott nem mehetnek semmire: Kont maga
sereget ér, és ennek párja nincs.

Simontornyai

310 Derék vitéz ő, meg kell vallanom,
Csodálom is, hogy úgy kedvébe jött
's fogadni mernék, nem marad soká.
De most dologra hát. Isten velünk.

Vajda

És így megént egy szándékon leszünk?

Simontornyai

Legjobb is. A' mit száz sem bir külön
ha össze áll kettő, terhére sincs.
(*Mindenik csapatjához megy, 's elvezeti*)

ÖTÖDIK JELENÉS

Krupavár

Klára magányosan

315 Mi zajt, zszibongást hallok meszsziről?
Hah . . . melly erőszak rázza a' kaput?
Kürtök riadnak, kard csörög körül.
Talán sereg jó. Ó talán hazám'
fiai jönnek, engem menteni.
320 Zudulva, mint a' tenger habjai
midőn középről csapnak part felé,
úgy hallom a' közelgető hadat,

vágtatni gyorsan e' bűnvár alá.
 Csak jőjön, o csak jőjön mentőim' hada,
 és rázza meg karjával a' kaput,
 325 hogy nyitva álljon váltságomra is.
 De ők e? Ah bár látnom is lehetne.
(nézgül. Egy kis ajtót talál a' toronyhoz mellyen föl megy,
's a' torony' kerületén kiáll)
 Ők, ők az én hazámnak gyermeki.
 Ó légy segédül nékik, Istenem,
 's hagyd veszni egyszer már a' rút gonoszt.
 330 Hah! milly temérdek népség áll körül
 oh jó szerencse el ne hagyd. — De ki
 az az iszonyú hős itt a' várfalon?
 rút éj setétel rémes külsején[,]
 pánczél borítja talpig: csörög
 335 nagy természetén nehéz vas fegyvere.
 Nagy zajjal, és zörejjel, megy mint fergeteg
 's halálfejet visz szörnyű homlokán.
 Horvát ez, ösmerem rontásiról.
 Ah már omolnak népeink, rezes
 340 kopjája földre sujt egy várivót.
 Sújt, és megént talál [.] De mos[t] röpül
 a' kopja föl, villámlik vashegye.
 's Eltántorog Horvát. Oh veszne bár!
 megkoczczan a' halálfejes sisak,
 345 és sirva cseng, mint a' Halál harang.
 Le hullanak mellette társai,
 de harczot indít ő megént keményen[.] *(szünet)*
 Hah milly merészség, ott egy a' falat
 megmászsza lajtorján, 's közelget is
 350 Már a' tetőhöz... Óh ha az Gara —
 Nagy Isten! Ó az: ezüstös csillagát
 látom ragyogni pajzsa' domborán.
 Megsejti Horvát, és ő ott veszend.
 Föld nyelj el inkább, és bús síromat
 355 Szél szórja szét a' tengerek' árjain,
 Nap, hold te veszz el inkább, mintsem ő.
 Ó már közelget a' halálfejes

már kezdi harczát, és ledönti őt.
Még sem . . . fején van a' fényes paizs.
360 [B]üszkén tolódik föl szép csillaga,
De mostan ah! most éri nagy csapás:
Ketté törik fején a' nagy paizs.
De fenn van ő, 's már villog nagy vasa
's cseng a' halálfej Horvát' homlokán[.]
365 Ó Isten, add megéernem e' szerencsét.
Ah most körül veszik többen, 's nem érkezik
segéd, mivel lépcsőit is
ledöntik... Ó hát nincs sehol remény,
kemény egek, mért vertek engemet?
370 Nagy Isten! (*ájulva lerogy a' kerületen.*)
(*Zaj közelít, végre Horvát, Barics jönnek, de Klárát észre
nem veszik*)

HATODIK JELENÉS

Horvát

Az én karomban átok van, Barics
hogy semmi hasznát venni nem tudom.
Egy gyermeket, hah; azt sem ölheté[k] meg.

Barics

375 Ne zúgol[ó]djál: hulltak számosan
kopjaid által bátor bajvívók.
De most ne késsél, mentsed éltedet.

Horvát

Hol a' leány: még azt is elviszem. (*be megy nézi*)

Barics

Az Istenért, siess, hisz itt rekedsz.

Horvát *viszsa tér*

Nincs, semmi sincs, most szállj le csillagom[.]
(*kardot ránt*)

Barics

380 Horvát, mívé lettél? Hát csak ennyi bajt
Szeresz te ellenségeidnek? O
mennyit beszéltél bátor tetteket
teendő elszántsággal, 's most magad
385 Segítenél a' sorsnak rontani?
Halld milly erőszak dúlja tornyodat:
irtóztatón döng izmos ajtaja,
's már sarkiban csikorgva ingadoz.
Az Istenért jőjj, tartsd meg éltedet,
Vitézeink már nem győzik soká.
390 Út visz ki innen a' másik kapu
felé, 's vivatlan áll az mostanig,
mig itt az ajtót föltörik, kimegy
hadad is azonban, 's kísérőd leszen,
Az est' homálya kedvez, jer hamar,
395 tán megtalálod erre a' leányt,
ha elszökött: csak erre szökhett.
's Itt nem találsz még ellensége is.

Horvát *bátorodva*

's Ha találok is, megnyitja útamat
E' vas... De menjek e? merre, és hová?
400 Megegyek, megegyek; mert sorsom visz magával,
a' merre a' setétség visz, megegyek,
's ha csillaginkat fellegek földik,
te légy az éjben hű kard csillagom
vezess, vagy ott hunyj, a' hol én veszek,
's vért gőzölgve' légy bús sírjelem.
405 Most jőjjetek nyomomban bajnokok[.] (*Elmennek*)
(Nem sokára jő a' Király, Kont, Gara, 's katonáik)

Zsigmond

Későn jövének, a' pártos elcsuszott.
De tán nyomába érünk, jertek a'
kapunál talán még el szorítjuk őt. (*el*)

HETEDIK JELENÉS

A' Tábor.

A' Vajda, Simontornyai.

Simontornyai

410 Hadd menjenek szegények békivel.
Ha minket egykor üldözőbe vesz
a' változó világ, 's ki bujdosunk
dult fészkeinkből, vajmi jól esik
szánót találni üldöző helyett.

Vajda

415 Meggondolatlan tézssz te mindenütt.
Mit szólsz, ha a' Király kérdőre vesz?
Mi lett belőled? gyermek vagy bolond.

Simontornyai

420 Akármi lett belőlem, Vajda, tudd meg azt,
hogy én gyalázót meg nem szenvedek.
Ha életem kell, vedd, od' engedem,
de böcsületemből egy szikrát se végy,
mert rajta szendereg boszúmnak angyala.

Vajda

425 Minek keversz hát bajba engem is?
Én a' Király hadának gondolám, 's ha te
megintesz engem, eddig fogva van.

Simontornyai

430 Hány féleképen szólsz te még öreg?
Én bajba téged nem kevertelek,
De Istenemre mondom, hogy ha mint
előbb, tovább is sérteget szavad,
olly bajba húzlak, mellyben elmerülsz.

Vajda

Melly gyáva lelkűnek gondolsz te, hogy
Igy rettegetsz, mint hitvány gyermeket?
De én azért bátran mondom viszont,
435 hogy bár keserves türnöm megvetést,
's forrott szívemben a' harag, soha
illy oktalant nem tettem volna. Itt
Egész sereggel harczol a' Király,
's te illy nyilván bocsátod el, kit ő
megvert, 's elűzött: valljon ész e az?

Simontornyai

440 No már ha annyi észszel bírsz, ugyan
tégy most eszes nagy munkát, 's a' miket
mondasz, vasaddal bizonyítsd; mert előbb
én nem hiszem, hogy rosszszúl tettem ezt.
Sőt mondom azt is, hogy ha nem mered
445 javalni, a' mit tettem, gyáva vagy,
's akkor víj meg velem, ha van böcsületed.

Vajda

Te csak buzogsz, és gyűjtöd mérgedet.
Jól van, tehát víjunk. Böcsületem
450 öltalma itt van, és még nem remeg: *(kardot ránt)*
noha negyven éve már, hogy forгатom.
'S hogy tudd kivel vísz, itt van a' sisak, *(leteszi
sisakját)*
ősz fűrtömet lásd, 's úgy üss homlokon *(Szünet)*
Késel? Miért van hát olly bő szavad?
Az agg fejet félsz meg hasítani.
455 Pedig talán, még meg köszönheti
Az elbúsúlt ősz vajda, hogy korán
megmented őt a' csúfos vég előtt.

Simontornyai *szelédülve*

Engesztelődjél Vajda, oktalan
Buzgólkodásom vitt most ennyire,

Én tisztelem karodnak érdemét,
és a' csatában öszült bús fejet.

Vajda

Még is barátom szertelen heves
vagy, melly utóbb is károdúl leszen.

(*az üdő setétedik*)

De bár szerencséd azt j[ó]vá tegye
a' mit tüzes véred roszzsúl vezet . . .

Azonban a' mit mondtál el felejtem. (*Szünet*)

Hah mint sötétül a' határ, sürü

Köd omlik; a' sik eltelik vele

's üdő előtt az éj reánk szakad.

De kik dobognak erre? tán csak a'
Király közelget? Most vigyázva kell

Szólnunk, ha kérdez

Simontornyai

Majd beszélek én.

Vajda

Nem, nem barátom, azt csak bízd reám.

NYOLCZADIK JELENÉS

A' Király, Kont, és a' sereg.

(*mindig jobban setétedik*)

A' Király

Kik állnak itt?

Simontornyai

A' Vajda, én, 's hadunk.

A' Király

Milly rút setét ez! . . . nincsen foglyotok?

Simontornyai

Nincs.

Király

480 Senki sincs? Ez szörnyű renyhesség.
Horvátot erre üztük, 's nincsen fogva még.
Talán ti csak szemlélni jöttetek?
vagy meszsziről nyugton tündökleni?
Vivatlan állt itt e' csekély kapu.
Munkáitoknak nem látom nyomát,
Ha nem tekinteném vénségedet,
Most számot adnál Vajda.

Vajda

485 Én Uram,
ha nem kívánsz is, számot adhatok.
vítottam sokáig a' kaput, 's utóbb
hogy hirtelen setét ereszkedett,
már vissza térvén, zajt hallék, mivel
hadad' zajának gondolám, nem is
üztem tovább[.]

Király

490 Elég gyalázat! A' magyar nem így
Szokott csatázni, illy gyáván, henyén.
(*Simontornyai mérgesen mag[á]ban*)
Ó nem bizony nem, még érezheted.
Hah! Istenemre, már ez sok nagyon.
(*a' Vajda titkon csillapítja*)

Király

Hol van? Garát nem látom itt velünk?

Kont

495 Üzőbe vette Horvátot.

Király

Derék

Vitéz. (*Vajdához, és Simontornyaihoz*)
példát vehettek róla, még alig
serdült legénynyé, 's már is többet ér,
mint száz szívetlen bajnok harcziomon.
500 Ó volt elől a' falvivók között,
's míg Kont be-dönté a' vasas kaput,
egyedül csatázott ellenségi közt.
többet tevének ketten, mint egész
hadatok.

Simontornyai

Lesz olly üdő, melly e' gyalázatot
kitörli életünkből, 's kardjaink
505 még százszorozva vissza szerzik fényöket,
melly most homályba süledett velünk.

Király

'S akkor böcsülni foglak; most ugyan
méltán fenyítem renyhéségeket. (*Kont*hoz)
Menj Kont! ez éjjel a' vár' termeibe,
510 's örözd hadaddal reggelig. (*Kont elmegy egy
csapattal*)

Nekem

pedig sietve sátort üssetek (*Néhányan előre mennek*)
és tűz lobogjon népeim között. (*elmegy seregével*)

Simontornyai

Jerünk mi is most sátorunk felé
Rakjunk tüzet csúfságunk éjjelén.
515 Ha majd az égbe csapnak lángjai,
föl forr hevénél elbusúlt szívünk.
Fessék az éjben halvány arczaink
azon boszút, melly keblünkben lobog,
és a' következő éjek között,
520 ez légyen első titkunk biztosa. (*el mennek*)

KILENCZEDIK JELENÉS

(Kevés üdöre Klára jő egyedül a' setében tévelyegve)

Klára

Hová most e' borzasztó éjjelen?
 Hová nyugodjék csüggedő fejem?
 Elhagytalak, kemény mohos falak,
 távozni még sem mernék tőletek;
 525 Mert nincs vezérem: ég, föld megvetett.
 Midőn ledőltem ajultan, verőfény
 csillámla még a' kardok' lapjain,
 a' hős sisakja', pajzsa' szép rezén,
 és mintha nap hold ránk leomlana,
 530 zaj, csattogás vad zúgás vett körül.
 Most, hogy fölérzek, csend uralkodik,
 mint a' halál határain belől;
 rém és setétség terjed mindenütt.
 Nem fénylik egy irgalmas csillag is,
 535 Nem hallik emberszó, sem lábrobaj.
 Meszsze betekintek a' homálynak mélyibe
 's csak az éjt, a' véghetetlent láthatom:
 vad képe üldöz minden léptemen.
 Ah merre menjek? bár szót hallanék . . .
 540 morogva zúg el a' szél arczomon,
 csak bús enyészet' hangját hordja szét,
 's mentőm' szavát nem hozza meg nekem.
 Haj! — tán az is ledőlt csatáiban,
 's örök éjet alszik a' testhalmokon.
 545 Hová kerüljek? Ó már lábaim
 sem bírnak: itt kell vesznem útamon.
 Bonts egy hideg, mély ágyat, föld anya, (lerogy)
 's adj bús fejemnek csendes álmokat.

Gara tévedezve jő

550 Csalatkozom, vagy a' hüs éj' szele
 valóban ember szót ragad felém?
 hoszszú panaszt hallék siralmas hangokon[,]

megborzadok, bátor nem érthetem.
Ha menthető, megmentem, és noha
555 's csapása rajtam több, mint másokon,
nem késem ember társimon segíteni.
Ha egy sebes vitézt enyhíthetek,
Ha egy boldogtalan megtévedőt
560 nyugtathat el magányos sátorom,
tán veszteségem' kinja is szünik.
Vezessétek jó lelkek, léptimet
Karom, ha kell, és kardom készen áll.
Klára föleszmél, 's föl kel (magában)
Melly zaj riad bús álmaim fölött?

Gara

565 Hah! már lobognak a' tábortüzek,
lángjok hegyes szoborként föl csapong,
már látszik a' kormos vár vén fala,
's bágyadt sugár borong vak oldalán.
De merre nézzem a' panaszkodót?

Klára magában

570 Ember közelget, . . . Ó Isten segíts.
Fény kezdi verni a' setét ködöt,
már látom a' hőst, látom villogó
vasát, 's csörögni hallom fegyverét.
Keresni látszik . . . Ah ha üldözöm!

Gara

575 Nem látok itt még senkit, sőt szavát
sem hallhatom; talán amott alább
elnyúgodott már kinjában szegény
's panaszra többé ajka nem nyílik.

Klára magában

Isten, Teremtő! Ez talán Gara.

Gara

580 Hah! ott lebeg, mint a' sír' szelleme,
félénken egy bús aszszonykép felém.

Klára

Ő az bizonynyal, ő az. O nagy Isten!

Gara Klarához

Ki vagy boldogtalan?

Klára

Volt boldogtalan
de boldogabb most nincs mint ő... Gara
Édesem, az elveszendő Klára így köszön.
(megöleli, 's elakad szava)

Gara

585 Árnyék, vagy élő test tapad reám?
Ó Klára téged érnek karjaim. (szünet)
Te vagy, te vagy ki bírod szívemet,
Kéért örök bú terjedt lelkemen,
Te vagy, kit árva vágyaim kerestek.
590 O Klára érzem édes ajkidat,
érezem szerelmed' forró karjait,
mellyek között föléled a' halál,
's fagyos lehelte bennem lángra gyúl.
Bár adjon a' vitéznek birtokot,
595 világot adjon bár a' tévedő
szerencse, nem kívánom kincseit.
A' megtalált hű Klára kincs nekem:
fizethetetlen, mint az égi jó.

(Elmegy vele a' tábor felé. E' közben leesik a' kárpít)

NEGYEDIK SZAKASZ

ELSŐ JELENÉS

Pécs

Forgácsné és leánya.

[Forgácsné]

5 Kit elveszettnek hittem, és kinek
már majd halálát síratám, leányom,
kezem között vagy, ismét. Ah Atyád
mást e' világon nem hagyott nekem,
's egy kárhozó nap elvitt téged is,
elvitte benned éltem szebb felét
hogy sirva szenvedj vétkező atyáért.

Klára

10 Mind vége már. A' pártütő kezek
közül szerencsém fölmentett, tovább
nincs szenvedésem, félelem kevés.
Horvátnak undok vágya nem riaszt,
nem a' rideg lak, sem bús éjemen
a' bűnsetéség, 's rémítő magány.
15 A' gyermek élet' kedves tájait
megláttam ismét; téged jó anya
megléltelek, 's így minden, a' mit ott
kivánni mertem, teljesedve van.

Lel

20 Most Istenemhez hálát ver szívem,
mentőm' szerencsés harczáért sohajt,
's titkon reményli boldog napjait.

Forgácsné

Remélje bár, nem vakmerőt reményl.
Ha éltem addig elhanyaglanék,
előre áldást mondok szíveteknek.

Klára

25 Áldásodat már bőséggel birom,
lehetne bár atyámét birnom, ah . . .

Forgácsné *keseredve*

30 Mit emlegetsz boldogtalan leány?
Atyád az élet' napján túl vagyon.
Sírdombja puztán, 's széltől dultan áll.
Ne emlegesd őt: mert mély fájdalom
's boszönködás szorítja keblemet.

Klára

Ne sírj, ne sírj oh édes jó anya.
Nézd a' Királyné jó felénk, ne sírj
szüntesd meg a' bús emlék' kinjait,
's mutass te is vidám tekintetet.

MÁSODIK JELENÉS

(A' Királyné jő)
A' Királyné, Forgácsné 's leánya.

Forgácsné

35 Lányom, kit emlegettél, itt vagyon.

Királyné

Klára !

Klára

Ó Királyné!

Királyné

Milly váratlanúl

jelensz meg érdemetlen szenvedő. (*megöleli*)

Jer, jer szívemhez Klára, hű öled

40 a' bús fogolynak nem volt zárva, most
midőn szabaddá lettem, én sem zárom el.

Hol a' setét fal rejte, 's üldözőm'
szándéka rémítette lelkemet,
te valál egyedül társam, vigasztalom.

Klára

Kegyesb vagy, oh Királyné, mint sem érdemelném.

Királyné

45 Fontolgatásod megbánt engemet.
Láttad te fény nélkül is Máriát,
's böcsülni tudtad, most, ha ő kíván
hozzád hajolni, még huzódozol?

Klára

50 Ó nem királyné, én nagy lelkedet
minden negédnél jobbnak ösmerem.
's Előbbi szóm csak arra irányozott,
hogy lásd, mi mélyen érzem böcsét
baráti jóvoltodnak, melyre méltatál.
55 Hogy ismét e' tájakra térheték,
örömem csak az volt, hogy megláthatom
e' bús anyát, és tégedet, Királyné . . .
De mint kívántam nem talállak úgy.
Szabad e baráti szívből mondanom?
Bút olvasok szemedből, lankadást
60 mozdulatidból. Arczod elsetétül.
Talán beteg vagy?

Királyné *sohajtvá*

Ó bizony beteg,
nagyon beteg, 's okát nem tudhatom.
Rabságom ulta mindig így vagyok.
65 Most már erőm sincs, 's míg férjem csatáz,
anyád, e' jó szív, volt vigasztalóm.

Forgácsné

Ha a' vigasztalatlan bús anya
titkos bajodban fölvidíthatott,
engedj szavának most, és ágyadat
70 ne hagyd el olly hamar, míg új erőt
vesz gyenge tested.

Klára

Ó jer, jer Királyné
adj tagjaidnak nyugtot, új erőt[.]

Királyné

'S ki ád szivemnek nyugtot, új erőt?

Forgácsné

Veled leszünk, ne csüggedj, szüntelen
's mind testi, lelki nyugtod' őrei.
75 Oh a' nagy Isten mindenben tehet,
's fog tenni boldog változást.

Királyné

Jerünk
tehát, nem bánom, engedek szíves
tanácsotoknak. Köztetek, kiket
80 olly rég szeretlek, tisztellek, talán,
ha lelkemet tovább testem nem bírja meg,
könnyebb lesz e' földről a' boldogabb
hazába átszendergenem. (*elmennek*)

HARMADIK JELENÉS

Dobor vára

Horvát, és Barics halálos ágyában

Barics

Horvát, ma véget ér bús életem.
Veszetten ég agyamban Kont' vasa,
85 's tán nincs egy óráim többé, nincs talán
pillantatomnál több mely most gyötör.
Nem is kívánom vissza kincseit,
nem semmijét; mert úgy sem jó velem
e' csonka testnél, léleknél egyéb.
90 Borúltak, és háborgók voltanak
ifjú koromtól fogva napjaim.
Vesztemre buzdúlt vérem arra vitt,
hol nyugtalanság forrott, és veszély.
Horvát, merész elszánásod huzott
95 magával a' halálba engem is
's midőn láttam rémitő tettetted
meghúlt eremben minden vér, hideg
meggondolás jött indulat helyett,
nyugonni kívánt lelkem, 's nem tudott.
100 *(Levevén fejéről a' kendőt)*
Most nyughatik már; béke lesz vele,
ha lesz, . . . de mégis lesz talán . . . talán!

Horvát odaugrik

Az Istenért, ember, mi lelt? mi ért?
Hah a' kötés fejedről elcsuszott.

Barics

105 Hagyd el: kötésre szükség nincsen itt,
úgy is föloldja azt a' jó halál.

Horvát

Tehát örökre elhagysz, el Barátom?

Barics

Oh nem! követni fogsz tán nem sokára.
De halld utolsó szómat. Én neked,
110 hogy veszni vontál szívből megbocsátok,
bár megbocsásson Isten nékem is. *(kezét nyújtja)*
Most légy szerencsés, még ha van szerencse
számodra e' világon, légy szerencsés! *(meghal)*

Horvát iszonyodva

Barics . . . te Isten! veszni mért hagyod?
irtóztató . . . Barics te már nem élsz?
115 Miért vonaglasz úgy, ember . . . hogyan
ah hogy' segítsek. Rémséges, miért
mereszted úgy szemed' bús fényeit?
Milly változás hah! mint setétedik
orczája, mint hűl megfáradt keze.
120 Irtóztató vagy ember: én tovább
nem nézhetem keserves kínodat.
(eltávozik a' holt[t]est[t]ől)
Vagy hát mi rémít? tán csatáimon
nem láttam én ezerszer a' halált?
Ezeret kivégzék én magam . . .
125 De itt Barics hal . . . *(a' halottra néz)*
és én éljek e?
Földönfutó és gyáva martalék?
De élni kell. Az a' ki nyugszik ott,
ha halni vágytam, élni biztatott.
's hogy ő kihalt most én is haljak e?
130 mondják, csufolva, hogy bennem csak ő
tartott erőt, és én árnyék valék.
Nem, a' halált én többé nem kívánom,
Rettenni nem fogok, ha bár Barics
kikel is porából, és véres fejét
135 előmbe tolván halni kényszerít *(gondolkodik)*
Igy minden, a' mi jó volt, minden elhagyott,
Mégis kell élnem; halnom nem szabad
's Barics tenéked az leszen torod,

140 hogy sírodon még húzom terhemet,
's talán ha kedvez a' sors' Istene,
porodra hányom ellenségeid'
testét, hogy abból emléked legyen,
145 melly meszsze mint a' romboló halál
országá csonttól fog fehérteni,
's mikor tövénél elmegy a' fiú
kit az unokák fognak nemzeni,
az is nevedről megemlékezik,
és mondja e' bús sírjelet
150 Horvát barátjának, Baricsnak állatá —
's remegve tér meg anyja' keblibe. [(elmegy)]

NEGYEDIK JELENÉS

Zsigmond, 's a' többiek.

Zsigmond

Bús hír akaszt meg pályám' kezdetén.
Pécsett beteggé gyengült a' Királyné,
's még mostan is, szünetlen bágyadoz.
155 Nem hagyhatom magát. Mennem kell ma még.
Ti kikkel indítottam e' hadat
nem láttok egy kissé a' harcmezőn.
Rátok bizom be nem végzett csatáimat.
mindannyian tapasztalt bajnokok,
egy bujdosó gonoszt, ha új erőt
160 vehetne, 's ismét ellent állna is
meg tudtok, úgy hiszem, keríteni.

Gara

Meg lesz, ne kételd, a' mit ránk bizol.

Zsigmond

Gara, mint vitézt már láttalak, mutasd
most mint vezér, mit tudsz, mennyit tehetsz.

Gara

165 Igen kegyes vagy hozzám, ó Király,
de itt körülém érdemesbet is találsz.
Kont, 's mindenik már régibb bajnokok.

Zsigmond

A' régi hős ellankad és avúl.
Nem régiség tesz hőst, sem jó vezért
170 hanem merész szív, nyílt ész, gyors kezek,
Ez meg van úgy mint másban, benned is,
's Bajtársid sem veszik ezt rosz neven.

Kont *Garához*

Maradj vezér; én nem kívánkozom[.]

Zsigmond

Különben is közléről a' csapás
175 csak téged illet.

Gara

Ám legyen tehát
Szivembe rejtem, a' mit érezek.
Lásd tetteimből mint kívánkozám
megérdemelni szép bizodalmodat.
Horvát legyen hadamról vértanú.

Zsigmond *indulván*

180 Isten veled hát! — Isten véletek!
(*Simontornyait, 's a' vajdát tekintvén*)
Ti is reményelem jobb hírt szerzetek,
mint e' csatában.

Simontornyai

'S nem csalatkozol[.]
más hírt, egészen mást fogsz hallani,
villogni fog, 's csattogni fegyverünk,
185 halálosan mint a' felhők' tüze.

Zsigmond

Magas beszéded fölségest mutat,
tégý úgy miként szólsz, 's nagynak tartalak.
(Zsigmond el, Kont, Gara követik)

Vajda, Simontornyai
Simontornyai utána

Villogni fog, csattogni fegyverünk
halálosan, mint a' felhők' tüze,
190 Köszönni ezt tudom, te nem fogod . . .
Lásd vajda így megy napról napra jobban:
a' régi hős ellankad és avúl.
Miként ruhát, úgy választ hősöket
200 újat böcsül, jártabbat hátra tesz.
195 Így ütközetre kedvünk hogy legyen?
Gyermek vezér visz mészárszékre, jer
tartsuk nyakunkat, hadd vágassa el.
Avult vitézek törpe vén banyák!
Mert ő viselt Nápolyban nagy hadat.
200 Ó álla bátran kis csapatja közt,
midőn körül százezrek zúgtanak.
Ő volt vezér ott, nem te; ő viselt
sebet nem én, és más több régiek . . .
205 Hah, szállj porodba vajda, szállj velem,
dícső sebeinket hant borítsa be.

Vajda

Ne gyújtogasd szavaddal keblemet,
melly úgy is olthatatlan lánggal ég.
Csend kell nekem, 's elszánt határozás.

Simontornyai

Miben maradt meg elméd?

Vajda

210 Én tovább
Nem vívok itt bajt; csak harcoljatok.
Lenyugtatom házamban fáradott
vén testemet, 's e' bús nehéz fejet.

Simontornyai
És a' gyalázat sirba megy veled?

Vajda
Minő gyalázat?

Simontornyai
Hátra vettetél.

[Vajda]

215 Ez nem gyalázat. Voltam én elől
Dicső Lajos csatáin többször is,
's ez nem Lajos, ki engem hátra tett.
Sokkal csekélyebb, 's még is olly kevély.
Legyen, de engem nem is fog ám
220 többé hadában látni; kardomat
szivembe sujtom inkább, hogy sem az
érette vágjon, . . . Hoszszas életem
elég jeles hírt gyűjtött, evvel én
megférek a' sírban; de megvetést
225 dicsőn őszült fejem nem bírhat el.
Tudom, neked nem kell csendes tanács
te más nagyobbra törsz . . . Isten veled. (*Kezetnyújt*)
Simontornyai [*k*]evés váratra elszántan
Isten veled hát Vajda, már ha nem
Kivánsz többé eszemmel tartani.
230 Majd nem sokára hallasz rólam is.
Isten veled. (*Kezet fog. A' vajda megy*)

Simontornyai utána

Csak menj szegény öreg
csendes halál kell néked, nem csata.
De még Simontornyai nem nyughatik,
Szűk volna néki még a' sírgödör, . . .
235 Horvát te veszni fogsz. Meg van számlálva már
napod, 's be is fog telni nem sokára.
De én még is megnyujtom éltedet,
's bajt szerzek a' gyermeknek, és kevély
Királyának, bajt esküszöm, 's veszélyt
240 hogy büszkeségök elbúsúl belé.

ÖTÖDIK JELENÉS

Kont, 's Gara jőnek.

Kont

Bajtárs, miért vagy olly hevült? komoly szándék tüzel setétes arczodon.

Simontornyai

245 Te kérdezed, ki ösmersz engemet,
Ki több csatákban víttál én velem?
Ne kérdd: megérzed Dobornak aljain.
Oda húz, és szaggat hév kívánatom.

Gara

Bölcs változás ez benned, hogy tovább
nem titkolod vitézi lelkedet,
's olly tetre készülsz, melly hozzád való.

Kont *körül néz*

250 De egy hián vagyunk . . . a' vajda hol maradt?

Simontornyai

Csapatja közt.

Gara

Im már útjára kel,
Az ősz vitéz talán korát felejtve még
meg akar előzni. Menjünk Bajnokok
Dobor, ha késünk, új erőt veszen. (*elmennek*)

HATODIK JELENÉS

Dobor.

Horvát

255 A csendes éjjél jó: setét ölén
Minden lenyugszik, 's gondtalan hever.
Nyugszik tanyáján ember, és barom,

porában alszik a' csúf féreg is,
's nem fél, hogy ott agyon tiportatik.
260 De engemet nem lep ma álom el
örök gondok virasztják éjemet.
Csak én vagyok fenn, 's a' halál madár,
's az átkozott napnak vérképei
265 Hah! mért ezeknek nem parancsolok?
ok nélkül is lelkem mért háborog?
Az erős Krupánál elhunytak helyett
már új vitézek jöttek, 's kétszer is ki van
pótolva számok: jó karban áll Dobor,
ép testem, épek karjaim: mikell több? (*Szomorodva*)
270 Mi kell! mi kell! ó még sok kellene!
De hát panaszt kezdjek? . . . Ki hallja meg!?
Kinézek a' borúlt világba: tán
a' csillagoknak fénySORÁN reményt,
's vigasztaló jelt olvashat szemem. (*Kinéz*)
275 Mi csillog a' távol homályban ott?
Bizonyynyal ellenségim' hadtüze.
A' fürge gyermek szárnyon száll e, vagy
serény hadát zivatarok viszik,
280 hogy illy hamar nyomomba vág: de csak
hadd vágjon, engemet készen talál,
Készen találja váram' népeit.
Mind föl verem, mind talpon álljanak,
hogy viszsza irtózzék készségemen
az üldöző, 's kardunk' csapási közt
285 sápadva lássa pirulni hajnalát.

*(Indúl, e' közben nagyot döng a' palló végre Simontornyai
fölküti fejét, 's hirtelen kiugrik. Horvát visszafordul 's
kardot rántván neki megy)*

Simontornyai

Tedd a' hüvelybe, Horvát, kardodat:
Baráti szív kell itt, nem támadás.

Horvát *viszsa lépve*

Melly ösmerős szó!

(*félre húz egy kárpitot, 's világos lesz*)

Hah István te vagy

Mentöm, barátom, jőtevöm te vagy. (*megöleli*)

290

De mint jöhettél?

Simontornyai

Láttad. Egy vitéz

Kit elfogék, ez útat fölfedé.

Hasznomra vettem, és hozzád jövék.

Horvát

Isten hozott. Hős karjaidnak én

inkább örülök, mint egész seregnék. —

295

De mondd Simontornyai, mondd azt nekem,

ez út, holott jövé, nem veszt el engemet?

Simontornyai

Ne félj, titokban tartám más előtt . . .

Most halld, mi szándékkal vagyok. Ma még

hajnal' hasadtán népem közt leszek,

300

Reggel felé van hagyva ostromunk.

Akkor vigyázz legjobban. Délszakra

Kont ví hadával, 's a' dölfös fiú;

Én éjszakra zúdúlok ellened.

305

Nyitass kaput, 's négy száz jó fegyverest

hozok magammal, és élelmet is.

Horvát

Ez hallhatatlan jó tett. Elégtelen

vagyok köszönni, nem is marasztalak.

Menj, már pirúl keletnek szép ege

's reggelre hozd meg boldogságomat.

Simontornyai *kezet fog*

310

Isten velünk. Kevés üdöre majd

meglátsz, megömersz jobban. Gyűlölöm

azon hadat, melly téged üldözött
Ez a' gyűlölség hoz, 's visz tőled el. (*el megy*)

Horvát

315 Ezt jó szerencsém hozta, hogy legyen
Barics helyett barátom újlag.
Eztán annál kevesbé csüggedek,
mert látom olly segéd is érkezik,
mellyet remélnem sem volt előbb szabad.
320 Barics nyugodjál a' mély sir' ölen.
Horvát merészebb bajvivót talált,
Kivel ha jókor öszsze állhat, a'
Szakadó eget is meg tartja karjain,
's nem fél, ha bár a' föld sülleljen is.
325 Csak jőjjetek negédes falvívók,
Elég setét már haragom' fellege
's ütésre állnak benne mennykövim. (*el*)

HETEDIK JELENÉS

Pécs

Zsigmond, 's Mária

Zsigmond

Mi baj sanyargat téged oh Királyné,
míg én nyugalmért távol küszködöm,
bú, vagy betegség ront, fogyaszt e? szólj.

Mária

330 Búmat, ha van, Teremtőm elveszi;
a' testbetegség is már megszűnik.
Midőn utánad küldék, súlyosabb
volt bágyadásom; most erősödöm,
's épségem ismét vissza jó talán.

Zsigmond

335 Talán? mit érzesz még, hogy kétled ezt?
szólj: készen áll enyhedre mindenem.
O Máriám, ha elhagysz engemet,
elhágy szerencsém, országom, hadam:
magam leendek széles e' világon.

Mária

340 Siess lekötni érdemiddel a'
tündér szerencsét, országot, hadat[:]
megtartod ezt akkor nélkülem is,
's nagy tetteid közt nem maradsz magad.

Zsigmond

345 Dicső magas szív, kétszer boldogabb
vagyok, hogy ezt tetőled hallhatom.
Ó minden, a' mit rajtad láthatok,
a' mit felőled hallok, gondolok,
legédesebb, legdrágább énnekem
csak egy keserget, egy kedvetlenít.

Mária *magában*

350 O Isten add megbirni titkomat.

Zsigmond

Örök komolyság, 's bú van szíveden,
sohajtva hajlasz karjaim közé,
sohajtva fejtődöl ki, 's kedvedet,
355 ha itt vagyok, ha távol, nem lelem.
Igy fogsz e váltig lenni, és kivel
javad, hatalmad, élted osztva van,
okát bajodnak nem tudhatja e?

Mária

Ne háborogj, ez mind meg változik.
Mihelyt erőre jutnak tagjaim,

360 Eloszlik arczomról a' búhomály
mosolygva nyílnak ajkaim neked.
A' tágas ország', gondjait reád,
Segédeidre hagyván csendesén
365 várom nehéz harczidból jöttödet,
's győző karodban örömmé olvadok.

Zsigmond

Ne is zavarjon téged gond, ne légy
Csaták miatt aggódó, nyugtalan.
A' rozsosz üdők' harczát megbirja egy
nemes nemzet, ha jó Királya van. Magam
370 főlvállalom mindenkép terheit,
csak hogy te nyugton, és békével élj.
De ím öreg tanácsosom megérkezett. (*Lendvai jó*)

Mária *elmentében*

Magadra hagylak: a' hű tisztos ősz
régén kivánt már véled szólani. (*elmege*)

NYOLCZADIK JELENÉS

Zsigmond *Lendvaihoz*

375 Isten hozott öreg! mi jó hír van veled?

Lendvai

Magad talán több jó hírt hozhatál;
mert harczmezőről jósz; én nem tudok
a' béke' táján mostan semmi hírt . . .
Hallom szerencsés volt hős fegyvered?

Zsigmond

380 Csak annyiból, hogy Horvát elfutott,
's kezünkre hagyta várát.

Lendvai

Most tehát
végét szakasztád, vagy még folytatod
vezérid által pártja' elnyomását?

Zsigmond

385 Vezérim űzik őt, a vakmerőt,
Nem is nyugszom, míg csúfos tettiért
vérével életével nem lakol.
De Lendvai, egy nem tetszhetik nekem:
ez a' te büszke nemzeted nagyon
390 egyezhetetlen mással és magával,
nincs benne egység: a' hány anyyi szív,
más úton indul mindenik, 's makacs,
és hajthatatlan, mint a' sziklafal,
Királya sem bír lelkével, ha azt
megszállja egyszer a' vad dölf, negéd.

Lendvai

395 Hah! nyisd meg inkább a' sírt életemnek
's rakasd le fáradt testem' csontjait,
mint nemzetemre illy vádat ragaszsz . . .
Ha még nem ösmerném egész természetét
400 Ha harczon és béken nem láttam volna őt,
halál rekesztené szavannak utjait.
De láttam, látta széles e' világ
nagy tetteit, békében, 's harczokon.
Tanúim ebben a' nagy Karpatok,
örök tanú a' vészes Adria,
405 Melly szép hadunkat vitte, és magyar
zászlót emelt dagályos hajbain.
Napoly határa érzé e' vihart
hallotta zúgni a' tengert, 's hadunkat,
's kívánta, nyelne bár el tengere
410 zajgott, de nem nyelt el mély tengere.
Dicsőn ragyogtak rajta fegyverink,
Dicsőn forogtunk minden tájakon,

's a' nagy királyljal nagy lett nemzetem . . .
415 Hogy most alább száll, őt mért vádolod?
Csupán csak őt? Oh Fölséges Király
van, van közöttünk durva, és makacs,
egyezhetetlen mással, és magával,
de ősz hajamra mondom, a' makacs
420 hajlékonyabb, a' pártos nyugovóbb
lesz; mert lehet, csak bálni tudj velök.

Zsigmond

A' millyen ember, úgy bánom vele.

Lendvai

Ó nem csak úgy; mert úgy kevésre mégy.
Millyent ohajtasz, úgy bánjál vele,
425 ha jó, szelíd kell, légy hozzá szelíd,
's fenyítéket vigyázva vess reá.
Ha kegytelen vagy, elvész embered,
vagy kegytelen lesz, szinte mint magad.

Zsigmond

Mind jól van az; de illy sokfélekép
430 Ki győzne tenni súlyos gondja közt?
A' Vajda, és Simontornyai, midőn
Vívást parancsoltam, henyéltenek,
'S vivatlan állott a' vár egy felől.
Mít ér az illy hitvány uralkodás.

Lendvai

Ó illyeket mért kell még hallanom!

Zsigmond

435 Avagy Királyt mért is választotok?
Illik, hogy a' mit én parancsolok,
abban ne történjék ellenkezés soha.

Lendvai *jelentőleg*

440 Úgy, úgy, ha nem történnék, [ám] de ha
ellenkezés van, mit téssz akkoron?
Számlálni kell ezt is; mert gyakorta
pártokra bomlik a' nép, és ügyét
ezer fej, és szív főzi, hányogatja.
Haj! így vagyunk most mink is: légy kegyes,
445 Kímélve bánj azokkal is, kiket
idegenedni vélsz magadtól; mert ezek
megölt Királynénk' ellenségei,
's tied csak úgy, ha nem kedvepsz nekik.
A' vajda ilyen, 's vele Simontornyai.
Még Kont is ilyen, erre is vigyázz[.]

Zsigmond

450 Kont ellen eddig nincs mit szólanom.
Annál vadabb a' kettő, 's nem hiszem
hogy vége jó lesz, oly kétségesen
és dölfösen szóla Simontornyai,
De büntetetlenül nem is marad,
455 Számot vetek, ha megtér, dölfíert.

Lendvai

Ha fér eszedhez jó tanács, Király
a' büntetést hagyd más üdőre, most
bánj szép szerével, 's többre mégy. Kemény
bánásod elvadít sok szíveket.
460 Horvát helyett, bár veszsen ő, ezer
meg ezer zendül föl ellened, 's miként
tavaszkor a' fűszál, föl zsenegenek
mindenfelől a' támadók, 's hová léssz.

Zsigmond

465 Adózzanak mindnyájan, mint e' vakmerő[;]
Példát teszek Horváttal, lássa meg
Minden viszálkodó, mi vége lesz.
Fogadom, nyakán meg nem marad feje.

Lendvai

O így szerencsétlen leszesz, Király
Boldogtalan lesz honnom, nemzetem.

Zsigmond

470 Gyanús jövendőddel ne terhelj engemet.
Tanácsra, nem jósolni híttalak.

Lendvai

Neheztelésed búsít engemet.
De megbocsáss, hogy a' mit érezek,
előtted elhallgatni nem tudom.
475 Csak a' minék jó végét láthatom,
olyat tanácslok, ellenben, midőn
lebeszéllek, a' gonosz következt
meg kell mutatnom, hogy hiess szavamnak.
's így van tanácsomban jövendölés . . .
480 Még egy van, a' mit mondanék neked
Simontornyaira vigyázz, mert ha most
elkeserítenéd őt, föllázad, és mire
Horvát kivész, új harczod lesz vele.
'S ne hidd, hogy így jól folynak dolgaid.
485 A' jobb vitézek büntető kezed
alatt kihálnak, és a' megmaradt
gyávák' hazája lesz csak birtokod,
's ennek Királya lenni nem dicsőség,
hanem veszély; mert a' szomszéd világ
490 rá támad, és nincs a' ki védené.
Jobb hát ezekhez jó szivet mutatni,
Kik még veled vannak csatáidon,
's elnézni néha gyengeségöket.
Majd a' tűnő kor' változatjai
495 Közelb csatolják hozzád őket is[,]
's oh vajmi jó lesz bírni sziveikkel
ha rád veszélylyel jó a' bús üdő
's nem lesz segédül más mint nemzetem,

500 Én most kitérek hév boszúd elől.
Már nyiltan álló sírom' szélire
's végét lesem, ha még élélhetek,
mi lesz veled, hazámmal, nemzetemmel.
(*Megy. A' Király, ki elmerülve állott, föleszmél a menő
után nézvén*)

Zsigmond

505 Hát mégy? De menjen, nem tartóztatom
gond és tünődés fekszik lelkemen
nehéz, 's nyomós, mint Tátra' halmai.
Hah! még mit érek illy kezdés után?
Igy a' Királynéhoz sem léphetek
boszúsan, és haraggal arczomon.
510 Az is csúfomra most gyengélkedik
hogy inségem teljes számú legyen.
De félre háborgó vad érzemény:
Jóvá tehet még mindent gyors üdönk.
Oszoljatok harag, 's gond fellegek:
nem illik ahhoz vadságot mutatni
515 Kitől hatalmam országom vagyon. (*el*)

ÖTÖDIK SZAKASZ

ELSŐ JELENÉS

Dobor.

*(A' vár' kapuja, és falai látszanak a' szín hátulján.
Fenn Horvát áll. Simontornyai jó népével.)*

Simontornyai zörget a' kapun

Horvát! barátod itt van; nyiss kaput.

Horvát lekiált

Őr! menj sietve, nyisd meg a' kaput.

Nyisd meg hamar, Barátom jó siess.

*(A' kapu megnyílik. Simontornyai bemegy, utána vitézei:
a' kapu bezáródik.)*

Horvát kezét fogva Simontornyaival

Isten hozott, barátom, hőseiddel!

Rég vártalak, 's meg nem csalatkozám

Tudom többé nem kérkedik Gara;

mert észre hozza kapcsolt fegyverünk.

Simontornyai

Ugy adja Isten, mint ohajtom: én

ugyan boszút viszek megvettetésemért,

's Istenre mondom nem kevélykedik

harczával, mellyet víni fog velünk

Látom, helyén van, 's talpon áll hadad;
Vitézeimnek is majd helyt adok.
Csak a' vajdát híhattam volna el,
15 egy sem maradna a' gyűlöltek közül,
Vagy vérjelekkel sápadt arcaikon
Vinnének a' Királynak hírt haza;
de a' gyanús huzódozó Öreg
Megmászsza ismét Erdély' halmait
20 's talán ki sem jó többé rejtekéből
De mink azért harcoljunk, 's győztösen
Ragyogjon a' csatában fegyverünk.
Bátor vitéznek halni sem nehéz;
de élni kell nekünk, hogy veszszenek
25 ellenkezőink; élni, hogy midőn
önként lehúnyanak e' fáradt szemek
sikere, 's gyümölcse lássék harcainknak.

Horvát

Szivem szerént szólsz. A' mi téve van,
Maradjon úgy — már nem másolhatom.
30 's Hiába törnek rám e' vak szívűk;
azok, kiket ledöntött fegyverem,
haragjok által föl nem éledeznek,
De eljövendő a' nap, hol mikor
a' végítélet' kürtje megriad,
35 előkerülnek ők ismét velem,
's ott Istenemnek számot adhatok;
De itt ne bántson engem senki is:
előtte porba nem fekszem soha;
hanem fejére tüzet vasat viszek,
40 's ha vesztesége van, megszerzem azt.
Im már közelget ostromával a'
gyermek vezér boszúsan, mérgesen.
Komoly haragban léptet Kont vele.

Simontornyai

Várj, megköszöntöm a' vad gyermeket
45 Ösmerjen itt is, 's rémuljön nevemtől.

(A' fegyverhordóhoz)

Adj egy gerelyt, erőset, súlyosat.

(Gerelyt vesz a' fegyvertartótól. Horváthoz)

Te meg, Barátom, nyiss addig kaput.

's Véletlenül rohanj ki ellenök.

(Gara 's Kont jönnek a' sereggel)

Gara

Kont nézd, mi történt, nézd a' hitszegőt.

Kont

50

Hah most tudom, hová irányozott.

A' vajda sincs itt. Késő már! Előbb

támadt gyanúm, 's nem tudtam szólani.

De meg ne csökkenj: nincs rajtunk veszély

Tartsd szemmel őt: én majd tovább megyek.

55

Kicsaljuk onnan, 's meglakol ma még. (elmegy)

Simontornyai lekiált Garának

Légy átkozott, te hitvány rosz fiú.

István köszönt így, halljad, 's veszsz meg itt.

(Lesújt egy kopját, melly Garának paizsát megtöri. Gara
mozdulatlan áll, 's a' kopját jobbjaiba veszi)

Gara

Hitetlen, e' vas hozzád vissza megy.

Állj helyt ha nem félsz, 's nézz szemközt vele[.]

(Sebesen vissza veti a' kopját. Simontornyai félre ugrik.

Helyette a' tornyot üti a' gerely, 's azon nagy zörgéssel
öszsze törik)

60

Álnok teremtmény ördög van veled;

De bár egész pokol segítsen is,

ki nem kerülöd kardomat, ha jösz.

Simontornyai

Csak várj. Előbb még fogj egy hírvivőt.

Aztán, ha bírod, vond ki kardodat.

(Nagy erővel le hagyít egy kopját. Gara meghajol. A' kopja sisakjához ütközik, 's azt nagy csengéssel leveri. Kont a' zajra vissza jő, 's Gardhoz siet)

Gara

65 Kárhoytató nap ez, Kont énnékem
Ma mindenből kipuzytft a' gonosz.

Kont a' katonákhoz

Fegyvert Garának, fegyvert csak hamar.
(Gara hátrább áll. Katonái körül vévén fegyverkeztetik)
Te pedig merész kopjás vitéz
Megállj, 's előbb végy választ tőlem is.
(Simontornyai már akkor megfordult, 's lesietett a' várfalról. Fegyvertartója utána. Ezt, a' mint hátra vetett paizszal megyen, megüti Kont' gerelye, 's leveri a' falról befelé)
(Gardhoz)

70 Bizzál Barátom, még mind jó lesz ez.
Vagy sikra száll velünk a' durva, vagy
megüttetem várát, hogy öszszedől,
's ott földtaláljuk még a' hitszegőt.

(Ezalatt megnyilik a' kapu, 's a' várbeliek kicsapnak; hirtelen hátra nyomják az ostromlókat. Kevés váratra Simontornyai és Gara öszsze jönnek)

MÁSODIK JELENÉS

Gara

75 Hah itt vagy, a' halálnak anyyala
áldjon meg értte, hogy itt vagy, hitszegő[.]

Simontornyai

Gyermek, ne káromolj, megmetszem torkodat.
Karddal, ne szóval víj, ha híre törsz.

Gara

80 Hitvány, neked már minden kárhozat.
A' szót sem állhatod ki; mert setét
lelkedben ég a' bűn és kárhozat.
Mondd, mellyik ördög súgott hitszegést?

Simontornyai

Az, mellyik el fog téged vinni most.
Kardom feleljen csúf beszédédért.
*(Őszszecsapnak. Simontornyai hátra nyomja Garát. Az neki
boszongodik, 's rettenetesen csapkod vissza, hogy Simon-
tornyai fegyvere bomlani kezd, 's mellén a' pánczél meg-
nyílik, mellyre futásnak indul)*

Gara

85 Hogy a' pokol nyiljék meg lépteden[!]
Állj meg, ne fuss, vagy őszsze rontalak.
(Simontornyai futtában lever egy vitézt Gará[é]i k[ö]zül)

Simontornyai

Meglátsz utóbb még. Most sírj hősedért.
*(Ekközben nagy tolongás támad mind a' két felől, mellyben
a' vezérek elkeverednek. Nem sokára ritkúl a' sokaság,
's Horvát jó Kont népeit úzvén, 's nehányat lever a' színen)*

HARMADIK JELENÉS

Kont *előlép*

Ne tipord le büszke gyilkos népemet
Itt állok én helyettök, víj velem.

Horvát *viszsa lép*

90 Kont! én veled nem vágyok küzdeni;
mert tisztelőd vagyok, nem gyűlölőd.
Lásd, néped elfogy, hagyd az ostromot.
Lépj, míg lehet, baráti alkura.

Kont

Gyilkossal én nem lépek alkura.
Halj meg, sok ember halt már általad.
(*öszszecsapnak. Kont sebet kap. Horvát vissza lép.*)

Horvát

95 Kont a' te kebled vérzik: hagyjuk el.
Még kérlek egyszer, szünjél küzdeni.

Kont

Vágj, és ne kímélj, még ott több nemes
vér is vagyon, hogysem ki tudnád ontani.
Ne is remélj te tőlem megszűnést,
100 üldözni foglak csúfos sírodig.

(*Össze csapnak. Horvát hanyatlani kezd. Katonái hirtelen oda ugranak, 's fölsegítik. Kont a' tolongásban vissza nyomul. Ezzel megtisztul a' szín. Nem sokára Horvát és Simontornyai meglehetősen rendben vissza hozzák népeiket, 's a' várba térnek. Kevés váratra Kont és Gara jönnek beszélgetve*)

NEGYEDIK JELENÉS

Kont

Ne tépelődjél estünkön, Gara.
Véletlen ért e' csúfos veszteség
A' Vajda, 's Társa hitszegése tett
Népünkben ilyen rémulést; de hidd
105 E' véres győzödelmen nem soká
Örülhet ő; mert jól megösméré
Szándékainkat, 's fegyverünk' hatalmát
's Egy kis csapás nem rendít hősoket.

Gara

110 De engem a' pokolnak kínjai
gyötörnek, úgy ég a' méreg, 's boszú

szivem' tövén, hogyan még nem soha.
Ezer darabra zúztál volna inkább
mint élve hagyd őt, gyáva, gyenge kard!
115 Hullnának inkább porba karjaim —
mint úgy maradjon a' vad pártütő
Hah! hogy dühöm százszorosa lángolóbb
nem volt, hogy engem el nem emészthetett
nem kellene látnom e' csúf változást.
120 De még ma, hah! még éjjél előtt,
midőn legédesb álmot álmodik,
megzörgetem várának ajtait,
's iszonyú tüzet viszek tetőire,
hogy lássa sírját népe, és maga . . .
125 Nézd: hús szeker szalmát most fogtak el
kalózáink, 's már hozzák fölfelé.
Annak ma még mind el kell égnie
Mihelyt az esti csillag eltűnik,
fölkeltem én az éjnek csillagát,
melly mint veszélylyel járó üstökös
130 szörnyű világgal fut le várfalán.

Kont

Ítéletem nincs ebben ellened
csak arra kérlek: légy mértékletesb
's ne háborogj; mert hév indúlatod
135 homályt von elméden, 's így megzavar
minden szabást, jó rendet, és határt,
melly a' szerencsés végre kívántatik . . .
Hol gyujtod el szalmádat?

Gara

Most, ha nem
csalódom, éjszokról szél lengedez,
's hatalmasabban kezd már zúgani.
140 éjszak felől rakom meg a' tüzet,
hol egy fatorony áll a' vár' szegletén.

Kont

's Hogy észre senki ne vegye, mit teszesz?

Gara

'S ez lenne fő gond. Még erről pedig
nem is törődtem. Tán az éj setéte —

Kont

145 Át lát azon az ellenség' szeme. (*Gara gondolkozik.*)
Lásd, én tanácsot tudnék[.]

Gara

Szólj hát, szólj barátom!
Hogyan legyen, miként intézzem el?

Kont

Ellenkezőkép kell ijeszteniünk.
150 Itt délfelől én nagy zajgást teszek
ezen kaput, melly napnyugatnak áll,
megüttetem néhányszor, és tüzet
vetek be sujtó műszerem' kövével.
Azonban a' derék nép napkelet
felől fog állni a' gyengébb kapun,
155 's midőn rakásod teljes lángra kap,
véletlenül betör, 's tűz vas között
ott vész bizonynyal Horvát, vagy ha tán
meg él is, itt e' vár kezünkbe jut.
Simontornyai, a' millyen vakmerő
160 Ha a' kapun zajt hall, és ostromot,
kíront, azonban mink amonnan a'
sereggel erre nyomjuk Horvátot is,
's pusztán maradnak, mint a' bujdosók.

Gara

165 Nem, arra én nem készülök.
Egyszerre veszzen mind a' két gonosz.
A' várfalakhoz képest egy magas
állást csináltatok fából, 's azon
meggyujtom a' szalmát 's rá döntetem:
Egész várának tűzbe kell borulni,

170 hogy veszszen ő, és átkozott hada.
Mert így vakultan a' tüzhöz rohan
majd, 's mint te mondad, a gyengébb kaput
berontom én; de jőj te más felől,
's szorítsd be a' rémültek harczait.
175 Te légy segédem, bátor férfi, te
intézd a' többbit. Nékem arra lesz
gondom, hogy estig minden kész legyen.

Kont

Bizvást mehetsz: én itt gonddal leszek. (*Gara
elmege*)

Hah milly zavar van népeim között?
180 Tán künn szorult a' várból egy csapat.
Ime erre futnak a' kaput keresvén.
(*Jönek futva fegyveresek Kont katonáit[ó]l üzetve. Kont
kivont karddal utjokat állja*)
Megálljatok, vagy szörnyet haltok itt.
Bódult csatázók veszni mentek e
Uratokkal? és dicsőség nélkül romlani?
185 Maradjatok meg a' Király' felén.
Az, a' kinek várában voltatok,
gyilkos, Királynénk, 's mások' gyilkosa
és büntetése rettentő leszen,
's ti nem pirultok érte harczra kelni?
(*A katonák szótalan állnak. Azalatt Simontornyai föláll
a' várfalra 's lekiált vitézinek*)

Simontornyai

190 Vitézim erre! nyíltan a' kapu.
Vágjátok özsze, a' ki utban áll.
(*Néhányan futni kezdenek, kiket Kont katonái hamar utól
érvén levernek*)

Kont a' megmaradottakhoz

Ti, kik hívásán el nem tértetek,
Bocsánatot nyertek hibátokért.

Most térjetez táborba: még leszen
a' jobb csatára teljes alkalom. (*Indulnak*)

Simontornyai *boszúsan*

Gyávák, szivetlen hitvány bajibók!
De várjatok csak, megköszöntelek,
meg, hogy legördül hitlen gombotok.

[Ö]T[Ö]DIK JELENÉS

A' Belső vár

Horvát és Simontornyai.

Horvát

200

Barátom, én ma sokkal tartozom
neked, miulta üldözőbe vett
csalárd szerencsém, nem volt illy napom.

Simontornyai

Végén dicsérij, most még sok hátra van.

Horvát

Akármi véget érünk, én ezért
hálát adok mindenkor.

Simontornyai

205

Hagyd el azt.
Roszsz hírt hozok nyertes csatánk után.
Kont egy csoportot megtartóztatott,
melly népeimből künn rekedt.

Horvát

Hogyan?

Hogy nem tudánk vigyázni! . . . Ám ne búsulj,
van annyi népünk, mint nekik.

Simontornyai

210 Tán számosabb, 's azért gondolkodom,
nem volna jó még egyszer sikra szállni
's az est homályban őket megzavarni?

Horvát

Ők kezdjenek: mi álljunk készen itt.

Simontornyai

's Ha új sereg gyűl melléjük?

Horvát

Talán

215 még reggelig nem gyűlhet új sereg.
Most még pihennem kell: egy nagy csapás
ért jobbomon, 's ez fájdalmat szerez. *(szünet)*
De halld Barátom, mint döng a' kapu.
A' nyugtalan Kont egyre ütteti.
220 Álmot sem enged győzelmünk után.

Simontornyai

Én ezt tovább ugyan nem hallgatom.
Régen zörög már, 's nem kezd semmit is.
Az őr rekedtté ordítá magát,
mert megcsalódik. Ám várjon csak a' kevély,
225 játéka közben sirba is mehet. *(fegyverkezik)*

Horvát

Hová Barátom? Szűnj meg: őreink
elég vigyázók, nem jöhet veszély.
Készen vagyunk, ha kezdi ostromát.

Simontornyai

230 Ám kezdje bár, de így ne csúfolódjék.
Ha futni tud már, tudjon jobban is:
Kikergetem Dobor' határiból. *(megy)*

Horvát *magányosan*

Ez olly sietve, olly könnyen megyen
's én olly nehéz szivvel mozdulhatok,
valamintha most mennék utólszor el.
235 És vissza jönöm többé nem lehetne . . .
Hah! már megént rettentőbben zörög
's a' nagy kaput, csak azt töretteti,
vagy oktalan, vagy csalfa . . . Most megyek
megyek, tovább már el nem tűrhetem. (*fegyver-*
kezik)
240 De melly világ ez? Hah! a' vakmerő
tüze[t] vettet be a' nagyobb kapun[.]
(*Indulni akar. Azonban egy katona jó ijedten*)

Katona

Uram veszélybe fordul életünk[.]

Horvát

Ne rettegezz; hanem mondd el, mi baj?

Katona

Mig tűzvető vivóinkat veri
245 Hős társad, éjszokról irtózatot
tűz lángja csap föl, mint a' napvilág,
és elborítja száraz tornyodat.

Horvát

Melley ördög adta ezt a' hírt neked?
Hah! hogy vakultál volna meg! . . . Hová?
250 Ördög, Pokol! hová most? Egyfelől
a' tűz emészt, más részről nyíltan áll
Simontornyai menésén a' kapu.

Második katona *jő*

Ott hol nem is vártuk, veszély került.
Uram, betörték már a' kis kapun.
255 Fuss, vagy legittén elszorúlsz velünk.

Horvát iszonyú méreggel

Kutyák, ti csak fecsegni jöttetek.
Kardot, ne hírt hordozzatok nekem,
Vagy megtapodlak, mint a' föld' porát.
(*Kiveri őket, 's utánok rohan*)

HATODIK JELENÉS

Völgy.

(*Horvát, és Simontornyai elől állnak, hátrább a' sereg egy része látszik.*)

Horvát

Földön futóvá lettem másod ízben,
260 's már nincs, mihez támaszszam éltemet,
rokonim, barátim mind felejtének,
és veszni hagynak, kit fölbiztatának . . .
Bolondos Horvát, még mit is remélsz?
Itt a' sereg veretten, éhesen,
265 nincs egy falatja, melly enyhítené
nincsen hová hajthassa bús fejét.
Az öszszedult mezőnek férgei
gunyolva mászszák véres fegyverét,
és harczy dalt, melly máskor vért tüzel,
270 denevér, 's bagoly huhog borongós éjein.
És látni mindezt, mindezt érzeni,
nekem a' legelhagyottabbnak, nekem
kell, hogy megátkozzam kezdett éltemet,
megátkozzam minden pillantatát,
275 azon perczet, mellyen gondolkodó
lelkem megindúlt, 's érezett szívem.
Ott Krupavár elvész, 's én kibujdosom,
Itt elhagyom Dobort, és újra bujdosom.
Oh hogy szakadna rám Kárpát' nehéz hegye.
280 's feszülne égig fáradt testemen,
ne kellene többé futnom e' világon.

Simontornyai

Szüntesd meg e' végetlen gondokat[.]
Horvát, hibádon evvel nem segítesz.
A' melly bajod van, mind magad tevéd.
285 Nem kelle nyomban jőnőd a' kapun.
A' másikon bezúgó kis hadat
fenntarthatád, és vissza híhatál;
te e' helyett követsz, és engem is kitolsz,
's ürült faladra ellenséged áll.

Horvát

290 Hát tégedet magadra hagyjalak?
Nem kelle megnyittatnod a' kaput,
's nem volna minden veszve, mint vagon.
Utánad én segítségül menék . . .

Simontornyai

Nekem segéded nem kellett soha.

Horvát

295 Hah! még te is boszontod lelkemet.
Menj, vidd el inkább innen népedet,
's ne háboríts; én veszni tudok nélküléd is.

Simontornyai

300 Nem úgy, Horvát, ne úgy nézz engemet,
mint a' ki feddőd lenne és boszontód[.]
Őszinteségem úgy kívánja, hogy
mindent kimondjak, a' mit érzek.
E' nyílt szívűség két barát között
szükséges inkább, mint gyűlölhető.

Horvát

305 Inségemet nem szükség hallanom.
Ég föld mutatja: Hold és nap tanúk
A' nyíltszívűség itt fölösleges.

's minthogy segédem nem kellett soha,
nekem sem kell; menj, és hagyj veszni most.

Simontornyai

310 A' mit bajod nagysága mérgesebb
szókkal fejez ki, Horvát, ellenem,
én megbocsátom, megbocsáss te is,
és halld, hogy [ö]smerj jobban, téged én
mig életemben tart, nem hagylak el.

Horvát

Maradj tehát, és veszsz együtt velem.

Simontornyai

315 Attól sem irtózom; de itt egyéb
út is vagyon, mellyen még járhatunk.

Horvát

Melly szinte mint más a' sírig megyen.

Simontornyai

Hagyj hát beszélni, vagy többé ugyan
egy szót sem hallasz tőlem.

Horvát

320 Oh beszélj
beszélj, 's ne hallgasd inségem' szavát.
Szivemet pokol kín marja, égeti.

Simontornyai

Csalárdan ült ellenséged' hada
váradba, csalni kell nekünk is őt,
És vissza veszszük eldúlt váradat.

Horvát

325 'S hogyan reményled ezt?

Simontornyai

Tudod magad
A' titkos ösvényt, melly váradba visz.
E' v[ö]lgy egészen nyiltáig hasad.
Oda rejtsük a' kizárt vitézeket,
330 magunk elől rejtezzünk csendesen,
míg a' setét éjféli leszáll ijesztő szárnyain.
'S midőn utolsó álmán szendereg
a' győzelemtől büszke két vezér,
Nyissuk meg a' rejtett út' ajtaját,
335 száguldjuk át várad' bús termeit,
mint a' halálnak rontó szellemei.
Első, ki meghal, Kont lesz, és Gara,
's utána vész a' többi szórt sereg.

Horvát

Hagyd a' kevély föltétel' álmaid.
Ott fenn lakik hatalmas üldözőm:
340 Annak kezét ki nem kerülhetem. (*Katonáihoz*)
Föl! föl! vitézek még egy kis csata
van hátra, mellyet meg kell küzdenünk;
aztán leszállhat fáradt jobbotok,
és életünkben nem lesz több csata.

(*Hirtelen elrohan népével. Simontornyai egy üdeig gondolkodva áll, azután katonáihoz fordul*)

Simontornyai

345 Vitézek! itt az óra, keljetek,
nincsen jutalmam, melly gerjesztene;
de ha valaha jól vezettelek,
és volt dicsőség harcaink után,
a' legnagyobb vár most: kövessetek. (*elmege
népével*)

HETEDIK JELENÉS

(Zaj támad melly mindig nagyobbodik és közelít. Simontornyai és Kont jönnek.)

Kont

350 Akárki vagy, ki dúltad népemet,
tovább ugyan nem fárasztasz; megállj,
Vagy e' hideg vas átjár testeden.

Simontornyai

355 Vedd vissza Kont, villongó kardodat[.]
Az a' ki itt áll ösmerősöd, és
tán jobb barátod, mint te gondolod.

Kont

Barátod az ördög, a' ki megcsala,
Vak pártütő, most ösmerek reád,
Víj meg, 's adózzál árulásodért.

Simontornyai

360 Itéleted, mellyet tézssz ellenem,
még rád csapódik, Kont, csak jól vigyázz.
Ösmerlek én, ösmersz engem te is,
Most légy Barátom, 's tarts velem
utóbb is úgy kell tenned, Hidd nekem.

Kont

365 Csábíts pokolban: itt nem nyersz hitelt.
Nem volt okod, hogy tőlünk elmaradj.
Kedveltelek; de már fertőzve vagy,
Vérünket itta hitszegő szived,
azért megátkozám eszetlen tetteted
's mert a' Királynak ellensége vagy
370 gyűlöllek én is, 's üldöződ leszek.

Simontornyai

O vissza vennéd még e' szót ha majd
dölfös szivét jobban megösmered

Kiért ma harczolsz, azt talán jövő
Hó' kezdetén a' föld alá kívánod.

Kont

375 Átkozz meg akkor, és tapodj le: most
mert gyilkolóhoz adtad életedet,
gyilkolj, ha tudsz, vagy szállj porodba, 's veszsz.

*(Harczolnak, végre Kont kinyomja Simontornyait a' szin-
ről. Azután katonák jönnek tolongással. Végre Horvát, és
Gara jönnek viaskodva. Gara megszze kiveri Horvát kezéből
a' kardot, 's magát pedig ledönti)*

Horvát *emelkedve*

Ölj hát kegyetlen gyermek, ölj meg itt.

Gara

380 Nem, élni fogsz istentelen lator. *(Katonáihoz)*
Fogjátok, és kössétek meg őt.

Horvát

Porrá tiporlak, hitvány rozsosz ebek.

(Megfogják, és kötözik. — Garához)

Hah megbizott irgalmatlan fiú,

Kárhossz el, és bomolj meg, mint apád.

Vessen ki a' föld, mellybe temetkezel.

385 Lelked bolyongjon, mint az ördögé
ítéletig, 's örökké túl azon.

Gara

Átkozd az órát, mellyben szült anyád,
átkozd gonosz minden csepp véredet,
mellyet bakókéz fog kiontani.

390 Három nagy ember halt meg általad,
hármás halállal halj te is, 's ha bár
atyám' boszúját én elengedem,
a' vér ítélet Pécssett készen áll.

(A' kárpit leesik)

YPSILON HÁBORÚ

(1824)

SZEMÉLYEK: *II. KÖNYV*

Y

J

És az egész betű közt[á]rs[a]ság

ELŐSZÓ

Ypsilon, és te nyulánk Jott menjeteK a' szabad égre,
's térjeteK épségben, nem marakodva haza.
Régi setétségéből immár valahára kikelvén,
gyászol e, nézzéteK, vagy ragyog a' magyar ég.
5 És ha ragyog, vígan járjátok ez útát alatta,
mint csendes hab alatt jár 'Tisza' füрге hala.
Áldva köszöntséteK valahol, 's valamennyi magyar van
a' kis arany homnban, 's Hunnia' tágas ölen[.]
Roszsz ellenségtől okotok nincs félni: nagyokra
10 támad az, és szégyenl harczba ragadni csekélyt
De ha barátságot köttök számomra, örülök;
mert kész, és mindig tárva van annak ölem[.] —
MenjeteK, és ha szerencsésen bujdostok ez uttal,
's kedves egyességet hagyteK az ősi hazán,
15 Oszlopot állítok neveteknek zöld papirosból
's ludtoll bokkrétát tűzdelek arra magam.
Rá pedig ezt jegyzem: „szörnyű harczoknak utána
Ypsilon itt nyugszik Jottal egy oszlop alatt.[”]

ELSŐ JELENÉS

J és Y

(Sebesen futnak egy nyolczad réten, 's a' setétben öszszebotlanak)

J

Hohó lelkem, lassabban egy kicsint[.]

Y

Huh mennydörgő! majd kivertem mind a' két szememet. Oh hogy a' Manó tekerné ki nyakastól valamennyi fej van e' világon.

J

5 Akárki vagy atyafi, ne pattogj: a' setétben nem láthatlak — különben is nagyon levegő színű vagy. Aztán katona dolog ez: eb csont beheged.

Y

Kövesse meg magát, ez épen nem eb csont, ez egy böcsületes csont, egy érdemes bötünek valóságos csontja[.]

J

10 Úgy e? Tisztelet, böcsület! És így bötü mesteremberrel volt szerencsém össze ütközni. Igen [ö]rülök.

Y

De én épen nem [ö]rülök; mert még mosz is sajog a' jobb szemem.

J

15 No de engesztelődjél; hiszen talán csak azt nem akarod, hogy békesség' kedvéért másik szemedet is kikaparjam. Pedig az tőlem igen könnyen kikerül.

Y

Valljon? Oh melly kegyes teremtés!

J

20 Biz' úgy, az tőlem könnyen kikerül. És nem is csoda, hogy összeütköztünk. Azok, kik hasznunkat veszik, épen semmi világot sem gyujtanak. Vaktában meg indul a' jámbor szolga, 's ha valakinek szemét kiveri, még csak azt sem mondhatja, hogy ura parancsolta... Hanem hagyjunk föl evvel, minthogy olyan embertelenül összekocczantunk, legalább váljunk meg emberségesen...

Y

25 Isten neki! Magam sem ellenkezem. Hát micsoda állat
kegyelmed?

J

Jott nevezet alatt vagyok ösméretes a' magyar föl-
dön[.]

Y

30 Én a' világon uralkodó betűk' legszebb nemének köz-
társaságában nem megvetendő tag vagyok. Nevem
Ypsilon.

J

E' szerént collegák vagyunk.

Y

35 Szükséges hozzá adnom, hogy én most a' magyar
földön is elhíresedtem ugyan; de Római gyarmat vagyok,
's mi több? Görög eredetű.

J

Ugyan úgy e? Hm! hm! De már én olly régi hírrel nem
dicsekedhetem. Én a' háborús közép üdőben születtem,
's meg kell vallanom, valami — bizonyos vitézi tűz buj-
dosik is ereimben, mellyet alig titkolhatok[.]

Y

40 Vettem észre. Az a' bizonyos tűz — engedelmével —
nem egyéb, mint otrombaság. Hanem most egyszer
elfelejttem — Isten megáldja az Urat. (*menni akar*)

J

45 Uccse! nem a' legszelídebb bötű; de még is vele me-
gyek, 's vagy megbékél egészen, vagy megverem ma.
(*Utána kiált*) Hej hej! együtt mehetünk, én is arra
megyek[.] (*Melléje szövetkezik, 's ölelgetni kezdi.*)

Y *finnyásan*

Ne fáraszsza magát. Én magam is el tudok ballagni[.]

J

De ugyan hova siet olyan igen?

Y

Ragasztéknak egy cselekvő ige mellé, hogy tudja[.]

J

50 Oh hát egy járatban vagyunk. Én is épen ragasztéknak
készültem[.]

Y

Nem tudom hová.

J

De én pedig tudom. Több utazási tapasztalásaimból
példát is hozhatok, úgy mint: *lát-ja, bot-ja*

Y *bámulva, utóbb boszúisan*

55 Micsoda? — Hah ez még is sok, ez még is türheterlen!
— Hát orczátlan teremtése az Istennek, nem pirúlsz,
oda tolakodni, hol csak nekem lehet helyem? Élheterlen,
nem tudod-e, hogy valamennyi név, valamennyi ige
hangzik a' magyar ajkakon, mind én nyomosítom meg
60 azoknak ragasztékait? És mi vagy te, hogy így botrán-
koztatod a' régi bötü rendet? — Lóduj előlem, vagy
összsetöröm poszka testedet.

J

Magyar bötü létemre mondom, te dühös Ypsilon,
ha még tovább dörgeasz, letöröm csúf szarvadat. Ki
65 adott neked hatalmat illy éktelen szidalomra? — Régen
ösmerem az Ypsilon had' dölfét; de gondolván, hogy
emberségesebb vagy a' többi Ypsilonnál, nem tettem
szemre hányásokat. Bohó szeles pára! szinte megbomlok
fájdalmamban, ha meggondolom, hogy a' fél magyar
70 Hazát Ypsilon kórság gyötri. Mind csak Ypsilon, meg
meg Ypsilon, meg száz ezerszer is Ypsilon úralkodik, a'
Krumplinál, Svábnál szaporább, holott felényire se volna
szükségünk. — Most tisztúl; mert összekoncocollak[.]

Y

Ejnye! ilyen amolylan! *(Neki megy, és czibálni kezdi. Nagy sikoltással viaskodnak. Erre a' B bötű kiszalad)*

B *elválasztván őket*

75 Mi dolog ez Atyafiak? Szégyen, gyalázat! Nem tudtok megférti egy mással?

Y

Én senki' fiának sem engedem hivatalomat.

J

Én senkit sem bántok, csak engem ne bántson[.]

Y *düh[ö]sen neki megy*

Te szemtelen, te akartad elfoglalni helyemet. *(Megént viaskodnak. B nem bírván őket elválasztani. Segítséget kiált. Erre néhány bötű előugrik.)*

Az első

80 Melly égbe kiáltó lárma ez? A' tanácsba velök. *(Nekik mennek, és elviszik őket)*

B *ki ment[é]ben*

Lássa bár az ember. Majd engem is öszszetéptek az átkozottak mind a' mellett, hogy javokat akartam! Soha! Soha! *(elmegy)*

MÁSODIK JELENÉS

(A' bötűk valamennyien együtt vannak. Az X különösen áll)

X

85 Csak elvárom, mire tudnak már egyszer menni. Nagyon furcsa had ez a' magyar: maga sem tudja jól, mit akar. Engem is néha előrántanak, máskor rám se néznek; hanem *k* — *s* — *z* meg Isten tudja, hány rakás bötűt nem tesznek helyettem.

G

90 Haj! X Uram lassan ott a' sarokban: a' magyar ellen
nem kell zúgolódní.

A csendességet int

95 Én, mint feje ezen társaságnak, kérdésre vonlak benne-
teket Y, és Jott atyánkfiái, minthogy már több izben
miattatok csata támadván mink is olly pörlekedés'
jeleivé lettünk, mellyekről emlékezni is boszúság. Gyalá-
zat ez nekünk, Római gyarmatoknak, kik e' dicső hazá-
ban megtelepedvén régtől fogva virágzó [á]llapatban
vagyunk minden bizonynyal többre menendők, ha ti,
's még néhány bötű társaink jobb egyességben volnának
egymással. Most hevenyében rajta kapván benneteket
100 törvényesen kívánom, és parancsolom, adj[á]tok elő
gyülölségték' okát. Először is Y atyánkfia, szólj röviden,
mi okért gyűlölöd Jott társadat?

Y

Az egész viaskodás véletlen támadott.

J közbe szól

105 Ebben igaza van, véletlen ütköztünk össze a' setét-
ben[.]

G

Míg Y beszél, hallgatást kívánunk[.]

J mérgesen néz rá

Hát kedet ki kérdezte?

A méltósággal

Jott! ne dühösködjél; mert elveszted ügyedet —
Ypsilon tovább.

Y

110 Ütközésünk után megtudtuk, hogy egy társasághoz
tartozunk. De szinte szél ütött meg, midőn megérttem,
hogy ugyan azon hivatalt akarja fölállalni, mellyre én

vagyok rendelve. Ez nem csak azért keserves nekem,
mivel tisztemtől megfoszt, hanem azért is; mert megfoszt
115 kedvesimtől, kikkel én, minthogy a' szótörzsökében
szinte összeolvadok, a' származtatásban is méltán ösz-
szezenghetek. Például ezen törzsök szavakban: Gyöngy,
homály nyomdok atya, *g l n t* bötü pajtásaimmal olly
szoros szövetségben vagyok, hogy az olvasni tudó mind-
120 kettőnket egy hangban mond ki. Ezen bötüikkel rokon
természetem mélt[á]n kívánja, hogy a' származásban is
én olvadjak velök egy hanggá, mint például ezekben:
hardgya, állya köszönnye partya oktattya.

X magában

Hercules úgy segéljen! Ennek majd igaza van.

Y kevélyen

125 Azért is Jott uram! hátrább a' kormossal; ne keres-
kedjél ott, hol semmi dolgod nincs. Elégedjél avval, hogy
önvalóságodban mindig megmaradván nem kényszerítél
annyi viszontagságok' tárgyává lenni, mint én. Tartsd
meg természeti hangodat, mint ezen, 's ezekhez hasonló
130 szavakban: Haj, jel, Hajnal 'sat hol semmi bötüvel sem
olvadsz össze. Tartsd meg mondom természeti hangodat,
's távozzál a' nyomosítandó ragasztékoktól, hol semmi
kereseted sincsen; mivel természeted ellen más bötüikkel
össze kellene olvadnod.

Jott

135 Mintha bizony jobban ösmernéd természetemet, mint
én magam! De rendre szedem elő okaidat, lássuk meny-
nyit érnek.

Tisztéd', 's Kedveseid' elvesztésén kezdődik panaszod.
Erre eléggé meg fogtam felelni, ha megbizonyítom,
140 hogy mind tisztedre, mind barátidra érdemesebb va-
gyok[.] Igaz ugyan, hogy *G L N I* bötü társaimmal a'
gyökérszavakban kölcsönös lágyulással egy hanggá vál-
tozol; de hogy ezek mellett a' ragasztékokban is te ural-
kodjál, meg nem engedhetem. A' *G*-én kezdve czáfoláso-

145 mat: igaz, hogy evvel a' gyökérszavakban össze olvadsz;
 de nem igaz, hogy a' *d*-vel is összehangzol; pedig evvel
 is úgy kellene lenned, ha nyomosító ragaszték akarsz
 maradni. P. O. A' gyökér szóban „Gyöngy” egy hanggá
 válsz a' *G*-vel; de mint nyomosítónak nem csak a' *G*-vel,
 150 hanem a' *D*-vel is össze kellene olvadnod, p. o. *kard-gya*,
tagad-gya. Erre pedig nem hozhatsz semmi példát a'
 gyökérszavakból, mell[y]ektől veszed okaidnak minden
 hatalmát. Ha pedig a' *d* helyett *g*-vel kettőzve akarsz
 állani, úgy p. o. *tagagygya*, vagy egyesen: *kargya*, kiejted
 155 tökéletesen a' hangot; de megrontod a' szó gyökerét;
 mint rontót pedig meg nem szenvedhetünk. Aztán mivel
 épen olyan igen a' törzsök szavakban *G*-vel tört[é]nő
 lágyulásodnál fogva okoskodol, valljon meglágyulsz e
 vele valaha a' származásban? Vagy ír e legbuzgóbb
 160 pártfogód is így: *harag-ya*, vagy *haraggya*? Nem él e
 inkább mindenik énvelem és ír: *haragja*? Hol van most
 pörgő nyelved tehetsége, hová lett vakmerő heved?

X

Ugyancsak lelkére beszél ám.

J

De nem sokkal jobban vagy az *L*, és *N* bötűkkel is.
 165 Ezekben sem vagy elegendő nyomosítónak; mert senki
 nem ír így *csal-ya*, *von-ya*; hanem az utolsó bötűt ket-
 tőzi: *csallya*, *vonnya*. Minek ez a' bötűszaporítás? Vagy
 talán a' beszédbeli hangot jobban kiejtheted? Ha ez
 igaz volna is egyebekben, a' *D* után bizonyosan nem;
 mert nem hihetem, hogy *dgy*[-*t*] könnyebb legyen egy
 170 hanggá olvasztani, mint a' *D*-vel engemet, mint ebben
 p. o. *tagad-gya*, *tagad-ja*[.] Legtöbb az, a' mit a' *T*-ről
 engedhetnék. Ebben tudnillik igaznak látszik azon állí-
 tásod, hogy mivel a' *t*-vel gyökérszavakban egy hanggá
 175 szoktál lenni, szint' azzá lehetsz a' származásban is
 p. o. *partya*, *tartya*[.] De az is csak némelyekben történik;
 mert ebben: *oktatja*, *mutatja* m[e]gént kettőzni kell az
 utolsó bötűt: *oklattya*, *mutattya* Micsoda türhetetlen

180 czipraság ez. A' *D* után *g*-vel *L. N* után ezeknek kettő-
zésével, a' *T* után hol így, hol amúgy állasz a' ragasztás-
ban. Ha ez elkerülhetetlen volna, nem szólnék; de mire
való vagyok én? Ha a' ragasztékokban nekem engedtetik
hely, egyedül is elég leszek azon szolgálatra, 's velem
185 minden különbség, 's válogatás, pótolgatás nélkül biz-
vást élhetnek[.]

A

Én ugyan megelégszem feleletteddel; de meg kell hall-
gatnunk bötü társainkat is, 's azoknak tetszésétől is
fog függni jövőöd.

J

Kész vagyok rájok bizni ügyemet, még csak azt akarom
190 röviden előadni, hogy én a' származásban nálánál sokkal
használhatóbb vagyok 1^{or} azért; mert bötüt nem szapo-
rítok. Pártfogói így irnak: *mulat-tya* Az enyimek *mulat-ja*,
holott már kevesebb van egy bötüvel. 2^{or} Az *Y*-nak a'
ragasztékokban nem csak az utolsó bötüvel, hanem előbb
195 még egy másikkal is össze kell olvadni, 's csak azután
az utolsó bötüvel; nekem pedig egyedül evvel kell össze
olvadnom, 's mással semmivel sem, mint ebben *tagad-gya*
ő előbb *g*-vel, 's csak azután olvad össze a' *d*-vel; a' mi
nálam szükségtelen. 3^{or} Vannak példák, hol *Y* Uram
200 pártfogói is reám szorulnak, p. o. *Haragja csodája*. Ki él
itt *Y*-nal? Itt mintegy természeti út látszik arra vezetni
a' velünk élőket, hogy engem a' ragasztásban minden
egyebeknél előbbre tegyenek azzal a' különbséggel, hogy
nagyobb, vagy kisebb rokonságom szerint az előző
205 bötükkal vagy össze lágyuljak, vagy nem. Ha tehát
van olyan eset, mellyben az *Ypsilon* nyomosítóképen
elfogadhatónak látszik, van olyan is, hol én valósággal
tűrhető vagyok, minthogy különben mind a' két rendű
sereg helyben hágy.

A

210 Most tehát nyilatkoztassátok ki magatokat bötütár-
saim, 's belső tulajdonságtok szerint a' Vetekedőknek

valamelyikéhez hajoljatok, hogy ne kelljen ezentúl pöröket hallanunk. Legelőbb is mással hangzó atyánkfiái szóljatok ügyetekben.

Y *magában*

215 Hej! csak neki vethetném éles két körmömet; be más-kép ütne ki dolgom!

B *előlép*

Én az Y-nal gyökérben öszsze nem olvadok; de a' származásban sem tűröm magam mellett.

Y

Hiszen hozzád nem is kívánkoztam. Micsoda beszéd ez.

B

220 A' milyen telhetetlen vagy, üdővel még azt is megkivánhatnád, 's talán így is irnának még: *bab-gya, rab-gya*[.] Mitől a' Krisztus őrizzen, 's azért nem restelem még egyszer mondani, hogy nekem nem kellesz. Jottot veszem tehát nyomosítónak, de vele nem lágyulok meg.
225 Példa lehet *bab-ja, rab-ja (félre áll)*

T G K M P R *előugornak*

G

Mink is Jottot választjuk nyomosítónak; de vele öszsze nem olvadunk: nem szenvedhetjük az elfajult lány hangokat[.]

J

230 Nem hiában a' goromba szónak is te vagy kezdete: ugyan értesz hozzá.

G

Az nekem mindegy. M[é]g is úgy kell lenni: *döfjön haragja rakja szomja harapja marja* érted-e? (*hirtelen zaj támad, egy bötü ijedve befut*)

A Bötü

Jaj oda vagyunk. Meg jött a' Gazda, 's azt mondja
egész kiterjedésében elveszi Papiros telekünket, 's inkább
235 sajtot takar belé, hogy sem itt rajta szüntelen mara-
kodjunk[.] (*A' bötük elijednek. Z előlép csendesen*)

Z

'S most hát kétségbe estek e? Ti, kikkel sokszor leg-
rettentőbb harczokat irnak, hol tengerként árad a' vér
's benne az iszonyú halál köldökig gázol zörgő kaszájával,
240 ti oda vagytok e már a' legelső hírre? Vegyétek vissza
bátor szíveteket, 's engem kövessetek.

Sokan a' bötük közül

Hová fogsz vezetni?

Z elbizottan

Ne kérdezzétek azt, hanem kövessetek — Én könyörgni
vezetlek benneteket. Boruljunk a' Gazda' lábaihoz.

J

245 'S ebben áll a' te vitézsed? Csak mondom én: jó az
okos a' h[á]znál.

Y

Ha könyörögni akarunk, nem szükséges mindnyájunk-
nak menni. Rendeljünk ki küldöttséget.

Többen fölkiáltanak

250 Helyesen van. Rendeljünk ki küldöttséget. Ypsilon
Éljen!

A

Ne éltessetek most senkit is; hanem gondolkodjatok a'
köztársaság' javairól. Én kiküldötteknek a' Hangzókat
nevezem, azok könyörögjenek helyettünk; mi pedig addig
nyugodjunk setét helyeinken. (*Jobbra kimennek a' hang-
zók: E, I, O, U, Ö, Ű; A' pedig a' többivel balra*)

HARMADIK JELENÉS

A' bötük mind előjönnek

A

255 Olly szerencsés hírt hoztak v[á]laszúl Hangzó atyánk-
fiai, hogy fehér telekünket tovább is bírhatjuk, minthogy
Gazdánk sajtját, drágalátos heringjeivel, 's egyéb kedves
külföldi halaival egyetemben zsebének mélységébe vetette,
260 mellyből kivánsága úgy hozván magával őket viszont
napvilágra emeli, hogy annál mélyebben csuszszanak
sikos torka utján, mellyet ő rövideden egy pár pinttel
meg szokott öntözni. E' szerént nem lévén szüksége
telekünkre rajta maradhatunk, csendesen mindazáltal,
265 hogy délutáni álmából föl ne riaszszuk. 'S hogy ezután
is kedvében lehessünk, oda nyomunk neve' napjára
valami jóféle kopogós ropogós cadentiát: aztán se' baj[.]
Most hát serényen lássunk félben hagyott vetekedésünk-
höz.

F

270 A' mit G pajtásunk nevünkben mondott, helyén hagy-
juk ugyan; de szükséges megjegyezni, hogy sokszor
— nekem legal[á]bb — semmi nyomosító nem kell.
P. o. *Dölfe*.

G

275 Természet szerént. Szintúgy vagyok én is, 's nevezett
bötü t[á]rsaim. Például: *asztag-a*, *pamlag-a*, *ablak-a*
oszlop-a *ostor-a*.

A az *Ypsilon*hoz

Ezek ellen nincsen kifogásod?

Y keseredve int fejével (magában)

Haj hát ezért jöttem én ebbe a' hálátlan országba, hogy
hasznos szolgálatim után majd egészen kicsapjanak?

J *vigasztalólag hozzá megy*

Ne sirj lelkem, ne keseregj.

Y

280 Lódulj; mert gyűlöllek a' más világon is.

A

No no csak lassan a' más világról. Halljuk! *D* akar szólani.

(Többen: *halljuk! halljuk!*)

D előlép

285 Olly kikeresett csodálatos természet van némellyben, hogy minden akarna lenni, utóbb azt nyeri vele, hogy semmi sem lesz. Nem tudom, ez az Ypsilon is mit akar mellettem a' származásban, holott magában nyomosító-
290 nak elégtelen. Azt akarja, hogy én nem csak vele, hanem g pajtásával is öszszelágyuljak. Én azt épen meg nem szenvedem, hanem ha már lágyulnom kell, a' Jottal lágyulok. Ez magában is elegendő, és az előbb kiállott mássalhangzók mellett még ellenségeitől is megszenved-
tetik. Legyen tehát: *imádja* nem: *imád-gya*. És gyakran se Jottra, se Ypsilonra nincs szükségem; mert sz[é]pen hangzik: *hada, harmada* a' nevekben.

L N T előlépnek

295 Mink is ilyen hajlandósággal birván nem akarunk az Ypsilonról tudni, hanem Jottal lágyulunk. Például: *muljék, vonjon, kut-ja*. Vagy néha lágyulatlan nyomosító n[é]lkül a' nevekben: *Hajnal-a Isten-e, természet-e*[.]

A

300 A' ki mással hangzó van még, jöjön elő, és feleljen maga helyett.

J *sürgeti a' H V Z S bötüket*

Ne olly szemérmesen az Isten' szerelméért! Nem esz-
szük meg egymást.

H *vonakodva*

Mink nem szoktunk meglágyulni.

J
Valljon?

H

305 'S Nekem nem is kell nyomosftó: *düh-e*.

V

Nekem sem kell; de ha még is az igékben úgy kívánják Jottot választom lágyulás nélkül: *öv-e, hív-ja* A' mit mások jobban irnak: *hi-ja*.

S Z

Nekünk semmi sem kell.

J

310 Annak bizony fele sem sok.

S

's Inkább kettőztetve állunk, hogy sem valamelly idegent fogadjunk közbe. Példa ebben: *huz-za, ves-se*[.]

A

315 Mással hangzó atyánkfiait végig hallgatván a' Hangzók' nevében én is azt nyilatkoztatom ki, hogy a' ragasztékokban Jott-ot választjuk nyomosítónak. Példák: *csodá-ja, elmé-je, kocsi-ja rontó-ja, boszú-ja kötő-je, keztyű-je*[.]

Y

320 Ha már mindenek elpártolnak tőlem, és senki sincs, ki részvevő szívvvel fölfogja ügyemet, legyen szabad utoljára még olyat említenem, a' mit, ha van igazság a' világon, tőlem megtagadni nem lehet. Vannak nevek, igék, mellyek *ly-el, ny-el, gy-vel, ty-vel* végződnek: *homály, hány, fogy*. 'S ezekben midőn ragasztatnak semmi egyéb nem kívánatlik, mint az előtttem álló mással hangzónak kettőztetése: P. o. *follyon hánnya foggyon*. Holott se bötü szaporítás
325 nincsen, se más akármiféle akadály; azon fölüll a' beszéd-

beli hangot teljesen kijelentem, a' mint az velem régi szokás szerént már a' törzsök szavakban is megtörtént: *egy annyi melly*, holott egyszeresen állván az előttem megkettőztetett mássalhangzót egészen meglágyítom.

J

- 330 Engedelmeddel, Édes [a]tyámfia, te olyan vagy mint a' vízbe haló ember: kapkodsz még a' szalma szálhoz is. Ugyan is micsoda példa az, mellyet elő hoztál? Ebben: *follyon*, hol a' gyökér?
- 335 Éz-e *fol*, vagy pedig ez: *foll*? és hol a' nyomosító? Valljon ypsilon-e, vagy *ly*? A' gyökér se *fol*, se *foll* nem lehet; mert annak *foly*-nak kell lenni. 'Sígy se te magad, se *l*-lel nyomosító nem lehetsz. Magad nem; mert a' gyökérhez tartozol: az *l*-el nem; mert nélküled akkor is hiányos a' gy[ö]kér; a' második *l* pedig minden esetben fölösleges.
- 340 Vagy talán ohajtanád, hogy így irjanak: *foly-lyon fogy-gyon*? Ugyan szépen járnánk. El lehetne rólunk mondani, hogy sokkal is keveset jelentünk, a' mitől, tudom, te is irtózol. De ha mindjárt úgy volna is, mint
- 345 te állítod, én már sokkal több példákkal bizonyítottam meg alkalmas voltomat, hogy sem neked ezen csekélységért helyet engedhetnék.

Y

- Igy hát oda van már minden értékem, minden tisztességem! De legyen, ha már meg kell lenni: nem ellenkezem. Hanem leendő bátorságomúl esküdjél meg nekem;
- 350 mert tartok tőled, hogy valamint most a' ragasztékból kitöltél engemet, úgy a' törzsökből is kiszorítasz utóbb, azért esküdjél meg nekem, hogy megeleghszel mostani nyereségeddel, és nem háborgatsz többé.

A

- Esküdjél meg: mink is azt kívánjuk. Lépj előre, 's
- 355 esküdjél utánam[.] (*Jott elő áll*) Én —

Jott *utána*

Én Jott Kristóf —

A

Esküszöm az [é]lő magyar világra —

J

Esküszöm az élő magyar világra.

A

360 És annak minden íróira —

J

És annak minden firkálóira.

A *fejét csóválja*

Öregére, és aprajára —

J

Öregére, és aprajára —

A

Hogy Y bötü t[á]rsamat.

J

Hogy Y bötü társamat — (*félre*) O a' lelkemet!

A

365 Semmiféle törzsök nevekben, vagy igékben.

Jott

Semmiféle törzsök nevekben, vagy igékben —

A

Se nappal, se gyertya világnál —

J

Se nappal, se gyertya világnál, se lámpásnál —

A *boszonkodva*

370 Istentelen rossz állat, nem tudsz figyelmezni? Se
nappal, se gyertya világnál —

J

Se nappal, se gyertya világnál —

A

Nem fogom háborgatni.

J

Nem fogom háborgatni.

A

375 Papiros engem úgy segéljen —

J

Papiros engem úgy segéljen —

A

'S a' híg barna lé!

J

380 'S a' híg barna lé! (*Hátrább áll*) A' mit esküdtem,
híven meg fogom tartani, és átkot mondok ezennel mind-
azokra, kik gyökér szavakban engem lágyítónak vesznek.
Gyűlölöm az olyan otrombát, ki nem irtózik irni:
385 *il-jen, ol-jan*, 's több képtelenségeket. Utálok azt is,
a' ki olyan ragasztéknál is közbe vet, hol nem vagyok
szükséges, úgy mint: *szekér-je, ígéret-je*; *szekere, ígérete*
helyett. És így te a' gyökérszavakban fogsz uralkodni
választott bötütársaid mellett; én pedig azokon kívül
csak nem valamennyi mellett, és reménylem, soha ezután
nem ütközünk össze.

Y

390 Békéljünk meg hát Isten' nevében, 's talán ha mink
lecsillapodtunk, többi veszekedő társaink is példánkat
követik[.]

Y, és Jott megölelik egymást

(A' többiek *Éljen-t kiáltoznak nek[i]k, és nagy örömmel
jölemlvén kiviszik őket*)

X *lassan kikullogván*

No ezek szépen megbékéltek itt a' nyolczad réten de
nem tudom, hogyan lesznek máshol; mert vajmi nehezen
enged ez a' magyar egymásnak is; pedig mi volna neki
jobb a' jó egyességnél?

(*elmegy*)

AZ
ELBÚSÚLT DEÁK

[1824]

[VÍGJÁTÉK HÁROM FÖLVONÁSBAN]

SZEM[É]LYEK

KOROM }
KÉTSÉG } törvénytudó ifjak
ROJTOS }
KUTASY[,] Falusi Jegyző
JULI, Leánya
PETI, Kocsisa
Egy Alföldi Juhász
Egy Paraszt, és Felesége

[ELSŐ FÖLVONÁS]

Korom' szállása

Az Asztalon egy Irás hever. Korom búsan ül mellette. Kétség jő, 's gúnyosan hajtogatván magát, végre egy szegletbe leül. [E]gy üdeig csendesen ülnek. Korom az Irást több ízben fölkapja meg leteszi. Rojtos belép

Rojtos Koromhoz

Isten megáldjon Szent Öcsém! hogyan vagy!
(*Kétség elejbe áll, 's csendességre inti*) (*Kétséghez*)
Hát téged mellyik Belzebub hozott ide[?]
(*Ismét csendességre inti*)

Megbódultatok?

Kétség nagy nyomossággal

Hallgass.

Rojtos

5 Fultál volna meg. Nem tudsz okosb szót mondani?

Kétség

Hallgass, ha mondom. Itt a' hallgatás országa van ma.

Rojtos *boszonkodva*

Vessz meg oktalan: nem bajlódom veled[.] Hanem Korom, az ilyen adtát, szólj te már, vagy megbotozlak.
10 Mí a' mennykő ütött beléd[.] hogy [o]lly bús vagy mint a' leforrázott kuvasz.

*(Korom némán oda nyújtja az irást. Rojtos olvassa.
Végre nagy nevetéssel leteszi.)*

Rojtos

Ha ha! bizony gonosz hír ez neked szegény Korom Matyi.

Korom

Megvert engem mind a' három Isten. Meg úgy, hogyan nem még embert soha.

Kétség

15 No hála a' szent Égnek[,] még is már szavát hallom. Veszett legyek, ha nincs fél órája, hogy itten vagyok, 's most hallom legelsőször szavát. Tehát most érted már Barátom, hogy ő Kegyelme silentarius. Azt is tudod,
20 hogy a' szegény [ü]gyésznek, ha hallgatása van, legott van éhe, szomja[,] heve[,] hidege; mert így tanítja ezt bölcs Kelemen.

Korom

Ne háboríts föl. A' mi már esett, legyen meg, engem még sem ronthat el.

Rojtos

25 De már beszéld el[,] mint történt bajod? Legalább ne vessünk, ha nem örülhetünk.

Kétség

Kíméljük őt. Majd én elbeszélem. Csak szárazan; mert ékességre nincs szükség: magában is ékes a' dolog. Előbeszéd gyanánt szolgálhat az, hogy egy fiatal özvegy Aszszony' pörét vállalta föl, 's az özvegy nem rút.

Rojtos

30 Úgy e? Hát az az én csendes Korom Matyim hálóba is került.

Korom

Bohó vad ember, háló az neked, ha én bajában az elhagyott özvegyet, és kisdéd árváját segítgetem?

Kétség

Mikor én beszélek[,] hallgatás a' dolgotok. —

Rojtos

35 Hogy is ne? Szólj csak, szólj setét szemű. De ha rosszszúl
beszélsz levágom nyelvédet[.]

Kétség

40 Ne olly mohón. Itt köztünk csak egy van a' kinek
levágták nyelvét, 's én az nem vagyok. De folytatom:
az özvegnél hagytam el. Annál az édes kedves özvegy
Aszszonykánál. Az urfi tán előre is *de quota litis* vége-
zett[.]

Korom

Orczátlan, még mit nem tudsz költeni?

Kétség

45 O Még sokat. Gondold el mit teszen. Körmére ég a'
pör, 's ő kegyelme kifogást tesz, 's azt állítja, hogy azon
ítélet, mellyben az özvegy keresete megtagadtatott, azon
ítélet ugymond nem helyes; és nincsen ereje, minthogy
a' Birák teljes számmal nem voltak annak hozásakor.
Hozzá adja, hogy ő akkor a' T. Táblánál hites Jegyző
50 lévén tulajdon szemeivel látta, hogy a' kilenczedik Biró
a' pör vitatását végig szunnyadozta, 's csak az elítélte-
téskor ébredt föl, mikor szinte tő szomszédja egy rette-
netes tüszszenéssel az egész táblát megrendítette.

Rojtos

Ha ha, südő ügyész Uram! Bizony bolondúl kezdte
mesterségét.

Korom *boszúsan*

55 De hát mi most irányotok? Meg akartok-e e' kaczajjal
ölni, vagy vélitek, hogy az vigasztal engemet? Hah!
menjete. Kaczagjatok egy kihalt törzsök fölött, melly
meg nem hallja gúnyol[á]stokat. Nekem magány kell,
hagyjatok magamra.

Kétség *hidegen*

60 Rojtos Gyerünk

Rojtos *Koromhoz*

Nem úgy Barátom, most téged magadra hagynunk nem lehet, nem illik. De megbocsáss[,] hogy illy hangon beszélék[.] Hiszen, az ördög lelkét is! tudod vigasz valánk még eddig, 's hirtelen nem szokhatunk a' búra[.]

Korom

65 Nem! nem is kell. Vígán leszek, hogy vigságom' szava végig fog a' pusztákon hangzani. Kibujdosom, 's bejárom a' világ ösvényeit, és víg leszek, hogy víg tekintetemtől elborzad még a' legjobb ember is. Vígán kelek, vígán fekszem, de ezt nem akarom köszönni senkinek. Víg-
70 ságomat szivemben hordozom.

Kétség *Rojtoshoz*

Lásd ilyen ám[,] a' kit megvert az Isten.

Rojtos *Koromhoz*

Látom bajodban még te dölfösebb vagy. De már el-
hagysz bennünket, talán iszol velünk utolszor búfelejtőt.

Korom

Én búfelejtőt?

Rojtos

75 Igen, bizony, 's vagy azt is megveted? Tudod mit mond a' nóta:

Itt a' pohár, itt a' bor
Vigasztal ez mindenkor!

Korom

80 Jól van! tehát még azt is megteszem. Hiszen most minden hozzám illhetik. Hol a' szurtos gaz emberek tanyája van, hová csak a' szükségét szenvedő tekint be, 's f[é]lve vesz szállást, oda, oda várjatok, megláttok ott ma még.

Kétség

85 A' „Csóka” vendégház is majd igen olyan: csoportba járnak benne a' ragadozó állatok, 's ha tán elvétve lép be egy jó tisztes ifjú, [a]kkor is én vagyok az, 's Rojtos egy gaz ember.

Rojtos

Czudar te! azt is éntőlem tanultad[.] (*Koromhoz*)
No hát Korom mit gondolsz, jöhetsz e?

Korom

90 Minden bizonynyal: félóra mulva ott leszek.

Rojtos

Kezet rá!

Korom *kezet nyujt*

Itt kezem. Most Isten véletek! (*Kétség Rojtos mennek*)

Korom *magányosan föl, 's alá jár*

85 El hát, csak el kell mennem; csufnak itt úgy sem maradhatok[.] Fölköttem az inség' pal[á]stját. 'S itt is mit hagyok? Rongyot, pókhálót, egy pár szúnyogot, 's nyomorúlt kezemnek firkálásait. Avagy mi van még hátra? . . . Úgy bizony! Meg kell ma még békélnem evvel is[.] (*Egy falon függő kép felé menvén*) Jer, jer le csábító kép, jer le most. Te most is az én Lillámnak képe vagy. (*leveszi*) Hiszen mosolygál egykoron felém, egykor szemembe csillogott szemed a' boldog első ifjúság' korán. (*Nézi egy üdeig*) Ah ékes angyal, így, így leltelek Bodrog' virágos partján, így pirult szép arczodon az élet' hajnala. Ekkép simult el könnyű hóruhád; Imígy omolt el sárga fodor hajad, midőn ölembe hajlott szép fejed. 'S akkor körültem minden elveszett, k[ö]rülem a' világban minden néma volt, csak az hangzott szívem' hullámmain, csak az zengett andalgó lelkemen, hogy boldog, igen boldog vagyok . . . Most vége már, mindennek vége van! (*leteszi a' képet, 's búsan áll sokáig. Egy-szerre mintegy álmából fölébred*)

100

105

110

Vagy mit fogadtam én? . . . Úgy úgy Korom, most
immár férfi vagy. Akkor gyermek voltál; most már férfi
vagy. Most nem szabad már sírnod — menni kell. (El)

Vendég szoba
Kutasy, és Leánya

Juli

Menjünk el innen édes jó Atyám. Nagyon meguntam
115 már e' zajt noha csak másod napja még[,] hogy itt
vagyunk. Látod, nem virágzik itt a' kert közel; nincs,
mint minálunk rét, zengő liget, hol munka közben édes
volt nyugonnom. Társnéim, oh a' boldogok ma már
pártát kötöznek szép virágiból az új tavasznak, mely
120 mezőnkre szállt. Itt a' helyett a' büszke nagy falak
fehérlenek, 's elúzik a' napot, mely még alig mer úgy
is fényleni . . . Szép szép ez is; de most már mind tudom,
mind láttam, a' mit úgy ohajtanak: a' nagy különbség',
's tarkaság' csodáit. Legelt szemem már rajtok, és meg-
125 unta. 'S ez a' csodás nép, ah nem mondhatom, milyen
keserves köztök forganom, hogy testem lelkem el-
vész . . . O Atyám, menjünk el innen, menjünk el hamar.

Kutasy

Szegény Julis, hamar meguntad, a' mit olly igen kíván-
tál látni. Várj, — nem is sokáig késünk: törőd[ö]tt
130 Atyádnak is jobb a' csendes falu . . . Ott nincs fejemben
annyi gond, nem olly bajos lábamnak a' menés csekély
telekek' határin, mint itt a' kövön. Ott el felejttem, a'
mit itt talán haszontalan reménylek . . . Oh leányom, ez
húszad éve már, hogy foly pöröm. De Isten lássa, mit
135 végez velünk. Nem zúgolódom csak hogy már ha itt
vagyok bejárom [ö]smerősimet kik illy ügyemben jötevők
lehetnek. Egy — most nagy Ur — hajdan velem tanúlt
játzott az első ifjúság korában. Talán megösmér, 's
lesz rám tekintete. Akkor megyünk, leányom elmegyünk[.]

Julis

140 Most hát elmégy Atyám megént?

Kutasy

Megént, hogy annál gyorsabban jöhessek.

Julis

Ah csak ne kéne itt maradnom: e' zajos hely, a' sok mindenféle ember . . .

Kutasy

145 Megbántam én is, hogy ide hoztalak, 's szobát vennék, de magad tudod Julis . . . Én nem késem soká.

Julis

Menj hát bizvást, 's ne aggódjál Atyám. Megöröz itt az Isten engemet. Menj, jó szerencse kísérjen.

Kutasy

Isten veled hát. Töstént megjövök. (*el*)

Juli *egyedül*

150 Szegény Atyám, mint fáradoz, miként aggódik, és új gondokat nevel. Pedig mi végre? oh alig vagyon éltenek egy két pillanatja még, 's azt gondja nélkül jobban töltené. Érettem áldoz vég óráiból, nekem kíván ő boldogabb [ü]dőt . . . De hiszen hagyott ő más kincset nekem; mert
155 megtanított túrni, fáradozni, 's a' mit vetett sorsunk, elégleni. Ő mondta, 's példákkal mutatta meg, hogy a' ki gazdag, nem mind boldog az, hogy a' szegény nem mind boldogtalan. De dobbanást hallok. Ki jó . . . Te vagy Peti (*A' kocsis jó*) majd elrémültem.

Peti

160 De már el is hiszem, hogy olyan rémítő vagyok[.] Imént is egy legényt jól meg találtam nézni, s már hajamnak jött, alig hogy a' falhoz mázolhattam.

Juli

Te csak vitézkedel. Azt gondolod, hogy most is falun vagy. Pedig vigyázz; mert ez a' várási büszke nép úgy elver egyszer, hogy meg nem köszönöd.

Peti *vállat vonít*

- 165 Verjen, ha verhet; de mig öklömet bírom, ugyan nem engedek apám' fiának is. Ezt ugyan elaltatám. Úgy oda találtam kocczantani, hogy minden csep bor megindult benne.

Juli

Te gonosz, hát a' részeggel illy kegyetlenül bánasz?

Peti

- 170 Isten fojtsa meg, hát minek iszik többet mint kellene. Nem azért van esze, hogy megigya . . . Aztán nem tudtam mindjárt, hogy rész[e]g.

Julis

Készen vannak lovaink?

Peti

Fölszerszámoztam . . . De ni vendégek jönnek. (*Rojtos, Kétség jönnek*)

Rojtos *beléptében*

- 175 Fogadni mernék Korom nincsen itt (*Körül néz*)
A' barna sátán nincs ám, nincsen itt . . . De nézd, nézd ott a' kamaszt, mint áll egy angyal mellett. Lelkem uccse! Ma jó napunk lesz. Kétség jój hamar, el kell piszkálnunk azt a' törzsököt. (*Petihez*) Hát Fajankó mit csinálsz te itt?
- 180

Peti

Uram, engedelmével, én nem vagyok fa jankó; mert engem Bogár Petinek hínak, és én semmit sem csinálok itt. (*Ez alatt Juli az ablakhoz huzódik*)

Rojtos

185 De hát ha most én azt mondom neked, hogy tisztulj
el innen.

Peti

Arra Bogár Peti azt feleli, hogy nem tisztul el innen[.]

Rojtos

'S Még a' ki Bogár Apádnak bogár lelke volt is! hátha
egyszeriben kipöndörítlek?

Peti

190 Hiszen nem vétettem én az Urnak semmit, mért
bántana engem?

Rojtos

De bogár volt neked még az öreg apád is! Gaz ember[!]
Gyere Kétség, lökjük ki innen.

Juli *magában*

O Istenem, mi lesz ebből. Atyám bár jőne már.

Kétség

195 Hagyj békét az élhetetlennek. Látod már szája is
ferdén áll.

Peti *fölszólva*

Ejnye mennydörgős adta! kinek szája áll ferdén...
Uraim terem' uccse! megharagszom.

Rojtos

Meg e? O hogy a' fészkes manó vigyen el. Kétség, ezt
nem kell tünnünk[.] (*Neki megy, és hurczolni kezdi
Peti megragadja, és az ajtó felé viszi.*)

Kétség *elválasztja őket*

200 Földi az ilyen adtát! tudod e mit csinálsz? Ez Nagy-
ságos Úr, a' ki téged ha akar nyársra huzat, és megsüttet,
mint a' békát.

Peti

De Uram nekem is ott kell akkor lennem.

Kétség

205 No de földi az ördögbe is! nem kell olly mérgesnek
lenned. Jer, igyál egyet. Fiú bort ide!

Peti

Nem kell nekem bor; hanem hagyjanak békét[.]

Kétség

Eh! de hogy nem kell. Igyál, most senki sem bánt.
(*Bort hoznak. Peti hozzá ül*)

Rojtos *hátra üti Petit*

210 Úgy úgy földi igyál, ne gondoldj semmivel. Tréfa volt
az egész dolog. (*Kétséghez*) Lelkem uccse pajtás, majd
megcsúfolt a' kölyök. De te kedvezz neki, addig én amav-
val végezek szépségesen. (*Julis felé megy, a' ki épen ki
akar menni*) Szemérmes angyal, merre olly hamar?

Juli

Éreszszen az Úr! mennem kell.

Rojtos

215 No lelkem, hisz' egy pár szóra csak megállhat...
Oh ez ékes orcza, e' szép kék szemek, egészen elragadják
szívemet.

Juli

Melly szív az, melly csak szép szemet keres, és ékes
arczot... De mit is beszélék? Bocsásson engem mennem
kell.

Rojtos

220 Ne még, ne menjen el kegyes szép angyalom. Engedje
színom azt a' levegőt, mellyből szűz melle vesz lélekzetet.
Hadd halljam azt az édes szózatot, mellyet szeretek,
noha kárhoztat engemet... De nem hiszem, hogy illy

szelíd tetemben olly kemény lehessen a' szív. (*ölelgetni kezdi.*)

Juli kifejtvéen magát

225 Kíméljen az Úr. Egy tisztos öreg Atyám vagyon, kit illy multság meg fog bántani. (*Rojtos hirtelen megcsókolja*)

Juli

Ah a' szemtelen! (*Menni kezd. Rojtos elejbe áll. Bogár ott hagyja a' bort*)

Peti közbe áll

Uram, a' mennykőbe is! már megént nyugtalankodik?

Rojtos

230 Hát téged, ki h[í]tt megént ide? Hogy fultál volna meg születésed' napján! Most ne hetvenkedjél; mert ollyan huszon ötöt csapatok rajtad, hogy ötvenért sem adod.

Peti

235 Ahhoz nekem semmi kivánságom sincsen. Elég az hozzá, hogy itt ne garázdálkodjék; mert az én aszszonyom nem ollyan, hogy mindenféle ember hozzá nyulhasson.

Kétség kiált a Pinczésnek

Hej! fiú, vesd ki ezt a' szemetet. (*Rojtoshoz*) Gyere pajtás, te se vesződjél avval a' finnyás pór leánnyal. (*Juli elkeseredik, 's könnyeket hullat[.] Korom belép*)

Korom

Kétség, Rojtos, melly zajgás ez itt[.]

Rojtos

240 Eh az a' gubanczos fattyú kezde itt otromba szókat ejteni, de majd eldöngetem, hogy rá emlékezik.

Korom

És a' leányka sír.

Rojtos

Ej hagyj el őt. Igyuk m[e]g inkább a' végső pohárt,
és hagyjuk itt e' hitvány pór hadat.

Korom

245 Nem! meg kell tudnom. (*Julihoz közelít*) Szép leányka
mért, o mért van e' könnyű kedves arczodon? (*Juli
fájdalmasan rá tekint, és megént lesüti fejét.*) Te nem
felelsz; de bánatod felel. (*Bar[á]tjához fordul*) Kétség,
Rojtos bizonyly e' remek munkát nektek köszönhetem.
(*Ezalatt Juli, 's Peti észrevétlenül kimennek*) Ekkép
250 kívántok jó napot szerezni, hogy a' szegény ártatlan kis
leány átokkal emlékezzék rólam, 's rólátok? Mért búsít-
játok azt a' jó szívet, melly durva szótól könnyen sértetik,
's mellynek siralmait megszámlálják ott fenn az angya-
lok[.]

Rojtos

255 Hallod te Kétség, hallod, mit beszél?

Korom

Nem úgy Barátom, én veled vidám nem tudok lenni
ha illyeket téssz.

Rojtos *boszonkodva*

260 Ördög, és Pokol! Hát azt ki bírta rád? Jer Kétség,
hagyjuk itt. Egyszerre millyen szentté lenne; de jól
ösmérik immár a' pokol' birái, 's bőrére számot tartana-
nak... Hagyd itt az élnetlent, Kétség, jer velem.
(*Megy. Kétség utána kullog*)

Korom

Kétség te is mégy?

Kétség *hidegen*

Látod hogy megyek[.] (*el*)

Korom *egy üdeig utánok néz*

265 Magam maradtam ismét, és körül vesz a' némaság[.]
mellyel büntetnénk meg gondolatlan állításomért...

Csak az a' kis lányka késett volna még ! De még is egy tekintete vígabbá teve. Egy olly tekintet, mellynek másait rég eltörölték a' setét napok. Én őt talán többé nem láthatom, de a' kérő, 's szánakodó szemek fognak vezetni minden útamon: azok lesznek szívemnek csilagi . . . Most útra hát ! Jó kedv ! ne hagyj el engemet. (el)

MÁSODIK [FÖLVONÁS]

Sík mező

(Korom jő rongyos öltözetben. Egy nagy könyv van hóna alatt. Köpönyege fél vállán fityeg. Meg[á]ll, 's körül néz)

Korom

Könnyen él a' vízben a' hal
's melly az égben dallva szárnyal,
könnyen él a' kis madár.

5 Merre kénye tartja röpdöz,
's mint akarja, úgy süvöltöz
tettiben nincsen határ

Ollyan könnyen élek én is,
bár kikergetett vitéz is;
mert már nincs mit vesztenem.

10 Szél rángatja rongy ruhámat,
Bokrok adnak édes álmat
's a' nagy föld futó helyem.

Pénz zsebemnek nincs terhére,
Gond fejemnek nem vezére:
15 Könnyű lábam, lelkem ép.

Igy megyek, mig meg nem állok.
[Á]lmodom, ha szundikálok.
Ez már lelkem uccse szép!

20 Az ének semmikép nem volna rossz; de vajmi rútúl
hangzik a' gyomorban. Biz' Isten! még ha így tart két
napig, akár az égbe szálljak, oly könnyű leszek. Már
mostan is milly gyorsak lábaim: röpiülni készek . . . kár
25 hogy csuklanak . . . Hanem se' baj! ha könnyen üdvöziül-
hetek, mért zúgolódjám? — Még is üdvöziülni talán
korán lesz . . . és éhes gyomorral! . . . Nem, csak még
egyszer jól lakhassam, aztán nem bánom, üdvöziülhe-
tek . . . De mi az? zörejjeü jö egy nyúl felém. *(Egy nyúl*
baktat el) Hah! jó szerencse! rajta most Korom. *(utána*
veti kalapját, 's nagy ugrásokkal kifut a' színről. Kevés
váratra Kétség jö, 's megáll)

Kétség

30 Azt mondják, nem egészséges az a' várási levegő;
pedig bizony rosszabb a' pusztai; mert most, ha jól
meggondolom, ülnék csak itt le három négy napig, szinte
meg is kellene halnom a' rossz levegő miatt, és itt eltemet-
nének engem a' pusztának férgei . . . Huh ez valósággal
35 ártalmas levegő; mert se ételt, se italt nem foglal magá-
ban. Ugyan miért is jöttem én ide? Korom után megindú-
lok bolond fejemmel, hogy ötöt vissza híjám, és ím mire
jutok. Ha nem látnám azt a' közel lévő falut, előre meg-
halnék éhségemben. *(Megy, és Korom kalapjára botlik.)*
40 Mi ez? Pokol legyen velem, ha ez nem Koromé . . . Sze-
gényt talán a' tigrisek szaggatták össze; mert ki tudja,
nincsenek e nálunk tigrisek? Én legalább kimondhatat-
lanul rettegek tőlök . . . De kalapom most már csak
ugyan böcsületes lesz. Az enyímen úgy is keresztül jártak
a' szelek. *(fölteszi)* Így ni! valahányszor fölteszem, és
45 leveszem, meg fogok emlékezni róla. *(A' magáét leveti)*
Ebben pedig tany[á]zzanak ürgek, és egerek. *(Azonban*
egy nyerges számár jó legelészve mellytől eleinte megretten,
utóbb hozzá megyen) No nézze bár az ember, oly kimond-
hatlanul szeret az Isten engemet, hogy leküldi hozzám
tulajdon paripáját. *(Fülét fogván)* Hát lesz e szélvész,
50 te szép Isten' lova? Gondolnád úgy e, hogy lesz? Mind-
azáltal most egyszer a' nagy ordítást felejtöd el, 's koczogj

velem be a' helység felé. (Más számár is jó, 's mikor
Kétség föl akar ülni hozzá döngöldik. Egy Juhász is jó,
's megáll egy kis távolságban)

Kétség a' másik szamarat észre
vevén

Ah hát többen is vagyunk. Hisz így Uraság lesz egész
állapatom.

A' Juhász

55 Talán szamarat akarsz lopni?

Kétség öszsze szedvén magát

Nem biz én[,] jó földi, csak a' fülét akartam meg mérni.

Juhász

Dejszen eb ugatta kapa kerülő deákja, majd megpán-
tollak, csak el ne takarodjál.

Kétség odább áll

60 'S te pántolsz meg engem? te szamarak' Királya?
(Azonban mindig hátrál) No mivel nem tudod böcsülni
a' tudós embereket, megátkozlak téged szamaraddal
együtt. Megátkozom szamaradnak minden nemzetségét,
hogy azok mindig rossz üdőt ordítsanak neked, és
tövises bojtorjános helyekre vezessék a' te birkáidat.
(elmegey)

A' Juhász kihajtván szamarait

65 Beszélhetsz. Ebb ugatás nem hallik mennyországba.
Ő kegyelme bizonyosan lovagolni akart szamaramon;
de most egyszer járjon az Apostolok' lovain[.] (el)
(Nem sokára Korom vissza jó a' nyulat kezeiben tartván)

[Korom]

70 Csak mondom én hogy jó futó vagyok. Most már
nyulam van, még csak sütni kell . . . De hol az én kalap-
pom? Mi a' tatár! biz ellopták, vagy is inkább cserélték,
mert ím itt hever egy rongyos. Ez még jobb lesz: úgy is
a' garabonczás deák rongyos szokott egészen lenni.

(Fölteszi) Így lépek most az együgyű emberek közé.
75 'S mivel megaláztattam már ennyire, m[é]g jobban meg
fogom magamat alázni, 's garabonczáskodással keresem
élelmemet; de nem ártok senki lelkének is. Úgy fogom
úzni mesterségemet, hogy ha már jól tartottak, 's én
eltávoztam, megtudják, hogy megcsaltam őket, 's hogy
80 embereknek nincs hatalmuk a' felhőkön, és hogy az illy
bujdosó szentet is szint úgy megütheti az Isten' menny-
köve, mint más böcsületes embert. Amott fehérlik egy
kisdéd falu. Az éhség 's szomjuság szava nagyon sürget
belől, most hát oda röpülök a' reménység' szárnyain. (el)

Csapszék

*Egy hosszú Asztal mellett ül két paraszt, és boroz. Másik
végén ül egy Alföldi magyar csendesen egy icc.e bor mellett*

János

Hát Andris öcsém[,] te csak sokat utaztál?

Andris

85 No sokat én. Talán Krisztus Urunk se többet, mikor
a' földön járt[.]

János

Ne mondd azt te gyerek. Krisztus Urunk sok országot
bejárt.

Andris

90 De sokat bejártam ám én is. Végig mentem két egész
vármegyén. Voltam ama' híres neves Alföldön is, hol
annyi a' zsvány fészek, mint itt a' hangyaboly.

Alföldi magában

Ejnye bomoljon meg a' rossz kölyke, mit beszélget
rólunk.

János

95 No hát beszélj valamit arról az Alföldről. Micsoda
emberek lakják.

Andris

100 Haj! lelkem adta, még nem is úgy beszélnek, mint keresztény ember szokott. Nem hallani ott soha, hogy valaki Klázlit, vagy Istiblit mondjon. Világért sem. Hanem bezeg van Kulacs a' Csutora helyett, 's abban olyan a' boruk, mint a' káposzta lé. *(Az Alföldi fejét csóválja. Az öreg jó izűt nevet)*

János

Te már igazán lator fi vagy. Mit tanultál még?

Andris

Ho ho Bátyám, sok volna azt csak elbeszélni is. Ott látni ám piros hasú betyárokat. De rá ne nézzen az ember; mert leüti, mint a' kutyát.

105

János

Az nem jó.

Andris

Bizony nem. De ha egyszer barátságot köthet az útas velük, bezeg van gondja a' tarhonyának, meg a' cziberének. Sajtárral hozzák, mint disznónak a' moslékot: akár megfördjék benne. *(Az alföldi haragosan fölkel)*

János

110 Má az meg jó, kivált éhes embernek.

Andris

Bizonyos, hogy jó. Csak azt nem szenvedhetem bennük, hogy a' kakast hátra kaparónak híják, a' gombócot meg léleklökőnek.

Az Alföldi oda kiált

Hej Atyafi, nem kell hazudni az Alföldiek ellen.

Andris

115 Aztán mi köze kegyelmednek ahhoz?

Alföldi

Csak az a' közöm, hogy én is alföldi vagyok[.]

János *sugva*

Az Istenért, Öcsém, hallgass el.

Andris *az alföldihez*

No hiszen, ha keed alföldi, megént vissza mehet alföldre szerencsésen.

Az Alföldi közelebb jó

120 De nem úgy van ám. Még előbb téged meg is verhetlek.

Andris

Szeretném látni, ki verhet meg engem.

Az alföldi mellben ragadja

No lásd, hát én vagyok az, a' ki hazug lelked van!
Hol láttad azt a' sok zsvány fészket?

Andris

Ereszszén keed el[.]

János *félre*

125 Illyenkor legjobb elsuhanni, mert össze találnak veszni,
's még az én hajamba kapnak[.] (*el*)

Andris

Ereszszén keed el, mondom, mert rosز vége lesz.

Alföldi

Csak az a' vége lesz, hogy most jól elverlek[.] (*Korom
belép a' nyullal*)

Andris

130 Még egyszer mondom, ereszszén keed el; mert hiszem
azt az egyet... (*Huzakodni kezdenek*)

Korom oda lép, félre

Most ugyan föl kell csigáznom eszemet. (*Nagyot kiált.*)
Megálljatok! (*Azok elválnak, 's bámulva félre állanak*)
Ti kik villogó haragos szemekkel öszsze rohantatok, kik
135 vagytok ti a' puszta' hajlékában? Fene vadak vagytok e,
vagy emberi állatok? Vagy a' fekete pornak férgei, kiket
midőn a' felhők ura leszáll sárkány lován, leront és
eltapod hatalmas lábával?

Alföldi magában

Uram teremtőm, micsoda ember ez!

Andris magában

Hej csak el ne verje a' mi gabonánkat.

Korom

140 Még is mit álltok olly dühös képpel felém? Egymásnak
apját öltétek e meg, vagy egyiketek' marhája megette a'
másik' vetéseit? Vigyázzatok a' számárra; mert nagyon
mohó állat; minél lustább annál többet eszik. De vigyázza-
145 tok legfőképen szemetek' világára; mert ha kikaparjátok
egymásnak szemeit, besetétedik nektek a' föld színe, és a'
nap fénye nem világít többé... Alföldnek gyermeke,
ösmered e az én szózatomat? Ösmered e a' felhőből
szakadottnak szavát? Menj, a' te szamaraid vetésen
legelnek. Megeszik a' szántóvető ember' reménységét.
150 Utánok zörögve huzódik a' kordé. Kerekei az ég felé
állnak, és kiáltják segítségedet.

Alföldi magában

Hogyan van az? Az én kordém föl nem fordulhat.
De még is meg kell néznem. (*el*)

[Korom] *Andrishoz*

155 Te pedig, kit az áldott nap feketére sütött, ki a'
Kédaritáknak sátorában lakozókhoz hasonlatos vagy,
nincs e Isten áldása a' te házadnál? Van e aludt tejed, a'
mi megnyihitse a' sárkányon ülőnek szomjúságát?

Andris

Van Uram, mindenem van; mert megáldott az Isten.
Menjen házamhoz. Öcsém elkíséri. Feleségem otthon
160 mindent fog adni, csak kímélje meg szőlőnket, és vet[é]-
seinket . . . Hé Pali gyere be[.] (*Pali jő*) Kísérd el ezt
az Urat az én házamhoz.

Korom

Az pedig nem fog elkísérni engem, hanem előre megy
gyermeki ártatlanságában, és hírül viszi a' tizenharmadik
165 deáknak jövetelét, kit a' setétség' birája letaszított forgó
kerekeről, hogy pusztítója lenne a' szántók' telekének,
's rettentője a' barátságtalan embereknek . . . (*A' gyermek
ell[á]vozik*) És te megmutatod innen hajlékodat.

Andris

Szives örömetst Uram; de haza nem mehetek; mert
170 dolgom van.

Korom

Mit tudósítasz engem dolgaidról? Nem látom e én
szivednek titkait? Avagy nem vagyok e tudós minden
ügyeidben? . . . Szőlődet reggeltől fogva hevítik a' napnak
sugárai. Délszakra görbülnek fekete tőkéi.

Andris

175 Uram, engedelmevel az én szőlőm egy kicsint délszakra
fekszik, egy kicsint meg nem; mert egy mély völgy vagon,
melly épen éjszakra út.

Korom *magában*

Tüzes Villám, még majd benn is sülök. Hiszen itt mind
délre fekszenek a' szőlők. Hogy azt a' völgyet észre nem
180 vehettem!

Andris

Ott az én éjszaki völgyemben igen roszt bor terem.

Korom

185 És abban a' te éjszaki völgyedben setétség lakozik.
Korán meglátogatják azt az őszi derek, és későn hagyja
el a' szakálos tél' fagya. Hidegen süvöltenek fáin a'
fagylaló szelek. Szőlő szemei kemények mint a' kő.
Éhesen száll rá a' seregély; de megcsorbúl orra' kemény-
ségén. Háromszor vág neki mérgesen; de a' szőlő szem
nem enged vágásának. Akkor borzadva megrázza szár-
nyaait 's tovább röpül a' völgy' szellőivel.

Andris

190 Már az igaz, hogy azt a' szőlőt még a' madarak is
kerülik.

Korom

Azért támadjon föl az okosság elmédben. Vedd kezeidbe
öreg apádnak éles fejszójét[.]

Andris

Uram, éppen tegnap törött el.

Korom *őszszeszedvén magát*

195 Vedd kezeidbe mondom, és vidd el a' kovácshoz. Nagy
erő lakik annak karjaiban, és kalapácsában. Az őszsze
fogja forrasztani eltörött fejszédet. Akkor menj el, imádd
Istenedet és állj meg a' völgy fölött. Látni fogod ott a'
sok haszontalan fákat, és bokrokat, mellyek hideg
200 árny[é]kot vetnek tőkéidre. Azokat vagdosd ki fejszéddel,
vagdosd ki a' haszontalan tőkét is, mellyek keserű
nedvekkkel rontják meg hegyi boraidat, és nehezítik
lelked ösméretét.

Andris

Biz Isten! már sokszor magam is gondoltam.

Korom

205 Vagdosd ki azért őket, és ültess helyeikbe gyümölcsös
ágakat. Izzadságod mossa fáidnak gyökerét, és tegye
termékennyé végső napjaidra. Majd gyermekeid, és uno-

káid pihennek alattok, örömmel nyulnak a' gyümölcs
miatt legörbült ág felé, 's mikor megrakták minden
210 ed[é]nyeiket, még eljönnek az égnek madarai, és eleget
találnak a' fáknak tetején.

Andris

O vajha úgy lehetne.

Korom

's Bizonnyal úgy lesz. Hanem mondom neked, faluban
lakozó, [m]áskor korábban ébredj föl a' napnál, és a'
215 Csapszék' homályában ne mulatozz soká; mert az meg-
lapítja erszényedet, és hosszabbítja kezeid' munkáit.
Hanem siess jószágaid felé, 's mikor a' verőfény föltűnik,
fáradva lásson tégedet a' kapált szőlő végén . . . Most jer
mutasd meg hajlékodat, és siess dolgozdra. (*elmennek*)

HARMADIK FÖLVONÁS

Andris' lakása

*Az Asztalon egy darab kenyér, és egy tál aludt téj áll.
Korom belép*

Korom

Eljátszottam első játékomat, 's fejem már is k[á]búl
belé . . . De a' hol terített asztal van, ott nem sokat kell
monologizálni. *(Az Asztalhoz megy)* Az áldott aludt téj!
Ennek bizony nem igen örvendek. Jó, jó, mikor más is
5 van mellette; de így nem igen van hozzá ízletem. *(Kikiált)*
Hej Menyecske! Evvel már szelídebben kell beszélnem
mint Urával; mert elijed tőlem. *(Az Asszony bejő)* Szép
Menyecske! nincs más ételed? Mert az aludt téj csak
10 akkorra való, mikor fergetegtől lehet tartani; most pedig
csendes üdő vagyok.

Az Asszony

Van még t[e]gnapról egy kis mákos rétesünk, ha tán
az tetszenék.

Korom

Oh eszem a' lelkét! hisz az nagyon jó lesz. Hát valami
kis inni való, a' mi lemosná a' port az ember torkáról . . .

Asszony

15 Van egy kulacs borunk. Magunk termése. *(A' Rétest
az asztalra teszi)* Tessék. Majd a' bort is mindjárt be-
hozom. *(Elmegy)*

Korom

Jól van biz ez. Csak mindig így legyen[.] (*Eszik*) Hah! hisz' Uri[a]s étel ez, jobb mint az ügyészi kenyér.
20 (*Az Aszszony behozza a' bort, és hirtelen kiszalad*) Millyen fürge gazd' aszszonyom van. No Matyi, csak egyél ám, mert Isten tudja, mikor férsz így hozzá. (*Eszik*) De már be kell csipni a' Krisztus véréből is. (*Iszik*) Hatalmas egy ital. Éz már vérré válik, mint barátban a' lencse.
25 (*Megént iszik*) Bizony jó. (*Még egyszer iszik*) Bizony mondom, nagyon, nagyon jó . . . Leteszem rongyos szárnyamat is; mert szokatlan hevülés terjed tagjaimon. (*Leteszi köpönyegét, és a' nagy könyvet*) Fekügyél le te is vén bocskor, nincs szükségem reád. (*Fölkel*) Most, most
30 egészen jól vagyok. (*Az Aszszony sompolyogva bejő, és hallgat*) Fejem tele vagyok nagy gondolatokkal, és szívem üres minden érzésektől[.]

Az Aszszony magában

Tatár vigye, [h]iszen olyan ez mint az ember. Aztán azt mondja, hogy üres szive van. Oh Istenem, én úgy
35 sajnálom őtet.

Korom

Üres, mint az én erszényem is.

Az Aszszony magában

O még erszénye is van[.]

Korom

De mitől szédeleg fejem? Hej! (*A' mint vissza fordul az Aszszonyba ütközik. Az ijedve hátra ugrik, és sikolt*)
40 Majd össze ütköztünk. Szép menyecske vess ágyat az én könyvemnek: nagyon alhatnék[.]

Aszszony

Guta üsse meg. Hát az is alh[a]tn[é]k[.] (*Ágyat vet*)

Korom *félre*

Bizony alhatnék; pedig még nagyon is; mert urának
esze aligha el nem ázott.

Aszszony *megvetvén az ágyat*

45 No hát alügyék. Vetve az ágy . . . Nagyon szeretném
tudni, mit álmodik.

Korom

Úgye? Majd elbeszélem, csak fektesd belé.

Aszszony

Nem, én nem merek hozzá nyulni. Azt mondják hogy
az ilyen könyv elégeti az Aszszony' körmeit[.]

Korom *félre*

50 No jobb is lesz hát, ha én teszem belé: megtalálná
ösmerni hogy a' hármas História. (*Fölveszi a' könyvet,
és az ágyba veti*)

Az Aszszony *figyelemmel nézi őt*

Isten bocsásd meg! . . . Ha jól meg nézem ezt a' felhő
kergetőt, úgy látom, hogy nem rút, 's olyan szép szo-
morú szemei vannak.

Korom *az Aszszonyhoz*

55 No hát tudod e mit álmodott az én könyvem? . . .
Azt álmodta, hogy most ül mellém[.] (*Leül vele a' padra*)
és beszélj nekem valami szép történetet.

Aszszony

Oh én nem tudok semmit is.

Korom

De hogy nem. Csak gondolkozzál . . . Nem szeretné
feleségem lenni?

Az Aszszony *félénken elhuzódván
tőle. Magában*

60 O Istenem bár megszabadulnék, már félni kezdek tőle[.]

Korom

No csak, ne huzd el magadat. Mit gondolsz, szeretnél e feleségem lenni?

az Aszszony

Nem biz' én; mert magasan jár a' felhőkben, és ott pihenni sem lehet.

Korom

65 De akkor nem járnék felhőben; hanem itt maradnék veled. Hát úgy szeretnél e?

Az Aszszony

O nem, [h]iszen van már uram, nekem mást nem szabad szeretni.

Korom *megfogja kezeit*

De hátha most én megeszlek tégedet?

Az Aszszony *ijedve*

70 Jaj Istenem! Pali, Pali segíts. Engem meg akarnak enni. (*Pali bejő remegve. Az Aszszony kirántja magát Korom' kezeiből, és futtában ledöntvén a' gyermeket kifut. A' gyermek nyöszörögve kimász.*)

Korom *egy kevés szünet után*

75 Korom! Korom. Ez nem jól volt téve . . . Fejem szivem forr . . . De üdeje, hogy eltisztúljak; mert szép szerével kalodába tesznek, vagy megégetnek, mint egy boszorkányt. (*Fölveszi a' könyvet, 's köpönyeget*) Isten veletek hát ti csendes szögletek. Isten veled megürült kulacs.

Liget

Kutasy, és leánya jönnek

Kutasy

No lásd, leányom, itt vagyunk megént.

Julis

Oh itt Atyám, 's én itt nagyon szivem szerént vagyok.
Miglen te a' magas nyárfák alatt eljáród kedves útadat,
80 én majd kosárba gyűjtöm a' virágokat, 's mikorra vissza
térsz Atyám, kész lesz a' koszorú.

Kutasy

'S Kinek fejére szánod azt?

Julis *atyjához simulva*

Atyám!

Kutasy

Titok van szíveden?

Julis

85 O Atyám! Majd ősz hajadra illetem, 's te akkor meg-
áldod kezeimet, és a' koszorút.

Kutasy

Nem nekem való a' koszorú leányom; de azért én meg-
áldlak tégedet; mert elég koszorú nekem a' tisztesen
őszült haj, és a' te jószágod. Nem is kívánom titkodat.
90 Menj, fuss vidáman a' rét hímzetén. Kösd tiszta kézzel
a' fris koszorút. Kötözd belé legszebb reményidet, az
ifjuság' gondját, 's örömeit. Kötözd belé forró vágyódá-
sodat: de kösd belé a' szív szemérmet is, a' csendes elmét,
Istenben bizást. Oh így dicső lesz a' te koszorúd. A' föld
95 virága hervad, a' remény ritkán érlel boldog valósodást.
Eljönnek a' késő setét napok, szét szórják az élet örömeit,
's csak gond marad még, 's bús emlékezet. Akkor ha
Istenedben bízni tudsz, vigasztalódás nélkül nem maradsz..
Menj hát, menj, és kösd meg koszorúdat, 's örülj, mint
100 az angyalok örülnek; kiket azért teremtett az Isten, hogy
boldogok legyenek, és boldogíts[a]nak. (*Ezalatt kimennek
a' színről. Kévés üdövre jő Korom*)

Korom *lerakja egymását*

Ez is meg volt, 's én nem vagyok nyugodt. Hiába
eröltetem vígságra lelkemet: nem bírja meg sorsom'

csapásait. Más életet kell hát választanom . . . Fogadj el
105 engem csendes szép liget, hozd csillapatba habzó keble-
met. Oh rég — miulta csuffá lett nevem, nincs nyúgo-
dalmam, álmom elveszett. (*Leveti rongyait, és tisztessé-
ruhában áll elő*) Hajoljatok reám zúgó fák' lombjai, te
110 és sokat, nagyon sokat felejtani. (*A' könyvet veszi*) Te,
mellyel én embert csábítani jöttem, fejemnek alja most
te légy, és szenderíts el annyi gond után. (*Lefekszik a'
könyvet feje alá tévén. Nem sokára Julis jó a' koszorúval.*)

Julis

Kész már a' koszorú. Illatozó, és díszes mint a' völgy
maga, mellyből szedém . . . De ah az nincsen itt, kinek
115 fejére tenném; meszsze a' nagy városban lebeg hiúság
szárnyain . . . O nem, még sem volt ő olyan mint a'
többiek. Arczán a' titkos búnak fátyola homályt vont,
és eloltá az öröm' sugárait; de szép szelídség fénylett
homlokán. Megszánta ő keserves könnyemet, és eltörölte
120 a' részvevés' szavával. (*Észre vevén Korom' alvását*) De
hah! teremtóm, Istenem ki ez? Alvó magányos rétünk
lágy füvén. (*Közelebb megy, 's megösmervén egy kevéssé
viszsza lép*) Alvó, nagy Isten! vagy csalódom e, 's tündér
alak játszik szemem' sugárral? . . . Ó, ő az, a' kit szívem
125 emleget. (*Szünet*) Mivé lettem szegény ábrándozó leány?
Oh fog e örülni, ha én megkoszorúzom őt? Fog e örülni,
ha fölédred, és látja, hogy koszorú van fején? (*Felé megy
's meg vissza ijed*) De ah ha most fölédred, és itt lel enge-
met? O Istenem én olly félénk vagyok. De hiszen örökké
130 úgy sem fog alunni . . . Fejére teszem hát a' koszorút,
és meglesem, mit szól ébredtekor. (*Fejére teszi, és hirtelen
viszsza szalad egy sűrű bokor megé. Korom fölédred*)

Korom

Milly kellemes nyomást érez nehéz fejem? Ágyam
körül a' lelkek járnak e? Vagy ébren álmodom? (*A' ko-
szorú leesik fejéről*) Hogyan? Nem, nem álom ez. Koszo-
135 rúva aludtam én itt, talán egy szánakodó kéztől koszo-

rúzza. (*Fölkel a' koszorúval*) Oh ha van a' ki tudtom nélkül rólam gondolkodik, ha itt kezdődik az én boldogságom. (*Szünet*) De minek örülök így? Láttam e valakit? Vagy megnyertem e üdvösségemet? Fejemen találtam egy
140 kis koszorút. Oh nem sokáig díszlik ez; hamar lefonnyadoznak ép virágai, illatja oszlik, 's elvész örömem. (*Kétség jő, 's megáll hallgatódzva*) De fölkeresem az én koszorúm kötőjét, [f]ölkeresem őt az árnyékos ligetben 's köszönetet mondok vigasztalásáért. (*Indúl. K[é]tség elejbe lép*)

Kétség

145 No csak ne fáraszd magadat. Én koszoruztalak meg saját kezeimmel.

Korom

Hát téged mi szélvész hordoz itt? Aztán te koszorúztál volna meg? Éreztem volna én azt. Kezeidben elhervadnának a' legszebb virágok is, és a' koszorú helyett kórófüzet
150 lenne. De mért jössz te nyomdokimon, hiszen elhagytál engemet.

Kétség

M[e]gbántam aztán. Rojtos is heven küldött utánad. El akart magával vinni, mivel éppen elmegy Pestről.

Korom

Kár volt fáradni én vele nem mentem volna el.

Kétség

155 Gondoltam én is, aztán hogy nem leltelek. A' bujdosásra kedvem jött, 's utánad indultam.

Korom

És elloptad kalapomat.

Kétség

Igen bizony. Majd el is felejtem. Itt a' falun túl leltem, 's gondolám hogy téged úgy is a' kutyák megettek. De ha
160 kívánod, vissza adhatom.

Korom

Ne bántsd.

Kétség

No jobb is szeretem, mert vőlegény vagyok.

Korom

Te vőlegény vagy?

Kétség

165 Igen bizony, úgy nézz szemem közé. Halljad csak itt e' kastélyban vagyon egy agg szépike. Az L-et átugrotta már, 's haj is csak itt amott van szürke vén fején; de pénze annyi mint a' por.

Korom

Sok jó szerencsét hozzá.

Kétség

170 Az[t] beszélük, harmincz esztendeje már; hogy donganak körülé a' világ' fiai, 's egyik se mer bele kapni; mert rettenetes apró két szeme van, 's az egyikkel nem lát. Azt is b[e]szélik, hogy pogány tíz körme van, akár a' macskának, és mérge, mint a' részeg embernek.

Korom

De te még is csak elveszed őtet?

Kétség

175 El én, ha bele halok is. Kimondhatatlanúl megszeretem pénzét. Meglátod, micsoda pompával fogok én megjelenni. Lehúzó az égnek csillagait, és kalapomra tűzőm, hogy végig ragyogják boldogságomat. Azt az én édes kedvesemet pedig agyon meg agyon ölelgetem. (*elmegy hirtelen*)

Korom

180 Ez volna hát az a' kastély, hozzám olly közel . . . Oh ha az a' boszorkány kötötte koszorúmat. Akkor szakadjon el,

szakadjon el, mint álnok örömem. (*El akarja szaggatni a' koszorút. Akkor Julis előlép.*)

Julis

Ifjú, ne szaggasd el az én koszorúmat.

Korom *meghökkenve*

185 Oh hát nem hazudtak álmaim, nem csalt meg engem első tekinteted[.] (*Hozzá járúl*) Szelíd leányka, jó angyalom vezetett ide, hogy megvigasztald árva lelkemet. Miként köszönjek én ezért neked? . . . Nem szólsz? de hát tekints rám, oh tekints, különben hinni sem merem, hogy te ajándékoztál meg engemet.

Julis

190 Kísérj Atyámhoz.

Korom

Atyádhoz? És ha vissza űz?

Julis

Nem űz. Ő nem szokta vissza űzni azt, a' kit én vezetek hozzá.

Korom

Jó szív, vezess hát, biztosan követlek.

Julis

195 De ha nálunk egyszer megpihensz, nem fogsz tovább utazni, úgy e nem?

Korom

200 Nem nem megyek többé egy lépést is tőletek. Büszkült remények félre most szivemből, most félre minden magasztalt képzetek! Akármennyit reméltem egykoron, 's gőgös kebellem kértem Istenemtől nem volt az annyi, mennyit most bírok. Vezess leányka, nálatok megosztom a' boldog élet' munkáit, 's örömit. Körötökben elfelejtem a' sors' csapásait, 's ha van gyönyör még életemre szánva,

te add meg azt, te légy megnyugtatóm. (*Andris, és Andris felesége, Peti, 's még néhány parasztok jönnek kapákkal, és ásókkal*)

Peti

205 Hát hol, merre van az a' gonosz ember[.]

Andris

No nem tudom én, ég szítta e föl, vagy föld nyelte el, még csak nyomát sem látom.

Peti

Ej pedig vajmi nagyon kívánnék megütközni vele. Pesten két deákos ember meg akart hurczolni, most azok
210 miatt is számot vetnék evvel. Még gyomrából is kikapálnám az ördögöt.

Andris

Én meg kiásnám mind a' két szemét, aztán vissza kergetném pokol' tornáczába.

Az Aszszony jó

Dejszen ne is beszéljeteK; mert abból semmi sem lesz.

Andris

215 Mít tudsz te hozzá. Aszszony vagy. Hallgatás a' dolgod.

az Aszszony

Épen bizony! Azért is én tudok legtöbbet; mert láttam azt a' deákot a' nótarus szép lányával menni, 's épen most, nézzéteK, ott adja rájok az öreg az áldását.

Peti

220 Veszett legyek, ha az öreg Úr nem jót akar vele.

Andris

De az már sok, már a' szörnyűség!

Aszszony

No nem mondtam én, hogy olyan mint az ember.

Andris

Nagyon jól mondtad feleség, valósággal olyan, mint az ember[.]

Aszszony

225 Csak hogy hamis.

Andris

Úgy e? . . . (*meglátja a rongyokat*) De ni ni! mit látok?

Peti

Ez volt az öltözete. (*Fölveszi*) Akármi legyen, ha ezt kilenczven kilencz mennykő meg nem ütötte.

Andris

Ezt el fogjuk tenni a' faluház[á]ba.

Peti

230 Vagy inkább kiteszszük a' vetés[ek]re, és szőlőhegyekre[.]

Andris

Jól gondoltad pajtás, kiteszszük a' vetés[e]kre, és szőlőhegyekre, hogy még a' felhők is elijedjenek tőle, és a' jégeső ne bántsa jószágunkat.

Aszszony

235 Nagyon jól lesz, azt én is helyben hagyom, és mikor vissza térünk a' faluba, azt kiáltjuk minden felé: Isten éltesse a' szent h[á]zasságot, mert megmenti az országot a' sárkányoktól, és a' garabonczás deákoktól.

A' Karpit lefordúl.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

áth.	áthúzva, áthúzott, áthúzás
Aut. Tör.	Vörösmarty Mihálytól Autobiographiai Töré- dékek MTA Lírai költemények II. Ifjúkori írá- sok K. 721. II.
BÁRCZI	BÁRCZI GÉZA: A magyar nyelv életrajza. Bp. 1963.
CZAPÁRY	CZAPÁRY LÁSZLÓ: Vörösmarty emlékkönyve. Székesfehérvárott 1900.
felv.	felvonás
HELTAI	HELTAI GÁSPÁR: Magyar Krónika. Kolozsvá- rott MDLXXIV. Most pedig újonnan Nagy- Győrben MDCCCLXXXIX.
I. m.	idézett munka
I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei Irodalomtörténet
It	jelenet
jel.	javitva (lásd még az <i>Egyéb jelölések</i> között is)
jav.	kötet
k.	első, második kézirat
K, K ₂	kiegészítés Vörösmartytól. A kiegészítő szó vagy szavak <i>után</i> kettőspont és további ma- gyarázat nélkül használjuk
kieg.	A kiegészítő szavak a kettőspont után követ- keznek
kieg.: [kieg. erre:]	lap, lásd
l.	levelezés
lev.	LUKÁCSY SÁNDOR—BALASSA LÁSZLÓ: Vörös- marty Mihály. 1800—1855. Bp. Magvető. 1955.
LUKÁCSY—BALASSA	VÖRÖSMARTY Minden Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Pest 1863—64. I—XII. k.
MM 1863—64.	
I—XII.	

MTA	A Magyar Tudományos Akadémia, annak könyvtára
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár, annak kézirat-tára
ÖM 1884–85. I–VIII.	Vörösmarty Összes Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. I–VIII. kötet. 1884–85.
r	recto (a kézirat egy lapjának elülső oldala)
RMKT	Régi Magyar Költők Tára
rv	recto és verso (a kézirat egy lapjának mindkét oldala — egy számozással)
sz.	szám, számú
szövegváltozat	A főszövegben véglegesen kialakított szövegtől kisebb-nagyobb eltérést mutató, áthúzott vagy áthúzatlan részlet, sor, szó és az értelmet módosító írásjel a kéziratokban
Tud. Gyűjt.	Tudományos Gyűjtemény
TINÓDI	TINÓDI SEBESTYÉN összes művei. 1540–1555. RMKT III. Bp. 1881.
v	verso (a kézirat egy lapjának hátsó oldala — a rectóval közös számozással)
V	változat, kihagyott részlet változatai
VIRÁG	VIRÁG BENEDEK: Magyar Századok. Második kiadás Toldy Ferencz által. Negyedik kötet. Pesten 1862.
Vty	Vörösmarty Mihály
Vty Akad. Kiad.	VÖRÖSMARTY MIHÁLY Összes Művei. Akadémiai Kiadás 1960-tól. Jelen kiadásunk
Vty Életr.	GYULAI PÁL: Vörösmarty életrajza. 3. kiadás. Buda-Pest. 1890.
Vty Lev	Vörösmarty Levelezése. Kéziratok a MTA kézirat-tárában

EGYÉB JELÖLÉSEK

<i>Dőlt betű</i>	A szövegváltozatok között a dőlt betűs alakok a főszövegtől eltérő változatokat jelzik. Pl. főszöveg: mellyben átkoznom kell a' multakat Változat: mellyben <i><az előbbieket></i> átkoznom kell <i><etik></i> az előbbieket, [Átírva:] a' multakat
Közékezés, hiányjel	Ha a változatban a közékezés tér el a főszövegétől, akkor az eltérő ékezetet az azt megelőző szóval tüntetjük fel. Pl. főszöveg: utána. Változat: utána; Ha a változatban elmarad a közékezés vagy a hiányjel (aposztróf), akkor leírjuk az ezt megelőző és követő szót is. Pl. fő-

- szöveg: látja, tudja Változat: látja tudja —
főszöveg: sorsok' Istene! — változat: sorsok
istene! Ha a közékezés vagy a hiányjel a sor
végén marad el, akkor csak a megelőző szót
írjuk le. Pl. főszöveg: után. Változat: után
- Egybeírás—különírás
Ha a változat csak egybeírás-különírás szem-
pontjából különbözik a főszövegtől, akkor
nincs dől betűs jelölés. Pl. főszöveg: össze-
zavarni — változat: össze zavarni
- < > Ékzárójel
A kéziratokban található áthúzott alakokat
dőlt betűvel és ékzárójellel < > jelöljük. Előtte
kiteszük az áthúzást megelőző szót, vagy
pedig felhívjuk rá a figyelmet így: [E sor előtt
áth.] (áthúzva): vagy: [E sor végén
áth.] A dől betűs és ékzárójelbe tett
szó átjavított alak is lehet, erre külön is fel-
hívjuk a figyelmet. Pl. jav., alatta, fölötte,
előtte, között, átfírva stb. jelöléssel
- { } Összefoglaló
jel
Ha a költő valamely áthúzott szövegrészben
még külön is áthúzott egy-két szót, akkor azt
ugyancsak dől betűvel, összefoglaló jelek közé
tesszük. Pl. <Bor.> <Balázs, kit {a'} {...}
{is a'} is nemes>
- Jav. [Jav. erre:]
Ha a költő valamely alakot átjavított a kéz-
iratában, akkor az eredeti alakot adjuk dől
betűsen, e jel kíséretében: [Jav.] Így csak a
költő javításaira utaltunk. Pl. főszöveg: Töb-
bet [Jav. erre:] Többé
- [] Szögletes zárójel
Szögletes zárójel jelöli a sajtó alá rendező ki-
egészítéseit a főszövegben, illetve megjegyzé-
seit a szövegváltozatok között. Pl. kézirat:
II Jelenés. Főszöveg: [Második] Jelenés Szö-
vegváltozat: ellenünk<re élesült> [Kieg. erre:]
fent gyilkoló vasak
-
<.....>
Olvashatatlan szóalak a kéziratban
Olvashatatlan áthúzott szóalakok a kéziratban

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

Az ifjú Vörösmarty indítékai a drámaírásra

Sajátkezű önéletrajzában (Aut. Tör. 1824.) olvashatjuk: „*Lassanként érezni kezdettem a' költés' belső erejét, 's arra törekedtem munkáimmal. Most készültek némely ódáim, 's apróbb színjátékaim; de egy sem elvégezve. Teslér' biztatása és Kisfaludy Karol' darabjainak előadálása megkedveltették velem a' színjátékokat.*” — A jelzett időszak 1818—1822 lehet.

Az életrajz apróbb színjátékokra vonatkozó részletét itt különösen figyelemmel kell kísérnünk. Ezek száz évnél tovább — 1924-ig, illetve 1933-ig — lappangtak ismeretlenül és csaknem nyomtalanul. Az el nem végzeteknek jelzett apróbb színjátékok: *Nézőjáték. (Tatárjárás után történt eset.)* 1819., [*Rónay és Lóri*] 1819., [*Hajta és Ida*] 1822. és *Szilágyi a' Világosi várban* 1822—23. Ide számítható még az *Ypsilon Háború* első kézírata 1821-ből. Vörösmarty elvégzetleneknek jelzi ezen darabokat, jóllehet pl. a [*Rónay és Lóri*] eredetileg befejezett volt. Hiányzó utolsó lapja előtt a megszakított mondat folytatást jelez, de meséje alapján éppen csak a befejező mondat hiányzik. Ennek az a magyarázata, hogy az *elvégeztség* Vörösmartynál a kidolgozás mélységét jelenti. A felsorolt színjátékoknál hiányzik a később rendszeressé vált, részletekbe menő, hosszabb javítás, többszöri átírás. Ez mindvégig a költő elégedetlenségét mutatja; félbehagyással járhat, és arra vall, hogy az átírást, kijavítást lehetetlennek érzi.

Az apróbb színjátékok említésének egyedüli helye az idézett önéletrajz, kivéve *Szilágyit*, amelyet Teslérrel folyt levelezésében egy alkalommal említ. (1823 január—februári levél CZAPÁRY 154. l.) Stettner sem figyelt fel rájuk. Kazinczy részére megküldött Vörösmarty-életrajzában (1825. december 25.), amely alig több az önéletrajz egyszerű átfogalmazásánál, már meg sem említi őket: „*Lassanként érezni kezdé a költés való szellemét, s arra törekedett műveivel. Most készültek némely ódái és dalai.*”

A nagyobb lélegzetű és befejezett drámák közül 1820—24 között készült a *Salamon király* egyik és a *Zsigmond* két kézírata. Két kisebb színjátékát, az *Elbűsült dédkot* és az *Ypsilon Háborút* 1824-ben ugyan-csak teljesen befejezte.

Az első jelentéktelen adatok mellett igen sokra kell becsülnünk a költő önéletrajzi írásának e részét: „*Teslér biztatása és Kisfaludy Karol' darabjainak előadása megkedvellették velem a' színjátékokat.*”

A székesfehérvári színtársulat 1818-ban kezdett magyar előadásainak híre fővárosba is eljutott. A pesti német színház igazgatója meghívta a társulatot keddi és pénteki napokon vendégszereplésre. Vörösmarty ekkor már a második névet tölti Pesten a Perczel-család házitanítójaként, és maga is tanul az egyetem filozófiai tanfolyamán. A szülőföldről érkező társulat híre gyorsan eljuthatott a költőhöz és az egyetem hallgatóihoz. Stettner feljegyzése szerint (idézett levelében) Vörösmarty 1820-ban látogatta a színház előadásait. Kisfaludy Károly darabjainak híre már korábban is színjátékírássra ösztönözhette Vörösmartyt (1818–19). A székesfehérvári társulat 1819. május 3-án kezdte meg sikeres előadássorozatát Pesten, a már Fehérvárott is előadott *Tatárok*kal. (KISFALUDY KÁROLY: A tatárok Magyarországon.)

A sikerről a bécsi titkosrendőrség megbízottja már másnap sürgős jelentésben számolt be Sedlnitzky rendőrminiszternek:

„Május harmadikán a magyar színészek nemzeti nyelvükön a *Tatárok Magyarországon* című új színdarabot adták elő Kisfaludytól. Az összes magyar szabók, cipészek, szűrszabók, sapka- és csizmakészítők otthagyták műhelyeiket és segédeikkel, tanonczaikkal együtt a színházba tödültek. Mivel ez a nép a magyar nemesség jókora részével együtt még kevésbé fogékony az illem, erkölcs és finomabb modor iránt, s inkább alkalmas az alföldi legegőre, mint egy művelt színházba, azért nem is tudott helyesen viselkedni. Mihelyt az egyik vagy másik színész száját kinvitá és néhány szót szolt, azonnal döngötték a padlót, tapsoltak, éljeneztek és szörnyűséges bravó (vivát) kiáltásokkal halmozták el. Ugyanebben a darabban e szavak fordulnak elő: éljen a szabadság; ezt a tetszetős nemzeti kifejezést a közönség egyszerre felfogta és mintha ugyanazon szócsőből eredt volna a hang, a legkülönbözőbb módokon örömeiket fejezték ki s felhangzott a kiáltás: „Éljen a magyar szabadság.” . . . félő, hogy . . . a német színház a jövőben gyűlöhelye lesz a régi magyar felbujtóknak, mint hajdan a megyei gyűlések és az országgyűlések a Rákosmezén.” (LÁBÁN ANTAL: Kortörténeti titkos jelentések Bécsből a száz év előtti Magyarországról. It 1917. 169. 1. és Századok 1922. 306. 1.)

A színműíró Kisfaludy Károly hatása

Vörösmarty apróbb színjátékainak sorozata Kisfaludy munkásságával állítható párhuzamba, s ez egyben eléggé megbízható időrendet szab meg a korai töredékekre.

A Tudományos Gyűjtemény c. folyóirat a székesfehérvári színtársulat 1818-ban kezdett munkájáról rendszeresen tájékoztatja olvasóit. 1819 áprilisában Székesfehérvárott a *Tatárok*at adják, május 3-án Pesten ugyanezt a darabot mutatják be. A színjáték sikere lel-

kesíti Kisfaludyt újabb darabjai megírására, ami ezután másfél é alatt hat pesti bemutatót eredményez. A *Tatórok* előadása ösztönzi Vörösmartyó a tatárjárással kapcsolatos költeményei (*Tisztül ködéből* . . . c. vers változata, *Rege a' Hajdaniságból*) és a *Nézőjáték* (*Tatár Járás után történet eset*) megírására. A darab főcíme inkább műfajt (nézőjáték = schauspiel), mellécíme a játék idejét, korát jelöli meg. Ezért a *főszövegben a zárójelben lett címet vettük előre*. Naiv feldolgozása miatt ez a mű Vörösmartyó legkorábbi drámatörredékének tekinthető. A szereplők szinte kizárólag véget nem érő monológokban beszélnek, a színváltozások ritkák. A krónikákból vett, átírt szövegrészek terjedelmesek. Trattner a sikeres darabokat már 1819-ben kiadta, így a *Tatórokat* és az *Ilkát* is. Vörösmartyó 1820 tavaszán a következő színjátékokat láthatta: *A kőrők*, *Stibor*, *Szécsi Mária*, *Kemény Simon*, *A pártütők*, 1820 őszén pedig újra a *Stibor*, végül *A tatárok Magyarországon* c. darabokat. (HORVÁTH JÁNOS: Kisfaludy Károly és íróbarátai. Bp. 1955. 19–68. l.)

A fentiek szerint a *Nézőjáték* megírása 1819-re tehető.

A *Tatórok* hatása alatt dolgozik Vörösmartyó a *Nézőjáték* megírása után is. A történetet a [*Rónay és Lóvi*]ban bontakoztatja ki, jóval színesebben, de teljesebben képzeletbeli történelmi háttérrel. Cselekménye Tóth Dezső szerint a *Nézőjáték* továbbfejlesztése és mindkettő magán viseli KISFALUDY SÁNDOR Csobáncának hatását. (TÓTH DEZSŐ: Vörösmartyó Mihály 1957. 28. l.) E drámánál már feltehető a pesti előadások bizonyos ismerete. Figyelhetett Vörösmartyó a kinyomtatott *Tatórokra*, illetve az *Ilkára* is.

Terjedelemben is nagy a különbség a két töredék között. A *Nézőjáték* kézírata 30, a [*Rónay és Lóvi*]é 90 lap. Mindkettő három felvonásból áll, de a jelenetek az utóbbiban jóval hosszabbak, és számuk kétannyi egy-egy felvonáson belül, mint a *Nézőjáték*ban. A másodikban a hosszabb monológokat, illetve párbeszédet rövidebbek is váltják. Jelentős eltérés a második töredék ötös jambusban megírt formája. Vörösmartyó különös szerkezetben használja a drámai jambust és először itt. Ebben Horváth András (Endre) verselési technikáját utánozhatta, amelyet a Tud. Gyűjt. 1817–18-as évfolyama ismertet. (Lásd a jelen kötet 330. lapján.) A költő a kézirat elején feltüntette a megírás évét: 1819.

A harmadik töredék, [*Hajta és Ida*], a költő pesti tartózkodásának kezdeti éveiből származhat. Kisfaludy Károly *A kőrők* c. vígjátékával azonosítható részlete Bokrosné és Ida jelenete. A töredék elején Ida „szerelmeket” olvas, akárcsak Lidi, amikor Margit, az özvegy, számunkéri. Az olvasott mű Ida kezében is: *Himfy szerelmei*. A [*Hajta és Ida*] gyors, fordulatos meseszövése elárulja, hogy szerzője színpadi élmény hatása alatt dolgozott, látta *A kőrők* pesti előadását. E darabot 1819. szeptember 24-én és 1820. május 10-én játszotta a pesti német színházban a székesfehérvári társulat. Első kiadása 1820 júniusában jelent meg. A töredék megírásának ideje nehezen határozható meg. (Lásd a jelen kötet 373. lapján.)

A negyedik töredék, *Szilágyi a' Világosi Várban*, ugyancsak Kisfaludy Károly hatását mutatja. KISFALUDY: Szilágyi Mihály szabaddulása c. színjátékát 1822-ben írta és az 1823-as Aurórában tette közzé, amely — szokás szerint — 1822 őszén már megjelent. A darabot Fehérvárott 1823. május 22-én adták elő. Vörösmarty *Szilágyi*-monológja a fogságba vetett nagy hazafi lelkiállapotát, sérelmei miatti méltatlankodását mutatja be. Vörösmarty a töredéket Teslérnek adta bírálatra, aki keltezés nélküli levelében — valószínűleg 1823 januárjában vagy februárjában (CZAPÁRY 154. l.) — már a mű ismételt elolvasását jelzi. A *Szilágyi* megírását ezek alapján 1822 végére, Görbőre tesszük.

Az *Ypsilon Háború* számos hatásból táplálkozhat, de érdekes, hogy Kisfaludy Károlynak is volt egy később elveszett, *Y és J* címen írt bohózata 1817-ből. E kettőnél csak a közös eredet, a nyelvészeti vita hatása gyanítható, tekintettel arra, hogy Vörösmarty e kéziratot nem ismerhette. SZEMERE PÁL hasonló témájú pályaművet írt *A Jotographus és Ypsilonista* címen 1812-ben, de ez csak 1890-ben jelent meg. (Lásd részletesebben a jelen kötet 538. lapján.)

A befejezett ifjúkori drámák keltezése

A jelen kötet többi drámája határozott, eredeti keltezésű. Keltezésük azonban nem egyidejű a befejezettséget jelző évszámokkal. Így a *Zsigmond* első kéziratát a költő már Görbőn, 1822-ben elkezdte és 1823 kora tavaszán be is fejezte. Az *Ypsilon Háború* első töredékét jóval későbbi javítás kíséri. Az alapozó szövegrészlet a későbbi, mellé írt részletekkel szemben még betű-összevonásokat (*ny*) tartalmaz, keletkezése Vörösmarty önéletrajza szerint is 1821. A végső szövegtől tartalmában rendkívül eltérő. A mellé jegyzett *Előszó* szövege már a végső kidolgozás munkáját mutatja be, ennek keletkezési ideje tehát 1823–24-re tehető, mivel második kézírata 1824-es keltezésű. A második kézirat másolat jellege nem hagy kétséget afelől, hogy az első kézirat hiányzó részei a legkorábbi töredéktől és a végső szövegtől eltérően alakultak, és a másolás idején még rendelkezésre álltak.

Az *Elbüsült Dedk* ugyancsak másolat. Szövege arra vall, hogy az első kézirat Pesten készült, feltétlenül a görbői patvarista gyakorlati év után, tehát 1823–24-ben. A költő keltezése szerint a másolat befejezésének éve 1824. Az első kézirat nincs meg.

Teslér biztatásának hatása

Vörösmarty önéletrajzában hivatkozik Teslér biztatására is, aki drámakísérleteit élénk figyelemmel kísérte. Amint erről a *Zsigmond* jegyzeteiben részletesebben beszámolunk, bonyhádi kapcsolatuk Teslér gyakori bonyhádi vendégeskedésének köszönhető. Teslér állomáshelye 1820 és 1823 között már Pincehely, illetve Máriakécskén.

Teslér világirodalmi műveltségű, erősen drámai érdeklődésű olvasó, műélvező, szerényebb igényekkel maga is írogató káplán. Kazinczy

modorában igyekezett biztatni a kezdő költőt. Saját írásai között említi Martinovicről és Napoleonról készülő drámáit és Egy Idealista c. darabját. Shakespeare, Schiller és Goethe műveit is ő ajánlotta Vörösmarty figyelmébe. Talán e hatásnak köszönhető a korai töredékek között szereplő Vörösmarty-fordítás is: jelenet a III. Richárdból.

Vörösmarty Teslérnek mutatta be először *Salamon király*, *Szilágyi a' Világosi várban* és a *Horvát Zendülők* (utódja a *Zsigmond* első kézirat) c. műveit.

A kéziratok története

A Nemzeti Múzeum 1933-ban Homonnay Rezső színesztől egy Vörösmarty Mihály 1819 jelzésű kötetet vett 260 pengőért — írja Kozocsa Sándor. (Először: KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty Mihály ifjúkori kéziratai It 1936. 212—213. l., másodsor: A Zalán futásának első kidolgozása Az eredeti kéziratból bevezetéssel kiadta Kozocsa Sándor, Bp. 1937. RMKT XLI. 107. l.)

Az eladó szerint a kézirat tulajdonosa: bátyja, Homonnay József újságíró, aki egyébként szenvedélyes kéziratgyűjtő is volt. A háború előtt kéziratokat, régi könyveket gyűjtött és 1916-ban eltűnt az orosz harctéren. Nem lehet tudni, hogyan kerültek hozzá a Vörösmarty-kéziratok. Gyűjteménye egyes darabjait Fülöp ceglédi újságíróval cserélgette. — Halász Gábor szerint ezen a nyomon még felderíthető valami az előzményekből. (Vörösmarty Mihály ismeretlen drámái. Közli: HALÁSZ GÁBOR ItK 1937. 38. l.) — Homonnay József eltűnése után, egy ládában maradt hagyatéka padlásra került, amelyet öccse csak a 30-as évek elején bontott föl. Itt több kevésbé jelentős kézirat között találta meg ezt a rendkívül értékes 175 levélből, azaz 350 (12 × 20 cm) lapból álló, zsineggel lazán összefűzött köteget.

A kéziratok korábbi történetéről azóta sem tudunk többet. E kötegen található a *Nézőjáték* (*Tatár Járás után történet eset*), a [*Rónay és Lóvi*], címtelen jambusos dráma, az *Ypsilon Háború* első fogalmazásának vegyes töredékei — ugyancsak cím nélkül — és a *Szilágyi a' Világosi várban* című töredékes drámaszöveg tisztázata, továbbá a *Zalán futásának* első változata — *Árpád győzödelme a' Titeli síkon* —, *A hűség diadalmanak* első kézírata és több lírai költemény stb. A kötet jelzése: 943. Oct. Hung. (OSZK)

A kéziratot anyagát Halász Gábor és Kozocsa Sándor dolgozta fel. Halász Gábor a drámák szövegét közölte az ItK 1937. évi folyamában, kivéve az *Ypsilon Háború* töredékeit. (Vörösmarty ismeretlen drámái ItK 1937. 38—55, 155—166. és 378—407. l.) KOZOCSA SÁNDOR: Ismeretlen részlet az *Ypsilon háborúból* címmel az It 1940. 34. lapján közli a drámatöredéket; A Zalán futása első kidolgozása címmel pedig a hősi eposz első változatának töredékeit az RMKT XLI. k. 107. lapján. KOZOCSA SÁNDOR adta ki *A' boldog elhalást*, *A' hűség diadalma* első változatát is. Irodalomtörténeti források. I. Bp. 1940. 84. l.

A *Zsigmond, az Ypsilon Háború és az Elbúsult Dedk* második kézirata ugyancsak az OSZK-ban található. A *Zsigmond* első kéziratát (*Horvát zendülők* címen) és a [*Hajta és Ida*] drámatöredéket az MTA kéziratárában őrzik. Az MTA előbbi kéziratainak története azonos *A' bujdosók* című dráma és számos egyéb Vörösmarty-kézirat történetével. Először BRISITS FRIGYES: A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty kéziratainak jegyzéke 1928. című munkájában írta le ezeket a kéziratokat.

Vörösmarty halála után a költő igen sok hátrahagyott irata és könyve Zádor György (Stettner) birtokába került. Zádor, a bécsi semmitőszék tanácsosa, kényes helyzetére hivatkozva, Toldy kérésére (1859) sem volt hajlandó a költő hagyatékába bepillantást engedni. (Lásd részletesen Vty Akad. Kiad. 1960. I. k. 343–344. l. és 1962. 8. k. 350–352. l.) A kéziratok Zádor halála után (1866) szem elől tűnnek. A rajtuk ma jól látható, laponként feltüntetett lila bélyegzők tanúsága szerint a nagyváradi premontrei főgimnáziumban bukannya fel újra. Brisits Frigyes feltételezése szerint a költő fia, Vörösmarty Béla szerezte vissza a kéziratokat, ő ebben az iskolában tanult. A Vörösmarty-könyvtár és a kéziratok végül a költő unokája, Bernrieder Jánosné, Széll Ilona birtokába jutottak (Sopronrátót), aki Brisits Frigyes felkérésére az MTA-nak adományozta őket 1924-ben.

A kéziratok részletes leírását lásd az egyes darabok szövegváltozatai előtt.

Az ifjúkori drámák és drámatöredékek kiadása

A *Zsigmond, az Ypsilon Háború és az Elbúsult Dedk* szövegét Gyulai Pál adta ki *első ízben*, a költő Zádor Györgynél őrzött kézirataiból. (ÖM 1885. VIII. 195–359. és 392–401. l.) A kéziratokat 1911. ápr. 1-én — több más irattal együtt az OSZK Fodor — Gyulai Dánieltől vásárolta meg.

Gyulai a szövegeket némileg korszerűsítette. Elhagyta a hiányjeleket, megszüntette a központozás hiányosságait, a verssorokat nagy betűvel kezdte. Jegyzetei kevés eligazítást adnak az ifjúkori művek kéziratainak megismeréséhez, sokszor félrevezetők is. Így pl. nem veszi észre, hogy a kéziratok, amelyeket közöl, nem első fogalmazások, hanem másolatok, tisztázatok. A *Zsigmond* keletkezését ezenfelül hibásan határozza meg. (Részletesen lásd a kéziratok leírásánál.)

Gyulai Pál kiadási elveit így határozza meg: „A mi a helyesírást illeti, Vörösmarty barátjai azt tették kötelességemmé, hogy alkalmazkodjam az Akadémia újabb helyesírásához, a melynek megállapításában némiképp Vörösmarty is részt vett. E megbízás szerint jártam el... azonban a versekben a *mely*-et *melly*-nek hagytam mindenütt, a hol az hosszú szótagnak veendő.” (MM 1863–64. I. k. 213. l. ÖM 1884–85. I. k. 373. l.)

Tatár Járás után történt eset, a [*Rónay és Lóri*] és a *Szilágyi a Világosi várban* első fogalmazásának töredékeit Halász Gábor az

ItK 1937. évi évfolyamában, az *Ypsilon Háború* első fogalmazásának töredékeit Kozocsa Sándor az It 1940. évi kötetében tette közzé először. Halász Gábor az első két töredéket *Nézőjületek*, illetve *Címtelen dráma* címen adta ki.

Másodszor jelent meg az öt itt felsorolt dráma (töredék) szövege a Szépirodalmi Kiadó centenáriumi kiadásának I—II. kötetében. Címe: Vörösmarty Mihály Összes Drámai Művei. 1955. I—II. k. Az I. kötetben *Szilágyi a' Világosi várban*, az *Ypsilon Háború*, az *Elbúsult Deák* és a *Zsigmond*, a II. kötet végén a drámatöredékek — keletkező-sük valószínű sorrendjében kerültek kiadásra.

A cím nélküli drámatöredékeket a sajtó alá rendezők a férfi és női főszereplők nevével jelölik meg, [*Hajta és Ida*], illetve [*Rónay és Lóra*] címmel. Sajtó alá rendezte és utószót írt a kötethez Horváth Károly és Tóth Dezső.

A cím nélküli drámák ott használt megnevezését vettük át a jelen kiadásba is, a másodiknál azonban a darab szövegének megfelelően a Lóri nevet vesszük a címbe.

A [*Hajta és Ida*] c. drámatöredéket BRISITS FRIGYES dolgozta fel és adta ki először, Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Bp. 1926. c. munkájában. E töredék másodszor jelent meg VÖRÖSMARTY MIHÁLY: Összes Drámai Művei. 1955. II. kötetében.

A *Zsigmond* első kézírata, a *Horvát zendülők*, első ízben a jelen kiadás főszövegében és a szövegváltozatok összeállításában nyert felhasználást. A *Horvát zendülők* teljes szövegének közlésére — a második kézírattól, a *Zsigmond*tól való csekély eltérései miatt — nem volt szükség. A *Horvát zendülők*ről először BRISITS FRIGYES közölt adatokat: A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratainak jegyzéke. 1928.

Az ifjúkori drámák és drámatöredékek jelentősége

Az ifjúkori drámatöredékek és drámák hatása nehezen mérhető. Kevés és elszórt véleménnyel találkozunk a költő levelezésében és a korabeli irodalomban egyaránt. Így a töredékek közül a költő életében csak a *Szilágyiról* (Szilágyi a' Világosi várban) találunk megjegyzést Teslér levelében. (Lásd a Szilágyi szövegváltozatai előtt, a jelen kötet 379. lapján.)

Az első befejezett munkák: az *Ypsilon Háború*, az *Elbúsult Deák* és a *Zsigmond* is csupán első megjelenésük (1885) után nyertek először méltatást. Jelentőségük szinte kizárólag abban áll, hogy sokoldalúvá teszik, bővítik Vörösmarty költői kifejlődéséről eddig kialakult ismereteinket. Sallay Imre írja az ifjú költőről: „Zsenge ifjú korától fogva egy buzgó ohajt, nagy reményt s várakozást táplált hő érzetében . . . Ez volt: a Magyar Színház létesítése Pesten.” (SALLAY IMRE: Igénytelen-rövid vázlatok Vörösmarty Mihály Koszorús Költőnek életéből. 1865. Kézirat. MTA Történel. ívrét III. sz. 267. Megjelent: Diárium, 1947. 33—34. l. Sallay Imre, Ismeretlen feljegyzések Vörösmartyról

Közli: Kulcsár Adorján.) Sallay megjegyzésében erősen általánosítja bár, benne van az ifjú költő lázas érdeklődése a színház és színi művek iránt. Vonzódását e műfajhoz, Kisfaludy Károly műveinek megismerése után, Teslér ösztönzése és Shakespeare hatása egyre erősítik.

A *Salamon Király* előfizetési felhívásában feltűnő, szinte értékelő jelentőségű, a költő megjegyzése 1826-ból: „előbb mint sem hősi költeményhez fognék, *Salamon*, és *Zsigmond* nevű színjátékim készültek, utóbb pedig *Kont*.”

Követve Kisfaludy Károly példáját, számos műfajban igyekezett újat és magyart alkotni: „S legyen bár csekély a lépés, melyet ezek által teszek, kielégít azon reményem biztatása, hogy valamennyire alapul szolgálhatok én is egy tán későbbi boldogabb időnek, mely költésünk e nemére is fölteendi a tökéletesség koszorúját...” (Salamon király előfizetési felhívása Pest, 1826. szept. 4. — MM 1863. VI. 314. l.)

Ifjúkori drámáinak első méltatója GYULAI PÁL, értékelő megjegyzéseit még az általa kiadott három írása (MM 1885. VIII.) megjelenése előtt írja meg 1866-ban:

„A mi *Ypsilon-háború* című nyelvészeti bohózatát illeti, ez annak, aminek írta, eléggé sikerült, mindenestre sikerültebb, mint ifjúkori kísérleteinek bármelyike. A mű személyei betűk, s Verseghy y-na és Révay j-je versengenek egymással, míg végre Révay szerint dől el a dolog. A száraz nyelvészeti kérdést oly élénken, oly komikailag tárgyalja a költő, hogy figyelmünk, jó kedvünk egy percig sem lankad. Majdnem cselekvénynyé emelkedik a vita s a betűk egész szenvedélyel küzdenek. Már magának az eszmének különössége fölébreszti kíváncsiságunkat, s nem remélvén, hogy valami válhassék belőle, annál kellemesebben élvezzük a sikert.” (Vty Életr. 38. l.)

Az *Elbúsult Deák*ról Gyulai a következőket írja: „Hamar otthon találta magát a patvarián is, hol víg élet folyt s a tréfa, elnésség egymást érte. „Az *Elbúsult Deák*” hősei törvénytanonul ifjak, s alkalmasint egy pár patvarista pajtását rajzolta bennök. Egy pár jó genreképi jelenetet találunk e különben gyöngye műben; prózában van írva, melyet az érzemesebb jelenetekben jámbusok váltanak fel, szebben hangzók az eddigieknél.” (Vty Életr. 42. l.)

*Zsigmond*ról a következőket írja: „Meglátszanak rajta újabb olvasmányai, s fejledezni kezd eredetisége is . . . *Zsigmond*jából úgy látszik, hogy nem ismerte még a színpadot és Shakespeare olvasása nem a tragikai conceptio, s gyors cselekvény, az erős jellemzés iránti érzéket fejté ki benne, hanem csak a nemzeti történelem dramatizálásának hajlamát. Nem Shakespeare valódi tragédiáit igyekezett utánozni, hanem angol történelmi drámáit s inkább csak külsőségeiben, egész a színek gyakori változásáig.”

Jelentősebb értékelő véleményt nyújt Vörösmarty ifjúkori drámáiról BAYER JÓZSEF (A magyar drámairodalom története. Kiadja az MTA Bp. 1897.)

*Zsigmond*ról írt bírálatában ellentmondást fedez fel az önéletrajz szövege és az addig ismert ifjúkori színjátékok között: „*Zsigmond*

nevű ifjúkori drámája... éppenséggel nem mondható Kisfaludy-utánzatnak. Sőt kicsinyben Vörösmartynak drámaírói összes ereyzeit és hibáit mutatja... (I. m. 378—380. l.) Bayer észrevétele a hiányzó Kisfaludy-utánzatokra hibáz rá, amelyek csak 1933 után kerültek elő, s amelyekre az önéletrajz így céloz: „Teslér' biztatása és Kisfaludy Karol' darabjainak előadatása megkedveltették velem a' színjátékokat.”

Bayer megemlíti ugyan Kisfaludy darabjai között az Y. J. című bohózatot, de nem hozza kapcsolatba az általa sokra becsült *Ypsilon Háborúval* (I. m. 389. l.): „Kisfaludy Károly... 1817-ben a *Kérőket*, később a Claren nyomán *A pártitűt*ket s a nyelvészeti vita gúnyolására az Y. J.-t írja meg.” (I. m. 301. l.) „... az Y. és J. inkább satira lehetett.” (I. m. 307. l.) Ez a Kisfaludy-kézirat nem maradt fenn. Bayer adata Kisfaludynak Gaál Györgyhez (1820. febr. 8) írt leveléből származik (MM 1893. 6. k. 286.) „Y és J. Lustspiel.”

Bayer véleménye szerint az *Elbúsult Deák* drámai szerkezete hibás: „A Czínke Ferencz idejében divatosá vált egyetemi színjátékok hatása alatt keletkezhetett. Meséjében se egység, se központ.” (I. m. 384. l.) Mégis dicséretre méltónak tartja könnyed prózáját (nem veszi észre a darab második felében a jambikus sorok jelentkezését), a nála először feltűnő népies hangot, nyelvének természetes zamatát.

Az ifjúkori drámák (töredékek) érdemben is jelentős méltatását és az életműben való elhelyezését Tóth Dezső végezte el, kivéve a Szilágyit. (TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. 1957. 27—29, 35—36 és 42. l.)

Véleménye szerint a *Tatárjárás után történt eset* „... helyenként jambusba játszó, prózában írt drámakíséret. A szimpla meseszöveg, igénytelen kivitel, a naiv hazafiaskodás gyermekét hangja arra utal, hogy még a pesti évekből (1819—20) való. Miliójét valószínűleg Kisfaludy Károly *Tatárok* című drámájának szuggesztiója alatt választotta, meséjén Kisfaludy Sándor *Csobánc*-ának hatása érzik.” „... a tatárjárás hazafias tanulságainak elégikus összegezése...” Tóth Dezső jelentős eszmei összefüggést talál e töredék és a [*Rónay és Lóri*] között: „A téma úgy látszik nem hagyta nyugodni Vörösmartyt. A *Tatárjárás után történt eset* motívumait egy címtelen háromfelvonásos jambusos drámában... bontja ki, történeti háttér nélkül, bonyolultabb mesével, de azonos lényeggel... — E drámák átlátszó, rendi szemléletének terméke a nemesi intrikus... (az) aljas szolga — s a két vetélytárs jellemzésének ama tartozéka, hogy míg az egyik harcol a hazáért, a gyáva másik ezt a maga céljai elérésére használja fel... Rónay hősiességének önmagasztalásai nyilvánvalóvá teszik, hogy a közéleti rész, a haza ügye, a harc, a csata világának egyre jobban előtérbe kerülő ábrázolási igénye tolja át a kezdetben szerelmi történetet a hősi epika irányába, így születik meg e témának 1822-ben... már lényegében epikus feldolgozása *A hűség diadalma*.”

Az *Ypsilon Háború*ról Tóth Dezső így ír: „... az oktató-mulattató iskolai diákműfaj termése... A játék felépítése a hitvitázó drámákéra emlékeztet... ügyesen alkalmazkodik a szereplők betű mivoltához,

szellemesen beszélte őket; s meglep az eleven társalgásbonyolítás, a továbbblendító végzavak."

A [*Hajta és Ida*] töredékben a határozott társadalmi irányzatosságát és a reális, életből vett alakok sokféleségét tartja jelentősnek Tóth Dezső: „E kis töredék arról tanuskodik, hogy Vörösmarty a formális, külsőséges hazafiaskodás otthoni hagyományain túllépve már a műveltségben, magatartásban felvilágosult magyar nemesi ideálért lelkesedik; s egyszersmind arról a figyelemre méltó hajlandóságról és készségről, hogy színre vigye a jelen társadalmának alakjait."

Tóth Dezső az *Elbúsult Deák*ban figyelemre méltónak találja a nyelvi jellemzés eszközeinek sokoldalú használatát: „... a jurista deákos, a városi szalonias s a népies, paraszti nyelvrétegeket... tudatosan szerepelteti egymás mellett... s tanusítja, milyen tényleges közelségből ismerte Vörösmarty a paraszti nyelvet." Megállapítása szerint „Vörösmarty a napi élet ábrázolását a humor, a genrealak formálás, a realizmus irányában volt képes megoldani."

A *Zsigmond* Tóth Dezső méltatásában a két részig eljutott drámai trilogia bevezető részeként nyer említést. A második részhez, *A' bujdósókhöz* képest „az ellentét, ami mozgatná a drámát, az a minden politikai motiválástól ment gyűlölet és bosszú lenne, amelyet Zsigmond feleségének... az ifjú Gara pedig szerelmének, Forgács Klárának fogságban tartásáért s apja megöléséért érez... Horvát ellen... Elég ügyesen el vannak hintve azoknak az ellentéteknek a csirái, amelyek majd szembe fogják állítani Zsigmondot a magyar nemesiséggel... e motívumok... egy epikus, trilogiát szem előtt tartó koncepció szülöttei... a dráma egységét figyelmen kívül hagyva... e motívumokkal Vörösmarty... későbbi fejleményeket akart szolgálni."

Legújabbban HORVÁTH KÁROLY érintette az ifjúkori drámák (töredékek) néhány problémáját (I. OK. XIX. k. 1—4. sz. 231—266. l. Munkájának címe: *A klasszikából a romantikába*. Irodalmi irányzatok Vörösmarty pályakezdése idején.) Megállapítja, hogy a nemesi szentimentalizmus nagy szerepet játszik Vörösmarty első drámai kísérleteiben, amelyek KISFALUDY KÁROLY Tatárok Magyarországon és KISFALUDY SÁNDOR Csobáncának hatását mutatják. A műfaj fejletlensége, hagyománytalansága is okozza — véleménye szerint —, hogy a [*Rónay és Lóvi*] romantikus vonásokat mutat, elsősorban a nyelvi fantáziának szabadabb megáradása révén.

A *Zsigmond*ban — amint Horváth Károly megállapítja — már Shakespeare utánzásával találkozunk, annak romantikus formájával, amelyet Friedrich Schlegel ajánlott a napóleoni háború alatt az osztrák költőknek. (WEBER ARTHUR: Shakespeare és az osztrák irodalom. Magyar Shakespeare Társ XI. k. 1918. 159. l.) Schlegel a királydrámák, a történelmi drámák utánzását javasolja a hazafias érzelmek felkeltése érdekében és arra buzdít dramaturgiájában, hogy a shakespeare-i hagyományokat korszerű tartalommal töltsse meg az író. A lassan öntudatra ébredő magyar nemesség körében élő Vörösmarty inkább

csak széles korképet ad *Zsigmond* c. drámájában és csak egyes jelene-
tekben juttat érvényre időszerű tendenciákat. Az uralkodó elleni
fellépését majd csak 1824 után, a hét éven át irt és egyre javított foly-
tatásban, *A' bujdosókban* lesz képes megírni.

Szövegekölzlési (emendációs) alapelvek

az ifjúkori drámák és drámatörédek főszövegének megállapításához.

A jelen kiadásban az eredeti Vörösmarty-kéziratok néhány elkerül-
hetetlen javítására vonatkozó szabályként a következőket követtük:

1) *A színi utasítások* szavait minden esetben dőlt betűvel adjuk,
így a dráma szövegével nem téveszthetők össze. Jelzésükre zárójel-
től használunk, ahol a költő is kitette: általában a több-szavas utasítá-
soknál.

2) A kéziratokban a szereplő neve és a színi utasítások után néhány
esetben pontot találunk. Ezeket a jelen kiadásban egységesen elhagy-
tuk.

3) Betűhív szövegekölzésre törekedtünk, ezért Vörösmarty hiányzó,
mondatokat elválasztó vesszőit, a magánhangzók hiányzó ékezeteit
általában nem pótoltuk. Az értelemzavaró vagy hiányzó írásjelek,
betűk, szótagok, szavak pótlását a főszövegben mindenkor szögletes
zárójelben közöljük. A mondatokat elválasztó pontos-vesszőt, a
hiányzó mondat-végi pontot a feltétlenül szükséges esetben szögletes
zárójelben kitettük.

4) *A sorok számozása.* A prózai sorok számozása a betét-dallal, a
verses sorok számozása a betét-prózával folytatólagosan halad. A szá-
mozásba a színi utasításokat nem számítottuk be. A verses vagy
prózai sortöréseket teljes sorként számoztuk. A sorszámozást fel-
vonásonként újra kezdjük.

5) *Egyes szavak helyredállítása* a kéziratok alapján. Két párhuzamos
kézirat létezése esetén (pl. *Horvát zendülők* — *Zsigmond*, *Ypsilon*
Háború K₁—K₂) az egyes kéziratok esetleges hibáit kölcsönösen egy-
másból javítjuk. Ekkor a főszövegbe a legjobbnak tartott sort vesszük
fel; a másik lesz a változat. Előfordul olyan eset is, amikor az első
kézirat kihúzott szavaiból használunk fel egy-egy szót, előnyben része-
sítve Vörösmarty sajátkezű írását vagy javítását az idegen kéztől
származó szövegmásolattal szemben. A pótlást ilyenkor több esetben
a versmértékben mutatkozó hiány vagy hiba igazolja. Ilyen javítást
kevés esetben és kizárólag Vörösmartynak a kézirat azonos helyén
található versforgácsaiból végeztünk. Pl. *Zsigmond* I. felv. 176. sor:
K₁ Mély csend van, és [Jav. a következő szóra:] én hírt rég nem
vevék.

Főszöveg:

Mély csend van [és] én hírt rég nem vevék.

Ilyenkor a főszövegben a pótlást kapcsos zárójelben adjuk, a szöveg-
változatok közt pedig a szükséges magyarázatot közöljük.

6) A *szövegváltozatok közlésekor* nem hívtuk fel külön a figyelmet arra, hogy az eredeti, kéziratos alakot mutatjuk be azokon a helyeken, ahol javítás, átírás, áthúzás, kiegészítés, két kézirat esetén szövegeltérés található. Ezekben az esetekben Vty (vagy a korabeli másoló) javításait, átírásait, kiegészítéseit, az eltérő szöveget tüntetjük fel, legtöbbször külön magyarázat nélkül. Külön magyarázattal csak a különleges esetekben éltünk (pl. egyes szavak helyreállítása, eltérő kéziratok esetén).

Példa a *költő javításainak* leírására a szövegváltozatok között (*Zsigmond*, III. felv. 1. jel.):

79. K₂ *tsillagom*, [Jav. erre:] *csillagom*,
(Sallay *ts*-t használ másolóskor, Vty visszaállítja a *cs* betűt.)
63. K₁ *és* [Átírva:] *melly*
(Vty a saját szövegén megírás közben javít.)
- 73–74. K₁ [Között áth:] *<és fénye>* *<hol semmivé lön fénye>*
(Vty a megírás közben ismételten kihúz egy-egy sorkezdést.)
113. K₁ *leány* [Kiegészítve:] *leányka*
(A kiegészítést Vty jóval a fogalmazás után írja hozzá, ezt a tinta színe, az írás alakja árulja el.)
Egyszerű eltérés:
133. K₁ *hallgatál* K₂ *halgattál*. [Jav. erre:] *hallgatál*.
(Tehát a másoló Sallay megváltoztatta a múlt időt, Vty visszaállította a K₂ ellenőrzésekor.)
A *szövegváltozatokat* csak a főszöveg megfelelő sorával összehasonlítva lehet használni, illetve eltéréseit felismerni. A szövegváltozatok között a főszöveg sorszámát kövér számjegyekkel szedettük.

Pl. 15. K₁ *a'* [Átírva:] *ezrenként*.

Az egyes kéziratlapokon található sorokat a kéziratral való esetleges összehasonlítás segítésére a főszöveg sorszámainak megfelelő kezdő és végző sorok számával jelöljük a szövegváltozatok között, pl. 1–22. Helye a K₁ 37. r lapján.

*

A *jegyzetek elkészítésében*, az ezzel kapcsolatos könyvtári kutató munkában jelentős segítséget nyújtott *Balogh István* főiskolai hallgató; a latin szövegek fordításában és értelmezésében *Juhász László* kandidátus, krónikafordítónk. Önzetlen segítségükért köszönetet mond a kötet sajtó alá rendezője.

A KÉZIRATOK ÉS SZÖVEGVÁLTOZATAIK

TATÁR JÁRÁS UTÁN TÖRTÉNT ESET

Nézőjáték három fölvonásban
(1819)

Kézirat

OSzK 943. Oct. Hung.

Megjelenés

ItK 1937. 38. és 40–50. l. Vörösmarty Mihály ismeretlen drámái. Közli Halász Gábor. *Nézőjáték* c. Vörösmarty Mihály Összes Drámai Művei. 1955. II. k. 531–545. l. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

Kiadásunk alapja az eredeti kézirat szövege.

A darab *címét* a kéziratban Vty csak a műfaj megnevezése – Nézőjáték (= Schauspiel) – után, zárójelben tüntette fel.

A darab egyetlen, töredékes kézírata az OSzK-ban 943. Oct. Hung. jelzésű kéziratkötetben, a 45. r–56. v lapon található, 24 lap terjedelmű, a kötet egyéb lapjainál jóval kisebb, 115 × 175 mm-es, vágott szélű, szürkésfehér, durva felületű, meritett lapokon.

Vízjele függőlegesen futó, párhuzamos bordákból áll. Egyes lapokon, így a 45. és az 54-en nehezen kivehető, ívelt rajzolat is mutatkozik.

A lapok kétrét hajtva kerültek felhasználásra. Eredeti számozásuk a kötet 45. r lapjától kezdve két rv laponként következnek. A költő által írt számozás egy-egy félzárójel kíséretében a következő könyvtári számozású lapokon, közepén, fent olvasható:

1)	45. r	5)	53. r
2)	47. r	Itt a 6) sz. két rv lap hiányzik.	
3)	49. r	7)	55. r
4)	51. r	Itt – feltehetően újra két rv lap, a 8) sz. hiányzik.	

A könyvtári lapszámozás a hiányokkal nem számol.

A kézirat külső alakja nyomán hozzávetőleg következtetni lehet a *megírás beosztására, ütemezésére*. Amikor a költő hozzáfog egy-egy részlet megírásához, írása még rendezett, a sorok zártabbak, félbenhagyáskor eltávolodnak egymástól. A kifáradás jelentkezésekor néha már a lúdtoll hegye is kopott, másként ír, mint a friss bekezdésor. Néha a tartalmi szempontok is figyelmeztetnek a bekezdésre és félbenhagyásra, ugyanis a megírás közben azonnal javított szavak, módosítandók rendszerint a belelendüléskor és a kifáradás fellépésénél vagy a kényszerű félbenhagyásnál gyakoribbak. Több esetben a tinta színárnyalatának változása, az írás rendezetlenné válása jelzi a félbenhagyást, elüt az újakezdés írásalakjától.

Ilyen szempontok alapján a *Tatár Járás után történt eset* — beszámítva a hiányzó lapokat — feltehetően összesen kb. 11 alkalommal, 11 újakezdéssel és félbenhagyással a következő rendben készült:

1.	45. r	—	47. r	=	4½	lap	terjedelem
2.	47. r	—	48. r	=	2½	„	„
3.	48. v	—	49. r	=	1½	„	„
4.	49. r	—	50. r	=	2	„	„
5.	50. r	—	51. r	=	2	„	„
6.	51. r	—	52. r	=	2½	„	„
7.	52. v	—	53. r	=	1½	„	„
8.	53. r	—	54. v	=	3½	„	„
(9. Itt hiányzik négy lap.)							
10.	55. r	—	56. v	=	4	„	„
(11. Itt újra kb. négy lap hiányzik.)							

Összesen 24 lap. Hiányzik kb. 4+4 lap.

A drámatörredék végig az *ifjú Vörösmarty jellegzetes kézírása*, csaknem fekete tintával, lúdtollal, általában prózában írt szöveg, amely helyenként jambusba hajlik át. (Pl. I. felv. 3. jel. 74—75. 8o. sor stb.) Az írás rendkívül takarékos. *A szereplők neve* többnyire egy szótagra rövidítve áll a sorok élén: Domb. Dom. = Dombosi; Ragy. Ragyi. = Ragyiva; And. An. = Andor; Lóri Lór. Ló. = Lórika; Szépha. Széphi. Szép. = Széphalmi; Nagyfal. Nagy. = Nagyfalusi

Az *írásmodor* 1818—19-re vall: az állandóan összevontan használt *ny* mellett jellemző a *cs* használata összevonás nélkül. A birtokrag hiányát nem jelzi aposztróf.

Helyesírási különösségek

A darab keletkezési idejére jellemző *betűösszevonások* találhatók pl. a 45. r lapon: *valamennyire* (Az összevonás csak az *ny*-re terjed ki.) 45. r megnyugtatja 46. r *reménnyel* (kétszer leírt, összevont *ny*) *Aposztrófok hiánya*, pl. 47. v sorsok Istene 48. v sir ólében 49. r nyilak zápora 50. v Nagyfalvi barlangja

Kivételesen aposztróf is jelöli a birtokrag hiányát, pl. 48. v magányom' reggele

Mindig aposztrófot használ a költő a határozott névelőnél mássalhangzóval kezdődő szavak előtt pl. a' végzetek, a' ki; az *e* mutatószónál pl. e' világon, néha a mutatószó előtt pl. 45. r 'e gondolat; és az *s* kötőszó előtt, pl. 's engem szólíts

A *cs* helyett sehol sem található *ts*, holott ezt 1819-ben az év egy részére datálható versekben, pl. [Miként rebegjen . . .] megtaláljuk. Ebből esetleg a betűösszevonási gyakorlatok hatására lehet következtetni.

Az *ígekölőt* gyakran nem írja egybe az utána következő igével, pl. 45. r föl kereselem, föl kel, el megy

Az egybeírás esetei is sűrűn előfordulnak, pl. 46. r fölतालजा, 46. v megtörténik

Gyakori a *köznevek nagybetűs kezdése*, tekintélyes nevek, tisztelt fogalmak, népek, személyek stb. megnevezése esetén, pl. Magyar, Tátár, Király, Hon, Isten, Herczeg, Haza, Kedves Kis Asszony, Úram, Atyja, Apácza.

Ékezhírbás szavak, elírások:

45. r Tátárok 47. r várunkból, körül, fél holtán, erettem 48. r lépesinket

Magánhangzó kivétel: 48. r bajoktól mentt, 50. r figyelmel

A helyesírási sajátosságok megerősítik a darabnak a *Tatárok Magyarországon* hatása alapján 1819-ben megállapítható keletkezési idejét. HORVÁTH KÁROLY kutatásai nyomán ugyanis a fentiekben egyetemi tanára, Czinke Ferencz helyesírási elveit követi, akinél 1817–20 között tanult. 1820-ig a birtokrag hiányának jelölésére aposztrófot nem használt. Vty Akad. Kiad. 1960. I. 364–370. l.

A darab keletkezési idejére következtethetünk abból is, hogy az 1819-es évszámmal sajátkezűleg jelölt [*Rónay és Lóri*] előgyakorlatának fogható fel, mivel az tartalmában követi, szerkezetében, meséjében, formájában és terjedelmében tovább fejleszti a *Tatár Járás után történt eset-et*.

A Tatárok Magyarországon és a Tatár Járás után történt eset rokonsága

Elsősorban a két történet környezete, a játék ideje azonos. Erre épül a két darab közös írói célkitűzése: a nemzet régi hőseinek, történelme nagy eseményeinek élő bemutatásával a korabeli nemzeti összefogás erősítése.

A Tatárok prologusában ezt olvashatjuk: „ . . . itt, hol eldődünknek nemes tetteik a halandóság örök éjjeléből kiragadtatván, a jövődőknek elevenítve általadatnak: . . . drága hazánkat leggyászosabb állapotjában mutatjuk; midőn megrázatva gyökerében, alig hogy örök romlásba nem dőle . . . ”

Kisfaludy Károly azt várja művétől, hogy „ . . . honi Musánk a hazafit újra felébreszti és fentebb érzésre bírhatja; . . . hogy minden jó magyar ezen képekben magát feltalálja . . . ” (KISFALUDY KÁROLY:

MM 1843. 100. h.) Vörösmarty ezt a nemesi közvéleményt híven tükröző elvet teljes mértékben átveszi.

Meséjében hasonló motívum a hősnőnek a kalandos körülmények között távollevő szerelmes utáni vágyakozása. Emelka, Szádvár urának leánya Himfi Fleket azért siratja, mert tatár fogságba került, s valószínűleg legyilkolták. Lórika — a *Tatár Járás után történt eset* hősnője — a tatárok támadásától őt megmentő ismeretlen lovagot (Széphalmit) emlegeti egyre több vággyal.

Külsőségeiben és kellekeiben is hasonlít a két darab a szerelmesek kalandos találkozásánál. A kun Kobut elrejtí Eleket egy *barlangba*. Később a menekülő Emelkát aljas szándékkal elfogva, ide vezeti. *A szerelmesek a sötétben összetalálkoznak*, először nem ismerik meg egymást, majd a hangot ismerősnek vélik. A szerelmeseket a tatár Orangzeb szabadítja meg s a tatár fővezér (Kajuk) is megkegyelmez nekik (V. felv. 1—2. jel.).

Vörösmarty darabjában a hiányos befejezés csaknem azonos képet mutat: a sötét szándékú Dombosi elől menekülő Lórika *barlangban* keres menedéket. Itt talál rá régi megmentője, Széphalmi, s először hangjáról tartja ismerősnek.

A külsőségeken túl — azonos a két darabban az intrikus szerepe. Kobut és Dombosi egyaránt a főhős szerelmesét kívánják hatalmuk, illetve szerencsés helyzetük segítségével megkaparintani, de kudarcot szenvednek.

Eltérő a két darab történelmi levegője. Vörösmarty főleg a krónikák szövegét írja át a cselekményre. Kisfaludy a tatár hősokeket is szerepelteti.

A Csobánc és a Tatár Járás után történt eset hasonlósága

Kisfaludy Sándor regéi (Regék a' magyar előidőkbenl.) 1818-ban jelentek meg másodszer és egész közvetlenül hatottak az ifjú Vörösmarty mesealkotására, eszmei mondanivalójára. (A Csobánc, Tátika, Somló 1807-ben jelent meg először.) Különösen a Csobánc bizonyos hatása figyelhető meg Vörösmarty darabjában. Gyulafi Rózsa szerelmese, Szentgyörgyi László Kenyérmezején harcol a török ellen. Csobánc vára és a lány megszerzéséért Varjas László cselhez folyamodik: Szentgyörgyi halálának hírére költi. Rózsa a hamis hír áldozatává válik: mire szerelmese megérkezik, bánatába belehal.

A két darabban mindössze *egy motívum közös*, amint erre már Tóth Dezső (Vörösmarty Mihály Bp. 1957. 28. l.) rámutatott, míg a főhős a hazáért harcol, a gyáva nemes szerelmesének és birtokának bűnös megszerzésére tör. Ez a motívum bővebb kifejtést nyer majd a [*Rónay és Lóri*]-ban, amely már részletesebben és sok más tekintetben is követi a Csobánc meséjét.

Lóri nevét a szerző bizonyosan Kisfaludy Sándor *Somló* című regéjéből kölcsönzi, majd átveszi a [*Rónay és Lóri*]-ba is.

MAGYARÁZÓ JEGYZETEK

Tatár Járás után történt eset

Vörösmarty a tatárjárásra vonatkozó *történelmi adatokat* elsősorban HELTAITÓL (Magyar Krónika, Kolozsvár MDCCLXXXIX.) veszi át, aki művéhez — valószínűleg Bonfini közvetítésével — ROGERIUS nagyváradi kanonok Carmen Miserabile és THOMAS ARCHIDIACUS spalatói főesperes História Salonita c. művét használja. Heltai, krónikájának 242. lapján említi: „Vala az előtt egy Rogérius nevű Kánonok Váradon, az tudós ember vala, és ez írta-meg mind ez lött dolgokat.” Arra, hogy Vörösmarty buzgón olvashatta Heltai művét, PERCZEL, MÓR visszaemlékezése is vall. (Egy kis emlékirati jegyzék, kézirat, OSzK Quart. Hung. 1546. sz.) A költő akkori tanítványa arról ír, hogy hétéves korában (1819–20) már parvista és igazi deák lett. „Ekkor Heltay Gáspár chronikáját kezdvén olvasni, ezen főtanulás módját tovább is mindig követtem.” A költő HELTAINAK ún. *nagygyőri kiadását* használta (lásd a rövidítések között), ez maradt fenn könyvtárában is (MTA Vty könyvtár.).

I. felvonás

Az első jelenet — az első és utolsó színi utasítást kivéve — teljesen áthúzott szöveg. Az eredeti három mondat *Ragyiva Jankónak*, *Dombosi Márton* szolgájának monológja. *Ragyiva Málicsnak*, a [*Rónay és Lóri*] aljas irtókának elődje, kétes jellemű mása; ugyanakkor népies szólásai már *Csőhára*, *Balgára* — *A' bujdosók*, illetve a *Csongor és Tünde* szolgáira emlékeztetnek. A főszövegben e jelenetet kihagyásra ítélt alakjában is közölnünk kellett, mivel a második jelenet előkészítését szolgálja, javítása, illetve pótlása nincs. A költő egyébként a második jelenet számát nem változtatta meg, nem jelezte, hogy az 1. jel. helyett írta volna.

- 3—6. Lásd a költő feljegyzését a boldogságról *A' bujdosók* c. drámája változatai között is: „*Míg boldogok vagyunk, nem tudjuk, mikor tudnánk, . . . már nem lehetünk azok, a' mi azt teszi, hogy a' tudás ellenkezik a' boldogsággal; azt érezni kell, nem tudni.*” (*A' bujdosók* második kézírata — Kont II. 1826—27. — Vty Akad. Kiad. 1962. 8. k. 720. l.)
4. valamennyire megnyugtatta E szavakban és később Vörösmarty az *ny* betűt egyetlen jellel helyettesíti. Mozdulatokat kíván megtakarítani. Egyszerűsített jele négy felfelé ívelő vonal helyett csak két felívelést és egy alsó hurkot mutat. A használatban azonban sok a következetlenség. Az összetett betűk kettőzése esetén legtöbbször az *nny*-nek megfelelően csak az *ny*-et írja e jellel, de előfordul, hogy *nyny*-nek tekintve kétszer

írja az új jelet. Pl. 45. sor: reménynvel. Gyakori eset azonban az is, hogy megfelelkezik az újításról és a régi írásmódot alkalmazza. Egyszerűsített jeleinek megfejtése a [Rónay és Lóri] kézírata címlapjának verso oldalán egy előzetes táblázatból adható meg. Hasonló található a *Lirai költemények II.* Ifjúkori írások c. kéziratkötetben. (MTA K. 721/II. kézirat 71. v lapján is, ennek fényképmásolatát lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. k. 9. képén.) Itt a *gy, ny, ly, ty, sz* és *zs* betűk egyszerűsített alakjait egyenlőség-jellel írja a költő az eredeti betűk után, majd néhány példaszón használatukat is bemutatja (*nyomor, gyomor, homály, gyönyörű*).

A kettős betűket a jelkulcs, illetve táblázat szerint helyettesítettük a főszövegekben. Ezt a módosítást ott nem jelöltük.

A kettős betűk eredete RÉVAI MIKLÓSNAK, a jottisták vezéralakjának egyik művére vezethető vissza: *Elaboratio Grammatica Hungarica* (Pestini, 1806) I. k. 142–143. I. Révai kettős betűi, „*Litterae hungaricae peculiaris datis in typo exemplis*”: *cz* esetén a *z-t*, a *gy, ly, ny, ty* esetén az *y-t*, *cs* esetén az *s-t* elhagyja, helyettük a betű fölött *(cz)*, vagy alatt a francia *cédille*-hez hasonló kis *c* alakú írásjelet kapcsol a meghagyott betűkhöz. *Sz* esetén a német írott *sz* betűhöz hasonló ajánl. Példaszavaiban bemutatja a felhasználás módját (*czomb, csat, gyöngy, nyár* stb.) sőt egy példa-verset is közöl: — *Ugy vagyon, nincsen böcse a' rakásra — Gyűjtetett kincsek, ha penészre tartják ... (Egy adakozó kegyes úrhoz) Vörösmarty kettős betűi a gyorsírás technikáját utánozó jelek. 1818–20 közötti időkből fennmaradt jegyzetei szerint a költő a korabeli gyorsírás egyes elesett jeleit gyakorolta. Lásd a legutóbb idézett kézirat 83 rv—84. r és a jelen kötet 374. lapján.*

- Vörösmarty — jóval később, amikor kettős betűit már régen elhagyta — az Akadémia 1835. jan. 5-i kisgyűlésén javasolta elfogadásra rövidítési rendszerét. Az összetett mássalhangzók egyszerűsítéséről c. javaslatát a kisgyűlés elfogadta és az Akadémia évkönyveiben meg is jelent. (Lásd részletesebben HORVÁTH KÁROLY jegyzeteit Vty Akad. Kiad. 1960. I. 365. l.)
17. *csakugyan láttad Lórikát?* A darabnak a további szövegből kivethető előzménye: Dombosi elküldte szolgáját Szentmártonba, hogy hozzon hírt a szép Nagyfalvi Lórikáról. A krónika megemlékezése szerint Esztergom, Székesfehérvár és Szentmárton azon erősségek közé tartozik, amelyet a tatár bevenni nem tudott, csak külvárosait gyűjtötte fel. „És el-jöven Fejérvár alól, sietének Sz. Márton Püspök' Kalastromára; de azt sem veheték meg.” (HELTAI 245. l.)
- 34—42. Vörösmarty némileg hasonlóan mutatja be Dombosi jellemét önleplező szavaiban — elszántságát a szerelem erőszakos megszerzésére — mint SHAKESPEARE III. Richárdét első monológjában. (I. felv. 1. szín.) Vörösmarty ismerte e drámát. 27 sort fordított az I. felv. 2. színéből: *Lady Anna VI. Henrik*

koporsójánál. A fordítás elkészítésének valószínű ideje 1819—20. (OSzK 943. Oct. Hung. 165. rv. Megjelent: Nyugat 1937. I. 169—172. l. HALÁSZ GÁBOR: Ismeretlen Vörösmarty-művek; KOZOCSA SÁNDOR: Diárium 1938. 256—257. l.)

57. *mesterségesen* Mesteri ravaszsgal, színleléssel, csellel.
- 77—78. A tatárok 1241 őszén nem keltek át a Dunán, de a túlsó parton lakók elrettentésére a halottakból egész halmokat raktak fel.
- 78—82. E sorok bizonyosan az 1819-es jelenre is vonatkoznak: *O most, midőn elhagyta szunyadását . . .* — E megnyilatkozás már a kor politikai levegőjét érezteti — közvetlenül az európai szabadságmozgalmak (görög, itáliai) megindulása előtt.
- 108—109. A férfiruhába öltöző leány, aki apját, szerelmesét keresi, gyakori motívum SHAKESPEARE vígjátékaiban. Így pl. az *Ahogy tetszikben* Rosalinda ölt férfiruhát az ardennes-i erdőbe vezető hosszú útra, a zsványok elleni védekezésül. (I. felv. 3. szín.)
112. Andor, az öreg, hű szolga egyik mintája lehetett Shakespeare *Ahogy tetszik* c. vígjátékában Ádám, Orlandó szolgája. Vörösmarty újabb alakban is megírta e szolgát, ugyancsak Andor néven, *A' hűség diadalma* c. művében, mint Gárdon lovását.
135. *Urunk Kálmán Herceggel, 's más többekkel kivágván magát a' Tatárok közül . . .* A muhi ütközetben Nagyfalvit IV. Béla király öccsével, Kálmán herceggel szerepelteti a költő, megadva néki azt a hősi rangot, amely a krónikák szerint Kálmánnak és vakmerő kísérőinek tulajdonítható, a szekértáborból történt kitörés hőseinek.
- „Már-már úgy látszott, hogy egészen elerőtlenedtek, de Kálmán herceg, a király testvére, a maga embereivel, amennyit össze tudott a tolongásban szedni, a tábor egyik felén kemény harcot kezdett a tatárok ellen, s tartotta a viadalt egész nap. Remélte, hogy a sereg többi része majd segítségére megy, de bizony ebben csalatkozott . . . Mikor azonban már sokfelől út nyílt . . . a király a tatároktól ismeretlen maradvá, kevesed-magával az erdőnek vette magát.
- Kálmán herceg a tábor másik felén hatolt ki és váltott lovakon nyargalt éjjel-nappal Pestnek. Nem az országuton, melyen a népség menekült, hanem járatlan utakon, lova fékét megeresztve sietett a Duna kelőjéhez.” (Rogériusz mester siralmas éneke a tatárjárásról Deák nyelvből magyarra fordította: Mészöly Gedeon Bp. 1939. XXVIII. fej.)
143. *Béla visszatért, várakat épített* A költő téved. A történet ideje 1242, amikor IV. Béla Spalatóból, illetve Tragurból hazakerkezett. A régi várak javításához, az újak építéséhez csak 1244-ben adta ki rendelkezéseit.
153. *mindenek széljel mennek immár* A tatárok kivonulása és a király visszatérte után az elmenekült nép kezdi elhagyott otthonát fölkeresni.

II. felvadás

1. A színi utasításban: *z rdon szikllk . . . aljában egy öreg Kisfaludy Károly, a Tatárok Magyarországon c. drámájában az V. felv. 1. jel. színhelye: Seité barlang.* Ilyen helyen játszódik le mindkét dráma fontos jelenete.
- 4—6. . . . *átkoznom kell a' multakat és minden szűnyadó magyart a' ki gondos Királya intéseit megvetve henyén nevette a' jövőb csapást . . .*

A szöveg IV. Bélának a tatár támadás hírére tett előkészületeire hivatkozik.

„ . . . midőn Magyarország a király iránt rossz indulattal vala, karácson táján híre lön, hogy Magyarországnak Csehországgal határos széleit a tatárok elpusztították. S mivel a király erről hírnökei által bizonyossá lön, az orosz kapu védelmére, melyet hegyi kapunak neveznek, melyen át nyílik vala az út Magyarországba, sereggel elküldé palotája nagy bíráját, s egész Magyarországon meghirdetteté, hogy szintúgy a nemesek, kiket király szolgáinak neveznek, mint a várjobbágyok és a . . . várak népei, táborozásra készüljenek, hogy midőn a király küld, készen legyenek. S midőn ezt egész Magyarországon kiáltták, a magyarok nagy örömben nem hiszik vala, azt állítván, hogy sokszor hallatszott a tatárokról ilyes hír, és ugy láták mindig, hogy nincs semmi benne; a honnan azt mondják vala: sok keletkezik újra, mi már elmúlt vala.” (ROGERIUS: 14. fej. Szabó Károly fordítása, A magyarok tetteiről, Pest, 1860.)

9. *estemet* = esetemet 9. *holott* = ahol
23. *Virágzó és erős volt még akkor nemzetem, de fájdalom! gondatlanul bizott erejében . . .* „El valának pedig a hosszas békében puhulva, a fegyver terhétől elszokva, mert a testi gyönyörűségeknek örülvén, gyáva puhaságban satnyulnak vala; minthogy a magyarok termékeny és minden jóban bővülködő földé alkalmat szolgáltat vala fiainak vagyonuk bőségénél fogva mértéktelen gyönyörűségekbe merülni . . . Egész életüket kies erdőkben, kellemes réteken töltvén nejeikkel, nem gondolkozhatnak a hadak zajáról, mint a kik naponta nem komoly, hanem mulatságos dolgokkal foglalkoztak volt. (Historia Salonita 37. fej. Szabó Károly fordítása. I. m. 58. l.)
- 24—25. *nevette a' gondos Királyt, midőn az alkalmas helyet keresett az ütközetre . . .* „Ezalatt a király egyre buzdította övét, hogy vitézül készüljenek a harcra és osztogatta a zászlókat saját kezével a főembereknek. De a magyarok csak tréfára vették a dolgot, úgy elbízták magukat sokaságukban; . . . Még kívánták is magukban, hadd legyen vesztes a király, hogy őket ezután jobban megbecsülje. Ugy gondolták, hogy ez a tatár veszedelem csak egyeseket ér vidékek szerint, nem mindenkit országul,

- amint tudtukra ilyen már több ízben esett Magyarországon.” (ROGERIUS 28. fejr. Mészöly Gedeon fordítása. I. m. 28. l.)
30. fölbresztette végre a' szendergő Magyar Vty itt saját korának magyarjaira is gondol.
- 47—61. „Kálmán herceg, Ugrin érsek s a templomosok egy főnöke . . . éket képezve az ellenség csapatait bátran megtámadják, s egy ideig vele vitézül harcolnak. De minthogy felette kevesen voltak a tatárok végtelen sokaságához képest, kik mint a sáskaraj, a földből látszának előbújni, — miután vitézeikből számosan elestek, a táborba visszatértek.” (Historia Salonita 37. fejr. HORVÁTH MIHÁLY: Magyarország történelme, II. k. Pesten, 1871. c. művéből.)
- 33—34. a' kirohanást parancsoló Király szavára nem figyelmeztet . . . A krónikás helyett — jellemző módon — Vörösmarty, aki a krónikást eddig híven követte, veszi így védelmébe a királyt. Valójában Ugrin érsek lépett fel legerélyesebben: „hangos szóval kezdé szemére háynyi a királynak hanyagságát és szidni az urakat gyávaságuk miatt, hogy e végveszélyben nem saját életök, sem hazájok védelmére nem sietnek.” (Historia Salonita, 37. fejr. HORVÁTH MIHÁLY: I. m.)
47. érdeklette = érintette, meghatotta
68. negédes = fölényes, büszke
74. törzsök = fatörzs
78. martalék = zsákmány, préda
- 87—88. nyelni a' száraz kortyokat Ugyanez a kifejezés A' bujdosók I. felv. 272. sorában is előfordul. Csóka: „Igyál, ne nyeld a' száraz kortyokat.”
- 109—116. Eddig nem volt jele annak, hogy útvesztőben játszódnék a darab. Érthetetlen Nagyfalvi hosszú, tétlen várakozása e helyen, Széphalmi tájékozatlansága pedig már szinte komikus.
122. estek = esetek
146. véle mentem a' külföldre . . . holott eléggé méltatlanul fogadtatott a' bujdosó Király. Béla király Znio-ban (Túrócz megye) megpihent, utána Pozsonyba, majd Fridrik osztrák herceg meghívására Haimburgba ment, ahol családjával találkozott. „Béla király is, mikor azt hitte, hogy már kijutott a bajból, még nagyobb bajba került. Ugyanis Ausztria hercege, mikor már odaát egészen hatalmában tartotta a menekülőt, megfontolt ravaszsággal előállott, hogy adja vissza most neki a király mindazt a pénzt, melyet ugymond, egykor őtőle csikart ki. Mit tehetett a király? Addig nem menekülhetett a herceg kezéből, míg a követelt pénznek egy részét pénzüi, más részét arany-, ezüstedényekül ki nem fizette, a fennmaradó rész fejében pedig kénytelen volt neki zálogba vetni Ausztriával határos három vármegyéjét. A herceg csak kétezer márkával számította az arany-, ezüstedényeket és drágaköveket, pedig jóval többet értek . . . a szerződést titkosan kötötték, esküjükkel megerősítették. Ennek az ügynek végeztével mehetett csak odább

- a király." (ROGERIUS 32. fejj. Mészöly Gedeon ford. I. m. 35. l.)
 157. *míg a dühös nép önként elhagyta Humniát* 1242 nyár vége felé Batu kán — Űgetáj főkán haláláról értesülve — Erdélyen és Moldován keresztül a Volga felé sietett vissza seregével.
 187. *lenyomatni* = elnyomni, elpusztítani
 207. *sebhedt szivem varát* = szivem gyógyulni kezdő sebé
 238. *lelked más fele* = feleséged, hű párod
 242. *bizodalmas* = biztos, megbízható
 243. *a' bajok csoportjai* = a sok baj
 245. *rémzelemben* = képzeletben, ahol úgy tűnik, rémlik fel valami
 250. E sortól Lórika és Andor vándorlása hasonló Csóka és Rózsa vándorlásához *A' bujdosókban* (III. felv. 1—78.)
 251. *iványzom* = becsülöm meg
 263. *valaha édes lesz erről emlékezni* Ez Vergilius hatásának lát-szik: Aeneis I. ének, „Forsan et haec olim meminisse juvabit.” A jelen bajaival küszködő trójai menekültek vigasztalják így magukat.
 279. *Habzó* = gondoktól kinzott
 289. *fenyítő történet veszét* = fenyegető eseményt, ennek veszélyét
 297. *elmegy* A színi utasítás után hiányzó történet — a darab alapján megfejtve a következő: Andor, Lórika szolgája Dombosi kezébe kerül, aki Ragyiva segítségével a barlang közelében megkötözve egy gödörbe löki. Utána — a közelben sejtve Lórikát — keresésére indul. A hiány folytatódik a harmadik felvonás elején.

III. felvonás

- A felvonás elején hiányzó részben Dombosi és Ragyiva — ráakadnak Lórikára, aki férfi ruhában is nő módjára — meg-ijed, menekülni kezd. Andort szólítja, de hiába. Dombosi felajánlja segítségét, de Lórika hevesen visszautasítja. (A felvonás elején hiányzó rész mindössze kb. két lap lehet.)
 39—61. Lórika és Széphalmi szerencsés találkozása a barlangban — feltűnően hasonlít KISFALUDY KÁROLY a Tatárok Magyarországon c. drámájának V. felv. 2. jelenetére, ahol a setét barlangban Emelka és Elek rendkívüli helyzetben, először ugyancsak nem ismerik meg egymást.
 73. A hiányzó befejezés a darab alapján rekonstruálható:
 Ragyiva tanácsára Dombosi azt hazudja, hogy Lórikát lovagiasan atyja házához kívánta vezetni. Lórika leleplezi e hazugságot, sőt elárulja Széphalminak, hogy Dombosi már régóta üldözi erőszakos szerelmével. Széphalmi kardot ránt, megsebesíti az átkozódó Dombosit, és gyáva szolgájával együtt elúzi. Ezután Andort kiszabadítva, szerencsésen Nagyfalvi épen maradt várába térnek. Nagyfalvi örömet adja áldását a fiatalokra.

(A hiányzó rész valószínűleg újra csak két rv lap szövege lehetett.)

Szövegváltozatok

[Cím és szereposztás:]

K 45. r lap Nézőjáték. (<A'> Tatár Járás után történt eset.) 3 fölvonásban. Személyek: Nagyalvi Pál, [stb. a felsorolásban folytatólagosan olvashatók. Az előbbieket az első felv.-tól vízszintes vonal választja el. Alatta:]

I. Fölvonás, első jelenés.

[A szereplők nevét az eredeti kéziratban a sorok élén találjuk többnyire rövidítve és aláhúzva. A jelen kiadásban a folyó szövegtől való elkülönítés céljából a szereplők nevét a sorok közepe felé emeltük ki. Ezt indokolja a sorok számozása is. Az első jelenet a színi utasítások kivételével teljesen áth. olvasható. Pótlása nincs, szövege azonban a megértéshez szükséges, ezért teljes egészében közöljük. Erre vonatkozó ékzárójeleink a kényszerű helyreállítást jelzik.]

1. [E sor előtt a színi utasításban:] *setét* [Átírva:] *egy utról* [jav. erre:] *uton ballag. /'s* végre
- 1—16. [Helye a K. 45. r lapján.]
1. *de* [jav. erre:] *be*
2. *napok* (<*at élfem én már,*>)
- 4—5. megnyugtatja <*a'*> boldogságra
- 6—7. [A színi utasításban:] lefekvésre <*most kivállkép*> [Fölötte:] <*midőn*> lefekves
9. mostanában [Kieg.]
10. érte, <*mert*> úgy
11. magyar [Kieg.] helyett <*a' ki*> a' Tátárok
- 14—15. [A színi utasításban:] figyelmez, <*a' kiáltás*>
16. elveszszök [Kieg.] eltéveszszök
- 17—38. [Helye a K 45. v lapján.]
- 16—17. [Között a jelenet megjelölése:] II Jelenés.
[E jelenettől kezdve a szereplők nevét többnyire rövidítve olvashatjuk, így:] *Domb. Dom. Ragy. Ragyi. Ánd. An. Lóri Lór. Ló. Széphá. Széph. Szép. Nagyal. Nagy.* [stb. Ezeket az eltéréseket nem jelöltük a változatok között, de a főszövegben sem.]
17. sorsodat
19. *de* — a sor felett beszúrva; *is* — a sor felett beszúrva
20. gyógyul <*az még*> [jav. erre:] gyógyulnak
22. régóta, <*kiált*> kerestelek [E sor két része között áth.] erre, <*'s kiáltásaimmal majd {meg} {ártottam}*> [Fölötte:] *kárt tettem torkomnak is*)
24. pihentém

25. siettem, <miivel> [Fölötte:] a' hol
 27. leborúlva <imádkozott> csendes
 28–29. között <ö...> végezte Arczát [Jav. erre:] Arczán <az ájtatosság> szelíd
 29. de <a' mellyen még> emésztődés <fájdalma>
 30. vonásban, [Jav. erre:] vonásiban
 33. kicsap — [E mondatnak folytatása nem készült. Magyarázata a következő színi utasítás adja meg.]
 34. Ne<m> gyönyörűseged
 35. hiddel Jankó,
 37. gatulhatott, [Jav. erre:] gatulhatta,
 37–60. [Helye a K 46. r lapján.]
 37. hajlandóságomat. <Az Ors> [Fölötte:] eln le nem csillapította
 39. ugyan, <de> el
 40–41. lesznek <akár> elromlott <Várom> [Fölötte:] lakásom
 41–42. is<...> gondolkodni Lórikához
 43. bírása<...> tehát
 44–45. segédül nyújtod [a dőlt betűs részek más szavakból jav.]
 46. most <a'> reménnyel
 50–51. jószívúsége <után> iránt
 57. mesterségesen [Ti. a tudakozódás célját el nem árulva.]
 58. felé, <hogy sem reménnyel> melly <ide,> innen
 59. előbb <hírt> fölhalálja
 61–80. [Helye a K 46. v lapján.]
 61. Ez <jó> is de <híh> nem egy [Jav. ebből:] az a'
 64. Az<...> nehéznek
 67. mikorra <mondta, hogy elindúlnak.> határozoták
 69. <Bizonyosan nem tudom. Annyit{...} tudok, hogy> ezen napokban utazsna.
 70. fogsz<, ha vala> az
 73–74. [Között a jelenet megjelölése:] III<...> Jelenés.
 75–76. pusztagág [Jav.] pusztaság <országodat>! [Fölötte:] Honnodat! elgázolva földulva
 77–78. halmokra <dulla> rakta véren [Jav.] véren
 80. előtt <. Elnyomia végre váraian> <Együtt feküsznek>
 80–106. [Helye a K 47. r lapján.]
 80. mindön szűnyadasát
 82. öt <f...> bújdosó
 83. időre [Jav. erre:] időkre
 85. képzelet, [Jav. erre:] képzetek,
 85–86. sanyargat <tégedet>! de, <a'> bócsáss
 89. <lelkemet> [Fölötte:] szívemet elviselésére, <hogy> ha
 90. elragadna. <tőlem> —
 93. elválás
 94. terítet [Jav.] teríthette
 97. várunkból körül vett
 98. csoport, <midőn> én <a'> [Fölötte:] már
 99. rettentő <zúgass> zörgéssel,

102. <hél> [Alatta:] négy Tatárt <hatalmasan> dühödve
 103–104. harczott, <tovább> engem félholtán
 105–106. erettem nemes <lelku> szívű tarsaiddal
 107–129. [Helye a K 47. v lapján.]
 106–107. [Között a jelenet megjelölése:] IV. Jelenés
 [A színi utasításban:] Az előbbi, <és> Andor [Kieg.] belép
 108. [A színi utasításban:] egy [Átírva:] a' oltözetet
 109. oltözet is.
 111. azonnal [Átírva:] ezennel
 112. soha <semmikor> [Fölötte:] <...> [Kieg.] sohase
 113. elég <időt> [Jav. erre:] eleget
 114. sok <ma> érdemesebbet
 115. közül, <de> jó
 119. számot <jó> Kedves Uramnak, <a' ki> tüzes
 jámbor <Ur> <Magyar> [Fölötte:] Ur volt az, — [Átírva:] ő, —
 tudja, <mivé lett {ő} eddig> [Alatta:] mi történt véle azóta!
 120. [Szereplő:] Lóra ismérem jó
 121. meg <léged> mindezért
 124. kegyes [Kieg.] gondold
 126–127. vigasztalástól, <mert ő> mely
 128. azzal <még> többeket
 128–155. [Helye a K 48. r lapján.]
 135–136. Úrunk, <, mert> Kálmán többekkel
 138–139. utasítatt, <, mert>
 141. segít, <...> ha ő még él,
 146. elkerülni
 147. Adná [Jav. erre:] Adjá
 148. uttól, Nemzetes uthoz [Jav. erre:] utazáshoz
 152. soká <úgy sem> nem
 153. mindenek <távoznak> széljel
 153–154. Készüljünk <...> tehát
 154–155. lépesinket. mos jó

Második Fölvonás

- 1–14. [Helye a K 48. v lapján.]
 1. [E sor előtt a felv. és jel. megjelölése:] 2^{dik} Fölvonás. 1st Jelenés.
 [A színi utasításban:] <nap kelet fe> Napnyugat felől [Jav. erre:]
 felé <egy sziklában> i. nap <igen...> i. a' <fák> lombokon
 [Nagyfalvi jellemzése után és monológja előtt áth.:] <ki törő
 fájdalommal beszél> <Üdvözlégy> [Elötte:] <föltünt> <magányom
 áldott reggele, te ismét> <...> <új napot kezdél el nekem,> Föltünt
 2–3. multak' <at...> történeti
 3. el <...> <bánatos lelkemet,> [Fölötte:] vérző szívemet,
 4. melyben <az előbbieket> átkoznom kell<etik> az előbbieket,
 [Átírva erre:] a' multakat

- 5–6. megvetve<...> <várta a' rem> <reménytelen> [Fölötte:]
 henyen nevette a' jövő [Mellette:] csapást, de
8. élnem [Kieg. ezzel:] és <hüzködő> bosszuszű
10. sír öblében [Jav. erre:] síróblében, <de> de
13. itt
- 15–37. [Helye a K 49. r lapján.]
15. <Miként bujdosnak a'> itt A' nap
16. félénken [Jav. ebből:] félékken
21. Tatár<nak> csoportnak, mely
22. le<g>szált
23. [E sorban áth.:] térein, <és ennek fiait> <rémülés> <irtózat előtte,
 borzasztó puasztaság utánna> Virágzó
30. vegre [Kieg.]
31. hulló
34. figyelmeztet, <háborogva mint a' föltart> <és> remegve
37. kodeben!
- 37–61. [Helye K 49. v lapján.]
38. is
42. csaták <fergetege> [Fölötte:] dühe
43. nézek <ifjui> férfiasan
44. voltodra, <egy> hatalmas
45. gyászos <borzadás> jelenlét<ből> köréből
47. láttam Herczegek, [Átírva:] Herczeget
- 47–48. az [Átírva:] őt az ővein csapás, <láttam> mint <bosszonkod>
 szégyenlé,
49. bátortalanna
50. szégyenével, <és> dühével
53. villamai<t> őt [Kieg.]
54. otei [Kieg. – Helyesen: őt]
- 54–55. csapás,<t> ha
55. álni merészlet<t> [A jav. nem teljes. Helyesen: merészelt]
- 56–57. Kalmánt kevés <magyar> bajtársi azonban <a' Tatárok
 résziről>, valamint
57. helyébe<n>
58. Tatár [Kieg.]
- 59–60. között, a' [Átírva:] <'s> még
- 60–61. fertetek, [Jav. erre:] fergeteg öldöklő <vasával> [Alatta:]
 hevében.
- 61–85. [Helye a K 50. r lapján.]
61. között, <de látván, hogy nem ügyelnek rád> <nem gyűlnek melléje>
 [Fölötte:] <a' táborban> [Mellette:] látván
65. Belának
66. <te> véled
68. és halál [Kieg.]
69. megalázva [Jav. erre:] megalázta negédés
70. a' <gallak> [Jav. erre:] az ágak
71. 's <tehelélen> fogatlan
- 71–72. [Között a jelenet megjelölése:] II. Jelenés.

76. szükségés, <s...> ints
 77. figyelemmel
 78. martalékot
 80. <egy> [Jav.] <igy> [Fölte:] abban utasleány
 81. volna <bizony> számot
 83. ha <itt> nem
 84. kobórló
 85–103. [Helye a K 50. v lapján.]
 86. ígér<it> meadhatja, [Íróval jav. erre:] megadhatja
 87. hegedülnek. <Illy...> Nshéz
 87–88. [Alábbiak íróval áth.]
 88. kortyokat. <én ezeket igen bőven {és} szaporán nyelegetem, és semikép {de} jól nem lakhatom velök. —> Úram,
 89. Istenének, — <hinek ugyan nem igen jól szolgáltál, mert velem együtt mindég szaladtál a' Tatár elől még ott is, a' hol nem kellett volna. —> imádkozz
 91–92. [Között a jelenet megjelölése:] III Jelenés
 93. mincenzelöl; <...> reád
 95. rémitőn
 96. zuhogása [Jav. ebből:] zuhagása
 97. álomba<...> meríti
 97. késedelmezött
 98. ottan, <magyar csont halmain>
 100–101. [Között áth.] <Egy embert látok felém közelíteni a' sziklák közül!>
 101–124. [Helye a K 51. r lapján.]
 100. <ínséget, fonnyadást mutat teteme, arczán> mi ez?
 101. itt, <látok itt egy embert> inség,
 101–102. néz ki <lankadt szeméből> [Alatta:] halvány képiből <tekintetéből>, tetemé<t> [Jav. erre:] teteme
 103. de <melly> melly
 105. megvárom
 108. szerencsétlenség <Széphal. Isten hozott>, hozott
 110. <O ugy, az Isten hozott> [Fölte:] ha ugy van, a' ide, <ha...> [Átírva:] mert
 111. vezethetek. <a' zordon helyből> <üdvözlégy te is.>
 114. egy [Kieg. íróval.]
 116–117. kerestem. <...> de
 119. történt <Kálmán> veled
 122. esteket [= eseteket]
 123–124. pusztulásnak. — <'s vajha> örömmel
 124–143. [Helye a K 51. v lapján.]
 124. feledékenység <éjébe... temetném> éjjelibé
 126. földön <a'> <nem> nem
 127. A' Tatár <rémületbe> [Jav. erre:] A' Tatárok
 128. nyomdokai <az> inség mellynek
 132. <buzdítja> [Fölte:] ingerli
 134. Éggel [Jav. ebből:] Éggelben

135. érti< *k* >
 136. kértelek
 138. Öreg, < *hogy* > [Fölötte:] mely megtéríté< *d* >
 139. valahányszor < *meg* > reám
 140. < *borzasztó* > [Fölötte:] szívgyötrő
 142. meg, < *iszonyú* > 's
 143. < *De* > Hallgasd azonban, röviden
 143—169. [Helye a K 52. r lapján.]
 143. történeteket: < ... > Én
 146. mentem [Kieg.]
 147. egyebekkel, < *a* > holott
 149—150. nem csak [Kieg. írónnal.] < 's > [Jav. írónnal:] hanem
 150. öt < *a* > mindenki
 151. érzéseim
 152. tovább —
 153—154. részétől kincseinek < *elég* > békével tűrne [Jav.] tűrte
 154. latszik
 156—157. fajlvalva megaláztatását < *várakozni* > kénytelenített,
 161. *a* [Átírva:] előkelti < *kínos* > [Fölötte:] éhes
 163. < *k* > kínos lételénél örül, hogy < *ismét* > Honnjaba
 165. új [Kieg.]
 166. < *lelkem* >, [Fölötte:] Haza
 168. nap vilaghoz újlag
 169—198. [Helye a K 52. v lapján.]
 169. oh, < *mmely* > más
 171. elválnán [Átírva erre:] elváltam után [Kieg.]
 176. helyen < *el* > zárattam el< ... > mindenektől.
 178. boldogtalan: < *Melly* >
 180. ő, < *a* > 's
 181. hagyá < ... *sinlő* > epesztő
 183. míg [Kieg.]
 184. végre < *tehdát* > téged
 184. Istene, < *el* > örök
 190. tagjaid [Kieg.] segítségédre
 193. ifjú, < *köszönetre unszol engemet* > köszönetre
 194. egyszer 's mind< ... > hajlandóvá iránt,
 196. — < 's > ha terhedre
 199—225. [Helye a K 53. r lapján.]
 199. < *Melly titkos érzet üldöz engemet?* > Menj békén vegsó
 205. keresem [Jav.] kerestem
 211. vad [Jav.] vak
 212. [A színi utasításban:] körül < *mert* > [Fölötte:] Oh!
 213. bolyong< *ot* > tam
 215. érzetim! < *Irtóztatón* > Kezemben
 219. szolgája< ... > félénk
 223. kárait. < *most* > bujdoztam
 225—249. [Helye a K 53. v lapján.]
 226. gyujtóm

227. is <és> a' idejében<...> reményeket
 229. él <ő> még föltálálhatom. [Irónnal áth.] <Oh akkor az ő> láttával
 230. sérült
 231. nyajasabb
 232. halál [Jav.] ismét a' <romlás> harcok
 234. el, <midőn> gyendéd [Jav.] gyengéd közül
 234. fájdalmas [Jav.] fájdalma könnyeit
 237. buzdítja <lelkemet> kísér [Jav.] buzdítva kíséri [Jav.] kísér a'
 238. jó vedett Hazádban vedett [Kieg.]
 240. kölyké<i> [Jav.] kölykét
 244. <O> Hah! a' [Útólag a sor fölé írva.]
 245. ne haboritson <ez> meg
 246. előbb bé nem vett várakat, <'s ha> egyszerre
 249—272. [Helye a K 54. r lapján.]
 249—250. [Között a színi utasítás előtt áth.]
 <(ledől egy halomra)> sétálgatva [A jelenet megjelölése:]
 IV. Jelenés. [A színi utasítás mellett áth.] <Az erdő szélén
 meg állapodnak>
 251. irányszom [Jav.] irányzom
 253. illyekhez <természetét> szokatlan
 254. javallom [Jav. ebből:] javallanám
 255. is [A sor fölé írva.]
 258. fog<y>unk, egy Lassulvá<n> [Jav.] Lassulva
 269. vagy <nem csak latni hanem részesülni is> nem csak
 270. mindenemben <hogy> ha
 272—297. [Helye a K 54. v lapján.]
 273. voltáért. <oh>
 274. ez <én> nekem,
 278. borzadva [Átírva erre:] borzasztva
 279. látása, Habzó
 280. irtózatunkra vadítá őt [Átírva:] irtózattal vadíták őket
 284. a' ki <bátran, mint> [Fölötte:] minket meg
 285. [A színi utasítás:] (tuzesen)
 286. szóltál <én> most
 291. remítő
 292. gyonyorú lattam
 295. gyaszolná <tőlünk> [Jav.] gyaszolna <tőlünk> inkább
 296. miattunk mi [U. o.] magányosan.
 297[-től a felv. végéig és azon túl, a III. felv. 1. jelenetébe terjedően,
 a szöveg hiányzik. A kézirat eredeti kis-ív számozásából követ-
 kezethető, hogy egy kis-ív, a 6) számú, hiányzik. Ugyanis az
 előző kis-ív eredeti számozása 5), a következőé 7). Az elveszett
 rész terjedelme kb. 1—2 lap.

Harmadik Fölvonás

- [E fölvonás első jelenetének javarésze hiányzik.]
- 1—24. [Helye a K 55. r lapján.]
1. darabra <gy> testem' ízeit,
- 3—4. állj! <oh meg állj> vezérlő átkoz
5. bórátod 's
6. ról [Átírva:] volt
8. bizhatd <él> védelmét
10. <én itt> [Fölte:] nálád
12. mindenütt Erdőn,
13. egig
14. menj [Átírva:] vagy
völgyeken<...> menj, <és tekénts> vissza
- 15—16. akkor mint
17. Isten! <érzetim> oh!
- 20—21. én <én megbocsáta m> most mindenért csak
- 25—37. [Helye a K 55. v lapján.]
- 24—25. [Között a jelenet megjelölése:] II. Jelenes
[A színi utasításban áth.] Lórika <megnyugodott> beszélgetett
[Uo.] csonka <fe> kard
25. után kelle <néki m> menni [Uo.] nélkül
29. megszokta tartani,
- 29—30. [A színi utasításban:] hallgatas, mellyek<et> a'
- 30—31. de melly nyögés <, melly> ez, melly<et hallok itt?> [Fölte:]
filembe hat?
31. zajok? [Átírva:] jajok?
32. a' [Átírva:] itt
33. erőm, <szenvedni> én vagyok
- 33—34. [Között a jelenet megjelölése:] III Jelenés.
34. [A színi utasításban:] Nagyfalvi <szálla> barlangjához
36. táján
37. meglelem
- 37—38. [Között a színi utasításban:] azonban <egy> Lórika [Uo.]
amazt így
- 38—59. [Helye a K 56. r lapján.]
- 37—38. [Között áth.] <akar hova térek> [Alatta:] <bár merre fussak>
[Mellette:] hah! merre terjek
- 40—41. melly boldogtalan,
- 41—42. mi üldöz itt<en>? <tégedet, ...> [Fölte:] ki vagy [Átírva:]
légy nem <kév...> kérdezem, akárki légy [Átírva:] vagy rettegni
43. [A színi utasításban:] ifjat:) félre:) nagy
44. ő, ez ő [Átírva:] oh tán ez
44. engém'
45. ifjú, engemet <engemet de mond [Fölte:] vadd meg> de
48. mit én.
49. erdő körül?
50. igen. —

51. hála Istenemnek,
 52. a' <veszély> halál
 54. hah! leány <te volnál, kit> [Fölötte:] te vagy? te vagy az,
 55. harczolek? hah!
 57. esküszöm —
 58. nemes
 59—73. [Helye a K 56. v lapján.]
 60. éngem, [Átírva:] énvelem,
 61. fogsz [A színi utasításban:] *Lárma* [Átírva:] zördülés
 62. [Az első színi utasításban:] (nyugodt *hangon*) [Átírva:] (nyugodtan)
 itt már
 63. erre nyomozz,
 64. <Megyek,> Uram, *ám* [Átírva:] én megyek, *csak* [Átírva:] de vezessen
 65. hah!
 65—66. [Között áth.] *Szép*. <Ne félj.> [Uo. a színi utasításban:] Széphalmyt [Uo.:] Széphalmyhoz, ki mellet közelall
 66. [A színi utasításban:] *Mag* [Átírva:] komolyan
 68. <Nem egyébre> [Fölötte:] csak erre [Jav.] arre
 72—73. [Között áth.]
 <Dom. Jeles, 's csak olyanokhoz illik e beszéd>
 <mint te vagy, azonban {érts meg, ime'} [Fölötte:] érts meg>
 73. vágy<sz>.
 [A további szöveg hiányzik. Feltehetőleg még egy teljes kis-ív, esetleg csak egy pótlap veszett el s azon a 3. jel. vége és a 4. jel. volt. Az előző felvonások is 4—4 jelenetre tehetők.]

[R Ó N A Y É S L Ó R I]

[Dráma három felvonásban]

Kézirat OSzK 943. Oct. Hung.

Megjelenés

ItK 1937. 50—55, 155—165 és 378—405. 1. *Címtelen dráma* c. közli Halász Gábor.

Vörösmarty Mihály Összes Drámai Művei. 1955. II. k. 546—609. 1. *Rónay és Lóra* c. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső. A jelen kiadás alapja a kézirat szövege.

A kézirat 943. Oct. Hung. jelzéssel, *Vörösmarty fiatalkori kéziratai* című kötetben található az OSzK-ban. E dráma is töredék maradt, befejező jelenete csonka. A vegyes tartalmú kéziratkötet első darabja. Az 1. r—44. v lapokon, végig az ifjú Vörösmarty kézírásával olvasható. Címe nincs. Jelenlegi címét az 1955. évi kiadás nyomán állapítottuk meg.

Az 1. r lap, amely a korabeli, gyakori kézbevételelől szürkés színű, eredetileg borítólap volt. A *kézirat anyaga* gyengébb minőségű, fehér, merített papír, nyolcadrét hajtvá.

A nyolcadrét lapok kétféle méretűek. A nagyobbak (A), 215 × 135, a kisebbek (B), 200 × 130 mm átlagos nagyságúak. Elrendezésük a könyvtári számozás szerint:

1. r— 8. v lap	A-méretű
1. r— 8. v lap	A-méretű
9. r—14. v „	B „
15. r—22. v „	A „
23. r—30. v „	B „
31. r—44. v „	A „

A lapokat a költő a negyedív összehajtása után kettesével vagy magukban helyezte el az eredetileg lazán összefűzött kötegben.

Vízjelek Minden lapon függőlegesen futó bordázás látható, laponként négy bordával. *Vízjelrajz*: részleteiben kivethetetlen címer-rajzolat a 9—10. lapon. *Vízjel-betűk, szavak*: egyes lapokon nyomtatott, kövér nagybetűk, szavak, töredékek olvashatók az alábbiak szerint:

11. lap	S L	31—34—39. lap	M
13. „	ENOI	37. „	T
14. „ (két sorban)	A OS	43. „	E G
	NO WOTNI		

Ezekon kívül betűnyomok láthatók még a 6, 7, 8, 16, 21, 27, 40, 41 és a 44. lapokon is. Ezeket azonban nem lehet egyértelműen azonosítani.

Eredeti számozás A köteg lapjainak eredeti számozása hiányos, ez a darabnak a kézirat keletkezése közben történt átrendezésére ad bizonyítékot. Az 1) jel ugyanis a 9. r lapon, a 2) jel a 11. r lapon található. Az eredeti számozás ezzel megszakad és később sem folytatódik. Ézzel szemben — a szöveg alapján is bizonyíthatóan — a kézirat 1. r—8. v lapját később írta meg a szerző. Ézeken eredeti számozás nem található. A darab szerinti szereplő nevektől több helyen eltérő *szereplők kimutatása* az 1) eredeti számozással ellátott 9. r lapon található, alatta az eredetileg I. felv. 1. jelentének erősen javított szövege. Az eredeti számozás megszakadása azt jelzi, hogy a 11—12. rv lapok megírása közben vagy után térhetett át Vörösmarty a végleges I. felv. 1. jel. helyére, a 2. r lapra, ahol az ma olvasható. Először tehát elkészült a 9—10. r lap, majd a 2. r—8. v stb. lap szövege.

A kézirat megírásának ezt a történetét egészítheti ki a kézírás megszakítását, a pihenést, az újra belekezdést jelző írásalak változások alapján —

a kézirat elkészítésének üteme:

1)	9. r—10. r	21)	25. v—26. r
2)	2. r— 4. r	22)	26. r—27. v
3)	4. r— 4. v	23)	27. v—28. v
4)	4. v— 6. v	24)	28. v—30. r
5)	6. v— 8. r	25)	30. r—30. v
6)	8. r— 8. v	26)	31. r—31. v
7)	11. v—12. r	27)	31. v—32. r
8)	12. r—12. v	28)	32. r—33. r
9)	13. r—14. v	29)	33. r—34. v
10)	14. v—16. r	30)	35. r
11)	16. r—16. v	31)	35. v—38. r
12)	16. r—17. v	32)	38. r—40. r
13)	17. v—18. v	33)	40. r—41. r
14)	19. r	34)	41. r—42. r
15)	19. r—20. r	35)	42. r—43. r
16)	20. r—21. r	36)	43. r—44. r
17)	21. r—22. r	37)	44. r—44. v
18)	22. r—23. v	38)	44. v
19)	23. v—24. v	39)	44. v
20)	25. r—25. v		

A szerző ezek szerint az összesen 88 lap szövegét 39 újakezdéssel készítette el, vagyis rövid ütemekkel haladt, átlagosan $2-2\frac{1}{2}$ lapot írt egy-egy alkalommal. Leggyorsabban a darab kérharmadánál, amikor kb. $5\frac{1}{2}$ lapot írt meg egyszerre. Leglassabb a befejezéskor. A 44. rv lapot négy alkalommal újra nekifogva írta meg.

Az ütemezésből természetesen nem tűnik ki, hogy ugyanazon a napon írta-e meg az előtte vagy utána következő részt; az sem, hogy esetleg két ütem között több nap telt-e el.

Érdekes módon egyes helyeken a költő fáradtsa az írás alakján és tartalmán is meglátszik. Így pl. a 35. r lapon — maga is elálmosodván — nehezen kiolvasható, sokat javított szövegben az álomról ír és csakhamar ezt a részletet félbenhagyja, úgy látszik az álmoság, fáradtság kényszerítő hatása alatt:

K 35. r

O hány <milly sok> csaló rém borzogat!

<Nyugtot nem ad nekem sem a kelő,>

<Sem a' futó nap fénye ; sőt>

<el múlt koromnak ... 's>

A' sok megeshetők zajos tavában

borongnak árva képzetim.

Jőj kedves álom! csendesíts te le,

<boríts lány [Átírva:] csak szőnyegnek gyenge>

lány szőnyeged csak egy kevés üdöre

lehelje nyájas [Átírva:] rám <szenderét> nyugosztó szenderét

a' változó elem [Átírva:] bús életem, remegés, öröm, futó
Csillag szerint vezettek engemet;
most, ha lehet, a' nyugalom borítson el.

(*az asztalra borúlva szunnyadozni kezd*)

Az írás többnyire az első fogalmazás jeleit mutatja, javításai ugyanis a megírással egyidejűek, kivéve a csekély számú, írónnal történt javítást. Egy-két helyen a fogalmazás több sora is írónnal készült, e helyeket azonban a költő hamarosan tintával írta át: (16. r—16. v és 44. v lapon.)

Nyelvtani sajátágok

1) *A sorkezdés* általában kisbetű, ha az előző sor nem ponttal lezárt mondat. Gyakran azonban pont után is kisbetűvel és pont hiányában is nagybetűvel kezd mondatot. Pl. I. felv. 45—49. sor:

Nem dulja semmi pallos e' Hazát.
megvittam a' veszéles harczokat
És vissza tértem onnan, hol dicső
halál borít el sok nemes Magyart,
tiszerte több külnépek halmain.

Ha a mondatot kisbetűs 's-el kezdi, kisbetűvel is folytatja.

2) *Összevont kettős betűit* csak az *ny*, illetve az *nyny* rövidítésére használja. Pl. I. felv. 12. sor: gyonyörömrre 15. sor: Remény Ha két kettős betűt ír, néha csak az egyiket vonja össze. Pl. I. felv. 11. sor: ennyi; többnyire azonban mindkettőt, pl. *enynyire, menynyit* Sokszor egyáltalán nem használ összevont kettős betűt, pl. II. felv. 344. sor: irányomat, 345. sor: leányt, 349. sor: Anyád, 350. sor: Bizony A hosszú kettős betűk esetén ugyanez előfordul összevonás nélkül is, pl. rostélylyal, vissza, reménynyel, meszsze, rossz stb.

Ebből is kitűnik, hogy a kézirat 1. v lapján található összevont kettős betű-jeleket a gyakorlatban nem használja az *ny* és *nyny* jelölésén kívül.

Az 1. v lap táblázata a következőket tartalmazza (a nyomda-technikai okokból nehezen visszaadható rövidítéseket, jeleket csak a megfejtés szerint átírva és az átírt betűket dőlt szedéssel jelezzük):

<i>ny</i>	Anyja	<i>gy</i>	gyomor
<i>gy</i>	= <i>gy</i> = gyöngy		
<i>gyj</i>	= <i>gyj</i> = gygy = ggy = <i>gy</i>	hagyja	
<i>ny</i>	= <i>ny</i> anya		
<i>nyj</i>	= <i>nyny</i> = <i>nny</i>	Annyi = Annyi = <i>Anyi</i>	

nyj = nyj Anyja hányja
 ty = ty Atya
 tyj = tyj = tj = tyty = tty Atyja
 zs = zs zsidó zshivány
 sz = sz sziszegő, szomorú
 ly = ly homály = homály = homály
 lly = lly = lj = lyly = melly, olly, hallja
 gy = gy = gy (gyorírási jel!) = gyomor, gyöngy Magyar
 ny = ny = ny (gyorsírási jel!) nyom, nyom

Az összevont jelek mellett a költő a gyorsírási jelekre is utal, ötleteit onnan is meríti. Erre mutat a táblázat két utolsó sora. Eligazít a táblázat abban is, hogy a kettős betűk írásában Vörösmarty szabadon járhat el. Egyenlő értékűnek tartja pl. az egyenlőségjellel összekötött tyj = tty és a hangzásban azonos tyj = tj vagy az nny = nny stb. betűit. A felhasználásban tehát vegyesen, hangulata és elképzelése szerint felváltva alkalmazhatja őket.

Központozás

Gyakran sorozatosan hiányzik a mondatokat elválasztó vessző és pont, ha a sor végére kerül. Pl. I. felv. 322—326. sor.

Hiányjelet használ a költő több esetben is az 'e kérdőszócska előtt. Ezt a főszövegben ritkasága és félreérthetősége miatt nem tüntettük fel, csak a szövegváltozatok között szerepel. Pl. I. felv. 121. sor: nincs 'e 122. sor: beszélt 'e

Mindig hiányjellel írja az *a'* névelőt és az *e'* mutatónévmást. Általában nem használ hiányjelet a *birtokrag hiánya* esetén, pl. I. felv. 322. sor: éveim tüzének, I. felv. 329. sor: nyugtalanság származási. Előfordul hiányjel ilyen esetben is, pl. I. felv. 410. sor változatában: szerelmem' bája.

Az *igekötő* és ige egybe- és különírásában teljesen bizonytalan a szerző, pl. I. felv. 243. sor: ereszszel, I. felv. 420. sor: meg valloom.

Tájszólásra valló szóalakok fordulnak elő a szövegben, pl. II. felv. 106. sor: Mejjemben, II. felv. 252. sor: Fájid (fonetikus), II. felv. 438. sor: sükere.

A *ts* írása *cs* helyett itt még igen ritka, pl. I. felv. 592. sor: makats. Előfordul a *gy* helyett *dj* írása, pl. II. felv. 134. sor: hidjen. Gyakori az *ékezetek elhagyása*, pl. I. felv. 457. társaságiban, II. felv. 461. sor: ne bamulj.

Versmérték

A [*Rómay és Lóri*] Vörösmartynak első és helyenként máris eléggé sikerült kísérlete a drámai jambussal. Az ötletet HORVÁTH ANDRÁS

dolgozatából veszi, amely a Tud. Gyűjt. 1817. évfolyamában, VII. k. 55–64. lapon jelent meg, A' Drammának vers-mértékéről címmel: „Kérdésbe vévén, minémű mértékre kellessék a' Drammát írni, kétségkívül a' Régiékhez kell folyamodnunk, kiknél erre Regulát, és Példákat találunk. A' Regula megvagyon Horátziusnál: de Arte, a' 251. és köv. versekben. E' szerént legszebb neme a' Drammai vers-mértéknek a' tiszta hatos jámbus. De ki győzzen egész egy Drammát tiszta jámbusokból írni? Nem is hiszem, hogy valaha ilyen Drama megjelent volna . . . Jól tudom ezt a' Régiék, tiszta jámbussal tsak némelly alkalmatossági versekben, vagy rövidebb festésekben éltek; 's látván, melly szükséges léssen, mind a' dolgozásnak könnyebbítésére nézve, mind, hogy a' festésnek nagyobb természetiséget adának, Horátzius szerént az első, harmadik, és az ötödik lábra spondéust vettek, a 2-kon 4-ken, és 6-kon a' jámbust megbontván. — De az is bizonyos, hogy nem tsak spondéust vettek a' páratlan lábakra, hanem mindent, valami vagy a' jámbusnak, vagy a' spondéusnak megfelel.”

Horváth András megjegyzi, hogy a táblázatot — amelyet alább adunk másolatban — Rájnis után írja le, aki Plautustól és Terentiusból veszi. (A' Magyar Helikonra vezérő kalauz. Az az: A' magyar vers-szerzésnek példái és régulái. Írta Kőszegi Rájnis József Pozsonyban, 1781.)

Horváth András dolgozata különösen felhívó hatású lehetett az ifjú költőre, aki hivatást érzett arra, hogy egy egész drámát jambusokból, ha nem is az ún. tiszta jambusokból írjon.

A [Rónai és Lóvi] kéziratának 1. v lapján találjuk a költő saját táblázatát az ötös jambusról. Táblázatát megelőző kis jegyzete már a kézirat elsőként megírt 9. r lapján található. A három táblázatot párhuzamosan mutatjuk be:

Rájnis

Ötös Jámbus

u —	u —	u —	u —	u —	u u
u u u	u u u	u u u	u u u	u u u	
— —		— —		— —	
u u —		u u —		u u —	
— u u		— u u		— u u	

Horváth

Ötös, vagy ötödfelés Jámbus

1	2	3	4	5	6
u —	u —	u —	u —	u —	u
— —	— —	— —	— —		
— u u	— u u	— u u	— u u		
u u —	u u —	u u —	u u —		
u u u	u u u	u u u	u u u		
u u u u					

Vörösmarty

K 1. v lap

Ötös Jambusok

1 láb	2.	3.	4.	5.	6.
o -	o -	o -	o -	o -	o
--		--	ritkán		o -
ooo		ooo	--		
oo-		oo-			
-oo		-oo			

K 9. r lap

In pede impari

o -

ooo

oo-

-oo

--

Horváth András tanulmánya a szabadabb drámai jambus használatáról a következőket írja: „Lehet a' Drammának verse egy két Scillabával, vagy lábbal is . . . rövidebb, vagy hosszabb; lehet sánta vers is, noha ötven, 's több verseit Plautusnak egy folytában olvasván, láthatni, hogy valóságos hatos jambusok, és tsak ott élt nagyobb szabadsággal, hol kevesebbé akart fáradni. Nem kívánható, hogy a' párosokon a' jambus mindenkor megtartassék; mert e' helyett oda is tehetünk spondéust, vagy anapaestust . . .”

Ezeket a verselési elveket tükrözi a [Rónay és Lóri] is, amelynek verselési hibái a kiforratlanságot, kidolgozatlanságot jelzik sok helyen, azt, hogy a költő az azonnali kisebb javításokon túl nem gondolt átfogóbb, teljesebb tisztázásra.

Így e drámában a vers 2. és 4. lába mindig, az 5. láb rendszerint jambus. Hibás sorok ehhez képest pl. I. felv. 10. sor, ahol a 4. láb pirrichius:

nekem virágzanának a' füves

az I. felv. 18. sora, ahol a 4. láb daktilus:

o Lórikám tele volna a' világ

az I. felv. 19. sora, ahol a 2. láb pirrichius, a 4. pedig daktilus (Vty táblázata szerint ez tilos), és ezért az egész sor sántít:

De nagyon is érthetőleg hirdeté

A verselés erénye Lóri és Rónay találkozásának, a szerelmesek boldogságának festésére szolgáló sorok eltérő szerkezete. A verselés a III. felv. 328–350 sorában a könnyedebb lejtésű négyes jambus, amelybe csak elvétve keveredik ötös jambus:

Rónay
 Tehát hazudtak ellenünk.
 Lóri
 O! a' hitetlen álnokok!
 Rónay
 Megdulta kedves éltedet.
 Lóri
 És a' tiédet a' gonosz.
 Rónay
 Kedves! sokat kesergtem én.
 Lóri
 O! sirtam én is édesem.

A folytatásba már hibák csúsznak be. Ötös jambus a 319, 340, 341, 344, 347 és 348. sor; öt és feles jambus a 334. sor.

Kisfaludy Sándor regéje először 1807-ben (Csobánc, Tátika, Somló 1807.) majd 1818-ban jelent meg a [*Rónay és Lóri*] megírása előtt.

A Csobánc és a [*Rónay és Lóri*] rokonsága

(KISFALUDY SÁNDOR munkáji. Regék a' magyar előidőkből. Budán, 1818.)

A Csobánc meséje sokban hasonló a [*Rónay és Lóri*]éhoz:

Mátyás király korában a török ellen készül a had. Szentgyörgyi László elbúcsúzik szerelmesétől, Gyulafy Rózsától. Kenyérmezején folyik az ütközet. Egy napon hamis hírről érkezik a harcterről Orbán deák: Szentgyörgyi elesett, utolsó üzenete az volt jegyesének, hogy válassza helyette Varjas Andrást. Az álhir szerzője Varjas, ainek Csobánc várára fáj a foga. A mesterkedők nem érik el céljukat. Rózsa hű marad tovább is Szentgyörgyi emlékéhez. Megsiratja, és mégis hazavárja. Szentgyörgyi nem esett el a hadjáratban. Varjas viszont 400 körmöci aranyat ígért Orbán deáknak, ha megszerzi a lányt. Közös erővel intézték el, hogy Rózsa és Szentgyörgyi igaz hírt ne kapjanak egymásról, és Szentgyörgyi halálhíre terjedjen el. Ezt azzal érték el, hogy a táborból Varjas egyik barátja írta meg Szentgyörgyi elestének hírét.

Varjas azonban Rózsánál így sem tudta célját elérni: Szentgyörgyi hazatérte előtt Rózsa belehalt bánatába.

A történetből világos a két darab szoros hasonlósága, amelynek fővonásai a következők:

- 1) A főhős halálhírét költi a harcot kerülő nemes.
- 2) A főhős a hazáért harcol az ország határain túl.
- 3) Az intrikus nemes segítője a ravasz és aljas deák.
- 4) A szerelmes lány a tragikus hír ellenére is kitart a főhős mellett.

A [*Rónay és Lóri*]ban a következő főbb eltérő motívumok találhatók:

- 1) Vörösmarty darabjának nincs pontos történelmi háttere, földrajzi helye.
- 2) Az intrikus kettős hamis halálhírt költ: Rónay és Lóri kölcsönösen egymás haláláról értesülnek.
- 3) A darab nem a szerelmesek búcsúzásával, hanem Lóri halálának hírével kezdődik.
- 4) A jó hír, ti. hogy Rónay él, előbb érkezik, mint a főhős maga.
- 5) Lóri megvárja szerelmesét és így boldogok lesznek.
- 6) Az intrikus és az őt támogató apa megbűnhődnek.
- 7) Párhuzamos szerelmi történet: Török szolgájának és Lóri szobalányának szerepe.

Magyarázó jegyzetek

Megtartjuk a második kiadásnak a főszereplők nevéből összeállított *címét*, amelyben a sajtó alá rendezők a *Csongor és Tündét* követték, azonban a darabban használt *Lóri* névhez igazítjuk.

Személyek. A női főszereplő az előzetes szereposztásban először *Juli* nevet kap, de a dráma szövegében előbb *Lóri*ka, majd többnyire *Lóri*, ritkán *Lóra* néven szerepel. E névben a KISFALUDY SÁNDOR Somló c. regéje és a *Tatár Járás után történt eset* főszereplője él tovább: a költő ugyanazt az elképzelt nőalakot, egyéniséget, jellemet választja itt is mintául, bizonyára az előbbi darab megírásának hatása alatt. Neve is azonos. Az előzetes szereposztásban a költő először *Örzsikére* változtatja a női főszereplő első nevét (*Juli*), majd a *Juli* nevet átruházza a szobalányra. *Örzsike* nevét az elsőként elkészített 6. jelenettől többször megtaláljuk a kéziratban. A szövegben *Lórir*a irtuk át.

A férfi főszereplő szolgája: *Bandi*, az Andor név bizalmasabb alakja. Így e szereplő nevében is a *Tatár Járás után történt eset* és a *Hűség diadalma* szolgájának, Andornak neve ismétlődik.

Csóka, Török szolgája azt a nevet viseli, amelyet majd Kont szolgája *A' bujdosókban*. Utóbbinak első kéziratát 1824-ben kezdi el Vörösmarty.

A szereplők első elrendezése azt bizonyítja, hogy a költő az előre felvázolt nevekkal és kapcsolataik megjelölésével készült el először. A darab írása közben alakította ki jellemüket, s eközben változtatta nevüket a végleges alakra. Ezt azonban a szereposztásban sosem vezette át teljesen. Ezért a *Lóra*, *Lóri*, *Lóri*ka név a személyek felsorolásában javítás után sem található.

Első Fölvonás

41. *A lovak nyugodtak* = pihentek, eleget nyugodtak
 45–51. A darabból nem tűnik ki, hol harcolt Rónay. Lásd még: I. felv. 196–200. sor. A darab meséje később arra utal, hogy Rónay Budán át tér vissza Lórikához.

- 65–67. A 62. sor folytatása, tehát e mondat alanya is: *a halál*.
80. *a' föld domború fölé* = színét, felszínét
- 86–87. *siettet egy gondolat hazám felé*; A „hazám” szót itt szülőföldnek érthetjük. Az I. felv. 199–200. sora ellentmond annak, hogy a harcok helye külföld lett volna. Hazatérőben Rónay Budán pihent meg barátainál. Lásd a 104–144. sorban. (I. felv.)
100. *Az Irvó Deák megérkezett Budáról*. Ez az egyetlen pontos helymegjelölés a drámában.
- 106–107. *rád bízott fele dolgainak*: Rónay félrevezetése Lórika hamis halál-hírével. Lásd utóbb a 129–144. sorban.
120. *Porcum fecit in charta*. Disznót, pacát ejt a papírra.
- 123–126. A történelmi és földrajzi zagyvaságok az írrok tudatlanságát jellemzik. Erre utal a kifejezés: *Száz bak [= baklövés] egy rakáson!*
- 130–140. Tehát Málits Rónayt Budán találta meg, és ejtette kétségbe hamis híreivel.
- 141–144. Rónay a harcok után Budán pihent meg barátainál. Málitsnak és Borosnak két nap előnye maradt Rónay hazaérkezéséig, s ebből egy nap telt el Málits utazásával.
151. *felét titkomnak álladom* A titok első fele: Lórika csellel történő megnyerése.
- 196–200. Itt derül ki, hogy a csatában a magyar sereg győzött, s a harcok színtere Magyarország volt. (Ellentétes a 86–87. sossal.)
- 198–201. Lórika nem tudja még Borosék koholt hírét Rónay elestéről.
199. nyomokkal = léptekkel
- 206–208. Boros — nem tudni hogyan — elvesztette, majd visszakapta nemesi birtokait.
211. *újulnak ígéreti*. Török már gyermek korában Borosnak ígérte Lórika kezét.
- 234–296. A Negyedik Jelenés már Shakespeare dráma-szerkesztésének példáját követi: élenkítő hatású a darabban a szolga és a szobalány évődése, a drámai jambust is ezért váltja fel a szabadon, vidáman áradó prózai jelenet.
268. *az övétől különböző állapokban* = nyomorban, éhezés közben, elhagyottan.
286. *el tudom keríteni*; ti. beszédét ki tudja cifrázni egyetlen szavakkal
330. *látszatosan* = láthatóan, sokat jelentően
368. *rémzetekkel* = rémképekkel
374. Boros nyíltan beszél versenytársáról, Rónayról, mivel most éppen mást kíván eltitkolni.
447. Itt derül ki először, hogy Török már Boros (azóta elhunyt) atyjának ígéretet tett gyermekeik összeházásására.
488. *el nem mulatom* = nem mulasztom el
490. *agg szerelmem* = aggódo szerelmem
511. *érzelém* = éreztettem

- 539—540. Lóri még nem tud Rónay hamis halálhíréről.
 553. *egyébarányt* = egyébiránt, egyébként
 580. *a' szokatlan Ur* = itt: a halál
 668. *Rónay halálhíre* oly hazugság, amelyet Boros Törökkel nem közölt, sőt — és itt van a költő ellentmondása is a szerkesztésben — az előbb arra hivatkozott, azért kell sietnie, mert Rónay másnap érkezik. (I. felv. 373—374. sor.) Ez az ellentmondás is jelzi, hogy a költő gondosabb átfogóbb javításnak sosem vetette alá e darabját.

Második Főlvonás

3. *lator szer a' leány* = elvetemült szerzet, gonosz fajzat
 8—13. Málts arra céloz, hogy fegyvert is képes forgatni ura szolgálataban.
 22. *iollmulatság* Gúnyos célzás talán a lúdtollal csiklandozásra, testi szerelemre.
 82—84. *bálványa . . . érzéktelen vezének áldozik* = Az istennek, szentnek réz-szobra előtt imádkozik.
 96—98. *A sánta mester* és aki rászédte Évát: Lucifer, a sátán.
 115. *gőgfűtta* = felfuvalkodott, gőgös
 127—134. A koporsó jelenet terve igen emlékeztet SHAKESPEARE, Romeó és Julia közismert kriptajelenetére. E terv megvalósítása azonban a későbbiekben elmarad.
 190. *a' második ti. terv:* Lórika bezáratása Boros szobájába.
 326. *szines* = színlelt

Harmadik Főlvonás

68. *pajzsát hadakra verte* = riadót dobojt pajzsán
 200. *élőt halat* = halottá teszi az élőt
 209. *agg szívedbe* = aggódó szívedbe
 260. *házszerekkel* = házi eszközökkel, bútorokkal
 327—328. (között) *indulatosan, láttatos örömmel* = felindultan, jól látható, feltűnő örömmel
 371. *kihelni nem mer* = nem mer támadni
 433. *kétek* = kétségek
 438—439. *lány szőnyeged . . . lehelje rám* Képzavar. Hiányzik a végső javítás.
 534. *szállok ki véled* = állok ki párbajra veled
 610. *vizsga* = vizsgálódó, kém elődő
 615—622. Török halálfelelme eléggé indokolatlan, maga a bezárás nem okozhatná halálát.
 654—655. (között) *tűrhetlenebb* = türelmetlenebb
 672. *temérdek szívvél* = roppant nagy, bátor szívvél
 687. *vár' rá!* = várjál rá, várj csak

688. Itt már eléri Törököt Boros kardja.
 720. *kérd'tedre* = kérdeztedre, kérdésedre
 893—926. E sorokban a Romeó és Julia hangulatát érezzük. I.óri Rónayt várja úgy, amint Júlia búcsúzik Romeótól a III. felv. 5. színenben. Az esemény ugyan ellentétes, de az érzelmek intenzitása és egyes költői képek felismerhetővé teszik a nagy példakép utánzását. Ilyen pl. Vörösmartynál az éj és a hajnal ismételt felhasználása az idő múlásának és a szerelem élményének festésére.
947. A befejezéshez csupán néhány sor hiányozhat, mely valószínűleg már új motívumot sem tartalmazott. Egyetlen lap elvesztése okozhatta a hiányt.

Szövegváltozatok

1. r lap

Vörösmarty Mihál.

1819.

Az évszám a kézirat elkészítésének évét jelzi: az 1. r lap az első ív része, borítólap, amelynek színe, minősége, mérete megegyezik a dráma egész kéziratának papírával. Az évszám alatt fekvő tojás alakú keretben egy áth. mondat olvasható:

⟨*Boldogok a' gyengék, mert tudnak tűrni erősen.*⟩

Fölötte és alatta néhány apró tollrajz és számos tollpróba: *auo auno aun aux aulum a am m oa auu am am o a m n n am autum autumne aux Sándor Sandor Sándor Sandor am a am a a a o am ae m ab autu autu ae a o a o m m* A keret alatt sűrűn áth. szöveg:

⟨nagy ISTEN⟩

⟨*A' Magyar boszúnak ISTENE!*⟩

Alatta a könyvtári bélyegző:

M. N. Muzeum Könyvtára
 Kéziratt. Növedéknapló.
 1933. év 48. sz.

1. v lap

Ötös Jambusok

1 láb	2.	3.	4.	5.	6.
o -	o -	o -	o -	o -	o
- -		- -	ritkán		o -
			- -		
o o o		o o o			
o o -		o o -			
- o o		- o o			

Ez a táblázat is a dráma előkészítéséül szolgált. A következő lapon már gyakorlati alkalmazását leljük. A táblázat két oldalán és alatta Vörösmarty sajátos betűösszevonásait, kísérletezését találjuk. A kétjegyű és a kétjegyű hosszú mássalhangzókat, amelyeket egy hangként ejtünk ki, egyetlen jellel kívánta helyettesíteni.

Személyek

[Helye a K 9. r lapján.]

Személyek [Mellette:] <Első> [A személyeket csak itt számoztuk sorrendben, hivatkozással a főszövegre.]

[1.] Nemes, <öreg>	<i>In pede impari</i>
[2.] <i>Juli</i> kérője	o -
[3.] <i>Juli</i> kedvese.	ooo
	oo -
	- oo
	- -

[*Juli* helyett itt *Lóri* értendő. Az első három szereplő neve mellett *in pede impari*: „páratlan verslábakban” az ötös jambus lehetőségeit újra felírta a költő.]

- [7.] *Juli*, *Örzsike* Török Leánya
 [8.] *Örzsike* *Juli* ennek szobaleánya.

Első Fölvonás

1—22. [Helye a K 2. r lapján.]

- [A szereplő neve:] Ronay [A színi utasításban:] megállapodik <gonossz> [Fölötte:] vad [A sor végén zárójelben:] (*szívmaró nádly*) [A sor 3 utolsó szava helyett választható.]
- hogyan sem<...> [Jav.] <ide> <...> <érkezel> [Mellette:] közem [Átírva:] közelgetél
- enyésztél [Átírva:] enyészttél
- önmagát vész. [Olvashatatlanból jav.]
- Nélküled <a' remény> [Fölötte:] élne kedvesem
- nekem [Jav. erre:] nekem <a'> <a' szagos> [Fölötte:] <illatos> [Mellette:] a' füves
- gyönyörömrre zugna <a'> <lassú csermelye ;>
 <O nap {Benned} midőn kezded futásodat,>
 <benned találnám kedvemet, tebenned>
 <lelném> [Az előbbi első áth. sor mellett:] a' hegyek<...> [Átírva:] patakja.
- alkonyodba [Átírva erre:] alkonyodra
- találnám [Átírva:] találnák [Ujra átírva:] találnám
- Teremtő [Jav. erre:] teremtő képzetek<nek anyja, a' képzeteknek anyja és leánya> [Fölötte:] szülöttje.

19. érhetőleg<...> hirdeté
 20. fagyos <s>
 21. szavával [Jav.] szavára
 22—43. [Helye a K 2. v lapján.]
 22. Onnan <kerülnek> repülnek *k* [Átírva:] gondjaim
 22—23. [Között áth.]
 <a' rém csoportok ha ...> <tűn...>
 <idétlen szülöttjei>
 25. <'s> a' <rém> [Átírva:] <képzetek>nek [Jav.] képzeteknek gyász csoportival
 26. Teremtmény! <túl a'> oh értheded [Jav.] értheted
 29. bánatot [Jav. erre:] bánatomnak:
 30. <melly> vigasztalás
 31. hah! <szegény bolond> botor
 32. Ha<h> van
 33. <....> nincs
 34. tavánan [Jav. erre:] tavában
 35. helyettes<...> édesem.<?>
 35—36. [Között áth.]
 <'s majd elsohajtom véglehelletemmel>
 <a' partra sajkámat, hol te vigadol>
 36. majd ... [A bekötés miatt olvashatatlan a szó vége.]
 38. állanak
 38—39. [Között áth.] <Rónay.>
 <.....> <hogy gondolod jó Bandi még ma estig,>
 <haza érkezünk e' ?>
 <Szolga.>
 <még ma olly bizonynyal>
 <mint> <O hogv> <...>
 39. még [Jav. erre:] Még
 42. új <csatákba> cstákba
 43—68. [Helye a K 3. r lapján.]
 44. Istenem [Átírva:] Istenünknek!
 45. rontja [Átírva:] dulja
 46. megvítam [Jav. erre:] megvittam <dühösködő> [Fölötte:]
 veszéles <veszélyes>
 48. halálborít
 49. <'s> tiszerte [Jav. erre:] tizszerte
 50. küzködődő
 50—51. [Között áth.] <...> <öszsze hangozó>
 51. társaságiban,
 52. gyászos [Átírva:] gyilkos mind [Jav. erre:] mint
 az <elborult> <elszorított>
 53. <Égtől...> dörög
 57. A' [Kieg. erre:] Az ellenünk<re élesült> [Jav. erre:] fent gyilkoló
 vasak
 58. közelíteni a' <halált> [Jav. erre:] öt felém!

60. forró [Jav. erre:] forgó veszély⟨n⟩ek ⟨durva eszközt⟩ [Kieg.] több csoporttal,
62. dült [Jav. erre:] dült a' ⟨testesült⟩ [Fölötte:] vértszívó
- 62—63. [Között:] Szolga ⟨félve⟩ magában
63. *Jól esett, hogy ⟨én azt⟩ nem láthatám, aligha* [Átírva:] Szerencse, hogy nem láttam őt, aligha
64. futni. ⟨akkor.⟩
66. ⟨... jött⟩ ram. [Átírva:] elszórta
68. kimulni ⟨sok életet.⟩ [Fölötte:] ⟨szép⟩ [Kieg. erre:] sok jeles vitézt
- 69—96. [Helye a K 3. v lapján.]
- 69—72. [E sorok mellett finom ceruzával rajzolt szavak:]
amor Amor amor Amor Amor A Amor amor am
70. örült, [Kieg. erre:] örültem
72. valátok
73. ajkai, ⟨'s még...⟩ 's még
- 74—75. [Között:] beszéde⟨y.⟩ [Fölötte] bájjal tele ⟨énekével⟩
⟨énekére⟩ [Alatta:] 's magas lelkű dalával [Irónnal jav.]
⟨andalga lelkem a' rokon tüzek⟩
⟨hővül, hol a' dicsőh lakoznak. Ah⟩
75. ⟨az⟩ elhunyt
77. de ⟨hol⟩ [Jav. erre:] ⟨hová⟩ mi
78. ⟨Szébb feled...⟩ [Kieg. erre:] lelked
- 81—82. [Között:] félre.
82. szólnom: így [Jav. erre:] szólnom. Így [A színi utasítás:] Ronayhoz.
84. nem erünk. [Átírva:] erhetünk. ⟨Jó hogy megintesz.⟩
[Alatta:] nincs sürgető okom
87. félé, ma, vagy [Átírva:] Barátimat
88. ⟨Elhagyom tehát egy⟩ kevés időre, hogy [Átírva:] elhagyom [Kieg. ezzel:] tehát, hogy
89. ⟨attól⟩ kiért ha élne, ⟨lelkesen⟩ sietnék, [Jav. erre:] annak, kihez ha élne szárnyakon sietnék,
90. méglátva
91. Köz⟨éjek⟩ [Jav. erre:] közökbe [= közéjük] enyhíteni [Vakarással jav. erre:] enyhíteni
94. ott [Átírva:] egy
95. térjenki
- 97—114. [Helye a K 4. r lapján.]
- 96—97. [Között áth.:] ⟨Ma, 's nem holnap⟩
98. titkomat; ⟨csak a'⟩ jer
99. [E sor alatt a jelenet végét vízszintes vonal jelzi.]
- 99—100. [Között:] *II* Jelenés.
[A színi utasításban:] Asztal [Alatta:] ⟨...⟩ Inas, belép. megérke(de)zett
102. hej! ⟨O⟩ Deák! tudom ⟨nagy szor⟩
104. de ha [Átírva:] százszorozva [Átírva:] százszoroznád
107. melly va [Átírva:] sokat segít ⟨rajtam⟩

109. igertem *Udvözlésemet*
113. *de* [Átírva:] és *ugyan nagy is* [Átírva:] nem is csekély
114. előttem<...>
114. *Szent*, [Átírva:] Olly
115. az *<is,>* hogy
116. Valóban *<s...>* [Átírva:] *<erős>*
117. *<okoskodás>*: [Fölötte:] tanút hozál
119. *Hogyan*
120. [„disznót”, pacát ejt a papíron.]
124. <...> [Átírva:] *pusztította* [Átírva:] *pusztítva*
- 124—125. [Között a színi utasítás:] (közbeszólvá újain erőlködve számlalja.)
126. [A színi utasítás:] *Málitshoz.*
129. közelebb [= közelebbről]
131. kába [Olvashatatlanból jav.]
134. gödreit: *<hatalmasan>* 's
- 135—156. [Helye a K 5. r lapján.]
135. szomorgást, hagytam
138. nevelt<...> *végén* [Átírva:] *magának*
139. *<'s>* éggel *hevet.* [Átírva:] *hevében.*
144. *<'s>* egyedül
145. *ezt hallva* [Utóbbi olvashatatlanból jav.]
149. *most, minthogy*
150. *Balazst*
151. *áltadom<...>*
154. *majd* [Kieg.]
155. *reá(m)*, [A sor két része között:] *Málits. <egészen a'>* [Alatta:] *egészen a'* [Átírva:] *úgy*
- 156—157. [Között:] III Jelenés
Török házában *<Lórika szobája>* egy *Kert.*
- 157—183. [Helye a K 5. v lapján.]
157. [E sor előtt:] *Lóra* [Átírva:] *Lórika, Aszszonyon;* *<s...>* nehéz [Mellette férfi fejet ábrázoló tollrajz.]
158. *<tarló>* gyötrelmeiddel
160. boldogítja *<egykor majd>* *<egykor>* [Átírva:] *majdan*
162. *önként* [Jav. ebből:] *egy...*
163. szerencséd*<et>* elfogadni képes
- 163—164. [Között:] *Lórika.*
164. *ér ha elvonom*, [Átírva:] *tanácsod <ha>*
165. *<Tanácsodat>* *ha elvonom. <Valóban>* [Írónnal áth., de hiánya szembeötlő, pótlása nincs, ezért helyreállítottuk.]
168. *mint<sem>* [Átírva:] *mint <az>* *sem hangjait.* [Jav. erre:] *hangjaid.*
169. *a'* [Átírva:] *vizbe süljedőnek* [Jav. erre:] *süllyedőnek*
170. *úszni,<...>?*
171. *tanít<ja>* *<...en>* [Átírva:] *tanítod*
173. *<O>* *Juli; tudom* [Átírva:] *káros*
174. *gyilka <napjaim>* *jobb*

175. orsolni [Kieg. erre:] orvosolni azt feletve
 176. <ismét> [Alatta:] meg így
 177. *Legyen meg az*, [Átírva:] Add azt meg, a' miért
 179. felejttem azt. el. [Átírva:] felejtettem el. nints [Jav.] nincs
 180. *Történetünkhez*
 183. káráim között [E sor alatt *jelző szó*, a köv. lap első szava:] melto
 184—211. [Helye a K 6. r lapján.]
 185. *mivel* [Átírva:] talán tapasztalád<?>, —
 187. szeméből [Jav. erre:] szemékből
 188. mint<...> [Kieg. erre:] sok
 189. áldozom <veled> súlyos [Jav. erre:] súlyos
 194. <azonban> de
 196. <könyvem> [Fölötte:] fájdalمام
 197. győzött
 199. Gögös
 200. mellyen [A szó vége olvashatatlanból jav.]
 201. *hah!* [Átírva:] Oh!
 202. nyer, és mit [Átírva:] nyer ő 's mit
 203. kérdezetlen <felel> azt
 204. neki hogy [Kieg.] „tovább mehet<sz>, ...
 205. <....> vagy
 206. vele mit, reményhet. ora,
 207. melly<ben ...> vissza tért [Átírva:] szerzé<tt tégedet, Boros>
 [Fölötte:] a' gyűlölt Borost
 208. <Atyád javába> [Átírva:] <Ősid javába> [Elötte:] az ősi jókba
 210. vissza térteden [Jav. erre: viszzatértekor
 212—233. [Helye a K 6. v lapján.]
 212. el <vagyódó!> [Fölötte:] kárhozott
 214. <állnak>, [Alatta:] élek,
 215. <é> 's te harczaidról;
 216. dicsőbb
 218. édesem. — <(Szünet)> [Irónnal áth.]
 221. és [Olvashatatlanból jav.]
 222. ezt <sej...> sejtí
 224. remény;
 224—225. [Között áth.] <Majd csak> <Oh bár halasztást nyerjek én
 Atyámtól,>
 226. Meg tér azonban <R> Kedvesem.
 227. tanacsadó
 229. őt, elég
 231. nyelveded, [Jav. erre:] nyelvedet,
 233. teljesedni, <Aszszonyom.> el.
 233—234. [Között:] IV Jelenés. Török Udvara.
 Csoka
 234—257. [Helye a K 7. r lapján.]
 234. <meg> állj
 236. nagy [Átírva:] egy
 237. hozzam, 's nézél [Jav.] nézel

238. *eszik* [Átírva:] evett. [Mellette áth.] <(téntát...)>
 239. Ne kísérs, <most a>
 241. rá érsz [Fölötte:] *van időd*
 242. ereszszel
 250. 's bizonytalan sorsa [*-gal beszúrva a sor alatt]
 251. remenysegtől
 252. sem [Kieg.]
 253. <mennék> kívüled máshoz. [Jav. erre:] vennék kívüled mást.
Osztán [Jav. erre:] Aztán
 253—254. kis <leány ám az> a [A névelő átírva:] teremtés
 254—255. leánya; Mikor ő parancsol, <valamit>, mindég
 255. mint <mikor másvalaki kér is> más
 257—280. [Helye a K 7. v lapján.]
 260. *hat* [Átírva:] 8
 261. keserűsegere
 266. <hozzá> [Fölötte:] magához
 274. konvükkal föl<ragadtatik> [Fölötte:] emelkedik
 275. boldogultnak
 281. Félek megcsókáltál.
 282. tőled, <hogy> ereszsz.
 283—303. [Helye a K 8. r lapján.]
 283. mióta<m>
 284—285. r<e>ám, nem Most <is> ollvan szelid <vagyon> [Fölötte:]
 <vóltam> vagyok <mertem> [Fölötte:] merek
 286. eltudom
 287. beszélni, <és mo> ha most
 291. Borost,<...> [Jav. erre:] Borost utalatos
 292. hát [Kieg.]
 293. útravaló (elszalad)
 296—297. [Között:] <IV> Jelenés. V [Kieg. irónnal.]
 [A szereplők:] Török, <és> Boros. [Alatta áth.]
 <Török>
 <Öcsém Uram>
 299. <mu> kellett <valahol> mulatnod valahol; <hogy...> [Alatta:]
 három hét
 301. el <vagy> mért zavart,
 303—330. [Helye a K 8. v lapján.]
 303. *csak*; [Átírva:] azt;
 307. tovább <meg...> titkolható
 307—308. [Között áth.] <Tudod: magadtól származott>
 308. Szoltam <is> [Fölötte:] már <'s tennemagad, mivel>
 [Fölötte:] és *te* [Átírva:] azért
 310. eltalálhatod, <...> miért
 311. a' kiben <reményim> szercsém [Jav.] szerencsém,
 312. És bizony [Átírva:] bizodalmmal és mindenem [Átírva:]
 bizodalmaim nyugosznak.
 313. engedj [Átírva:] engedd így [Kieg.]
 315. él<,>

318. ki terni
 319. midőn <világít> sinább
 320. <masoknak 's> testet talál a' naphoz vissza tér
 322. engedj
 326. kényszerít
 328. <'s> azt
 330—331. [Között: a K 9. r lapján találjuk a Személyek jegyzékét. —
 Lásd a jelen kötet 338. lapján. — Alatta jórészt áth. sorok.
 E rész a Személyekkel együtt eredetileg a kézirat első lapja volt.]

I Fölvonás <Első> Jelenés
 Egy szoba Török hajlékában.

Boros, és Török

[Mellette ceruzajel és tollpróba:] **D Per omnia a a**
 [Alatta áth:]

<Atyám' barátja, 's híve hajdan, o>
 <Bor.> <Balázs, *kit {a'} {...} {is a'} is nemes> [Fölötte:]
 <ősz . . .> <ősz korában a' szelíd> [Mellette * jellel:]
 <* te Atyja annak, kit becsül, — {imád} {ohajt}> [Fölötte:]
 <szeret, 's imád sohajtva mindenem>
 <erhölcsők érdeme kedvessé teszen,>
 <te kitől reményemet, {s...}> [Fölötte:] veszem, ne hagyd>
 [Fölötte:] <te . . . egyellen reményem él,>
 <Enyészni ezt, 's semmiségbe dőlni,>
 <a' fényugárként, melly midőn simább>
 <testet talál, a' naphoz vissza tér>
 <vagy félre{...}> [Fölötte:] törve másnak ad világot.>
 <Engedj meg ifju éveim tűzének,>
 <melly háborogva gerjedez szívemben>
 <'s rég elrabolva szép nyugalمامat>
 <agg gondokat gyűjt a' kétes jövő {felől}>
 <felől, 's segédért hozzád kényszerít.>
 <{vagy: hozzád segédért jöni kényszerít.}> [Vty megjegyzése.]

9. v lap

Török

<Tudom, derék ifjú, miért hevülsz>
 <'s meg nem nyugodva, kisztesz,> <engemet> [Fölötte:]
 <hogy miként>
 <hogy mint> <ígértem egykor sírba kelt Atyádnak>
 <leányomat talán nődnek vegyed ;> [Jav. az alábbira:]
 <Hölgyül szelíd leányomat vegyed> [Ujra jav. alábbira:]
 <elősegítem boldogultodat>

- 331—350. [Helye a K 9. v lapján.]
 333. tehát (tudom) [A második szó választhatóan, de zárójelben áll.]
 336. meg [Kieg.]
 338. ám [Átírva:] Ám
 340—341. [Között áth.] <békés> <legyen békés aggott korom' szaka>
 342. lassam, <azt, mit> [Fölötte:] azt, miért
 343. Atyád talán a' [Átírva:] Barátom

344. tölti<k> a'
 345. <szűz kebel...> Szűz'
 347. és a' [Átírva:] mi
 348. Dorgalom,
 348. beszedem
 350. rá<m> hagyám
 351—372. [Helye a K 10. r lapján.]
 352. le <ag> bús
 352—353. [Között áth.] <mért dűlja habzás arczodat?>
 353. változol szinedben <'s mindenedben> [Fölötte:] <borzadozva,>
 [Átírva:] magadban illy hamar
 354. tündér<...> vizekként
 356. jejt, [Jav. erre:] rejt,
 357. és <a'> vészt
 358. haragra [Jav. erre:] haragja
 359. zavartan, és [Átírva:] ó
 364. rá hagyád <est>
 365. <est> és
 366. itelni
 369. napokra, [Fölötte:] ig [Tehát választható ez is:] napig,
 370. <'s> nem a' <...> a' leány konyűji.
 371. halasztás, már
 372. és nékem <annyi {mint} mint a' veszteség.> [Fölötte:]
 is kész veszteségem ez.
 373. meg [Kieg.] [E sor mellett áth. jelző szó:] <holnap>
 374—399. [Helye a K 10. v lapján.]
 374. mondja, <itt> holnap
 375. képes<...> egyszeri
 379. a' [Átírva:] sok
 382. szegényével béborítva [Átírva:] szegényében elborítva [Fölötte:]
 ulva [Vagyis választhatóan:] elborulva
 385. <lány,> szív
 390. rít [Elötte:] nagy
 393. jartam
 394. körül,
 399. melly <lány hoz> [Fölötte:] ok von
 400—423. [Helye a K 11. r lapján.]
 400. e' [Átírva:] a'
 401. indúlatoskodj: <'s> félre
 401—402. [Között áth.:]
 <Törökhez. Bocsánat, o Török, megtévedett>
 <ítéletemnek, melly rád hibásan>
 <vall gyengeséget. — holott —>
 404. melly <hajdan a'> a'
 406. tüze,
 408. emennél <sokkal> [Írónnal áth., helyette a sor végén írónnal írt,
 majd tintával átírt szó:] erősb
 409. szenvedelmem [Átírva:] szenvedekem [Az átírás értelmetlen.]

410. szerelmem' bája [Átírva:] szerelmek mennyiszer [Vty itt egyéni írásmódot használ az *nyy* jelzésére: összevont kettős betűt. E darabban ez végig megtalálható, ezért a továbbiakban erre nem térünk ki.]
414. <olly> e' hitem [Jav. ebből:] hitet
415. mert [Átírva:] legtűrhetőbb
- 415—416. [Között áth.] <láttam erős vagy nagyon>
416. sőt [Kieg.]
419. Ronayt. —
420. Meg valloim tisztelem<...> szivemből
421. és [Jav. erre:] is
422. hogy <tilos legyen>
423. ismerősöm
- 424—447. [Helye a K 11. v lapján.]
424. 's [Átírva:] Ám
427. <é>'s ugy
- 427—428. [A 427. sor két utolsó szava és a 428. sor *) jel alatt a margón olvasható, a *) jel a 427. sor „előtt” szava utánra és a 428. sor „miként” szava elé utal. Ezért úgy állítottuk be a ki-egészítést, hogy az eredeti sor utolsó szava fejezi be a margóra írt részletet az alábbiak szerint:]
- [Az eredeti sorok:]
és hajthatatlan szív előtt, *) <'s> miként
a' [Átírva:] ostromra kelve a' merész habok
[A margóra írt kiegészítés:]
*) hogy ugy pusztuljon éltém 's veszszen el,
- 429—430. [Között áth.] <düldjék koronként durva szirteket>
418. egy [Átírva:] a' közül [Átírva:] körül széljel [Jav.] széllyel
433. is [Kieg.] utobb.
435. Meg-vet
<mongád> mondád
436. <...>'s nem
439. várdá Ronayt,
440. nézd<d>
441. nézd [Jav.] nézed [Jav.] nézzed
442. míg<len felejtve> megvetőimtől rú [A sor fölé írva, alatta áth.:]
<agy>
- 442—443. [Között áth.:] <ezt látva szégyen {és} [Átírva:] sikertelen boszú> [Alatta:] <hárvlna>
443. boszuság <födve> nyomna
445. ÉI
- 449—474. [Helve a K 12. r lapján.]
453. éjjelét [Két olvashatatlan szóból jav.]
454. a' rég [Jav. ebből:] mérég'
- 454—455. [Között áth.:] <..... veszteség,>
457. társaságiban.
- 459—460. [Között áth.:] <és látva ... hogy él...> <és árva élő>
gyermeked miként>

460. <járt> [Átírva:] és látva <...> ha [Jav. erre:] (tán ha láthatod)
461. bamúl]
464. hogy [Jav. egy másik szóból.]
466. véleményimét,
468. lelkem <el> Istenemnek [Jav. erre:] Istenemhez
469. 's [Jav. ebből:] sem böcsületem<nek> [Jav.] böcsületemhez
470. kenyszerétne
471. életemnek [Átírva:] életemben?
474. és bár [Jav. erre:] 's ha <es> bár
- 475—494. [Helye a K 12. v lapján.]
476. esküvék. vém [Az utolsó szótag választhatóan áll.]
484. megbocsátni [Jav.] megbocsátani
- 484—485. [Között áth.] <hogy sem könyörg... .>
485. mint sem [Átírva:] hogy sem könyörgön [Jav.] könyörgve
486. maradj [Jav.] Maradj
490. <O, egy> Tudnék tanacsot agg [Jav. ebből:] nagy
493. bár <itt ne> <ny> nincs veszelyyel jer [Jav. erre:] Jer
494. tanacsot.
- 494—520. [Helye a K 13. r lapján.]
- 494—495. [Között:] VI Jelenés.
Örzsike <Lórika> szobája.
- Örzsike. és Juli [Utána a közvetlen szereplő neve nincs kitéve.]
495. <'S így> [Fölötte:] most már
496. be tölt [Jav. erre:] be telt
497. talán<...> tovább is,
498. — Így [Átírva:] — Ezt sejtem én<...> <...> Atyám
499. ha látja
503. nem<...> kéri
505. sok<...> van a'
507. csendemet:
508. monda<...> Atyám hogy közli massal
509. holott <elég> neki
511. elégge <tudja> érzetém
515. <most> Igéretemről szól-e [Átírva:] Igéretekről
516. itt is? [Kieg.]
517. mellett [Jav. erre:] megett
518. <de> nem
520. beszédből:
- 521—547. [Helye a K 13. v lapján.]
522. mulatja [= mulasztja] őt [Jav. ebből:] ötet
523. tőle. <De>
525. olly [Kieg.] de, ha
527. <és> kérd
528. elunva [Jav. ebből:] elunván
529. egyébbüt
- 531—532. [Között rövidítés:] Örz.
532. [E sor helyett a margón egy sorváltozat is olvasható:]
Szerencse nélkül nem lehet nyugodni

533. gondolási<nál> közt
 534. <de még> ha bár egyebként kedvez<...> is<...> szemünknek
 535. <és> [Jav. erre:] 's más
 539. Ronayt
 544. hah!
 546. ha
 548—566. [Helye a K 14. r lapján.]
 547—548. [Között rövidítve:] Örsz:
 548—549. [Között a színi utasításban.] Örsz
 549. [E sor előtt áth.] <Mi baj leányom?> Atyám, komor, 's
 549—553. [E sorok mellett tollpróba:] a a a au aud
 551—552. [Között rövidítve:] Örsz. <(habozva)> [Fölötte:] (akadozva)
 fejem
 555—556. [Között rövidítve:] Örsz.
 556. édes [Átírva:] eddig <édes> is
 557. az [Átírva:] Az légy<...> mostan
 558. <végsőt parancsolok neked> legfontosabbról
 559. Halyad [Jav. erre:] Halljad leányom: őez
 560. sirba<...> hajt
 562. Az
 563. után <sietnek> [Fölötte:] ragadnak
 564. boldog [Jav. ebből:] bolgog
 567—593. [Helye a K 14. v lapján.]
 568. [Választhatóan, a margón olvasható:] <környületinket> jobban
 hogy
 569. <elmondogassam> [Fölötte:] kelljen tanulnod. <hely a> időd
 570. késedelmes [Jav. erre:] késedelmet
 574—575. [Között áth.] <a' gyűlölések, nyugtalan>
 575. sanyargás, <fellegi> <'s> gyűlölés
 576. <'s> a' képeivel.
 578. <...lódva> [Fölötte:] gyötrődve
 582. <A'> Szív
 586. <lelkedet ;> szívedet! —
 587. <Önként> Ellenkezést
 592. makats,
 593. hasznodért —
 594—619. [Helye a K 15. r lapján.]
 593—594. [Között rövidítve:] Örsz
 594. <Oh ő> nem engemet; <lányod> [Fölötte színi utasítás:]
 (utánna fordulva)
 594—595. [Között áth.] <'s kétségbe' hagyja lelkemet!> <eltávozása>
 595. karhozat
 601—602. [Között áth.] <érdemlik a' megvetést,>
 603. eltávozom, <'s soha> 's háborgatója
 606. bojong<ok, és> [Jav.] bojongva távozol [Jav.] távozzom. —
 607. vétek <enynyi kellemeknek> [Fölötte:] <égi> a' szép
 611. durva <szörnyci> lelkei:

612. <Nem...> [Átírva:] <Mellyemben,...> [Fölötte:] mejjemben, tekint<esz>
615. <a' mit te meg gyulolsz bennem,> [Fölötte:] mit a' Kis Aszszon gyűlöl, érte<d> ég,
618. szefermemet; [Jav. erre:] szerelmemet
- 620—645. [Helye a K 15. v lapján.]
620. <úségem és <szikamló> közös
621. természetünk<nek Istenére> kérem,
623. <vagy leg... jelét kegyének> vagy legkisebb jelét kegyének
624. <sohajtv> meglesz aggodalmainak.
- 626—627. [Között a szereplő neve:] Őrzi. [A színi utasításban:] felig fordúlva <figy> figyelmessé <téve> lévén
627. volna <bennem> itt
628. nyugalma <elrablóját, Édes Ur!> [Alatta:] gyilkosát, o bár soha
631. gyűjtja [Jav. erre:] gyűjtsa
632. űzi [Jav. erre:] űzze
634. <vondásib> szavában hallom [Kieg.]
637. valem.
638. kegyes [Jav. erre:] kegyem
639. tekintette [Jav. erre:] tekintetet
641. ha [Átírva:] mint szándéka. [Kiegészítésül irt szó.]
642. Pillantatimban, <és mindenemben> Pillantatimmal, szómmal <és> és szivemmel
645. szóval;
- 646—667. [Helye a K 16. r lapján.]
- 645—646. [Között két átlós vonallal áth.]
 <szívesen fogad{hato}va mindenütt>
 <akár az őszű nedvező napokban>
 <akár tavaszkor jőjön el közünkbe>
 <meg mutalom hogy nem csalja e' szavam ;>
647. nyujtsa [Jav. erre:] sujtsa
649. Előbb
650. <'s> azon irántám,
652. szerelmen
654. Rónayt, [Itt és az 656. sorban a tárgyeset hiba ti. Rónay... találta meglepni keblemet...]
- 654—655. [Között áth.] <érvékelém a'> <érvéni tudtam a' különbözőést>
655. ked [Jav. erre:] kezdett <zsenge éveimben> [Fölötte:] változó koromban. [Előbb írónnal, majd tintával átírva.]
656. Rónayt [Lásd a 654. sornál is. Javításunkat a 657. sor eredeti javítása: „ő<t>” is igazolja.]
657. <'s egyedül> csak ő<t> találta<m> olly<nak> <erővel> hatalmasan [Kieg. írónnal, átírva tintával.]
- 658—659. [E sorokat a költő először írónnal fogalmazta meg, majd tintával írta át]
658. <ható> keblemet
661. mast kiter elobb
662. arja

663. gödreből gyűl;
 664. kiter a' < z ősz > [Fölötte:] nyár tavasz, 's vizes < ősz >
 615. többé ertt gyumolcseit
 666—686. [Helye a K 16. v lapján.]
 668. Ronayt
 668—669. [Között rövidítve:] *Orzs*
 670. [A sor két része között:] *Orzs*
 672. miért
 675. [A sor két része között:] *Orzs*.
 676. <...ly...> [Átírva:] csak, én [A sor végén áth.] <ne hagyja>
 679. [E sor fölött áth.] <Ő nincsen, — o Ronay nem vagy te többé!>
 Rónay <t> — hazának [Jav.] hazánkiak
 680. csaták! <ti> veszélyitek
 681—682. [Között:] *Orzsi*
 682. Rónay <t>
 683. meg, — derék [Jav. erre:] Derék
 686. moadd hogy, ne hidjem el segíts <utan> [Jav. erre:] hidjem, — o segíts
 687—715. [Helye a K 17. r lapján.]
 686. lelkeink <et>
 690. gyász földél ala <tt> [Jav. erre:] gyászos földél alá
 691. kedvesét, <'s viléz hallottan> ki már
 692. <módon> Túl jár a' [Jav. erre:] az
 696. boszút, <vak vágya>kat [Jav. erre:] aggasokat
 697. dühödnek. — <Én>
 698. Bold <og>ogtalan nem bírna [Jav. erre:] bírva
 700. remény
 702. <hánykódik> bizonytalan
 708. Partot
 709. De
 709. De
 710. O jó <Édes> Kis Aszszony
 710—711. [Között:] *Orzs*.
 712. Elrontja
 713. Nem [Átírva:] Most
 714. vesztinél, [Átírva:] vesztekor
 716—731. 704—719. [Helye a K 17. v lapján.]
 716. <Nem> úgy nem szerethet mint én 's, [Átírva:] engemet soha
 717. Ronayt kit én [Átírva:] is
 718—719. 2 Nem [Átírva:] Megkönnyezetlen nem <hagyok elmúlni>
 [Mellette:] bocsátok el [Alatta:] <.....> ' fagyos kódébe a'
 halalos éjnek [Az I és 2 jel a sorok felcserélésére utasít.]
 720. ég <jen> is a' menyegző <m>
 721. <láva> késő
 722. Éltemnek
 723. erővel <vérzi lelkemet> hat

726. <Reszket> Borzadva
 727. a' veszteség... [Átírva:] veszteséget
 728—729. [Között áth.] <öröm kö...> <van fo...va>
 731. [E sor után:] a' Kárpit [Alatta a felv. végét vízszintes választó vonal jelzi.]

Második Fölvonás

K 17. v lap II Fölvonás I. Jelenés Málits, (föl 's alá jár a' Ház előtt.)

- 1—11. [Helye a K 17. v lapján.]
 1. a' <határozás> viaskodás,
 2. makats [Jav. erre:] makacs
 3. <'s E> igaz, de még is [Átírva:] már ez
 4. az már [Átírva:] meg is sok, az [Átírva:] sok az,
 5. <mondjon>. — [Fölötte:] beszél
 6. <a' szegény> itt <'s> ez
 9. csak <akkor>
 10. Boros <Uram> Ur
 11. nagyobra
 12—36. [Helye a K 18. r lapján.]
 13. [A színi utasítás a kéziratban a 13—14. sor között áll, mintha Juli szerepe következne, de a 14—19. sor még Málitsé.]
 14. a' [Jav. erre:] e' zavart <vizekben> dologban
 15. e' [Jav. erre:] egy halászhátok.
 18. öröm, <vidámság> [Fölötte:] 's enyelgés
 19. mellyék
 19—20. [Között:] csúfolodva
 22. egy [Átírva:] a'
 22—23. [Között:] Malits
 25. leány? <Kegy> talán
 26. meg akarom [Átírva:] megalázhatom
 27. <magadhoz és> [Fölötte:] hozzád 's valóságosan
 28. dölfős, [Jav. erre:] dög,
 30. te a' [Jav. erre:] e'
 32. azért
 34. Ronay
 36. utallák
 37—56. [Helye a K 18. v lapján.]
 40. hanem <csak az, hogy> csupán kimúlt [Jav. erre:] kihalt
 42. én
 43. ám <de> ígérd
 44. <ígérd meg hogy> szeretni
 44. Juli <ígérem> [Alatta:] ígérem, hogy
 45. Malits ígеред, ez
 47. átkaim<I> <De> [Fölé írva:] 's Mivel
 49. <beszédet> ígéretet.
 49—50. [Között:] Malits [Alatta:] <okát adom...> [Között:] elbamúl
 52. nohát

55. Malits csak
 56. értem.
 57—75. [Helye a K 19. r lapján.]
 57. [E sor fölött áth.] <És {...} melly különös állapot környékez engem,>
60. Már
 61. <Se baj!> de hazugsaggal
 63. ügyén [Olvashatatlanból átírva.]
 64. tiltva, <hogy> sőt
 65. <ön> igaz beszéddel önn
 66. Boros, segítsen, ha tud, magán, nem
 67. én <csak> [Fölötte:] csupán írni, <de> nem
 71. megnézem, ott rejtem
 71—72. [Között:] II Jelenés. maganyosan
 Málics
74. talán
 75. már [Kieg.]
 75—76. [Között áth.] <Boros>
 <Hallgass, merész nyelvű Dedk, 's vigázz>
 <környületinkre ; mit fecsegsz ? nem otthon>
 <vagy most. Tanuld meg: idegen házban a'>
 <falaknak is titkold beszédedet.>
- 76—98. [Helye a K 19. v lapján.]
 76. vilagra neru jött
 76—77. [Között:] Malics
 77. mesés beszédünk [Átírva:] beszédem épen
 78. ront<j>a nagy [Utólag közbeszúrt szó.]
 79. fejemre.
 80. magamban:
 82. terdemre
 84. érzéktelen
 85. így kértem őt, [Jav. erre:] őt,
 86. <segít> szent
 89. <mondott> fogadott
 90. dűheben
 91. nyugtalan <negéde.> szive
 91—92. [Között:] Málics.
 92. boszú<t>
 95. pokol<ból>nak
 96. mesterét,
 99—124. [Helye a K 20. r lapján.]
 105. most [Olvashatatlanból átírva.]
 107. <uz> heve parosúl
 107—108. [Között áth.] <'s ez tölti útját>
 109. felé [Jav. ebből:] nemen
 útjait:
 111. Erdőnk

117. Akaja
 118. ezért <...> mindent
 119. <'s> ámbár rá <hagyva> veszem
 120. ott [Átirva:] a' várba [Jav. erre:] várába
 120—121. [Között áth.] őt, <ne hogy>
 <itt érje Rónay mert tudtá..... élek>
 <hogy költött halála csinjait>
 121. Hogy [Átirva:] Ott
 122. Bánást lemondjon
 123. <ellent> Ellenkező
 125—149. [Helye a K 20. v lapján.]
 126. És
 128. térhet [Jav. ebből:] térjen
 Málts
 129. ne [Kieg.] véljen <hazugnak> engem
 131. neki meg
 132. Ez
 136. hálomba
 137. tán <...> haszontalan
 139. lányát;
 142—143. [Között:] Malits.
 143. hogy, ha
 144. tehetség <...> izgat
 145. ints<en, én> repülök [Jav. erre:] ints, Uram, 's repülök
 149. vágj [Átirva:] térj
 150—174. [Helye a K 21. r lapján.]
 150. mesés <vár felé> falak
 151. a' vagy [Jav. erre:] avvagy
 152. lassák
 153. m [Átirva:] rajok
 154. néked [Az utolsó betű jav. l-ből.]
 154—155. [Között:] Málics
 155. vinnem, <'s rejteket kevesnem> [Alatta:] rejtene keményen?
 157. jegyezd [Átirva:] jegyezz a' falra <kevek> egy
 158. vonást, <közél> 's [E sor mellett tollpróbák:] Római Római
 159. törzszökre vágd ezt, [Átirva:] ki,
 160. ott létedet [Átirva:] voltodat
 161. elfoglalását.
 162. sűrűből [Jav. erre:] sűrűben széker,
 163. mely gyorsan <'s a' seítéttel földve> [Alatta:] elrepitse a'
 Menyasszonyt.
 164. te [Átirva:] Te
 165. ismeretlenül [Jav. ebből:] ismételtenül
 166. a' lányt, <, de>
 167. mindazáltal, <engedőn> és
 168. bánással k [Átirva:] ott
 169. időre, [Jav. erre:] időt mulatva; mint [Jav. erre:] időt mulasztva
 mint

- 169—170. [Között:] <Boros> Málics.
 170. <Leg főbb> [Fölötte:] Nehéz
 171. illhetelen [Jav. erre:] illhetetlen
 173. reááll.
 174. tudsz Málics.
 175—204. [Helye a K 21. v lapján.]
 175. csak <...> teljesíteni
 176. felj:
 178. lesznek <utjaim> eszközim
 179. T [Átírva:] az
 180. csupán <csak>
 181. csak [Kieg. erre:] kérem tőle [Átírva:] a' kikémlelő
 [Jav.] kikémelő
 184. jelet [Kieg.]
 185. Első
 186. szerencsés<s>, a'
 187—188. [Között:] Málics
 189. lekkesít [Jav. erre:] lelkesít
 191. Válthatlanul [Az első szótag jav. ebből:] El
 191. jel, <és>
 192. azt [Jav. erre:] Azt
 193. bössössé, [Jav. erre:] böcsössé,
 196. Én értem... meg tenni [Átírva:] ezt és tenni
 198. míg<...> én
 198—199. [Között áth.] <vig...>
 199. vidám<an> siess<e>,
 203. <mert> [Átírva:] különben elszalad <vadunk>
 204. vadaasz
 205. [Helye a K 22. r lapján.]
 205. <együtt> [Fölötte:] majd [A kéziratban itt a III Jelenés IV-é
 van átírva, utóbbi a 22. r—23. rv lapon olvasható. A 23. v
 lapon kezdődik a III Jelenés.]
 206—215. [Helye a K 23. v lapján.]
 206—211. [Fél zárójelekkel, írónnal megjelölt sorok.]
 206. valaha [Átírva:] valamit
 208. főbb [Jav. erre:] több nagyobbakat [Jav. erre:] nagyobbat is
 210. Ön
 213. meg [Átírva:] mely
 216—245. [Helye a K 24. r lapján.]
 220. főkép <Csóha...> ajánlok, az,
 227. nyilatkozás [Az utolsó két betű olvashatatlanból jav.]
 228. elbocsatván
 229. tarsaidat, a' sűrű... [Átírva:] fák közt <he...> közelre
 230. elrejtened [Jav. erre:] elrejtend
 231. különben
 237. <így látva benne> látván
 239. h <ismét> [Átírva:] De újra tegedet
 240. és [Átírva:] intsd

243. <szokott idő, melyben> sétálni
 245. nem <szó 's> [Fölötte:] ... [Átírva:] az
 246—268. [Helye a K 22. r lapján.]
 245—246. [Között:] III. [Átírva:] IV. Jelenés.
 Lóri, magányosan.
 <(ül búslakodva, 's kevés váratra föl kel, 's az ablak felé megy)>
 [Alatta:] egy szép tájon megallapodva
 <Kedves vidék még gyermek éveimben>
 <melly>
 [E lap margóján és sorai között számos apró tollrajz, firka
 között tollpróbák láthatók:] **az ag ag em es es II au a o n s somes**

246. *en* [Átírva:] kedvezett,
 249—250. [Között áth.] <már elhagyott a' Hős>
 251. *itt* [Átírva:] elhagyta,
 254. fénylél [Jav. erre:] fénylett
 255. <é>'s
 258. <Ki most> Most élettlen ki [Kieg.]
 259. *mít*

262. Góggel néki [Kieg.]
 265. *tudja* [Átírva:] tette
 267. mondta, <hogy> viszzatérvén
 268. küzködék. — [Átírva:] küzködött. —

K 22. v lap [Üres. Foltjai arról tanúskodnak, hogy jó ideig itt
 végződött e dráma kéziratkötege. Ennek megfelelően a K 23. r—
 30. v lap függőleges mérete kb. 1 cm-rel kisebb az eddigi, majd
 a K 31. r—44. v lapoknál. A foltok mellett számolás nyoma és
 néhány tollpróba látható az alábbiak szerint:]

$$\begin{array}{r}
 a \ a \quad 6, 0, 489 \quad a \ m \ a \ m \ a \ n \ s \ s \ o \ m \ e \ s \\
 \quad \quad \quad 4 \ 678 \\
 \hline
 \quad \quad \quad 1 \ 811 \quad a \ m \ m
 \end{array}$$

- 269—289. [Helye a K 23. r lapján.]
 269. *ő* [Átírva:] ezt
 270. *szívvél* [Átírva:] keserveit
 275. <az> a'
 276. hírért [Olvashatatlanból jav.]
 278. mondta, <ő>; is [Kieg.]
 279. <'s> gyűlölni őt míg élek, [Átírva:] hírhozómat
 280—281. [Között áth.]

<A' hegytetők . . . Előbb>
 <Halmozza jég tetőkre a' Dunát>
 <előbb> <hevével a' nyár, izzadást szerezzén>
 <a' tél>

[Esküvést bevezető sorok töredékei. A lehetetlen kívánságok
 fölvetése vezetné be Lóri fogadkozását arról, hogy nem felejt.]

283. szerencze [Jav.] szerencse
 287. <bennem> vidám

288. és <még> csak
 289—290. [Között áth.]
 <melly egykor andalítva vett körül>
 <és lánggra gyújtva keblemet>
 <'s> <tüntesd előmbe halmodon>
 <bár árnyalakban{...} Rónay...>
 <kit egykor itt hozott felém>
 <első gyönyörrel gazdag>
 290—307. [Helye a K 23. v lapján.]
 294. Ki
 295. idők [Írónnal jav. erre:] üdök <ölebből> regéiből
 296. a' [Átírva:] egy
 297. Mellyekben [Olvashatatlanból jav.]
 301. jókkal *eln* [Átírva:] ébredő [Mellette tollpróba:] as
 302. nincs
 302—303. [Között áth.] <Halál ijesztő>
 303. Elöttem a' halal <átkosan> [Jav. erre:] halal<nak> csoportosan
 304. káprazza
 305. bokorban [Jav. erre:] bokorbol *gyász* [Átírva:] bús
 306. minden ... *m* ... *b* ... halom [Átírva:] mindenutt a'
 gyászhalom
 307. <Remegve> [Átírva és előtte:] Hah <már> borzadot:
 308—319. [Helye a K 24. v lapján.]
 307—308. [Között:]
 <V Jelenés>
 <Török> V Jelenés
 az udvar
 Török nézelődik [stb. Elírás;
 helyesen:
 Boros. A színi utasításban:] Malics
 308. Malits [Jav. erre:] Malics
 309. [E sor fölött áth.] <Beszélgeték> beszélgeték
 309. Török [Helyesen: Boros] *ej!*
 311. sietnek [Jav. erre:] sietned Malits há — —
 312. Málics megyek, [Jav. erre:] Megyek,
 312—313. [Között a színi utasításban:] <ez> [Fölötte:] Malics
 [A jelenet megjelölése:] VI. [Alatta:] ugyanott
 [A színi utasításban:] Juli <esz> meglátván
 [A következőkben Juli, a szereplő neve öt egymást követő
 esetben aláhúzva olvasható.]
 313. he! meg
 316. min gondod <erre>? [Jav. erre:] rá? dolgát [Jav. erre:] dolgában
 317. akarod
 321—352. [Helye a K 25. r lapján.]
 328. Ronay
 331. <igazsa> valóságot
 335. feleltem, [Átírva:] fogadtam,
 335—336. hogy <sok> [Fölötte:] Fogok
 339. oly

- 342—343. <magamat, > szerencsémét.
 346. is <, az > <el > még
 347. Ronay
 353—374. [Helye a K 25. v lapján.]
 357. kell: <... > [Átírva:] társaim
 360. vólgyi
 362. se<m >
 364. veled
 364—365. [Között:] VII Jelenés.
 365. [E sor előtt:] Ronay
 366. fölött <kövek kozt > melly [Jav. erre:] milly
 369. és [Átírva:] 's ez kitér előll [Jav. erre:] előle
 371. nem undokítja <sz... > [Átírva:] <leplivel > fellege [Átírva:] és
 371—372. [Között áth.] <sem fellegek búis > <a' felle > <borúlat >
 375—399. [Helye a K 26. r lapján.]
 375. deríthet, [Jav. erre:] deríthetett
 376. hold ... tűz<e >. [Jav. erre:] holdi tiszta tűz.
 377. illy napom [Jav. erre:] ilyen volt
 379. sugarival
 380. sietne [Jav. erre:] sietve enyhülést. [Mellette választhatóan:]
 (nyugtaltást.)
 382. pályád <körén, > futásán,
 383. <mozognak > ragyognak
 384. <fénylik > süt
 389. körül
 392. De nin [Átírva:] csárda
 394. megpihenne [Jav. erre:] megpihenve még [Jav. erre:] majd
 tovább <megyünk > mehet
 394—395. [Között:] Ronay
 396—397. [Között:] VIII Jelenés
 [A színhely leírásában:] latszik [Alatta:] között, [Jav. erre:]
 között,
 397. itt setéség
 398. Te még mint köde, [Mellette választhatóan:] (maga)
 399. <tetteidre > [Fölötte:] vetkeidre vet?, [Átírva:] von?
 400—423. [Helye a K 26. v lapján.]
 400. a'
 401. világa <..... > jár [Utólag a sor fölé írva:]
 402. ki<... > [Jav. erre:] kit
 403—404. [E két sor az alábbi áth. sorok mellett áll:]
 <sugárid tiszta fényivel, midőn >
 <pokol felé sietve rá kötött >
 403. sugarival, pokol tűzében a' [Átírva:] dühös fejében
 404. ártalmakat [Jav. erre:] ártalmait koholja [Jav. erre:] koholta
 406. azért 'e hogy
 407. szemeink [Jav. erre:] szemeim
 408. vagy <, nekem > [Fölötte:] így is hah!
 409. látlak; <'s tettidet >

410. *<alélva érezem>* vesztetre tettidet; [Jav. erre:] tettetted;
 414. aggodalmam [Jav. erre:] aggodalmim nyugtatisira
 416. *közül* [Jav. erre:] között
 420. Hol *<veszhet>* [Átírva:] Hogy
 423. *<zordon>* leplelével
 424. *... változik* [Átírva:] csak a'
 426. *<'s>* a' romladékok [Jav. erre:] az omladékok
 428. *<hová temelve>* hol
 428—429. [Között áth.] *<a' korcs fajzatoknak rothadásiban>*
 431—455. 424—448. [Helye a K 27. r lapján.]
 431—432. [Között áth.]
 <mit{...} jelent e' romladek rideg>
 <höve? mért ragadtál el>
 432. *vigyázol így* [Átírva:] vigyázz imígy
 433. *rám <a...s...>* [Átírva:] rám? ahol, 's mikor *h* [Átírva:] a'
 435. *szánj <meg>*, és
 436. *melly a'* [Átírva:] ennyi *kinnal <víva>* csüggendez [Átírva:]
 hajjal csüggendezve ví,
 436—437. [Között áth.] *<'s csak a'... lelke... 's kétségeket>*
 440. öldököl, *<ve>*
 442. *ne*
 443. *Nem*, [Átírva:] Én
 445. *ki<h> más<t>* [Jav. erre:] másnak
 449. *most* [Átírva:] majd
 450. Aszszonyom
 453. *ide*
 454. *ott <további sorsát>* [Mellette:] nyugodhat addig
 456—464. [Helye a K 27. v lapján.]
 458. *veszelyemen*. [Jav. hibásan erre:] veszelyememen.
 463. *<mint>* irtózatomb,
 464. *országa. <nékem>* menjünk

Harmadik Fölvonás

- K 27. v *<X>* III Fölvonás I Jelenés
 [A színi utasításban:] iddogaló
 1—11. [Helye a K 27. v lapján.]
 2. *második*
 3. *első* [A pór szereplők jelölése, tovább is kis kezdőbetűvel, közép-
 pen olvasható.]
 11. *Osztán; nem*
 12—41. [Helye a K 28. r lapján.]
 12. *kiszoktam*
 14. *utobb*
 20. *csúfolodj*
 21. *<eg>* eléggé
 23. *haborgass mit* [Átírva:] hol
 25. *az Ijesztőket*

26. Igen, igen, [Fölötte, választhatóan:] *Ugy, ugy*
 26—27. Uramfija, <vala — mi> [Átírva:] ember
 27. *ig* [Átírva:] de <még> [Fölötte:] mivel
 28. is [Kieg.]
 31. az utból [Kieg.] nezegettem, hogy <csak>
 33. ijesztettel
 37. jutok, <hát>
 38. összeestem meglátom [Jav. erre:] megláttam
 39. volt, <de>
 41—63. [Helye a K 28. v lapján.]
 41. hogy
 44. *nyargaltam* [Átírva:] futottam veszett, <és...> [Átírva:]
 ugrottam
 47. körül
 51. már
 52. [E sor fölött áth.]
 <Andor tudod tán merre fekszik e'>
 <meséssel>
 51—52. [Között:] Ronay
 55. <Ezt tudni már elég.> Csak
 57. lovunkat; [Jav. erre:] lovinkat;
 61. vezérre had' [Átírva:] hagyj'
 63. el<ölli>
 64—92. [Helye a K 29. r lapján.]
 64. Ronay
 66. *ju* [Átírva:] került
 68. <midőn hadakra verte pa> pajzsát hadamra [Jav. erre:] hadakra
 70. még [Átírva:] rút
 74. banyák<n>
 80. büske
 81. <bár va> [Átírva:] <fusson> [Fölötte:] <fusson> <jegenye, és
 magas fenyő> bár
 82. küzködött
 84. mellye<...et nem ére szél,> [Jav. erre:] mellyet nem
 85. irtozzon
 86. futok, <'s nem is fogok>
 87. a' föld <...feszíthetem> [Fölötte:] <'s meg> [Mellette:] 's benne
 89. erőm Csóka [Tévedés.] én [Kieg.]
 90. bár [Kieg.]
 91. is [Kieg.]
 92. biztatást [Átírva:] biztatót
 93—98. [E hat sor változatait lásd még a 143—144. sor között áth.]
 93—120. [Helye a K 29. v lapján.]
 96. nézzel [Jav. erre:] nézze el ő<t>
 98. *m* [Átírva:] én
 101. tied
 101—102. [Között:] Más [Átírva:] Első
 106. azt! <énekel>

114. a' <patak> [Fölötte:] <csermely> [Mellette:] <ömlését,> patak
ömlését

120. játszik

121—143. [Helye a K 30. r lapján.]

123. cserélek, ekkor én [Fölötte:] <...>

126. <száz> [Átírva:] <melly> [Elötte:] száz

130—131. [Között választhatóan egy másik dal kezdete:]

vagy:

Hej pajtás be nevetem

a' világ bolondságát etc

[Uo. a színi utasításban:] másodikhoz

135. én. <ott> Künn

136. maradni

137. Más [= Második.]

140. Fekugy [Jav. erre:] Fekudj

142. ejtszakát,

144—158. [Helye a K 30. v lapján.]

143—144. [Között áth. a III. felv. 93—98. sorának megfelelő hat
sornyi szöveg — lásd először a kézirat 29. v lapján. — Kelet-
kezésének oka: a kézirat 29. v—30. r lapja az első lapozáskor
nem vált el egymástól és az itt áthúzott szöveg a 29. v lap
helyett a 30. v-re került. A hibát felfedezve a költő vissza-
tért a 29. v lapra. Itt a fentiek miatt áthúzott sorokat
közöljük.]

K 30. v

<nagy tetteket szokott mivelní mindenütt (el.)>

<Első pór.>

<Uram, tanácslom, vesztegéljen itt.>

<Ronay>

<Köszönöm tanácsodat. (el.)>

<Első pór.>

<m> <No már biz' e' fura kis dolog ; még Isten igazába> <nem is
beszél az emberrel, [Fölötte:] {Isten igazában} hogy jó tanácsot
ad neki. Hiszen csak menj, jámbor, még majd el hiszed, a' mit
én mondtam.>

[Uo. a jelenet megjelölése a fenti utolsó szereplő neve mellett
olvasható:]

II Jelenés. [A többi az áth. sorok alatt.]

[A színhely leírásában:] *korül*

[A színi utasításban:] *Malics [Uo.] lampásokkal,*

[A továbbiakban Málits neve így szerepel a kéziratban: *Malics*
vagy *Málits*, ezt nem jelöljük.]

144. együtt

146. meg magammal

147. minek?

148. mi<a>

159—191. [Helye a K 31. r lapján. *A költő ettől kezdve a dráma jambikus
sorait többnyire nem egymás alá, hanem egymás mellé írta, keresz*

jellel választva el őket. Ez csak azzal magyarázható, hogy kézirat papírja fogytán volt, tervei szerint pedig hosszabb szöveg várt kidolgozásra. Ekkor a költő ilyen módszerrel szorította magát szigorúbb takarékoságra. A dráma befejező, egy-két lapjának hiánya azt jelzi, hogy ez a takarékosági módszer sem volt eredményes: a hiányzó rész nem a köteg papírjára került, hanem külön lap(ok)ra s így veszett el a kézirat mellől.]

159. [E sor előtt:] *III Jelenés*
[A színhely leírásában:] <melly> kocsi út [Alatta:] Csóka<vára>
161. várak<...> [Jav.] várakozom eddig
162. fejét [Iránnal átírva:] magát
163. így
165. meg
166. fájlma [Iránnal jav.] fájdalma donti
167. De <hát> mit
168. szól látva [Átírva:] majd
169. dühét<t>
172. <De mi ez? dogni [Jav. erre:] *dobogni hallók a'*> De
- 173—174. [Között:] Ronay 's vele [Átírva:] utánna [Rónay nevét a költő gyakran Ronay-nak írja.]
174. megálljanak! [Jav. erre:] megálljatok!
175. m [Átírva:] haladni
176. <én> nem kerlek
177. parancsolat: [Jav. erre:] parancsolás:
178. Hallgasd
180. ha tán [Átírva:] ha nem neved
188. nagy [Átírva:] számomra
- 188—189. [Között:] Csoka
- 192—227. [Helye a K 31. v lapján.]
192. N [Átírva:] Irigy 's [Kieg.] *el a' reményt* [Átírva:] tőled el
193. 's nem [Átírva:] a' jó
195. <a' mit ha nem> [Átírva:] <a' minek talán> <most> [Kieg.] <mostan nem hiszel.>
196. vagy a' [Átírva:] ismerősnek látszol itt [Utóbbi átírva:] én
197. De [Átírva:] <Am,>
- 198—199. [Között áth.] <élőt halat, vagy éltet holtakat>
199. szavával, <érdemes> <va> éltet
201. <hogy> életre.
202. <eléri> előtt [Jav. erre:] elől
206. voltam [Olvashatatlanból átírva.] *dem* [Jav. erre:] de nem
208. közt <, hitel>
210. éjjelünk
- 211—212. [Között:] *IV. Jelenés*
216. lanyomat veszted [Jav. erre:] veszttem Hiszen, korán
217. még [Átírva:] jól magát
218. Ki [Átírva:] Ej!
221. <mert> én

222. *<a tisztos ős>*, terhedre [Kieg.] tisztos ős,
 223. már [Átirva:] mindenemnek.
 224. késedelmes [Jav. erre:] késedelmezünk
 224—225. [Között áth.] *<hezek között forog>* [Jav. erre:] *<hezekben csüggedez leányom>*
 225. leányom
 226. *addig is* [Átirva:] O *<érezni>* [A sor-elválasztást jelölő kereszttel áth.]
 227. szavamra
 228—260. [Helye a K 32. r lapján.]
 227—228. [Között áth.] *<'s mit nyersz halasztva.>*
 230. Várj [Jav. ebből:] Várni
 234. nem [Kieg.]
 235. vén
 237. és a' bajok *<csoportja>* [Jan. erre:] és sok bajos oregbedik
 239. mutj [Jav. erre:] mutatja
 241. oráji
 243. *<Csak>* te el ne hagyj; *<halálom ajtaján>* kívülél
 246. hogy lány [Jav. erre:] leányom' *<ott va>* [Átirva:] elvívék
 247. vár majd [Jav. egy másik szóból:] *va . . .*
 249. leányt?
 250. azútra [Jav. erre:] az útra
 253. *<de hát>* Megyek
 256. méltán kívánhatom
 257. jersze
 258. *már f* [Átirva:] immár befogva
 259. értem
 261—304. [Helye a K 32. v lapján.]
 260—261. [Között a jelenet száma:] V
 [A színhely leírásában:] szegény de [A szereplő:] Lórika
 [A színi utasításban:] ül szomorún
 261. *hátra* [Átirva:] még hátra:
 262. Ronay:
 263. *hálál;* —
 264. *<elhagyott>*. [Fölötte:] megvetett
 266. rideg [Jav. ebből:] Rideg
 267. most *is* [Átirva:] mostan is
 273. életet,
 274. melly*<re>*
 275. feleltve [Jav. erre:] felejtve
 279. köszönhetem:
 282. juték — Cs.hoz — mi
 282—283. [Között:] Boros [Átirva:] Csóka
 283. O Aszszonyom *<vidám>* *<szakaszsza {meg} meg komor>*
<gyötvélme kínjaít,> már vége a' bajoknak;
 285. *immár* [Átirva:] itten helye
 286. *Miért beszélsz* [Átirva:] Mért szólsz
 288. lakúl *<heserveim 's rideg>* [Alatta:] *<bánat kínok,>*

290. álnok, hírharag!
 290—291. [Között:] Lórika
 293. mesét,
 296. Mert
 298. Lórika
 302. vigyász [Jav. erre:] vigyázz
 304—325. [Helye a K 33. r lapján.]
 304. <előtted a'> <n> [Fölötte:] magam szerint
 305. böccsületem mely
 306. tálán
 306—307. [Között:] Lórika
 308. ez
 309. hah! [Átírva:] majd
 310. <melly> kell Ember hozd
 311. lassam
 312. nekem
 317. te
 320. <tán> már közel van [Átírva:] talán nincs
 321. im!
 321—322. [Között:] Lórika
 322. mi Rónaym [Jav. erre:] Rónaim!
 323. illy<en>
 324—325. [Között áth.] <Fog az [Jav.] ez bizonynyal> [Itt végződik a verssorok folytatólagos írása, az alábbiak már ötös jambusnak megfelelő sorokba törve olvashatók.]
 327—328. [Között a színi utasításban:] ugyan ide [Átírva:] Rónay és Lórika, indúlatosan, <és> lattatos
 [A szerző a továbbiakban többnyire Lórika nevet használ Lóri helyett. A további változatokban erre külön nem térünk ki.]
 328. ellenünk
 331. gonosz
 332. én
 333. édesem
 334. merész <kértelék> szavakkal
 335. Az égnek [Átírva:] Urnak egét
 336—364. [Helye a K 33. v lapján.]
 336. Láttam [Átírva:] Jáltam szerelmem [Jav. erre:] szerelmünk
 337. De kerestelek
 338. hír<t>
 339. csatáról [Jav. erre:] csatákról térheték
 341. végzési <drva> bírlak újra édesem
 342. jelencse
 343. tégeded [Jav. erre:] tégedet
 343—344. [Között:] (nyájasan csókok és ölelések [Alatta:] <díjal jelentik> <következnek> [Jav. mint a főszövegben olvasható.]
 345. érdekédrt! [Jav. erre:] érte<t>edért!
 352. Oledben
 354. tehát [Jav. erre:] Tehát

427. homályiban: [Átírva:] homálya közt!
428. <bizonytalan> [Előtte:] Kétes
431. Boros<na> dühének
434. <milly sok> [Előtte:] O hány
- 434—435. [Között áth.]
 <Nyugtot nem ad nekem sem a' kelő,>
 <Sem a' futó nap fénye ; sőt>
 <el mult koromnak ... 's>
- 437—438. [Között áth.] <boríts lány [Átírva:] csak szőnyegnek gyenge>
439. lehelje nyájas [Átírva:] rám <szenderét> nyugosztó szenderét
440. a' változó elem, [Átírva:] bús életem
- 442—443. [Között a jelenet megjelölése:] VI.
 [A színi utasításban:] vizsgálja a' ... [Átírva:] néz
- 442—490. [Helye a K 35. v és 36. r lapján.]
443. [E sor fölött áth.]
 <Nem láthatom már őket ; a' homály>
 <...> <zavaros ködébe rejti> <... 's a' szekér>
 <elzárja őket 's>
444. zajos nyomát [Íróval átírva:] zaját tovább
446. <ritkább> temérdek
449. utakon; [Jav. ebből:] utakra;
450. ördögös [Jav. ebből:] ördög
452. szerint <vezetnék őket> huznák
453. kész tőre; <hála Istenemnek! hogy>
 <én is segíthettem aszszonyom bajában>
 hogyha átkozott szívük
455. minden [Átírva:] sok
457. ejtszaka;
459. E'
460. felénk
461. Engedje hogy [Átírva:] boldogabb
- 463—464. [Között áth.] <ha el nem úzi,>
467. segiténék
- 467—468. [Között a jelenet megjelölése:] VII
- 468—469. [Között a színi utasításban:] utobb
470. sem a' [Átírva:] mint
472. minden [Átírva:] ellenkező <hát> itt minden <itt> velem.
 ellenkező [Kieg. erre:] ellenkezők minden [Kieg. erre:]
 mindenek
- 472—473. [Között a színi utasításban:] vizsgálódik,
473. tarta [Átírva:] tart csak
474. mutja, [Jav. erre:] mutatja, mint [Jav. erre:] mit
475. fogadast
478. csüggedjek <illy csúfos a'> hogy
480. <hogy önts vad t> végy
481. borítsd [Jav. erre:] borítsa
482. a' jajt [Átírva:] jajgatót nem [Átírva:] ne
483. vilagodat

487. fenyeik.
 489—490. [Között a színi utasításban:] Török <és> Borossal
 490. irtóztató az
 491—513. [Helye a K 36. v lapján.]
 497. <lányához Atyja?> az jó [Átírva:] öreg
 499. nyilj meg <te föld, melly> keserveimnek
 501. részeken? [Fölötte:] tájakon? [Választhatóan áll a kéziratban.]
 505. melly
 507. <teljes> [Fölötte:] minden
 509. jozanúl
 510. fájdalomra [Alatta választhatóan:] *bús esetre*
 [A színi utasításban:] <Boros nem> félbe *dühön* [Átírva:]
 tűnődését *no*
 511. és itt [Átírva:] itten
 511—512. [Között a színi utasításban:] a'<z> rekeszt
 512. <nemtelen czudar> [Fölötte:] (ismét rázza)
 513. <hát így fizetsz-e> Vagy kedvezésemért
 514—538. [Helye a K 37. r lapján.]
 514. <Igen> Így
 515—516. [Között:] Borös
 516. udód, 's
 518. hát! [Átírva:] csak!
 519. gúnyolódsz<? O ördögök [Átírva:] pokol vezére> [Alatta:]
 sátánfi? — O! mire
 521. kérl [Átírva:] tégedet
 522. jajgató szavára [Átírva:] jajgatásira
 527. boszúld [Átírva:] boszúlj
 529. [A színi utasítás után áth.] <tekintsd>
 530. nézd: <erőilen> kezemben ősim [Jav. erre:] őszám
 532. rebegve <mondja> fejti szókra [Kieg.]
 534. véled, nyisd meg a' rekeszt
 535. bocsáss <ki.> [Jav. erre:] Bocsáss.
 536. maradsz
 537. atkozott.
 538. [Fölötte áth.] <Meg fogsz erődben úgy is>
 539—565. [Helye a K 37. v lapján.]
 539. nem sokára <v> várj!
 539—540. [Között:] Török <tovább...>
 540. semmi mód más [Átírva:] mentesség —
 545. halld [Átírva:] hallgasd
 547. <eszedbe jutson> juttasd hogy ő [Átírva:] volt
 549. lehetnél, ha a' [Átírva:] most, ha
 549—550. [Között áth.]
 <és néki főkép leg sivalmasabb>
 <baj vész akadály le nem torolta volna> <olly kémény>
 <'s csupán csak értled> <...>
 553. [E sor aláhúzáva, választhatóan áll a kéziratban az alatta olvas-
 ható, következő sorral együtt:]

de térden ember előtt hajolni nem tanult ;

[A másodikat hosszúsága miatt — 8 versláb — nem választhatjuk.]

554. *< tud >* hát *< áll >* állva kérlek: *< — Hallja Istenünk, >*
< 's ez irtózatos táj tanúnk leszen [Átírva:] lehet >
< Bocsáss ki, > halljad *< 's >* esküvésemet,
555. *Hogy*
556. *hogy;*
563. *leendész*
565. *kivánok,* [Jav. erre:] *kivánod* *gondolji* [Helyesen:] *gondolj ki*
- 566—596. [Helye a K 38. r lapján.]
566. *a' k* [Átírva:] *én*
567. *a'* *pokoljál* [Jav. erre:] *pokolnál*
571. *fogadtam*
572. *utólsó*
573. *< sincs >* *veled,* [Kieg. ezzel:] *itt tovább.*
- 575—576. [Között áth.] *< Nem adhatok szavaidnak >*
576. *uj*
577. *már* [Kieg.] *De* [Átírva:] *Tehát < adózz >*
578. *magánynak.* [Átírva:] *magányban,* *< itt legyen >* *A'* *bagoly*
579. *neked,* *< 's >* *rekedt*
580. *torokkal < zugja > a' jövendőit* [Átírva:] *jövőt* [Fölötte:] *választhatóan:* *a'* *halált* [Az utóbbi szót az áthúzott „*zugja*” szóhoz hasonló mély hangjai miatt jobbnak tartjuk e helyen hangulati értéke és értelme miatt is. E választást indokolják értelmük szerint a következő áth. szavak is.]
- 580—581. [Között áth.] *< hirdesse vesztedet. >*
582. *< ... körüled >* *üzzék*
586. *földünket* [Átírva:] *e'* *földet*
587. *nevelt < ne >* *< benmed >* *nekem*
588. *< hitetlen >* *természededben.* — [Jav. erre:] *természetedben.* —
590. *und* [Átírva:] *álnok,*
594. *a'* [Átírva:] *vöm*
595. *nem* [Átírva:] *ügyelni*
596. *utalatos*
- 597—624. [Helye a K 38. v lapján.]
602. *el:*
604. *nyomnák* [Jav. erre:] *nyomják*
605. *meg* [Átírva:] *föl*
609. *varja*
610. *tiltó* [Átírva:] *vizsga*
611. *elejbe* [Átírva:] *füllebe*
612. *közé< t >*
613. *ismét,* *< A' vigasztalást >* *veszni*
614. *< így úzi vissza a' >* *minden nélkül.* —
617. *< hogy >* *meltó,* *hogy*
618. *nem* [Átírva:] *meg*

620. nem bír... csüggedett [Átírva:] nem bír tovább elcsüggedő korom. —
- 620—621. [Között áth.]
 <Rohanjatok ti fájdalom [Átírva:] tehát ti fájdalom>
 <...> <éltem ellen, a' jövő> [Fölötte:]
 <o jó {jő} valómra O jőj szívemre> [Folytatása:]
 <napnak világtól te ments meg o halál!>
- 621—622. [E sorok * jellel a margón olvashatók az előbbi áth. sorok helyett.]
621. jőj <siet> ki
622. világtól, te
- 622—623. [Között a jelenet megjelölése:] VIII
 [A színhely leírásában:] *megy középen* [Átírva:] van közepette
 [A színi utasításban:] <ellenkező> Rónai
624. akármikép
- 625—648. [Helye a K 39. r lapján.]
628. [Előtt áth.] <meg> <megállj ki vagy?> [Alatta:] <ki vagy>
 megállj! ki vagy?
630. Barátom — Senki<...> szettevettét! [Jav. erre:] Szedtevettét!
631. még <tesz> [Átírva:] íz
632. A' ki [Átírva:] A' kárki légy jó
633. tanacsos
- 634—635. [Között áth.] <tartózkodik, szédely, rabol>
 635. <szédely>, [Elötte:] van itt
636. vagy [Kieg.]
638. mint [Átírva:] hogy'
647. mivoltát, <véd>'s
- 649—674. [Helye a K 39. v lapján.]
649. én [Átírva:] azt
650. mostan [Átírva:] most nem
653. megyek meg állj
655. [E sor előtt áth.] <Hah! és mikor> [Alatta:] <Ki tartja föl>
661. czimborálsz <gonosz>
665. ennyi
667. mergedet,
668. előlem, <böcstelen>, és
674. <erre>'s tüzzet [Átírva:] tüzet
- 675—694. [Helye a K 40. r lapján.]
- 677—678. [Között áth.]
 <nem férjfihoz való, 's nem is> <fog az>
 <hasznodra válni>
678. merész [Átírva:] bátor
679. e' [Átírva:] erre
681. kardodat [Jav. erre:] kardod' a' hüvelyből <és v...>
- 681—682. [Között a színi utasításban:] kárdjahoz [Uo.] rantani.
682. Hah! [Átírva:] Ah! is,
- 684—686. [E három sor előtt sorszámozás utal az első két sor fölcserelésére a következő módon:]

- <halvány, erőt> 2 Kértem miattad, renyhe rongy szemét,
 1 Nem vagy tovább már szómra érdemes.
 3 Engedj, ha nem vagy képes ellent allani
- 686—687. [Között a színi utasításban:] Rónait,] <...> Rónai
 687—688. [Között a jelenet megjelölése:] IX Jelenés
 [A színi utasításban:] Börös
688. [E sor fölött áth.] <Vessz, szólj> előbb,
 692—693. [Között a színi utasításban:] meg,
 693. *Pokol faj*, [Átírva:] Gonosz faj
 695—717. [Helye a K 40. v lapján.]
 698. Boldogtalán! <lásd! mondtam, hogy ne bánts> [Fölötte:] mért
 álltad útamat
 698—699. [Között a színi utasításban:] *gyengén* [Jav. erre:] gyengülő
 701. báncsatok [Jav. erre:] bántsatok
 704. ne bántsatok
 706. <Igy haldoklik> O, mely
 708. kit <kiáltson> segédül kérne <a' veszélyben>! [Fölötte:] végekor
 709. <nincsen reménye senkihez> <végső> [Fölötte:] fogyó
 715. üldözött
 717. csapásival [Átírva:] szurásival
 718. <...> kívánta
 720. [E sor fölött áth.]
 <Egy mindenektől elhagyott vagyok>
 <ha tudni vágyod>
 721. is <szomorú> bús
 722. büntelen
 723—751. [Helye a K 41. r lapján.]
 724. *tett*, [Átírva:] ő, hogy sem <a' földön> érte
 726. már —
 726—727. [Között a színi utasításban:] <fel> Boros felé
 727. zárni [Átírva:] zárnod
 728. <még... hibázott> ördögös
 730. talán
 732. E' bomolt tetetem [Átírva:] tetem
 736. dagályi közt [Jav. ebből:] dagályival
 738. rongyolva [Első betűje jav. ebből:] 's
 739. anyához <nehezedik> hajol,
 742. <...> lelkennek *Boros* [Átírva:] Ronai
 743. *vér* [Átírva:] vád
 744. <...> Láttomra
 745. lelek
 750. Bizonytalanság
 752—781. [Helye a K 41. v lapján.]
 752. Jobjával
 753—754. [Között a színi utasításban:] vezetí leülteti
 756. <volna> [Fölötte:] lenne
 758. mit [Kieg.]
 759. <egy...> más tértem [Kieg.]

762. Miatta <nyög> volt
 763. E'
 753—764. [Között áth.] <Illenek-e atyához>
 764. hátra [Kieg.] semmi jó, <remény!>
 768. élni, Hah! <Nem>, tovább,
 769. nézhetem [Fölötte: választhatóan:] hall[h]atom
 771. tudod,
 772. harcra [Jav. ebből:] harcra hitt
 773. nyertünk. <vissza térve már hálált> [Alatta:] <hallék felőle>
 Gerjelmeim
 775—776. [A következők áth. sorok mellett:]
 <körülöleget szigeteket zajos>
 <vizével a' tenger>
 775. A'
 777. Készültem
 781. [Befejezetlen sor. Megfejtését a beszélgetők helyzete és az ismételt előfordult szóhasználat alapján adjuk.]
 782—813. [Helye a K 42. r lapján.]
 782. <előmb> a' lányt
 787. szalmak
 793. Atyádnak, <a' ki tégedet kemény>
 <szívvel bajokra> ő már most lakol.
 795. meg szállhat
 804. <'s> kocsisom felénk
 808. közleni;
 809. De [Átírva:] Te
 810. <...> <közöttünk> már
 811. hegyes [Átírva:] jóvoltodért, kesergő
 814—839. [Helye a K 42. v lapján.]
 814. <o> lehetne
 816. érzem
 817. irántám
 818. nem [Átírva:] még sokat [Átírva:] javadra
 824. segédem
 825. segíthetsz
 826. [E sor fölött áth.]
 <Nem így reméltem én, Uram,>
 <hogy erre jöttünk, ép, erős>
 827. megválni, a' kívül [Átírva:] tőled, a' kívül
 828. együtt
 829—830. [Között áth.] <nem éljük immár.>
 830. goldoltam
 830—831. [Között írónnal áth.] Török
 <Hüségédért fizessen Istenem>
 <Én mélyen érzem, de nem tudok — —>
 <nem adhatok, méltó jutalmat.>
 831—834. [A sort előbb írónnal írja meg a költő az előbbi áth. sorok mellett, majd tintával írja át és uo. folytatja.]

835. emberek
 835—836. [Között:] első
 836. a' ám
 836 második
 839—840. [E két sor folytatólag, + jellel elválasztva olvasható a kéziratban.]
 840. [Között:] harmadik
 841. itt [Kieg.] fűszfa
 842—867. [Helye a K 43. r alapján.]
 844. jaj! <o...> [Fölötte:] azonnal
 844—845. [Között a szereplő neve és a színi utasítás kiegészítve a margón:] masikban
 846. h [Átírva:] e'
 848. *Fetregj* *alljasítád* [Jav. erre:] aljasítád
 850. *Nézd o* [Átírva:] O jaj [A sor két része között a színi utasítás kieg.] *testehez nézd*
 855. önként [Utólag a sor fölé írva.] *hodolni* <fog> [Átírva:] *hodoland*
 857. Mért
 861. tetteidért [Jav. erre:] ha tetteidért
 861—862. [Között áth.]
 <*szólítsd csak öszsze társidat gonosz*>
 <*az ördögök nem fognak itt teremni most*>
 <*mint a'*>
 864. őket <és> [Fölötte:] 's bár
 865. segédet<...> tőlök
 866. gyáva? <ördög> érzed
 867. *nem* [Átírva:] *illy kardot* [Kieg.]
 867—868. [Között áth.] <*nem lesz*> <*kardot,*> <*dicsővé nem teszen. te élj.*>
 868—888. [Helye a K 43. v lapján.]
 870. imádkozz <itt>, Urad
 873. nem? tanúlj <meg itt> tehát.
 875. holnapig remeghetsz
 879. A' férgék [Jav. ebből:] Oh férgék férgék <a' bagoly> [Alatta:] dúlnak el
 880. jaj! jaj. [Jav. ebből:] oh! jaj!
 885. árúlok
 885—886. [Között:] első
 886—887. [Között:] második
 887. Ténta vesztegő
 889—918. [Helye a K 44. r lapján.]
 890. segény
 892. [E sor után a színi utasításban:] *kivanczorog*
 892—893. [Között a jelenet megjelölése:] *X Jelenés.*
 894. <*unalmas éj,*> vagy
 901. <*Mert*> <*Nincsen*> *sincsen* [Kieg.]

902. 's nélküle <mint> <földet mász...> [Alatta:] porban mászva szenvedek, mint
903. repkény, <...> puszta
910. nyajasan
914. Rónai
917. megtelve mint
918. árja [Átírva:] árka
- 919—947. [Helye a K 44. v lapjain.]
921. komor,
925. otthon<n>
926. vezess, vezess [Átírva:] veled
927. akárhová <kész menni> <utazni> [Írónnal áth., fölötté írónnal majd tintával átírt szavak:] megy
- 928—933. [E sorokat előbb írónnal írja Vty, majd csaknem változtatás nélkül tintával írja át.]
934. <Egy kocsi> [Fölötté:] Szekeret fogadtam itt <föl> [Átírva:] kerestem itten,
935. veszem
937. feledkezem [Átírva:] feledhetem
938. Legény [Átírva:] Gondos
940. boldogodulj most [Átírva:] én
941. rád, jó [Jav. erre:] rád — Jó
942. <nem> ellenzi <ör> velünk
943. épen
945. Az, a' nyitá <ör> az elrejtett [Átírva:] eltakart
946. E [Átírva:] Paradicsomot,
947. körülem <élje> [Jav. erre:] éljen körülem
[A szöveg a K 44. v lap alján megszakad. A darab meséjéből következtethető, hogy csak egy befejező lap hiányzik.]

[H A J T A É S I D A]

Kézirat MTA K. 721. II.

Megjelenés

Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Bp. 1926. Brisits Frigyes, VÖRÖSMARTY MIHÁLY Összes Drámai Művei. 1955. II. k. 527—530. I. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

A kéziratnak címe nincs. Jelenlegi címét Vörösmarty összes drámai művei 1955-ös kiadásának sajtó alá rendezőitől vettük át, akik a címet a főszereplők nevéből állították össze.

A MTA kézirtattárában K. 721. II. sz. alatt, Vörösmarty, Lírai költemények II. Ifjúkori írások c. kötetben a 85. r—88. r lapon olvasható.

Kiadásunk alapja a kézirat, amely a jelzett kötetben a 73. r laptól a 96. v lapig azonos minőségű és vízjelű, szürkésfehér, merített, nyolcadíves papíron olvasható. Mérete 128×204 mm. *Vízjele* függőleges

párhuzamosokból álló bordázat, *vizjelvaja* különösen jól látható a 81. és a 82. lapon: díszes pajzson elhelyezett, zsinóron függő postakürt, a pajzs felett díszes, hétágú korona van. *Vizjelvetük*: D M

A [*Hajta és Ida*] kézirata *töredék*. Eleje elveszett, folytatása el sem készült. A szövegnek megfelelő, első megmaradt lapon a szerző írásával 2 jelzésű iv kezdődik, tehát az 1 jelű iv hiányzik. Nincs — nem is volt — 3 jelű iv. A kézirat elején legalább 4 lap hiányzik, mivel a 2-es iv is 4-lapos. A kézirat végén hiányzó lap nincs, a színjáték szövege tehát befejezetlen maradt. A teljes töredék 7 lap terjedelmű.

A megírás valószínű üteme az írás-alak változása alapján a következő lehetett:

1. a 85. r lap első harmadáig,
2. az előbbtől a 88. r lap közepéig,
3. az előbbtől a lap aljáig,
4. javítás a töredéken végig.

A kéziratkötetben e töredék előtt, azonos papíron találjuk az *Árpád Zalán ellen* c. eposzt, a *Zalán futása* első fogalmazását, utána üres. lapokat, majd az Utánad folynak könnyeim és Érthetetlen régi dal c. idegen költeményeket.

A 73. r lapon egy dráma szereposztásának részlete olvasható áthúzva. A terv esetleg alkalmazható a [*Hajta és Ida*]-ra, érvényes azonban a hiányok miatt nem igazolható. Szövege a következő:

<Víg játék.>

<Személyek>

<Egy váarasi Özvegy asszony>

<ennek Öccse, falun nevelt leány>

Alatta: *Árpád Zalán ellen*

Az özvegy asszony Ida anyja, a falun nevelt leány Ida, az *öccse* megjelölés is Idára vonatkozhat. „*Öccse*” az egykorú nyelvhasználatban hűgát, fiatalabb nőtestvérét is jelentheti.

A vígjáték tervének folytatását és kidolgozását az eposz megírása akadályozhatta. Így a kézirat keletkezésének ideje az *Árpád Zalán ellen* c. töredék megírásához igazítható. Feltételezhetjük, hogy az azonos vízjelű papíron készült drámatöredéket a költő 1822 január—március után írta. MARTINKÓ ANDRÁS megállapítása szerint (Vty Akad. Kiad. 1963. 4. k. 325. l.) ugyanis ebben az időközben készült az eposztöredék kézirata. A [*Hajta és Ida*] kézirátát követően a 88. v-től a 92. r-ig üresen hagyott lapokat találunk: helyet hagyott a költő a töredék folytatására. A 92. r—96. v lapon az Utánad folynak könnyeim c. idegen vers egy német vers átköltése, Szemere Pál fordítása, 1812-ben Szemere gyűjteményében megjelent. (Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. k. 674. lap.) Az *Érthetetlen régi dal* a füzet 92. rv lapján következik, a 93. r lap üres. Az *Érthetetlen furcsa gondolatok 's egyéb jegyzések* a 93. v lapon; a 95. r—96. v lapokon FALUDY FERENC verseinek másolata: Klorinda; XII. ének. Nincsen neve, majd az I. ének: Kiszító Ének. Ennek folytatása a Felelő Ének a kéziratkötet (K 721.II.)

2. v lapján található. A papír nagysága, minősége azonos az előbbivel, rajta még Vörösmarty *A' lünödő* c. versének első fogalmazványa áll. A Vty Akad. Kiad. 1960. I. 675. l. jegyzete szerint ennek alapján igen valószínű, hogy a 92. rv—96. rv lapokon található kéziratok is 1823-ból valók.

A két időhatár között a [*Hajta és Ida*] megírásának ideje 1822 március és 1823 eleje közötti, valószínű azonban, hogy csak néhány napig foglalkozott ezzel a költő, később egyéb munkái miatt halasztotta, majd elhagyta.

Nyelvi érdekességek

Vörösmarty itt felhasználja a városi diákok, ifjak korabeli tréfás és divatos nyelvét is az egyes szereplők jellemzésére. A szép lány „*gyönyörű kis baba*”, a más rovására mulatozó „*potyáz*”. A váratlanul érkező Hajtának Szerfalvi ezt mondja: „*No még is eltollad magadat?*” Idegen szavaik: *perorál, argumentum*.

A falusi emberek, parasztok első városi útjukon a tréfás csodálkozás és a tájszólás kifejezéseivel élnek a darabban: „*nézze kee*”, „*hallgass ebugattát*.” A „*barbély*” így nevezi a kirakati bábút: „*a' bámészok és pimaszok királva*.”

A [*Hajta és Ida*] első kiadásakor BRISRTS FRIGYES megjegyzi: „A megmaradt jelenetekből nem lehet a drámai mesének még az elgondolásvázát sem megalkotni. Nyelve, kómikum-formája mintha már a Fátyol titkaira emlékeztetne.” (Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Bp. 1926. 14. l.)

A *Fátyol titkái* és e darab részben azonos forráshól, a költő diákori, pesti élményeiből táplálkozik. Innen a tréfás, könnyed hang, a baráti beszélgetések közvetlensége és a városi ifjak mozgásának, cselekedeteinek, beszédmodorának némi hasonlósága.

A *helyesírás sajátosságai*. A birtokosrag hiányát csak egy helyen jelzi aposztróf, pl. *tekinteti' hatalmát*, de másutt nem, pl. *Atila mennykőve, Isten csúfja* stb.

Az igekötős igék írása bizonytalan, pl. *el esel, meg pislog* stb.

Az *ékezet* néha hiányzik, pl. *megosmeri*

Nagy kezdőbetűs köznevek: Magyar, Hazafi stb.

A [*Hajta és Ida*] előtt közvetlenül a kéziratfüzet 83. r—84. r lapján (3 lap) *gyvorsírási jelek* láthatók. A 83. r lapon Vty a jelkulcsot írja fel. E gyvorsírási rendszer a mássalhangzókra és néhány rövidítésre épül fel.

A 83. v lapon az 1—19. sorban a betűjeleket egyenként írja le, sokszor bizonyos jelcsoportok ismétlésével gyakorolja, pl. ny sz cs cz, b h l z, s t g j k n

A 20. sortól kezdve a jeleket összevonja, ugyanazt több-alakos megoldásban gyakorolja. Párhuzamos vonalrendszerre nincs szüksége az íráshoz. Összevont jeleinek megfejtése nem ad értelmes szavakat, pl. sfs, sdfd, sts, sdt, többször ismételve. Látható, hogy az összevont jeleknek még nincs jelentésük, pusztá gyakorlásul szolgálnak.

A 84. r lapon az összevonások bonyolultabbakká kezdenek válni, egymáshoz kapcsolódásuknak nincs határozott szabálya. Pl. bdfhl, bdfhvmnpds

E lapon a .o. sortól kezdve találunk egyes megfejthető szavakat:

Pl. 10. sor: hamar, vetem

11. sor: hamar (vagy humor)

12. sor: ember, Vörösmarty, Vörösmarty, Vörös

13. sor: Vörösmarty, Vörösmarty

17. sor: Vörösmarty (négyyszer írja le) Sándor (ötször leírt szó, tanítványa: Perczel Sándor)

18. sor: Mórítz (hétszer írja le; tanítványa: Perczel Mór)

A többi sorban értelmes kifejezés nincs, csak betű-összevonás gyakorlása.

Magyarázó jegyzetek

A darab cselekménye alig fejthető meg. Szereplőit a töredék alapján a következőkben állapítjuk meg:

S Z E M É L Y E K :

BAJNOK	}	pesti ifjak (diákok, joggyakornokok)
FONDOR		
HAJTA		
KÁBA		
SZERFALVI		
IDA, fiatal lány		
PALI, az öccse		
BOKROSNÉ, IDA anyjának barátnője		
KÉTT PARASZT, (ISTÓK bácsi és JANCSEI, az öccse)		
EGY BARBÉLY		

A pesti ifjak (diákok, joggyakornokok) egy pesti vendégfogadóban mulattak. (Ilyen jelenet van az *Elbúsult Deák*ban is.) A számla kifizetésekor összeadták kis pénzüket, de Kába kiforgatta zsebeit: neki nincs pénze. Társai azért verik el, mert nem mondta meg előre, hogy nincs miből mulatnia s tán félre is vezette őket. Kába az utcai jelenetben már nem is szerepel.

Szerfalvi, az egyik diák, egy családnál kapott szállást, ahol Ida a nagylány szerelmes könyvet olvas, öccse, Pali kislányokat gondoz. Idának Hajta udvarol, ő adta kölcsön a könyvet is, amelyet az érkező Bokrosné fedez fel Ida kezében és kifogásol is. Ida Bajnokot szereti, ezért pírul el Bokrosné érdeklődésére.

A diákok séta közben vágyakozva nézik az ablakban mutatkozó lányokat, megbírálják a harisnyás, német módra öltözködő városi magyarokat. Hajta, aki legjobban hasonlít gondolkodásában a költőre, a magyar szívet, érzést többre tartja a külsőségeknél.

A két paraszt, Istók bácsi és Jancsi, a város első látogatásakor az épületek nagyságát, a kirakatokban mozgó bábut csodálja meg.

A darabban kibontható cselekmény csak Hajtának itt alig kimutatható vonzalma Ida, és Ida szerelme Bajnok iránt. A vigjátéki bonyolalmat a középpontban álló Ida és az ifjak kapcsolatában kívánja a költő megteremteni.

A szereplő diákok neve tulajdonságaikat kívánja kifejezni:

Fondor = fondorlatos, ravasz, csélszövő

Bajnok = a legerősebb, délceg termetű, a verekezésben is első

Kába = hallgatag, lassan forog az esze, adja a buta embert, de becsapja barátait

Hajta neve nem ilyen határozottan utal tulajdonságaira, amelyekből látjuk, hogy mélyen érző, emelkedett lélek, akit mindig nemes buzgalom *hajt*.

Jegyzetek a sorok számozása szerint

- I. A töredékes sorban olvashatók Kába befejező szavai társaihoz, miután megverték.
- II. Ida szüleit nem ismerjük meg a töredékben.
- 13—15. Ida könyve, amelyet Hajtától kapott, KISFALUDY SÁNDOR: Himfy szerelmei lehet, erre mondja a néni rosszalólag, hogy „szerelmeket” olvas. Hasonló jelenet lelhető KISFALUDY KÁROLY: A kérők c. vigjátékában, ahol Margit, az özvegy, Lidit vonja felelősségre a Himfy szerelmeinek olvasásáért. Egyébként az *Ida* név is rokon a *Lidi* névvel.
24. Ida bátyjának neve nem derül ki a darabból. Lehet, hogy a szereplő diákok egyike.
- 37—40. Pali 6—7 éves lehet. Ezért akadt el a szóval, mert észrevette, hogy mégis elárulta titkát.
- 51—52. Hajtát várják, tehát ez megbeszélte találkozó: az ifjak valahová készülnek.
49. érdekelve = érintve, bökve
- 49—51. Szerfalvi nagyzol, ezen gúnyolódik Bajnok.
- 59—69. Vörösmarty atyja nem volt hajlandó fiai kérésére divatos, német ruhát csináltatni. (Lásd Vörösmarty János kevelét Gyulai Pálhoz, 1863.) A költő azonos Hajtával, itt már saját emelkedett nézetét feje ki az öltözködéssel kapcsolatban.
72. *pevorálsz* = szónokolsz
74. *argumentum* = érv
84. A szövegből nem derül ki, mi lehet az, ami pislog. A borbély magyarázata után ítélve ez is egy kirakati tárgy lehet.
87. *barbély* = borbély, úgy látszik a céh-megszabta öltözetben jár.
98. Viaszbáb a kirakatban.

Szövegváltozatok

85. r lap

[A szöveg nagy hiánnyal kezdődik.]

1—17. [Helye a K 85. r lapján.]

1. tudom hol a' fejem. [Átírva:] hová kapjak
 3. azabb, [Kieg. ezzel:] vagy
 5. világát, <Szenvedjétek érte> [Fölötte:] ti számoltok<, ő potyáz veletek.> [Fölötte:] helyette is
 6. csal [Helyesen:] csak
 6—7. [Között a színhely:] <Id> Szerfalvi szállása [Uo. a színi utasításban:] magányosan [Uo.] gyengén
 7. <Hát maga> mit [Jav. erre:] Mit
 8. rég volt [Kieg. erre:] régen <en> volt
 11. bálám — <Itt> Honn vag [Jav.] van
 14. Szelelmeket! [Jav. erre:] Szerelmeket!
 15. szerelmet o [Átírva:] szerelemről
 Tü, <és> czérna
 16. Hísz<en, éppen most> [Fölötte:] azt is imént
 17. tenni
 19—34. [Helye a K 85. v lapján.]
 19. [E sor előtt a szereplő:] Bokros bizony —
 21. az [Kieg.]
 22. [E sor előtt a szereplő:] Bokros
 26. között
 27. tekintetű. [Kieg. ezzel:] ő.
 28. Talán <a'> Néném <ugy> [Fölötte:] is
 29. <Te.> csintalan. — [Jav. erre:] Csintalan. — mit [Jav. ebből:]
 min
 33. Jerünk <most> Anyádhoz.
 34. [A színi utasítás Bokrosnéra vonatkozik.]
 34—35. [Között áth.]
 Ida
 <No most jöhetsz [Jav.] mehetsz.>
 <Pali> [Előbujik]
 <Nem én: jöjön velem.>
 35. de nem [Jav. erre:] hanem meg nem mondom <meg> mit.
 36. <'S> hátha
 37. hogy nem jó<-e:> [Jav. erre:] Dehogy nem jó: <Én mutatni akarok valamit.> [Alatta:] Csak jöjön Nénike [Ez itt Ida!]
 40. Megakadtál [Jav. erre:] Elakadtál így e? Jer hát
 40—41. [Között a színhely:] <Utsza> Utcza
 43. Be [Átírva:] Elbujt
 45. <Busúl, a' kinek nincs esze, nem én.>
 47—48. ablakához
 50—63. [Helye a K 86. v lapján.]
 50. [A színi utasításban:] Bajnokhoz [A költő téved; helyesen: Fondorhoz]
 Haha! [A sor fölé írva.]
 52. jó [Átírva:] marad
 54. utczakon.
 55. Istennek;

57. <Jöhettél> No még is eltoltad magadat
 60. azt
 60—61. [Között áth.] <Hajla>
 <Az nem csoda. 'S Magyar viselte?>
 61. Hítvány [Átírva:] Korcs
 63—78. [Helye a K 87. r lapján.]
 65. Magyarai, [Átírva:] Hazafit, mint <az> arany
 66. a' ki <alkotójától> keblébe tág [Átírva:] bő
 67. <a'>ki <megfelelkezik> a'... [Átírva:] arról,
 71. ám, és [Jav. erre:] ám. És <bizonyossá tehettek> [Fölötte:]
 tudd,
 72. és <azt is, hogy,>ha meg
 74. egy [Kieg.]
 76. udvözülmi
 76—77. [Között:] <Jő> három [Átírva:] Két
 77. Ejnye... Bátyám, [Átírva:] Istók Bácsi,
 79. is [Kieg. erre:] bele férne
 80—97. [Helye a K 87. v lapján.]
 80. mint. az ég. [Az utóbbi két szó kieg.]
 81—82. [A színi utasításban:] a' megtantorodik <A' m...>
 [Átírva:] Huj! <Herko!> majd meg is tántorodtam
 82—83. [Között:] H [Átírva:] Második
 <Vigyázz, e> [Alatta:] Vigyázz el esel!
 85. <ördög az> Hogy a' mi lehet az.
 87—88. tartom. <Jerünk odább> Kérdezzü<n>k meg <valakit>
 (Egy... jó) [Átírva:] (Egy barbély legény jó)
 89. [A szereplő neve:] A'<z> barbély tudják? <kenetek?>
 91. 's [Átírva:] még
 92. Vagy Ugy
 93—94. pimaszok <pásztora> [Fölötte:] Királya.
 95. [A szereplő:] A' második Janci,
 97. utjában
 98—112. [Helye a K 88. r lapján.]
 98. Hallgass <az> ebugattát.
 102. innen
 103. kívánunk [Jav. ebből:] kívánok
 [A színi utasításban:] tekin<t>getnek
 105. [A színi utasításban:] <még ram> boszonzodva [A második
 színi utasításban:] megosmeri
 107. embert
 110—111. vilagnak. Utóbb <még> még a' bükfát [Átírva:] bálványt
 sem különbözhetjük
 112. furán [Jav. erre:] furesán
 [A szöveg többi része hiányzik. A következő eredeti lapok
 hiányoznak és a szöveg végét tartalmazó lap versója is üres.
 A töredék itt végleg megszakadt.]

SZILÁGYI
A' VILÁGOSI VÁRBAN

Kézirat

Az OSzK-ban az Oct. Hung. 943. sz. kéziratkötetben a 152. r—155. v lapon található. Tisztázat, Vörösmarty kézírása, vágott szélű, szürkésfehér színű, merített papíron. Mérete: 195 × 115 mm. *Vizjele*: függőleges bordákon D, illetve E betűk.

Megjelenés

ItK 1937. 405—407. I. Közli Halász Gábor.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY: Összes Drámai Művei. 1955. I. k. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

A *Szilágyi a' Világosi várbán*: drámatörredék. Erre vall Teslér László keltezés nélkül maradt levele is — valószínűleg 1823 január—februárjából —, amelyben Szilágyiról ezeket írja: „Szilágyidat újra el olvastam 's ismét újra tetszett, csak hogy Daykának mondása „a' Tövisék és virágokban” még reá illik. — Minden nagynak eleje kicsin. Tartsd Te ezt magadnak azért a' későbbi időkre, ha Sophocles Philoktetjével egyszer megismerkedhetel 's ekkor egy lelkes Drámát csapj belőle . . .”

Dayka mondása célzás Kazinczynak Himfy c. epigrammájára. „Dayka: Tüzbe felét! — Himfy: Vetem” stb. Kazinczy epigrammájában Daykát lépteti fel, aki tanácsokat ad Himfynek — ezért beszél Teslér Daykáról a Tövisék és virágokban. Teslér több ízben veti Vty szemére a hosszadalmasságot; lakonikusabb, drámaibb nyelvet várna tőle. Így 1823. III. 1. és 20-án írt levelében, amikor *A' belső háboruban* (Salamon, K.) Erneyei túl hosszú beszédét kifogásolja.

KISFALUDY KÁROLY 1822-ben írta meg Szilágyi Mihály szabadelőzése c. drámáját — s mint a bevezetőben már írtuk — ez szolgált mintául Vörösmarty munkájához. Kisfaludy darabjának rövid meséje a következő:

Szilágyi Mihály Világosvár börtönében sínylődik. Futár jön pecsétes paranccsal: Szilágyit titokban meg kell mérgezni. Lábatlan, a vár kapitánya nem hisz az írásnak, ezért Temesvárra indul megtudni a valót.

Távozása után kiderül, hogy a levél hamisítvány, a futár Gara bérence. Pongrácz, Szilágyi egyik hű szolgálja, csellel kizárja a várból a zsoldosokat, bebörtönzi az álnok futárt, és feloldja urának láncait.

Lábatlan, útban Temesvár felé, királyi lovasokkal találkozik — akik között álruhában Mátyás király is ott van — ezért visszafordítja lovát.

Szilágyi bebocsátja őket a várba, és börtönébe indul. Ekkor előlép Mátyás, megköveti Szilágyit, és kinevezi Alsó-Magyarország török ellen induló hadának fővezérévé.

A futárt törvénytársak elé küldi Várkonyba, Lábatlant pedig a tömeg éljenzése közepette birtokokkal ajándékozza meg.

Kisfaludy Károly is írt e darabban egy *monológ*ot Szilágyi szerepére, amelynek fő gondolata Mátyás hálátlansága. Kisfaludy előnyben részesíti a foglyulejtés lélektani okait, ti. az akaratos ifjú érvényesülési vágyát, cselekvési szabadságának kifejlődését, és talál mentseget is számára. (KISFALUDY KÁROLY: Minden Munkái. Nemzeti könyvtár. Dr Schedel Ferenc. Harmadik kiadás. Pest, 1843.) A monológ szövegét teljes egészében bemutatjuk:

478. h.

Tömlőc

Szilágyi (egyedül).

Szilágyi. Az ifjú tűz fentebb erőtől izgatva, kényén szeret csapongani; a hidegebb tapasztalást gúnyolja a kezdő, kit a dicsőség fényalakja előre vonzogat, s gondatlan tiporja le a gátat, mely többször védfoka a pártosság dúló habjai között. Ez készíté láncdíjt öszülő koromnak s eloltá a hála s rokonság érzetét. Úgy ostromozza magát az önkényes tett, ha erejét nem bírhatván, visszacsapódik a felhúzott kötél és szabad, de veszélyes szirtekbe ütközik a védtelen hajó. Úgy most, kit fegyveres karral magasra vívtam fel, rajtam edzi hatalma legelső fulánkját, és ragyogó éltemet köz rabság éjébe süllyeszti. Nem! ez nem Mátyás tette! — A szerető szív kész mentegezni keveltjét, kinek ifjonti habjait a régi kajánság felém zúdítá, s elméje képtelen a gonoszság szövénéyein általtörni. Az irigység használta korát, s a család hízelkedés, mely dicsőt hazud alacson ösvényen. Még is! e lánc-csörgés felriasztja a hajlékony szívet. Felhevült percek dolyfeit békén lehet törni, sőt többszöri világot nyújt, s frigyet tör a távozó feleknél; de így feledni fénye szerzőjét, ily sokáig táplálni a bosszú vad lángját: ez egy váltig elfordult szívnek tette lehet csak, ez, ez szomorít leginkább.

Vörösmarty a hálátlanságot fejti ki a végletekig, és ezt okolja meg Szilágyi történelmi, hadi érdemeinek méltatásával, sőt az utókor véleményével.

A verses töredék ötös jambusokban készült, de a jambusok igen szabadosak, pl. 13. sor: *hogy ajaki e' nyomorult panasza nyiljanak*

Nyelvtani sajátosságok. A kézirat tisztázat lévén, nagyobb gondossággal készült mint más kéziratok esetén az első fogalmazványok.

A birtokrag hiányát mindig aposztróf jelzi; pl. Ország' bírását, multak' édes álma, enyészet' harcza stb.

Az igeekötők írása. Az ige előtt mindig különálló, pl. föl oldott, el hunyt, meg tagadsz, meg mentsenek stb.

Nagybetűs köznevek: Magyar, Haza, Isten, Özvegy, Sárkány, Oroszlán.

Elírások: parducz, Matyás, büsz[ke] kényedért, atyadnak, orűlmi.

Magyarázó jegyzetek

- 1—4. Hunyadi Mátyás királlyá választását sokban Szilágyinak, nagybátyjának köszönhette. Azonban egy idő után nem bírta elviselni gyámságát, az idős embert több nézeteltérés miatt várfogságba vetette.

36. *szörnyekre 'ejtse a' fa bimbaját* = szörnyetegerk nőjének ágaiból
 52. *Igazgatója* = gyámja
 79. *Gelér'd hegyét* = Gellért hegyét

Szövegváltozatok

[Cím, az alábbi lapon:]

Szilágyi

a' Világosi várban

- 1—19. [Helye a K 152. r lapján.]
 3. <(le tepett)> [Alatta: zárójelben, eredetileg választhatóan:] (föl oldott)
 7. keservé [Jav.] keservvé talám [Jav.] talán
 20—39. [Helye a K 152. v lapján.]
 23. [A sor végén + jel utal a lap alján lelhető kiegészítésre, amely a szöveg 23—25. sz. három sorát adja.]
 35. Oroszlán(y)t, [Jav. erre:] Oroszlánt, parduczot,
 38—39. [Között áth.] <és haj! — ha máskép volna — a' Királyért,>
 39. szálni
 40—60. [Helye a K 153. r lapján.]
 61—82. [Helye a K 153. v lapján.]
 62. Ruházd [Jav. ebből:] ruházd
 66. el(v)ont
 73. dicsőn [Kieg. a sor fölött.]
 75. És, még is,
 83—103. [Helye a K 154. r lapján.]
 85. büsz kényedért:
 90. atyádnak
 94. Matyás, egykorom
 101. <romja> [Fölötte:] váza
 104—119. [Helye a K 154. v lapján.]
 108. porlesz [Jav. erre:] por lesz Hitvány [Jav. erre:] hitvány
 109. emlékkő
 112. valaha [Jav. ebből:] valan
 113. örülni!" meg
 114. angalogva [Jav. erre:] andalogva
 119. <borítja> [Fölötte és alatta:] takarja
 [Az utolsó sor alatt fekvő, rajzolt összefoglaló jel lezárja a szöveget, a befejezettséget éreztetve.]

ZSIGMOND

Kéziratok

Két kézirat maradt fenn, mindkettőn találunk címet, szereplők felsorolását és a keletkezés idejére vonatkozó évszámot.

Az első kézirat, K₁, címe: *A' horvát zendülők*. Keltezése a IV. felv. elején: „18 Februar. 1823.” Az MTA kézirattárában K. 715. jelzéssel található, egybekötve a *Salamon király* egy részletének másolatával

és a *Csongor és Tünde* teljes kéziratával. E kéziratok 1924-ben kerültek az MTA birtokába. Az eredeti köteg beosztását és terjedelmét megőrizve, 1952-ben művészi félbőrkötéssel látták el és mikrofilm másolat készült a teljes szövegről.

A kötetben *A' horvát zendülők* kézírata a könyvtári számozás szerint — a 13. r laptól a 89. v lapig terjed.

A kézirat háromféle papírból (A, B, C) van összerakva.

Az első típusú papír, (A). Mérete: 195 × 250 mm. Szürkésfehér, lágy, merített papír, az erősebb tollvonások átütnek rajta. Széle vágatlan. A kötetben a 13. r laptól a 80. v lapig terjed összefüggően. (A dráma szövege.) *Vizjelrajz* : Unicornis (egyszarvú), illetve címer. *Vizjelszöveg* J. HELLER M G.

Az unicornis vizjelrajz a következő lapokon látható: 13, 16, 22, 23, 26, 27, 34, 35, 38, 39, 41, 44, 46, 47, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 61, 64, 65, 68, 69, 72, 74, és 75.

A címer vizjelrajzot tartalmazó lapok: 17, 20, 30, 31, 79, 80. A J HELLER vizjelszöveg a 32. és 80. lapon, az M G rövidítés a 14, 21, 25, 33, 37, 40, 43, 45, 49, 52, 53, 57, 63, 71, 73. lapon látható.

A második típusú papír, (B). Mérete: 195 × 220 mm. Fakult világoskék, merített papír. Terjedelme a kötetben: 81 rv lap (Pótlásokat tartalmaz.) *Vizjele* : bordás.

A harmadik típusú papír, (C). Mérete: 195 × 220 mm. Vastag, faközöld, merített papír, felső éle vágott, egyébként vágatlan szélű. Terjedelme: 82. r—84. r (pótlásokat tartalmaz) és a 84. v—89. v (üres lapok, vers, jegyzetek). *Vizjelrajza* : talapzaton álló szobor. Koronás fejű ember-alak. Jobbjában háromágú növényköteg, jobb lábánál a talapzaton nyugvó küllős félkerék. Bal kezében a talapzatra támaszkodó egyenes kard, kereszt alakú markolattal (a 84, 85. lapon).

Az első típusú papír megtalálható más Vty kéziratn is. Így egy 1823 első felében készített tisztázat valamennyi lapja ezzel azonos minőségű. Hét költeményt tartalmaz: *Dafnis, és Titirus, A' völgyi lakos, A' találkozás, Szigetvárról, A' szánakodóhoz, A' juhász és bojtára, Toldy Csepelben.* Lásd: OSzK 3051. Quart. H.

A kézirat lapjainak *eredeti számozása* : a kézirat egyes lapjain a költő írásával számozás vezet végig, amely mindig négy rv lapra vonatkozik. A számozás tehát minden második r lapot kihagyva az r lapok felső szélén, középen található és az alábbiak szerint felel meg a jelenlegi könyvtári lapszámozásnak:

1)	13. r	10)	49. r
2)	17. r	11)	53. r
3)	21. r	12)	57. r
4)	25. r	13)	61. r
5)	29. r	14)	65. r
6)	33. r	15)	69. r
7)	37. r	16)	73. r
8)	41. r	17)	77. r
9)	45. r		

A negyedéves lapok kettesével összehajtott, egymásba helyezett két féliből száraznak.

A *K₁ megírásának üteme*. Írásalakja nyomán megállapítható: az egész *K₁* Vörösmarty kézírása. A címlap első fogalmazás. A *K₁*, 13. v lapjától a 16. r lapjának közepéig másolat, illetve tisztázat. Az első öt és fél lap szövegét a költő egyéb papírról másolta ide. Az eredeti, első fogalmazás elveszett. Ezt igazolja az, hogy a szövegnek ez a része csak utólagos javításokat tartalmaz. A tisztázat végére érve első fogalmazású szöveg kezdődik: a javítások, sorisméltések, gondolatisméltések válogató jellegűek.

A kézírás alakjának változásai mutatják a megszakítások helyét az alábbiak szerint:

1. 1. r 1 lap	19. 48. r—49. v 4 lap
2. 13. v—16. r 6 lap	20. 49. v—50. v 3 lap
3. 16. r—17. v 3 lap	21. 51. r—52. r 3 lap
4. 17. v—19. r 4 lap	22. 52. r—54. v 6 lap
5. 19. r—19. v 2 lap	23. 54. v—57. r 6 lap
6. 20. r—22. v 6 lap	24. 57. r—58. r 3 lap
7. 23. r—25. r 5 lap	25. 58. r—61. r 7 lap
8. 25. r—27. r 5 lap	26. 61. r—61. v 2 lap
9. 27. r—30. v 8 lap	27. 61. v—63. r 4 lap
10. 30. v—32. v 5 lap	28. 63. r—66. r 7 lap
11. 33. r—35. r 5 lap	29. 66. r—67. v 4 lap
12. 35. r—36. v 4 lap	30. 67. v—68. v 3 lap
13. 37. r—38. v 4 lap	31. 68. v—70. v 5 lap
14. 38. v—41. r 6 lap	32. 70. v—73. r 6 lap
15. 41. r—41. v 2 lap	33. 73. r—76. v 8 lap
16. 42. r—44. v 5 lap	34. 77. r—78. v 4 lap
17. 44. v—46. v 5 lap	35. 79. r—81. v 6 lap
18. 46. v—48. r 4 lap	

A *K₁* néhány nyelvtani, helyesírási sajátága

A *birtokrag hiányát* gyakran hiányjel mutatja, pl. kétség' napjain, tettek' képeit, villám' csapásait; *néha elmarad a hiányjel*, pl. zivatar zajját.

Az ige előtt álló *igekötők* az igével egybeírva találhatóak, pl. lezárják, leomlik, kiteszik, megáll, fölhalál, fölkel stb.

Az *összetett szavakat* egybeírva olvashatjuk, pl. tűzszemén, felleg-ülte, mennyország, búgond, számadás, akárhová stb.

Elírások, pl. *ferjed*, büntetellenül, szornyet stb.

A *K₁ története, időrendi kérdések*

Az első kézirat kötetének beosztása a következő:

1. r—12 v lapján, a *Salamon király* egy részének másolata (Sallay-tól)

13. r—89. v lapján *A' horvát zendülők*, végig Vörösmarty kézírása, 90. r—213. r lapján a *Csongor és Tünde*, végig Vörösmarty kézírása.

A kézirat minden oldalán lila bélyegzővel a következő szöveg olvasható:

Nagyvárad
premontrai főgymnasium
tulajdona

A dráma szövege a kézirat 80. v lapján véget ér, végéhez 7 lapnyi pótlás (81. r—84. r lap) és több üresen maradt lap (84. v—85. r és 86. r—89. r) csatlakozik. Az üres lapok között a 85. v lapon *A' virág* című költemény első kéziratát olvashatjuk (lásd: Akad. Kiad. 1960. I. — 251. és 665. l.), a lap margóján számításokkal. Valószínűleg 1823 kora tavaszán készült, amikor a dráma kézírata még nem nyert befejezést, de a költő már sejtette, hogy ezek a lapok üresen maradnak, s a vers szövegét nem haladja túl a dráma V. felvonása.

A 89. v lapon sajátos recepteket, jó tanácsokat jegyzett fel Vörösmarty fogfájás, kopaszodás esetére, kéz- és szájápoláshoz és gycmorortás orvoslására. (Lásd a jelen kötet jegyzeteiben, 530. lap.)

A kéziratot először Brisits Frigyes írta le. (A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratainak jegyzéke. Összeállította: BRISITS FRIGYES. 1928.) Leírása szerint *A' horvát zendülők* (135+6 oldal) . . . „valószínűleg eredeti kidolgozását nyújtja a *Zsigmond* c. színjátéknak, melyet Gyulai Pál 1882. VIII. k. 253—359. l. adott ki . . . A kézirat — úgy látszik — Gyulai Pál előtt is ismeretlen volt. Legalábbis azok a megjegyzések, melyeket a Jegyzetekben (VIII. k. 393. l.) a közölt *Zsigmond* c. darabhoz fűz, egyáltalában nem illenek a kéziratra. Erre a kéziratra vonatkozhatik Vörösmartynek kézirati önéletrajzi jegyzetében közölt adata: „1823 télen irtam *Zsigmond* szomorú játékot 5tös iambusban, öt szakaszban.” (Kézirati hagyaték, kiadva Gyulainál is. VIII. k. 384—86. l.) A kéziratban ugyanis, a negyedik szakasz elején ott van Vörösmarty időkeltezése: 18 Februar. 1823. Így tehát elesik Gyulai véleménye: „Vörösmarty e művét . . . valószínűn 1824-ben végezte be” (1882. VIII. k. 393. l.)

E vitás kérdés megoldása nem oly egyszerű, amint Brisits Frigyes állítja. Gyulai Pál valóban nem ismerte *A' horvát zendülőket*. Kéziratleírásában figyelmen kívül hagyta a *Zsigmond* láthatóan másolat-jellegét, jöllehet abban Vörösmarty-kézírás csak elvétve van, kivéve a dráma utolsó 10 lapját. Gyulai fel sem tételezte egy korábbi kézirat létezését. Nem fogadta el a *Zsigmond* címlapján olvasható 1823-as évszámot, nem figyelt fel az önéletrajz szöveges részére. Ott ugyanis ez áll: „Görbői lakásomban irtam félesztendő alatt *Zsigmond* nevű színjátékomat ötös jambusokban. Ugyanott kezdtem el Zalán futását hexameterben . . .” A Gyulai által idézett jegyzékben a görbői tartózkodás időhatárai is megvannak:

„1822 novemberben Görbőre Csefalvayhoz.

1823 novemberben vissza a Perczelekkel Pestre.”

A két adatot Gyulai tehát nem veti egybe, ti. hogy a Vörösmarty által jelzett kézirat Görbőn nyert befejezést, viszont a görbői év 1823 őszén lejárt.

Vörösmarty önéletrajzi jegyzetei — ma már bizonyíthatjuk —, a dráma első kéziratára, *A' horvát zendülők*re vonatkoznak. Megírása fél esztendőt vett igénybe: 1822 novembertől 1823 áprilisig. 1823 májusától már a *Zalán futását* írja a költő, ugyancsak Görbön, s az eposzt tizenegy hónap alatt fejezi be, 1824 márciusában. Az időhatárookra még jól emlékszik 1824-ben, az önéletrajz megírásakor. Figyelmén kívül hagyja azonban visszaemlékezésekor azt, hogy két kézírata van drámájának, s hogy az eredetinek címe még nem *Zsigmond* volt. Ennek oka az, hogy a két kéziratot a *címváltozás után is egységesen egy dráma szövegének tekinti*. A költő nem is beszél kéziratról, hanem *Zsigmondról*, eredeti és önálló drámájáról. Az első kézirat egyetlen keltezése a Brisits Frigyes által említett

„18 Februar. 1823.”

Ez a szöveg *A' horvát zendülők* IV. felvonása elején, egyidejű írás e felvonás első soraival.

Vörösmarty 1822–23-ban készült drámáit frissiben „közölte”, vagyis juttatta el előbb Teslérhez, majd Teslér útján Klivényihez, véleményük megismerése végett. Teslér Vörösmarty *Salamon királyának* első fogalmazását, *A' belső háborút* és *A' horvát zendülőket* személyesen vehette át az ifjú szerzőtől azzal a meghagyással, hogy ugyanúgy adja tovább. Erről tanúskodik Klivényinek Vörösmartyhoz írt levele (Pécs, 1823. febr. 11.): . . . „Januáris közepén meglátogatott bennünket Teslér, és Salamont az Úr kívánsága szerint közölte velem . . .” Teslér a *Salamon király* első fogalmazásáról írt levele végén már a következő drámáról is említést tesz: „Óhajtom pedig második darabodat is minél előbb olvashatni.” (1823. március 20. LUKÁCSY — BALASSA 32. l.) Ez a darab kétségtelenül *A' horvát zendülők*, amely ekkor befejezéséhez közeledik. Teslér a várt újabb drámakéziratot csakhamar, feltehetően májusban megkapta, elolvasta és Klivényihez juttatta el, óvakodva a bírálat elstietésétől.

Klivényi már a befejezett drámáról írja Vörösmartynak (Pécs, 1823. május 27-én, CZAPÁRY 291. l.): „Salamonjáról már megírtam ítéletemet. Az új darab, mennyire Klára panaszából gyaníthatom, az elsőnél nem alább való . . .”

Teslér is kétségtelenül erről a drámáról írja, a cím említése nélkül, 1823. július 12-én Szederkényből Vörösmartynak: „Nálem lévő darabodra animadversiókat akarék küldeni, azt pedig most sem tehetem meg, mert még most is Pécsen van Klivényinél.” (MM 1885. VIII. 387. l.) E levélrészlet alapján e második darabot is Teslér kapta meg először és adta át Klivényinek, ugyanúgy, mint a *Salamont*.

Érdekes módon a levelezésből nem derül ki, hogy a dráma címe ekkor még *A' horvát zendülők*, ezt a femmaradt kéziratból tudjuk csak meg. Klára panasza itt szerepelnek a II. felv. 2. jelenetében. (A *Zsigmond*, vagyis a dráma másolata ily rövid idő alatt még nem készülhetett el.) Klivényi nem ok nélkül figyel fel e jelenet első soraira. Benne az ifjú Vörösmarty és Klivényi, az egymástól elszakadt volt tanulótársak közös panaszra nyer kifejezést:

... a' magányost kétszeres
 kín nyomja és emészti szüntelen.
 Nincs részvevője, nincs rokon fele.
 Ekkép maradtam én is elhagyottan,
 mint puszta tájon a' szélhánya fa,
 melyly a' veszély közt ottlan ingadoz.
 Hová hajoljon csüggedő fejem?
 Hová tekintsen e' bús árva szem?
 Ah mindenünnen új rém borzogat
 új gyötrellemmel jó 's mulik napom.

Az első kézirat úgy látszik haláláig Vörösmarty tulajdonában maradt ugyanúgy, mint *A' bujdosók* három kézirata, követve azok sorsát. (Lásd: Vty Akad. Kiad. 1962. 8. k. 350–352. l.)

A fent idézett levélváltások alapján megoldható a Vörösmarty—Teslér-kapcsolatok kialakulásának rejtélye. Erről ugyanis csak azok az adatok állnak rendelkezésünkre, hogy Teslér akkor költözött tovább Bonyhádról, illetve Pincehelyről, amikor Vörösmarty odaérkezett. Ellentmondásos ezzel az a tény, hogy meleg barátság alakult ki közöttük már 1822 ősze, vagyis a Teslérhez írott verses levelek keletkezése előtt.

A megoldás *A' belső háború* és *A' horvát zendülők* vándoroltatásából következik. A drámák kéziratának útja Vörösmarty—Teslér—Klivényi között nem az egyszerű postai küldemények útja volt. A költő levelezéséből tudjuk, hogy gyakori a panasz a postán elvesző levelek miatt. Vörösmarty ezért kéziratait nem bízta postára, hanem személyesen adta át Teslérnek. Teslér a levelek tanúsága szerint sokat utazott. 1817 után már Bonyhádon káplán, ahol igen jól érezte magát az irodalmár Egyed mellett. Pincehelyről (kb. 45 km), majd Máriakéméndről (kb. 35 km) is vissza-vissza tér Bonyhádra, sőt Máriakéméndről Pincehelyre (kb. 80 km) és Pécsre (kb. 10–15 km). Adatunk csupán arra van, hogy Máriakéméndről Pincehelyre és Pécsre látogatott el 1823-ban, ez azonban — figyelembe véve a két dráma-kézirat különböző időben történt átadását és visszavételét Klivényinél — legalább 2–2 utazást jelent. Mennyivel inkább megtette Teslér az utat 1820 és 1822 között Pincehelyről Bonyhádra, ahol korábban legjobban érezte magát. Valószínűleg könyvtárát is sokáig visszahagyta Bonyhádon s látogatásai alkalmával több napot töltött ott Egyed és Vörösmarty társaságában.

A' horvát zendülők másolata, második kézirata (K₂): Zsigmond. A másolás a görbői tartózkodás után következhetett, miután a K₁ Klivényitől Teslér útján Vörösmartyhoz visszakerült (1823. július 12. és szeptember 18. között, vagyis Teslér idézett levele és az alispán igazoló levelének kelte között, amelyben a patvaria elvégzését igazolja Vörösmarty részére).

A második kézirat, K₂

Címlapján a következő szöveg olvasható Vörösmarty kézírásával;

ZSIGMOND
Szinjáték
írta
Vörösmarty Mihál
1823.

A kézirat az OSzK kézirtárában 1991. Qu. Hung. jelzéssel található. A kézirat kétféle méretű, azonos minőségű és vízjelű faközöld és szürkésfehérre fakult, eredetileg halványzöld, merített papírból áll.

A-méret: 200×270 mm; B-méret: 190×240 mm

Vízjelrajz: címer, koronával. A címerpajzs minden éle ívelt, oldalához stilizált, leveles ág simul. A pajzs két mezőre oszlik. A bal mezőben két vízszintes sáv két függőleges sávot fed. A jobb mezőben talpazaton nyugvó kereszt emelkedik. A címer fölött hétkarélyos hullámvonallal díszített korona lebeg. A korona fölül kiszélesedik, körvonala fönt egyenesállású keresztbe megy át.

Ugyanílyen papírmínőségű *A'* *bujdosók* első kéziratának 27. r–32. v lapja.

Az eredeti lapszámozás. A kézirat egyes lapjait a költő maga is számoztta, általában minden negyedik r lapon. Több esetben a számolás csak négynél kevesebb, helyenként négynél több lapra vonatkozik, aszerint, hogy két félvét, egyet vagy hármat használt összehajtva, egymásba téve (egy füzetként) a költő. Az eredeti számozást a jelenlegi könyvtári számozással egybevetve mutatjuk be. Az eredeti számjelek félzárójelben.

1)	1. r	11)	35. r	21)	65. r
2)	5. r	12)	37. r	22)	67. r
3)	9. r	13)	39. r	23)	69. r
4 ^{1/2})	13. r	14)	41. r	24)	71. r
5)	15. r	15)	43. r	25)	73. r
6)	19. r	16)	45. r		
7)	23. r	17)	47. r		
8 ^{1/2})	27. r	18)	51. r		
9)	29. r	19)	59. r		
10)	33. r	20)	61. r		

Félvés füzetek: a 4^{1/2}), 8^{1/2}), 11), 12), 13), 14), 15), 16), 19), 21), 22), 23) és 24) eredeti számozású füzet.

Egészíves füzet: az 1), 2), 3), 5), 6), 7), 9), 17).

Kétféves a 18) és a 25) eredeti számozású füzet.

Nyelvi, helyesírási sajátosságok a kéziratnak Vörösmarty által írt részleteiben.

A *birtokrag hiányát* rendszerint hiányjel mutatja, pl. Horváth' sorsosa, szerelmem' ünnepére, a' bün' büntetője, torony' kerületén stb.

Az ige előtt álló igekötőt rendszerint egybeírja az igével, pl. megmászsa, meglakol, lekiált, megüttetem, leesik stb.

Az *e* kérdőszócskákat jel nélkül különírja, pl. áll e, fordul e stb. *Vörösmarty* tisztázta a teljes V. Szakaszt. Ennek másolási üteme hozzávetőleg a következő volt:

1. 67. r—77. r
2. 71. r—71. v
3. 71. v—74. r
4. 74. r—75. v
5. 76. r—77. v

Sallay készítette az I—IV. felv. másolatát, ebben a következő jellemző helyesírási eltérésekre figyelhetünk fel:

Az *igekötőket* az ige előtt különírja, pl. el bocsátá, föl derül, le hunynak, el nyom, le szédeleg stb.

A *cs* helyett gyakran *ts*-et ír, pl. tsillapítja, nints, Barits stb.

Tájnnyelvi emlékeit néha így találjuk meg a szövegben: tőstént, számoosan stb.

A kézirat első és utolsó lapján ibolyaszínű bélyegző nyoma látható, azonos szöveggel:

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
GYULAI hagyaték

Kézirati növ. n. 1911. év 18. sz.

A *Zsigmond* terjedelme 92 rv lap = 184 lap pótlapokkal, üres lapokkal és kiegészítésekkel együtt. Félvásznon kötés.

Az 1 v lapon

a *Személyek* és a

2 r lapon

az *Első Szakasz* 1—13 sora *Vörösmarty* kézírása.

2 r—32 v lapon,

a 14. sortól gyermekes, kezdetleges írás váltja fel a költőt. Valószínűleg az egyik Perczel fiú írja, ceruzával előre megvont vonalakra.

33 r—46 r lapon:

Sallay Imre jellegzetes kézírása.

47 r—55 r lapon:

újra a gyermekes kézírás jelenik meg.

55 v—62 v lapon:

Sallay Imre kézírása.

63 rv—64 rv lap:

Stettner György utólag helyezte a kézirat ezzel elválasztott két része közé. A 63. r lapon *Stettner* feljegyzései olvashatók 1844-ből a kézirat következő, megrongálódott lapjairól. (Részletesen lásd a jelen kötet 508. lapján.) A rongálódás oka a kéziratot átítató nedvesség, amely a kézirat külseje felé növekvő foltokban elmosta az írást, majd egyre nagyobbodó, rongyolt szélű lyukakat hozott létre a merített papírban. A 65 r—76 v lapokra kiterjedt rongálódást *Stettner*

is későn vehette észre. Erre vall a róluk készült és mellékelt másolat (a 78 r–92 v lapokon) néhány kisebb hiánya, amelyet Stettner kevés sikerrel pótoltt ki.

- 65 r–66 r lapon: Sallay Imre kézírása.
67 r–76 v lapon: Vörösmarty kézírása.
77 rv lap: üres.
78 r–92 v lapon: másolat a megrongálódott 65 r–76 v lapokról, ismeretlen kéz írása, ceruzával előre vonalazott sorokra, Stettner kívánsága szerint.

A Zsigmond második kéziratában veres írónnal aláhúzott sorok:

I. felv.

13, 16–17, 48, 81–82, 93–95, 99–106, 110, 120, 199–204, 261, 279–280, 348–351, 363–365, 386–387, 396–397, 401–402, 405, 428–431, 443–447, 453–455, 480. alatt a színi utasítás.

II. felv.

24, 37, 43, 94–98, 124–125, 160, 177–178, 214–218, 327–329 és a színi utasítás, 342–343, 355–362, 385, 401–403, 419–424.

III. felv.

Veres írónnal áth. egy teljes jelenet az 1. jel. előtt. 53, 59–60 között egy fölöslegesen lemásolt sor, 91–93, 107–110, 148–150, 155, 168–171, 187, 190–191, 198, 204, 206, 209–211, 244, 273–274, 277–279, 319–321, 323–326, 329–331, 339–347, 365, 389, 395–396, 406–407 között két áth. sor, 473, 479–489, 502, 553–556.

IV. felv.

14–17, 87–89, 115–117, 120–121, 125–135, 158–161, 173, 195, 198, 262–263, 321–323, 330–331, 370–371, 384, e sor utolsó szava, 426–427, 475–479, 489–490, 494–495.

V. felv.

10–13, 40, 51–52, 55, 58–73, 108, 112–117, 165–167, 170–173, 188, 236–237, 262, 301–302, 305–360.

A K₂ elkészítésének ideje, a másolatban mutatkozó zökkenők figyelembevételével, 1823 szeptemberétől 1824 márciusáig terjedhetett. Vörösmarty 1824. március 25-én Pestről írja Kazinczynak (Kaz. Lev. 19. k. 89–90. l.), hogy *Salamon* és *Zsigmond* már kész. Vörösmarty írói gyakorlatában ez azt jelenti, hogy a munka lényege befejezést nyert, ami nem zárja ki a további javításokat. A levélben ezt olvashatjuk: „Noha már eddig is hossza terjedett levelem, bátorkodom egy darabot kiírni *Zsigmond* nevű játékból. A történet folytatja ez: Horvát megölvén Forgácsot, Garát s az öreg királynét, elfogta Máriával Forgács leányát is, kit Garának, a megölt Gara fiának jegyesévé teszek. Gara jó Zsigmond királylyal, Horvátot kiveri

várából, holott a leány is megszabadul, s a setétben egyedül a várfal alatt bolyong. Beszéde így következik: Hová most . . ." stb. Lásd a dráma III. felvonásának 521—548. sorát és jegyzeteit.

A *Zsigmond* későbbi javításaira gondol a költő akkor, amikor Börzönyből ezt írja Stettnernek 1824. szeptember 29-én: „. . . Zsigmond tisztázását el kell halasztanom.” A tisztázás korántsem másolást jelent nála. Pl. másutt ezt így fogalmazza meg: „Foglatosságom Kont tisztogatása . . .” (Stettnerhez, Pest, 1826. jan. 6.), s tudjuk, hogy ekkor javította át Kont, végső címén *A' bujdosók* második kéziratát, vagyis a Sallay által készített első másolatot. A K_2 -ről valószínűsített időhatáraink jól egyeznek Gyulai megállapításával, aki azt írja a *Zsigmondról*, hogy 1823/24 telén készült el. Gyulai indokolása azonban továbbra is helytelen marad, mivel ő Vörösmartynak csak azt az önéletrajzhoz csatolt jegyzékét veszi figyelembe, amelyben ez áll: „1823 telén irtam Zsigmond szomorú játékot . . .” Gyulai így következtet ebből: „a tél 1824-be is áthúzódván, valószínűen 1824-ben fejezte be”. Így a feltételezés nem érvényes, mert az önéletrajz szövegében ezt olvashatjuk: „Görbői lakásomban irtam felesztendő alatt *Zsigmond* nevű színjátékomat . . .” vagyis a befejezést is Görbőre kell tennünk. Ez megfelel a K_1 befejezésének, amelyet tüstént nyomon követhetett a javítás is, még mielőtt olvasásra adta Teslérnek és Klivényinek. (Lásd a jelen kötet 385. lapján.) A K_1 javításai alapján készült a K_2 , amelynek javításait Vörösmarty sohasem végezte el, jöllehet kétszer is hozzáfogott.

A K_2 első javításai főleg a jelenetek elrendezésére vonatkoznak, a második kézirat javításairól a 63 r pótlapon Stettner György a következőket írja: (Pápán, Május' 22d. 1844.) „Jegyzet: A' veres irónnali alá- és áthúzások az eredetin Vörösmartytól valók.” E javítások azt jelzik, hogy a költő „tisztázni”, vagyis részletesen átírni szándékozott a második kéziratot, de ekkor csak annyira futotta ideje, hogy két jelenetet kihagyjon és több javításra szánt helyet megjelöljön. Az utóbbi, „veres irónnali” javításainak ideje 1824 szeptembere. (A fentebb már idézett, Stettnerhez írt levele alapján, 1824. szept. 29.) A második kézirat további javításaira sohasem került sor, amint ez a kéziratból világosan kitűnik, ugyanis a „veres irónnali” alá- és áthúzásokat nem követi sem pótlás, sem helyi javítás. A második kézirat sorsa az volt, hogy a költő Stettnernél hagyta megőrzésre, abban az időben, amikor nála lakott (1827). Utjaik később elváltak. Stettner Pápára került (1832—1848), ott vette észre a *Zsigmond* megrongálódását és 20 évvel az utolsó javítások után, 1844-ben készítette el pótlásul a kézirathoz csatolt másolat-köteget. Lehetséges, hogy a rongálódás Stettnernek komoly gondot okozott és a költőnek nem is merete tudomására hozni, nehogy megingassa bizalmát, amellyel kéziratának egy részét mindvégig nála hagyta. Stettner a második kézirat végének lemásoltatása idején sem tudta, hogy a *Zsigmond*nak van egy korábbi kézírata is Vörösmarty birtokában, különben a megrongálódott második kézirat egyes hiányzó szavainak, szótagainak megállapítására felhasználta volna. Stettner a jegyzeteiben (Lásd a

jelen kötet 508. lapján) megemlíti Sallay nevét, azonban tévesen István keresztnével illeti. A Vörösmarty „hű tisztázója” kifejezése azonban csak Sallay Imrére vonatkozhat, akinek írását egyébként jól fel lehet ismerni a második kézirat több hosszú részletében.

Ujabb 20 év telik el, amikor újra találunk adatot a *Zsigmond* második kéziratáról. GYULAI PÁL, az MM 1864. I. k. előszavában írja: „Ifjúkori drámái legterjedelmesebikét, Zsigmondot, melyet mindnyájan elveszetteknek hittünk, Zádor György csak ezelőtt pár héttel találta meg iratai között.” (Az előszó keletkezése: „Pest, december 30. 1864.”) E megjegyzés újra nem a legjobb színben tünteti fel Zádor (Stettner) kéziratgyűjtő szenvedélyét. Zádor úgy látszik ekkor már nem emlékezett arra, hogy nála van a *Zsigmond*, bár 20 évvel azelőtt meglehetősen bajban volt megrongálódása miatt és egy részét lemásoltatta. Elhánvódása a gondatlan kezelésen kívül azt is jelzi, hogy e kézirat a K₁-től eltérő sorsú. A K₂-t Stettner (Zádor) még Vörösmarty ifjúkorában kapta megőrzésre (1827), a K₁ a költő halála után kerülhetett hozzá. 1855—1866-ig, haláláig Zádor nem leltározta fel Vörösmarty hagyatékát, és így nem ismerhette meg A' *horvát zendülőkét*, a K₁-et, másként erre is felhívhatta volna Gyulai Pál figyelmét. A Vörösmarty-hagyaték körüli helyzetre világít rá Toldy levelezése.

Toldy Kazinczy Gáborhoz (Pest, febr. 8. 50.) írt levelében olvashatjuk: „Az én valóban szeretett Zádorom a 7fejú sárkányhoz hasonlít, ki rablott kincseket őriz. Vörösmartyt, s halála után Vörösmartyt, minden írásai s levelezéseiből kifosztotta, nála a néhány Kazinczy féle is, és nem fogja többé látni ember. Ládákba beszegezve állanak pitvarában, mióta Bécsben van — ha igaz?; mert ez az őrző düh oly nagy, hogy ennek érdekében tán az igazságnak is hátat fordít. Tudod-e, hogy mikor az új „Kézikönyv” végett tőle Vörösmartyánákat *használatra* kikértem, megtagadta, ő ki soha Vörösmarty körül érdemet nem tett...” (BRISITS FRIGYES: Toldy Ferencről Gyulai Pálig. It 1958. 384. lap.)

Ha kommentárt fűzhetünk e levélhez: Toldy túloz, mert elképzeléseiben csalódott. Haragja nemes harag, de méris elvakult. Később magára is haragítja ezzel a kéziratok furcsán viselkedő szigorú őrét.

Toldy Zádor Györgyhez (Pest, nov. 14. 1850.) írja „Te, ki nem használod e papirosokat irodalmilag soha: *tölem* vontad meg, ki azokat nem tulajdonul kértem, mert nem vagyok gyűjtő; nem kiadás végett, mert e téren Lóri nélkül nem teszek semmit: hanem *esvedül* mint pályájának tanulmányozója és biographusa! Itéld meg: illő sőt tanácsos leszen-e Noked padlason lévő ládákkal s nem tudom mily üres tartalékokkal mentegedőznöd, midőn majd megjövend az ideje — a mi talán már a jövő évben lesz, — hogy Vörösmarty mindenét kellene látnom, a mie létezik.” (I. m. 385. l.)

Brisits Frieves, kutatásai alapján, Zádor magatartását „hivatalból kötelező lojalitás”-nak nevezi, viszont „Zádor politikai óvatossága . . . súlyos sértés volt Toldyval szemben . . .”

Zádor Toldyhoz írt levele (Bécs, nov. 23. 1850.), az előbbi levélre válasz: „. . . viszonyaim, miket te nem értesz, vagy érteni nem akarsz,

nem engedik Kaz. Fer.-eli levelezésem közzétételéhez megegyezésemet adnom . . .”

A fenti levelezés alapján kétségtelenné válik, hogy a *Horvát Zendülők* is a sokat emlegetett lezárt ládákban lehetett. Az előbbi levelezésre hét évvel Zádor meghalt. A kéziratok, ládák sorsa itt teljesen homályba került. A kéziratokon látható lila bélyegzők elárulják, hogy a nagyváradi premontrei főgimnáziumban bukkannak fel újra. Brisits kutatásai nem tudtak közelebbi adatot kimutatni ez ügyben. Feltételezése szerint a költő fia, Vörösmarty Béla szerezte vissza a kéziratokat, ő ebben az iskolában tanult. A Vörösmarty-könyvtár és a kéziratok végül a költő unokája, Bernrieder Jánosné, Széll Ilona birtokába jutottak (Sopronrátót), aki 1924-ben Brisits Frigyes felkérésére az MTA-nak adományozta őket.

A K_2 1864-től Gyulai Pál birtokában maradt, innen került mai helyére, az OSzK-ba, 1911-ben.

A két kézirat 1827 óta külön utakon járt és máig sem jutott egy helyre. A K_1 1924-ben vált ismertté, amikor a MTA-ba került, létezéséről az első közlés Brisits Frigyes idézett művében, 1928-ban látott napvilágot.

A Horvát zendülők (K_1) és a Zsigmond (K_2) jeleneteinek párhuzama

Vörösmarty a K_2 szövegét többször is átrendezte. A rendezést úgy hajtotta végre, hogy a K_1 sorrendjében lemásolt jeleneteket a K_2 -ben átszámozta. Az alábbi táblázatból a jelenetek (az egyes kihagyott jelenetek is) áttekinthetők, és szövegük a megadott sorszámok, kézirat-lapszámok segítségével a szövegváltozatok között a jelen kötetben, vagy magukban a kéziratokban kikereshető.

Az alábbi összehasonlításban a felvonások, jelenetek sorrendjét, számát, a jelenetek számának átírását, a színhelyet, színi utasítást tüntetjük fel. A sorszámok mindkét kézirat esetén a jelen kiadás főszövegének sorszámait, amelyek a K_2 kijelölt jelenetei, tehát az utolsó javítás szerint haladnak. Kéziratonként megadjuk a tárgyalt jelenetnek megfelelő könyvtárosi lapszámokat is a kéziratokban szükséges tájékozódás céljára.

K_1	K_2
ELSŐ FÖLVONÁS	ELSŐ FÖLVONÁS
[1. jelenet]	Először Jelenés
Krupa vára	Krupa vára
<i>Mária magányosan</i>	<i>Horvát, és Barics</i>
78–122. sor	1–78. sor
K_1 13. v–14. r	K_2 7. v–9. v
[2. jelenet]	<III> Második Jelenés
<i>Horvát jó Klárával</i>	Krupa vára
123–167. sor	<i>Mária magányosan</i>
K_1 14. r–15. v	79–122. sor
	K_2 2. r–3. r

[3. jelenet]

Sík mező

Zsigmond serege (stb)

Zsigmond fegyveresen elő lép

168—267. sor

K₁ 15. v—18. r

[4. jelenet]

Krupa vára

Horvát és Barics

1—78. sor

K₁ 18. r—20. r

[5. jelenet]

Buda vára

Gara Forgácsnéndl

268—337. sor

K₁ 20. v—22. r

[6. jelenet]

Buda' vára

Zsigmond (utóbb *Kont, Gara*)

338—380. sor

K₁ 22. r—22. v, 81. r

[7. jelenet]

Krupa

Mária Klárával

381—480. sor

K₁ 23. r—23. v, 81. r—81. v,
24. r—25. r

II. Szakas

[1. jelenet]

Zsigmond, Lendvai, Gara (stb.)

(később *Mária, Kont*)

1—104. sor

K₁ 25. r—27. r, 81. v,

27. r—28. r

[2. jelenet]

Krupa

Klára magányosan

105—191. sor

K₁ 28. r—30. r

[3. jelenet]

Fehérvárott

<IV> Harmadik Jelenés

Horvát jő Klárával

123—167. sor

K₂ 3. r—4. r

<I> Negyedik Jelenés

Sík mező

Zsigmond serege, mely már mozgásban van

Zsigmond fegyveresen lép elő

168—267. sor

K₂ 4. r—7. r

<VII> Ötödik Jelenés

Buda vára

Gara Forgácsnéndl

268—337. sor

K₂ 9. v, 10. r—11. v

<VIII> Hatodik Jelenés

Buda' vára

Zsigmond (utóbb *Kont, Gara*)

338—380. sor

K₂ 11. v—12. v

Hetedik Jelenés

Krupa vára

Mária Klárával

381—480. sor

K₂ 13. r—15. r

MÁSODIK FÖLVONÁS

Első Jelenés

Sík mező

Zsigmond, Lendvai, Gara (stb)

(később *Mária, Kont*)

1—104. sor

K₂ 15. v—18. v

Második Jelenés

Krupa

Klára magányosan

105—191. sor

K₂ 19. r—21. r

Harmadik Jelenés

Fehérvárott

A' Királyi lakásban (stb)
Kont és utána Gara
192—282. sor
K₁ 81. v, 30. r, 81. v—82. r,
30. v, 82. r, 31. r—32. v

[4. jelenet]
István vajda és Simontornyai
283—321. sor
K₁ 32. v, 82. v—83. r

[5. jelenet]
Mária koronás fővel vezeti férjét
(stb)
322—424. sor
K₁ 33. r—35. r

Harmadik szakasz

[1. jelenet]
Kont, Gara, Simontornyai
[Sorszám nincs.]
K₁ 35. r—36. v

[2. jelenet]
Zsigmond jó
[Sorszám nincs.]
K₁ 36. v

[3. jelenet]
Mária, Forgácsné
1—58. sor
K₁ 37. r—38. r

[4. jelenet]
Posga vára
Horvát, Barics
59—172. sor
K₁ 38. r—40. v

[5. jelenet]
Klára
173—236. sor
K₁ 41. r—42. r

[6. jelenet]
Posga' vidéke

A' Királyi lakásban (stb)
Kont és utána Gara
192—282. sor
K₂ 21. v—24. r

Negyedik Jelenés
István vajda és Simontornyai
283—321. sor
K₂ 24. r—25. v

Ötödik Jelenés
Mária koronás fővel vezeti
férjét (stb)
322—424. sor
K₂ 25. v—28. v

Harmadik szakasz

<Első Jelenés> [Áth.!]
<Fehérvár>
<Kont, Gara, Simontornyai>
[Sorszám nincs.]
K₂ 29. r—30. v

<Második Jelenés>
<Zsigmond jó>
[Sorszám nincs.]
K₂ 30. v

<III> Első Jelenés
Székes Fehérvár
Mária, Forgácsné
1—58. sor
K₂ 31. r—32. v

<IV> Második Jelenés
Krupa Vára
Horvát, Barics
59—172. sor
K₂ 32. v—35. r

<V> Harmadik Jelenés
Klára
173—236. sor
K₂ 35. r—36. v

<VI> <III> Negyedik Jelenés
Krupa' vidéke
A' Királyi tábor letelepedik

Zsigmond, Kont, Simontornyai,
István vajda előjőnek

237–313. sor
K₁ 42. r–44. r

[7. jelenet]

Klára magányosan

314–370. sor
K₁ 44. r–45. v

[8. jelenet]

Horvát (Barics)

371–409. sor
K₁ 46. r–47. r

[9. jelenet]

A' vajda, Simontornyai

410–473. sor
K₁ 47. r, 83. r, 47. v,
83. r–83. v

[10. jelenet]

A' Király, Kont, és a' sereg

474–520. sor
K₁ 48. r–49. v

[11. jelenet]

521–598. sor
K₁ 49. v–51. r, 83. v–84. r

Negyedik szakasz

[1. jelenet]

Posga vár

Kont, Gara

<1–101. sor>

K₁ 51. v–53. v

[2. jelenet]

Pécsett

Forgácsné és leánya

1–34. sor
K₁ 53. v–54. v

[3. jelenet]

Dobor vára

Zsigmond, Kont, Simontornyai,
István vajda előjőnek

237–313. sor
K₂ 36. v–38. v

<VII> <IV> Ötödik Jelenés
Krupavár

Klára magányosan

314–370. sor
K₂ 38. v–40. r

Hatodik Jelenés

Horvát (Barics)

371–409. sor
K₂ 40. r–41. r

Hetedik Jelenés

A' Tábor

A' vajda, Simontornyai

410–473. sor
K₂ 41. r–42. v

Nyolczadik Jelenés

A' Király, Kont, és a' sereg

474–520. sor
K₂ 43. r–44. r

Kilenczedik Jelenés

Kevés időre Klára jő egyedül (stb)

521–598. sor
K₂ 44. v–46. r

Negyedik szakasz

[Első Jelenet nincs kiírva]

<Krupa Pozsga Vár>

<Kont, Gara>

<1–101. sor>

K₂ 47. r–50. r

Első Jelenés

Pécs

Forgácsné és leánya

1–34. sor
K₂ 50. r–51. r

Második Jelenés

A' Királyné jő

Horvát, és Barics halálos ágyában

83–150. sor
K₁ 54. v–56. r

[4. jelenet]

A' Királyné, Forgácsné, 's leánya

35–82. sor
K₁ 56. r–58. r

[5. jelenet]

Zsigmond, 's a' többiek

151–240. –or
K₁ 58. r–60. v

[6. jelenet]

Kont, 's Gara jőnek

241–254. sor
K₁ 60. v–61. r

[7. jelenet]

Dobor

Ej. Horvát álmatlan előáll

255–326. sor
K₁ 61. r–62. v

[8. jelenet]

Pécs

Zsigmond Mária

327–374. sor
K₁ 62. v–64. r

[9. jelenet]

Zsigmond Lendvaihoz

375–515. sor
K₁ 64. r–67. r

Ötödik szakasz

[1. jelenet]

Dobor

A' vár kapuja (stb)

1–73. sor
K₁ 67. v–69. r

[2. jelenet]

Gara

74–86. sor
K₁ 69. v–70. r

*A' Királyné, Forgácsné
's leánya*

35–82. sor
K₂ 51. r–52. v

Harmadik Jelenés

Dobor vára

Horvát, és Barics halálos ágyában

83–150. sor
K₂ 53. r–54. v

Negyedik Jelenés

Zsigmond, 's a' többiek

151–240. sor
K₂ 55. r–57. r

Ötödik Jelenés

Kont, 's Gara jőnek

241–254. sor
K₂ 57. v

Hatodik Jelenés

Dobor

Horvát

255–326. sor
K₂ 57. v–59. v

Hetedik Jelenés

Pécs

Zsigmond, 's Mária

327–374. sor
K₂ 59. v–60. v

Nyolczadik Jelenés

Zsigmond Lendvaihoz

375–515. sor
K₂ 60. v–62. v, 65. r–66. r

Ötödik szakasz

Első Jelenés

Dobor

A' vár kapuja (stb)

1–73. sor
K₂ 67. r–68. v

Második Jelenés

Gara

74–86. sor
K₂ 68. v–69. r

[3. jelenet]

Kont

87–100. sor

K₁ 70. r–70. v

[4. jelenet]

Kont

(Ne tépelődjél stb)

101–198. sor

K₁ 70. v–73. r

[5. jelenet]

A' vár belseje

Horvát és Simontornyai

199–258. sor

K₁ 73. r–73. v, 75. v–76. v

[6. jelenet]

Pécs

Klára magányosan

[Sorszámánincs]

K₁ 74. r–75. v

[7. jelenet]

Egy völgyes berek

Horvát és Simontornyai

259–349. sor

K₁ 75. v, 76. v–79. v

[8. jelenet]

Zaj támad (stb)

Simontornyai és Kont jönek

350–393. sor

K₁ 79. v–80. r

Harmadik Jelenés

Kont előlép

87–100. sor

K₂ 69. r–69. v

Negyedik Jelenés

Kont

(Ne tépelődjél stb)

101–198. sor

K₂ 69. v–71. v

Ötödik Jelenés

A' Belső vár

Horvát és Simontornyai

199–258. sor

K₂ 71. v–73. v

[Jelenet-szám nincs kiírva]

<Pécs>

<Klára magányosan> [Áth.!]

[Sorszámánincs]

K₂ 73. r–74. r

Hatodik Jelenés

Völgy

Horvát és Simontornyai

259–349. sor

K₂ 74. r–75. v

Hetedik Jelenés

Zaj támad (stb)

Simontornyai és Kont jönek

350–393. sor

K₂ 76. r–76. v

Megjelenés

ÖM 1884–85. VIII. k. 253–359. 1. és Vörösmarty Összes Drámái, 1955. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

Alapszöveg

Jelen kiadásunk alapja a dráma első (*A' horvát zendülők* 1822–23) és második, jórészt idegen kéz által másolt kéziratának (*Zsigmond* 1823) egymást jól kiegészítő szövege, a hiányok pótlására kölcsönösen fölhasználtuk őket.

A feldolgozásnak ezt a módját az a körülmény indokolja, hogy bár az első kézirat Vörösmarty sajátkezű írása, nem tartalmaz minden részletében teljes szöveget. A költő ugyanis pótlapokon csatolta hozzá egyes utólagos javításait, amelyeknek az eredeti soroknál nem maradt

elendő hely. (81. r—84. r lap.) Az utóbbiakkal kiegészített első kézirat sokban azonos a másodikkal.

A két kézirat összevetéséből jól látható, hogy a másolók — amikor nem a költő a másoló — nem következetesek, más helyesírási szabályokat követnek, mint a szerző, vagy pontatlanul olvassák el a szöveget. Amit az első kéziratban látnak, azt sokszor hibásan szűrik át saját kezdetleges helyesírásukon. Ilyen okokból — vagyis a sok elírás és pontatlanság miatt — vissza kellett térnünk szinte minden sornál a költő eredeti fogalmazásához és helyesírásához. Előfordul az is, hogy az első kéziratban találunk olyan elírást, ékezethiányt, amit a másolók pótláltak. E hibákat, Vörösmarty elírásait vagy helyesírási hibáit az első kézirat szellemében javítottuk. A változatokban ilyen okokból hol az első, hol a második kézirat eltéréseit kellett figyelembe vennünk. Ha mindkét kézirat eltér Vörösmarty akkori írásmódjától, kapcsos zárójelbe tett javításunkkal a főszövegben adjuk a végleges szöveget, ezenfelül értelemzavaró eltérés esetén mindenkor megjelöljük a jegyzetekben a javítás indokait és a kéziratban hibásan írt alakot.

Kiadásunk alapja a K₁ és K₂. A Zsigmond végleges szövegét az előbbi elvek alapján állítottuk össze. Először vehettük figyelembe ennek kialakításánál a dráma 1924-ben az MTA-hoz került és Brisits Frigyes által először 1928-ban leírt első kéziratát, *A horvát zendülöket*. Az általunk közölt szöveg több helyen egy-egy sorral is eltér a Gyulai Pál által közölt szövegtől. E helyeken a másolók jelentős sort hagytak el az eredeti kéziratból, pótlásuk elkerülhetetlen volt és előnyös a végleges szöveg kialakításában. A jelen kritikai kiadásnál nem vált szükségessé egynél több drámaszöveg közlése, annak ellenére, hogy két kézirat maradt fenn. Vörösmarty, amint később, pl. *A' bujdosók* megírásánál látjuk, itt is azt az eljárást akarta követni, hogy az első kéziratot lemásolatva nekifog a végső javításoknak. Ennek jeleit vette észre és közölte számunkra 1844-ben tett megjegyzéseiben Stettner György (lásd a K₂ leírásánál). Tekintettel arra, hogy a tervezett végső javításokra sohasem került sor, a második kézirat tartalmában részletekig menően azonos az elsővel, kivéve az alapszövegnél kifejtett eltéréseket.

A Zsigmond kori trilógia tervének eredete és megvalósítása

Vörösmarty 1817-től 1820-ig Pesten, 1820-tól 1822-ig Bórszőnyben a Perczel-gyerekek nevelője, háziitanítója. Erre az időszakra esnek első drámakísérletei és Kisfaludy Károly, majd Goethe, Schiller és Shakespeare munkáinak megismerése. *Salamon király* című drámájának már műértő bírálója is akad Teslér László személyében. Teslér hívja fel a figyelmét arra, hogy műveihez a történelmet elmélyültebben tanulmányozza. (Teslér levele Vörösmartyhoz, 1823. március 1-én és 20-án.) Vörösmarty már korábban is, nevelő munkája során, több jelet adta történelmi tanulmányai eleven felhasználásának.

Perczel Mór 1827-ben írt és 1871-ben kiegészített feljegyzései szerint már 1818-tól a következő módszerrel tanult Vörösmarty írá-

nyitása mellett: „Hetedik esztendőmre én már paarvista és igazi deák. [1818.] Ekkor Heltay Gáspár chronikáját kezdvén olvasni, ezen főtanulás módját tovább is mindig követtem, Hunyadi János és Mátyás, Nagy Lajos, szent László, Kálmán nagyon animaltak. Ellenben Zsigmondot, Ulrik Czilly grófot és a Garákat igen megutáltam.” (PERCZEL, MÓR, Egy kis emlékirati jegyzék. Kézirat. OSZK 1546. Quart. Hung.)

1821-ben Perczelék Sárda (Somogy megye) Somsichékhoz kaptak meghívást. Börzsönyből kerülő úton kocsival utaztak Mohácson és Siklóson keresztül. Siklóson „Minden zugát megvizsgáltuk az egykori Gara-vár azon teremének, melyben Zsigmond király egypár hóig, az ország foglya volt. Vörösmarty, mint rendesen, elmondá nekünk mindazt, mi érdekes és emlékezetes ez ősi kastély nevéhez csatlakozik. Ekkor már foglalkozott lelkében azon drámai tervekkel, melyek első része Zsigmond király cím alatt már a következő évben elkészült; a második rész Kont — utóbb A' bujdosók cím alatt szintén kevés év mulva . . . Lelkesedve beszélt itt Kontról, a nemzeti szabadságok és jogok védőjéről, tanulságosan . . . a hazánkat elhanyagoló császárkirályról, Zsigmondról. . . festé a nemzet és ország akkori állapotát, végre a felzúdulást a léha zsarnok ellen, mely a siklósi tisztességes fogsággal végződött.” (PERCZEL, MÓR Emlékirataiból. Vasárnapi Ujság. 1868. 15. 1.)

Perczel Mór itt téved a dráma címeiben. Az 1821-es utazást követő évben Vörösmarty a *Salamon király* első változatát írja meg, majd *Zsigmond* első változatát (1823), végül *A' bujdosók* első kéziratát, ekkor még *Kont* címmel, 1824–25-ben.

Itt újra Perczel Mórt hívjuk tanúságtételre Vörösmarty történelemfelfogásáról. Nemcsak a múlt, hanem a jelen történelme is erősen foglalkoztatta, így az Ausztria uralmát veszélyeztető lázongások története, a görög szabadsáért vívott küzdelmek, amelyekről PERCZEL, Emlékirataiban részletesen megemlékezik (Vasárnapi Ujság. 1868. 2–3. 1.), többek között így: „S ha kényszer-rendszabályok miatt nyilvános helyeken, megyei gyűléseken nem lehetne is, de magánkörökben lelkes nyilatkozatok történtek, vagy heves vitatkozások álltak elő.”

Ezeknek tanúja és egyben tanítványainak magyarázattal szolgáló nevelője is Vörösmarty. Jóllehet Perczel Sándor, a családfeje, házában igen kemény rendszabályokat tartott, ezek a témák a tanítót és a tanítványokat is erősen foglalkoztatták. Perczel Mór az 1821-es évről írja: „Életem sokszor oly kedvetlen volt, hogy 10 éves koromban már el akartam hagyni atyám házát . . . midőn a kemény regulának szabályait atyánk néha nagyon is éreztette velünk — Miklós öcsémmel tervezgettük a világ excursiót. [Világgá menetel.] De hát ennek volt egy más érdekes indoka is. És pedig az, hogy annyi mindenfélét hallottunk revolúciókról, háborúságokról; hön vágytunk valahogy azokban részesülhetni.” (PERCZEL, MÓR: Egy kis emlékirati jegyzék.)

A vidéki élet nemesi-közneemesi légköre kedvez Vörösmarty számára az új téma kiválasztásában. A siklósi kiránduláson már gyülemelő

nyersanyag 1822-re kifejezésre készen áll. Ez év telén kezdte el Görbön Shakespeare tanulmányozása után, és a *Salamon király* megírásának tapasztalataival gazdagabban, Zsigmond kori drámáját.

A *Zsigmond* — első kézirata *Horvát zendülők* címen — már egy tervezett trilógia első része, *A' bujdosóknak* mintegy előkészítése. Valószínűleg a *Zsigmond* megírásakor, 1822–23-ban is megvolt a trilógia terve, ezért kezdte művét Vörösmarty a történelmi előzményekkel, követve talán Shakespeare történelmi drámáit is. Lehetséges, hogy 1821-ben született meg a trilógia ötlete, amint ezt az előbbieken idéztük Perczel Emlékirataiból. GYULAI PÁL így ír erről: „Baranyában Siklós várának szemlélete egy egész drámai trilógia eszméjét ébreszté benne, a melynek első részét Zsigmondot, 1823-ban be is végezte, a másodikat, a Bujdosókat 1825-ben írta meg, a harmadik egészen elmaradt.” (Vty Életr. 45. 1.)

A *Zsigmond* nem tragédia, csupán történelmi színjáték. Az események fő összetartó kapcsa: Zsigmond bosszúja Horváton. Ez megoldást nyer, de — úgy látszik csak *A' bujdosók* kedvéért — számos kérdés függőben marad. A színjáték inkább csak bemutatja a lezajlott eseményeket: Simontornyai szembefordulását a királlyal, Horvát makacs ellenállását és elbukását, Kont királyhűséget, Mária és Kont kölcsönös, néma, elfojtott vonzalmát és előkészít a folytatásra, amelyben a király Horvátot kívül más pártütöket is kivégeztet. A következő drámára utal Simontornyai jóslata (V. felv. 353–377.), Lendvai és Zsigmond beszélgetése, amely Zsigmond jellemének további fejlődését jelöli. (Tóth D. 42–43. 1.) Egyben utal arra, hogy a trilógia három része a tragédia klasszikus szerkezetének hármas tagolását követné. Az első rész az előkészítés: *Zsigmond*. A második rész a bonyodalom: *A' bujdosók*. A harmadik rész a kiengesztelés: Zsigmond elfogatása lett volna. Úgy a trilógia arányosn Zsigmond uralomra jutását, keménykezű uralkodását, végül megleckéztetését mutatná be. Végső kicsengése *A' bujdosók*ban összevont történet szerint: a nemzet diadala és a jövőről alkotott harcias kép. Ezeket a történelmi tényeket végül is *A' bujdosók*hoz csatolta a költő és így nem volt szüksége többé a trilógia harmadik részére.

Shakespeare hatása és a Zsigmond c. dráma jelentősége

A romantikusok a Shakespeare-utánzás Schlegel által ajánlott formáját követték, amelyet a napoleoni háborúk alatt ajánlott az osztrák költőknek. Schlegel a történelmi drámák utánzását javasolja a hazafias érzelmek felkeltésére. Vörösmarty a magyar krónikáírók (Turóczy, Heltai, Virág) mellett Shakespeare történelmi drámáit követi. Első történelmi drámái, ugyancsak Shakespeare nyomán, királyneveket viselnek címül (*Salamon király*, *Zsigmond*). A Zsigmond-kori trilógia elgondolásában már Shakespeare példája forma és tartalom szempontjából is érvényesül.

Teslér 1823. március 20-án Vörösmartyhoz írt levele korábbi megbeszéléseikre hivatkozva írja a *Salamon király* bírálataként:

„Shakespeare és Schiller ott voltak legrövidebbek, hol Te azt mondogd nékem: „Ernye rövidebben nem szólhatott” ott t. i. hol a katastróphén nagy dolgokban fordítottak... Nézd Shakespeareet úgy tetszik Heinrichjében a püspöknek a halálát, mely annyit fordít a catastrophén is...”

A püspök halála: Beaufort bíboros halála a VI. Henrik II. részében (III. felv. 2–3. szín) található, ezt a Shakespeare drámát ajánlja példának Teslér, s a *VI. Henrik is* trilógia.

Ha a nagy angol királydrámák sorozatára gondolunk, a *Zsigmond* és *A' bujdosók* összefüggésére is példát lelünk. A *Zsigmond*ban gondosan elhintett jelek vezetnek át az olvasót a következő dráma meséjébe.

Simontornyai és István vajda passzív ellenállásának rajza felülkül a király öreg tanácsosának, Lendvainak, vad jóslatától, amely Horvát leverése után újabb véres zendülést ígér. Felismerhető rajta a II. Richárdban rejlő célzás azokra, akik felkelnek IV. Henrik ellen is.

A példaként vett *VI. Henrik* a Wat Tyler és Jack Cade idejének, e lezárt korszaknak rémeit vonultatja fel az abszolút monarchiát fenyegető néptömegek részéről.

Vörösmartynál a főurak lázongása a kegyetlen uralkodó ellen nem lehet az előbbiekkal azonos, azonban a támadás iránya itt is a nemzeti függetlenség irányába hat, sőt *A' bujdosók*ban majd erős kéttelvel bár, felveti a néptömegek vitát eldöntő szerepét.

*

Vörösmarty kisebb drámatörédei és a *Salamon király* után kezd *Zsigmond* korából vett történelmi drámát írni.

A *Salamon király*ban a történelmi múlt szemléletének az az önáltató vonása rejlik, amely minden bajt a „szent rokonvér ontása”-nak, az az „átkos visszavonás”-nak tulajdonít, s nem veszi észre, hogy *Salamon* és a hercegek összeütközésében a nemzeti függetlenség törekvései ütköznek meg a német befolyással (TÓTH DEZSŐ: 33–34. l.).

Zsigmond című drámája — a korábbi drámaírási, színi hibák megismétlődését nem számítva — előrelépést jelent a hazafias függetlenségi szellem kezdődő kifejezésében. Megőrzi viszont a király iránt szükségessé vált nemesi loyaltást, s csak példaként mutatja fel az ellene irányuló lázadást. Horvát szükségszerű elbukását Vörösmarty is a király oldaláról szemléli végig, mint Kont. Kont jellemének alapvető változására, ennek lehetőségére, itt még csak a ravasz Simontornyai vajda figyelmeztet. A király tanácsosa, Lendvai, felveti ugyan az újabb lázadások esélyét, de ez még csak *Zsigmond* eljárásainak szelíd bírálata.

A megyei ellenállás jegyében írja Vörösmarty a *Zsigmond*ot, az új eszmék mégsem jutnak benne oly erős kifejezésre, mint később *A' bujdosók*ban.

A főkérdés ebben a drámában már az idegen király és a nemzet közötti ellentét, ebből fejlődik ki a zendülés és harc a zsarnok jogtalan uralkodása ellen. Ebben jól felismerhető a húszas évek elejének királyi biztosokkal, karhatalommal folyt nyílt törvénysértése.

A Kont történetében felmutatott hősi példa hasonló célt kíván szolgálni, mint a *Zalán futásában* a nemzet-ebresztés, sőt a nemesség feladatainak megjelölését a szentszövetség elleni harcban.

A költő a *Zsigmond* első kéziratát 1823 első feleiben fejezte be. Fel-tűnő, hogy a királygyűlölet, amely *A' bujdosókban* már erőteljes, köz-ponti téma itt még jelentéktelen, és csak a nem példamutató Horvát pártján jelentkezik. Viszont éppen ezt a gramaját írta Vörösmarty 1822/23-ban Görbön, a megyei ellenállás idején. Kérdeéses, hogy miért csak *A' bujdosók* első kéziratától kezdve nagy élesebb nyomot Vörös-marty írásán a megyei ellenállás története.

A Tolna megyei Levéltárban Hadnagy Albert levéltárvezető szíves segítségével kikerestük a korabeli megyei gyűlések jegyzőkönyveit. A *Protocoll Anni 1822* (1822. évi jegyzőkönyv) jelzésű jegyzőkönyvben 1822. október 15-én Szekszárdon tartott gyűlésen, amelyen Csehalvy alispán elnökölt, Perczel Sándor is részt vett. Közvetlenül hozzatták híret Görbőre és Börzsönybe a királyi leiratnak, amely szeptember 13-án Persenbeugból kelt s az adónak pengőben való fizetését rendeli. (A pengő = ezüst-, fémpénz jelentősen értékesebb volt az azonos címletű papírpénznél.) — A gyűlés 2149. sz. határozata többek közt így szól: „... az alkotmánybéli törvényeink szerint a közadónak akármelly meghatározása, és elrendelése... egyedül az Ország Gyűlésében egyesült törvényhozó hatalmat illeti... következőleg... Ő Felségénél leg mélyebb alázattal esedeztetni rendelték, hogy... Ország Gyűlést tartani méltóztasson...”

A *Zsigmond* című dráma második felvonásában sok alkalommal visszhangzik ez a kérelem: II. felv. 223, 238, 257, 299 stb. sorokban.

A megyebeli állapotokra jellemző a jegyzőkönyv további szövege: „... adózói... már arra jutottak, hogy az adó executioval végrehajtással is alig szedettetgetik bé, és azzal tartozásban maradnak: — a' mellyeknél fogva Ő Felségénél tovább is könyörögtetni fog, hogy Ország Gyűlést tartatni... és az adónak pengőben való beszédésétől kegyelmesen fel oldozni méltóztasson.”

A király Veronából, november 17-én kelt levelében válaszol s a megyegyűlésen, Szekszárdon, 1822. december 18-án ismertetik.

„... a' megyének az fent említett parancsolatok ellen... tett felírására meg hagyja és parancsolya, hogy halasztás nélkül... ő Felségének... megmásolhatatlan akaratya telyesíttessen...”

A megyegyűlés 2846. sz. határozata erre úgy intézkedik, hogy „Cs. K. fő Herczegségéhez” intéz feliratot, közbenjárást kér, és megismétli korábbi kérését. A feliratot küldöttség viszi, egyik tagja *Perczel Sándor*. (A történetek folytatását a *Protocoll Anni 1823* tartalmazza.)

Válaszul a király Radványi Gróf György Ferenc főispánt, mint királyi biztost rendeli ki. 1823. január 4-én kelt levelében az 1822. december 18-án kelt „... alázatos felírás semmi további figyelem és tekintet alá nem vetődhetne... Eő Felsége megmásolhatatlan és vissza vonást nem szenvedő Rendelésének... halasztás nélkül leendő telyesíttetése... a kiküldött Királyi Biztosra bizattatik.”

Ezen a gyűlésen a karok és rendek „alázatosan” tiltakoztak és felajánlották lemondásukat, ezt írásban is adták, majd a királyi biztos „hivatalának további folytatásában gátolva ezen ülést feloldozta . . .”

A Protocoll Anni 1823-ban további nyomát nem találtuk az eseményeknek, amelyek más megyékhez hasonlóan játszódhattak le. *Nógrádban* pl. 1823. szeptember 1-én kelt az alábbi „Vármegyére írott levél.” (OSzK Fol. Hung. 1045. Horváth Mihály, Copiae diplomatum 133—135.)

„B. Venkheim Józseff C. K. Kamarás . . . küldetvén ki hozzánk . . . a Megyének . . . Házát fegyveres erővel megszállotta . . . Tisztviselőinket is . . . letartóztatta; sőt hites Petsetünket is elfoglalván, és . . . Katonai őrizet alá tévén . . . all Ispányunknak személyével együttlétartóztatta . . . Gyűlésünket is Katonai erővel akadályoztatta . . .
. . . menedek helyet a' Közel lévő Szűgy Helységünkben kerestünk, 's ottan . . . ellent mondasunkat meg hitelesítettük, és azt a' Váczi Káptalanba bé is adatni rendeltük.

. . . a' Haza ezen súlyos ügyében a' midőn a' Fejedelem, és a' Haza között nyolcz századoktul olta szerentesen felállott birodalom, az erőszakos fegyver zörgése által felbontatott, és Őseinktől reánk maradt Törvényes szabadságaink erőszakos hatalommal nyilván letapottattak, ezen gyászos állapotban . . . hallatlan sérelmünket, mely Náság. Kegyelmetekkel is Közös, Ő Felsege eleibe terjeszteni, 's . . . az ország Gyűlésének hova elébb leendő tartozásáért, 's ottan is serelmünk orvoslasát . . . egyesült erővel eszközölni méltóztasának . . .”

A nógrádi felirat második része szinte sorra követhető Vörösmarty 1823-as eredetű politikai költeményeiben, drámáiban, eposzaiban. (*Fehérvár, A három egyesült fejedelmekre, Zsigmond, Kont, Zalán futása* stb.)

Vörösmarty még a király és a megyei közgyűlések vitáinak *első szakaszában* írja a *Horvát zendülőket*, 1822 végén és 1823 első negyedében, amikor még nem fajult el a vita a fegyveres erőszakig. A későbbi események váltják ki a költőben a *Kont* (később *A' bujdosók* címen) királyellenes fordulatát, ezek készítetik arra, hogy Kontot jellemében és tetteiben is megváltoztatva állítsa elének a trilógia második részében, 1824-től kezdve.

A *Zsigmond*-ban Kont még a király vitéze, története a saját személyére nézve teljesen költött. *A' bujdosók*-ban már (a történelemhez híven) a király ellen fordul. Ez a szembefordulás jellemzi *Vörösmarty új állásfoglalását* is. Mindaz, amit Görbön és Börzsönyben 1823-ban a megyei ellenállásról megtudott, egyre határozottabban állította őt a királyellenes oldalra. *Perczel Mór* írja *Emlékirataiban* (Vasárnapi Ujság, 1868. 3—39. l.), hogy Perczel Sándor háza 1822—23-ban a megyei mozgalmak központjává vált: „. . . másoltuk Vörösmartyval a nyitrai, barsi, zalai, borsodi feliratokat . . .”

A barsi események radikálisabbak voltak és korábban következtek be, (1823 április—május), mint a nógrádiak. Ha Perczel Vty személyes

részvételére jól emlékezik, a másolás ideje valószínűleg a görbői tartózkodást követi.

Zsigmond alakjának, jellemének rajza *A horvát zendülőkben* és a *Zsigmond* c. drámában arra vall, hogy a költő talán fejlődésében akarta bemutatni, azaz már akkor a trilógiára gondolhatott. Shakespeare példájára többrészes királydrámát tervezhetett. 1821-ben már Siklóson a Perczel-fiúknak a „*léha zsarnokról*” s a „*honesta custodiáról*” beszélt, amelybe a drámasorozat torkollott volna. Úgy győz pl. a parlament a király felett a II. Richárdban.

Vörösmarty Görbőn

1822 augusztusában vagy szeptemberében Vörösmarty verses levelet írt Börzsönyből Teslér Ferenc káplánnak Pincehelyre. Ekkor vált bizonyossá, hogy joggyakorlatát ott fogja végezni a közeli Görbőn.

Teslér, ki hitte, hogy megint feléd
Visz változékony sorsom' istene?

.....
Ha Pincehelytől Görbő nincs tova,
Ha Pincehelyhez Teslér hű marad,
Öt barátja többször látja ott.

Nyilas' havának kezdetén tanyám
Görbő leend, ott lesz majd Pista is,
'S köszönt előre és örül velem.
A' dolgainktól megmaradt üdöt
O mely vidáman fogjuk tölteni!

(*Teslér Barátomhoz*)

A Görbőre készülő Vörösmarty örömét jól érezzük e verses levelén. Az öröm okai közt ott rejlik a szabadulás a nevelésgondjától, a törvénytannal, de még inkább az öt Schillerrel, Goethével, Shakespeare-rel megismertető jóbarát viszontlátása.

Teslér Ferenc bonyhádi káplánnal 1820 novembere és 1822 nyara között kötött barátságot (Lásd a jelen kötet 386. lapján.) Esetleg már 1820 augusztusától ismerték egymást. (Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. 625–626. l. — Teslér életrajzát Hajjas Béla írta meg; ItK 1932. 88–89. l.)

Vörösmarty „1822 novemberben, Perczel ur ajánlásából, törvénygyakorlásra Csehfalvay Ferencz tolnavármegyei első alispánhoz Görbőre ment.” (Stettner levele Kazinczyhoz, Világosvár, 1825. december 25.)

Teslér azonban eltávozott már Pincehelyről, amikor Vörösmarty Görbőre érkezett. (Görbőt Pincehelytől csak a keskeny Kapos mély medre választja el, ma Pincehelyhez tartozik.) A helybeli plébánia anyakönyve szerint Teslér 1820. november 6-án keresztelt először és 1822. október 8-án utoljára. 1822. október 24. és 1825. október 25. között Máriakémenyden káplánkodik, innen több ízben átrándulhatott

Görbőre, így pl. 1823. augusztus 25–26-án. (Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. k. 626. l.) Szekcsőről 1826. augusztus 13-án kelt levelében ezt írja Vörösmartynak: „Szeretném pedig azt is, ha Salamonodhoz azon rövidke hőskölteményedet ragasztanád, melyet Görbőn a folyó mellett lévő nagy jegenyék vagy nyárfák alatt olvastál.”

Vörösmarty 1820/21- és 1821/22-ben a nevelői munka mellett Börzsönyben magánúton tanulta a jogot és a pesti egyetemen tette le vizsgáit. E tanulmányait az előirt három helyett két év alatt végezte el.

„Ezen két esztendő alatt elvégezvén a törvényt, törvénygyakorlásra mentem Csefalvay Ferencz tolnavármegyei alispánhoz... Perczel Sándor ur ajánlásából. Lakásom Görbőn volt.” (Vty önéletrajza 1824-ből.) Az alispán Görbőn, 1823. szeptember 18-án kelt bizonyítványt állított ki (Latin eredetijét lásd: CZAPÁRY 67. l.) Vörösmarty joggyakorlatáról:

„Jeles és kiváló Vörösmarty Mihály ur jogi tanulmányainak befejezése után mult év november havától mellettem végezvén jogi gyakorlatot... arra kért, hogy nálam végzett gyakorlatáról, valamint magaviseletéről bizonyítványt állítsak ki; ennél fogva jogos kérésére tanusítom, hogy nevezett nálam tartózkodása idején a rábízott hivatalos munkákat érettséggel és jó ítélőképességgel, rátermettségéről bizonyítást adva végezte el, azonfelül az összé- és részgyűléseken, valamint a meghatározott időpontban ülésező állandó bíróságok ülésein figyelmesen résztvett...” (LUKÁCSY—BALASSA 34. l.)

A görbői joggyakorlatot, Perczel Sándor ajánlását Csefalvay Ferenchez Vörösmarty annak köszönhette, hogy Perczel feleségének, Kajdachy Erzsébetnek anyja Csefalvay Judit volt s így rokonság állt fenn a két család között. Csefalvay Ferenc 1760 körül született, hat gyermeke közül csak az 1805-ben született Sándor volt fiú. (HAJAS BÉLA, Emlékezés Vörösmarty Mihályra. Tolnamegyei Ujság. XIV. évfolyam. 19. sz. 1932. III. 5.)

Joggyakorlatát együtt végezte Vörösmartyval tanuló társa, Perczel István, a legidősebb Perczel fiú és Jeszenszky Miklós, csibráki ifjú. (Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. k. 659–660. l. és Vty Életr. 4. fejezet 261. és 266. l.) A Jeszenszky fiú is rokona volt az alispánnak, Csefalvay felesége, Jeszenszky Julianna révén. (Lásd HAJAS BÉLA: i. m.)

A Szekszárdi Állami Levéltárban őrzött jegyzőkönyv szerint Vörösmarty, joggyakorlatához kapcsolódóan, engedélyt kapott arra is, hogy a megyei törvényszékeken megjelenve törvényszéki gyakorlatot is szerezhessen. A Protocoll Anni 1823 jelű jegyzőkönyvben megörökített első gyűlésről a következőket olvashatjuk:

„1823 esztendői Boldog Asszony hava 14ik és következő napjai T. nemes Tolna Vármegyében fekvő Görbői Pusztaiban tartatott ezen Tettes nemes Tolna Vármegyének kis Gyűlése. Tettes ns. n. zetes, és Vitéztl. Csefalvai Csefalvay Ferentz, Első All Ispány Urnak Elő ülése alatt Magyary Kossa Sámuel, Elek Ferentz feő, Jeszenszky János,

Benyovszky Károly all szolga Birák Salamon Sándor, Salamon Antal Esküdt, és Svastits Lajos, betsületbéli all ügyész Uraknak jelenlétében melly alkalmatossággal... [a következő ügyeket tárgyalták:]

9. Ezen közben Tettes Első all Ispány Csefalvay Ferentz Ur jelentette, hogy Vörösmarthy Mihály ur a Törvényes Cursust el végezvén, és gyakorlásba tisztelt Tettes első all Ispány ur mellett lévén, könyörög, hogy gyakorlásának öregbítésére nézve a Törvény székeken is meg jelenhessen; — Melly szerint Vörösmarthy Mihály urnak, minek utánna az hitét a' mái kis gyülekezetben le tette volna, a Törvény székeken való meg jelenés meg engedtetik.

(A 35. tétel után ez a befejezés olvasható:)

Melleyk így el intézve lévén, a Tettes Karok és Rendek el oszlottak, és ezen kis gyűlésnek vége szakadt. Költ mint fellyebb Berecz Mihály mk. hites alljegyző által."

Görbői joggyakorlata nem volt utazások nélküli, folytonos helyben tartózkodás. Így bizonyosra vehető, hogy Simontornyán és Szekszárdon hivatalos ügyekben fordult meg, vadászatok során pedig a közeli Uzd és Tamási erdőibe is eljuthatott. Az utóbbi helyeket — Szekszárdon kívül — *A' bujdosók* című drámájában és ennek változataiban szerepelteti, illetve vadászattal kapcsolatosan emlegeti.

Lakóhelye Görbőn a Kapos partjához közel fekvő alispáni kastélyban volt. Az emléktáblával 1955-ben megjelölt épület jelenleg a Vörösmarty Tsz használatában áll. (Vörösmarty u. 14. sz.) A kastélyban a tanácsteremtől balra a pincelejárat mellett nyílik Vörösmarty szobája. A tanácsteremben freskó tűnik elő a meszelés alól. Az épület kelet felé néző utolsó ablaka volt Vörösmartyé. A következő ablak előtt egy kb. 200 éves különleges fenyőfa áll, ma is ép, elevenzöld. A szájhagyomány szerint alatta kezdte írni Vörösmarty a *Zalán futását*. A szép tavaszi, nyári napokon, májusban, majd a nagy júniusi esőzések után, a fa árnyékában, kerti asztal mellett dolgozhatott a költő. Munkáját csak az zavarhatta meg, aki az egész házat megkerülte, vagy az ablakon szólt hozzá, mivel erre kijárat nem volt. Odalátشانak a görbői hegy emelkedői. Régen a vadakban gazdag erdőség lehúzódott egészen a tolnanémedi útig. A kastély és a Kapos között száz méternél vagy több a távolság. A folyócska partján kipusztultak rég a Teslér által emlegetett jegenyék, erre lehetett a „czifra hüselő” és a kedvelt csónak kikötőhelye.

A joggyakornokok a hivatalos munkákat az alispáni hivatalban végezték. Ezt az épületet, amely a Tolnanémedibe vezető út mentén áll, 1928 előtt átépítették. Az ún. „virágyvár” (művirággészítő —), majd 1945 után kórház lett belőle. A mai főorvosi szobában gyanítják a helyben lakók Vörösmarty volt munkahelyét, irodáját. Innen dél-nyugatra, a Kaposig vezető néhány száz méternyi út végén régi csárdaépület van, alacsonyabban fekvő a volt alispáni hivatalnál. Ez az egykori „borház”, a Tuhutum, ma is hasonló célt szolgáló, erős, kb. 300 éves épület, amely a betyárélet történeteit is idézhetné. (A hagyomány szerint ide járt Dunyha betyár, Sobri és Rózsa Sándor is. Titkos kijárat a belső konyhából vezetett a Kapos medrébe.)

A Görbőről Pincehelyre menő út ma korszerű vasbetonhídon át vezet a Kapos medre fölött, amelyet csak áradáskor tölt meg a folyó. A híd után hamarosan rövid kanyarral fordul a köves út a község legmagasabb pontján fekvő templom elé. A templom 1762-ben épült, Vörösmarty idejében még csonka tornya volt, bejáratáig, a kétszárnyú vasajtóig számos lépcső vezet széles félkörben. Ebbe a templomba zárták be az ifjú Vörösmartyt, amikor egy ízben itt mélyedt el gondolataiban.

„Marty, Marty még mi lesz belőled,
már ha szent Egyházában sem enged
nyugtot a' kemény sors' istene.
Jósz, 's kizárnak; mennél, 's nincs nyílásod . . .”

Ma már nem ismerni rá a sok kopott szentre, vén prófétára, csorba angyalra, akik valaha boszúsan néztek le a falakról a költőre. A templomot már régen átfestették: tornya után a belseje is megváltozott. Nem nehéz azonban észrevenni az ifjú lázongó hangján az eltávolodást is ezektől a festett angyaloktól:

„a' nagy Isten' képe is komor már
rám setétül a' bús mennyezet.
Oh el innen, meszsze el! Hol a' víz
Csörgedezve fut le, fák virítnak,
's szép derülten áll a' tiszta ég.”

(A' templomba záratásomkor)

Pincehelyen és a szomszédos Belecskán néhány kedves szájhagyományt őriz ma is a nép a valamikor itt gyakornokoskodó patvaristáról. Belecskán Müller Henrikné, Schäfer Erzsébet 74 éves korában, 1960-ban mondta el a gyermekkorában hallott következő történetet, amelyet neki dédapja mondott el, aki jóval 1800 előtt született. —

Akkoriban érkezett az alispáni hivatalba egy olyan fiatalember, Dichter, der Bonhader Notar (költő, bonyhádi jegyző), aki igen emberségesen bánt a hivatalba érkező szegény kérelmezőkkel. Akkoriban Görbőre kellett menniük az alispáni hivatalba az első házhelyszerződések, contractusok megkötésére. A bonyhádi jegyző ifjú elengedte azt a régi szokást, hogy a kérelmező köteles volt kívül hagyni a sapkáját, ha ide belépett. A Belecskáról érkező, elfáradt idős embert hellyel kínálta, azzal a megjegyzéssel, hogy alaposan elfáradhatott, hiszen messze az út idáig. (Kb. 8 km.) Azóta sem volt ilyen jegyzője Görbőnek. Emlékezetes maradt a belecskei németajkiúk számára az is, hogy az ifjú jól tudott németül.

Ennek az emlékek érdekessége, hogy a német anyanyelvű lakosság őrizte meg napjainkig, de az emlékezetükben nem maradt fenn Vörösmarty neve. (Füredi János, belecskai általános iskolai igazgató szíves közlései alapján.)

Az ifjú Vörösmarty barátaival kijárt mulatozni a Huszárék szőlőjébe. (Ma Bobai István tulajdona.) A Huszár család feje akkor belecskai jegyző volt. Vörösmarty szerette a jó bort s Huszáréknál

igen jó bor termett. Amikor barátaival a szőlőkön haladt keresztül a költő, piros almát szedett és azzal dobálta meg a kapáló fiatalasszonyokat. Előfordult, hogy puszta incselkedésből borral locsolta meg őket. A Huszárék prэшázát azóta már átalakították, de a belső pince még a régi.

Híre járja, hogy voltak Pincehelyen olyan iratok, amelyeket Vörösmarty mint joggyakornok írt és aláírásával látott el. Ezeket azonban 1945 után zúzdába vitték a községházáról. Esetleg néhány darab még található magánkézen. (Horváth Anna pincehelyi tanárnő szíves közlései. 1960.)

Csak óvatosan használható, de az előbbieknél jóval részletesebb emlékekről számol be egy magát megnevezni nem akaró „Fehérhajú nagyanya” (Tolnamegyei Ujság, XIII. évfolyam 95. sz. Szekszárd 1931. dec. 2.) Emlékezés Vörösmarty Mihályra címmel. Az emlékezés a görbői környezetről, 1823-ról szól. Benne néhány személy és név azonosítása téves, élmény-tartalma azonban színes és igaz. A cikk írójának tévedéseit Hajas Béla igazította helyre. Az ő adataival helyesbítve adjuk a régi emlékezés néhány részletét. (HAJAS BÉLA: Emlékezés Vörösmarty Mihályra. Tolnamegyei Ujság, XIV. évfolyam 19. sz. 1932. március 5.)

„... egy régi kedves emléket mondok el, melyet mint fiatal asszony, egy öreg szőlőszomszédunktól hallottam. Én akkor ezt a történetet nem is tudtam értékelni, nem gondoltam, hogy az a „Mihály urfi”, akiről az öreg Kovács Pál bácsi emlékezett, Vörösmarty Mihály volt.

Görbő volt akkor a világ közepe, fényes fogatok gördültek be a kastély udvarára. Ozora, Gánt, Simontornya, Cece, Fürged, Csibrák — a környék nemes urai — mind megfordultak ott.”

„A Jeszenszky fiúk, Szluhák, Forsterek mind vidám ifjúság, kedves emlékek Vörösmartynak. Kijártak a szőlőhegyekbe, ott volt a Huszár féle nagy szőlő a nagy prэшázal, lombos, pázsitos gyümölcsössel, alatta csörgedezett a hús forrás, hol Vörösmarty kristálypohárral kinálgatta a hölgyeket a jéghideg vízzel.

Történt pedig, hogy mikor ott a pázsitos gyepen az ifjúság, hölgyek, urak énekelve járták a körtáncot, ott a park alatt csörgedező forrásból Huszár Pál (Huszár János, a szőlő gazdája, görbői birtokos volt, neje Perczel Zsófia, első gyermekük, Pál ekkor 10 éves) egy vizipuskával észrevétlenül közéjük locsolt, amire nagy sikoltozás, futkosás támadt, keresték a tettést. Huszár Pál restelte a bűnét bevallani, és így az ott settenkedő lovászgyerekek kellett magára vállalnia, mondván: a vizipuskát akarta kipróbálni, hogy mennyire viszi a vizet. Amikor aztán a fiúk neki estek a gyerekek és üttelegelni kezdtek, Vörösmarty Mihály, a „Mihály urfi”, aki bizonyára sejtette, hogy a bűnös nem a lovászgyerek, hanem a . . . Pál urfi, saját testével fedezte el a lovásziút és távoltartotta tőle az üttelegelni óhajtókat. Így lett igen nagy tisztelője a Mihály urfinak a kis lovász . . .”

Hajas Béla megjegyzi, hogy az elmondott érdekes esetnek nem is Huszár Pál, hanem talán Csehfalvay Sándor a hőse.

A görbői szép napokról GYULAI PÁL is igen kedvezően emlékezett meg: (Vty Eletr. 50–51. l.) „Mióta elhagyta a szülői házat, most lélekzelhetett először szabadabban. Nem tanított, kevés óráját foglalta el a patvaria, s élhetett valamit kedvére is. Az ujság ingere, a szórakozás belévonták néha a mulatságokba, de inkább vadászott és csónakázott a Kaposon, mint bálókba járt vagy kirándulásokat tett a környék vendégszerető házaikhoz. Leghűbb vadász és csónakos társa az alispán fia volt, Sándor, ki, a mint levelei bizonyítják, kiválóan ragaszkodott hozzá. Midőn Vörösmarty odahagyta, Görbőről az ifjú barátát híven tudósította őt, hogy mik történtek ott eltávoztatta őta. Sokszor emlegeti a csónakázást, vadászatot, s azt a „czifrán készült meleg hüselőt”, melyre Vörösmarty gunyverset írt. Elpanaszolja, hogy mindkettőjüket nagy veszteség érte, oly mulató társukat vesztették el, kit a nyáron Dárius kincséért sem adtak volna, — kedves kis csónakjokat ellopták a kert alól. „Ha reá gondolok — végzi egyik levelét — a múlt esztendőre, sóhajtással emlékezem meg azon barátságos és ártatlan multságainkról, melyekkel időnket minden unalom nélkül eltöltöttük, s örömet visszahoznám azon jó időket, ha lehetne.”

Magyarázó jegyzetek

Zsigmond, Mária

Zsigmond IV. Károly császár fia, magyar király 1387–1437-ig. Mint brandenburgi örgróf, 11 éves korától Nagy Lajos udvarában nevelkedett, majd feleségül vette a nagy király leányát, Máriát (1385).

Nagy Lajos özvegyét és leányát 1386-ban, délvidéki útjuk alkalmával a lázadó Horváti csapatai foglyul ejtették. Zsigmond rövidesen hadjáratot indított kiszabadításukra. Közben Horváti Erzsébetet, az anyakirálynőt megölette, Máriát pedig szabadon bocsátotta.

1392-ben Zsigmond újra délen harcol, Dalmáciában, Kroáciában, és Szlavóniában, Dobor, Uszora, Kevy és Szemendria helységek környékén. Dobor vára a Boszna folyó bal partján feküdt. Zsigmond itt akarta a Horváti-féle lázadást leverni. E hadjáratban a Gara testvérek, Miklós és János voltak a király vezérei. (FESSLER, DR J. A.; Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen. Vierter Theil. Zweyter Band. Leipzig 1816.)

Horváti, Gara

Horvát János bán, délvidéki lázadó főúr vezetésével a horvátországi pártosok háborgatták Gara Miklós palatinus falvait és jószágát. A pártitűk ellen a palatinus kevés sereggel indult útnak, s abban a reményben, hogy a lázadást lecsendesíti Nagy Lajos özvegyének, Erzsébetnek és lányának, Máriának jelenléte, a királynékat is magával vitte.

Diakovár közelében (1386) azonban Horváti vezetésével a pártosok elfogták a királynékat, a vitézül védekező Gara Miklóst és testvérét, Jánost is megölték.

1387-ben a megölt Gara fia, *Gara Miklós macsói bán* vezetett sikeres hadjáratot Horváti ellen. A szorongatott helyzetben levő Horváti Erzsébetet megölette, Máriát június 4-én szabadon engedte a novigrádi várból. Mária bosszúra hívta fel Zsigmondot Horváti ellen.

„Őszkor rohant serege Boszniába. Amint írják, jelen volt maga Zsigmond a táborozáson. Az bizonyos, hogy Gara Miklós, Korogi István, Laczk György, Alsán Pál verték le a hűteleneket, kik közül némely fők vitétének Zsigmond király úrhoz . . .

. . . A hazai krónika írta: János bán . . . szökni akart, . . . elfogott. Dobor várát a király megvette . . . János bánt Pécsert, mint a királyné dühe kívánta, irtózatosan megölette. A vétkes először lófarkra köttetett, a városutczáin huzatott: azután tüzes fogókkal csipdestetett, négy felé vágatott, kapukra függesztetett . . . Így szerzett Zsigmond azon részeknek kis nyugalmat, mert a pártütést mégsem nyomta el.” (VIRÁG 24—31. l.)

Kont

Hédervári Kont István nagyhírű hadvezér, korának igen népszerű, dicsőített hőse volt, főúri családból származott, akiről még a krónikaíró Turóczy idejében is beszéltek és hősi énekeket énekeltek.

Részt vett a délvidéki lázadásokban Zsigmond ellen s harminckét társával Zsigmond csellel elfogta, majd Budán, a Szentgyörgy téren 1395-ben lefejeztette.

A történelemben nincs adat arról, hogy valaha is Zsigmond oldalán harcolt volna, csupán Vörösmarty költői invenciójának köszönhető a Zsigmond című drámában betöltött szerepe.

Forgácsné

Forgách híres főúr volt, Erzsébet és Mária uralkodása idején. Vörösmarty szerint a királynők délvidéki útján veszttette életét. Feleségéről — mint megannyi történelmi személy nő-rokonságáról — nem tud részleteket a történelem.

Erdélyi vajda (István) és Simontornyai vajda

A darabban csak István vajda és Simontornyai vajda néven találjuk őket. Történelmi szerepükről keveset tudunk. Simontornyait említi VIRÁG (28. l.) is, mint aki elszalasztotta a már Gara (macsói bán) által legyőzött Horvátit.

Lendvai, öreg tanácsos

Költött személy, szerepe a király környezetének Zsigmond belső vitájának, jellemzésének szolgálatában áll.

Barics, Horvát' sorsosa

Horvát sorstársa is költött személy, Lendvaiéhoz hasonló célt tölt be Horvát mellett.

Klára, Forgácsné lednya

A dráma szerelmi epizódjainak, érzelmi színezésének eszköze, költött személy.

Dobor vára

Dervent bosnyák kerületben, a Boszna folyó bal partján, meredek hegyen épült, már csak omladécai állanak fenn.

Krupa

Község Bihács boszniai járásban, az Unna folyó mellett, 3000 görög ortodox lakosa volt 1900 táján. Erődje ostrománál 1524-ben a törökök nagy vereséget szenvedtek, majd 1565-ben elfoglalták.

Pozsga

(Helyesen: Pozsega) város a hegyektől övezett pozsegai völgyben, az Orljava folyócska jobb partján. (Említése csak a változatokban fordul elő.)

Első Fölvonás

18. (sor) *Zsigmond érkezik ; — mátkája nálam . . . A ravasz Királyné' vérért ontatám, — népem leverte Forgácsot, Garát . . .*
Horvát fordított sorrendben idézi fel az eseményeket. Zsigmond bosszúból hadat indított ellene, mert Máriát, jegyesét, és anyját, Nagy Lajos özvegyét, Erzsébetet elfogta; és a fogságban megölette. A királynők délvidéki útjukon estek fogságba, amikor a lázadások lecsendesítésére, Gara tanácsára, személyes megjelenésüket is elegendőnek vélték. Erzsébetet azért nevezi ravasznak Horvát, mert csellel kivégeztette Kis Károlyt, az Anjou trónkövetelőt, vendéglátás közben. Gara, a nádor és Forgács a királynők védelmezése közben veszítették életüket.
38. . . *váztomya megrendül a büszke vár . . .* Horvát Buda várára, a királvi hatalom jelképére gondol.
45. *A múltakat másolni nem lehet . . .* Megmásítani, megváltoztatni nem lehet.
80. *Atyám, ki mennyben fénylesz . . .* Nagy Lajos, aki 1382-ben halt meg.
145. nyomos = nyomot hagyó
182. *a' hatalmas nagy Király* Nagy Lajos, 1342—1382.
186. magasztalt = magasztos, fennkölt
460. *Érez a' szív fénylő polczon is, de meszsze van szép tárgya ott alatt*
Célzás titkolt szerelmére, Kontra

Második Főlvonás

96. *kaczer* = könnyű erkölcsű, erkölcstelen
182. *sorsod az lesz, melly társnéidé.* Ti. a poroslók ágyasa lesz, elveszítéd leányságodat.
223. *csak a' Gyűlést várjuk be* (Lásd jegyzeteinket a jelen kötet 402. lapján.) A gondolatot szinte ugyanezen szavakkal ismétli meg e felvonásban a 238, 257, 271, és a 299. sorban. E gondolatkör kifejezi a nemesség 1823-ban tanúsított bizalmát a kívánt országgyűlésben.
271. *Ott gyűlnek már a' karok* Karok és rendek = az országgyűlés tagjainak testülete, a feudális államban: főpapok, főnemesek.
310. *Tulkos gyűlölség forr nehéz szivemben* Simontornyai Zsigmond királlyá választása ellen szól, s kicsinyli, kalmár szelleműnek tartja. Szerepe, jelleme is változni fog *A' bujdosókban*. Ott szinte szerepet cserél Konttal. Itt még Kont az, aki Zsigmondban bízik, és Simontornyai a teljességgel bizalmatlan.
- 336—337. *Horvátnak veszni kell: — Itt életünk, és vérünk ellene.* A karok és rendek e felkiáltása igen hasonlít a Mária Teréziát annak idején éltető nemesi felbuzdulás szavaira.
- 354—356. *Illy nagy bajokra lelkes férfi kell,
kinek szívét meg nem rendítheti
egy két gonosznak lázadó dühe . . .*
- A költői kép magasabb szinten, nagyobb jelentőséggel felruházva jelenik meg a költő következő drámájában, *A' bujdosókban*:
*És a' halálos alvót, a' hazát,
Az egy két rendület nem dönti meg,
Felrázza inkább, 's újan élteti.*
- A' bujdosók, III. felv. 846—848.*
375. *Éljen Zsigmond Király, éljen sorá. A' bujdosókban* az éljenzés már így hangzik fel: Az ország éljen, éljen a' magyar! (V. felv. 1000. sor.)

Harmadik Főlvonás

- 23—38. Mária itt árulja el vonzódását — rejtett szerelmét Kont iránt — ennek viszonzása miatt alakul ki *A' bujdosók* c. dráma konfliktusa. (I. felv. 360—381.)
- 256—257. Innen ered az amúgy is kezdettől tartózkodó Simontornyai és a Vajda lázadozása a király ellen. (Lásd még: III. felv. 270—303.)
284. *negédes emberek* Kont és Gara. Tulajdonképpen királyhűségük esik kifogás alá. *Negédes* = fölényes, büszke, hivalkodó
410. *Hadd menjenek szegények békivel.* A várakozó Simontornyai jól látja Horvát vert csoportjának szökését: közelükben haladnak el. Virágnál van példa erre: „Gara . . . Elmentekor Horvátot és Pozsega várát . . . Simontornya urára bizta. Ennek csalárdságából a fogoly elszökött.” (VIRÁG: 28. lap.)

- 490—493. A király megszegyenítő szavaira Simontornyai bosszút forral.
 514—520. Simontornyai itt már szavakba önti meghatározatlan célú bosszúvágját.

Negyedik Főlvonás

- 60—64. A királynő betegsége korai halálát jelzi, amely VIRÁG (44. l.) szerint 1395-ben következett be. Lásd később is e felvonás 327—343. sorában.
 181—240. Simontornyai véglegesen szembefordul a királlyal.
 245. *megérzed Dobornak aljain* Horvát menekülésének útjáról a drámából nem értesülünk. A szereplők itt természetesnek veszik, hogy Dobor volt úticélja.
 351—357. Zsigmond megérzi Mária bánatát, de nem tudhatja, hogy ez Kont iránt érzett reménytelen szerelméből ered.
 438. A versmérték kedvéért a K₁-ben áthúzott *ám* szót *helyredállítottuk*, bár a szótagszám két sorral alább sem teljes. E sorok környékén, és elszórta az egész drámában előfordulnak a jambikus sor hasonló zökkenései. Ezek a mű nem teljes kidolgozottságára utalnak.
 444—467. Lendvai tanácsa haszontalan, s ez adja meg Zsigmond erőszakos hatalomra törő jellemének azt a vonását, amely *A' bujdosókban* Kont elbukásához és a király megszegyenítéséhez vezet. Ez a részlet már *A' bujdosókban* megjelenő Kont szerepváltozását készíti elő.
 480—484. Simontornyai szerepe *A' bujdosókban* másként alakul. Vörösmarty itt még nem dönti el, hogy belőle ott egészen más jellemet farag. Végül is Kont és Simontornyai szerepe nagy fordulatot tartogat.

Ötödik Főlvonás

124. *halózáink* = a királyi csapatok előőrse, járőrei
 372—373. Simontornyai figyelmeztetése Kont részére, egyúttal *A' bujdosók* eseményeinek előkészítése.

Szövegváltozatok

[Változatok a dráma címében és a személyek felsorolásában:]

K₁ 13. r lap *A' Horvát zendülőék*
Szomorú játék öt szakaszban.

[A cím előtt, egymás alatt áth.:] <Maria> <Gara.> <.....>

K₂ 1. r lap Zsigmond
 Szingjáték
 írta
 Vörösmarty Mihál
 1823.

K₁ 13. r lap
 Zsigmond Brandenburgi herceg, utóbb magyar király.
 Mária, királyné

Gara, a' Horvátok által megölt Garának fia
 Forgácsné, a' megöltnek özvegye
 Boris, ennek leánya
 Horvát János, pártutó
 Urak mind a' két részről, és katonák
 Andor, Gara szolgája
 Történt 1386 esztendőben.

[A K₁-ben a Boris nevet már kezdetben Klárára változtatja a szerző. Andor nem is kap szerepet, viszont Kont és a vajdák az első szereposztásból még hiányoznak, ugyanígy Lendvai és Barics is. A szereplők neve mellett a bal margón áth.:] <H Hund...>
 [Alatta T alakú egyenes vonalakkal elválasztott két mező látható. A baloldali mezőben ez olvasható:]

Horvát zendülők

Zsigmond
 Mária
 <Gara>
 <Lendvai>
 <Kont>
 Horvát
 <Forgácsné>
 <Klára, leánya>
 <Barics Horvát biztosa>

[Nem lehet biztosan eldönteni minden esetben, hogy e neveket át- vagy aláhúzta-e a költő, a jelek mindenesetre a szereplők névsorának ellenőrzésére vallanak. Az első felsorolás tervét itt tehát a valódi szereplők megnevezése követi. A jobboldali mezőben egy ide nem tartozó tréfás feljegyzés olvasható:]

K₁ 13. r lap

Bolond felelet

Majd szamat ádva — hadról

Bolond Nem kell nekem száma;
 hanem ruhámat adja ide.

K₂ 1. v lap

Személyek

Zsigmond, Brandenburi Herczeg, utóbb Magyar Király
 Mária, Királyné, Zsigmond Hitvese.
 Horvát<h>, János, Pártütő, Őrsébetnek, Garának, 's Forgácsnak
 Gyilkosa [A négy utolsó név, illetve szó párhuzamos vízszintes
 vonalak közé zártan olvasható.]
 Gara, A' megöltnek fia, utóbb Hadvezér
 Erdélyi } Vajdák
 és Simontornyai }
 Lendvai, Öreg tanácsos
 Kont, Híres vitéz
 Barics, Horvát' sorsosa.
 Forgácsné, a' megöltnek özvegye

Klára, ennek leánya, Gara kedvese.
Urak, katonák mind a két részről
Történt 1386 [Átírva:] 1390 esz. tájban.

ELSŐ FÖLVONÁS

K₁ 18. r lap

Első Szakasz.

[A jelenet megjelölése hiányzik.]

Krupa vára [Jav. és átírva ebből:] Krupa várban *(egy szoba.)*

Mária magányosan.

- [A K₁-ben az 1. jelenet megegyezik a K₂ 2. jelenetével.]
K₂ [A K₂-ben az 1. jelenet megegyezik a K₁ 3. jelenetével.]
1—6. [Helye a K₁ 18. r lapján.]
1—18. [Helye a K₂ 7. v lapján.]
1. K₁ [E sor előtt áth.] *(Horvát,)*
K₂ eszedben Horvát *(h)*?
2. K₁ *(tünődöl,)* [Alatta:] háborgasz: K₁ és [Átírva:] a'
K₁ elhagyod
K₂ háborgasz a' mit
3. K₁ nem [Kiegészítve:] 's nem
4. K₁ Szünjel [Jav.:] Szüntesd meg K₁ gondokat
6. K₁ pihenni, *nem* [Átírva:] pihened kell
6—7. K₂ [Között a szereplő:] Horvát
7—9. [Helyett a K₁-ben csillag-jel kíséretében áth.:]
(Pihenni, ha! pihenni! Majd mikor)
(a' tengerek nyugosznak.) (és az ál) (s a' nap áll.)
(pihenni) [Jav.:] *(nyugonni kezd a' természet 's eláll.)*
(Ha nem forognak többé csillagok,)
(és) [Átírva:] *(s)* *(hold, nap megáll ösvénye' nagy körén.)*
8. K₂ és *(a')* nap
10—28. [Helye a K₁ 18. v lapján.]
10. K₁ *(Vagy mondá a' tengereknek, hogy ne zugjanak)*
(m) Akkor
11—13. [Az alábbi áth. sorok mellett:]
K₁ *(Vagy mondá meg a' tengernek hogy ne zugjon,)*
(midőn vizé{t szél hányja, 's kergeti,} [1.]
[Fölötte:] *(ve zúdúl dél' szele)*
(vagy) [Átírva:] *(és)* *(szörnyű)* *(benne mélyen forr szörnyű*
heve.)
11. K₁ *(Menj)* [Átírva:] Vagy K₁ a' tengert, [1.] midőn
[Kiegészítve:] a' nagy tengert [2.]
K₂ vagy K₂ *(sendesítsd [Jav.:] csendesítsd*
13. K₁ vagy [Jav. erre:] és K₁ forr, 's
K₂ benne [Olvashatatlanból jav.:] K₂ szörnyű
K₂ forr, *(s)* buzog
14. K₁ *le* [Jav. erre:] el K₁ zivatar zaját

- K₂ Meny [Jav. erre:] Menj <es> K₂ csillapítsd [Olvashatatlanból jav.:] K₂ a' <a'> zivatar' zaját,
15. K₁ villám' <dörgéseit,> csapásait
16. K₂ Meny mond meg [Jav. erre:] Menj mondd meg
17. K₁ hányja, [Jav. erre:] hányjon, K₁ ámbár
- K₂ hányon, [Jav. erre:] hányjon,
18. K₁ Oh csak lehetne. —
 <Könnýü beszélne {tek}> [Jav. erre:] <beszélne.>
 <közél.> [Alatta:] érkezik;
- 18—19. K₁ [Között áth.:] <'s mátkája {itt} váramban, 's en>
- 19—37. [Helye a K₂ 8. r lapján.]
19. K₁ <sereggel, 's> K₁ máj [Átírva:] mátkája
- 19—20. K₁ [Között áth.:] <ravasz Királyné meggyilkoltott,>
20. K₁ <Forg> ravasz Királyné'
22. K₁ én [A két szomszédos szó közé utólag beszúrva.]
 K₂ Ördög és
23. K₁ nem [Utólag beszúrt szó.] K₂ itt Barics.
24. K₁ Az átkozott <kép> [Átírva:] <vérkép> vérképek
25. K₂ tőlök [Utólag irónnal beírt szó.]
27. K₁ Nem nem K₂ lehet
28. K₁ [E sor előtt áth.:] <És tenni mit fogsz?> K₁ 's mit
 K₁ nyugtod tenni
- 28—29. K₁ [Között áth.:] <Horvát {tompán} zavarodva, tompán>
 <Mit?... K>
 <Mit? {Te a'} ki fenn vagy ott, akárki vagy>
 <a'> [Átírva:] <o>
 <nincs mennykőved, hogy>
 <kinek nevére megdöbben szívem>
 <Nincs mennykőved, mely semmivé tegyen...>
 <Én mit tegyek?>
 <Horvát>
 <Mit?... O nagy Isten' mennykőve csapj meg itt>
 <ronts el itt!>
 <Barics>
 <Kit ingerelsz föl Horvát?... Légy eszes.>
 <Horvát>
 <Hitván> [1.] <tanács, előbb> [1.]
 [Átírva:] <Derék> [2.] <tanács! Előbb> [2.] <azt kérdezéd>
 <Én mit tegyek?... Ha mennykő csap belém,>
 <akkor, Barics, nincs gondom, mit tegyek...>
 <De a' mennykő megkímél engemet.>
 <meghagyja, hogy huvczoljam e sulyos>
 <és átkok által terhelt életet.>
 <Ugy, úgy, tehát csak kell még élni, kell.>
 <'S fogunk is, és>
 <'S> <az emberek közt kell még tengeni?>
 <de>
 <Úgy úgy, tehát csak éljünk, míg lehet.>

- <Éljünk> [1.]
 [Jav.:] <Éljünk> [2.] <Barics, s erezzék meg sokan.>
 <'s irtóza os jel adjunk életünkről.>
- 29—37. [Helye a K₁ 19. r lapján.]
 29. K₁ Mit? . . . o K₂ O [Jav. erre:] Óh
 30. K₂ menykőved, [Jav. erre:] mennykőved, K₂ semivé [Jav. erre:] semmivé
 31. K₁ <Akkor> Nem kellene gondolkodnom, mit tegyek . . .
 kellene [Átírva ebből:] kéne
 gondolkodnom [Átírva ebből:] gondoskodnom
 32. K₂ menykő [Jav. erre:] mennykő
 33. K₁ meghagyja hogy
 35. K₁ lehet K₂ Úgy Úgy! K₂ Csak éljünk mig
 36. K₁ Éljük [Átírva ebből:] Élek, 's megerzik, esküszöm.
 K₁ högy [Jav.:] hogy K₁ élünk [Jav. ebből:] élek:
 K₂ Éljük 's megerzik esküszöm
 37. K₁ hazát,
 38—61. [Helye a K₁ 19. v lapján.]
 38—57. [Helye a K₂ 8. v lapján.]
 38. K₁ vár.
 39. K₁ romjai K₂ <romjai> romjai
 40. K₂ <várt,> várt
 41. K₂ öszsze [Átírva:] öszsze
 42. K₁ és romladéka [Jav. erre:] 's bús omladéka
 43. K₁ Volt volt
 44. K₁ hevetlen józan K₂ jó [Kieg. erre:] józan
 45. K₁ lehet
 47. K₁ <'s> ott építs, ha K₂ tudsz.
 48. K₁ keress; mert a' [A névelő átírva:] háborgás
 49. K₁ Királyné K₁ most K₂ vissza [Jav. erre:] viszsza
 50. K₁ szívet.
 51. K₁ <'s> ez [A kötőszó halványra kivakarva.] K₂ Zsigmond' az
 52. K₁ örvendni [Átírva:] örülni K₁ fog. K₂ neki 's
 53. K₂ lész: [Jav. erre:] léssz:
 54. K₁ halad:
 55. K₁ <dolgok'> [Fölötte:] tettek' képeit
 56. K₂ élsz 's utóbb.
 57. K₂ fordul a' K₂ aóra [Jav. erre:] jóra
 56—68. [Helye a K₂ 9. r lapján.]
 58. K₁ o Barics . . . K₂ Barics ha K₂ ó
 59. K₁ Királynét K₁ küldeni!
 60. K₁ Ez K₂ volt K₂ Ugy?
 61. K₁ Állmeg, K₁ csinálsz, [Jav. erre:] csinálsz?
 62—78. [Helye a K₁ 20. r lapján.]
 62. K₁ hagysz e el K₁ a' kétség' napjain? [Jav. erre:] kétségem' napjain?
 63. K₁ Legenyimet K₁ soká

64. K₂ itt 's
 65. K₁ haborodtan K₂ határállan [Jav. erre:] határozatlan
 K₂ állsz. [Jav. erre:] állsz. [A K₁-ben itt egy sorral több van:]
Most elmegyek, meg' láthatsz itt, ha kell.
66. K₂ Nem most
 67. K₂ testvéreim, bajtárs(a)im, K₂ híveim. [Jav. erre:] híveim.
 69—78. [Helye a K₂ 9. v lapján.]
 69. K₁ Hamar! hamar! K₂ Veszéles [Jav. erre:] Veszélyes
 69—70. K₁ [Között áth.:] *<Hamar ki van szalasztva a' csapás>*
<és vissza csapnak színt>
70. K₁ ki(v) van K₁ bosátva [Jav. erre:] bocsátva
 71. K₁ *<és én elveszek.>* 's én hamar veszek K₂ áll 's
 72. K₂ jőj [Jav. erre:] jőj K₂ Pozsgában [Jav. írónnal:] Pozsgá-
 ban
73. K₂ testvéreid bajtársid,
 74. K₁ tégy [Átírva:] tedd
 75. K₂ Királyné? K₂ őreid
 77. K₂ azonban K₂ tartózkodom
 78. K₁ ád, jer: megyek. K₂ Tanácsod [Jav. erre:] Tanácsod
 78—79. [Között a K₁-ben ez még az I. felv. eleje, a jelenet meg-
 nevezése és színi utasítás nélkül:]
 K₁ *Első Szakasz.*
 Krupa vár(ban egy szoba)-a
 K₂ [A színhely megjelölése hiányzik.]
 79—105. [Helye a K₁ 13. v lapján.]
 79. [Ez a sor a K₁-ből hiányzik.]
 79—80. K₁ [Között:] magányosan.
 K₂ *Első Szakasz.*
 Krupa Vára
 Mária + magányosan
 [Mellette balról:] III. *<Harmadik>* [Fölötte:] Második
 Jelenés III. [Jav.:] II. [Mária neve mellett + jelzi a
 jobb margóra írt 79. sort és a megelőző színi utasítást.]
 [Helye a K₂ 2. r lapján.]
- 79—101.
 80. K₁ o
 81. K₁ karpatok,
 82. K₁ zúgó [Átírva:] zajgó
 83. K₁ ki a' szerencsésen győztös hadat
 85. K₁ atyám, ha K₂ lányadat.
 86. K₁ urrá tettél, rab K₂ tettél rab
 87. K₁ tartatik
 89. K₁ korfülem
 90. K₁ sziklák hegyekké rakva a'
 91. K₁ <'s> a' merre K₁ kő van, és homály [A két utóbbi szó
 olvashatatlanul kitörölt szavak helyén áll.]
 92. K₁ az [Ez a sor az előző mellett kiegészítésül olvasható.]
 K₂ az [Jav. erre:] Az K₂ szíve.
 93. K₁ nézek ah, csak K₁ itt, csak [Jav. erre:] ah

- K₂ És [Jav. erre:] 'S K₂ tsak. <az> [Jav. erre:] csak
K₂ nézek, ah csak
95. K₁ fejem . . . [Jav. erre:] fejem.
96. K₂ mily [Jav. erre:] milly
97. K₂ latrokat;
98. K₁ omlani: [Jav. erre: omlani,
99. K₁ arczai; K₂ előtt [Kieg. erre:] előttem K₂ arczai; [Jav. erre:] arczai.
100. K₁ csak
101. K₂ iszonyú [Kiegészítésül beszúrt szó.]
- 102—121. [Helye a K₂ 2. v lapján.]
102. [Az alábbi áth. sor mellé írva:]
K₁ <halál {fagyával} [1.] fődve. Mérgesen>
[Fölötte:] <fehérrel> [2.]
102. K₁ Halálszinnel K₁ mérgesen
- 106—127. [Helye a K₁ 14. r lapján.]
106. K₁ és mink! <h> K₁ haj csak én, <.....> magam
K₂ én magam.
107. K₁ Szegény [Kötőszó nélkül.] K₁ Anyám' <Anyám> vérképe
ott lebeg K₂ 's Szegény K₂ Anyám verképe
108. K₁ gyilkosok' nem
110. K₁ a' [Kötőszó nélkül.] K₁ lány' kéréseit, K₂ leány kéréseit,
111. K₁ életét . . .
113. K₂ igazság;
115. K₂ vissza fordul
116. K₁ reám
118. K₁ halálát megtoroltatom
119. K₁ vérrel, <és öléssel> [Fölötte:] öldökléssel
[E sor mellett a margón:]
v[agy] gyilkolással gyilkolást
öldökléssel gyilkolást K₂ verrel
120. K₂ mindenre a' mi
- 120—121. [Között:] K₁ lépés [Jav. erre:] Lépés K₂ (Lépés hallik.)
- 121—122. [Között a színi utasítás utólag az alábbi áth. sorok közé
írva olvasható:]
K₁ <látása is már kész pokol nekem.>
<keseredve összecsapván kezeit> <hes>
- 122—137. [Helye a K₂ 3. r lapján.]
- 122—123. [Között a K₁-ben nincs jelenet megjelölés.]
K₂ Horváth [Mellette balról:] IV. <Negyedik> [Fölötte:]
Harmadik Jelenés IV. [Átírva:] III.
123. K₂ Tudod mi
125. K₁ ne légy
- 128—151. [Helye a K₁ 14. v lapján.]
128. K₁ Te
132. [A K₁-ben az alábbi áth. sorok mellé írva:]
K₁ <előttem állva semmi sem marad,>
<'s akármi üssön is rám, megbírom . . .>

132. K₁ irtóztatóbb K₂ irtóztóbb [Jav. erre:] irtóztatóbb
 és [Kiegészítésül beszúrt szó.]
 133. K₂ kívánja elmegyek
 134. K₂ hozzád mihelyt
 138—157. [Helye a K₂ 3. v lapján.]
 138. K₁ történt! K₂ jaj hogy
 139. K₁ Artatlanul nevelt társnéim, a'
 140. K₂ *csúffjai* lettenek . . . [A szelídebb értelmű szó helyett helyreállítottuk az erőteljesebb *ágyasi* kifejezést a K₁ alapján.]
 141. K₁ O
 142. K₁ ég!
 143. K₁ inkább
 144. K₁ K₁ darabra mint
 146. K₂ süledjek [Kieg. erre:] sülledek
 147. K₁ mint sem [Átirva:] *hogy* sem K₁ keblemet . . .
 148. K₁ megkímélt.
 151. K₁ eri. Inkább *<vad>* tigrisek
 152—165. [Helye a K₁ 15. r lapján.]
 152. K₂ mint *te* [Átirva:] mint e' K₁ gyilkoló,
 152—153. [Között:] K₁ *(keseredve)*
 153. K₂ Szegény szegény
 153—154. [Között:] K₂ Maria
 154. K₁ Királyném . . .
 154—155. K₁ [Között:] Mária bámulva K₂ Maria
 155. K₁ most *<itt vagyok>* én is itt.
 155—156. [Között áth.:]
 K₁ *<Inségem olly nagy, hogy szót sem lelek>*
 156. K₂ *<Olyan szegénynyé>* [Fölötte:] Olyan szegénynyé lettem,
 157. K₁ köszönténelek *(kezeit csókolja)* [Jav. erre:] csókolni menvén
 [Jav. erre:] *menve* K₁ O K₂ csokolni
 157. [E sor alatt áth.:] K₁ *<Nem Klára, most itt>*
 157—158. [Között:] K₂ Maria [A továbbiakban Mária nevét következetesen így találjuk e kéziratban, ezért nem jelöljük.]
 158—168. [Helye a K₂ 4. r lapján.]
 159. K₂ Királyi
 162. [A kötőszómindkét kéziratban kiegészítésül írva olvasható.]
 163. K₂ kitudjam
 165. K₁ Királyné! K₂ Királyne!
 165—181. [Helye a K₁ 15. v lapján — a 165. sor második felétől.]
 165. [A sor második része az alábbi áth. sorok fölött áll:]
 K₁ *<Jó szív, szánsz? De jer>* [Alatta:] *Jaj!*
 166. K₁ bel terembe
 167—168. [Között a K₁-ben a jelenet megnevezése hiányzik.]
 K₁ Sík mező. K₂ mely [Jav. erre:] mely K₂ I. *<Első Jelenés>* [Mellette:] Negyedik Jelenés I. [Jav. erre:] IV.
 168. K₂ Föl föl! vitézek még
 169—189. [Helye a K₂ 4. v lapján.]

169. K₂ Magyarok hazája
 170. K₁ is, sok
 172. K₁ (magában) [Utólag beszúrt színi utasítás.]
 175. K₂ tudja ettől
 176. K₁ és [Jav.:] én [Vty javítás közben elnézte, hogy az „és”
 szóra is szükség van a sorban a metrum kedvéért.] K₁ hírt
 176—177. [Között áth.:]
 K₁ <Ha ez a' csend halálnak csende lesz,>
 <Uralkodásom akkor elmarad.>
 <De {még sem} [1.] azt én hinni nem fogom ...>
 [Átírva:] <azt nem> [2.]
 177. K₁ és még is kívánnám, szárnyam legyen, [1.]
 [Jav. erre:] 's még is kívánnám, hogy szárnyam legyen [2.]
 [Átírva:] O mint [3.]
 178. K₂ zivatar szele, K₁ szele
 179. K₁ 's lennék K₁ nagyságom lakhelyén.
 179—180. [Között áth.:] K₁ <Oda hűz az emlék>
 180. K₁ Oda <huznak> vonnak
 182—202. [Helye a K₁ 16. r lapján.]
 182. K₂ Kiraly
 183. K₂ sas ült,
 184. K₁ kárját, karpaton K₂ karjat, Karpaton
 187. K₁ Király
 189. K₁ állanak K₂ állnak [Jav. erre:] állanak
 190—209. [Helye a K₂ 5. r lapján.]
 190. K₁ szép K₂ ékesítve
 191. K₁ díszben csinosan
 192. K₁ <Eddig> Eddig tiszteltetek, K₂ Eddig [Kieg. irónnal:]
 Eddiglen K₂ tiszteltetek
 194. K₁ <látandatok> K₂ bíborán.
 194—195. K₁ [Között:] között K₂ vegre
 195. K₁ Sokáig Éljen
 196. K₁ Hagyjátok <el> ezt. K₁ veszem K₂ azt.
 196—197. [Között áth.:]
 K₁ <hogy érttem illy szives zajt üttök itt ;>
 <de a' Magyar nem szenved illyeket,>
 197—198. [Között áth.:] K₁ <Hogy néki más {válaszsa a'} [1.]
 K₂ <választgasson> [2.]
 [Átírva:] <választgasson> [2.]
 198. K₂ Kiralyt.
 199. [A K₁-ben az előző sor mellett a margón olvasható.]
 K₁ és itt K₁ bántatok [Jav. erre:] bántatik K₂ leginkább
 201. K₁ idegen [Átírva:] külső K₂ király
 203—220. [Helye a K₁ 16. v lapján.]
 203. K₁ Király
 205. K₁ <Kis> jertek K₁ nélkül békivel. (v csendesen)
 [A költő megjegyzése.]
 206. K₁ 's <Hagyjátok> [Alatta:] Bizzátok

- 239—240. [Között:] K₁ *mint a boszús Istennek mennyköve*; [Nincs áth.] K₂ *<mint a' bosz{sz}ús Istennek mennyköve,>* [Írónnal áth. Lásd u. ezt a [Rónay és Lóvi] kéziratának címlapján is.]
240. K₁ <'s> zajt K₁ eresz, [Jav. erre:] ereszt
- 241—259. [Helye a K₁ 17. v lapján.]
241. K₁ veszem . . . K₂ vitéz majd
242. K₁ *De mind* K₂ titkolodva
- 243—256. [Helye a K₂ 6. v lapján.]
243. K₂ ma [Kiegészítés, a másoló hibájának javítása.]
244. K₂ halála. K₂ nem él.
245. K₂ Hah mit K₂ Herczeg nincs
246. K₁ *hogy* K₂ el beszéljek
249. K₁ <hogy> [Átírva:] e' K₁ atyám' K₂ szív epesztő
250. K₂ véreére és
251. K₁ *míg*
- 251—252. [Között áth.:] K₁ <e' kard, le nem lesz oldva, és neki>
253. K₁ pedig, harc' K₂ pedig [Jav.:] pedid [!] K₂ harc' 's
254. K₂ lesz<sz>
255. K₁ [A sor előtt áth.:] <Mi> <Borzadva hallom>
K₁ történnie K₂ kellett
256. K₁ Harcz' [Jav. erre:] Harcz K₂ ajkadon Gara.
- 257—267. [Helye a K₂ 7. r lapján.]
257. K₁ 's Mindnyájan
258. K₁ engedek, <'s> K₁ kerdelek. K₂ kérdelek
259. K₂ Ott Herczeg, ott.
- 259—267. [Helye a K₁ 18. r lapján.]
259. [A sor második része.] K₂ Ott herczeg, ott.
260. K₂ országunk hű nagyjai,
261. K₁ sokat.
262. K₁ megtudhatod:
263. K₁ [A sor két része között:] ül. [Olvashatatlanból átírva.]
K₂ lora ül
263. K₁ Riadjon [Kiegészítve:] Hát Riadjon K₁ (hürtszó)
264. K₁ térék [Jav. erre:] térek K₁ jőjenek [Jav. erre:] jőjetek
K₂ A merre
265. K₂ vélem? [Jav. erre:] velem?
266. K₁ [A sor előtt áth.:] <Együtt lovaglunk> K₁ léptedet.
K₂ léptedet;
267. K₂ kaptsolt K₂ hazánk ügye.
- 267—268. K₁ [Között:] ellovagol. Az ura K₁ sereg K₂ sereg.
el lovagol, az K₂ kelnek
267. [E sor után a K₁-ben a végleges szöveg első jelenete: Krupa vára — Horvát, és Barics — következik.]
- 267—287. [Helye a K₁ 20. v lapján.]
- 267—268. K₁ [Között a jelenet megjelölése nélkül:] *Egy szoba gyászosan elrendelve* — Gara Forgácsnénál — Gara
K₂ VII. <Hetedik> [Fölötte:] Ötödik Jelenés <Egy szoba

- gyászosan el rendelve* > Buda vára: Gara Forgácsnénál. — Gara
268. [Helye a K₂ 9. v lapján.]
268. K₁ [Az első szó kiegészítésül áll a sor fölött:] K₁ Bizzál Vigasztalodjál <gyászos> bús anya. K₂ vigasztalodjál
269. K₁ *foglyá* teve,
- 269—286. [Helye a K₂ 10. r lapján.]
269. K₂ <foglyá> [Fölötte:] rabbá
270. K₁ még, <és...> K₁ 's büntetetlenül
271. K₁ atyámnak [Jav. erre:] Atyámnak
273. K₂ jó 's
274. K₁ [A sor előtt áth.:] [Gyűl]
275. K₁ 's majd [Átírva:] Majd K₂ nem sokára mint
276. K₁ *összebomladoz* [Átírva:] megrengeti K₂ Budáról és
- 276—277. [Között áth.:] K₁ <az agg ravaszág fészke. Már remeg>
a'
<már csügged a' negédes Horvát váraiban>
<Én is kisz> <A'>
<Leszállok én is>
<a büszke nagyra vágyó' várait>
277. [E sor a K₁-ben a margón lejtősen írva olvasható.] K₁ lelkét, várait K₁ lelkét, [Alatta áth.:] <undok>
278. K₂ sereggel <majd> én is
279. K₁ <az> 's mint anygala K₂ Angyala,
280. K₁ a' [Átírva:] ellenségünk' K₂ ellenségünk [Jav. erre:] ellenségünk K₂ ellenségünk földein.
282. K₁ Atyámnak, 's Ferjednek [Jav.:] Ferjed K₁ böcsületét K₂ Atyám, 's K₂ böcsületét.
283. K₁ [A sor előtt áth. tollpróba:] K₁ am [További áth.:] K₁ <Nincs> <Más nincs is hátra> <D> K₁ o Gara. K₂ hátra Oh K₂ O [Kieg. erre:] Oh <Boszu> K₁ öröme<s> K₁ dühe K₂ boszuállás' öröme, 's
285. K₁ veszteségünkért K₁ fizet
286. K₁ I [Jav. erre:] 's K₂ émészt [Jav. erre:] émészt
- 287—304. [Helye a K₂ 10. v lapján.]
287. K₂ lesz<...>
- 287—288. [Között áth.:] K₁ <Mondottam a'> <Mondtam sív> <A'...> <Férjemben a' veszély>
- 288—313. [Helye a K₁ 21. r lapján.]
289. K₁ veszélyt<...>
290. K₁ mondtam neki [Átírva:] mondtam én neki, K₂ mondtam én neki [Átírva:] mondtam neki,
291. K₁ [A sor előtt áth.:] <ne álljon>
- 291—292. [Között áth.:] K₁ <a> <a> <tilkos udvart>
292. K₁ csinjait. K₂ udvart 's
293. K₁ <ne> ne K₂ ne vonnya [Átírva:] ne vonja

294. K₁ [A sor előtt áth.:] K₁ <melly egy egész nem>
 295. K₂ megnem halgatott:
 296. K₂ Károl(y)nak ugymondveszni
 297—298. [Között áth.:] K₁ <Nincs a'>
 298. K₁ fogy<ott el> K₁'s <az veszett.> [Alatta:] <Károly megbukik.>
 [Mellette:] Károly megszünik. K₂ fogy<ott el> a'
 K₂ Károl(y)
 298—299. K₁ [Között áth.:] <Még egynehánysz>
 299. K₁ a' [Átírva:] telt a' [Átírva:] telt a<z> <hold> [Fölötte
 kiegészítésül:] ik meg
 K₂ izben,
 300. K₁ Forgács, <és vele> 's K₂ utánna vesz
 301. K₂ nyugalma és szerencsém gyámola ...
 302. K₁ [Jav. ebből:] <ki> pótol<at>lan o
 303. K₁ lányamat
 304. [E sor előtt áth.:] K₁ <adsz az> <vesz tőled az anya> [1.]
 [Alatta:] <vesz az anya tőled, {...} áldását birhatod> [2.]
 [Az első sor mellett:] K₁ vesz <anyja> az
 305—322. [Helye a K₂ 11. r lapján.]
 305. K₁ <O> <O> <De> <Le> Szerencsétlen, nagylelkű jó anya
 K₂ Szerensétlen nagy lelkű jó Anya
 306. K₂ felejttem
 307. K₁ 's [Jav. erre:] és K₁ biztatasód <egy> száz
 308. K₁ Megyek, <'s> ha nap <hold> [Átírva és jav. erre:] vas had
 K₂ ellenem
 309. K₁ <nem> Lábam K₁ vett [Átírva:] szent K₂ ősvényiről,
 309—310. K₁ [Között:] 's én teljesítem a' mit végezek K₂ [Ugyanez
 áth., de ezen belül:] <teljesítem> [Jav. erre:] <teljesítem>
 310. K₁ nyilván, míg K₂ a' sir nyitva míg
 311. K₁ belédől, <asztán a' dölfős gonosz,> 's K₂ belé dől, 's
 312. K₂ elzáródhatik
 313. K₁—K₂ halált
 314—333. [Helye a K₁ 21. v lapján.]
 313—314. [Között áth.:] K₁ <Klárát, az> <Az édesen mosolygó>
 <karjaiban>
 314. K₂ Menj, menj,
 315. K₁ ütközet<nek> zajában, <'s>
 316. K₁ nyom <a' bajok között> harczaid K₂ haczaid [Jav. erre:]
 harczaid
 <a'> a'
 317. K₁ leg szebb reményed lány<om>' [Jav. erre:] a' lány'
 318. K₁ K₂ leg szebb [Jav. erre:] legszebb K₂ szive
 318—319. [Között át.:] K₁ <Nem késem. A'> <...>
 319. K₁ hát. <engem vagy>
 320. K₁ győzői K₁ <vagy a' haldl> [Jav. erre:] vagy nem soha
 [Mellette különleges jel a további áth. pótlásának helyére
 utal, a pótlás a K₂-ben található e jel nélkül.]
 K₁ <setét lakában. Gyözve nem soha ;>

- <mert a' remény, 's boszú győzhellenek:>
 <'s ott is élek én>
 <mert a' boszúm, {s} reménység halhatatlanok,>
 <reménység> [Átírva:] <reményem>
- 320—324.** [A K₂-ben Vty kézírása a másoló által üresen hagyott vonalakra.]
- 321—324.** [E sorok eredetije a K₁-ben nincs meg.]
- 322—341.** [Helye a K₁ 11. v lapján.]
- 322.** K₂ *mert* [Átírva:] *bús*
- 325.** [E sor előtt áth.:]
 K₁ <Lelkes nagy ifjú>
 <Ez> <Ez nyugtaldását a' harcban leli.> szilaj vad
- 326.** K₁ halál, zaj K₁ lángjait; K₂ halál zaj [Jav. erre:] halálzaj
- 326—327.** [Között áth.:] K₁ <de a' szegény erőtlen asz{sz}ony>
 <midőn erőtlen csendében>
- 327.** K₁ [Előtt áth.:] <midőn> K₁ mikor K₂ erőtlen [Jav. erre:] erőtlen
- 329.** K₁ *de* [Átírva:] *De* K₁ hadd folyjanak <nehéz> henyé
- 330.** K₂ *várás* napjai,
- 331.** K₁ *k* [Átírva:] *feszült* K₂ ott hol
- 332.** K₁ áll *bús* K₂ arczal [Jav. erre:] arczczal K₂ áll *bús* [Kieg. írónnal:] áll a *bús*
- 332—333.** K₁ [Között áth.:] <a' csendes egyház'> <a'> [Átírva ebből:] <ott>
- 333.** K₁ *ott* [Átírva:] *a'* K₁ <hideg kövén> [Kieg. erre:] <hideg> remény kövén, [Alatta, bekeretezve:] remény kövén K₂ remény kövén, [Íróval jav. erre:] reménykövén,
- 334—351.** [Helye a K₁ 22. r lapján.]
- 335.** K₁ <Lel> A' <...> <édes> csendesen K₂ csendes K₂ szüzzel
- 337.** K₁ *a'* [Az előbbi olvashatatlamból jav.] K₁ *dölve*, <itt *marad*> nyughatik.
- K₂ *dölve* [Jav. erre:] *dölve*
- 337—338.** K₂ [Között:] <VIII. Nyolczadik Jelenés> [Fölötte:] Hatodik Jelenés [Mellette:] Buda Vára
- 338.** [E sor előtt áth.:] K₁ <Örzsébet halva, Mária fogva van.>
- K₁ *hírre jöttem. Forgács és* K₂ *Gara*
- 339.** K₂ *hatától* [Jav. erre:] *hadától* K₂ *sírba*
- 340.** K₁ *már* [Utólag beszúrt szó.] K₂ *Örzsébet a'*
- 340—341.** [Között áth.:]
 K₁ <Vesznének inkább tartományaim> [1.]
 <Veszt> [Átírva:] <Vesznének>
 <'s nyomna por> [1.]
 [Átírva:] <Vagy dölme> [2.] <rám e' büszke vár fala> [2.]
 <Hölgyöm, szerelmes Mária fogva van,>
 <mint e' gyalázat, 's szörnyű vesztéség> [3.]
- 341.** [E sor előtt áth.:] K₁ <És Mária> K₁ o K₂ *gyuljatok*
- 342—360.** [Helye a K₂ 12. r lapján.]

342. K₁ csak gyulhatok <haragra vérem' csepjei> [Mellette:]
boszúmnak lángjai K₂ boszúmnak
343. K₁ Mária, egy undok <héz> czimborát ural K₂ gyilkolót [Vty
kiegészítése a másolótól üresen hagyott helyre.]
344. K₁ csüggedel. [Jav. erre:] csüggedez K₂ inségben [Kieg.]
inségében
345. K₁ 'S olly K₁ én még K₂ meszse
- 345—346. K₁ [Között áth.:]
<De nem soká'ig! De bizz...>
<Siet a' Magyar,> <Itt, itt, mert a' sereg>
346. K₁ itt; mert
350. K₁ <itt a'> [Fölötte:] a' vad K₂ föl ijeszti
351. K₁ <'s> rettegjen is; mert számot ád <nekem.> K₁—K₂ véres
[Kiegészítésül írt szó.]
- 352—367. [Helye a K₁ 22. v lapján.]
- 353—354. K₁ [Között a színi utasításban:] jönnek. K₂ jönnek:
354. K₁ Uram, <had> seregbe gyűl <már> <nemz> <hőseid>
[Átírva:] gyűlnek <hőseink> [Alatta:] hőseid
K₂ Uram K₂ gyűlnek
355. K₁ <'s> meg egy K₂ nap 's
356. K₁ várj azt... K₂ az! [Átírva:] ah! K₂ azt, [Jav. erre:]
azt?
358. K₂ elmegyek
359. K₂ 's ki forgatom
360. K₂ jősz<...>
- 361—380. [Helye a K₂ 12. v lapján.]
361. K₂ küdj
362. K₁ ezerre ment, o Herczeg küldj<el> engem. [Utóbbi átírva:]
előre.
363. [A sor előtt áth.:] K₁ <forró kívánság> K₁ forr<o>
K₁ kívánság, <é>'s K₂ kívánság
- 363—364. [Között áth.:] K₁ <Előre hírt viszek, 's ha>
365. K₂ csak<...> K₂ le szédeleg.
- 365—366. [Között áth.:] K₁ <Zsigmond>
<Nem! csak maradjunk>
366. K₂ napot
367. K₂ melylyen [Jav. erre:] mellyen K₂ megülje [Jav. erre:]
megülje K₂ torát
- 367—368. [Között áth.:]
- K₁ 22. v lap <Mind meg lesz az. De várjunk még is egy>
<napot, miként Kont monája, és legyünk>
<eg> <összse, erőben, bátorságosan.>
<Hogy még serényebben gyűljön hadunk,>
K₁ 23. r lap <személyesen {megjárom} szétjárók, 's biztatom>
<a' fölkelésre renyhébb hősoket.>
<renyhe> [Jav.:] <renyhébb>
<Meg lesz boszúm meg lesz boszúd Gara>
<Nem késik el boszúd, ne félj, Gara.>

⟨Jertek, talán {használhat} [1.] ösztönöm.⟩

[Alatta:] ⟨sürgethet⟩ [2.]

⟨(el)⟩

[A fenti áthúzott sorok helyett a költő pótlást ír minden jelzés nélkül a K₁ 81. r lapján.]

367—368. [Között a színi utasítás Vty kiegészítése a K₂-ben.]

368—380. [Helye a K₁ 81. r lapján.]

368. [E sor előtt áth.:]

K₁ ⟨gyűjtsetek több népet is⟩

⟨Hadd gyűljön a' nép teljes számra, 's úgy⟩

⟨kis veszteséggel megnyomhatjuk őt⟩

rom [Befejezetlen, beszúrt szó.]

⟨Hogy újra szegyent vallanunk ne kelljen.⟩

368. K₂ számra hogy

369. K₁ szegyent ne keljen többé vallanunk [Az előbbi két sor mellett a margón felülről lefelé írt *tollpróbák*:] a I szom

369—371. [Között áth.:] K₁ ⟨oh vigyazt⟩ [Kieg. erre:] ⟨oh bár vigyazt⟩

⟨Oh bár vigyáztak volna jobban a'⟩

⟨Királyi hölgyek, ők sem fogtak illy⟩

⟨veszélyre jutni . . . Kont, 's te bús Gara⟩

370. [E sor a K₁-ben az előbbi áth. sorok mellett olvasható. A K₂-ből a másoló kifejejtette.]

371. K₁ Ti [Az előbbi olvasatlan szóból átírva.] K₁ gyűjtse [Kieg.] gyűjtsetek

K₁ hát még [Fölötte:] ⟨most már⟩ K₁ nagyobb [Jav. erre:] *addig több*

372—373. [Között áth.:] K₁ ⟨mert lelkem lángolva⟩

374. K₁ emeszi K₁ ⟨. . .⟩stem [Átírva:] testem K₂ izzó

[Olvashatatlanból jav.]

375. K₁ aztán ⟨El, el⟩ megyünk ne ⟨búsúlj⟩ K₂ csüggedez

[Kieg. erre:] csüggedezz

376. K₁ ⟨Ország⟩ K₁ Hölgyemért ⟨és . . . a' bu . . .⟩ [Alatta:] 's a'

⟨meg⟩bántott haza [Jav. erre] 's ⟨a'⟩ megbántott hazánk'

378. K₁ ⟨vért szomjuhozva⟩ [Fölötte:] boszút kiáltva,

K₁ Gara.

379. K₁ vérező [Jav. erre:] vérző K₁ elborult K₂ szívunktól

380. K₁ a' fegyverek' szép fényén földerül K₂ fegyverek szép fényén

380—381. [Között Vty kiegészítésül írja a lap alján:] (A' Kárpit leesik)

381—398. [He'ye a K₁ 23. r lapján.]

381—397. [He'ye a K₂ 13. r lapján.]

380—381. [Között:] K₁ Krupa

Mária Klárával.

Mária

K₂ Második Fölvonás

VI. Hatodik Jelenés Krupa vára

[A felvonásra és jelenetre vonatkozó fejegyzések utó'agosak, két különböző időből származnak, áth. nélkü! Való-

jában a 15. v lapon kezdődik a *Második Szakasz* — ugyan-
csak áth. né.kü.]

381. K₂ szemed
 382. K₁ szép [Jav. erre:] O K₂ [Kiegészítésül a sor elé írva:] O
 383. K₁ <ugy ragyog tova> [Alatta:] hévvel úgy ragyog K₂ ragyog.
 386. K₁ <napjaimban> napjaimban
 387. K₁ me ly <éveimnél többet ért maga> [Alatta:] minden éveimnél
 többet ér<t>
 388. K₁ Egy boldog óra . . . Ah ezt nézi most
 néz<em én> [Jav. erre:] nézi most K₂ óra . . . Ah ezt nézi
 [Átírva erre:] órárn vo't; azt kéri
 389. K₁ ohajtva <meszsze> mélyen K₁ szemekkel [Jav. erre:]
 szemek' [Jav. erre:] szemem,
 390. K₁ <'s a' mit> de a' körül<fogó> [Fölötte:] kelő K₁ homor
 [Átírva:] zordon [Alatta:] setét
 391. K₁ lezárják K be zárják
 392. K₁ van mint [Átírva:] lesz mint
 393. K₁ hogy, a' mit K₁ sejtetem.
 394. K₁ megerdemlem K₂ vilgosan [Kieg. erre:] világosan
 395. K₂ titkait
 396. K₂ Klára te
 397. K₁ között is ezt mutatja<k tetteid.> [Mellette:] hő szemed.
 K₂ között
 398—413. [Helye a K₂ 13. v lapján.]
 398. K₂ nyilván [Kieg.] K₂ szól<l>ani?
 399—406. [Helye a K₁ 23. v lapján.]
 399. K₁ O nem Királyné K₂ királyné mindent, a'
 400. K₁ <hallhatsz, mert nemes> [Alatta:] megmondok neked
 K₂ szállot
 400—401. K₁ [Között áth.:] <lelked>
 402. K₂ utánna
 403. K₁ hogy <nemes> <sze...> nemes K₂ királyné!
 405. K₁ derült <föl l> szerencsém csillaga
 406. K₁ hősök [Alatta:] ifjak K₂ udvaradba gyű't K₂ között
 [E sor végén * jel utal az alábbi áth. sorok pótlására:]
 406—407. [Között áth.:]
 K₁ 23. v lap <jön egy szőke gyermek>
 <láttam forogni egy szép ifjat is>
 <a' hőskarú Garának gyermekét.>
 <Szabad, leomló fürtökben veré>
 <a' szőke nagy haj izmos vállait.>
 <szőszke> [Jav.:] <szőke>
 <arany fénylett kitétsző természetén.>
 [E sor alatt és a következő sor alatt tizenkétszer leírt
 iollpróba ;] m
 <Szép hősi köntös, mint a' hajnalé>
 <fénylett arannyal varrott természetén>
 <ragyogva nyult el hő's köntöse>

423. K₁ <'s> Ah [E sor mellett tollpróba:] K₂ Pro
 424—425. [Helye a K₁ 24. r lapján.]
 424. K₁ <fölkél> [Alatta:] <zúdul> [Mellette:] fölkél
 K₂ <Buzogva majd a hős fiú> [Fölötte:] <felkél> [Mellette Vty
 425. K₁ szere<t>lme, és K₁ <fellegén> [Mellette:] <tengerén,>
 [Alatta:] szárnyin, [Átírva erre:] szárnyain K₂szárnya<n>
 [Jav.:] szárnyain K₁ <és elmerül a'>
 427. K₁ atyjához K₂ mély [Kiegészítésül irt szó.] K₂ sirba
 428. K₁ alatta [Átírva:] előtte
 428—429. K₁ [Között áth.:] <a' büszke vár'>
 429. K₁ a' <ködl>k K₁ fellegéne [Jav. erre:] fellegülte K₂ felleg
 ülte
 429—430. K₁ [Között áth.:]
 <de a' szegény lány a' kit ő keres,> <de szegény lány>
 <al> <az omladékban>
 430. K₁ velők
 431. K₂ csak [Kiegészítésül irt szó.]
 432. K₁ <Haj.> K₁ világ<'>
 433. K₁ hozzá [Jav. erre:] hozza K₁ eltűnt [Jav. erre:] elhott
 434. K₁ de itt <örökre> <örökre {meg}szűnt> reményre
 435. K₁ híven [Jav. erre:] híven
 436. K₁ <'s> az
 437. K₁ szép [Jav. erre:] szebb K₁ <még> > virrad még K₁ éjj
 [Jav. erre:] életed
 K₂ é eted
 437—438. [Között áth.] <H> <Kettős öröm lesz> [Mellette tollpróba:]
 amm
 438. K₂ vágyaid.
 438—439. K₁ [Között áth.:] <Kettős öröm...> <a' veszély után>
 <részesül szived,>
 439—459. [Helye a K₂ 14. v lapján.]
 439. K₁ <a' veszte> kettős K₁ után K₂ kettős [Jav. erre:] kettős
 K₂ lesz<sz> a Veszly [Jav. erre:] Veszély
 440. K₂ karjaim. [Jav. erre:] karjain.
 441. K₁ [A sor előtt áth.:] K₁ boldogok, szép
 442. K₁ andalgra <nyitja, 's zárja a'> [Alatta:] szerelem nyitja, 's
 zárja be
 442—443. K₁ [Között áth.:] <'s együtt, ha léptek>
 443. K₁ rokon
 444. K₁ a' kedves [Átírva:] az édes K₁ élet<ede> <édes> [fölötte:]
 boldog K₁ utjain
 445. K₁ a' <bajok> veszély, halál között.
 446—470. [Helye a K₁ 24. v lapján.]
 446. [E sor előtt áth.:] <Enyelgve> K₁ is <környékez...>
 <'s a' bajon> [Fölötte:] <remény> kísér <reményetek> sze-
 relmetek K₂ kísér [Jav. erre:] kísér
 447. K₁ ringat <át a' remény.> [Alatta:] áldott <karjain.> lány ölen

- 447—448. K₁ [Között áth.:] <Minket kemény szükség visz lánczain, >
 448. K₁ <között> [Alatta:] özönben K₂ Máskép <þ>en K₂ <minik>
 [Rosszul olvasható szó. Fölötte újra írva:] mink
 449. K₁ <és> Itt, a' K₁ soha; K₂ szív K₂ soha
 452. K₂ sirni
 453. K₁ szakad még K₁ 's <másokon> [A'atta:] haszta'an K₂ még
 454. K₁ <bir> <annyival> <hincscseket ;> [Fölötte:] áll kincs e.ötte
 K₁ mert <a'> ki
 454—455. K₁ [Között áth.:] <segíteni nem tud, másom sem segít.>
 455. K₂ segíteni? . . .
 456. [E sor előtt áth.:] K₁ <De jó az Isten! ezt {mind} D>
 K₁ legyen, <bár> ha
 K₁ lehet
 [E sort Vty a K₂-ben kiegészítésül írja, mivel a másoló
 kifelejtette.]
 457. K₁ <huzzon el,> [Alatta:] híjon el,
 459. K₁ [E sor előtt áth.:] <nem> <földrádozom> K₁ lelke [Átírva:]
 lé.ekkel
 460—480. [Helye a K₂ 15. r lapján.]
 460. K₁ ó Klára, <lásd> K₁ <királyi széken is,> [Alatta:] polczon is,
 [Kiegészítve erre:] fénylő polczon is, K₂ Klára érez
 460—461. K₁ [Között áth.:] <de hollig elzár>
 461. K₁ alatt
 461—462. K₁ [Között áth.:] <'s ő nem> <hajolhat hozzá> ;
 462—463. K₁ [Között:] Horvát be ép. K árának
 463. K₁ [E sor előtt áth.:] <Foglyom vagy, e> [Fölötte tollpróba:]
 m [Alatta:] am
 464. K₁ <a' mit> Én
 465. K₁ vagy, <é> 's K₂ <és> 's
 466. K₁ <Rendeltem emb> Utadra K₁ e'rendelék
 467. K₁ Foglyom valál; K₁ é.ted: K₂ <Foglyom> [Fölötte:]
 Rabom
 467—468. K₁ [Között áth.:] <ha majd> <hatalmad lesz> [Mellette:]
 <eszede juthat ez, ha vissza térsz>
 <'s midőn boszúra> <ha újra gyűlsz>
 468. K₁ 's [Átírva:] emlékezzél K₁ térsz
 468—472. [Vty kézírása a K₂-ben a másolótól üresen hagyott vona-
 lakra.]
 469. K₁ lenni [Jav.:] lenne
 470. K₁ [A sor előtt áth.:] K₁ <Gondold, hogy tud> K₂ <Se>
 [Átírva:] 's
 470—471. [Között áth.:] K₁ <'s bántatlanul tartott. F> <'s bántás
 helyett>
 472—480. [Helye a K₁ 25. r lapján.]
 472. K₁ [E sor előtt áth.:] <Ah> <Milly reménytelen.> <Dölfös,
 nemes szív! . . .>
 K₁ vagyok. K₂ Szabad vagyok tehát
 473. [E sor fölött és alatt tollpróbák, hat azonos betű:] m

- 474—480. [Az alábbi áth. sorok mellett olvasható:]
 K₁ <Dölfös nemes sziv! Horvát elbocsát>
 <De> <'s emlékeztet, hogy ő is bánthatott,>
 <...> <...> <Igen, ha majd egyszer megnyughatunk,>
 <emlékezz> <Ott hol negyven évig fényben élt Atyám,>
 <Ott tán> <tányánk is lesz ott...>
 <ott tán élélhet árva lánya is,>
 <és lesz ki mentse a' {veszély alól} lator kezétől>
 <mentse> [Átírva:] <védje>
474. [E sor előtt áth.:] K₁ <O tévjetek meg> K₁ Oszoljatok sz
 [Átírva:] lelkem' bús gondjai K₂ le kem bús gondjai,
475. K₁ helyökbe K₁ régi [Jav. erre:] égi K₂ helyébe K₂ szállj
 [Jav. erre:] szállj K₂ égi <irg>
- 475—476. K₁ [Között áth.:] <ott hol hatalmas nemzöm ült a trónuson>
 476. K₁ hol
 477. K₁ milliony K₂ milliomni [Kieg. erre:] milliomnyi
 478. K₂ Árva
 479. K₁ éjjen, és K₂ csendesen K₂ éljen és
 480. [E sor alatt a K₂-ben a színi utasítás párhuzamos, vörös
 írónnal vont keretben áll, jelezve, hogy ez az I. felv. valódi
 befejezése.]

Második Fölvonás

[A felvonás megjelölése:] K₁

II. Szakasz

Sík hely

K₂ Második Szakasz.

Sík hely [Átírva:] <Buda vára>

[Mellette:] Síkmező [Mel'ette:] I. E.ső Je'enés

[A je'enet szerep'ői, színi utasítás:]

- K₁ Zsigmond, Lendvai, <Kont> Gara, 's egy kíséző sereg
 1—11. [Helye a K₁ 25. r lapján.]
 1—15. [Helye a K₂ 15. v lapján. Az 1—3. sor Vty kézírása.]
 1. K₁ <kémiünk> [Fölötte:] Kont hős
 2. K₂ Örülj
 4. K₁ [E sor előtt áth.:] <Most nem, miként egy> K₂ nem, mint
 K₁ egy [Átírva:] az K₁ gyermekség öln K₂ gyermekség'
 öln [Kieg. erre:] korán
 5. K₁ <and> üres K₂ kebellet [Az első két e betű olvashatat'an
 hibákból jav.]
 6. K₁ leköttél, [Jav. erre:] leköttetél
 K₂ melyhez [Jav. erre:] melyhez K₂ le köttetél,
 7. K₁ ugy K₁ itt [E szó fö'érva:] most
 8. K₁ <teljes ki> nyilt virág, [Átírva:] kinyilt virága, [Átírva:]
 nyiló virága, K₂ szüz [Jav. erre:] szüz
 gondokat
 10. K₁
 11. K₁ [A sor előtt áth.:] <'s fogadd vidáman a' s>

- K₁ vidám, midőn ölébe *dől*sz. [A lap alján tollpróba:] au
 K₂ ö.ébe <*dől*sz.> jutsz
 12—27. [Helye a K₁ 25. v lapján.]
 11—12. [Között:] K₁ magában.
 12. [A sor előtt áth.:] K₁ <Oh, és az én> K₂ Ah 's
 14. K₂ megedesít.
 16—28. [Helye a K₂ 16. r lapján.]
 16. K₂ és [Átírva:] 's
 17. K₁ Csak jőne <már,> ah, <vagy> bár jőne már <maga> [Fölötte:]
 hamar,
 K₂ már [Átírva:] bár K₂ hamar
 17—18. K₁ [Között áth.:]
 <vagy jőne kémem> [Alatta:] <szolgám, tudnám merre
 menjek.>
 <Nem nyughatok> [Átírva:] <nyughatom sem>
 [E sor melett és fölött to lpróba, öt azonos betű:] m
 <Lelkemnek és testemnek nyugta nincs.>
 19. K₁ [E sor előtt áth.:] <Várj békivel.>
 20. K₁ főérnek <a'> K₁ 's ime K₁ is vele [Átírva:] előre
 K₂ előre. [Kieg. a színi utasítással.]
 20—21. K₁ [Között áth.:] <Kont.>
 <'s melle te nyargal.> <vágat> <száguldoz serény lován.>
 21. K₂ hirhozó
 22. [A köv. áth. sor felett olvasható:]
 K₁ <Herczeg szerencse, és áldás neked!> K₂ Áldás
 szerencse neked
 23. K₁ Mégtért K₁ bo'g [jav. erre:] boldogan K₂ Meg tért
 24. K₁ láthatod
 25. K₁ <Jertek, fogadj> Ah jó! <siessünk> K₁ ki [Átírva:] egek
 K₁ nekem K₂ jó, egek
 25—26. K₁ [Között:] szekéren, melyről lesegíttetik. [Utána áth.]
 K₁ <Zsigmondhoz siet, 's karjaiba borúl> K₂ szekéren,
 melyről lesegíttetik.
 K₁ Mária az égbe nézve
 K₂ Mária <az égbe nézve.> [Kieg. erre:] magában
 <Zsigmond!> O Adj
 26—27. K₁ [Között áth.:] <Zsigmond>
 <O Máriám> <melly kötelelességgemmel öszsze illhetik.>
 27. K₁ melly <tett hit> esküdött K₁—K₂ illhetik
 28—42. [Helye a K₁ 26. r lapján.]
 27—28. K₁ [Között:] <Mária> (Zsigmond karjaiba *dölve*)
 K₂ karjaba [Jav. erre:] karjara
 28. K₁ O K₂ Máriám hogy
 29—41. [Helye a K₂ 16. v lapján.]
 29. K₁ látla^k [Átírva:] láthatsz
 31. K₁ 's [Átírva:] hogy
 32. K₁ ah [Átírva:] oh K₂ azt [Utólag beszúrt szó.]
 33. K₁ vagyok.

35. K₁ tied
 36. K₂ mind ha
 37. K₁ O K₁ 's [Átírva:] te K₁ száz [Átírva:] mennyország
 K₂ Maria, te mennyország [Jav.:] mennyország
 37—38. K₁ [Között áth.:]
 <Kegyes teremtés mennyit szenvedél>
 <mig én tudatlan messze bujdosám>
 38. K₁ <Kegyes teremtés> [Fölötte:] áldott szelid szív,
 K₂ selid szív mennyit
 39. K₂ elfelejtem [Átírva:] elfelejthetem.
 40. K₁ (kiserőire mutat) K₂ Késérőire
 41. K₁ hived. K₂ elődbe [Jav. erre:] elődbe
 42. K₁ [A sor előtt áth.:] <és viztelettel üdvöz> K₂ tisztelet 's
 43—64. [Helye a K₁ 26. v lapján.]
 43. K₁ <És ez> [Fölötte:] Meily is K₁ kegy [Átírva:] kedves
 K₂ leg inkább
 43—44. K₁ [Között áth.:]
 <O legyetek itt mindnyájan üdvözök>
 <Atyámnak, és anyámnak hősei>
 <Ti boldo> <O legyet>
 <Lendva>
 <Nekün killet először szölanunk;>
 44—46. [A K₁-ben azelőbbi áth. sorok mellett és között olvasható.]
 44. K₁ bajnokok, [Jav. erre:] bajnokim,
 45. K₁ Legyen K₁ oltalmatok
 46. K₁ [E sor előtt áth.:] <mint volt> másoké
 47. K₁ [E sor előtt áth.:] <O Aszszonyom,> K₁ Ezen [Oívas-
 hatatlan szöból átírva.] K₁ aszszonyom K₂ Aszszonyom,
 49. K₁ hogy <ha> jövék: K₂ szívvel, hogy.
 50. K₂ indított 's
 51. K₁ el hogy K₁ itt vizont. K₂ itt <vizont> megént
 52. K₁ ősz. szép szölgálatod K₂ ősz szép
 53. K₁ hazádnak
 54. K₁ nyughatol
 56. K₁ is
 57. K₂ terjesse K₂ sugáraid. [Jav. erre:] sugárait.
 59—73. [Helye a K₂ 17. v lapján.]
 59. K₁ <D> 'S K₁ tettél, hős azt K₂ tettél Hős, azt
 60. K₁ mig é ek [A sor két része között:]
 K₁ Kont félre keblére <tevéen kezél> [Jav. és kieg. erre:] heblét
 szorítva K₂ félre <heblét> szorítva [Átírva:] szorítlan.
 K₁ <O> Csak dobogj, dobogj K₂ dobogj dobogj
 63. K₁ <te . . . te> K₁ <vitez> Merész K₂ karod <ki>
 64. K₁ a <x' undok> aruló K₁ kivitt K₂ közül.
 65—67. [Helye a K₁ 27. r lapján.]
 65. K₁ mellen [Jav.: melled
 66. K₁ <ezért> Ne! K₂ nyak lánczát
 67—68. K₁ [Között áth.:]

- <Hűségesen, még a' mély sírban is>
 <Ha érted a'> <Majd harcaimban>
 <E' láncz takarni fogja hamvamat>
 [Átírva:] <ragyogni fog majd hamvamon,>
 [Kieg.:] <ha harcaim közti érted elveszek,>
 <ha {...} egyszer elhül ... életem tüze>
 <'s e' szív verése, és e' kebelnek lángja megszűnend.>
 [Az alábbi sorok a megelőzők me iett álanak áth.]
 <Ha egykor> <a' setét nap eljövend,>
 <első végező napom>
 <'s ha egykor eljő hosszas éjjelem>
 <éjjelem< [O.vashatatlanból átírva.]>
 <'s elalszik a'>
- 68—70. [He ye a K₁ 81. v lapján.]
 71—82. [He ye a K₁ 27. r apján.]
 70—71. [Között a K₁-ben tollpróba:] u a
 71. [E sor e.ött áth.:] K₁ <Ha tetszenék> K₁ nemes <...>
 lekedtői
 K₂ várhatátk [Jav.:] várhatánk
 72. K₁ I [Átírva:] Most
 73. K₁ tart, <hátra:> [A atta:] <viszsza jer> [Újra a'atta:] utra
 kelhetünk.
 73—74. [Között áth.:]
 K₁ <Menjünk,> <nem állok ellent: még ugyan>
 <tehát: nem bírom:>
 <egy volna, mit> <egy volna,>
 [A fentiek me lett:]
 <Gardhoz is maradt mit mondanom ;>
 <de én> <vizsgátlást úgy sem hozott>
 <nem> [Átírva:] <van egy>
- 74—86. [He ye a K₂ 18. r apján.]
 74. K₁ hogy [Átírva:] még K₂ megyek csak
 75. K₁ <Vitéz> ifjú <neked> egy titkodat [Kieg.:] ifjú, én <egy> szép
 titkodat K₂ szó itanom. [Irónnal jav.:] szólítanom.
 K₂ szép [Átírva:] édes
 76. [A sor e.ött áth.:] K₁ <vizsgátlást nem> K₁ k [Kieg.:]
 bánom,
 K₂ bánom hogy
 78. K₁ azért ne hagyjon <el soha ;> téged el; K₂ remény ne
 <hagyjon> hagyjon
 79. [Az alábbi áth. sor me'ett:] K₁ <a' mit ma nem bírsz,
 holnap bírhatod.>
 K₁ Isten: <benne b> [A'atta:] <benne bizni kell> [Fö'ötte:]
 jót ád: túrj, reméj
 80. [A sor második részében:] K₁ Ám Jer K₂ Fölsegíti
 szekere [Jav.:] szekerére
 81. K₂ csi laga
 82—83. [Között a színi utasításban:] K₁ ül K₁ kétfelől [A zár-

- je'en belül áth.:] <Egyedül Gara marad vissza lovászával>
 [A'atta:] <Gara egyedül marad>
 83—100. [Helye a K₁ 27. v 'apján.]
 83. [E sor előtt a színi utasításban:] K₁ ha [Átírva:] egyedül
 K₂ nyugovó
 84. K₁ sem [Kivakarással jav.] se K₂ se<m> a'
 84—85. [Között áth.:] K₁ <sem a'> [Átírva:] <sem csattogó égne>
 85. K₁ sem [Kivakarással jav.] se K₁ szegi, K₂ se<m> a'
 86. K₁ kit K₂ kit [Jav.:] Kit
 86—87. [Között áth.:] K₁ <a'> <gondos ész'>
 87—104. [He'ye a K₂ 18. v 'apján.]
 87. K₁ búgond ostroma. K₂ hír 's
 88. K₂ Klára mindent mindent
 88—90. [E sorok az alábbi áth. sorok pótlásául a margón olvas-
 hatók:]
 K₁ <O Klára, Klára! mindent a' mi csak>
 <testemnek, és lelkemnek tetszhetik>
 <édes hazamért mindent veszthetek,>
 <ah {te} [Átírva:] csak te légy a' veszteség kipótoló>
 <j> <De {téged}, téged, {édes} [Átírva:] Klára téged
 vesztenem,>
 <több mint világnak minden kinjai . . .>
 <Vagy hát reméljek? . . . O igen, ha majd>
 <vad {a} indulattal kérem a' halált,>
 <reményelek akkor is . . . megnyugovást>
 <De minek ez is? Nyugodni egy Gara>
 <kinek megölték atyját, 's kedvesét>
 <fogoly gyanánt tartják, nyugodni nem fog az ;>
 <Nem fog nyugonni kardja oldalán,>
 <hanem merészen csatlog ellene>
 <a' gyilkolónak, 's véres száma{ . . . } [Átírva:] számadást>
 <vág vissza>kér tőle
 <Jő a' királyné, és ő elmarad.>
 88. K₁ O Klára, mindent, mindent veszthetek K₂ K'ára mindent
 mindent
 89. K₁ elvesztenem
 90. K₁ több, mint <világ,> ez K₁ kinjai K₂ több mint
 91. K₁ é'te<d>d!
 92. K₂ Irtozik K₂ tettem [Jav. erre:] testem K₂ borzadoz
 93. K₂ és [Átírva:] 's
 94. [E sor helyett a K₁-ben e'térő sor á'l:]
 K₁ És arra, hah! . . . de azt én nem hiszem [A K₂-ben e sort
 Vty írja a másó'ótól üresen hagyott vona'akra.]
 95. [Az alábbi áth. sor me''ett:]
 K₁ <te kész valdl {inkább ha} inkább szoronyet halni, mint>
 K₂ ha ni mint
 96. [A sor előtt áth.:] K₁ <olly undokúl{e'}> [Átírva:] áruló>
 K₁ kaczer <baj>

97. [A sor átírással jav. ebből:] K_1 's még is hajamnak minden szála áll.
98. K_1 *jég* 's tűz K_1 *min* [Átírva erre:] vérem' K_2 *jég*, 's [Átírva erre:] Vad
99. K_1 <O> Szüntesd nagy Isten, szüntesd K_2 Nagy Isten szüntesd addig *is* [Jav. erre:] addig, *o* K_1 szállhatok [E sor alatt áth.]
100. K_1 K_1 <*Akkor lobogja*> [Jav.:] <*lobogjon {mérge}*>
<*lángra vad dühöm*>
<'s érezzem százszorozva ösztönét.>
 K_2 ó! míg [Jav. erre:] óh K_2 szállhatok. [Jav. erre:] szállhatok.
- 101—117. [Helye a K_1 28. r lapján.]
101. K_1 *lobogja* [Jav. erre:] *lobogjon* K_1 *lángra*, K_2 *százoros mért* [Jav. erre:] *mértékben* K_1 *ülje* [Jav. erre:] *üljön* K_1 *élein*, [Jav. erre:] *éire* K_2 *m* [Kieg. erre:] *méreggel* Horvatnak
103. K_1 e K_2 napot.
104. K_1 e K_2 napot.
- 104—105. [Között:] K_1 <(el)> (Sebesen elvágat)
- 105—123. [Helye a K_2 19. r lapján.]
- 104—105. [Között:] K_1 <*Kla*> Krupa K_2 Krupa. II. Második Jelenés Klára magányosan.
105. K_1 [E sor fölött áth.:]
 K_1 <*Mig van, hivel közölje bánatit*>
<*Ha van,*> <*Mig a bajokban társ vagyok velünk,*>
<*kit szenvedés,*>
107. K_2 tehetel'en szenvedő
- 107—108. [Között áth.:]
 K_1 <*kisebb a' baj, és könnyebb tűrni azt,*>
<*mert {van}*> [Átírva:] <*osztva*> <*vannak a' {...}*>
108. K_1 <*mert osztva van ;*> [Alatta:] 's könnyebb is tűrni azt.
- 109—110. [Között áth.:] K_1 <*kín nyomja ; mert nincs részvevő rokon,*>
110. K_1 <*bal sorsában ;*> [Alatta:] és emesztí szüntelen
- 111—112. K_1 [Között áth.:]
 K_1 <*Ah így magamra hagytam engem is!*>
<*Hová tekintsen {m...}*> [Átírva:] <*árva*> <*bús szemem.*>
112. K_1 [E sor előtt áth.:] <*Mind szinte*>
 K_1 *Ah így* [Átírva:] Ekkép
113. K_1 <*fonnyadó virág,*> [Alatta:] a' szél-dulla fa, [Átírva:] a' szél-hányta fa, K_2 szél hányta
- 113—114. K_1 [Között áth.:] <*melly óltan ágát*> [Alatta:] <*egyfelől sinc*>
114. K_1 <*hajladoz.*> ingadoz K_2 veszélyköztt K_2 ongadoz. [Jav. erre:] ingadoz.
- 116—117. K_1 [Között áth.:] <*Ah*> <*Akárhová tekintek, gondolok*>
117. K_1 [E sor előtt áth.:] <*rém jó*> K_1 *uj* rém borzogat.
- 118—141. [Helye a K_1 28. v lapján.]
118. K_1 [E sor az alábbi áth. sorok mellett olvasható:]

- K₁ *<Akárhová tekintek, gondolok>*
<tőrv száll szívembe>
<tőrként szívembe szűr a' győtrelem ;>
<a' mult keserget, rémit a' jövő>
119. K₁ K₁ új győtrelemmel *<nő>* *<hél s enyész>*
 tudnád, *<mint van kedvesed>*, mint van itt hived K₁ hived
 [Az előbbi jav. olvashatatlan kezdőbetűkből.] K₂ tudnád
 mint K₂ van *<itt hived>* [Kieg. erre:] *dolgom itt,*
 121. K₁ [E sor előtt áth.] *<és váгна>* K₂ vidám [Jav.] villám
 122. K₁ a [Átírva:] is K₂ jősz<sz> is, ak de mig te jősz<sz> [Jav.
 erre:] jősz is, ah de mig te jősz,
 123. K₁ legyek? *<Aggodalmam mint m>* nyugodjam el?
 123—124. K₁ [Között áth.]
 K₁ *<Ti fénynek ellenségi gyász falak>*
<gyász> [Olvashatatlan szóból átírva.]
<'s halotti csend m>
- 124—141. [Helye a K₂ 19. v lapján.]
 124. K₂ O benne [Jav. erre:] Oh benne
 125. K₁ [E sor előtt áth.] *<és e' komor>*
 125—126. K₁ [Között:] észrevetetlenül
 126. K₁ e' K₂ é [Jav. erre:] a' K₂ jótévő
 127. K₁ *<csak addig is>* [Fölötte:] *<boritna el>* *<temetne el!>*
 [Mel'ette:] *altatna el, K₂ el mig K₂ érkezik*
 128. [E sor Vty kézírása a másolótól üresen hagyott sorokra.]
 K₂ föl.
 129. K₁ járnak, *<gyászos gondjaid>* [Alatta:] *<lányka>* [Mellette:]
 aggodalmaid?
 130. [A K₁-ben ehelyett két sor van:]
 K₁ *leány azokkal hagyj föl itt ; tudod,*
's látod magad, hogy halni nincs üdöd
 [A K₂-ben e sort Vty írja üres helyre a köv. áth. sor alá:]
 K₂ *<leány azokkal hagyj föl itt itt tudod>*
 131. K₁ jőjjön [Jav. erre:] jőjjön K₁ *<tudd te itt>* halljad: itt
 K₂ jőjjön [Jav. erre:] jőjjön,
 132. K₂ *<nen>* nem
 133. K₂ szívem' aszszonya.
 134. K₁ ki által *<összeforthat visz>* [Alatta:] *nemzettségem, 's a'*
 tied
 K₂ *nemzettségem 's tied* [Kieg. erre:] *'s a' tied*
 135. [A sor előtt áth.] K₁ *<egy testbe forrhat,>* K₁ *testbe*
<forrhat> öszsze. forrhat.
 136. K₁ azt [Átírva:] most K₁ elő,
 137. K₁ azt *<majd egy kegyesb ud>* jövendő napjaink K₂ ki törlik
 138. K₁ *<é>* 's én, esküszöm: *mindent*
 139. K₁ karjaimba, *<'s>* K₂ karjaimba *töstént*
 141. K₁ új vidámabb *<ézés árad el.>* *<(feléje megy)>* [Alatta:]
 érzelem fog el
- 142—163. [Helye a K₁ 29. r lapján.]

- 141—156. [Helye a K₂ 20. r lapján.]
 141—142. K₂ [Között:] Klára <hátrálva.> irtózva
 142—144. [A K₁-ben hiányzik, helyette az alábbi áth. sorok olvas-
 hatók:]
 K₁ Klára hátrálva
 <Nekem hidegek> <a' te karjaid> [Fölötte:]
 <Hidegek énnékem>
 <azok között jéggé fagy életem> [Melleste:]
 <közöttök elfagy jéggé életem>
 <jéggé fagyand közöttök életem>
 <Horvát> <, azok halálnak karjai> [Alatta:]
 <O mert> [Jav. erre:] <Ah {o} mert>
 [A margón az előbbieket mellett újabb változatok áth.:]
 K₁ <Irtóztató, mely vágyakat nevelsz?>
 <Irtóztató, mely vágyódást nevelsz?>
 <m> <Hidegek énn>
 <Halál van a' te karjaid között> [Alatta olvashatatlan
 tollpróbák. A fenti sorok pótlása a K₂-ben található.]
 142—144. [A K₂-ben Vty kézírása, a másolótól üresen hagyott helyre.]
 142. K₂ <kézzel> [Alatta:] szívvvel
 143. K₂ <O> Halálos
 145. K₂ esett
 147. K₁ uj K₁ gyongítsd szivemet
 148. K₁ <immár> immár
 148—149. [Között áth.:] K₁ <Atyám [Jav. erre:] Anyám talán búban
 halt el.>
 149. K₂ eddig
 159. K₁ Oktalan
 151. K₁ mint [Átírva:] így [Újból átírva:] és
 152. K₁ nyugodjanak
 153. K₂ többé
 154. K₁ jó [Átírva:] szebb K₁ <helyre hozni, ha> megjobbítani,
 K₂ megjobbítani,
 155. K₁ [E sor előtt áth.:] <rokonim>
 156. K₁ első [Kiegészítésül irt szó.] K₁ ifjúságom' tájira, K₂ tájira
 157—173. [Helye a K₂ 20. v lapján.]
 157. K₁ [E sor előtt áth.:] <talán> K₂ udó
 158. K₁ [E sor előtt áth.:] boldogtalan K₂ képeit
 159. K₁ [E sor előtt áth.:] <Abrándozó, még vissza so> K₂ kíván-
 kozol.
 160. K₁ <...> Hálátlan
 161. K₁ itt [Kiegészítésül irt szó.] K₁ boldogulsz [A sor végén
 áth.:] K₁ soha
 162. K₁ [E sor előtt áth.:] <Mig itt korüled>
 163. K₁ míg
 164—186. [Helye a K₁ 29. v lapján.]
 164. K₁ nem [Átírva:] kövönként
 165. K₂ ne [Kieg. erre:] nem

166. K₁ tudd meg: K₁ innen <holtodig.> semmikép K₂ semmikép
 167. K₁ Rémséges K₁ hogy <csalárd> hamis K₂ <Rémséges>
 [Fölötte:] Kegyetlen
 170. K₁ de <tudd> K₁ is
 171. K₁ míg K₂ és [Jav. erre:] És K₂ míg [Jav. erre:] míg
 K₂ itt
 172. K₁ míg [Átírva:] még K₂ álni [Jav. erre:] ál'ni
 173. [Az alábbi áth. sor-töredékek mellett olvasható:]
 K₁ <az> <a> <erős boszúoló>
 <Isten, vagy ember erős boszúoló eljöhett.>
 K₁ eljövend 's vagy ott (azégfelé) K₂ (azégfelé) [Kieg.
 erre:] mutat)
 174—191. [Helye a K₂ 21. r lapján.]
 174. K₁ pártfogom. K₂ halandok
 176. K₁ Hah! jó: K₂ Hah <!> jó: [Jav. erre:] Hah jó!
 177. K₁ <Hallá> <és> <most>, <ha>, <'s ha> [Fölötte:] mert csacska
 K₁ igen [Kiegészítésül irt szó.] K₂ mert [Kieg. erre:] 's mert
 K₂ igen <erős> merész,
 178. K₁ hal jad [Kiegészítésül irt szó a sor e'lején] K₁ végzese met
 179. K₁ [E sor előtt áth.:] <Egy hét lesz adva> [Alatta:] <Három
 [Alatta:] négy, öt nap múlva>
 183. K₁ készen [Tintafolt miatt megisméte'tt szó.]
 184. K₁ [Az alábbi áth. sor mellett:] K₁ <'s akár az égből sárkány
 képbiben>
 184—185. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <akár halandó> <kézzel> <képből jő rá boszulód>
 <akár szelíden szőifogad>
 185. K₂ kézel [Jav. erre:] kézzel K₂ boszulód
 186. K₁ mégy [Jav. erre:] még K₂ biztosan
 187—191. [Helye a K₁ 30. r lapján.]
 187. [A K₁-ben következő áth. sor fölött:]
 K₁ <szabad> <ne várj szabadságot> [Átírva:]
 <szabadulást.> <el>
 187. K₁ csak egy [Kiegészítésül irt szó.]
 188. [Néhány olvashatatlanul áth. szó mellett:] K₁ lépteid
 [Ez után színi utasítás nincs.] K₂ [A színi utasítást Vty
 kiegészítésü' írta.]
 188—189. K₂ [Között:] réműlve
 189. K₁ boszus [Átírva:] boszontám K₂ a' [Kiegészítésül irt szó.]
 K₂ szivtelent?
 189—190. [Között áth.:] K₁ <Isten, kegyes {b} Isten,>
 190. K₁ <Ah> miért [Jav. ebből:] mért
 191. K₁ <A'> [Jav. erre:] O K₁ velem
 K₂ Istenem teremőm légy
 191—192. [Között a K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik.] K₁
 Közepen
 K₁ Kont. 's utána Gara, K₁ karok' számára
 K₂ szoba közepén K₂ <Kont> Gara

- K₁ <Gara utána kiáltva>
 <Kont, Kont megállj ; olly>
 <Kont állj meg egy két szóra.>
 <Kont>
 <Hát te hol bolyongsz?>
 <Miért maradtál <el?> [Átírva:] <hátra>
- 192—194. [Helye a K₁ 81. v lapján.]
 192—201. [Helye a K₂ 21. v lapján.]
192. K₂ [Gara neve után a színi utasítás hiányzik.] K₁ Kont
 vissza néz
- K₁ <Melly> Hah melly
 192—193. K₁ [Között áth.:] <Mi háborított>
 <Hát téged mi hordoz itt Gara,>
193. K₁ háborús vagy lelkedben [Jav. erre:] háború van lelkedben
 194—196. [Helye a K₁ 30. r lapján.]
 194. [A sor második felében:] K₁ <A'> fájdalom, [Átírva:]
 Fájdalom,
 K₂ <Fájdalom tartoztatott> Fájdalom
 195. K₁ <melly> tartoztatott, melly K₂ tartoztatott melly
 196. K₁ O
- 196—219. [Között áth. a K₁ 30. r és v lapján:]
 K₁ 30. r 2 <Kont> [A 2-es számjegy, Vty jele, a pótlásra utal.]
 <Hallasd tehát, mi bánt, mi háborít?>
 Gara
 <Felelj előbb> <Az bánt, hogy a' nagy ég rám nem szakad>
 <és> <a'> [Átírva:] <nem temetnek a' föl>
 <'s mély kínjaimnak a' sír nem nyílik>
 K₁ 30. v <Nincs nyugtom O Kont, mennem kell> [Főötte:]
 <Az bánt, hogy élni, halni nem tudok>
 <O Kont, nyugalmat> <O> [Melllette:]
 <nyugtot keresvén marczonglást lelek>
 <a' multban és jövőben egy szerént>
 <Mennem, sietnem kell, Kont,>
 <Kont,> <Kont> [Átírva:] <Ma mennem kell, vagy töstént
 elveszek.>
- <Jer harczaimba, hős Kont> <hős> <O Kont,>
 <ha {szánni} szived emberül dobog,>
 <jer harczaimba, nyujts segéd kezét.>
 <A' vérszopóvánál>
 <Lator karok közt> <her> <szenved édesem,>
 <egy> [Átírva:] <a' szép szelíd lány, Forgács gyermeke,>
 <őt kell sietve {menn} járván mentenem :>
 <mert a' remény csak munkást boldogít.>
 <Jer Kont, o jer velem, segíts kifejteni,>
 <egy lankadó virágot a' lövis közül.>
 <Én {veszni} vad hevemben tudnék küzdeni>
 <elveszni tudnék én nélküled is,>

- <vagy> <tán szerencse vagy csak szerencse volna, ha>
 <de biztosabban járhatok veled.>
 <Te légy dühömmnek mérséklője, és>
 <ha tán hanyatlanék, erőmmnek támasza.>
- 196—204. [He'ye a K₁ 81. v és 82. r lapján, 2 jel alatt. A fent áthúzott sorok pótlása.]
- 196—197. K₁ [Között áth.:] [irtóztató, szörnyű haz]
 <a' mi> <bánt> <szörnyű lenne, és én nem tudok?>
 <irtóztató, mit én meg>
199. K₁ 's E' köz
200. K₂ bánat melly bú foglal el
201. K₁ <dől> [Alatta:] zúg
- 201—202. K₁ [Között áth.:] <hogy kinjaimnak sirja nem nyílik>
- 202—220. [Helye a K₂ 22. r lapján.]
202. K₁ föld gyomra K₁ nyílik
203. K₁ rejtene K₂ kínjaimmal
204. K₂ nyug<od>almat
- 205—218. [Helye a K₁ 82. r lapján.]
- 204—205. K₁ [Között áth.:] <am> [Tollpróba.]
 K₁ <mért forr eremben minden csepp, miért>
 <láng> [Alatta:] csepp
205. K₁ [E sor mel'ett áth. tollpróba és számítás:]
 <antum> <6/ 250 |4>
 <24I>
207. K₁ nem maradhatok! — < 10 >
- 208—209. K₁ [Között áth.:] <a' hős karú Garának gyermeke.>
209. K₁ gyermeke
210. K₁ Ó K₂ Kont ha
211. K₁ kezéd [Jav.:] kezét
212. K₁ Kont, o K₂ Kont o [Kieg. erre:] oh
- 215—216. K₁ [Között áth.:]
 <de az élet ottan kedves lesz nekem:>
 <te légy vezérlőm, gyámolom te légy>
- 219—222. [Helye a K₁ 30. v lapján.]
220. K₁ Zsigmond hölgye K₂ [E sort Vty írja üres helyre.]
- 221—236. [Helye a K₂ 22. v lapján.]
221. K₁ vagyon [Átírva:] van K₁ hadba nem merül,
 K₂ itt honn [Jav. erre:] itthonn K₂ nem <merül> megyen,
- 223—226. [Helye a K₁ 31. r lapján.]
- 223—224. [E sor fölött és mellett tollpróba:] a a a a a augu
224. K₁ indul én
225. K₁ [A sor előtt áth.:] <Úgy is legelső> K₂ Hazánkkal
226. K₁ és a' szegény [Jav. erre:] ott a' szegény K₁ megszakad;
 K₂ addig [Kiegészítésül írt szó.]
- 226—227. K₁ [Között áth.:] Kont 3 [A számjel az alábbi áth. sorok pótlására utal:]
 K₁ <Első az ország' dolga . . . Hej Gara>
 <ha más kebellet volnál, {mondanék}> [Alatta:] {szólanék}

- [Átírva:] {mondanék}} [Az előbbi áth. sorok mellett
tollpróbák:] **um sz**
<én most sokat neked {...} Zsigmondból Lajos> [Me'lette:]
<neked sokat. Zsigmondból nem leszen>
<Lajos király, haj teste lelke más.>
<De bizzuk ezt a' jó üdöre,> <te> [Átírva:] <Te>
<várhatsz azonban, 's tudd meg, hogy bajod>
<bajomb> [Átírva:] <bajommal egy lesz, 's elválthatlanul>
<vivünk meg a' csatában jobbra váltodért.> [Me'lette:]
<víjuk meg azt akárki ellen is>
- 227—238.** [Helye a K₁ 82. r lapján.]
227. K₁ ország' dolga . . . Hej Gara
227—228. K₁ [Között áth.:] <Ha más kétség terül {m} el gondos
lelkemen>
<csak más>
- 228.** K₁ hogy [Átírva: csak:]
229. K₁ <szuró> [Me'lette:] maró
230. K₁ le kemen
231. K₁ jövendő [Átírva:] Jövendő
232. K₁ nyilát K₂ veszélyit 's
233. K₁ 's haj nem K₁ Lajosnak! —
233—234. K₁ [Között áth.:] <Oh nem! . . . de erről> [Alatta:] <nem>
[Átírva:] <Oh nem taládom, melly megmen>
234. K₁ <beszéled> [Jav. erre:] <beszélem> [Mellette:] beszélem
K₁ neked [E sor me lett tollpróba:] K₁ **augas**
téged <men> szívednek
235—236. K₂ [Között áth.:] <'s meggondolásra nincs most jó üdöd.>
[A'atta Vty írja pótlásul a 236. sort.]
236—237. [A K₁-ben eltérő sorok áth. nélkül:]
K₁ 's meggondolásra nincs most jó üdöd.
Jól van: veled lesz ottan is karom
- 237—252.** [Helye a K₂ 23. r lapján.]
237. [E sort Vty írja az alábbi áth. sor fölé:]
K₂ <Jól van: veled lesz ottan is karom>
- 239.** [Helye a K₁ 82. v lapján.]
K₁ Rövid [E sor két oldalán to'próbák:] **a s a a C l t . . . b**
239—240. [Között áth. a K₁ 31. r lapján:]
K₁ Gara [Nincs áth.]
<O Kont, te jó vagy ; {ezt}> [Átírva:] azt meg ösmerem.)
<de én nyugodni nem tudok. Bocssáss,>
- 240.** K₂ tanácsod [Jav. erre:] tanácsod
240—248. [Helye a K₁ 31. r lapján.]
240. K₁ bö'cs helyes;
241. K₁ <akként> nem tudok — megyek K₂ nem tudok. <megyek>
[Kiegészítve:] Megyek,
242. K₁ ha [Átírva:] Ha K₁—K₂ leszesz. Legyen
243. K₁ [E sor e őtt áth.:] <Legyenek az>
K₁ legyen [Átírva:] hatalmas K₁ mennyköve

244. [A K₁-ben hiányzik, helyette e' térő sorok:]
 K₁ 's úgy üssön engem, a' mint én [Átirva:] 's az üssön engemet
 ha csüggedek, [E sor alatt áth.:]
 K₁ <úgy rontson el, {...} mint én életemet —>
 <kímélem> <'s úgy rontson, a' mint én kímélem életemet>
 <a' véres ütközetnek síkjain.> [Az előbbi áth. sorok mellett:]
 azon csatában, mellynek díja Klárim
 az törjön engem porrá, semmivé
 ha késem érte harcra szállani
244. [A K₂-ben pótlásul írta Vty a fenti sorok helyett, áth.
 <'s az üssön engemet ha csüggedek>
 <azon csatában mellynek díja Klára>
 <az törjön, engem porrá, semmivé>
 <ha késem érte harcra szállani.>
245. [E sor előtt áth.:] K₁ <Halld, mind süvölt> <...>
245. K₂ fergeteg
246. [E sor előtt áth.] K₁ <mint rázza> <gyors>
247. K₁ Már [Átirva:] Meg dörvenik, <már> [Fölötte:] 's tüzes
 villám <is> lobog K₂ Meg dörvenik, 's [Fölötte:] —
 megdördül
248. K₁ [E sor előtt áth.:] <Hah! illy vad, illy háborgó kin> K₂ is
- 249—271. [Helye a K₁ 31. v lapján.]
249. K₁ megrázkodik
251. K₁ Hah! dörögj, lobogj [Kieg. erre:] Hah! csak K₂ Hah csak
252. K₁ Zúgj és üvöls<...> Karpát erős szele
- 252—253. K₁ [Között áth.:] <Zivatart viszek én is k>
- 253—270. [Helye a K₂ 23. v lapján.]
253. K₂ viszi
254. K₁ <vásában> [Jav. erre:] <vasaban> [Mellette:] vasa' súlyában
 K₂ villámaít
258. K₁ melléd <szegődik csörgő kardom is> [Fölötte:] utóm tündokló
 kardomat,
259. K₁ mint <Kriván ormain.> [Alatta:] <Krivánon> a' vihar,
 [Alatta:] <Tátrán> K₂ hadunk mint
260. K₁ <a'> pusztító, <Horvát> [Alatta:] a' Latornak földlein.
 K₂ pusztító a'
261. K₁ <Cs> Te K₂ csillapítsz, és
262. K₁ O K₂ csillapítsd [Jav. erre:] csillapítsd
264. K₂ <es> 's
265. K₁ Kont. <mellére>
 <Itt is> Nézd, vérzik K₁ itt, 's [Jav. erre:] itt is
 (mellére) 's K₂ Nézd vérzik K₂ lobog Gara
 K₁ [A köv. áth. sor felett:] K₁ <Láng, olthatatlan, mint az>
 267. K₁ halál <fagy> <olthat el> [Alatta:] <üz...> lohaszthat el.
 K₂ halál <lohaszthat el.> [Kieg. erre:] halálfagy olthat el,
 268. K₁ férfi <áll> ész K₁ a' [Kiegészítésül írt szó.]
 269. K₁ <hallgat> [Fölötte:] csendes
 269—270. K₁ [Között áth.:] <melly lángot éleszt vad szikláí közt>

270. K₁ <de om> mely K₁ beből K₁ n [Átírva:] 's
 271—284. [Helye a K₂ 24. r lapján.]
 271. K₁ Ott <közelgenek már> gyűlnek
 272—290. [Helye a K₁ 32. r lapján.]
 272. [Mellette tollpróba:] K₁ ama
 273. K₁ <Mit>mit K₂ tudok
 273—274. [Között áth.] K₁ <de mélyen érzem ; mennem kell>
 275. K₁ O K₁ <elvész üdvösségemet> [Alatta:] elvész kedvesem!
 K₂ Kont ha K₂ kedvesem.
 277. K₁ <dühödnél> hevednél
 279. K₁ ne állj [Átírva:] ne légy K₁ között.
 280—282. [Az alábbi áth. sorok mellett:]
 K₁ <...> <könny{...}> [Jav. erre:] <áll> [Jav. erre:] <gyűl>
 szemedbe{*n*} láng{szin} [Jav. erre:] <fut> <arczodon:>
 [Jav. erre:] <arczidon:>
 <ugy állasz{t} itt> <mint égi háború.> [Mellette:] <rém
 a' déli fényben,>
 <Jer {félre} egy kevéssé félre.> <elmennek> [Mellette: toll-
 próba:] aam
 280. K₁—K₂ fényben, a' K₂ rém úgy
 281. K₁ szemekkel, lángoló kebellet, K₂ szemekkel lángoló
 282. K₁ (elmennek)
 282—283. K₁ [Között áth.:] <Gara>
 <Jer tehát> [Alatta:] <Vigy tehát,>
 <O vigy, ha sirba viszz is, elmegyek. (el)>
 [Között, a színi utasításban:] K₂ Vajda Simontornyai
 [Mellette:]
 K₂ Negyedik Jelenés
 283—289. [Az alábbi áth. sorok mellett olvasható:]
 K₁ <Nos Vajda, mit gondolsz, jobb volna e>
 <otthon, vagy itt az ország' rendi közt?>
 <Vajda>
 <Azt majd üdönk választja meg>
 <Itt lenni {jobb bizonynyal} most jobb annyiból,
 hogy a' <végzeteket> [Fölötte:] <mi történik,>
 <láihajjuk szemmel is.>
 <'s tudjuk mihez magunkat tartani.>
 283. K₁ jobb e K₂ Hogy K₂ most [Kiegészítésül irt szó.]
 284. K₂ csárnokunk
 285—295. [Helye a K₂ 25. v lapján.]
 286. K₂ sints [Jav. erre:] sincs
 288. K₂ látjuk
 289. K₁—K₂ választanunk
 290. K₁ [É sor előtt áth.:] <Azt már előre tudhatod.>
 291—297. [Helye a K₁ 32. v lapján.]
 290—291. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <Zsigmond, ki eddig csak Herczeg vala,>

- <Király leszen, 's a' mit már hallhatik>
 <had támad a' gyilk> <h>
293. K₁ Nem
 294. K₁ <Mennünk kell ellene.> [Alatta:] 's majd hadba hinak el-
 lene
 K₂ 'S majd [Átírva:] Majd
 295. K₁ Ha kell, megyünk. K₂ 's [Kiegészítésül irt szó.]
 295—296. [Között rövidítés:] Simont
 296—313. [Helye a K₂ 25. r lapján.]
 296. K₁ <Nekünk> nem kell
 297. K₁ <rád is had megyen> [Fölötte:] had jövend reád. [Mellette:]
 (jövend)
 297—298. K₁ [Között áth. sorok. A 6. szám a pótlásra utal.]
 K₁ 6. <Csak> [Átírva:] <De> <el ezt most> <hagyjuk el.> <most>;
 [Mellette:] <mondtam> [Kieg. erre:] <mondottam már
 hogy ezt>
 <üdönk választja meg. Most várjuk el,>
 <békével a' végzést, 's azt {is} is, kihez>
 <mutatja főképen kegyét> <indul> [Mellette:]
 <mutat kegyet, kit választ a' tanács>
 <közötti határozó segédül. Innen is>
 <láthatni milyen szíves lelke van — (Zaj támad)>
 <Mi{...}> [Átírva:] <Minő> <tekintet! Nézd most
 érkezik>
 <a' szép királyi pár.>
 <Simcnt.>
 <Az ékes Mária>
 <egészen Atyja mása: olly szelid, 's komoly{...}>
 <Vajda>
 <'s a' díszes ifju jobbján. Oh ha csak>
 <a' {hír} terjedő hír, melly rozsztat jelent>
 <e' szép testben {mi} szép lélek {lakik} lakhatik.>
 <István miért buzognánk ellenök? Hátra állnak>
- 298—318. [Helye a K₁ 82. v lapján 6 jel mellett:]
 298. K₁ jövendőlünk [Jav. erre:] jövendőlünk
 301. K₁ lesz K₂ lész<en>
 302. K₁ képzelheted
 304. K₁ <megvetett> [Fölötte:] nem böcsült, K₁ gyüölötített
 304—305. K₁ [Között áth.:]
 <Itt nem tudom> <ma> [Átírva:] <hogyan kezdődik>
 <Itt> <most nem tudom, nem is törődöm olly igen>
 305. K₁ lesz [Átírva:] ér
 306. K₂ nem sok<at tehet> kárt tehet
 307. [E sor előtt áth.:] K₁ <O milly> <De lelk> K₁ se' tesz
 kárt; mert
 309. K₁ vagyok
 310. K₁ <fejemben> szivemben
 311. K₁ <szivem> fejem

313. K₂ más, egészen K₂ haza
 314—324. [Helye a K₂ 25. v lapján.]
 314. K₁ 's most <mint röpülő híre> [Alatta:] egy tehetetlen Kal-
 már
 K₂ tehet(et)len [E jav. ismeretlen kéztől származik, esetleg
 Stettnerétől: ő irt a K₂ 63. r—64. r lapján hasonló tollvoná-
 sokkal és tintával, 1844-ben.]
 315. K₂ tekintet,
 316. K₁ az <a'> K₁ pár
 317. K₁ komoly K₂ egészen [Kieg. erre:] egészen K₂ szelid, <...> 's
 318. K₁ ifju <jobbján> balján. [Alatta:] <a' hír> [Előtte:] <István a'
 hír bizonynyal csal> [Átírva:] <a' hír csal>
 319—321. [Helye a K₁ 83. r lapján.]
 319. K₁ bizonynyal a'
 320. K₁ hitvány gyáva lélek.
 321. K₁ ellenök K₁ (hátra állnak) K₂ (hátra állanak.)
 321—322. [Között bekeretezve:] K₂ Ötödik Jelenés [Kiegészítésül
 irt szó.]
 321—322. K₁ [Között a színi utasításban:] ferjét a' Thronusra.
 K₁ Papok, és K₁ 's a' jőnek <sz> szánom K₂ Ország<...>
 rendei: K₂ kez<...> [A kézirat bekötése miatt félig
 fedett szó.]
 322—337. [Helye a K₁ 33. r lapján.]
 322. K₁ [E sor előtt áth.:]
 K₁ <H> <Ti> <egybe gyűlt karok mindnyáján híveim>
 <mindnyáján híveim: egybegyűlt karok>
 <ti, e' hazának egyetlen oszlopi egyedül>
 <ti vagytok csak a' egyedül>
 <ti tehetek itt boldoggá engem is.>
 <Hogy> K₂ szép [Kiegészítésül irt szó.]
 323. K₁ dicső
 325—338. [Helye a K₂ 26. r lapján.]
 325. K₁ azt <úgy> K₁ hajdan ősmét K₂ hajdan <ősmét> jó
 326. K₁ <o kész sziv> kivel K₁ jártatok
 327. K₁ ké<s>sz K₂ észszel és
 329. K₁ javatokra <lesz> K₂ javatokra [Jav. erre:] javatokra
 329—330. [Között a színi utasításban:]
 K₁ néhány K₁ Végre csend K₂ Aztán, Hallyuk K₂ izben.
 <vége> [Fölötte:] szünte K₁ van
 331. K₁ gaz, lator K₂ pályáját K₂ megfutá
 333. K₁ királyi fölség <rabság> csúf K₂ jött
 334. K₂ anyám az
 334—335. K₁ [Között áth.:] <kinnal szülője drva>
 335. K₁ lön
 335—336. [Között a színi utasításban:] K₁ kiáltanak.
 336. K₂ Halált halált
 337. K₁ Kes [Átírva:] Itt K₂ éltünk
 338—360. [Helye a K₁ 33. v lapján.]

- 337—338. K₁ [Között a színi utasításban:] Megújult
 338—339. K₁ [Között a színi utasításban:] félren [Jav.:] félre
 K₁ állnak. K₂ allanak K₂ Kont<t> tartoztatja
 339—356. [Helye a K₂ 26. v lapján.]
 339. K₁ Légy [Átírva ebből:] A
 339—340. K₂ [Között a színi utasításban:] tobben
 340. K₁ Királynénk<at> [Kiegészítve:] szólal <halljuk,> halljuk őt!
 K₂ Halljuk királynénk K₂ őt
 340—341. [Között:] K₁ után. [Alatta áth.:]
 K₁ <Köszönöm, hogy illy készséggel életet>
 <és vért>
 341. K₂ köszönöm hős férfiak K₂ hős [Jav. erre:] hős
 342—343. K₁ [Az alábbi áth. sorok mellett:]
 K₁ <noha más irvány>
 <A' multakat már {meg} nem másolhatom>
 342. K₁ nem lehet,
 343. K₁ átesém.
 345. K₁ vegyen [Jav. erre:] vigyen
 346. K₁ gonoszság' <letteiért> tettiért K₂ gonoszság tettiért.
 346—347. K₁ [Között áth.:] <De ez a' ti gondotok: hagyjád>
 348. K₁ csak [Átírva:] A' K₂ béke dolgát
 349. K₁ miről <ak> ohajtok K₂ <a' mit> [Fölötte:] miről
 K₁ szállani, [Jav. erre:] szólni K₂ (szünet)
 349—350. K₁ [Között áth.:] N <Nem bírja egy nagy ország' gondjait>
 350. K₁ egy
 351. K₁ veszélyet [Jav. erre:] veszélyeit
 352. K₁ támadoznak aszszonyi' [Mellette tollpróba:] sz
 K₂ támadoznak aszszonyi
 353. K₂ ész, <e> 's
 354. K₁ <O> Illy K₂ ferfi
 355. K₂ megnem
 356. K₁ dühe, [Olvashatatlan szóból átírva.] K₂ lázzadó [Átírva:]
 lázzadó
 357—374. [Helye a K₂ 27. r lapján.]
 357. K₁ se
 358. K₁ ki K₂ ki [Átírva:] Ki K₂ észszel, <es> 's
 358—359. K₁ [Között áth.:] <'s a' mit elvesztett erőül>
 359. K₂ még [Jav. erre:] még
 360. K₁ erőtlennül
 361—385. [Helye a K₁ 34. r lapján.]
 361. [Mellett tollpróbák és halvány feljegyzés:] K₁ K m m
 melly tölem onken [= önként]
 362. K₁ Hazánkban <hormányt tartani.> a' K₂ illet, Hazánkban
 K₂ kormányi<...> szék.
 363. K₁ K [Átírva:] Azért
 364. K₁ orszáozolni K₂ én mint K₂ <é>légtelen,
 365. K₁ illy [Átírva:] olly
 367. K₁ <kezet fogok> kezét K₂ biztosan<...>

368. K₁ és [Átirva:] én K₁ békivel K₂ nyughasam
 369. K₁ Ó <az,> kit boldogult
 370. K₁ ajánlá
 371. K₁ kötéllel [Átirva:] kötéssel K₁ mindenem [Átirva:] életem,
 372. K₁ hatalmam
 372—373. K₁ [Között a színi utasításban:] koronáját
 K₂ Zsigmond fejére
 373—374. [Között a színi utasításban:] K₁ kiáltanak.
 374. K₂ Mária
 374—375. K₁ [Között áth.] <Zsigmond Király éljen>
 375—390. [Helye a K₂ 27. v lapján.]
 376. K₁ jelét
 378. K₂ szívetek [Jav. erre:] szívetek
 379. K₁ [E sor előtt áth.] <legfőbb>
 381. K₂ a' <szétp> szeretetben [Jav. erre:] a' nép szeretetében
 382. K₁ törvény<t> K₂ jer hogy
 382—383. K₁ [Között áth.] <koronámat a' {a'} [Fölötte:] <szent
 Székes Egyház>
 384. K₁ átengedetett
 385. K₁ Érsek', és K₂ Érsek és
 386—409. [Helye a K₁ 34. v lapján.]
 387. K₁ adál, <éltémnek jobb fele,> te K₁ fele,
 388. K₂ törvény szava
 389. K₁ követlek; <vígy akárhová.>
 389—390. [Között a színi utasításban:] K₁ karöltve K₁ mindnyajan
 390. K₁ királyunk. Éljen Mária. (elmennek.) K₂ Mária
 390—391. K₁ [Között:] Kont Gara hátra marad.
 391—407. [Helye a K₂ 28. r lapján.]
 391. K₂ Mondottam
 392—396. K₁ [Az alábbi áth. sorok mellett olvasható:]
 K₁ <Légy most nyugodt szívvel ; ne háborogj.>
 [Tollpróba:] <ama'>
 <Én most> <Ha megrivadnak kúrteid, legott>
 <arárhol is> [Fölötte:] <mindenütt veled leszek veszély>
 [Mellette:] <követni foglak bármilyen veszély>
 <'s halál között is. Most a' szentelést>
 <nézem meg> <egyházunknak [Fölötte:] <a' szent egyház'
 hebliben> (el)
 391—392. [Között a K₁-ben egy áthúzatlan sor áll az alábbi áth.
 sorokkal:]
 K₁ <Egész> Gara <most> [Átirva:] <nagy> [Fölötte:] már
 keserüidet szüntetheted
 <majd elmegyünk, mint a' gyors áradat>
 <'s veszélyt halált viszünk Horvátnak földire>
 [A kézirat e beirt területén tollpróbák:] L L s s M
 <Most Isten' Egyházába térhetünk>
 392. K₁ velem
 393. K₁ hazánknak K₁ szerencsét

394. K₁ jó K₁ nevet K₂ szívet
 394—395. K₁ [Között áth.:] <Nem jössz? magadra hagylak hát>
 395. elmegyek
 396. K₁ csendedet K₂ ifjú csendedet.
 397. K₁ lángharag?
 398. K₁ hevülten [Jav. erre:] hevültél K₂ miért
 399. K₁ [E sor előtt áth.:] <Hol vannak>
 400. K₁ várjam és [Jav. erre:] várjak és K₂ egészen [Jav. erre:]
 epezszen
 K₂ bánatom
 402. K₁ Ah <elh...> [Fölötte:] <Hová az ostromló föl...dás>
 elhajoltak, mint a' zivataré
 K₂ elhajoltak mint
 403. K₁ midőn az K₁ sziklákba [Átírva:] sziklákhoz ütözközi.
 K₂ midőn [Jav. erre:] midőn K₂ ütözközi.
 404. K₁ Gara.
 405. K₁ Majd K₁ üdöd K₂ üdöd,
 406. K₂ megöl...
 407. K₁ év
 408—424. [Helye a K₂ 28. v lapján.]
 408. K₁ századok? <Mind könnyen beszél> [Mellette:] Haj mindenik
 K₂ órák
 408—409. K₁ [Között áth.:]
 <'s mind [Jav. erre:] {'s} mind, 's várni kénszerít.
 {D} Haj 's ez nehéz,>
 <más, kit nem gyötör>
 410—424. K₁ [Az alábbi áth. sorok mellett:]
 K₁ <nehézebb> [Jav. erre:] <nehéz mintha szakadó ég dőlne
 rám.>
 <nehéz az élet' minden terhinel.>
 <De hádd legyen már: nem háborkodom:>
 <'s <O> <Késereim közt az lesz nyugtatóm,>
 <hogy szenvedőnek is jutalma van.>
 [Mellette tollpróba:] S alomnál engem ma
 410—424. [Helye a K₁ 35. r lapján.]
 409—410. [Között áth.:] K₁ <Várnom, tehát várnom, te hű>
 410. K₁ Te <lásd> [Alatta:] sejtsd K₂ Várnom tehát K₁—K₂ csak
 [Kiegészítésül írt szó.]
 410—411. K₁ [Között áth.:] <Ist> <vág>
 411. K₁ <Klára> [Fölötte:] hű lány K₂ vagyok
 412—413. K₁ [Között áth.:] <gondold magadban jó>
 413. K₁ gondold <magadban hívő> [Alatta:] Garádról, 's
 414. K₁ már csak eljöhethetne. [Jav. erre:] ő, csak jöhethet el.
 416. K₁ zörgeti
 417. K₂ híhet<e>d, [Jav. erre:] híhethed,
 418. K₂ leszen. <(el)>
 419. K₁ Ah én K₁ most [Átírva:] meg K₂ Ábrándozom [Jav. erre:]
 ábrándozom

420. K₁ enyhülést. K₂ ifjú(⟨) Szivem
 421. K₁ Ah ⟨véghete⟩ hosszu K₁ napok K₂ Ah⟨...⟩ hosszas
 423. K₁ hogy ⟨virradásom⟩ [Fölötte:] rajta virradjon K₁ napom
 423—424. K₂ [Közt áth.:] ⟨És kedves arczány nyílyék megszerezni.⟩
 424. K₂ nyíljék ⟨(el)⟩ meg K₂ szemem

Harmadik Szakasz

- K₁ ⟨Gara, és Kont (fegyverben)⟩
 K₂ ⟨fegyveresen⟩ [Fölötte:] Fehérvár [Kiegészítésül irt szó.]

[Mellette:] ⟨Első Jelenés⟩

[E jelenet mindkét kéziratban megvan, azonban a K₂-ben vörös írónnal a felvonás megjelölés alatt átlósan többször áth. a K₂ 29. r lapjától a K₂ 30. v lap aljáig. E kihagyott jelenetet az alábbiakban adjuk. A K₂-ben e jelenet ismeretlen kéz írása ceruzával előre megvont vonalakra. Másolat a K₁ 35. r—36. v lapján található eredetiről. A jelenet végleges elhagyása miatt a két szöveget nem egyesítettük, hanem a másolat, K₂, áth. szövegét összefüggően adjuk. Csatoljuk végéhez a K₁ megfelelő változatait. Az egyes sorok jelölésére a sorszámok előtt V. (= Változat) jelet használunk. Pl. V. 16. a K₂ e jelenetének 16. sora. E jelenet tehát a főszövegben nem található meg, ezzel Vty utolsó javításainak megfelelően jártunk el. Így dolgozta fel e jelenetet GYULAI PÁL is a K₂ első kiadásakor. Lásd: ÖM 1885. VIII. 394—397. 1. Az egyes lapok, sorok áthúzását v. aláhúzását Gyulai nem jelölte és nem ismerte a jelenet első fogalmazását.]

K₂ 29. r

⟨Kont.⟩

⟨E' hadra olly igen nagy kedvem nem vala⟩
 ⟨csupán teérted lettem illy serény,⟩
 ⟨'s lásd most akárhová térsz, elmegyek⟩

⟨Gara.⟩

- V. 5. ⟨Köszönöm Barátom szép szándékat.⟩
 ⟨de fájlalom nagyon, hogy olly kemény⟩
 ⟨vagy a' Királyhoz⟩

⟨Kont⟩

⟨Azt még nem szabad⟩

⟨kimondanod. Lásd én még titkolom⟩
 ⟨'s mig e' titoknak itt leszen helye,⟩
 ⟨addig ne félti. Mig látom, hogy java⟩
 V. 10. ⟨egyez hazánk javával, nem szünök⟩
 ⟨mellelte lenni, élni, 's halni is.⟩

⟨melette⟩ [Jav. erre:] ⟨mellette⟩

⟨Etválthatatlan mint a' szirt, 's foka⟩
 ⟨ugy állok én is mindenütt vele.⟩
 ⟨'s nincs olly erő melly tőle elvegyen.⟩

- V. 15. <Tudod mi hír volt róla. Egy fecsér>
 <fecsér> [Jav. erre:] <fecsér>
 <halmárorat kerülgető, szeles,>
 <'s tenetellen ifjúnak gondoltuk őt,>
 <gontoltuk> [Jav. erre:] <gondoltuk>
- K₂ 29. v <E' hír idegenített el engemet.>
 <Most látom, és csudálom mindenét.>
- V. 20. <Főlségeset mutat tekintete,>
 <'s éreit eszűinek látszik tettiből.>
 <Talán hamis volt a' hír, vagy szilaj>
 <lelkét az Ország gondja megköli.>
 <Akármiként van, már ez jót jelent ;>
- V. 25. <de még egészen nincs feledve híre,>
 <'s ez a' mi tőle egykevéssé visszatart.>
 <egykevessé> [Kieg. erre:] <egykevéssé>
 <Gara>
 <A' hír harang gyakorla kong 's hamis>
 <hang származik belőle, mellyet a'>
 <szelek ragadva visznek tétova.>
- V. 30. <Ne higgy ezeknek: ösmerd tettiből>
 <'s aztán ítélj.>
 <Kont.>
 <Ugy ugy a'> <Úgy Úgy a' hirharang>
 <riktán konog magától. Többnyire>
 <jó, vagy gonosz tett ütkozik belé,>
 <'s ez hozza zajba néma oldalát.>
- V. 35. <Am félre evvel, már itten vagyok,>
 <itt> [Kieg. erre:] <itlen>
 <'s veszélyt, halált megosztok véletek.>
 <Gara.>
 <Boldog, ki így birsz mással és magaddal is,>
 <erős szíves valódi férfiú.>
 <férfi{a}> [Jav. erre:] <férfiú>
 <Óh! vajha én is így bírnék szívemmel>
 <Kont.>
- K₂ 30. r V. 40. <A' Vajda jó, 's vele Simontornyai.>
 <Már gyűl hadunk ne búsúl megleszünk>
 <A' Vajda jön>
 <Isten velünk!>
 <Kont>
 <Hozott az Isten. Hát mi jó>
 <hír, Vajda, jött e sok hős nép veled?>
 <Vajda büszkén>
- V. 45. <A' mennyi termett Erdély halmain.>
 <Magam talán csak nem jövök, ha a'>
 <Király, 's hazátok hí segéd hadúl>
 <Gara tüzesen>
 <Király Hazátok! hát talán neked>

- < más a' hazád? Igy Vajda szólanod >
 < ha csak hitellen nem {m} vagy, nem szabad. >
 V. 50. < Hazánk csak egy, 's úgy boldogítható >
 < ha a' Magyar mint hajdan ősei, >
 < egy szívvvel és lélekkel védi azt. >
 < lélekkel [Jav. erre:] < lélekkel >
 < védői [Jav. erre:] < védői >
 < Simontornyai >
 < Hogy olly igen buzogj, még nincs okod >
 < ha seregeinknél többet ér hadad, >
 V. 55. < akkor beszélhetsz. Künn a' lérmézön >
 < áll népetekkel népünk, 's e' szerint >
 < még késedelmet sem vethetsz szemünkre. >
 K₂ 30. v [E] lapon sűrűbben vonalazott sorok, sűrűbb írás jelzi, hogy
 e jelenetet, de legalább a végét, üresen hagyott helyre kellett
 másolni, a már korábban végleges első jelenet elé.]
 < Kont >
 < Ez más beszéd már. Jobb lesz hagyjuk el >
 < Versengjenek csatában kardjaink, >
 V. 60. < Ott a' vitézség, itt csak szócsere. . . >
 < Hitvány, ki nem tesz, a' mennyit tehet. >
 < (Zsigmond jó fegyverben kísérőkkel) >
 < De csillapodjunk, már jó a' Király. >
 < Második Jelenés > [Kieg. és külön is áth.]
 < Zsigmond jó >
 < Mint látom egybe gyűltetek vitézeim >
 < 's Hatalmas kürtötök' szava >
 V. 65. < riadva megzendült fülemben is, >
 < körötökbe vont, havczok' veszélyire. >
 < kürtötökbe > [Jav. erre:] < körötökbe >
 < 'S > < Gara, késedelmed nem tett kárt neked. >
 < Teljes sereggel mégy most biztosan >
 < Tellyes > [Jav. erre:] < Teljes >
 < Boszúd elől az undok gyilkoló, >
 < a' gyilkoló > [Kieg. erre:] < az undok gyilkoló >
 V. 70. < ég föld takarja, még sem bujhatik. >
 < A' föld ölében villogó hadunk' >
 < 'S > [Jav. erre:] < A' >
 < vas lába megtapodja őt; az ég >
 < felhőiben kopjaink ostroma, >
 < 's nyil záporunk nem hagyja békivel. >
 V. 75. < Elvész 's porából sem marad mihez > < járuljon >
 < járuljon egykor síró gyermeke. >
 < Szét szóratom testének {testének} tagjait, >
 < 's a' nagy világon sírja nem leszen, >
 < hol megnyugodjék hányatásiból. >
 < Rendeléseink már adva vannak >

V. 8o. <Kövessetek, {vendeléseink} [Kieg. erre:] már minden
dolgaink>

<már adva vannak> [Fölötte:] <rendelve vannak.>

<rendelve vannak. többet és nagyobbat>

<mutassanak vitézi tetteink. (el mindnyádján)>

[A kihagyott jelenet változatai a K₁-ben:]

V. 1-17.

[Helye a K₁ 35. r lapján.] Kont.

<E hadra kedvem nem volt, mondhatom> [Mellette:]

<Harczokra rest én nem voltam soha,>

<most mindazáltal meg kell vallanom, hogy>

V. 1. vala.

V. 2. teértted voltam [Átirva:] lettem

V. 3. elmegyek.

V. 4. szándékosat,

V. 5. kemény, <'s hideg>

V. 6. Királyhoz,

V. 7. titkolom.

V. 9. félt<...>

V. 10. <hazánk' javával egy,> egyez hazánk' javával,

V. 12. mint <ezredes> a' szirt fokával

's foka [Jav. erre:] 's fokával

V. 13. <jég a'> úgy

V. 15. Tudot [Jav. erre:] Tudod, mi<t> <volt> hír

V. 16. kalmárokat kerülgető <gondtalan>, szeles

kalmokat [Jav. erre:] kalmárokat

kerülő [Jav. erre:] kerülgető

V. 17. 's tehe<te>tlen V. 17. öt

V. 18-39. [Helye a K₁ 35. v lapján.]

V. 17-18. [Között áth.] <'s illyent ki tudjon látni szívesen?>

<De mondhatom, hogy a' miolta itt>

V. 19. csodálom <tetteit> mindenét

V. 20. Fölg [Jav. erre:] Fölségeset

V. 21-22. [Között áth.:] <'s kívül, belől 's>

V. 22. hír,

V. 23. ország' gondja

V. 24. Van. <Igy megnyughatom ;> már ez jót jelent

V. 25-26. [Között áth.] <Van a' mi {tőle} egy kevéssé tőle>

V. 26. viszsza tart.

V. 27. hírharang V. 27. kong, 's

V. 30. tettiből,

V. 31. Úgy. úgy!

V. 33. jó vagy V. 33. ütközik

V. 34-35. [Között:] <Azonban ezt már hagyjuk el.>

V. 35. evvel, most már V. 35. vagyok

- V. 35–36. [Között áth.:] <kész a' Királyért {vért} kész a Királyért
véremet ontani, >
<kész érte vérem >
<'s léged és osztottan >
- V. 37. [E sor előtt áth.:] <Erős, szives, valódi férfiú >
- V. 39. Oh vajha V. 39. így V. 39. szivemmel,
- V. 40–59. [Helye a K₁ 36. r lapján.]
- V. 39–40. [Között áth.:] <nem volna {terh... kín...} olyan kínos
életem... >
- V. 40. <és > [Fölötte:] 's vele
- V. 41. hadunk, ne búsúlj: megleszünk.
- V. 43. jött e <nép veled? h... >
- V. 43–44. [Között áth.:] <Magam taláncsak hadba nem megyek.>
- V. 44. Ma A' mennyi
- V. 45. taláncsak V. 45. ha a'
- V. 46. <O... > <I > <K... > Király, 's V. 46. hazátok <hévi se > hi
[Kiegészítésül irt szó.]
- V. 46–47. [Között:] tüzesen.
- V. 47. Király [Kiegészítésül irt szó.]
- V. 48. hazád?... Így Vajda, szólanod
- V. 50. <Erdélynek halmái > [Alatta:] 's úgy boldogulható,
- V. 50–51. [Között áth.:] <mind szinte >
- V. 51. <hogy > ha a' magyar, mint hajdan ősei
- V. 52. szívvél, és
- V. 53. okod.
- V. 54. sergeinknél
- V. 56. <... > áll V. 56. népünk <is >, 's
- V. 57. <m > még
- V. 58. el.
- V. 60–82. [Helye a K₁ 36. v lapján.]
- V. 60. szóczere.
- V. 60–61. [Között áth.:] <Az mindazáltal jól van mondva, hogy >
<hazánk csak egy, >
- V. 61. teh<é>t... [Jav. erre:] tehet...
- V. 61–62. [Között:] Zsigmond, jó fegyverben kísérőkkel.
- V. 62. csillapodjunk már jó a' király.
- V. 62–63. [Között:] Zsigmond
- V. 63. látom, egybe
- V. 63–64. [Között áth.:] <harok > <csak a' kürtszó > <'s riadván a'
had' kürtvei >
- V. 64. Hatalmas
- V. 65. <készen [Alatta:] <föl > [Mellette:] riadva <zengett > V. 65. is
- V. 66. <'s most kész vagyok > 's körötökbe V. 66. vont harczok'
- V. 67. [E sor előtt tollpróba:] 'S
- V. 68. biztosan.
- V. 68. Boszúd [Jav. erre:] Boszúnk
- V. 70. <még se' > [Jav. erre:] <még sem > [Fölötte:] <el nem >
[Alatta:] még sem

- V. 71. föld' ölében, villogó
 V. 72. meg tapodja V. 72. ég'
 V. 73. <várddánk> [Alatta:] kopjaink ostromát [Jav. erre:] ostroma
 V. 74. záp<p>orunk V. 74. békivel,
 V. 75. Elvész, <'s ledült>'s V. 75. <lesz, a'> [Fölötte:] marad
 V. 76. <gyászló> [Alatta:] síró
 V. 78. <mint a'>'s V. 78. sírja
 V. 79–80. [Között áth.:] <Gara>
 <Látásod, és jelenléted>
 V. 80. Kövessetek most. Rendeléseink
 V. 81. már <té> szabva [Átírva:] <teve> [Alatta:] adva vannak:
 [Mellette:] <még csak tett hibáz> [Mellette:] többet és nagyobbat
 V. 82. <'s az> <és...> <mutassanak többet,> [Fölötte:] <bátor tetteink>
 [Mellette:] mutassanak vitézi tetteink. [Színi utasítás nincs.]

[A főszöveg változatainak folytatása]

- 1—22. [Helye a K₁ 37. r lapján.]
 1—19. [Helye a K₂ 31. r lapján.]
 [Az 1. jel. színhelye és szereplőinek neve mellett Vty utólagos jegyzete:] K₁ Klára' emlegetése a' kiralynétől
 K₂ [A szereplők neve mellett keretbe foglalva:]
 <Harmadik> [Fölötte:] Első Jelenés
 1. K₁ vitézek, indul <már> hadunk [Jav. erre:] már indul
 2. K₁ indul K₂ Vezére, is [Jav. erre:] Vezérok,
 3. K₂ haraggal és
 4. K₁ <Ah> Ha K₁ kidől
 5. K₁ elszakad K₁ Ha
 6. K₁ [E sor mellett tollpróba:] m
 K₂ ki <fi> fogja K₂ ország terheit,
 8. K₁ O K₁ is [Kiegészítésül írt szó.] K₂ Ó [Kiegészítve:] Óh
 10. [E sor előtt áth:] K₁ <'s az a' gonosz kivessze h>
 K₁ <é>'s K₂ és [Átírva:] 's
 10—11. K₁ [Között áth.:] <akkor remegnünk többé nem kellene ;>
 [Fölötte:] Feln [= Félnünk]
 11. K₁ azon túl
 12. K₁ mert széles e' világon K₂ mert <széles> e'
 13. K₁ <...> Most <is> [Fölötte:] is K₁ Királyné férjedet
 K₂ királyné férjedet [Jav. erre:] királyné! férjedet
 14. K₁ körül K₁ délczegen K₂ nézzed kerüle [Iránnal jav.]
 Körüle
 15. K₁ a' [Átírva:] ezrenként
 15—16. [Között áth.:] K₁ <Előre tolt paizszsal, mintha már>
 <nem birna nagy tüzével>
 17. K₁ <nagy hevevel> nagy ösztönét K₁ birna [Jav. erre:] birná
 paizszsát, 's K₁ paizszsát <és elő 's villogó> [Alatta:]
 18. K₁ <.....>, s villogó
 19. K₁ <kardat> kardját emelvén
 20—37. [Helye a K₂ 31. v lapján.]

20. K₁ fegyverben <csendesen égre> csendesen,
 22. K₂ álíthatatlan K₂ elő
 23—42. [Helye a K₁ 37. v lapján.]
 23. K₁ Kont? A' magas kolcsaggal, ő K₁ a' [Átírva:] A'
 K₁ kolczaggal [Átírva:] kolcsaggal
 25. K₁ vészbe K₂ <vészbe> [Fölötte:] veszni
 26. K₁ O K₁ néztem <a' hadat a'> őt K₂ Ó [Kieg. erre:] Óh
 27—38. [E sorok az alábbi áth. sorok mellett olvashatók:]
 K₁ <sokáig az égre villogó vasak között>
 <itt ülve> <Ezer között kitiűnt szép termete>
 <és hardja, mellyet olly>
 <és a' nehéz fegyverben olly igen>
 <könnyen hajoltak {minden iz}>
 <izmos tagjai>
 <a' nagy nehézségű fegyverben is>
 <mozgása könnyebb volt mint másoké>
 <lépése bátor és erős.>
 <a' nagy nehézségű fegyverben is ;>
 <lépése bátor és erős. Soká>
 <szemléltem, és nem {tudám}> [Átírva:] <ösmerhettem őt.>
 <asztán jutott eszembe Kont' neve.>
 <'s Gondoltam olyan nincs több a' seregben>
 <'s őtet követte mindenűt szemem.>
 27. K₁ tekintével úgy megyen K₂ úgy
 28. K₁ nagy [Utólag beszúrt szó.] K₂ mintegy
 28—29. K₁ [Között áth.:] <mellyek>
 <melly szép ezüst haját>
 31. K₂ fegyverekkel.
 32. K₂ kolcsaga.
 33. K₁ <Izmos> K₂ Ha
 34. K₂ forog kereng; és villóg
 35—36. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <Pedig csak ő van, 's nincs több a' seregben>
 <Az> [Átírva:] <Pedig>
 <Kont? a'>
 36. K₁ ő [Átírva:] Kont
 38—53. [Helye a K₂ 32. r lapján.]
 38. K₁ seregben. (mag) vagy [mag = magában] [A sor két része
 között:] K₁ hevüését K₂ (magában) [Kiegészítésül írt
 szó.]
 40. K₂ én Királyné K₂ nemtudok.
 40—41' [Között áth.:]
 K₁ <Csak úgy beszéltem ezt is, mert közel>
 <állottak fegyverökben.> <e' fegyverben>
 <láthattam e' fegyverben> <hős testo>
 <ez>
 41. K₁ azt [Átírva:] a' K₁ osmered? [Átírva:] osmerem. K₂ is a'
 42. K₂ férjem a' K₂ hős között

- 43—60. [Helye a K₁ 38. r lapján.]
 43. K₁ vágat <el> utján mint K₂ fia
 44. K₁ <Arany> Sisakja és
 45. K₁ 's <fegy> a' láng
 45—46. K₁ [Között áth.:]
 <csillogva, és ragyo> <körül ragyogják ékes termétét>
 <a' fény sugárként meszse>
 46. K₂ termétét
 47. K₁ őt <áldás csat> az K₁ angyala K₂ Kísérje K₂ Isten
 angyala.
 47—48. K₁ [Között áth.:] <'s Áldásom, és> <A>
 48. K₁ kísérje őt [Átírva:] őket <áldásom mindenütt> áldozó szívem
 K₂ kísérje
 50. K₁ <eltérnek> eltűnnek <ábrándos> [Fölötte:] óhajtó szemünk
 elől
 51. K₁ [Az alábbi áth. sor mellett:] <'s nem látjuk a' csapást, mely>
 K₂ vissza K₁ 's Ki
 52. K₁ <'s nem a' csatan> 's akármí
 53. K₁ Mégegyszer K₁ véletek.
 53—54. K₁ [Között a színi utasításban:] (könybe lábad szeme).
 K₂ [Ugyanaz kiegészítésül írva:] könnybe lábbad
 54—69. [Helye a K₂ 32. v lapján.]
 54. K₁ [E sor fölött áth.:] <Jer most Királyné, nincs ma>
 K₂ Ne sirj
 56. K₂ Istened
 57. K₁ <ki menti> [Alatta:] <'s> megőrzi K₁ csatáiból. [Átírva:]
 csatáiban.
 58. K₁ már, jer K₂ már. jer [Jav. erre:] Jer K₂ viszsa.
 [Kieg. ezzel:] viszsa most.
 58—59. K₁ [Között:] Posga vára. K₂ Krupa <Posga>
 Vára [Mellette bekeretezve:] K₂ <Negyedik Jelenés>
 [Fölötte:] <Második> [Mellette újra:] Második Jelenés
 K₁ Horvát, Barics [A K₁-ben az éppen megszólaló Horvát neve
 nincs újra kiírva.]
 59. K₂ fogytan
 59—60. [Között mindkét kéziratban egy sorral több van, a K₁-ben
 választhatóan:]
 K₁ Barics hatalmam nem jó lábom áll.
 K₂ [E sort a másoló fölöslegesen írta le. Vörös írónnal alá-
 húzva.]
 60. K₁ <O> <'s> <E> <...> nap K₁ ijesztgét nyugtot
 61—84. [Helye a K₁ 38. v lapján.]
 60—61. [Között áth.:]
 K₁ <Almom> <Almom fogott el, nehéz mint>
 <Négy csillag úszott a' két mennyeken.>
 <ugy láttam őket, mint a' déli fényt>
 <noha álom állal>
 61. K₂ forgott el kínos K₂ éj<j>emen [Kivakarással jav.]

62. K₁ *bús* [Átírva:] vad K₁ <gyo> gyászos és nehéz
K₂ *gyászós, és*
63. K₁ <es> mely K₁ *és* [Átírva:] mely K₂ rémeit
64. [Kiegészítésül áll a 63. sor mellett.] K₁ *hagított*
65. K₁ *mennyeken* K₂ *úszott, a'*
66. K₁ *fényt*
67. K₁ *'s Előszökött*
68. K₁ <a'> [Jav. erre:] és K₂ *hirtelen*
69. K₂ *eggyet* [Átírva:] *egyet*
70. K₁ <hevés üdöre,> [Fölötte:] *is nem sokára* K₂ *el bocsátá*
- 70—94. [Helye a K₂ 33. r lapján. A K₂ *innen Sallay kézírása.*]
71. K₂ *számos(s)an* [Írónnal jav.]
72. K₁ <...> az égi K₁ *fények, <'s>* K₂ *fények 's*
73. K₁ *Isten mennyköve föld felé* K₂ *mert* [Jav. erre:] *ment*
K₂ *Mennyköve*
- 73—74. K₁ [Között áth.:] <és fénye> <hol semmivé lön fénye>
74. K₁ *zuzva* K₂ *szét bomolt.*
- 74—75. K₁ [Között áth.:] <Ekkor haraggal>
75. K₂ *e*
76. K₁ *ki néztem* K₁ *n* [Átírva:] *ki* K₁ *világon* [Jav. erre:]
világos
- K₁ *ablakon.* K₂ *ki néztem* [Jav. erre:] *kinéztem*
77. K₁ *és* [Átírva:] *megláttam* K₁ *csillagot.* K₂ *meg láttam*
K₂ *csillagot,* [Jav. erre:] *csillagot,*
78. K₂ *midőn* [Jav. erre:] *midőn*
79. K₂ *csillagom,* [Jav. erre:] *csillagom,*
80. K₁ *'s* [Átírva:] *im* K₁ *isten' <szűjt>* *mennyköve föld' felé*
K₂ *Isten ményköve* [Jav. erre:] *ménnyköve*
- 80—81. K₁ [Között áth.:]
<sz> <villogva omlott> <om> <...jódva> <omlott.>
<...> <hullván egéből> <hullván egén futott,
futott, 's veszett.>
81. K₁ *hullván* [Átírva:] *hullott* K₂ *omlott, és veszett...*
82. K₂ *életem,*
83. K₁ *király vitézivel.* K₂ *vitézivel*
84. K₁ *üldözni fognak és*
- 84—85. K₂ [Között:] *Barits* [Jav. erre:] *Barics*
- 85—108. [Helye a K₁ 39. r lapján.]
87. K₁ *éj' <remére, mely ha megzavar>* *rémitő.* K₂ *rémitő képre.*
[Jav. erre:] *rémitő képre.*
88. K₁ [E sor előtt áth.:] <zörrencsd meg> K₂ *ébredézővén*
89. K₁ *nézd <fegyved'>* *tiszta* K₁ *szemmel, <annak csillogásdát>*
[Alatta:] *villogó vasát*
90. K₁ *föl derülnek*
91. K₁ *va* [Átírva:] *ha* K₁ *bajnokid*
- 91—92. [Között áth.:] K₁ <van várad, van kit halalállal, és veszély-
lyel>
92. K₁ *barátid varáid,*

93. K₁ *ugy*
 94. K₁ csúszva [Jav. erre:] csúszva K₁ jársz
 95—114. [Helye a K₂ 33. v lapján.]
 95. K₁ *kegyelmet* [Átirva:] *Kegyét*
 K₁ *kegye* *(lmet, mellyel nem bírdl?..)* *melly* *benned*
 97. K₂ *fogod*
 98. [E sor előtt áth.:]
 K₁ *⟨Nem én Barics, azt tenni nem fogom.⟩*
⟨De még is⟩
 98. K₁ *fogok* K₂ *Barics* [Jav. erre:] *Barics*
 99. K₁ *De* *⟨én⟩* *még* K₁ *hamar* *⟨itt hagyni⟩* K₂ *De* *⟨én⟩* *még* *is*
 100. K₂ *gyötrő* [Jav. erre:] *gyötrő*
 101. K₂ *gyötrő* [Jav. erre:] *gyötrő*
 102. K₁ *⟨miben⟩* *mi*
 103. K₁ *Itt; a'*
 104. K₁ *Ferfiás*
 105. K₁ *tőled, ⟨min⟩* *nem*
 106. K₁ *szerelmet* *minden*
 107. K₂ *szelíd* [Jav. erre:] *szelíd*
 108. K₂ *el bocsátnád,* [Jav. erre:] *el bocsátnád,*
 109—130. [Helye a K₁ 39. v lapján.]
 110. K₁ *midőn* K₂ *Midőn* [Jav. erre:] *Midőn* K₂ *fenyítenek,*
 [Jav. erre:] *fenyítenek.*
 111. K₁ *⟨Bo⟩* [Átirva:] *⟨H⟩* [Előtte:] *Bocsásd* *el* *őt* K₂ *őt* [Jav. erre:] *őt* [A szereplő Horvát neve alatt áth.:] *⟨Bocsás⟩*
 K₂ *ügy!*
 112. K₁ *mindent* *⟨bocsássak el⟩* [Alatta:] *kifuttatok* K₁ *közül*
 K₂ *közül,* [Jav. erre:] *közül,*
 113. K₁ *marad*
 113—114. [Között áth.:]
 K₁ *⟨Úres kebellet, mint a' szirt öböl⟩*
⟨nem semmim is a' ...⟩ [Alatta:] *temérdek ég alatt⟩*
 114. K₁ *alatt* K₂ *temérdek*
 115—137. [Helye a K₂ 34. r lapján.]
 115. K₁ *kebellet* *mint* *a' szirtöböl* K₂ *szirt öböl* [Jav. erre:]
szirtöböl
 116. [E sor a következő szöveg átirása:]
 K₁ *viselhetem az élet hullámaid,* K₂ *életem* *hullámaid,*
 117. [A K₁-ben kieg. az előbbi sor mellett.] K₁ *nem* *volt*
 K₂ *szállapítsa,* [Jav. erre:] *csillapítsa,*
 117—118. [Között áth.:] K₁ *⟨és nincs ki benn a' zajt lecsillapítsa.⟩*
 118. [E sor a következő szöveg javítása:]
 K₁ *Nem* *a' leány* *innen* *⟨el⟩* *nem* *megy* *⟨en,⟩* *el*
 K₁ *leány* [Kiegészítve:] *leányka* K₂ *leányka,* *innen*
 119. K₁ [E sor előtt áth.:] *⟨mert még előbb⟩* *Előbb*
 K₂ *előbb,* [Jav. erre:] *előbb,* K₂ *le* *hunynak*
 120. K₁ *előbb* *mint* *a' sir' gödre* K₂ *előbb* [Jav. erre:] *előbb*
 K₂ *bé* *fogad,* [Jav. erre:] *béfogad,*

121. [E sor átírva és javítva a következő szövegből:] K₁ kell még <oromn> [= örömnnek] K₁ életemben
- 121—122. K₁ [Között áth.:] <melly négygyel innen van még negyvenen.>
123. K₁ bajnokid K₂ Rendetlenül [Jav. erre:] Rendetlenül
124. [E sor előtt áth.] K₁ <szavamra nem haj> K₁ falad
K₂ erős [Jav. erre:] erős
125. K₂ a' [Jav. erre:] A' K₂ el nyom [Jav. erre:] elnyom
126. K₁ a'
- 126—127. K₁ [Között áth.:] <különben {elh} érheted...>
127. K₁ maskép K₁ irányodat [= célodat]
128. K₁ [E sor előtt áth.] <Én szoltam> K₁ szerzeni;
129. K₁ szavamban: K₂ nincs [Jav. erre:] nincs K₂ szavaimban, menj
- 131—151. [Helye a K₁ 40. r lapján.]
131. K₁ míg <a' fenyítették...> K₁ helyre [Olvashatatlanból átírva.]
- 131—132. K₂ [Között:] K₂ bámálva
132. K₂ Bariis [Jav. erre:] Barics K₂ nékem?
133. K₁ hallgatál K₂ halgattál. [Jav. erre:] hallgatál.
134. K₁ tapasztalám
136. K₁ dühöm
137. K₁ közöttök esküszöm, vagy K₁ fej [Átírva:] egy
- 133—158. [Helye a K₂ 34. v lapján.]
138. K₁ fej sem marad <régi jó helyén.> a' kevély nyakon. K₁ meg [Kiegészítésül írt szó.]
139. K₁ van, [Kiegészítésül írt szó.] K₂ üdö [Jav. erre:] üdö
K₂ szelíd, [Jav. erre:] szelíd,
- 139—140. K₁ [Között áth.:]
<és minden helyre áll; mert olly Erőszakot>
<ne {m} tégy> <mert>
140. K₁ tudd [Kiegészítésül írt szó.] K₂ tud [Kiegészítve:] tudd
K₂ erőszakon [Jav. erre:] erőszakon
141. K₂ erőszak [Jav. erre:] erőszak
142. K₂ hűség, [Jav. erre:] hűség, K₂ ég. [Jav. erre:] él
- 142—143. [Között áth.:] K₁ <Jerünk {teh} tehát.> [Alatta:] Jer hát.
K₂ Jer <hát.> [Jav. erre:] Most Jer.
144. K₁ életetet
145. K₁ félóra K₁ áll
- 145—146. K₂ [Között:] Barits [Jav. erre:] Barics
146. K₁ <Szeren> Boldogtalan, <háborgó> [Alatta:] lélek, boldogtalan,
K₂ boldogtalan
147. K₁ szövetkeztünk, <még> [Átírva:] szövetkezőnk, az óra is. [A K₁-ben ez a sor a 146. kiegészítése.]
- 147—148. K₁ [Között áth.:] <az> [Fölötte:] <gyászóra melyben {veled}> szövetkezőm veled
148. K₂ ugyan,

149. K₁ szörnyű *<vétkemet,>* bűnömet K₂ bűnömet, [Jav. erre:]
bűnömet,
150. K₁ *<érzem>* érzem K₂ büntetést,
151. K₁ Egy ilyen K₁ a' [Kiegészítésül írt szó.] K₂ illy \langle en \rangle
[Írónnal jav.]
- 152—172. [Helye a K₁ 40. v lapján.]
152. K₂ *<furdalja>* háborgat
153. K₁ szivében \langle , *ég a' pokol>* *<lobog>* [Alatta:] vad lánggal lobog
154. K₁ *<'s>* K₁ *<'s mindannyi kínjai>* [Alatta:] *<marczangló kínjai>*
[Mellette:] 's értelmét elveszi K₁ m [Átírva:] kész
- 154—155. K₁ [Között áth.:] *<'s>* *<hogy sz>* *<melly>* [Átírva:] *<'s ez szinte értelmét is elveszi,>*
155. K₁ olyan K₂ éppen [Átírva:] épen K₂ olly \langle an \rangle [Írónnal jav.] K₂ tész [Jav. tesz K₂ véd falul
156. K₁ *<melly eleve>* melly K₁ döntheti K₂ öt [Jav. erre:] öt
K₂ leg elsőbb [Jav. erre:] leg elsőbb
157. K₁ O K₂ össze vet
158. K₁ szükség, *<már kész>* [Alatta:] súlyos büntetés
- 159—182. [Helye a K₂ 35. r lapján.]
159. K₁ *<melly>* súlyosb K₂ súlyósb
160. K₁ *<Pedig én íő>* pedig [Átírva:] Pedig K₁ váltatok
161. K₂ ügyét [Jav. erre:] Ügyét
162. K₂ meg gondolatlan
- 162—163. K₁ [Között áth.:] *<'s az ezt erősítő vak támadás.>*
163. K₁ Vigyen
164. K₁ főrmegeg [Jav. erre:] fõrmeteg [Átírva:] fergeteg K₂
fergetek, [Jav.:] fergeteg,
- 164—165. K₁ [Között áth.:] *<Majdan lerak, honnan többét föl nem kel a'>*
165. K₂ Le rakja
166. K₁ [E sor az alábbi áth. sorok mellett:]
K₁ *<olly helyre, {honnan} hol búsz>*
<a'> *<ho>* *<nem>* *<'s a' vá>* *<hol>* K₁ eg' K₂ ég.
167. K₁ s a' K₂ Szellőinek K₂ *<étülül>* ételül
168. K₁ meg tenni
170. K₁ *<talál>*, [Alatta:] mutat, K₂ bár mi
171. K₂ lelkemet
- 171—172. K₁ [Között áth.:] *<Klára jő remegve.>*
K₂ *<Hah! milly {csábító}>* [Alatta:] *varázsló angyal termet ez.>*
addig [Jav. erre:] eddig K₂ jő akadozva *<elő.>* [Jav. erre:]
jő akadozva.
172. K₂ csabító [Jav. erre:] csábító K₂ az [E sor még Horvát szerepéhez tartozik.]
- 172—173. K₁ [Között áth.:]
<Horvát, előttem így már nem vagy,>
<Horvát,> [E törölt részt már Klára mondaná.]
[A jelenet megjelölése a K₁-ben nincs meg.] K₂ *<Ötödik>*

- Jelenés> Klára. [Mellette:] Harmadik Jelenés [Kiegészítésül írt szavak.]
- 173—193. [Helye a K₁ 41. r lapján.]
173. K₁ [E sor előtt áth.:] <Bocsáss meg.>
174. K₁ <Bizodalom vezet bajos> [Alatta:] és nézd e' könnyeke [Újra alatta:] <ügyemben hozzád.>
175. K₁ <nézd e' bánatot> <nézd e' keservet gyászos> [Fölötte:] e' bánatot siralmas arczomon. K₂ <orczámon> arczomom.
176. K₁ <Beszéde> Hévvél K₂ annyara
177. K₁ hatott hogy K₁ hallhatám <jarát belőle> szelid!
- K₂ halhatám. Szelid!
178. K₁ <Innet> Hozzád
179. K₁ <Azon reménnyel, hogy> 's azon K₁ hol <csupa> [Alatta:] <kemény> magas
180. K₁ <...> sziklák <herit> veszik K₁ senségemet [Jav. erre:] inségemet
- K₂ körül [Jav. erre:] körül
181. K₁ a' [Átírva:] más K₁ vadult K₂ vadult, [Jav. erre:] vadúlt
182. K₁ <tal> <érvő kebelt> talállok
- 183—206. [Helye a K₂ 35. v lapján.]
- 182—183. [Között:] K₂ Bariás [Jav. erre:] Barics
183. K₁ <Mért nem szabad> Oh hogy <szívét meg nem nyugtathatom!> [Alatta:] baját meg nem szuntethetem!
184. [E sor előtt áth. a K₁-ben 1—2 olvashatatlan szó töredéke.]
- K₂ Ki tárt
185. K₁ <testvéreim,> társnéim K₂ ösmerőseim, [Jav. erre:] ösmerősim,
- K₂ véreim
186. K₁ <vagy nem gyanit> vagy <tán> tán
187. K₁ [Az alábbi áth. sorok fölött:]
- K₁ <'s nem tudva ég{...} a' föld nyelt e el.>
- <'s nem tudva {nem} ég {szítt e föl,} huzott e föl,>
- [Alatta:] <föld nyelt e> <be,> [Átírva:] <el.>
- <kétes veszélyben> [Mellette: a 188. sor.]
- K₂ élek <még, vagy hallam e?> [Fölötte:] -e, vagy síromban nyúgoszom.
188. K₁ Ah de ha nem is kívánhatom, hogy a' K₂ Ah! de [Átírva:] De
- K₂ most [Kiegészítésül írt szó.]
- 189—190. K₁ [Között áth.:] <rokon szivekben> [Átírva:] szivekre <égjen> <verjen hő szívem,>
189. K₁ K₁ engemet
190. K₂ ifjúságom tájait
191. K₁ könnyre nyílt szemem, [Átírva:] könnyező
- K₂ könnyező [Jav. erre:] könnyező
- 191—192. K₁ [Között áth.:]
- K₁ <ha nem kívánhatom, hogy {viszsa add} engemet>

- <segéded által boldog> <édes szabadságomba vissza tégy>
 <a'> <z> <Övének> <a'>
192. O <cs> [Átírva:] <adj> csendesítsd K₁ hevét, [Jav.:] hevet, K₂ Ó! tsendesítsd [Jav. erre:] Óh csendesítsd K₂ leg alább K₂ hevet
- 192—193. K₁ [Között áth.:] <melly itt {emészteni}> [Alatta:] <tapodni készül éltemet>
193. K₁ mély K₁ lángjat
- 194—222. [Helye a K₁ 41. v lapján.]
194. K₁ Ó <adj> [Fölötte:] önts K₁ a' [Jav. erre:] vad K₁ a' [Kiegészítésül írt szó.]
 K₂ Ó [Kiegészítve:] Óh K₂ szelíd [Jav. erre:] szelíd K₂ ember
195. K₁ lelkéne<h> [Átírva:] lelkébe,
196. K₁ ha<n> minden<t>, [Jav. erre:] ha mindent, K₁ elveve. K₂ tőlem [Jav. erre:] tőlem K₂ el veve,
197. K₁ dülja [Olvashatatlanból átírva.] K₂ szentségeit.
198. K₁ ne<...> K₁ ve [Átírva:] csúf
199. K₁ érttem: K₂ vesződni érttem, [Jav. erre:] vesződni érttem.
200. K₂ kesergő [Jav. erre:] kesergő K₂ el szorult
201. K₁ <fájdalom> [Fölötte:] epedve K₁ megszakad <keservivel> gyötrelmiben. K₂ meg szakad gyötrelmiben,
202. K₂ dicsőn [Jav. erre:] dicsőn
203. K₁ forog
204. K₁ mu [Átírva:] büntető K₁ büntető [Jav. erre:] büntető
205. K₂ meg fizet.
206. K₁ leány
- 207—228. [Helye a K₂ 36. r lapján.]
207. [E sor az alábbi áth. sorok mellett áll:]
 K₁ <ha édes ifjuságod tájait vizont>
 <láthatnád általam>
207. K₂ sorsodat
208. [A következő áth. sor mellett:]
 K₁ <magam is örülnék boldogultodon>
208. K₁ éltemet
209. K₁ <...> mert K₁ ömöm [Jav. erre:] öröm K₂ örzöm [Jav. erre:] öröm
210. K₂ e
211. K₁ hogy <azt> K₁ irigyeném K₂ irigyeném,
212. K₂ szerensétlen [Jav. erre:] szerencsétlen K₂ lanczai
213. K₁ <...> <végem> [Fölötte:] vég napom
215. [Az alábbi áth. sor mellett:]
 K₁ <Azt mindazáltal {, hogy} mondhatom neked,> [Mellette:]
 <De mondom azt szelíd jó lányka> <...>
- K₁ szelíd <kegyes> lány K₂ szelíd
216. K₁ üldöződ<et><től> [Jav.:] üldöződ' K₁ megszüntetem
 K₂ üldöződ [Jav.:] üldöződ

217. K₁ <maj> <és> 's enyhítek K₂ enyhítek [Jav. erre:] enyhítek
K₂ rabságod terhein.
- 218—222. [A következő áth. sorok mellett:]
K₁ <mig {a'} jó tanácsot>
<mig csak ki nem fogy a' józan tanács>
<belőlem,> <és szorult eszemből,> <és> <mig csak ajkimon>
<kifér igazság, 's természet' szava.>
218. K₂ léssz<, 's> talán
219. K₁ engemet
220. K₂ felej [Jav. erre:] feledkezel [Kiegészítve írónnal:] el
221. K₁ is K₂ értem
- 221—222. K₂ [Között áth.:] <'s kitől retteg>
222. [A K₁-ben e sor nincs meg, helyette eltérő sorok:]
K₁ és a' kitől retteg<...> [Fölötte:] <nehéz> [Alatta:] szegény
[Újra alatta:] <fejem> [Mellette:] fejem,
emlékedért a' gyilkos eszközt
A' nagy bíró <nem v> [Átírva:] <örökké nem veszi>
[Alatta:] kegyesben bünteti
- 223—240. [Helye a K₁ 42. r lapján.]
223. K₁ Oh
224. K₂ kínomon!...
- 225—227. [A következő áth. sorok mellett:]
K₁ <'s egy ily> <olylan kebelt, melly érzi, hogy gonosz>
<társával el kell majdán vesznie>
<és hű marad... Milly szörnyű lélek ez>
<millly foghatatlan, jó; {és bánatos.} 's olly bánatos.>
<Oh> <O ha {biztató}> [Alatta:] hitető szavának [Átírva:]
szavában bizhatok]
226. K₂ vétkeit
227. K₁ tudja 's K₂ el vész,
228. [E sor a K₁-ben áth. nélkül nem található. A 225—227. sor
mellett áth. sorok közül az utolsónak felel meg, ezzel a
különbséggel:]
K₁ <bizhatok> K₂ bizhatok [Jav. erre:] bizhatom
229. K₁ [A következő áth. sor mellett:] <ha lesz siker tanácsiban,>
- 229—247. [Helye a K₂ 36. v lapján.]
229. K₁ tüze K₂ üldözömnnek [Jav. erre:] üldözömnnek
230. K₂ léssen rabságom éjjele
231. K₁ rövidebek <agszagom'> K₁ napjai K₂ aggodalmam
napjai,
- 231—232. K₁ [Között áth.:] <'s talán, ha megjő, a' ki fölőri>
<e' nagy toronynak zárát, 's ajtait,>
<épen talán még szenvedéseimben,>
232. K₁ talán [Átírva:] tán K₂ föl kelend K₂ meg törí
233. K₂ ajtajit,
234. K₁ van, 's ezen K₂ van <'s ezen>
235. K₁ <vadon... óban kezd> [Alatta:] szigorú maganyban

- K₂ <szigorú> magányban [Kiegészítve:] 's ezen <szigorú> magányban
236. K₁ <ujabb virányt vesz> <ismét> K₁ folvirúl
- 236—237. [Között:] K₁ Pozsga' vidéke K₂ <Pozsga> [Fölötte:] Krupa' vidéke. [Mellette:] Ha<todik> [Fölötte:] <rmadik> [Alatta:] Negyedik Jelenés K₂ le telepedik
- K₁ Kont <Gara> Simontornyai, K₂ Simony [Jav. erre:] Simontornyai
- K₂ elő [Jav. erre:] elő K₂ elő jönnek.
237. K₁ táborunk
238. K₁ <Pihenjen a'> 's ha K₁ utjából K₂ ki nyúgodott
239. K₂ erővel [Jav. erre:] erővel
- 239—240. K₁ [Között áth.:] <h> [Átírva:] <Már kezd ugyan hajolni, {nap is}; <h... ny... k}> <hév napunk>
240. K₁ napunk
241. K₂ előbb [Jav. erre:] előbb K₂ szál, [Kieg. erre:] száll, [Helye a K₁ 42. v lapján.]
- 241—263. 241. K₁ előbb, <mint tengerbe száll{na}> [Fölötte:] <hogy sem> hogy sem <tengerbe> [Fölötte:] homalyba száll
242. K₁ <L> Kezünkre jut Pozsgának K₂ <Pozsgának> [Fölötte:] Krupának
243. K₁ itt <jő már a'> [Fölötte:] közelget gyors Gara. (Gara jó)
- K₂ <gyors Gara> [Fölötte:] bajnokunk K₂ jó [Jav. erre:] jó
244. K₁ már [Átírva:] tán K₁ környékeit. [Színi utasítás nincs.]
- K₂ Meg járta
245. K₁ várát [Átírva:] várat K₁ gara? [Jav. erre:] Gara?
246. K₁ állapotban.
247. K₁ kerítik. <És benne> a' [Fölötte:] És ama torony, K₂ kerítik, és
- K₂ Torony
- 248—266. [Helye a K₂ 37. r lapján.]
248. K₁ vihatalan K₂ vihatatlan.
249. K₁ o(s)tromba [Írónnal jav.] K₂ benn,
250. K₂ erős, [Jav. erre:] erős,
252. K₁ látszik, <a' nehéz> [Fölötte:] <hegyes> nehéz
253. K₁ szűk <t...k> torokkal
254. K₁—K₂ vívású
255. K₁ Gara K₂ vini [Jav.:] vini
256. K₁ baj K₂ nintsen [Jav. erre:] nincsen
257. K₂ Simon(y)tornyai K₂ küzdjenek
- 257—258. K₁ [Között áth.:] <Van falvivótok.>
258. K₂ fal török [Jav. erre:] fal török
259. K₁ <Én> Én K₂ őket. [Jav. erre:] őket.
260. K₂ áll; K₂ vasas
261. K₁ vívók, mellette férfiakkal K₂ és K₂ vívók [Jav. erre:] vívók
262. K₁ bérceit: K₂ le vendesik [Jav. erre:] leverdesik ha
263. K₁ <Elhunyt Lajostól> még K₁ harczaiból [Jav. erre:] harczból

- K₂ mind [Jav. erre:] Mind
- 264—280. [Helye a K₁ 43. r lapján.]
- 263—264. K₁ [Között áth.:] <Kont>
264. K₁ Jerünk [Átírva:] Gyerünk K₁ tehát, <és oszszuk a' hadat> [Mellette:] 's hadunkat oszszuk el
265. K₁ *ügy* hogy <t> K₁ alatt, K₂ terítsen [Jav. erre:] terítsen
266. K₂ *tsak*
- 267—285. [Helye a K₂ 37. v lapján.]
267. K₁ pártos, <benn szorúl, 's> [Mellette:] benn kell vesznie.
268. K₂ Meg adja
- 268—269. K₁ [Között:] <(el)> K₁ Gara, 's K₂ el megy Kont, Gara, és
269. K₁ gyermek, <mit nem tud> [Alatta:] <Hah> [Fölötte:] hallod mit <nem> beszél.
270. K₂ nintsen [Jav. erre:] nincsen
271. K₁ Vajda <víjanak>'' küzdjenek.'' K₂ Simontornyai 's
272. K₁ kisedek K₂ kisedek. [Kiegészítve:] kisedek?
273. K₁ Aszszonyok? <hogy vini sem tudunk.> [Alatta:] 's ők többet érnek e?
274. K₁ Kont <kell e néki csak, 's gyermek> Gara, [Fölötte:] jobb-e hát, es a' gyermek <.....> K₂ jobb e'
- 274—275. [Között áth.] K₁ <'S ie vajda és én semmisem vagyunk?>
275. K₁ a' hüvelyből; <lássanak> [Alatta:] többször is K₂ Ki! kard, ki
276. K₁ <a' nap> láttad
277. K₁ <'s mikor> 's midőn K₁ vasad
278. K₁ hada
- 279—280. K₁ [Között áth.:] <Villogj> <Annyit bizonynyal, érsz, mint hármoré.>
280. K₁ Villogj; K₁ vágsz, <vértelen ragyogsz> egy sem
- 281—299. [Helye a K₁ 43. v lapján.]
- 280—281. K₁ [Között áth.:] <ma mint egy üstök> <mint üstökös fény, nap csillámiban>
281. K₁ életét
282. K₁ ragyogni K₂ Csillamiban, [Olvashatatlanból átírva.]
283. K₁ fény <a' bús ej> K₁ ölen. K₂ meny [Jav. erre:] menny ölen,
284. K₁ És esküszöm, hogy <bár minden vasát> [Alatta:] a' negédes emberek,
- K₂ esküszöm
285. K₁ [A következő áth. sor fölött:] <a' felle> <vivatlan elhagyják a' nagy kaput,>
- K₁ ha <vérig> szinte K₂ küszködneék
- 286—299. [Helye a K₂ 38. r lapján.]
287. K₁ pedig én vini K₂ én [Átírva:] ma
288. K₂ akarsz,

289. K₁ mélyem ér<e>zem sérelmemet; [Kiegészítve:] nagy sérelmemet; [Átírva:] itt sérelmemet;
290. K₁—K₂ üdö K₂ boszszulni K₂ nintsen [Jav. erre:] nincsen
291. K₂ mikor ha
- 291—292. K₁ [Között áth.:] <hajd majd porunk,>
294. K₁ Nem, nem! [A második szó: kiegészítés.] K₂ talán? ... nem, nem:
295. [E sor előtt áth.:] K₁ <Maradj tehát, mint> tégy [Átírva:] tedd [Átírva:] tégy K₂ veled, <nem>
296. K₁ osztja [Fölötte:] rendelni K₁ népeit
298. K₂ meg-teszem K₂ vinni [Jav. erre:] vinni
299. K₁ Ugy már helyes. [Átírva:] lehet. De nyilván [Átírva:] tőle <...> elállani K₂ elállani <m>
- 300—320. [Helye a K₁ 44. r lapján.]
- 300—314. [Helye a K₂ 38. v lapján.]
300. K₂ tanácsos [Jav. erre:] tanácsos
301. K₁ <erős> [Fölötte:] serény K₁ lesznek gyaníthatod.
302. K₁ küzdők; K₁ észre [Átírva:] észbe K₂ küszdők; K₂ vesz,
303. K₂ bennünket rossz
306. K₂ nints [Jav. erre:] nincs
307. K₁ <Csoda> Én [Átírva:] Derék K₁ vitéz, azt [Átírva:] vitéz ő, K₁ megkell
308. K₁ hogy' <állott részire.> [Mellette:] úgy kedvébe jött
309. K₁ mernék; K₁ soká<va>.
310. K₁ már. [Átírva:] hát. K₂ velünk!
311. K₁ <vagyunk>? [Fölötte:] leszünk K₂ megint K₂ leszünk
312. K₁ is. <a'> A' mit <hettő> [Fölötte:] <négy> <Újra fölötte:] száz nem bír <el k...> külön K₁ nem [Átírva:] sem
- 312—313. K₁ [Között áth.:] <külön, ha össze allhat>
313. K₁ <nincs terhíre> [Fölötte:] terhére sincs. K₂ sints [Jav. erre:] sincs
- 313—314. K₂ [Között:] el-távozik [A K₁-ben hiányzik a jelenet és a színhely megjelölése.] K₂ <A' vár.> Krupavár [Mellette:] <Hetedik> [Fölötte:] <Negyedik> [Alatta:] Ötödik Jelenés K₂ magányossan [Jav.:] magányosan
314. K₂ zajt zsbongást K₂ mesziről [Jav. erre:] meszszirol?
- 315—337. [Helye a K₂ 39. r lapján.]
316. K₁ <O> [Átírva:] <K> <A' kürt riad> <...> Kürtök K₁ körül. K₂ körül. [Jav. erre:] körül.
317. K₁ talán [Jav. erre:] Talán K₁ O talán <azok> hazám K₂ jött. [Jav. erre:] jó.
318. K₁ [A következő áth. sor mellett:] <jőnek, kik engem fognak menteni.> K₁ jőnek engem menteni
319. K₁ hajjai<t> K₂ Zúdulva, mint
320. K₂ felé
- 321—330. [Helye a K₁ 44. v lapján.]

321. K_1 úgy K_1 hadat K_2 Úgy K_2 közelgető [Jav. erre:] közelgető
322. K_1 a' [Átírva:] e' K_2 gyorsan, e' K_2 bűnvár
324. K_1 <ráztára> és rázza meg <hős> karjával
325. K_1 hogy <tárva> nyitva
- 325—326. [Között áth.:] K_1 <De ők e? Ah bár láthatnám.>
326. K_1 De ők e? ... Ah <ha más lesz, ismét elveszek.>
<Csak látnom is lehetne, a' mint hallhatom.>
[Fölötte:] bár látnom is lehetne
- 326—327. [Között a K_1 -ben a színi utasítás második része hiányzik:]
 K_1 (nézgel) egy kis ajtót talál a' toronyhoz [Alatta áth.]
 K_1 <Ott egy kis ajtó. A' felső torony>
<nyílása. Azt ha>
<kerületéhez. Ah [Jav. erre:] {O} ha nyitva volna.>
<(megnézi 's nyitva találja)>
<(mozgatja)>
<O> <(szomorún) Nincs nyitva, el van zárva (ki nyitódik még is ... (örvülve) nyitva van.)> <m> [Átírva:] <el>
<Vezesd nagy Isten félnék léplímet.>
<((fölmegy kiáll az erkélyre. Oldalt áll a' nézőkhöz előre mutogatván, 's nézvéen az ostromot))> K_2 toronyhoz
<mozgatja>
- K_2
327. K_1 <Hah> Ők K_2 gyermekei, K_2 Ők, ők; az
328. K_1 O légy segédül K_1 Istenemem K_2 segédül
329. K_2 egyszer, már
330. K_2 körül
- 330—331. K_1 [Között:]
<milly félve fut sok itt a' vár falon.>
Mint [Átírva:] Hogy' döngetik, mint [Átírva:] hogy' rázzák a' kapu! [Áthúzatlan sor, a K_2 -ből hiányzik.]
<Tömötten áll a' nép fenn és alatt>
<mint szűk öbölnél a' szorult habok>
<Valamint ha földünket akarnák bontani>
<törnek úgy> <a' várívők úgy dulkan [Átírva:] törnek rontanak:>
<egy oszlop omlik im [Átírva:] már:> ing a' kapu ...
[Helye a K_1 45. r lapján.]
- 331—351.
331. K_1 O <Íó> jó K_1 elne hagyd ... K_1 melly [Átírva:] ki [A K_2 -ben e sort a másolótól üresen hagyott helyre Vty írta.]
 K_1 hagy<j> [Jav. erre:] hagyd. —
332. K_1 <rémületes megy most> [Fölötte:] az az iszonyú hős ott [Átírva:] itt a'
333. K_1 rút [Olvashatatlan szóból átírva.] K_1 setétel K_2 setétel, rémes külsején
334. K_1 <Vért> pánczél borítja<, 's ...> [Átírva:] <testét.> [Alatta:] <termetét> [Újra alatta:] talpig, cseng csörög K_2 pántzél [Jav. erre:] pánczél

335. K₁ nagy [Átírva:] vas
- 335—336. [Között a K₁-ben egy áthúzatlan sor maradt:]
 K₁ Pajzsát rezes dárdája döngeti.
 K₂ <Pajzsát rezes dárdája {t} döngeti>
336. K₂ fergetek. [Jav. erre:] fergeteg
337. K₁ viz [Átírva:] <tol> [Alatta:] viz K₂ homlokán K₂ halál fejet
- 338—358. [Helye a K₂ 39. v lapján.]
338. K₁ Horvát, ez <ó már ídom> [Alatta:] ösmerem rontásiról.
339. K₁ nepeink. rezes
340. K₁ <dárdáját> [Alatta:] kopjája K₁ sujt [Kiegészítésül írt szó.] K₁ várvivót
 K₂ vár vivót
- 340—341. K₁ [Között áth.:] <'s egy másikat, hogy szinte>
341. K₁ talál, O <nagy alkotó.> [Alatta:] Istenem K₂ Sújt és megint talál, <ó Istenem> De mos röpül
- 341—342. [Között eltérő, át nem húzott sorok:]
 K₁ most harmad ízben <sujt> <hányja {l} hajja el> [Alatta:]
 sujt, 's várvivó
 vezér felé <suhog> [Fölötte:] hajol serévn keze...
 De nem talál, 's p [Átírva:] már döng nagy pajzsa is.
 A' [Átírva:] a' hős vezér karjától. Hah... 's megént
342. [A következő sor második fele egyezik a K₂ 342. sor második felével:]
 K₁ rezeg a' gerelv, <'s> villamlik vashegve, * [A sorvégi jel a következő áth. sorok pótlására utal:]
- 342—343. [Között áth.]
 K₁ <iszonyút és a' halálfej> <szörnyet csattanik,> <meg [Átírva:]
 <csendül homlokán>
 <'s> <meztántorog...> <Horvát. O veszne bár...*> [Az utóbbi csillag-jel áth. A költő itt gondol először a pótlásra. A bekarikázott csillag-jel melletti pótlás is áth.]
- K₁ <Megcsendül a' halálfejes sisak,> <mint> *
 [E sor végén találjuk az újabb (*) jelet, amely e sorok további pótlására utal.]
- K₁ <mint> <halálos már a' lélek harang.>
 <hogv a' halál fej szörnyet csattanik>
 <szúdn a' [Átírva:] 's meg csendül mint a' lélek harang.>
 <meg [Átírva:] és tántorog de még is talpon áll.>
- K₂ <Megkocczan a' halálfejes sisak,>
 <és sirva cseng, mint a' halálharang>
 [Alatta egy sornvi hely gondolatjelekkel kitöltve.]
343. K₁ Eltantogor Horvát. O veszne bár K₂ O! veszne [Jav. erre:]
 Óh veszne
344. K₂ meg—kocczan K₂ halál fejes
345. K₁ <'s ollvat csendül mint lélek> [Alatta:] és sirva cseng,
 mint halál harang.
- 345—346. K₁ [Között áth.:]
 <ó tántorog de talpon áll megént.>

346. K₁ <Eltántorog Horvát. O veszne bár...>
 le<...> hullanak <helyette> [Fölötte:] mellette társai,
 347. K₁ <és ő megént> 's új harczot indít ő megént... De hol
 K₂ 's új [Átírva:] De K₂ megént <... De hol> keményen
 347—348. [Között áth. a 346. sor folytatásában:]
 K₁ <a' hős vezér 's egy> <másik> <szór gerelyt.>
 <másik> [Kiegészítésül irt szó.] [A 347. sor folytatásaként:]
 K₁ <De hol> az én Garám, Gardát nem láthatom.
 K₂ <az én Garám Gardát nem láthatom>
 348. K₁ merészség. Ott
 349. K₁ <lépcsőin,> lajtorján, 's közelget is <már> K₂ meg mászsza
 [Jav. erre:] megmászsza
 350. K₁ már K₁ O ha az Gara... K₂ tetőhöz... [Jav. erre:]
 tetőhöz...
 351. K₁ Isten ő az. <Mellén csillagot> K₂ csillagát
 352—370. [Helye a K₁ 45. v lapján.]
 352. K₁ rágyogni [Jav. erre:] ragyogni
 353. K₁ veszend... K₂ Meg sejtí Horvát<h> és ő [Jav. erre:] ő
 353—354. K₁ [Között áth.:] <Ég, föld {temess} el inkább, {mint azt
 érjen itt}> [Alatta:] <és>
 <O a' haldífej feléje>
 354. K₁ <O> Föld K₁ inkább, <és az ég> <'s szórja szét az ég>
 [Alatta:] <'s tengerek árjain> [Újra alatta:] és bús síromat
 K₂ nyeljen [Jav. írónnal:] nyeljen el
 354—355. K₁ [Között áth. a 354. sor első változatának folytatá-
 sában:]
 K₁ <fuwalma, tenger' árja>
 355. K₁ <szé> Szél K₁ tengerek árjain
 356. K₁ Nap hold <Ég, föld> te K₁ el, inkább <veszsen minden el.>
 mintsem ő K₂ mintsen
 357. K₁ A' [Átírva:] O
 358. K₂ le dönti őt. [Jav. erre:] őt.
 359—377. [Helye a K₂ 40. r lapján.]
 359. K₁ a' [Kiegészítésül irt szó.] K₂ paizs
 360. K₁ csillaga.
 361. K₂ ah! most K₂ csapás,
 361—362. K₁ [Között áth.:] <Két kézre fogja Horvát a' gerelyt.
 [Alatta:] nagy vasát [Mellette:] a' gerelyt,>
 <és a' paizs most izzé porrá törik.>
 362. K₁ <izzé porrá törik> [Fölötte:] Ketté törik K₁ paizs
 363. K₁ vasa K₂ ő, [Jav. erre:] ő, K₂ vasa.
 363—364. [Között áth.:]
 K₁ <Ing...> <és szerte csattog> [Mellette:]
 <'s> <helyet szerez lábának a' falon.>
 364. K₁ homlokán, K₂ halál fej Horvát homlokán
 364—365. K₁ [Között áth.:]
 <'s [Átírva:] pusztúl> <pánczéla pusztúl, hullnak rongyai.>
 <O Isten adj Garának győzödelmet.>

- K₁ <Haj [Átirva:] Hah most többen körül veszik, 's ledől>
 <mellyen> <utána lajtorjája, hová legyet [Átirva:] legyen
 szegény.>
 <lépcsője, . . . {O} mellyen érkeznek segéd,>
 <Hová legyen, {haj} [Átirva:] most? haj hová legyek.>
 <(elajulva ledől az erkélyen.)>
365. K₁ O K₂ Ó Isten add meg érnem e' szerentsét . . . [Jav. erre:]
 szerencsét . . .
366. K₁ erkezik K₂ körül
367. K₁ segég [Jav. erre:] segéd T₂ léptsóit [Jav. erre:] lépcsóit
368. K₁ ó [Jav. erre:] O K₂ le döntik . . . K₂ nints [Jav. erre:]
 nincs
 K₂ remény
369. K₂ Egek
370. K₁ <ajul> (ájulva <elkerül az erkélyen> [Alatta:] leesik a'
 kerületen K₂ le esik [Átirva:] lerogy a' kerületen. [Jav.:]
 kerületen.
- 371—380. [Helye a K₁ 46. r lapján.]
- 370—371. K₁ [Között a színi utasításban:] közelít; végre K₂ közelít,
 [A K₁-ben hiányzik a jelenet megjelölése.]
 K₁ <Horvát.>
 <Mi van még hátra, mondd meg most Barics?>
 <Barics>
 <Az hogy ne késsél: mentsed éltedet>
 <Vitézeink még őrzik a' toronyt,>
 <'s ut visz ki innen a' másik kapun.>
 <velünk jöhetnek> <Horvát.>
 [Tollpróba:] REumere
 <Hol a' leány? még azt is elviszem.>
 [Tollpróba:] m
 <(bemeget nézi, nem találja, vissza tér.)>
 Horvát [Nincs áth.]
 <A'> <Hová hurczolsz tovább?>
373. K₁ Egy gyermeket! még azt sem ölheték [Jav. erre:] Egy
 gyermeket hah! azt sem ölhetém meg! K₂ ölhetém meg.
 [A végleges szövegben visszatértünk a K₁ első változatá-
 hoz: az ölheték szó illik a határozatlan névelőhöz.]
374. K₂ zúgolódjál:
375. K₁ kopjád [Jav. erre:] kopjád K₁ által <a' vivók, 's maga>
 [Alatta:] bátor bajvivók. K₂ Kopjád
- 375—376. K₁ [Között áth.:] <Kont pajzsa ált>
377. K₂ elviszem
- 378—397. [Helye a K₂ 40. v lapján.]
378. K₂ rekedsz
- 378—379. K₁ [Között:] <Mig mara> Horvát vissza tér.
379. K₁ csillagom K₂ Nints [Jav. erre:] nincs K₂ sints K₂ tsilla-
 gom [Jav. erre:] csillagom

380. K₁ e' [Jav. erre:] ennyi
 381—403. [Helye a K₁ 46. v lapján.]
 383. K₂ el szántsággal, 's
 384. K₁ <...> segítenél K₁ rontani.
 384—385. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <Hallá, mint {zuhog} [Alatta:] zörög már a' torony nyílds
 <mint>
 385. K₁ dúlja tornyodat
 386. K₁ döng <r> izmos K₂ irtoztatón K₂ ajtaja
 387. K₂ sarkáiban
 388. K₁ jőj tartsd K₁ étedet. K₂ Jőjj, [Jav. erre:] jőjj
 389. K₂ győzik [Jav. erre:] győzik
 391. K₁ mostanig
 392. K₁ ki megy K₂ még
 393. K₁ leszen.
 394. K₁ <hedvezze terjed> az [Átírva:] Az K₁ hamar K₂ est homálya
 395. erre lányadat, K₂ meg-találod [Jav. erre:] megtalálod
 K₂ erre <lányodat> a' leányt
 396. K₁ szökhett. [Jav. erre:] szökte K₂ el szökött, csak
 397. K₁ hállál [Jav. erre:] találsz K₁ is
 398—411. [Helye a K₂ 41. r lapján.]
 398. K₂ találok K₂ meg nyitja
 399. K₁ ez a' vas [Átírva:] e vas . . . A *) az alább áth. pótlását jelzi.
 K₁ ez a' <vas {itt}, vagy tőslént elveszik> <'e' cs> [Mellette:]
 <vagy a' csúf csapás után>
 <többé nem élek egy ordíg is> K₂ E vas . . ., [Kiegészítésül
 irt szavak.] K₂ hova?
 400. K₁ magával K₂ megyek mert
 401. K₁ visz megyek K₂ Setétség
 401—402. K₁ [Között áth.:] <'s ha eltör>
 403. K₁ hú, kard
 403—404. K₁ [Között áth.:] <Vezess, vagy ott hol engem>
 404. K₁ a' hol én esengek, [Átírva:] hunyok, [Fölötte:] veszek
 405. K₁ 's vért<öl> gőzölgve' [= gőzölögvén] K₂ gőzölgve [Jav.
 erre:] gőzölgve K₂ sirjelem [A javítás egyenetlen. A „vért-
 ől” szó megrövidítését nem követte a „gőzölgve” kieg.
 „gőzölgve” alakra. Szótaghiány.]
 406. K₁ Csak [Átírva:] Most K₁ jőjőket K₂ jőjjetek [Jav. erre:]
 jőjjetek
 K₂ nvomomban bajnokok
 406—407. [Között a K₁-ben eltérő színi utasítás és eltérő sor:]
 K₁ (Betoldulnak) K₂ <(Be tódulnak)> [Mellette:] (Elmennek)
 K₁ <...> <evőst> Tömjétek el tornyunknak ajtaját
 's hagyjátok ott. <Légy> (elzúdul, utána Barics, 's népei)
 [A fenti két sor áth. a K₂-ben. A színi utasítás eltérései:]
 K₁ Király Kont, Gara, 's katonák K₂ katonák [Kiegészítve:]
 katonák
 407. K₂ későn [Jav. erre:] későn K₂ jövének, K₂ el csuszott

408. K₁ még [Átirva:] tán K₁ érünk, <rajta> jertek a'
- 409—427. K₁ [Helye a K₁ 47. r lapján.]
 K₁ kapunál <szorítjuk őt.> [Alatta:] talán <csak> [Alatta:] még
 elszorítjuk őt. K₂ Kapunál
- 409—410. [Között a K₁-ben hiányzik a jelenet és a színhely meg-
 jelölése.]
 K₂ A' Tábor [Kiegészítésül írt szavak.] [A szereplők neve
 mellett:] K₂ Hetedik Jelenés
410. K₁ [Jav. e szövegből:] Hadd menjenek, szegények.
 [Kiegészítve:] békivel, K₂ békével, [Jav. erre:] békivel.
411. K₁ üldözőbe vesz K₂ üldözőbe [Jav. erre:] üldözőbe
- 412—430. [Helye a K₂ 41. v lapján.]
 K₁ világ, <tudom, csak jól esik> [Alatta:] <és bujdosunk>
 [Mellette:] 's ki bujdosunk K₂ 's [Kiegészítésül írt szó.]
 dült
413. K₂ dült
- 413—414. K₁ [Között áth.:]
 <'s> <Kezébe jutni> <a' szánót találni, hol> [Alatta:] <halál>
 helyett
414. K₂ helyett
415. K₁ mindenütt K₂ Meg gondolatlan
- 415—416. K₁ [Között áth.:] <'s ha szánót> <Ha kérdi Zsigmond mit>
 416. K₂ szólsz, ha, a'
417. K₁ <Gyerek> Mi K₂ belőled? [Jav. erre:] belőled?
418. K₁ <C> Akármí K₂ belőlem, [Jav. erre:] belőlem,
419. K₁ gyalázó szót [Kieg. erre:] gyalázót meg K₂ en K₂ szen-
 vedek,
421. K₁ böcsületemet [Jav. erre:] böcsületemből K₁ végy;
 K₂ böcsületemből [Jav. erre:] böcsületemből
422. K₁ mért [Jav. erre:] mert K₂ boszszúmnak
- 424—425. [A K₁-ben utólagos kiegészítés — egy sorba írva.]
 425. K₁ Király' hadának
426. K₁ [Az alábbi áth. sor mellett:]
 K₁ <Mindig tovább: így nem jó vége lesz.> K₂ féle kép [Jav.
 erre:] féleképen
426. K₁ öreg
427. K₁ kevertelek
- 428—430. [Helye a K₁ 47. v lapján.]
 427—428. K₁ [Között áth.:]
 <De Istenedre mondom>
 <De Istenemre! meg egy szót ha szólsz.>
428. K₁ De Isten <ugy segítse kardomat:> [Fölötte:]
 emre mondom, hogy ha mint K₂ hogy, ha, mint
429. [E sor a következő áth. sor pótlása:]
 K₁ <ha mint előbb, még festegetsz tovább>
 K₁ is [Kiegészítésül írt szó.] K₁ sérteged [Jav. erre:] sérteget
 K₂ előbb [Jav. erre:] előbb
430. K₁ huzlak, <hogy ki nem mehetsz.> * [Fölötte:] melyben
 elmerülsz. [A * jel hosszabb pótlás helyére utal.] K₂ el
 merülsz

- 430—431. K₁ [Között áth.:] <Vij meg velem, ha van böcsületed.>
 431—446. [Helye a K₁ 83. r lapján, * jel alatt.]
 431—452. [Helye a K₂ 42. r lapján.]
 431. K₁ <Milly> <Hát> Melly
 432. K₁ <gyáva> [Fölötte:] hitvány
 433. K₁ én [Kiegészítésül írt szó.]
 434. K₂ meg vetést, [Jav. erre:] megvetést,
 435. K₂ a<sz> harag, soha
 437. K₁ Egész sereggel <áll a' tábor> harczol K₂ Király
 438. K₂ bojsátod [Jav. erre:] bocsátod
 439. K₁ elüzöd: [Jav. erre:] elüszött: K₂ el üszött: K₂ meg vert
 [Jav. erre:] megvert,
 439—440. [Között a szereplő neve rövidítve:] K₁ Simon [Aláhúzva.]
 440. K₁ birsz, <'s bizol> [Alatta:] ugyan
 440—441. K₁ [Között áth.:] <hogy a'> <tégy egy>
 442. K₁ vasaddal is [Átírva:] vasaddal bizonyítsd; K₂ mert mi
 [Átírva:] mert előbb K₂ előbb<en> [Jav. erre:] előbb
 444. K₁ Sza [Átírva:] Sőt K₁ mondom<, is,> K₁ hogy [Átírva:]
 azt
 K₁ is hogy
 446. K₁ va K₂ vijj K₂ böcsületed. [Jav. erre:] böcsületed
 447—452. [Helye a K₁ 47. v lapján.]
 447. K₁ <Heves> <Mi>
 448. K₁ tehát <csak> K₂ vijjunk. K₂ Böcsületem [Jav. erre:]
 Böcsületem
 449. K₂ Oltalma K₂ remeg. K₂ hardot
 449—450. K₁ [Között áth.:]
 <De, hogy te is tudd,>
 <noha> <nyolczvan> <hetven éve már, hogy él>
 450. K₁ hatvan éve K₂ Noha K₂ hatvan [Átírva:] negyven
 K₂ már hogy
 K₂ forgatom,
 451. K₁ kéivel K₁ itt <a'> van [A színi utasítás a K₁-ben hiányzik.]
 K₂ 's K₂ sisak [Kieg. a színi utasításhoz.]
 452. K₁ <lásd ősz fürtöm ha> K₁ lásd, <majd ha fejbe vágsz.> [Alatta:]
 's úgy üss homlokon.
 K₂ homlokon [A K₁-ben e sor végén Vty különleges jele utal
 a pótlás helyére, az alábbi áth. sorok helyett:]
 452—453. K₁ [Között áth.:]

<Simontornyai szelidülve>

<Ősz fürteidnek tisztelet>
 <Bocsáss meg> <Ősz fürteidnek Vajda tisztelet ;>
 <...> [Átírva:] <íjjú hevemnek megbocsáss, ha tán>
 <illetlenül bánt> <de megbocsáss, ha {hév természetem}>
 [Alatta:] most illetlenül
 <illetlenül bánt> <bániam koroddal: úgyis nyugtalan>
 <érvés> <szándék zavar {ja minden}> 's ingerli mérgemet.]>

- <Vajda>
- <Épen a'> <'s ezért, ha intlek, mért heveskedel?>
 <Vigyáztalan tettért dorgállalak.>
 <'s te még vigyáztalanbat készülsz elkövetni>
 <Légy csendesebb, 's ne zúgj ha intelek.>
 <Simontornya.>
- <Hah! a Király jő: itt robog hada>
 <az> <a' ránk torost kapun ki... Mit fogunk>
 <hogy, meg ne tudja>
 <mondani, hogy el ne {m} áruljam jó tettemet?>
 <Egyezni kell szavunknak.>
 <Egyezni kell szavunknak, mondd miként>
 <mentsük, }ha kérdi, rests } hibánkat?>
 <Vajda>
- <Légy te csendesen>
- <'s Hagyj szólni engem. Vagy ha szólsz, beszélj>
 <m> <úgy mint szavamhoz illendő leszen.>
 <Magamra vállalom most tettedet ;>
 <máskor vigyázóbb légy {s emberségesebb} [Alatta:]
 's ne hánykolódjál>
- <Simon {y} tornyai>
- <Pirulva állok versengésemért.>
 <'s fogadom hogy ezidn engedek szavadnak,>
 <'s megadom korodnak>
 <és nem felejttem> <A' bölcs tanács, és {előszült} {ösz}>
 <tisztes ősz hajad>
 <szentesebb leszen, mint vérem' vad heve.>
- 453—473.** [Helye a K₁ 83. rv lapján, Vty különleges jele alatt:]
453—473. [Helye a K₂ 42. v lapján.]
- 454.** K₁ <Félsz> Az K₁ meghasítani K₂ meg hasítani.
455. K₁ ha [Átírva:] még K₂ meg köszönheti
456. K₂ el búsult [Jav. erre:] elbúsult K₂ ősz [Jav. erre:] ősz
457. K₁ őt {csúf} [Fölötte:] a' K₂ meg mented [Jav. erre:]
 megmented
 K₂ a' [Kiegészítésül irt szó.]
- 457—458.** K₁ [Között:] Simon [Rövidítés. Alatta áth.:]
 K₁ <Engesztelődjél Vajda! Tisztele>
 <Bocsáss meg> K₂ szelédülve
- 458.** K₁ Engesztelődjél <oktal> Vajda, oktalan K₂ Engesztelődjél
 K₂ oktalan <buz>
- 459.** K₁ Buzga [Átírva:] Buzgolkodásom K₁ ennyire;
 K₂ Buzgolkodásom
- 460.** K₁ tisztelem <korodnak> [Alatta:] karodnak K₁ érdemet
460—461. [Között áth.:] K₁ <'s a' fáradozva>
461. K₁ és az [Átírva:] a' ... [Átírva:] csatában K₂ őszült
 [Jav. erre:] őszült
- 462.** K₂ heves <vagy>
463. K₂ léssen.

- 463—464. [Között:] K₂ üdö [Jav. erre:] üdö
 464. K₂ szerenység [Jav. erre:] szerencséd K₂ jóvá tegye
 465—466. [Között áth.:]
 K₁ <Hah! mint setétül a' határ, ködös>
 <fátyolt vet ellenüm>
 466. K₁ Azonban, K₁ felejttem ... [Színi utasítás nincs]. K₂
 mondtál el felejttem.
 467. K₁ setétül K₁ sűrű
 468. K₁ omlik: K₂ Kőd K₂ sik K₂ vele
 469. K₁ szakad K₂ üdö előtt [Jav. erre:] üdö előtt
 470. K₁ erre: tán
 471. K₁ közelget.
 472. K₁ kerdez. K₁ én K₂ kérdez K₂ beszéllek [Jav. erre:]
 beszéllek
 473—484. [Helye a K₂ 43. r lapján.]
 473. K₁ Nem nem barátom: K₁ bizd K₂ Barátom
 473—474. [Között a K₂-ben kiegészítésül:] Nyolczadik Jelenés
 474—478. [Helye a K₁ 48. r lapján.]
 473—474. [Között a K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik.]
 K₁ Kont <Gara,> K₁ setétedik. K₂ mindég
 474. K₁ id [Jav. erre:] itt? [A sor második része előtt áth.]
 K₁ <Vezérid a'> <A' vajda, és én, 's hátrább a' sereg.>
 [Alatta:] A' vajda, én, 's hadunk. K₁ hadunk
 ez! ... <'S> nincsen K₂ nincsen [Jav. erre:] nincsen
 475. K₁ K₁ [Között:] A' Vajda K₂ <Vajda.> Simontornyai
 475—476. K₁ Nincs? K₂ Nincs? [Jav. erre:] Nincs. K₂ szörnyű
 476. K₁ üztük, 's még sincsen fogoly. K₂ üztük
 K₂ 's <még sincsen fogoly> [Fölötte:] nincsen fogva még.
 477. K₁ jöttetek,
 478. K₁ [Helye a K₁ 48. v lapján.]
 479—500. a' [Átirva:] nyugton K₂ meszsziröl [Jav. erre:]
 479. K₁ meszsziröl
 480. K₁ állott K₁ kapu K₂ állott [Jav. erre:] állt
 481. K₁ <'s> munkáitoknak K₁ nyomát
 482. K₂ tekintém [Jav. erre:] tekinteném K₁ vénségedet
 483. K₁ Vajda, K₂ Uram
 483—503. [Helye a K₂ 43. v lapján.]
 485. K₁ Vítottuk [Jav. erre:] Vítottam K₂ vittam [Jav. erre:] vittam
 486. K₂ hirtelen
 487. K₁ hallánk, 's mivel K₂ térénk, [Jav. erre:] térvén,
 K₂ hallánk, [Jav. erre:] hallék,
 488. K₁ gondolánk, <'s bizony> nem is K₂ gondolánk [Jav. erre:]
 gondolám,
 K₂ [Kieg. ezzel:] nem is
 489. K₁ <mi üldözöbe aztán nem vehettünk.> üztünk tovább
 K₂ <nem is üztünk tovább.> [Alatta:] üztem tovább
 490. K₁ <Igy nem harczol Magyar.> [Fölötte:] A' magyar nem így
 491—492. [Között a színi utasításban:] K₁ mérgesen K₂ magában

492. K₁ O nem! bizony nem még érezheted, K₂ meg érezheted,
[Jav. erre:] még érezheted.
493. K₁ <Hah!> [Alatta:] <mert ;> Istenemre
- 493—494. [Között a színi utasításban:] K₂ vajda K₁ A' Király
494. K₁ <Gara Hol van> Hol
496. K₁ [A színi utasításban:] <Vajdahoz és Simontor>
K₁ vajha: [Átírva:] róla K₂ példát
497. K₁ ér K₂ legényé [Jav. erre:] legénynyé
498. K₁ szivetlen <meglett ember a' ki> <bajnokok> bajnok
499. K₁ <'s egyedül> <volt ott> [Átírva:] <allt> K₁ falhágók [Átírva:]
falmászók [Jav. erre:] falhágók K₂ fal mászók [Jav. erre:]
falvivők
500. K₁ <é> 's mig Kont, ki min K₂ be dönté
- 501—517. [Helye a K₁ 49. r lapján.]
- 500—501. K₁ [Között áth.:] <egyedül a' mig csa>
501. K₁ közt. K₂ egyedül [Jav. erre:] egyedül K₂ köz'. [Jav.
erre:] közt.
- 501—502. K₁ [Között áth.:] <Kettőjük énnekem több jót t>
- 503—520. [Helye a K₂ 44. r lapján.]
503. K₁ [A sor két része között áth.] <Lesz olly üdö, melyben
elhiszed,> [Alatta:] <hogy> [Alatta:] <még, melyben kar-
jaink>
504. K₁ napjainkból, [Átírva:] életünköl, K₁ 's <nyugvó>
K₂ Ki törli
505. K₂ százsorozva, viszsaszerezik K₂ fényöket [Jav. erre:]
fényöket,
506. K₂ sülydedett [Jav. erre:] süllegett K₂ velünk,
508. K₂ fenyitem [Jav. erre:] fenyitem K₂ renyhesegtetek.
509. K₁ [E sor előtt áth.] <Menj szállsd meg a' várt> [Alatta:]
<Menj szálld meg a' várat>
- K₁ Kont K₂ vár termeibe,
510. K₂ Örözd [Jav. erre:] örözd K₂ reggelig K₂ el megy eg
[A színi utasításban.]
511. K₁ [A színi utasításban:] néhányan
512. K₂ tűz [Jav. erre:] tűz
- 512—513. [Között:] K₁ <Vajda>, Simontornyai K₂ el megy
513. K₂ felé
514. K₁ <boszunknak> [Fölötte:] csufságunk
- 515—516. K₁ [Között:] <'s mellőle halvány arcunk>
516. K₁ 's [Átírva:] fölforr K₁ hevénél<... a' boszú 's harag>
[Alatta:] <lázadó boszúnk,> [Újra alatta:] elbusult szívünk
K₂ föl for K₂ elbusult [Jav. erre:] elbusult
517. K₂ égben [Jav. erre:] éjben K₂ arczáink
- 517—534. [Helye a K₁ 49. v lapján.]
- 516—517. K₁ [Között áth.:]
<és> <'s égő haraggá válnak véreink.> <'s a'> <és> <Majd
arczainkról lássa meszszirol> <és még előbb mint ele.>

518. K₂ keblünkben lebeg, [Jav. erre:] keblünkben lobog,
 519. K₂ következő [Jav. erre:] következő
 519—520. K₁ [Között áth.:] <első lesz ez>
 520. K₂ biztosan [Átírva:] biztosa
 520—521. [Között a K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik. A színi utasításban:] K₁ Klára egyedül *bolyong*.
 521—546. [Helye a K₂ 44. v lapján. Az 521—548. sor szövegét Kazinczyhoz 1824. március 25-én írt levelében (Kaz. Lev. 19. k. 89—90. l) Vörösmarty mutatóul lemásolja. A másolat eltéréseit az alábbiakban Lev. [= Levél] rövidítéssel adjuk. A változtatásokat, mint utolsó javításokat, a főszövegben is átvezettük.]
 520—521. [Között:] K₂ <A' vár falai látszának benn, kívül térség.>
 [Mellette:] Kilenczedik Jelenés [Kiegészítéssel írt szavak.]
 K₂ Klára, egyedül <*bolyong*> [Kieg.:] Kevés időre Klára jó egyedül a' setétben tévelyegve. Klára
 éjjelen,
 521. Lev.
 524. K₁ <de> távozni K₂ tölletek;
 525. K₂ nincs vezérem, ég, föld meg vetett
 526. K₁ <*kábultan*>, [Fölötte:] ájultan K₂ Midőn [Jav. erre:] Midőn
 K₂ le dőltem ájultam, Lev. ájultan,
 526—527. K₁ [Között áth.:] <*játszott az*>
 527. K₁—K₂ K₂ meg kardok lapjain,
 527—528. K₁ [Között áth.:] <a' nagy sisakn>
 528. K₁ [E sor a következő szövegből jav.:] a' hős sisakna <k>, pajzs<oknak> rezén K₂ sisakjaink pajzsa szép <rezén> [Jav.:] sisakja', pajzsa szép rezén,
 528—529. K₁ [Között át.:] <'s zaj volt, mik>
 529. Lev. nap hold zúgva törve ránk,
 530. K₁ zaj <volt K₁ és [Átírva:] vad K₂ Körül [Jav. erre:] körül,
 531. K₁ Most, <fölrivadván csend> K₂ Most, hogy
 531—532. [Között áth.:] K₁ <mint a' halálcsend, olly irtózatos,>
 532. K₁ 's [Átírva:] mint Lev. belől,
 532—533. [Között áth.:] K₁ <'s rémes setétség 's mint sírfenekén.>
 533. K₂ rém, és Lev. mindenütt,
 534—535. K₁ [Között áth.:] <oh hasztalan vizsgálom meszsze be>
 535—557. [Helye a K₁ 50. r lapján.]
 534—535. K₁ [Között áth.:] <'s> <nem, nem hallik egy ember szó>
 535. K₁—K₂ ember szó, K₂ láb robaj.
 536. K₁ be tekintek <az éjbe> a' homálnak K₂ be tekétek [Jav. erre:] tekintek K₂ homálnak <mélyébe> mélyibe
 537. Lev. K₁ Csak [s nélkül] K₁ <csak a' cs> [Átírva:] <éjt> K₁ éjt<szakát>, K₂ láthatom.
 538. K₁ <mell> rémképe [Átírva:] vad K₂ üldöz
 539. K₁ csak [Átírva:] menjek?... K₁ csak [Átírva:] bár Lev. hallanék! —
 541. K₁ 's [Átírva:] csak K₁ csak [Átírva:] szét K₂ enyészet hangját Lev. hordja szél:

542. K₂ mentóm szavát K₂ nekem. *Lev.* Mentóm [‘s nélkül]
543. K₁ is <led> ledölt csatáiban K₂ le dőlt [Jav. erre:] ledölt
544. *Lev.* Örök [‘s nélkül] K₂ test halmokon.
545. K₁–K₂ kerüljek, *Lev.* kerüljek? K₁–K₂ ah K₁ lábaim <sem>
546. K₁–K₂ bírnak K₁ vesznem <Földanya,> útamón
- 547–567. [Helye a K₂ 45. r lapján.]
547. K₁ [E sor a következőből jav.:]
bontsa föl hided mély ágyadat: föld anya
- 547–548. K₁ [Között:] (le rogy) *Lev.* (lerogytában)
547. *Lev.* anya!
548. K₁ <hadd> ‘s adj K₁ almákat. [Jav. erre:] almokat. *Lev.*
Adj [‘s nélkül]
549. K₂ szele.
- 549–550. K₁ [E sor előtt áth. és átírva:] <M> <Megcsalt e a’
borongó éj szele,> <vagy az> Csalódom
550. K₁ <val> valóban ember szót [Átírva:] <hangot> [Fölötte:] szót
<hozott> [Fölötte:] ragad felém?
551. K₁ hangokon, K₂ hosszú pandszt K₂ hangokon.
- 551–552. K₁ [Között áth.:]
<mint a’ magányos bujdosó>
<és m... mint a’ patak’ bús csörgedései,>
552. K₁ meg <Föld’> <Meg> borzadok, <bár meg> [Átírva:] <bátor>
[Fölötte:] <habár> [Újra fölötte:] bátor nem érthetem.
[Kiegészítve:] megborzadok, bátor nem érthetem. [Ez a
sor a K₂-ben nincs meg.]
553. K₁ <O> <Ha> Ha K₂ menthető [Jav. erre:] menthető
K₂ meg mentem [Jav. erre:] megmentem
- 553–554. K₁ [Között áth.:] <b...> <engem itt> <szerencsétlenné tett
az ég,>
555. K₂ másokon
556. K₂ ember K₂ segíteni,
557. K₁ enyhíthetek K₂ enyhíthetek. [Jav. erre:] enyhíthetek
558. K₁ megtévedőt, K₂ megtévedőt, [Jav. erre:] megtévedőt,
- 559–580. [Helye a K₁ 50. v lapján.]
559. K₁ nyugtathat(ok)
561. K₁ Vezessetek [Jav.:] Vezessétek K₁ lekek, <útamón>, léptimet
K₂ vezessétek
- 562–563. [Között:] K₂ (föl eszmél, föl kel, magában) K₂ kell
[Jav. erre:] kel
563. K₂ fölött
564. K₁ Hah már K₁ tábor tüzek. K₂ tábor tüzek, [Jav. erre:]
tábortüzek
- 564–565. K₁ [Között áth.:] <Halvány világot>
<hegyes szoborként csapnak láng>
566. K₁ már látszik <a’ vár kormos fala> [Alatta:] a’ kormos vár
vén fala, K₂ fala
567. K₁ borogós [Jav. erre:] borong K₁ <mohos> vak K₂ sugár
568. K₁ Mosi [Átírva:] De

- 568—569. K₁ [Között:] (magában.)
 569—584. [Helye a K₂ 45. v lapján.]
 569. K₁ O K₂ segíts.
 570. K₁ ködött. [Jav. erre:] ködöt.
 571. K₁ hőst, <'s villogó vasát,> [Alatta:] látom villogó
 572. K₁ <a'...> vasát, 's
 573. K₂ üldözöm! [Jav. erre:] üldözöm!
 574. K₁ sem [Átírva:] sőt K₂ sőt [Jav. erre:] sőt
 576. K₂ [E sor előtt áth.:] K₁ <elnyugodott bajában insége>
 el nyugodott [Jav. erre:] elnyugodott K₂ kinyában [Jav.
 erre:] kinjában K₂ szegény.
 577—578. [Között: a K₁-ben a színi utasítás hiányzik, a K₂-ben kieg.]
 578. K₁ [E sor fölött áth.:] <O véghetellen jószág, nagy> Gara
 579. K₂ szelleme
 580. K₁ [E sor előtt áth.:] <egy férfi,> <egy félénk> <egy félve>
 K₁ felém?... K₂ felénkén K₂ felém? [Jav. erre:] felém.
 581—584. [Helye a K₁ 51. r lapján.]
 581. K₁ [Az alábbi áth. sorok fölé írva:]
 <(Klárához)>
 <Ki vagy nyomorgó> <Ki vagy {itt,} e' halálos...>
 <Boldogtalan, ki vagy itt ezen veszély!>
 <'s lalál vidékén?>
 <Ki vagy boldogtalan?>
 K₁ Isten K₂ bizonyal [Jav. erre:] bizonynyal K₂ az, o
 582. K₁ Nem [Átírva:] Volt K₂ volt
 582—583. K₁ [Között áth.:]
 <Most rád talált, most a' legboldogabb.>
 <megöleli> <(megöleli)>
 <Garám, édes Garám>
 583. K₁ boldogabb <nincs> mint [Utóbbi átírva:] most K₁ Garám
 [Jav. erre:] Gara K₂ nints [Jav. erre:] nincs
 583—584. K₁ [Között áth.:] <Édes Garám (átöleli)> (átöleli)
 584. K₂ el veszendő [A K₁-ben e sor alatt választhatóan egy be-
 keretezett sor áll:]
 K₁ Kedves! veszendő Klárád így köszön
 584—585. [Között a színi utasítás:]
 K₁ <(megcsókolja)> [Fölötte:] megöleli 's elakad szava
 [A színi utasítás alatt áth. részlet következik. Az első sor
 előtt Vty különleges jele szolgál a pótlás kikeresésére.]
 K₁ Gara
 <Arnyér, vagy élő test tapad rédm?...>
 <O Klára> <Te vagy, Te vagy, kit álmaim kerestek,> [Fölötte:]
 <O Klára, téged fognak karjaim (Megcsókolja)>
 <kiért kesergék ébren, kiért nyögék, ha lelkem ébredett>
 <sohajtott ébredő szívem.>
 <O Klára, érzem{...} édes ajkaidat.>
 <érez.> <forró ölednek érezem hevet,>
 <melly a' halál' fagyával küzködő>

- <k..> <vér... csepjeit {fől tudja} képes gerjeszteni.)
 [A lapszélen tollpróba áth.:] <Homo>
 <'s buzgó {hevessé} [Átírva:] tüzessé tenni újlag.)
 <Bár adjon a' vitéznek {kincse...ket} birtokot>
 <...> <Világot adjon bár a' tévedő>
 <szerencse, nem kívánom kincseit.)>
 <Az én jutalmam Klára.)>
 <a' megtalált hű Klára, kincs nekem.)>
 <fizelhetetlen, mint {a' lelki jó.} [Átírva:] <az égi jó.)>
 <(Elviszi a' tábor felé. E' közben leesik a' kárpít)>
 meg öleli K₂ el akad [Jav. erre:] elakad
 585—587. [Helye a K₁ 83. v lapján, Vty különleges jele mellett.]
 585—598. [Helye a K₂ 46. r lapján.]
 585. K₂ élő [Jav. erre:] élő K₂ reám. [Jav. erre:] reám?
 586. K₁ O K₁ <birnak> [Alatta:] érnek K₂ karjaim
 587. K₁ vagy, <kit álmaim herestek> ki K₂ bírod [Jav. erre:] bírod
 K₂ szivemet,
 588—598. [Helye a K₁ 84. r lapján.]
 588. K₁ Kiért <sohajjt> <szokatlan bussá lett...> [Alatta:]
 örök bú terjedt lelkemen, K₂ hu
 589. K₂ vagy kit
 590. K₁ ajkikat, K₂ ajkidat
 591. K₁ karjaid [Jav. erre:] karjait, K₂ szerelmed forró karjait,
 K₂ karjaid [Jav. erre:] karjait
 592. K₂ föl éled
 593. K₂ 's [Kieg.] K₂ lángva [Jav. erre:] lángra
 594. K₁ birtokot
 595. K₂ tévedő [Jav. erre:] tévedő
 596. K₂ szerentse, [Jav. erre:] szerencse,
 597. K₂ meg talált [Jav. erre:] megtalált
 598. K₁ jó K₁ lesik [Jav. erre:] leesik [A színi utasításban:]
 K₂ El megy K₂ Eközben K₂ Kárpít [Alatta a következő
 felv.-t jelző szavak:] K₁ Negyedik Szakas

Negyedik Szakasz

K₁ 51. v lap Negyedik Szakasz. **18 Februar. 1823.**
 A keltezésben: 17 [Jav. erre:] 18

Pozsga vár.

Kont, Gara.

K₂ 47. r lap

Negyedik Szakasz.

<Krupa {Pozsga} Vár>

<Kont Gara.>

[A K₁-ben a IV. felv. itt kezdődik. A K₂-ben ez a jelenet többszörösen áth. a 47. r laptól az 50. r lapig. Az áth. jelenetet a következőkben adjuk, eltéréseit a K₁ megfelelő szövegétől a kihagyott jelenet végén soroljuk fel. Az áth. rész a Gyulai-kiadás jegyzetében is megvan. ÖM 1884—85. VIII. 397—401. 1.]

K₂ 47. r

Kont

⟨Isten hozott, barátom, hát hogyan⟩
⟨ütött ki tegnap a' viaskodás?⟩

Gara

⟨Olyan közel jutottam végre, hogy⟩
⟨hallhattam immár a' futók zaját.⟩

V. 5.

⟨De a' setélben ismét elcsuszott⟩
⟨H⟩ ⟨Horvát előlem. Isten tudja, hol bolyong⟩
⟨Kém jár utána, tán hirt hoz ma még.⟩
⟨Hanem tudok még mást is Kont, miről⟩
⟨már majd reményem sem maradt.⟩

Kont

Szemed

V. 10. ⟨'s egész tekinteted gyönyörrel telve van,⟩
⟨(kezét szorítva:)⟩

⟨Boldog vagy, azt mutatja mindened.⟩
⟨Örülj: szerencsés harcz volt ez neked.⟩

K₂ 47. v

Gara

⟨Tegnap, barátom, a' hogy vissza tért⟩
⟨mint⟩ [Átírva:] ⟨hogy⟩

⟨fáradtan és boszúsán kis hadam,⟩

V. 15.

⟨Lenyugodott a' síkon mindenik,⟩
⟨csak én, tüdődtem, 's jártam tétova⟩
⟨tüdődtem⟩ [Jav. erre:] ⟨tüdődtem⟩
⟨lélekben és szűben boldogtalan.⟩
⟨Megszánt az ég. Itt a' várjal körül⟩

⟨ég⟩ [Jav. erre:] ⟨Ég⟩

⟨bolyogni lattam az éjben egy leányt,⟩

V. 20.

⟨'s ő vala az, ő, szívemnek szebb fele⟩
⟨Ó Kont, miként előbb határtalan⟩
⟨volt biám, keservem, olly határtalan⟩
⟨hönnyű szívemben most az új öröm.⟩

Kont

⟨'s így hősi pályád megvan járva már⟩

Gara.

V. 25. ⟨Nem a' leány most anyjánál marad.⟩

⟨Fgy hű öreg szolgám kíséri őt.⟩
⟨'s csak hadd nyugodjék bátorságban ott⟩
⟨én itt kiállom a' csaták dühét.⟩

⟨Atyám porának nyugtot kell szereznem,⟩

V. 30.

⟨'s ezt gyilkosának veszte adja meg.⟩

K₂ 48. r

Kont

⟨Ugy szolsz, miként egy jó fiúhoz illik ;⟩
⟨de tán elég már, Horvátinak, hogy illy⟩
⟨földön futóvá tettük martalékvál⟩
⟨minden latornak, csúfúl nemzetének.⟩

Gara

V. 35. ⟨Ne hidd te még több fészke van neki.⟩

- <'s onnan, ha hagyjuk, újra háborog>
 <'s ha mindenétől fosztva volna {is} is,>
 <ha teste lelke volna csak,>
 <'s e' nagy világon, mása semmije,>
 V. 40. <mégsem nyugodnám, vesznie kellene . . .>
 <Talán te már meguntál kiüzdeni,>
 <'s elhagysz e Kont közép ösvényemen?>
 <Ó Kont te tartottad meg éltetem>
 <és minden, a' mi kedves benne most,>
 V. 45. <neked köszönhetem ; Barátom, el ne hagyj.>
 <Kont>
 <Mondtam, hogy én hű kísérvőd leszek.>
 <Más az, mi engem untat illy helyen.>
 <Az illy alattomos vitézkedőt,>
 K₂ 48. v <kinek csak a' vár ad erőt 's ki az>
 V. 50. <éj rejtekében bujkál, gyűlölöm,>
 <gyűlölöm> [Jav. erre:] <gyűlölöm>
 <Nerem merész, és lelkes férft kell.>
 <nekem> [Jav. erre:] <Nekem>
 <De mint hogy így kívánod, a' bujót>
 <bujkálva üzzük, nem bánom ; 's ha bár>
 <hadunk elől sírjába fekszik is,>
 V. 55. <ne lelje nyugtát . . . 'S még egy más, Gara,>
 <egy más van itt még, mellytől tartok én,>
 <De hadd marad rejteken. Ha tán utóbb>
 <fog teljesedni, eszedbe juttatom>
 <(a' Király ;ő)>
 <Nézd a' Király előbb meglátogat.>
 <Kirdly.>
 V. 60. <Isten megáldjon bajnok férfiak.>
 <Gara.>
 <Légy üdvöz új váradban ó Király>
 <'s légy olly szerencsés minden harczidon>
 <mint most velünk az elsőben valál>
 <Király>
 <Minden szerencsém töletek vagyom>
 K₂ 49. r V. 65. <Ti voltatok vivó jobb karjaim>
 <Kont.>
 <Mint bölcs vezér, úgy vitted a' csatát>
 <'s ez fő dicsőség: a' had {lelke a' vitéz} lelke a'>
 <vezér 's vitézi a' külső teszik,>
 <kik elveszendők mint a' renyhe test,>
 V. 70. <mellyben ha lélek nincs, kelleme>
 <kellene> [Jav. erre] <kelleme>
 <és 's erőtlennül a' föld' porába dől.>
 <Király>

- <Viszont engedd meg hogy folytassam a'
 <lélek beteg testben nem sokra megy,
 's avval hanyatlók alkotó hatalma.>
- V. 75. <Mégis jártas vitéz lévén, ha megdicsérsz,
 <nagyobbra tartom soknál; mert tudom
 <hogy nem dicsérhet meg nagyobb vitéz
 <[dicsérhet] [Jav. erre:] <dicsérhet
 <tágas hazádban mint te, ritka hős . . .>
 <De boldogabb nincs köztünk mint Gara.>
 <Gara.>
- V. 80. <Úgy érzem, és ez érzés elhíhet,
 <[az] [Átirva:] <ez>
- K₂ 49. v <hogy nincs öröm, csak az melly bennem él.>
 <Király.>
 <Te szép jutalmat vettél harczodért.>
 <Láttam mi búsan ment karjaid>
 <közül az ékes lány, mint néze rád>
- V. 85. <hőnyít szemekkel utja' kezdelén>
 <'s midőn tovább ment a' tér dombokon>
 <megállt még, és vissza vissza nézett.>
 <Nem vágy utána a' hős? nem fog e
 <[csatáiban lassudni gyors keze?]
 <[keze.] [Jav. erre:] <keze?>
 <Gara.>
- V. 90. <Nem az, Királyom, míg csak birhatom.>
 <Kedves, szívemnek a' szelid leány>
 <[szívemnek, a'] [Jav. erre:] <szívemnek a'>
 <de harczomat nem fogja gátlani.>
 <[gát{o}l]ni [Jav. erre:] <gátlani>
 <[sőt még siettet.]>
- <Király>
 <[Jól emlékezel.]>
 <[Sietni kell a' megszökhött utámn is.]>
- K₂ 50. r
- V. 95. <Hanem tekintsük meg lakát előbb.>
 <[ki tud vezetni?]>
 <Kont>
 <[Ha engeded Király>
 <[elő megyek; nyomban kövessetek.]>
 <[Sok számtalan reitek van itt. Magam>
 <[mind össze jártam tegnap]>
 <[Király mentében.]>
 <[Kincse nincs?]>
- V. 100. <Nincs semmi. És ha volt, mind elvívé.>
 <[Gara]>
 <[Még jó szerencse a' veszély után.]>

<(Elmennek)>

[Itt végződik a K₂-ben a IV. felv. kihagyott eredeti első jelenete. A K₁ megfelelő jelenete áth. nélkül olvasható a K₁ 51. v-53. v lapjain; mint első fogalmazásnak, számos eltérése van. Változatait a fenti összefüggően közölt jelenet V. 1—V. 101. soraihoz fűzve a következőkben ismertetjük:]

V. 1—19. [Helye a K₁ 51. v lapján.]

V. 1. <Hozott> Isten Barátom

V. 2. Tegnap <hész> a'

V. 2—3 [Között áth.:] <foglyod vagy új>

V. 4. futók' zaját.

V. 6. Horvát [Kieg.:] bolyong.

V. 7. hírt még...

V. 9. maradt [E sor mellett tollpróba:] **Hui**

V. 9—10. [Között áth.:] <mutatja, boldogságodat> [Tollpróba:] **H**

V. 12. Örülj: <örülök én is itt veled.> [Kieg. ezzel:] <boldogultadon> [Alatta:] szerencsés harcz volt ez neked [Mellette tollpróba:] **hogy**

V. 13. Tegnap Barátom, a' mint

V. 14. fáradtan, és hadam;

V. 15. <minden> lenyúgodott a' <tüznél> [Fölötte:] síkon mindenik. [Mellette tollpróbák:] **L Die H H Horvát előlem Hanem**

V. 17. <I> lélekben, és szíüben [Átírva:] szüben

V. 18. Megszánt az <Isten. Itt a' vár alatt> [Kieg. ezzel:] Ég [Mellette:] Itt a' várfal körül

V. 18—19. [Között áth.:] <bujdosni láttam a' {...} leányt.>

V. 19. láttam leányt

V. 20—42. [Helye a K₁ 52. r lapján.]

V. 20. [A következő áth. sor fölött:] <nyakamba dől, 's meghozta nyugtomat.> volt az, fele.

V. 21. Ó

V. 23. <most> könnyű

V. 23—24. [Között áth.:] <És így vitézi pályad>

V. 24—25. [Között apró tollrajz: balra néző bajszos férfi fej.]

V. 25. Nem! a'

V. 28. csaták' dühét:

V. 28—29. [Között áth.:] <Atyám' haldlát> <kiforgatom fészék>
<Horvát halála leszen jelszavam.>

V. 29. szereznem

V. 31. szólsz,

V. 33. tettük, martalékul

V. 35. te. <azi. még> <néki> még neki [Kieg.]

V. 36. újra háborog.

V. 37. is:

V. 39. világon mása

V. 43—64. [Helye a K₁ 52. v lapján.]

V. 43. O Kont, te tartod most [Átírva:] tartottad életemet,

V. 43—44. [Között áth.:] <neked, köszönhetem, hogy>

- V. 45. Bárátom [Jav. erre:] Barátom
 V. 47. Más<it> volt, mi [Átírva:] Más az, mi
 V. 48. <Az illy> Az illy
 V. 50. éj' rejtekében
 V. 51. lelkes férfi
 V. 52. minthogy így
 V. 53. nem bánom, 's
 V. 54. elől <a'> sírba [Átírva:] sírjába fekszik
 V. 56. még, [Kieg.] én;
 V. 57. maradjon <ez...> rejteken
 V. 58–59. [Között:] Király jó
 V. 61–64. [E sorok mellett Vty rajza: három balra néző arc-él.]
 V. 61. üdvöz, <O Király> új váradban o király
 V. 62. harczodon [Jav. erre:] harczidon
 V. 63. <valál> [Fölötte:] velünk valál.
 V. 64. vagyon.
 V. 65–67. [Helye a K₁ 53. r lapján.]
 V. 65. <ostromló karjain.> [Fölötte:] vivó jobb karjaim
 V. 66. úgy vitted a' <hadai> csatát
 V. 67. <és ez> 's ez fő dicsőség: [Kieg. ezzel:] a' had lelke a' [Mellette félhold alakú jel a pótlás kikereséséhez, az alábbi áth. sorok helyett:]
 V. 67–68. [Között áth.:] Király
 <Mint jártas vitéz>
 <te jobban erted, és én érezem.>
 <m> <m> <tőled dicsévrést nyerni milly dicső...>
 <De boldogabb nincs köztünk, mint Gara.>
 [Az előbbi áth. sorok mellett újabb áth. sorok:]
 <Én pedig nagyon>
 <örülök annak, hogy te megdicsérsz>
 <ki a' vitézség>
 V. 68–79. [Helye a K₁ 84. r lapján, Vty félhold alakú jele alatt:]
 V. 68. vezér, 's vitézi a' <testet> [Fölötte:] kulsőt
 V. 69. <ha {...} életet nem önt a' jó vezér>
 <a'> <ha a'> <...> <nincs ki>
 V. 70. melly... [Jav. erre:] mellyben, ha lélek nincs, vész kelleme
 V. 71. erőt<viszont>lenül a' föld porába
 V. 71–72. [Között:] Zsigmond [Alatta áth.:]
 <'s vizsont> <megengedj hogy>
 <szabad lesz folytnom,>
 V. 72. visz<sz>ont, engedd meg, hogy folytassam: a'
 V. 73. lélek beteg tesben
 V. 75. Még is jártas vitéz
 V. 76. <hidd el,> nagyobbra soknál, mert tudom,
 V. 77. vitéz,
 V. 77–78. [Között áth.:] <...> <mint a' kinek már híre meszsze kelt.>
 V. 78. te ritka, hős
 V. 79. köztünk, mint

- V. 80—95. [Helye a K₁ 53. r lapján.]
 V. 80—81. [A következő áth. sorok mellett:]
 <Miért királyom ?>
 Király
 'S <Még te kérhdeted ?>
- V. 80. elhítek
 V. 83. Láttam, mi ment ki karjaid
 V. 84. közül az édes [Átirva:] ékes <mint néze vissza: már>
 [Alatta:] mint néze rád
 V. 85. <távol> könyűs
 V. 86. <már ment> 's dombokon,
 V. 87. és vissza nézett. [Átirva és kieg.:] vissza vissza nézet...
 [Jav. erre:] nézett...
 V. 88. Nem vágy e' [Átirva:] utána
 V. 89. keze.
 V. 90. [Mellett tollpróba:] **Futt**
 V. 91. <Ohajtni> Kedves, szívemnek, a' szelíd leány;
 V. 94. után
 V. 95. még <előbb> lakát [Jav. erre:] meg lakát
 V. 96—101. [Helye a K₁ 53. v lapján.]
 V. 96. <Én m> Ha engeded, király
 V. 97. <sokféle rejteke> [Alatta:] nyomban kövessetek
 <van>
 [Mellette tollpróba:] **Nicolem**
 V. 99. >már> mind tegnap. Kintse [Jav. erre:] Kincse
 V. 100. <M> Nincs semmi. <Mind> [A K₁-ben következő jelenet:
 Pécssett — Forgácsné, és leánya — Kit elveszettek hittem,
 és kinek stb.]
 [A továbbiakban rátérünk a IV. felv. átrendezése utáni
 végleges első jelenetére.]
- 1—11. [Helye a K₁ 53. v lapján.]
 1—5. [Helye a K₂ 50. r lapján.]
 1. [E sor előtt a jelenet megjelölése:]
 K₁ Pécssett K₂ Pécs<ett.> [Mellette:] Első Jelenés
 K₁ Forgácsné, és leánya K₂ Forgácsné és leánya.
 2—4. [E sorok mellett tollpróbák:] **Hincergo Mun H H <...>**
H <...> in Hic Mun <...>
 2. K₁ halálát <könnyezém> [Alatta:] siratám megéint [Átirva:]
 leányom K₂ <majd> [Fölötte:] <majd> [Fölötte:] már majd
 3. K₁ vagy, Klára... [Átirva:] ismét. [Kieg. ezzel:] Ah Atyád
 K₂ vagy, ismét.
 4. K₁ nekem.
 5—7. [A K₁-ben az alábbi áth. sorok mellett:]
 K₁ <Ő kész veszélybe ugrott, és veszett,>
 <te valál egveilenem, haj... 's téged is>
 <elvitv ölemből a' {pártos a} vad támadó.>
 <'s mennyit> <'s mint kelle félnek mennyit szenvedél!>
 <félnek> [Jav. erre:] <félmed>

5. K_1 's egy <átkozott> [Alatta:] kárhózó K_1 is
6—23. [Helye a K_2 50. v lapján.]
6. K_1 <jobb> [Alatta:] szebb K_2 <job> szebb
7. K_1 szenedj [Jav.erre:] szenedj K_1 vétkező [Jav.erre:] vétkező
 K_1 atyadért.
8. K_2 partütő
9. K_1 fölmentett: tovább
12—30. [Helye a K_1 54. r lapján.]
12. K_2 <nem rideg> rideg [Jav. erre:] nem a' rideg
13. K_1 a' <nagy selétség>, 's [Fölötte:] bűnsetetség
 K_2 bűn setétség [Jav. erre:] bűnsetétség
14. K_1 O ifjúságom' kedves tájait K_2 <O ifjúságom kedves tájait>
15. K_1 ismét. téged jó anyá(m)
17. K_1 <remélni> [Elötte:] kívánni K_1 mertem, <...> <mint
szegény, fogoly> [Alatta:] teljesedve van.
19—20. [A K_1 -ben a következő áth. sorok alatt:]
 K_1 <'s> <'s tiikon reményli boldog>
<'s hogy azt, ki engem mentett, tartsa meg>
19. K_1 harczá(j)ért
20—21. [Között áth.:] K_2 <Remélje bár, nem vakm>
22. K_1 addig <végórára dől> elhanyaglanék,
24—35. [Helye a K_2 51. r lapján.]
25. K_1 atyamét
27. K_1 <Atyád> Atyád K_1 vagyom;
27—28. K_1 [Között áth.:] <sirján> <gyep üli sirját,>
28. K_1 pusztán, <'s már gyepetlen> áll. [Fölötte:] 's széltől dultán
keblemet
30. K_2
30—31. K_1 [Között áth.:] <Ő hadd nyugodjék! Előkhel {legyen}
vagyom>
31—34. [Helye a K_1 54. v lapján.]
30—31. K_1 [Között áth.:] <dolgunk mig>
31. K_2 o K_2 ó [Jav.:] oh K_2 sirj, ne sirj
31—32. K_1 [Között áth.:] <Nem bú> [Alatta:] <(egy szoba leány)>
a' Királyné <hivat, jer, ne sirj.> [Fölötte:] jó felénk, ne sirj
32. K_1 [A K_1 -ben a következő áth. sor fölött:]
33. K_1 <töröld le {a'} búsz arczodról konnyedet,>
33. K_1 kinjait K_2 emlék kinjait
34. K_1 's mutass viga<sztaló> [Átirva:] <vigasztaló> [Újra átirva:]
<vidámulti> [Fölötte:] te is vidám K_2 vidám
34—35. [Között a K_1 -ben a jelenet végéig áth. sorok:]
 K_1 <Forgácsné>
<Mondd Aszszonyoádnak, mindjárt ott leszünk.>
<(a' leány meghajtja magát, 's elmegy)>
<Jer hát leányom, nézzük mit csinál>
<a' jó Királyné. Mint örül, ha majd>
<meglát, kit elveszetinek gondolt tégedet.>
<(Elmennek)> (A' Királyné jó *)
[A* jel a folytatás kikeresését segíti. Itt a következő jelenet:]

K₁ Dobor vára.

Horvát, és Barics haldios ágyában.

- 35—36. [Helye a K₁ 56. r lapján. * jel mellett, a jelenet megjelölése nélkül.]
K₁ A' Királyné, Forgácsné, 's leánya. K₂ Királyné Forgácsné [Mellette:] Második Jelenés
35. K₁ [E sor előtt áth.:] <Királyné ámulva> [A sor két része között áth.:]
K₁ <...> <Kit lát> <Az Istenért> [Alatta:] <Királyné>
- 36—43. [Helye a K₁ 56. v lapján.]
- 36—48. [Helye a K₂ 51. v lapján.]
36. K₁ [E sor folytatása:] Mária
<Ismét láthatunk> [Alatta:] Míly váratlanúl
- 36—37. K₁ [Között áth.:] <Jős Klára, amin>
37. K₂ meg érdemtelen
- 37—38. K₁ [Között áth.:]
K₁ <Jer jer szívemhez ;> <Mig rabságomon> [Mellette:]
<mig fogoly valék>, [Alatta:] <mig rabok valánk> <Ott is...>
O jer szívemhez <rabságomban is A' te> [Átirva:] <rabságunkon is> [Fölötte:] Klára hű öled K₂ Jer, <Oh> jer
K₁ [Között áth.:] <híven dobogtak össze szíveink.>
38. K₁ <boldogtalannak> [Alatta:] a' rab [Átirva:] a' bús fogolyinak
én sem <hagylak> [Alatta:] zárom el.
- 38—39. K₁ [Között áth.:] <Ott hol hitellen jobbágyom' dühe>
39. K₁ Mig [Átirva:] Hol K₁ fal, 's ül rejte, 's üldözőm
40. K₁ rémitette <el> lelkemet, K₂ rémitette
- 40—41. K₁ [Között áth.:] <nem> <'s kivüled vigasztalom>
41. K₁ <egyedül te voltál> te valál
42. K₁ [Között áth. — de közben három áthúzállan sor is van:]
K₁ <O Klára, lásd azolta már mi történt,>
<ismét Királyné> <Hölgy és Királyné>
<mi lettem a' {rabságnak}> sulyos rabság után.
<Királyi nő, 's még is boldogtalan ?>
<Klára>
<Mi lett az Istenért, Királyné tégedet ?>
Ez bár <keserves> [Fölötte:] siralmas emlék, szent leszen
<mind holtomig, 's barátságod>
éltémnek, és barátságom' <tüze> tüzét [Átirva:] tüze
<lángolni fog> <hílt hideg poromban is lángolni fog.>
lángolni fog hideg poromban is.
Klára
<Hogy illy> <Hogy így fogadsz, Királyné, nem saját>
<jóságra érdemem, hanem kegyes szived teszi>
<melly> <melly elfelejtven nagyságát, redm>
- 44—61. [Helye a K₁ 57. r lapján.]
44. K₁ [E sor előtt áth.:] Klára
K₁ <Kegyes Királyné. Mint a'>
<Kegyed, Királyné, messze> [Mellette:]

- <Határtalan hozzám szivességed kegyes>
 <Királyné, mint a' hív nap' birtoka.>
 K₁ o K₂ Kegye<elm>esb K₂ ó [Kieg. ezzel:] oh
 44—45. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <'s úgy látszik elfeledéd fölségedet.>
 <midőn szegényhez így ereszkedel.> [Tollpróbák:] m mi
 mikor
 46. K₁ <Te már> Láttál [Jav. erre:] Láttad te fény nélkül is e
 [Jav. erre:] is Máriát, K₂ Máriát
 46—47. [Között áth.:] K₁ <'s meg nem vetted, érdemes hogy ő>
 [Mellette tollpróba:] mint
 47. K₁ most ha
 48. K₂ húzódozol? [Jav. erre:] húzódozol?
 49—65. [Helye a K₂ 52. r lapján.]
 49. K₁ [E sor előtt áth.:]
 K₁ <Más volt irány> <O nem, Királyné jobban ösmerem>
 <nagy lelkedet, hogy sem> <O>
 49. K₁ O
 50. K₁ <ki... az> minden
 51. K₁ Előbbi szómnak az volt hát iránya, K₂ szóm<nak az volt
 hát iránya,> [Fölötte:] csak arra irányozott
 52. K₁ érzém [Átírva:] érzém K₂ lásd mi
 53. K₂ méltatál,
 54. K₁ térheték K₂ tér [Átírva:] tájakra
 55. K₁ <azon> örömem K₁ hogy <szegény anyám> [Alatta:]
 megláthatatom K₂ volt hogy
 56. K₁ a' K₁ tégedet
 57. K₁ <mert> De K₁ úgy.
 58. K₁ Szabad e' baráti szívből
 58—59. K₁ [Között áth.:] <Bú van szemedben, 's lassú bágyadás>
 59. K₂ lankadást,
 60. K₁ elsetetül K₂ mozdulatodból.
 61—78. [Helye a K₁ 57. v lapján.]
 61. K₁ [A sor két része között:] Mária sohajtva
 O bizony beteg
 61—62. K₁ [Között áth.:] <'s nem tudhatom> <...> <ne>
 62. K₁ tudhatom
 64. K₁ erőm is elhđgv, 's míg férjem csatáz [Mellette tollpróba:] H
 K₂ <is elhđgy> [Fölötte:] sincs
 65. K₁ anyád, <...> [Átírva:] e' K₁ vigasztalom.
 66—82. [Helye a K₂ 52. v lapján.]
 66. K₂ vigaszt<l>alatlan
 68. K₁ <most engedj> engedj K₁ agyadat
 68. K₁ míg [Jav. erre:] míg
 70. K₁ tested<et>. K₁ O K₂ tesded<et> [Jav.:] tested. K₂ jer jer
 71. K₁ tagjainak [Átírva:] tagjaidnak K₁ nyugtot, <'s> új
 K₂ <új er> nyugtot K₁—K₂ erőt

72. K₁ [E sor előtt áth.:] <O> <O bár nyugodnék lelkem, új erő>
 K₂ nyugtat új erő
74. K₁ 's [Átírva:] mind K₂ 's <testi> mind testi lelki
75. K₁ O K₁ tehát [Átírva:] tehet K₂ Ó [Jav. erre:] Oh
76. [E sor második része előtt:] K₁ Mária
77. K₂ enge<de>dek K₂ szíves
- 79—82. [Helye a K₁ 58. r lapján.]
79. K₁ [E sor előtt áth.:]
 K₁ <ohajt> <leginkább szeretlek, és böcsull>
 <rég tisztel, és ke>
- 79—80. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <ha . . .> <ha fonnyadó testem nem>
 <ha lelkemmel nem bír a' gyenge test,>
 <könnyű le> <a' más világba könnyű lesz átszendergenem.>
 <(elmennek)>
80. K₁ lelkemet nem [Átírva:] tovább K₂ testem, nem K₂ meg
 81. K₁ könnyű [Jav. erre:] könnyebb K₂ kön<y>nyebb K₂ föld-
 ről, a'
 K₂ a' [Kieg.]
82. K₂ át szendergenem. [Jav. erre:] átszendergenem. [A K₁-ben
 e sor után tollpróbák:] H H <...>
- 83—90. [Helye a K₁ 54. v lapján.]
- 83—101. [Helye a K₂ 53. r lapján.]
83. [E sor előtt a K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik.]
 K₁ Dobor vára.
 Horvát, és Barics halálos ágyában. K₂ Horvát és
 [Alatta:] K₁ (A Királyné jő) [Tollpróbák:] K₁ H mikor
 K₂ Harmadik Jelenés [Kieg.]
 K₁ végét ér életem<nek>. [Jav. erre:] véget ér bús életem.
 [Mellette tollpróba:] mik
- 83—84. K₁ [Között áth.:] <Nem is kívánom vissza napjait:>
 [Mellette tollpróba: mi [Alatta:] <borultak, és háborgók
 voltan>
84. K₁ ég <szivemben> [Alatta:] agyamban K₁ vasa; K₂ Kont
 vasa,
 85. K₂ orám
86. K₁ több <e' nagy világon.> [Mellette:] mely most gyötör
 K₂ több
88. K₂ <sejő velem> sem
89. K₂ egyéb.
90. K₁ Borultak, és
- 91—112. [Helye a K₁ 55. r lapján.]
91. K₂ koromtól
- 92—111. [E sorok mellett a margón, a drámaszöveg megírása előtt
 lért latin szöveg olvasható az előbbi sorokra merőlegesen,
 idegen kéz írásával. A 4 1/2 sornyi írás egymást rácszerűen
 keresztező, eltörölt vonalakkal van áth. A latin szöveg
 rövidítéseit feloldottuk:]

**K₁ Perillustri ac Generoso Domino Joanni Szabo, Ibidem
Legioni Serenissimi Archi Ducis Francisci Caroli Superiori
Locumtenenti Filialis Collectaculi Comendanti, Domino mihi
Singulariter Colendissimo**

[Juhász László, krónikafordítónk fordítása szerint:]
*Jeles és nemes Szabó János úrnak, Ugyanott, fenséges
Ferenc Károly főherceg ezrede főhadnagyának, a toborzott
katonák al-alakulata parancsnokának, kiválóan tisztelt
uramnak*

[Közben kisebb tollpróbák Vty írásával:] **mikor mi m
am mi a am am m**

94. K₁ elszánasod K₂ Horvát merész
95. K₁ is,
96. K₁ 's midőn <remegve láttam> [Alatta:] láttam rémítő tetteted,
96—97. [Között áth.:]
K₁ <békére kezdék önként hajlani>
<már nyugonni kívánt lelkem, 's nem tudott>
97. K₁ minden csöpp: hideg K₂ meg hült K₂ csöpp [Átírva:]
vér,
98. K₁ meggongolás [Jav. erre:] meggondolás K₁ helyett:
K₂ indulat
99. K₂ nyugodni
99—100. K₁ [Között:] levevén K₂ Levévén
100. K₁ már; <béke lesz poran> [Alatta:] béke lesz veled,
K₂ nyughatík
101. K₁ még is
102—113. [Helye a K₂ 53. v lapján.]
101—102. K₁ [Között:] Oda ugrik K₂ Horvat
102. K₁ Az Istenért, mi [Átírva:] ember, mi<t>lelt, mi ért?
K₂ Az Istenért ember mi
103. K₁ O hisz [Átírva:] Oh hisz [Átírva:] <Oh Oh> [Kieg. ezzel:]
Ah lásd
K₁ fejedről a' kötés le van... K₂ <A> Hah K₂ elcsuszott
[A K₂-ben e sort Vty írta a másolótól üresen hagyott
helyre.]
105—106. K₁ [Között áth.:] <O hát övökre elhegysz.>
106. K₁ O [Átírva:] Tehát K₁ Barátom.
106—107. K₁ [Között áth.:] <Nem, csak egy kevés>
<közte fog maradni, mellyen hirtelen>
<hozzám élérsz te is, ha élni megszűnöl...>
107. K₁ O K₂ Ó [Jav. erre:] Oh
109. K₁ szívből megbocsátok. K₂ meg bocsátok,
110. K₁ <Boldog ha nékem> bár ugy [Átírva:] meg bocsásson
<néki is Isten> [Mellette:] az Isten nékem is. K₂ <az> Isten
110—111. K₁ [Között a színi utasításban:] (kezét) [Alatta:] kezét
nyujtja
K₂ nyujtja
111. K₁ szerencsés, még K₂ szerencsés még

⟨föl nem hevülnek, 's engem újolag⟩

⟨Szólítva {n} nem rémit el.⟩

[Az előbbi áth. sorok mellett bekeretezve olvasható a 142—150. sor.]

133—134.

K₁ [Között áth.:]

K₁ ⟨ki most sebében elhunyt, fölkel is,⟩

⟨'s ott hagyja [Jav. erre:] hagyva sírját, halni kényszerít,⟩

⟨Élek, míg élhetek, 's ámbár {nem maradt} [Alatta:] az ég alatt⟩

⟨öröm e' világra⟩

⟨e' nagy világon semmi⟩

⟨nincs semmi más számomra, nincs öröm,⟩

⟨'s a'⟩ [Átírva:] ⟨A' lány, ki szívem⟩ [Átírva:]

⟨fölvitott volna, megszökött,⟩

⟨még sem⟩ ⟨én még is élek {üldözőimet} [Alatta:]

mérges üldözőim⟩

⟨vesztére, és bossúságára, míg lehet.⟩

(elmegy) [Nincs áth.]

K₂ 54. r

⟨testét hogy abból emléked legyen⟩

⟨melly meszsze, mint a' romboló haldl⟩

⟨országá csontól fog fehérlen⟩

⟨'s mikor tövénél, elmegy a' fiú⟩

⟨kit az unokák fognak nemzeni⟩

⟨az is nevedről meg emlékezik,⟩

⟨és mondja a' {sirjele} bús sirjelet,⟩

⟨Horvát barátjának, Baricsnak állatá,⟩

⟨'s remegve tér meg anyja keblibe,⟩

K₂ 54. v

134—141. [E sorok a K₁-ben az előbbi áth. sorok mellett pótlásul olvashatók.]

134. K₁ ki kel

134—150. [Helye a K₂ 54. v lapján.]

134—137. [E négy sort a K₂-ben Vty írja a másolótól üresen hagyott helyre.]

135. K₂ kényszerít (gondolkodik)

135—136. K₁ [Között áth.:] ⟨Most . . .⟩ (gondolkodik)

136. K₁ a' mi jóra K₁ elhagyott K₂ minden

136—137. K₂ [Között áth.:] ⟨volt minden elhagyott⟩

137. K₁ ⟨De⟩ még is élnem ⟨kell: meg⟩ halnom nem szabad, [Kieg. ezzel:] kell élnem

137—138. K₂ [Között áth.:] ⟨halnom nem szabad⟩

138—139. K₁ [Között áth.:] ⟨hogy végpihent⟩

139. K₁ terhemet

140. K₁ ⟨é'⟩ 's K₁ Istene

141. K₁ ellengeid [Helyesen:] ellenségeid'

141—142. K₁ [Között áth.:] ⟨dült csontjából, 's . . .⟩ [Az áth. szavak mellett Vty különleges jele utal a folytatás helyére.]

K₁ ⟨csontját, 's azokból emléked kelend,⟩

142. K₁ ⟨csontját,⟩ [Fölötte:] testét,

- 168—182. [Helye a K₂ 55. v lapján.]
 168. K₂ Hős [Jav. erre:] Hős K₂ el lankad
 170. K₁ hanem <serény> meresz szív, nyílt K₁ kezek. K₂ nyílt
 171. K₁ úgy mint másban benned
 172. K₁ 's Bajtársaid K₂ Bajtárs<a>id [Irónnal áth.] K₂ neven
 172—173. K₁ [Között áth.:] <Téged közelről illet e' csata>
 173. K₁ vezér:
 174. K₂ Külömben K₂ közelről [Jav. erre:] közelről
 175. K₂ légyen
 176—177. K₁ [Között áth.:]
 K₁ 58. v lap
 <Mutassa> <Horvát vagy élve, vagy holtan legyen>
 <tanúja tetteimnek, 's>
 K₁ 59. r lap <O> <'S> <Lásd tetteimből, 's Horvát>
 177—192. [Helye a K₁ 59. r lapján.]
 178. K₁ <bírní> megérde<l>melni K₂ bizalmadat K₂ bizodalma-
 dat [Kieg.]
 179. K₁ <legyen> Horvát K₂ vér tanú. [Jav. erre:] vértanú.
 180. K₁ hát! Isten
 180—181. K₂ [Között:] tekintvén
 181. K₁ <Te> [Átírva:] <Ti> [Előtte:] Ti K₂ szeretek
 182. K₂ [A sor első részében:] csatában
 182—202. [Helye a K₂ 56. r lapján.]
 182. K₁ [A sor második részében:] csalatkozom [Átírva:] csalatkozol
 K₂ csalatkozo . . . [Jav. erre:] csalatkozol
 183. K₁ hírt egészen
 184. K₁ <...> <m> villogni K₁ fegyverünk
 185. K₁ <mint ronió> [Fölötte:] halálosan <veszélesen,> K₂ felhők'
 tüze
 185—186. K₁ [Között áth.:]
 <'s ront, mint az őszsze>
 <'s pusztít, ront, döngöget, [Jav. erre:] döntöget
 [Mellette:] mint a' felhők' tüze>
 186. K₁ beszéd [Kieg. erre:] beszéded K₁ <sokat> fölségest
 K₁ mutant; [Jav. erre:] mutat; K₂ beszéded fölségest
 186—187. K₁ [Között áth.:] <én> <én tetteidről foglak>
 <én tetteidről . . .>
 187. K₁ <légy> tégy, úgy K₂ úgy
 187—188. K₂ [Között:] Simon<y>tornyai
 188. K₁ <Biz> K₁ Villogni fog, 's csattogni [Eszavakat előbbáthúzta
 a költő, majd gyors eltörléssel feloldotta az áthúzást.
 189. K₁ tüze. K₂ felhők tüze, [Jav. erre:] felhők' tüze
 190. K₁ tudom te
 191. K₁ egy [Jav. erre:] így
 192. K₁ ellankad, és K₂ el lankad és
 193—213. [Helye a K₁ 59. v lapján.]
 193. K₁ <...> m [Átírva:] mint a' K₁ úgy K₂ <mint a'> [Átírva:]
 miként K₂ ruhát úgy K₂ hősöket [Jav. erre:] hősöket

194. K₁ ujat böcsül, <...> K₂ böcsül, K₂ tesz, K₂ bötösül [Jav.:] böcsül
196. K₁ *mészárkre*, jer [Helyesen:] mészárszékre, jer
197. K₁ el. [Átírva:] el,
198. K₁ avult K₁ banyák
198. K₁ [E sor a K₁-ben az alábbi áth. sor helyett áll:]
<Hah> <Nápoly' vidékén mennyit küzhödék>
199. K₂ hadat
200. K₁ bátran <sz> kis K₂ között
201. K₁ zugtanak. K₂ körül száz ezrek K₂ midőn [Jav. erre:] midőn
202. K₁ <is> te; ő K₂ ott, <és más több régiek> nem
- 203–217. [Helye a K₂ 56. v lapján.]
203. K₂ régiek
- 203–204. K₁ [Között áth.:]
K₁ <Hah!> <...> <Csak szállj porodba, Vajda, szállj velem.>
<dicső sebinket hant borítsa el.>
204. K₂ Hah! K₂ velem
205. K₁ sebinket K₁ el. [Átírva:] be K₂ dicső [Jav. erre:] dicső
K₂ el.
206. K₂ gyujtogasd K₂ keblemet
- 207–208. K₁ [Között áth.:] <Hagyj elhaladni>
208. K₁ nekem <most>, 's K₂ el szánt határozás
209. K₁ tovább <ugyan>
210. K₁ bajt: csak K₂ harczoljatok
211. K₂ Le nyugtatom [Jav. erre:] Lenyugtatom
212. K₁ bús öreg feyét. [Utóbbi jav. erre:] fejet. K₂ <öreg> [Fölötte:] nehéz
213. K₁ veled.
- 214–231. [Helye a K₁ 60. r lapján.]
214. K₁ Hátravettél. [Átírva:] Hátravettél.
- 215–216. K₁ [Között áth.:] <Lajos csatáiban.>
216. K₁ többször, K₂ is [Kieg.]
217. K₁ tett
- 217–218. K₁ [Között áth.:] <Lajos nem is lesz.>
- 218–240. [Helye a K₂ 57. r lapján.]
218. K₁ <é> 's K₂ és [Átírva:] 's
- 218–219. K₁ [Között áth.:] <engem ugyan> [Alatta:] <De hadd legyen>
219. K₁ ... legyen, de [Átírva:] Legyen, de K₁ engem ugyan nem
- 219–220. K₁ [Között áth.:]
K₁ <vilézi hozit csaláiban szemlélni. Kardomat>
<inkább szívembe,> többé K₁ látni kardomat
- 220–221. K₁ [Között áth.:] <inkább szívembe{, mint} sujtom,>
221. K₁ szívembe(n) K₁ inkább, <mint neki> hogy
222. K₁ <szolgáljon érette> érette vájjon ... <Hát te mit> <te> [Alatta:] Hoszszas életem

223. K₁ gyűjtött; evvel
 224. K₂ meg férek a' sirban K₂ meg vetést [Jav. erre:] megvetést
 225. K₁ dicsőn [Jav. erre:] dicsőn
 227. K₁ te más< *t viszz* > nagyobbra K₁ kegyet [Jav. erre:] kezét
 227—228. K₁ [Között:] nyujt el szántan K₂ Kevés
 230. K₂ majd K₂ is
 231. [A színi utasításban:] K₂ fog a' K₁ (kezet fog) [Kieg. így:] (kezet fog. A' vajda megy)
 231—253. [Helye a K₁ 6o. v lapján.]
 231. [A második félsor előtt:] Simontornyai < *megy* > utána [Alatta:] Csak menj K₁ < *Cs* >
 232. K₁ < ... > csendes K₁ néked nem csata. K₂ csata,
 233. K₁ nyugó [Jav. erre:] nyughatik,
 234. K₁ < 's nem > Szűk K₂ Szűk K₂ sír gödör, ... [Jav. erre:] sírgödör...
 235. K₁ *vam* [Jav. erre:] van K₁ számlalva
 236. K₁ nem sokára
 237. K₂ meg nyujtom
 239. K₁ *v* [Jav. erre:] 's
 240. K₁ el< *heseredik* > [Fölötte:] búsúl K₂ büszkeségek K₂ el búsúl
 240—241. [Között a K₁-ben nincs jelenet megjelölés.]
 241—255. [Helye a K₂ 57. v lapján.]
 240—241. K₂ [Között:] Kont [Mellette:] Ötödik Jelenés [Kieg.]
 241. K₁ vagy [Kieg.] K₁ hevült? Titkos komor K₂ < *Titkos* > komor [Jav. erre:] komoly
 244. K₁ énvelem
 245. K₁ *kérd*: K₂ *kérd* [Kieg. erre:] *kérdd* K₂ meg *érezd* [Jav. erre:] megérezd
 246. K₁ kívánatom K₂ húz, < *es* > és K₂ *hév* [Kieg.]
 247. K₂ Bölts [Jav. erre:] Bölcs
 248. K₁ nem titkolod< , ... > < *mit tehet vitéz karod* ... > [Alatta:] vitézi lelkedet, K₂ lelkedet
 249. K₂ tetre
 249—250. K₂ [Között:] *körül* [A K₁-ben ez a színi utasítás a 248—249. sor között van.]
 250. K₁ A' vajda K₁ maradt. K₂ *hiján* [Jav. erre:] *hián*
 251. K₁ közt K₁ *utjára* K₂ közt < *van* >. [Irónnal áth.]
 252. K₂ *ősz* [Jav. erre:] *ész*
 253. K₁ *bajnokok* K₂ megakar K₂ *előzni* [Jav erre:] *előzni*
 254—274. [Helye a K₁ 61. r lapján.]
 254. K₁ *uj* K₂ *vészen*. [Jav. erre:] *veszen*. [A színi utasításban:] K₂ *el mennek*
 254—255. [Között a K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik.]
 K₁/s Dobor
 (< *Űj. Horvát álmatlan elodll.* > [Helyesen: előáll.]
 (A továbbiakban hiányzik a szereplő neve, majd áth. sorok:)

- K₁ *<Illy nyugtalan lesz teljes életem>*
<Nappal szünetlen gondok gyötörnek ;>
<éjjel vad álmaik hajl>
<vad képzelet dúl álman' éjjelén> [Jav. erre:] *<éjem'*
álmain>
<De duljanak bár, mindent eltűrök>
<Cs> <Panaszt, síralmat nyögni aszszonyé;>
<szenvedni tudni kell a' férfinak,>
<szenvedni hogy megvázkozzék belé>
<egész valója, 's még se zúgolodjék . . .>
 [Az előbbi áth. sorok között tollpróbák:] **amaz amaz**
 [A margón a pótlás sorai olvashatók: 255—265. sor.]
 254—255. K₂ [Között:] Dobor. [Mellette:] Hatodik Jelenés
 [Kieg.]
 255. K₁ [E sor fölött áth.:] *<Az éj csendes, 's én le nem nyughatom>*
 K₂ jó [Jav. erre:] jó
 256—280. [Helye a K₂ 58. r lapján.]
 256. K₂ le nyugszik, 's gondatlan
 256—257. K₁ [Között áth.:] *<Éltét felejt>*
 257. K₁ nyugszik K₁ ember és barom K₂ nyugszik [Jav. erre:]
 Nyugszik
 258. K₁ is K₂ alszik, a'
 259. K₁ tiportatik K₂ nem fél hogy
 259—260. K₁ [Között áth.:] *<Horvát ma téged álom nem lep el>*
<De> [Jav. erre:] *<Horvát>*
<csak tégedet> [Jav. erre:] *<engemet>*
 260. K₁ De *<ígvsé tér>* [Fölötte:] engemet ne lep K₂ ne, lep*<j>*
 [Jav. erre:] nem lep
 261. K₁ éjemet K₂ viráztják
 262. K₁ madár
 262—263. K₁ [Között áth.:] *<Hah mért parancsolnom>*
<Hah! mért parancsolnom>
 264. K₁ Hah *<vagy>* mért K₁ parancsolok
 264—265. [Között a K₁-ben egy áthúzatlan sor olvasható, ez a
 másolásakor maradt ki. Helyreállítása nem szükséges:]
 K₁ *Vagy mért van e' ünödés lelkemen?* K₁ De [Jav. erre:]
Vagy [Alatta áth. sorok:]
 K₁ *<Illy okatlan keblem mért háborog?>*
<Kik Pozsga várnál vészték, kétszer is>
<Kik vannak immár>
 265. K₁ háborog
 266. K₁ A' Pozsga várnál elhunytak K₂ *<A' Pozsga váránál>*
 [Átírva:] *<A' Krupa váránál>* [Mellette:] Az erős Krupánál
 K₂ el hunytak [Jav. erre:] elhunytak K₂ helyett,
 266—267. K₁ [Között áth.:] *<pótlással is>*
 267. K₁ *<új>* már új K₂ *<kivan>* [Mellette:] ki van
 268. K₁ Dobor.
 269. K₁ ép lelkem, épek K₁ több? . . . *<(kinéz)>* (Szomorodva)

270. K₁ Mi kell! mikell! o
 271. K₁ <De új> De hát K₁ kezdjek... *rit gyávaság!* K₂ panászt
 [Jav. erre:] panaszt K₂ <rit gyávaság> [Mellette:] Ki
 hallja meg!?
272. K₁ <setét> [Fölötte:] borult K₁ világra [Jav. erre:] világba
 272—273. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <nyugalmat olvasok a' csillagok>
 <a' csillagoknak fényscrán, 's ege>
 <a' hék egekben 's csillagok>
273. K₂ sorám [Jav. erre:] során K₂ fény során reményt
 274. K₁ szemem K₂ (Ki-néz)
 275—291. [Helye a K₁ 61. r lapján.]
 275. K₁ <Hah.> Mi
 276. K₁ ellenségim' <had'...> hadtüze. K₂ ellenségim hadtüze.
 278. K₁ <zivatar> serény <hadát> [Fölötte:] <szavát> [Flötte:] hadát
 279. K₁ hamar <nyomomban iermelt> [Alatta:] <nyomdokimon>
 [Mellette:] nyomomba K₂ nyomomban, [Jav. erre:]
 nyomomba vág: de
 280. K₁ vágjon engem itt [Átírva:] engemet K₁ talál
 281—296. [Helye a K₂ 58. v lapján.]
 281. K₂ népeit
 282. K₂ föl verem, mind
 282—283. K₁ [Között áth.:] <hogy ijedve lássák a' hajnal>
 283. K₂ készségemen,
 284. K₁ üldöző, <'s> 's K₂ kardunk csapási
 285. K₁ lássa <a' hajnalt>
 285—286. K₁ [Között a színi utasításban:] K₁ <...> >(indul)>
 [Alatta:] Indúl. E' közben [Alatta:] fejét [Olyvashatatlan-
 ból átírva.] K₂ ki ugrik. K₂ néki megy K₁ <Horva>
 Simontornyai
286. K₁ [E sor fölött áth.:] <Tedd azt hüvelybe, Horvát> K₂ hüvelybe
 Horvát kardodat:
 287—288. K₁ [Között áth.:] <Hah! ez valóban István, jótevőm>
 288. K₁ szó. K₂ ösmérés [A színi utasításban:] K₁ világos
 K₂ karpitot K₂ <Hah! István, te vagy> [Mellette:] Hah István
 te vagy
289. K₁ ment [Átírva:] jótevőm K₂ mentöm, [Jav. erre:] mentöm,
 K₂ jó tévőm
 K₂ (meg öleli)
291. K₁ elfogék ez K₁ fölfödé. K₂ el fogék, [Jav. erre:] elfogék,
 K₂ föl fedé. [Jav. erre:] fölfedé
- 292—311. [Helye a K₁ 62. r lapján.]
 292. K₂ jövék
 293. K₁ hozott. <Jobban>
 294. K₁ egy [Átírva:] egész K₁ seregnek... K₂ örülök, [Jav.
 erre:] örülök,
 295. K₂ nekem
 297—316. [Helye a K₂ 59. r lapján.]

297. K₁ [E sor fölött áth.:] <Csak én tudom, másoknál még titok>
 előtt... [Jav. erre:] előtt...
- 298–299. K₁ [Között áth.:] <előbb hogy sem hasadjon>
299. K₁ leszek. K₂ hajnal hasadtán
- 300–301. K₁ [Között áth.:] <Akkor te várj egyik>
301. K₁ legjobban. <Két kapud> van. [Alatta:] Délszakon
 K₂ leg jobban. [Jav. erre:] leg jobban
 K₂ Dél szakon [Jav. erre:] Délszakon
302. K₁ fiú.
304. K₁ két száz K₂ két [Átírva:] négy
305. K₁ magammal, <'s élést.>
307. K₂ marasztalak,
309. K₁ <hoz> 's viradta [Jav. erre:] viradtra K₂ <viradtára>
 [Fölötte:] reggelre K₂ boldogságot
- 309–310. K₁ [Között áth.:] <Simont.> [Alatta:] Simontornyai kezét
 fog. [A színi utasítás nincs áth.] <Isten velünk! Megösmersz
 jobban nem sokára.>
310. K₁ velünk. <m> kevés udőre
311. K₁ Gyűlölön K₂ meg látsz, meg ösmersz
 K₂ Gyűlölöm [Jav. erre:] Gyűlölöm
- 312–329. [Helye a K₁ 62. v lapján.]
313. K₁ gyűlölség <viz, 's> hoz 's viz tőled! el K₂ gyűlölség, hoz, 's
 K₂ tőled [Jav. erre:] tőled
314. K₁ <...> Ezt
315. K₁ Barátom K₂ újjolag.
316. K₁ Eztán Annál K₂ csüggedek
 [Helye a K₂ 59. v lapján.]
- 317–334. [Helye a K₂ 59. v lapján.]
317. K₁ <met> mert látom, <ollyat is szabad reménylenem.> [Alatta:]
 olly segéd is érkezik
318. K₂ <remény> [Jav. erre:] <remélnem> [Mellette:] sem [Átírva:]
 remélnem
 K₂ szabad,
319. K₁ nyugodjan [Átírva:] nyugodjál K₁ mely K₁ ólén,
320. K₁ talált K₂ baj vivót [Jav. erre:] bajvivót K₂ talál, [Kieg.
 erre:] talált
323. K₂ sülyyedjen [Jav. erre:] süledjen K₂ is
324. K₁ bajvivók, [Jav. erre:] falvivók K₂ jőjjetek [Jav. erre:]
 jőjjetek K₂ falvivók
325. K₁ fellege;
- 325–326. K₁ [Között áth.:] <és benne készen várnak>
326. K₂ útésre [Jav. erre:] útésre K₂ mennykövim (el)
- 326–327. K₁ [Között áth.:] <(el)>
 <(A' Kárpit leereszkedik)>
 Pécs [Kieg.]
 <Ötödik Szakas.>
- K₂ Maria [Mellette:] Hetedik Jelenés
327. [Élőtt a szereplő nevében:] K₁ Zsidmond.
 [E sor előtt áth.]

- K₁ <Mi baj sanyart meg, kedves, mig rarom>
 327. K₁ téged, o Királyné,
 328. K₁ Én [Átírva:] t K₁ közködöm? [Jav. erre:] küszködöl.
 329. K₁ szóllj? K₂ szól<l>].
 330—349. [Helye a K₁ 63. r lapján.]
 330. K₂ el veszi;
 331. K₂ test betegség [Jav. erre:] testbetegség K₂ meg szűnik.
 [Jav. erre:] szűnik.
 332. K₂ Midőn [Jav. erre:] midőn
 333. K₂ erősödöm, [Jav. erre:] erősödöm,
 333—334. K₁ [Között áth.:] <tán vissza jó előbbi>
 334. K₁ <előbb> épségem
 335—354. [Helye a K₂ 60. r lapján.]
 335. K₁ mint [Átírva:] mit K₁ hogy kétkedel. K₂ kétkede!.
 [Átírva:] kétled ezt?
 336. K₁ <O szóllj ;> szóllj: készen K₁ mindenem . . .
 337. K₂ engemet
 338. K₁ hadam,
 339. K₁ leszek majd [Átírva:] leendek K₂ világon.
 339—340. K₁ [Között áth.:] Mária
 K₁ <Siess szerezni olyan érdemet,>
 <melly> <...> <a' szerencsét, országot, hadat>
 <megtartsa> [Mellette cifra tollrajzocskák.]
 340. K₂ le kötni K₂ érdemdel [Jav. erre:] érdemiddel K₂
 a' <tün>
 341. K₁ hadat. K₂ hadat,
 342. K₂ meg tartod K₂ nélkülem [Jav. erre:] nélkülem
 344. [E sor fölött áth.] K₁ <Hah milly magas> <...>
 344. K₁ szív, <...> kétszer K₂ Ditső [Jav. erre:] Dicső
 345. K₂ tetőled [Jav. erre:] tetőled
 346. K₁ O
 347. K₁ felőlek, [Jav. erre:] felőled K₂ felőled [Jav. erre:] felőled
 K₂ gondolok
 348. K₂ leg édesebb, leg drágább
 349. K₁ egy <búsít nagyon.> [Alatta:] kedvetlenít. [E sor alatt áth.]
 K₁ <Örök> K₂ kedvetlenít. [Jav. erre:] kedvetlenít.
 350—370. [Helye a K₁ 63. v lapján.]
 349—350. K₁ [Között toilpróbák:] Romanus magnus rom magnus
 350. [Az alábbi áth. sorok helyett:]
 K₁ <O Isten adj erőt titkolni>
 <O Isten adj erőt megbírni> K₂ meg birni
 351. K₁ szíveden. K₂ komolyság, bú
 352. K₁ sohajtva <fejlesz> [Alatta:] hajlasz karjaim közül [Átírva:]
 közé,
 353. K₂ fejtődöl [Jav. erre:] fejtődöl K₂ kedvedet
 354. K₁ távol nem K₂ lelem,
 355—376. [Helye a K₂ 60. v lapján.]
 355—356. K₁ [Között áth.:] <minden {élted} hatalmad, élted>

356. K₂ van
 357. K₁ < bajod' > okát
 358. K₁ megváltozik. K₂ meg változik
 359. K₂ erőre [Jav. erre:] erőre K₂ karjaim, [Átírva:] tagjaim,
 360. K₂ El-oszlik [Jav. erre:] Eloszlik K₂ bú-homály [Jav. erre:]
 búhomály
 360—361. K₁ [Között áth.:] <'s öröm derül szememnek fényein.>
 361. K₁ <Rád> mosolyogva nyílnak <néked> ajkaim, neked
 361—362. K₁ [Között áth.:] <'s öröm remeg feléd szememnek fényein.>
 362. K₁ reád K₂ a' [Jav. erre:] A' K₂ ország, gondjait
 363. K₁ <és> segedeidre
 366. K₁ zavarjon <gond, vagy> téged gond, ne <...gy> légy
 367. K₁ <a' harczok> [Fölötte:] csaták K₂ nyugtalan
 367—368. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <Egy illy nemes nemzet megbirja harczait>
 <'s tud a' rozszz üdőnek,>
 368. K₁ harczát <egy illy nemes> megbirja egy <nemes>
 K₂ roszz [Kieg. erre:] rozszz K₂ üdők harczát meg birja
 370. K₂ föl váldálám K₂ terheit.
 371—390. [Helye a K₁ 64. r lapján.]
 371. K₁ csak hogy <nyugo...> te K₁ elj...
 372. K₂ Tanácsosom [Jav. erre:] Tanácsosom K₂ meg érkezett
 [Jav. erre:] megérkezett
 372—373. K₁ [Között:] Mária elmentében [A K₂-ben e színi
 utasítás hiányzik, a szereplő neve kiegészítés.]
 373. K₁ Lendvai [Átírva:] tisztos K₂ ősz, [Jav. erre:] ősz,
 374. K₁ látni [Átírva:] véled K₂ szól<l>ani K₂ (el megy.)
 374—375. [Között a K₁-ben hiányzik a jelenet megjelölése.] K₁ <ha>
 K₂ Nyolczadik Jelenés [Kieg.]
 375. K₁ <Mi jót hozál> K₁ Öreg! K₁ veled K₂ hír
 376. K₁ [E sor fölött áth.:]
 K₁ <Uram, Kírdly én semmit sem hozok.> K₁ hoztatál;
 K₂ hírt hoztál [Jav. erre:] hozhatál
 377—394. [Helye a K₂ 61. r lapján.]
 377. K₁ jősz: én K₂ jősz; [Jav. erre:] jősz;
 378. K₁ tájain most
 380. K₂ el futott, [Jav. erre:] elfutott,
 381. K₁ hagyta Pozsgát. K₂ hagyta <Pozsgát.> várát
 383. K₁ vezéereid által <a' harcz'> pártja' megnyomását?
 K₂ el nyomását?
 384. K₁ Vezéereim őt [Átírva:] úzik K₂ Vezéereim [Jav. erre:]
 Vezérim
 385. K₂ csúf [Írónnal kieg.:] csúfos
 386. K₁ vérével, <és> éltével [Átírva:] életével
 387. K₂ Lendvai egy K₂ nékem:
 388. K₁ büszke <hényes> K₂ nemzeted, nagyon <egyezhe>
 389. K₁ magával K₂ mássaí, és
 390. K₁ szív K₂ nints [Jav. erre:] nincs

- 391—410. [Helye a K₁ 64. v lapján.]
391. K₁ <'s> 's makacs
392. K₁ hajthatalan K₂ szikla fal,
393. K₁ <'s> Királya sem bír <l> <dölfös lelkeivel> [Alatta:] lelkével, ha azt
394. K₁ dölf, <...> negéd. K₂ dölf, negéd. K₂ szállja [Jav. erre:] szállja
- 394—395. K₁ [Között áth.:] Lendvai
K₁ <Ha> <Inkább leraknám fáradt csontomat>
<Inkább rakasd mély sirba csontomat,>
<'s temess el élve, mintsem>
- 395—418. [Helye a K₂ 61. v lapján.]
395. K₂ [E sor előtt törölt szó:] <Rakas>
396. K₂ testem csontjait,
397. K₁ vá [Jav. erre:] illy K₁ ragaszsz. K₂ mint <...> nemzetemre
- 397—398. K₁ [Között áth.:] <Ha nem lehetne ösmernem>
<Ha ösmerős nem volna nemzetem>
398. K₁ ösmerném <öt és harczeit>
<elégge nagy szívét> [Alatta:] egész természetét
- 398—399. K₁ [Között áth.:]
K₁ <nem álltam volna>
<még nem forogtam volna, 's békeség>
<üdején mind szinte békés [Átírva:] béke napján>
399. K₁ <és békenapját m> ha K₁ békén K₂ harczon, és K₂ öt
402. K₂ tetteit; békében, 's
- 402—403. [Között áth.:] K₁ <Tanúk az> <'s Tanúk ezek>
403. K₁ <'s örök tanúk> <...> Tanúim
404. K₁ <Tanú> örök
405. K₁ mely K₁ hadunkat, és [Kieg. erre:] hadunkat vitte és K₂ Magyar
407. K₁ határa <látta> érzé
408. K₁ zugni K₂ halotta [Jav. erre:] hallotta K₂ hadunkat
409. K₁ nyelne <bár el tengere> bár a' vizözön K₂ kívánta; nyelne bár <a' viz özön> [Kieg. erre:] el tengere
- 409—410. K₁ [Között áth.:] <hábor> <zajgott, de nem nyelt tenger' vize.>
410. K₁ <De> zajgott; <alatt> de K₁ mély [Átírva:] nagy K₁ tengere
- 411—428. [Helye a K₁ 65. r lapján.]
411. K₁ <D> Dicsőn ragyogtak <viszsa> [Alatta:] rajta K₂ fegyver<e>ink,
412. K₁ <'s> <'s> Dicsőn
414. K₁ száll' <mért kárhoztatod?> [Alatta:] őt mért vádolod
415. K₁ 's csupán csak őt <mért> O Fölséges K₂ O [Kieg. erre:] Oh
416. K₁ <van> van, van K₂ közöttünk
417. K₁ <vagy> egyezhetetlen K₁ magával;

418. K₁ <de csak> de K₂ mondom a' makacs,
 419—435. [Helye a K₂ 62. r lapján.]
 419. K₂ hajlékonyabb a' pártos nyúgovobb
 420. K₂ lehet csak
 420—421. K₁ [Között áth.:] <Ne csodáld> K₁ bánok [E sor előtt áth.] K₂ <O nem csak úgy> K₂ bánok [Jav. erre:] bánom
 422. K₁ [E sor fölött áth.:] <Akkor> <Úgy a' gonoszból>
 <Nem nem, Kirdly azt>
 422. K₁ O K₁ mégy
 421—423. K₁ [Között áth.:]
 <ha jót, szelídet kívánsz, bánj szelíde>
 <a'> <hit millynek óhajtsz>
 423. K₁ millyennek [Átírva:] millyent ohajtsz, <akkor> úgy
 424. K₂ szelíd kell, légy hozzá szelíd,
 425. K₂ reá,
 425—426. K₁ [Között áth.:]
 <vad> <vadat vadabbá tesz sok>
 <Sohszor megengesztel szelíd szó vad szívet.>
 <szelíd> <Kemény szívet>
 <vadat vadan>
 <V> <Bánj> <Kegyetlenül bánj>
 426. K₂ ha
 428. K₂ ily sok félekép [Jav. erre:] sokfélekép
 429—449. [Helye a K₁ 65. v lapján.]
 429. K₁ [E sor fölött áth.:] <az> <nem érek én rá bánni minden>
 K₁ <nem győzők én> Ki győzne tenni súlyos K₂ sullyos
 [Jav. erre:] súlyos
 430. K₂ Simontornyai midőn <viv>
 433. K₂ Uralkodás.
 434. K₁ <Ez már> O
 435. K₁ választanak? K₂ A' vagy
 K₂ választanak? [Átírva:] választotok?
 436—456. [Helye a K₂ 62. v lapján.]
 436. K₂ parancsolok
 438. K₁ Úgy, ugy, ha nem történnék, <...> <ám> de [Az áthúzott ám szót a versmérték kedvéért helyreállítottuk!]
 [E sor előtt áth.:] <történik>
 439. K₁ Szamlálni K₁ azt [Átírva:] ezt
 440. K₁ <meg> pártokra K₁ ügyén [Jav. erre:] ügyét K₂ pártokon K₂ ügyét
 442. K₁ szív <méri> főzi, hányogatja.
 443. K₁ Haj így K₁ kegyes K₂ így K₂ legy
 443—444. K₁ [Között áth.:]
 <bánj nemzetünkkel kímél>
 <kímélve {bánj} nézd, ha így különbözünk,>
 <'s> <kímél... bánj viszállói>
 444. K₁ kímelve
 445. K₁ vélsz<...> magadtól;

- 445—446. K₁ [Között áth.:] <Er> <Őrzsébet' ellenségei még, 's>
 446. K₁ <gyülko> megölt K₂ Királynénk ellenségei,
 447. K₁ 's tied csak <'s tied> úgy, ha K₁ nem [Kieg.]
 449. K₁ ilyen: erre K₁ vigyáz K₂ vigyázz
 450—470. [Helye a K₁ 66. r lapján.]
 450. K₂ szól<l>anom
 450—451. K₁ [Között áth.:] <De amaz makacs, 's szenvedhetetlen.>
 452. K₂ lesz olly
 452—453. K₁ [Között áth.:] <Szólott Simontornyai; de bün>
 453. K₂ szolla [Átirva:] szóla
 454. K₂ büntetlenül [Jav. erre:] büntetlenül
 455. K₁ <mihelyt> számot K₁ mégtér, dölfiért. K₂ meg tér, dölfiért.
 456. K₁ Ha <jó tanács> fér
 [A K₂ 63. r—64. r lapon Stettner alábbi feljegyzései olvashatók; a K₂ 63. v és 64. v lap üres.]
 K₂ 63. r *Vörösmarty' Zsigmondjának utója igen elivódott, és, sok helyütt, már szinte olvashatlan levén: ezen lapokra másoltattam azt le, 's az eredetivel —, melly az 1—3 lapokon Sallay István' (Consiliumi tiszt' 's V. 'hű tisztázója'), a' többin pedig a' Szerző'sjét keze —, lehető szabatossggal, magam egyeztettem össze. Kelt Pápán, Május' 22d. 1844.*
 Stettner György
 Jegyzet. A' veres írónnali alá- és áthuzások az eredetén Vörösmartytól valók.
 S. Gy.
 2. Jegyz. a' 28—29 lapokon [] zárjel közé irt szavak, vagy betűk, elolvashatlanok; 's tölem kiegészítés végett, csak gondolomra szúráttak közbe.
 S. Gy.
 K₂ 64. r *Ezen csomóban van az 1—29 lapokon levő másolat' eredetije, Vörösmarty, Zsigmondja' Ad. Szakasznak utója és az 5dik Szakasz*
 [A számjegyek és az alábbi rájegyzés írónnal készültek. Az első részben Sallay keresztnéve téves. Helyesen: Imre.]
 457—476. [Helye a K₂ 65. r lapján. A következő 65. r—76. v lapok eredeti, de hiányos szövege mellett előnyben részesítettük a K₁ szövegét, amelyről a K₂ készült. S jellel adjuk — a K₁ alapján — a 78. r—92. v lapok szövegének eltéréseit, amelyek a Stettner által készítettett másolatban olvashatók.]
 457. K₁ a' büntetést <most> hagyd K₂ üdöre [Jav. erre:] üdöre
 459. K₁ sziveket: K₂ el vadít K₂ sziveket [Jav. erre:] sziveket
 460. K₁ helyett, <ha {st} elvész is,> [Alatta:] bár veszzen ő, ezer,
 461. K₁ zúdíul föl ellended, 's K₂ zúdíul [Átirva:] zendül
 461—462. K₁ [Között áth.:] <'s miként tavaszkor a' fű' szálai>

462. K₁ <a' bús hazában> <...> tavaszkor a' fűszál, <olly számosan>
[Alatta:] fölszengenek K₂ fű szál, föl zszengenek
463. K₁ <helnek> mindenfelől
464. K₂ mindnyáján, mint K₁–K₂ vakmerő
465. K₁ Horváttal; <'s> lássa
466. K₁ vizsálkodó mi K₂ vizsalkodó, mi
467. K₁ Fogadom nyakán
468. K₂ így K₂ leszsz Király
469. K₂ nemzetem
470. K₂ engemet
- 470–471. K₁ [Között áth.:] <Ha tiszteletlen>
- 471–495. [Helye a K₁ 66. v lapján.]
471. K₁ jóslásra
472. K₂ busít [Jav. erre:] búsít K₂ engemet,
473. K₂ meg bocsáss, [Jav. erre:] megbocsáss, K₂ érzek, [Jav. erre:] érzek,
474. K₂ el halgatni [Jav. erre:] elhallgatni
- 474–475. [Között áth.] <Midőn tanácsot {mondok} [Átírva:] tanácsolok nem titkolhatom] [Alatta:] <mi vége lesz szini' ügy>
475. K₁ <e> Csak
476. K₁ ellenben, <ha> midőn K₂ midőn [Jav. erre:] midőn
- 477–502. [Helye a K₂ 65. v lapján.]
477. K₁ a' <rossz> gonosz következést K₂ le beszéllek, a' [Jav. erre:] lebeszéllek a'
478. K₁ szavammak.
479. K₁ jövendőlés K₂ így
- 479–480. K₁ [Között áth.:] <Még csak egy van, a' mit mondanék neked.>
- 480–481. K₁ [Között áth.:]
- <Ha meg>
- <Úgy bánj Simontornyaival, hogy ha most>
481. K₁ <Horvát> Simontornyaira vigyázz; mert
482. K₁ elkeserítetted [Átírva:] elkeseríténéd K₂ el keserítetted [Jav. erre:] elkeserítetted
484. K₁ 's Ne K₂ így
486. K₂ ki halnak, és K₂ meg maradt [Jav. erre:] megmaradt
487. K₁ hazájá<t> K₂ gyávák hazája
488. K₁ 's ennek [Átírva:] illynek K₂ dicsőség.
- 488–489. K₁ [Között áth.:] <sőt még veszélyes ; mert>
490. K₁ nincs<en>
491. K₁ azokhoz [Átírva:] ezekhez K₂ jobb [Jav. erre:] Jobb
492. K₁ [E sor teljesen betoldás.]
493. K₂ el nézni
- 494–495. K₁ [Között áth.:] <jobban szivedhez húzzák őket is.>
495. K₂ őket [Jav. erre:] őket K₁–K₂ is.
- 496–515. [Helye a K₁ 67. r lapján.]
496. K₁ vajmi <hasznos> jó
497. K₁ rád <zu> veszélyyel

498. K₁ segedül K₂ segédül, más
 499. K₁ kiterék <rejtett búd> [Alatta:] hév boszúd elől K₂ ki térek
 499—500. [Között áth.:] K₁ <'s végét lesem>
 500. K₁ már K₂ sírom [Jav. erre:] sírom
 501. K₂ el élhetek, [Jav. erre:] élélhetek,
 502—503. [Között a színi utasításban:] K₁ ki go [Átírva:] ki el-
 merülve
 K₂ el merülve K₂ föl eszmél
 503—515. [Helye a K₂ 66. r lapján.]
 503. K₁ Megy... [Kieg. erre:] Hát Megy... De menjen: <nagy
 gondot velett> [Fölötte:] nem tartóztatom
 503—504. K₁ [Között áth.:] <lelkenre súlyos> [Alatta:] <rám súlyos
 az>
 504. K₁ <gond, és> [Alatta:] gond és tűnődés K₂ gond, és K₂
 tűnődés [Jav. erre:] tűnődés
 505. K₂ nyomos mint Tátra halmái.
 507. K₁ léphetek,
 509. K₁ is <baj> csufomra
 510. K₁ <hogy> <...> hogy <...> <száma> [Alatta:] inségem
 K₂ tel<l>jes
 511. K₂ vád érzemény
 512. K₁ udókn,
 512—513. K₁ [Között áth.:] <'s ahhoz kitől van országom>
 513. K₁ Oszlojatok <gond, düh> [Alatta:] harag 's 's gond fellegek:
 K₂ Omoljatok
 513—514. K₁ [Között áth.:] <ahhoz nem illik vadságot mut>
 515. K₂ [F sor alatt:] Ötödik Szakasz [A második következő lap
 feliratát jelzi. A K₂ 66. v lap üres.]

Ötödik Szakasz

- 1—17. [Helye a K₁ 67. v lapján.]
 1—20. [Helye a K₂ 67. r lapján.]
 [Az V. felv. kezdete a K₁-ben korábban a 62. v lapon volt,
 Zsigmond és Mária pécsi jelenetével. Lásd a jelenű kőtet
 396. és 503. lapján.]
 K₁ 5 Szakasz [Későbbi rájegyzés.] K₂ Ötödik szakasz.
 [A jelenet megjelölése a K₁-ben hiányzik.]
 K₁ Dobor. K₂ [Mellette:] Első Jelenés [Kieg.]
 [Kieg. a színi utasításhoz:] K₁—K₂ a' szin hatulján.
 [A színi utasítás a K₁-ben bővebb:] K₁ Fenn Horvát áll,
 alól Simontornyai
 1. K₁ <N> Horvát, <ne késsél, nyisd meg a'> [Fölötte:] Barátod
 itt van nyiss kaput.
 <Horvát>
 Mig a' vezér jő, mind be toldulunk. [A K₂-ből hiányzik.]
 1—2. K₁ [Között a színi utasításban:] Horvát örömmel lekiált
 2. K₁ [E sor előtt áth.:] <Te vagy Bardiom.> <Őr> [Alatta:]

- <Őr, nyiss kaput> Őr, jó Barát jó nyiss hamar kaput.
 [Átírva:] nyisd meg a' kaput
 3. [A K₁-ben hiányzik.]
 3—4. K₁ [Között a színi utasításban:] megnyílik. K₁ vitézei
 Simonőrnnyai főlhág a' falakra. A' kapu bezarodik)
 [A K₁-ben hiányzik:] K₂ Horvát kezét fogva Simon-
 őrnnyaival
 4—6. K₁ Barátom üdvöz légy bátyádimon.
 Üdvöz legyen veled minden vitéz.
 Ma, 's nem többé kérkedhetik Gara,
 7. K₁ fegyverünk
 8. K₁ ohajtom; én
 9. K₁ veszek
 9—10. K₁ [Között áth.:] <'s kardomra mondom, nem>
 és kardomra mondom: nem büszkélkedik,
 10. K₁ azon bajjal, melyet velem fog vinni ma.
 11. K₁ hadad: K₁ Látom, helyén
 12. K₁ hadad: K₁ Látom, helyén
 12—13. K₁ [Között áth.:] <Én majd helyre hajtom> <én is el>
 14. K₂ el
 15. K₁ gyűlölteink közül,
 16. K₁ vérjelekkel <v...> sapadt K₂ vér jelekkel [Jav. erre:]
 vérjelekkel
 18—46. [Helye a K₁ 68. r lapján.]
 19. K₁ [Az alábbi áth. sor mellett:] <betéríté népét [Átírva:]
 hadát Erdély halmaira, [Mellette:] Erdély határin [Átírva:]
 határvát méri népével, [Átírva:] népivel, K₂ <Erdély>
 Megmászsa
 20—22. [Helyett a K₁-ben eltérő sorok:] K₁ 's nyugtot keres,
 nem [Átírva:] honn nem véres boszút.
 Talán fiából [Átírva:] fiától több jót várhatunk.
 Am addig is ragyogjon harcokon
 <.....>
 hős <markai> karjainkban ősi fegyverünk
 <bajt> és úzze tőlünk a' bajt, és halált.
 21—46. [Helye a K₂ 67. v lapján.]
 20—21. K₂ [Között áth.:] <Mink addig itt h>
 23—24. K₁ [Között áth.:] <de mi nekünk, ha vívunk>
 <de mink, ha vívunk,>
 24. K₁ de nekünk éini keul, <'s úgy küzdeni> [Alatta:] hogy
 veszszenek
 25. K₁ <hogy e> ellenkőink; élni, hogy midőn
 26. K₁ a' fáradt K₂ lehamynak
 28—40. [A K₁-ben e sorok helyett csupán ennyi áll:]
 K₁ Horvát
 Szivem szerint szölsz(s): én ugyan noha
 elszánt vagyok még sem keresem halálomat,
 <hanem üldözömmnek vesztét>
 hanem üldözöim' végromlásait.

30. K₂ vak <dühük>
 31. K₂ ledöntött [Jav. erre:] ledöntött
 33. K₂ a' nap, <mellyen én> hol mikor
 41. K₁ 'S im
 42. K₁ vezér, boszúsan mérgesen.
 43. K₁ <Lassú> Komoly
 44. K₁ Meg kell köszönnöm a' <fiút, hogy> vad gyermekeket
 44—45. K₁ [Között áth.:] <hogy tudja, mért siettem én id>
 45. K₁ hogy ösmerjen meg jobban engem is. K₂ Ösmerj meg
 [Átírva:] Ösmerjen K₂'s rette [Átírva:] 's rémuljön
 45—46. [Között a színi utasításban:] K₁ (Fegyvertartóához)
 K₂ fegyverhordozóhoz [Jav. erre:] fegyverhordóhoz
 46—47. [Között a színi utasítás:] K₁ (Vesz egyet {A'}) Fegyver-
 tartójától, <megcsóválja>
 47—61. [Helye a K₁ 68. v lapján.]
 47—62. [Helye a K₂ 68. r lapján.]
 46—47. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <Gara {Konthoz} [Átírva:] Kont széles nagy paizsokkal>
 <Nézd, nézd hová lett I>
 <Nézd> <Kont nézd, mi történt! Nézd a' hitszegőt>
 <Simontornyai>
 <Vessz meg negédes hitvány rozsosz fiú.>
 (Horváthoz) [Az utóbbi csatlakozik a
 46—47. sor közötti színi utasításhoz.]
 48. K₁ 's Véletlenül <rohanjunk> csapjunk ki ellenök [Véletlenül =
 úgy, hogy ne is sejtsek]
 49. K₁ Hah! [Átírva:] Kont K₁ hitszegőt. * [Alatta áth.:] <M>
 [A * jel a K₂-ben megírt, itt csak ezzel jelzett hiányzó
 sorokra utal.] K₂ hitszegőt
 50—55. [A K₁-ben e sorok nincsenek meg.]
 51. K₂ <most> [Fölötte:] már
 52. K₂ volt már [Átírva:] támadt
 53. K₂ De <semmi> meg
 55—56. K₁ [Között a szereplő:] István [Színi utasítás nélkül.]
 56. K₁ rozsosz fiú
 57. K₁ így: [Kieg.] K₂ itt
 57—58. K₁ [Között a színi utasítás:] (Neki csóválja, 's lesujtja gere-
 lyét, melly Garának széles paizsát érvén szét tördeli. Gara
 báran mozdulatlan áll 's a' gerelyt jobbájába veszi.)
 58. K₁ [E sor fölött áth.:]
 K₁ <Hitet> <Vedd vissza{...} álnok kopjádát gonosz,>
 <'s állj meg ha ember vagy>
 <Hitetlen álnok> <Vedd vissza>
 58—59. K₁ Hah! hitszegő vedd vissza, <mint vetéd> böcstelen
 kopjádát, és állj helyt, ha férfi vagy.
 59. K₂ vele
 59—60. K₁ [Között a színi utasítás:] (Fölsujtja sebesen. Simon-

- tornyai félre *szökik*, <...> helyette a' tornyot éri a' gerely, 's nagy zörgéssel öszszetörök.) K₂ kopjait K₂ zörgéssel veled.
60. K₁
61. K₁ <de hogy> de K₁ pokol [Kieg.] K₁ is, <el> K₂ is
61—62. K₁ [Között áth.:]
K₁ <el nem kerülöd kardomat. Ha van>
69. r <Szived, jer a' sikon mezön {mérk} vivj meg velem.>
[Helye a K₁ 69. r lapján.]
62—73. K₁ a' sikra jer: <ott kardom> ki nem kerülöd kardomat
63—77. [Helye a K₂ 68. v lapján.]
63. K₁ <Megered azt is,> <most> Csak várj: előbb vedd e' [Átirva:] végy még egy hírvivőt. [Fölötte:] fogj még
64. K₁ aztán ha birod vond
64—65. K₁ [Között a színi utasítás:] K₁ (Nagy erővel *lesujt* egy kopját. Gara meg<*bukik*> [Fölötte:] hajol A' kopja sisakjába ütközik 's azt nagy csengéssel leveri. Kont a' nagy zajra vissza tér 's Garához siet,) <és...>
65. [E sor a következő áth. sorok mellett olvasható:]
K₁ <Ez kárhoz> <Kárhozalós nap.>
<Kont ez {nehem} kárhozalós napom.>
66. K₁ <M> ma [Átirva:] Ma K₂ gonosz
67. K₂ hamar
67—68. K₁ [Között a színi utasítás:] (Körül állják, 's fegyverkezteik.) [Elébe írt kiegészítés:] (Gara hatrabb áll
68—69. [E két sor helyett itt csupán egy van:]
K₁ <Te pedig> Te pedig ne fuss: végy választ tőlem is.
69—70. K₁ [Között a színi utasítás:] (Simontornyai már akkor megfordult, 's lesietett a bástyáról. Fegyvertartója utána. Ezt hábadóji a' kopja 's leveri a' falról befelé.) Garához ez
70. K₂
71. K₁ <Megülte> Vagy sikra <jő a'...> száll
72. K₂ öszsze dől.
72—73. K₁ [Között áth.:] <Nem hagyjuk azt to> <A' hitszegők!>
73. K₁ <...> 's Így [Átirva:] ott megtaláljuk
73—74. [Között a színi utasítás:] K₁ Ezalatt <ki> nyílik a' kapu, 's a' várbéliek K₂ várbéliek
74—83. [Helye a K. 69. v lapján.]
74. K₁ [E sor előtt a fenti színi utasítás folytatása:] <Gara föl-fegyverkezve> Simontornyai, és Gara előjönnek)
K₁ Gara [Mellette:] Második Jelenés [Kieg. Alatta áth.:]
<Hah út vagy, ördög áldjon meg {itt}> [Átirva:] hogy itt vagy)
<Gonosz teremtmény; most ki nem kerülsz.>
Simontornyai
<Csak {meg}> [Átirva:] mérgeledjél Gyermek)
<Gyermek, ne [Átirva:] Gyermek, Ne káromolj: meg-metszem tortokod.>

- <Vagy {szó...} szavakból áll itt a' csata?>
 <Gara>
 <Gyalázatos> <Hitetlen! a' szót sem szenvedheted ;>
 <mert mindenik kárhozzat :>
75. K₂ <áld> áldjon K₂ vagy, <itt> hitszegő
 76. K₁ Ne káromolj <gyermek,> [Kieg. e sor előtt:] GyermeK
 77. K₁ Itt nem szavakból áll <ám a' csata> az ütközet. K₂ törzs
 78—92. [Helye a K₂ 69. r lapján.]
 78. K₂ kárhozzat
 80. K₁ lelkedben a' <vétek> [Fölötte:] bün' lángja ég, lobog.
 [Átírva:] égten ég.
81. K₁ ördög, sügött
 82. K₁ [E sor előtt áth.:] <Majd megfelel> <Kardom feleljen :>
 83. K₁ csúf kérdéssédért. K₂ feleljen [Jav. erre:] feleljen
 83—84. K₁ [Között a színi utasítás:] (Őszszecsapnak. Simon-
 tornyai megnyomja Garát. Ez neki boszonzodik, 's retten-
 netesen csapkod vissza, úgy hogy Simontornyai<n> fegy-
 vere bomlani kezd, ronygyokat hullat, 's mellén megnyílik
 a' panczél, melyre futásnak indúl.)
 84—96. [Helye a K₁ 70. r lapján.]
84. K₁ lépteden(!)
 85. K₁ [A sor elé írva:] Állj meg: K₁ Ne fuss, ha <benned férfi
 szív lakik>. [Alatta:] van böcsületed
- 85—86. K₁ [Között a színi utasítás:] Simontorrryai (futtában
 Garának vitézei közül egyet levág.) K₂ Garáei közül
 86. K₁ <Ne> Meglátsz utóbb még: most sirasd vitézedet. [Átírva:]
 sírj hőssédért K₂ hőssédért.
- 86—87. [Között a színi utasítás:] K₁ (E' közben nagy tolongás
 <va> támad mindkétjeltől: a' vezérek elkeverednek a' zajban,
 <melly...> A' nép nem sokára megrikkul e' helyen. Horvát
 jő, 's lecsap hirtelen 3—4 vitézt. Kont elejbe lép) [A K₁-ben
 a következő jelenet megjelölése és a szereplő neve mellől
 a színi utasítás hiányzik.]
 K₂ Kont előlép [Mellette:] Harmadik Jelenés
87. K₁ népedet. [Átírva:] népemet. K₂ népemet
 88. K₁ helyettök víj
 89. K₁ Kont, én velek [Jav. erre:] veled
 90. K₂ gyüölöd
 91. K₁ Lásd néped
 92. K₂ lehet baráti
 93—111. [Helye a K₂ 69. v lapján.]
 93. K₂ alkura
 94. K₁ <Bünnel> Halj meg, <ha masok> halt<ak> [Fölötte:] sok
 ember halt már
- 94—95. K₁ [Között a színi utasításban:] Horvát eláll K₂ őszsze
 csapnak.
 95. K₁ el K₂ keblem [Jav. erre:] kebled
 96. K₁ Még <egyszer> kérlek egyszer, szünjél

- 97—101. [Helye a K₁ 70. v lapján.]
 97. K₁ kimélj, <szív> [Átírva:] <bennem több a'...> [Alatta:] még ott több, 's nemesb K₂ kimélj, még
 98. K₁ kitudnád
 99. K₁ megszűnést
 100. K₁ <mer> üldözni
 100—101. K₁ [Között a színi utasítás:] (Őszsze csapnak erősen, Kont leveri Horvátot. Ennek katonái hirtelen oda ugranak és fölsegítik. Kont a' tolongásban vissza nyomul. Megtart a' zaj egy üdeig. Végre tisztul a' hely. Sim ontornyai, és Horvát meglehetősen rendben vissza hozzák népeiket, 's a' várba térnek) <A' vár> <A' hátrább húzódik. Egy kis távolságban> (Kevés váratra Kont, és Gara jönnek beszélgetve.) [A következő jelenet megjelölése hiányzik.] K₂ Őszsze csapnak. <Kont lever> Horvát K₂ Kont [Mellette:] Negyedik Jelenés
 101. K₂ estünkön Gara
 102—108. [A K₁-ben nincs meg e hét sor, helyette áth.]
 K₁ 70. v <Váratlanul szakadt meg>
 <Hogy vissza tér a' vajda> [Mellette tollpróba:] **Gustus**
 <Hogy a' megöszült vajda elhagyand,>
 <hogy ez hadával partot üt> <...>
 <Mi nem gyaníthatánk, hogy elhagyand>
 <a' Vajda, még kevesbé azt hogy {illy} illy>
 <illy pártütön> <pártot fog itt ütni Simontornyai>
 <Va [Átírva:] Ezen hasonlós váratlan jöve>
 <de győzedelmünket [Átírva:] győzedelmünket csak késleli:>
 <el nem ragaadja. Vessd ki gondodat.>
 <A' hőst le nem nyomhatja egy csapás,>
 <E...> <Rendülhetellen áll a' {o} hős,>
 <Egy kis csapás nem rendít hősoket,>
 <őt ösztönül van erősb>
 <'s buzdit, erősít inkább, mint aláz.>
 105. K₂ győzödelmet [Jav. erre:] győzödelmen
 109—128. [Helye a K₁ 71. r lapján.]
 109. K₁ kínjai
 110. K₁ gyötörnek: úgy
 111. K₁ szívem tövén, hogyan
 112—133. [Helye a K₂ 70. r lapján.]
 112. K₁ <Ho> <Inkább> Ezer
 113. K₁ <...> mint K₁ kard. K₂ öt
 114. K₁ <Hah.> Hullnának inkább <fold> porba karjaim
 115. [E sor a K₂-ből hiányzik, a K₁-ben nincs áth.] K₁ csuf
 [Átírva:] vad
 116. K₁ Hogy, [Átírva:] Hah! K₁ százsz [Átírva:] százszorta
 K₁ langolóbb

118. K₁ nem kéne látnom
 119. K₁ De még ma, <még ma> hah! K₂ Hah még
 120. K₂ álmodik
 121. K₁ <...> <győző> fölzörgetem K₂ <föl> megzörgetem
 122. K₁ <'s tüzet {...} viszek> 's iszonyú
 122—123. K₁ [Között áth.:]
 K₁ <hogy veszni lásson népe, és maga,>
 <iszonyú> <Világos>
 <rém> <'s hogy lássa sírját,>
 <'s tüzzel {...} derítem az éjnek rémeit,>
 123. K₁ hogy <viszsa lasso> [Fölötte:] lássa sírját K₂ maga
 124. K₂ Nézd húsz
 125. K₂ föl felé.
 126. K₁ még <még> mind
 127—128. K₁ [Között áth.:] <rakásra> <hordatom> <gyűjtöm vára szegletén.>
 128. K₁ <én...> fölkeltem K₂ csillagát
 129. K₁ melly rémesebb fényben ragyog neki, K₂ <'s> melly K₂ mint [Kieg.]
 130. [A K₁-ből ez a sor hiányzik.] K₂ <elteli.> [Alatta:] fut le várfalán.
 131—143. [Helye a K₁ 71. v lapján.]
 131. K₁ <Igen...> Ítéletem K₁ ellened:
 132. K₁ kérek légy mértékletesb.
 133. K₂ 's ne háborogj mert
 134. K₁ elnéden, és megzavar K₂ homalyt
 135. K₁ és [Átírva:] jó K₂ szabást jó K₂ hatást
 137. K₁ <És hol> <...> Hol gyujtod el majd a' szalmát?
 Gara
 Ha nem
 138. K₂ lengedez
 139. [Ez a sor a K₂-ből hiányzik, helyredlítva a K₁ alapján. Mellette áth.:] K₁ <'S erőt vesz>
 140—156. [Helye a K₂ 70. v lapján.]
 140. K₁ Éjszak
 141. K₁ hol a' [Átírva:] egy fatornya [Átírva:] fatorony<a> vár szegletén.
 142. [E sor előtt áth.] K₁ <Ezt jól találtad. Ámde, hogy csalog>
 142. K₁ <...> Hogy K₁ teszszü?
 142—143. K₁ [Között:] (Gara gondolkodik.)
 143. K₂ lenne<n>
 143—145. [A K₁-ből hiányzik.]
 144. K₂ setéte<?> —
 145—146. K₂ [Között áth.:] <Az nem segíthet.>
 146. K₁ tudnék. K₂ lásd én K₁ Oh hát szólj barátom!
 K₁—K₂ tudnék K₂ Barátom
 147. [A K₁-ből hiányzik.]

- 147—148. K₂ [Között áth.:] *⟨Ellenkező részen kell öt szüntelen⟩
⟨ijeszteniünk, ott több apró tüzet⟩
⟨rakván⟩*
- 148—149. [Helyett a K₁-ben eltérő sorok:]
K₁ *Ellenkező részen kell apró tüzet
raknunk, hogy arra forduljon figyelmök.
⟨Ezen fölül hogy még jó⟩ [Mellette:]
Ezalatt rakásod összeállhat ott,
's hogy még nagyobbban megnyalódjanak [Átírva:]
megcsalódjanak*
149. K₂ nagy *⟨tüzet rakok,⟩*
- 149—150. K₂ [Között áth.:]
*⟨és mintha vívdst kezdenék, gyakorta⟩
⟨megüttetem⟩*
- 149—170. [Helye a K₁ 72. r lapján.]
150. K₁ *napkeletnek [Átírva:] nap nyugotnak*
151. K₁ *megdőngetem néhányszor⟨...⟩ ⟨tüzet vetek⟩ [Alatta:]
és tüzet*
152. K₁ *sujtó ⟨eszok⟩ műszer⟨...⟩ [Jav. erre:] műszerem' kövével:*
153. K₂ *nak [Átírva:] napkelet*
154. K₂ *felé ⟨huzódik⟩ [Átírva:] felől fog állni*
155. K₁ *kap*
156. K₂ *véletlenül [Jav. erre:] véletlenül*
- 156—158. [Ezek helyett eltérő sorok:]
K₁ *'s a' várba gyújtó szikrakat bocsát,
⟨várattlanul betör⟩ ⟨...⟩
⟨várattlanul bezúdul, és⟩
betörjük azt várattlanul, ⟨...⟩ 's azok
tűz vas között elvesznek általunk.
⟨Várhatni azt,⟩
Avagy ha ők megélnék is, ⟨várok mienk leszen⟩ [Alatta:]
⟨lesz a' vár⟩ [Mellette:] ⟨bizonyynyal a' vár⟩ [Fölötte:]
mienk
⟨Simontornyai a' millyen vakmerő⟩
lesz a' vár másíthattanul:*
- 157—182. [Helye a K₂ 71. r lapján.]
158. K₂ *él⟨t⟩ K₂ ott [Jav. erre:] itt*
160. K₁ *⟨merő⟩ ha itt zajogni fognak a' kapun,*
161. K₁ *kicsap, 's [Átírva:] kirotn,*
163. K₂ *bujdosók*
164. K₂ *készülők K₁ Nem arra*
165. K₁ *⟨...⟩ Egyszerre K₂ gonosz*
167. K₁ *állást csinállok fából: arra lesz*
168. K₁ *a' szalma gyújtva. ⟨Tűzbe⟩ Ezt rá döntetem*
169. K₁ [E sor előtt áth.:] *⟨egész hadának tűz⟩*
170. K₁ *és ⟨czinkos hada.⟩ átkozott ⟨hada⟩ hada*
- 171—187. [Helye a K₁ 72. v lapján.]
- 171—174. [A K₁-ből hiányzik.]

173. K₂ én [Kieg.]
 173—174. K₂ [Között áth.:] <'s vedd közbe őket>
 174. K₂ szoríts [Kieg. erre:] szorítsd
 175. K₂ segédem bátor
 176. K₁ a' többit, én fát vágatok
 177. [E sor helyett a K₁-ben eltérő sorok:]
 K₁ <a' titkon föllállt>
 amott az erdőn, 's titkon <ehhez> öszszedll [Átírva:]
 öszsze lesz
 állítva estig minden a' mi kell.
 <A' többi> <Többi setét éj, rád>
 A' többit a' setét éj rejtse el.
178. K₁ Kont
 <Menj> Bizvást K₂ leszek [E sor mellett a K₁-ben virágot
 utánzó tollrajz.]
- 178—179. K₁ [Között:] Gara [Kieg. erre:] (Gara el) [Ezzel Gara
 alább megkezdett szerepét a költő elveti:]
 K₁ <Ha tő> <'s> <A' mit te mondasz, nem kéitem soha>
 (elme gy)
 Kont föl 's alá jár.
 (Azonban zaj támad a' nép között)
179. K₁ <Mel> Hah! népeim közt zs [Átírva:] villongás vagyon.
 180. K₁ vár [Átírva:] a'
 181. K₁ 's Im K₁ keresvén
 181—182. [Között a színi utasítás:] K₁ <...> (Jönek futva fegyverek-
 sek. Kont utjokat állja) [Kieg. ezzel:] kivont karddal
 K₂ katonáitól
182. K₁ hal, ki csak
 183—201. [Helye a K₂ 71. v lapján.]
 183. [E sor helyett a K₁-ben ez áll:]
 K₁ <moczcanni kezd is. (Elállnak)>
 moczcanni kezd is. (Elállnak) <Hitvány> [Fölötte:] Bódúlt
 pártütők
 mi jót reméllek? Veszni mentek e K₂ <vitézek> [Fölötte:]
 csatázók
185. K₁ <Ma> Maradjatok
 186. K₁ Az a kinek K₂ voltak
 187. K₁ gyilkosa.
 188. [A K₁-ből hiányzik.]
 189—201. [Helye a K₁ 73. r lapján.]
 189. K₁ 's Tí K₁ érte küzdeni?
 189—190. K₁ [Között a színi utasításban:] (A' vitézek komoran
 leütik fejüket. Azonban Simontornyai fölláll a' várfalra, 's
 lekiált vitézeihez a' kaput nyitvatván) K₂ fölláll
190. K₁ erre: nyiltan
 191—192. [Között a színi utasítás:] K₁ (Néhányan kezdenek futni,
 kiket Kont' katonái, kik azalatt számosan öszszejöttek
 töstént leverik.)

Kont a' pártos katonákhoz.

192. K₁ Ti kik K₁ tértetek
 193. K₂ hibátokért
 194. K₁ *hanem* [Átírva:] még leszen
 194—195. K₁ [Között áth.:] <...> <most már kezek fognak tivéletek.>
 195. K₁ <kezek fognak> <...> a' jobb [Alatta a színi utasítás:]
 K₁ (*Mennek*) Simontornyai *dühödve* K₂ csatara
 196. K₁ <Gyávák> Gyávák! K₁ bajvivók,
 197. K₁ de várjatok csak: megköszöntelek
 198. [A következő áth. sor fölött olvasható:]
 K₁ <Holnap> <Meg lesz fizetve {arul} pártolástokért.> K₁ hitlen
 198—199. [Között:] K₁ (*lemegy a' falról*) K₂ <(*lemegy a' falról*)>
 [Alatta:] <A' belseő vár> [Alatta:] <Horvát és Simontornyai>
 [Átírva:] <Horvát jó> [Mellette:] <(*Tovább megy a' falon.*
Horvát jó)>
 K₁ A' vár belseje. [A jelenet megjelölése
 hiányzik.]
 K₂ A' Belső vár [Mellette:] Otodik Jelenés [Kieg.]
 199. K₁ Barátom: én
 200. K₁ neked: miulta K₁ vett.
 201. K₁ nem volt *mint ma*, olly
 202—217. [Helye a K₁ 73. v lapján.]
 202—221. [Helye a K₂ 72. r lapján.]
 201—202. [Között a K₁-ben áth. nélkül további két sor áll:]
 K₁ *nyertes csatán, 's tán eddig vége is*
szakadna mindennek [Kieg. erre:] *mindenemnek. nélküled.*
 202. K₁ dicsérj<: meg> még most K₂ van
 203. K₁ érünk; én
 204. K₁ hálás *leszek* mindenkor. [Alatta:] Simont. [Rövidítve.]
 K₂ azt
 205. K₁ Rész hírt K₂ után
 206. K₁ csoportot <*melly ottkünn szorúlt*> [Alatta:] megtartatott
 207. K₁ népeimből <még> künnrekedt. [Alatta:] Horvát *Milly*
veszteség!
 208. K₁ vigyázni. Ám K₁ búsúlj
 209. K₁ van még is
 209—210. K₁ [Között:] Simontó. [Rövidítés.]
 210. K₁ De számosabb, <még most> 's K₂ gondolkodom
 212. K₁ *előbb hogy sem lehúny a' tiszta nap?* K₂ <és... hom>ályban
 [Jav. erre:] 's az esthomályban
 213—214. K₁ [Között:] Simon [Rövidítés.]
 215. K₁ még *holnapig ny* [Átírva:] nem. K₁ *uj*
 217. K₁ ért jobbomon, 's <*fájdalmat ez szerez.*> [Mellette:] 's ez
 fájdalmat szerez
 217—218. [Között a K₁-ben több áth., illetve áthúzatlan sor és egy
 jelenet következik az alábbiak szerint:]
 K₁ 73. v *Simontornyai*

K₁ 74. r

Pihenj tehát: én nem készlelek, noha
nem [Kieg.]

nagy ösztönöm van, és sejtésem is . . .
Most népeinkhez térek, 's mindenütt
estére <hettős őrl> biztosabb őrt rendelek.

Horvát

Menj, hát. [Átírva:] menj, Bardtom: én a' nagy kaput
jobbátatom; mert a' mint nyittatám,
roskadni láttam egy felől . . . <Buzánk>

Simontornyai

<Hát jer> ám jer tehát.

Ne félj: megélünk; van buzánk, borunk,
's van, a' mi mentsen, éles fegyverünk.

(el)

Pécs<ett>

Klára magányosan.

<Mig a' magányban tévedez hived,>

<o bajnok, ütközelben állsz e te,>

<vagy nyugtódul van {csendes} [Fölötte:] <harci sátorod?>

<Akárhöl élsz, örözzön angyalod,>

<'s mert vélem egy vagy>

<örözzön angyalom is akárhová>

<m> <indúlsz, mivel te egy vagy énvelem.>

<Mig a' {magány} magányban {róla gondolok}> [Alatta:]

<értte búsan andalog>

<gondülte lelkem>

Mig aggodalmim értte gyötrenek,

<vi . . .> <csatákban áll és küzd e bajnokom,>

<vagy csend> <gondban ül> [Mellette:]

zaj és veszély közt áll e bajnokom

vagy táborában jár, kel gondosan?

gondosan [= gondoktól gyötörve]

<Ah> Bárhol van, <. . .> [Átírva:] oh [Újra átírva:] vagyon
örözzé [Alatta:] vezesse angyala,

<'s ment> <eg> <örözzé angyalom, mert egy velem,>

's mert egy velem, vezesse angyalom.

K₁ 74. v

's az alkotónak minden szentei.

De meddig, O meg! [Átírva:] meddig kell várnom így?

<Gyoző> Győző dicsőséggel fordul e meg,

vagy vert hadat hoz, ah vagy bús hada

<te> lelkellenül hurrzolja őt haza,

véres tetemmel tépelt fegyverén?

<E> LE<l> hunynak é a' villongó <két> tűszemek?

a' délczeg épség elhal e tagjain,

's némán maradnak halvány ajkai?

Ah félre gyáva sejtés . . . A' ki [Átírva:] Az, ki<t> őt

épen csak őt mentőmül rendelé,

's kivett <nehéz> [Fölötte:] sulyos bajomból általa,

megtartja [Átirva:] megőrzi öt boldogságomra is ...

⟨És még is olyan nehéz⟩

⟨oly sűl⟩ és még is olyan nehéz most várakoznom

oly szívszakasztó, hogy minden tagom

remeg belé ha harcra gondolok.

⟨Bár vesztek volna a'⟩

⟨Vad⟩ ⟨Inséghozó halat⟩

Inségek, és síralmak külfefe,

⟨O⟩ Világ enyésztig dűlsz e, háború?

⟨'s⟩ ⟨...⟩ ⟨év, század⟩

⟨nem osztja év, és század mérgeket?⟩

év, század el nem oltja langodat?

Ah hány ezer lehet hát még boldogtalan?

hány tölti búban éjét, nappalát

mint szinte én, ki most sem nyughatom?

Forgacsné jó

⟨Gyötrelmeidnek⟩ [Fölötte:] Bús [Átirva:] Vad

gyötrelmek engeded megént

órídát, lednyom, 's nem hajolsz

a' biztató ész jó tanácsira.

's magányt keressz, melly búgondot nevel ...

⟨Jó híreket hallánk. Dobor körül⟩

⟨O⟩ Illy fájdalommal megbántod Garát,

ki légedet, ha győzve viszsztatér,

⟨vidáman, és⟩ ölelni kíván épen, és vidáman, [Átirva:]

vigan,

nem, mint a sírból kelnél, elhalottan ...

Jó hírt hozának: verd el gondodat.

Dobor körül áll hí Garád' hada,

Kevés néppel szorult be a' Gonosz.

Megdöngetik várát Garának ostromi,

's haltan terül ő ⟨el bús [Átirva:] hitvány

romjain.⟩ [Mellette:] vétkes romjain

Jer: ⟨a'⟩ [Fölötte:] már Királynénk [Jav. erre:] Királynéik

[Átirva:] Királynénk is jobban vidúl:

Hogy sok hívdást vársz, rossz neven veszi,

Jer jó szívéhez, és vidulj vele.

Klára

Vigasztalásod kész öröm nekem,

Anyám szíveimből engeded szavadnak.

⟨...⟩ Ha néha ⟨csü⟩ ⟨csüggedek⟩ csüggedek magányosan

⟨E⟩ ⟨'s a' gond, gyanú sejtés⟩ 's féltés, keseru, ⟨és⟩

és gond lekemre száll:

ez a' szerelmek díja: megbocsáss.

⟨Talán nem jó szép reményeket⟩

Talán szép [Átirva:] nem is jó hétes ügyben a'

sok szép reményt gond nélkül ⟨váltani ;⟩ tartani,

Mert a' ki rosztól tart, előre is

*félig hisirja veszteségeit,
 aztán ha vesz is, biztosabban áll:
 's másik felét könnyebben elnyögi. (mennek.)*

- 218—231. [Helye a K_1 75. v lapján.]
 217—218. [Között a K_1 -ben hiányzik a „szünet” színi utasítás, helyette új helyszín megnevezése következik, a jelenet megjelölése nélkül:]
 K_1 Dobor vár
 Horvát <magányosan> és Simontornyai
 Horvát
218. K_1 Halld, halld K_1 mind [Jav. erre:] mint K_1 kapu
 219. K_1 egyre zörgeti:
 219—220. K_1 [Között áth.:] <még álmainkat> <Irigyli győzödelmünk' kezdetén>
 220. K_1 <'s> Álmodt K_1 után
 220—221. K_1 [Között:] Simont. [Rövidítés.]
 221. K_1 <...> <Nem, nem> [Alatta:] Én ezt tovább már [Alatta:] ugyan nem hallga<tha>tom.
 222—243. [Helye a K_2 72. v lapján.]
 222. K_2 is
 223. K_1 rekedté [Jav. erre:] rekedtté K_2 mágát
 224. K_1 's nincs semmi baj! <...> De várjon a kevély:
 225. K_1 játéka' közben [E sor után a K_1 -ben nincs jelezve, hogy Horvát veszi át a szót.]
 226. K_1 Hová, barátom? Hagyd el: öreink
 227. K_1 veszély:
 228—229. K_1 [Között:] <Kicsapsz> Simont [Rövidítés.]
 229. K_1 bár: de K_1 csúfolódjék
 230. K_1 már: K_1 is.
 231—232. K_1 [Között:] <Horvát> (el.) [Alatta:] <Az Istenért> <N>
 232—244. [Helye a K_1 76. r lapján.]
 231—232. K_1 [Között:] <Simont> Horvát magányosan. [Alatta áth.] <...> <Ez> <megy> <ietve megy>
 232—233. K_1 [Között áth.:] <és én alig tudok mozdulni>
 233. K_2 mozdulhatok
 234. K_1 valamintha <nem> most K_2 utolszor el.
 235. K_1 és K_1 lehetne.
 235—236. K_1 [Között:] Gyanúk bolondos hitvány, rosz gyanuk...
 <Hah! zaj, megént zaj>
237. K_1 <'s> 's
 238. K_1 oktalan vagy
 239. K_1 megyek tovább
 240. K_1 ez. K_2 Hah a'
 241. K_1 kapun, K_2 tüzett K_2 kapun
 241—242. K_1 [Között áth.:] <'s én itt tünődöm, késem {...} balgalag! ?> [Alatta a színi utasítás:] K_1 (folytatja fegyverkezését már indulni akar. Azonban egy katona jó ijedve)

242. K₁ veszélybe <n van> <v...> <f> fordul életünk K₁ veszélybe
K₂ életünk
243. K₁ hanem beszélj mi baj.
- 244—258. [Helye a K₂ 73. v lapján.]
244. K₁ veri K₂ Míg tüzetet
- 245—258. [Helye a K₁ 76. v lapján.]
- 244—245. K₁ [Között áth.:]
K₁ <v> <Bajtárs> <Hős társad, éjszokról> <tűz gerjed> [Alatta:]
<irtózatoss>
<tűz> <láng támad, és>
<láng ébred a' sarkon, mint egy>
246. K₁ napvilág
- 247—248. K₁ [Között áth.:] <Vakulj meg e>
<Ho> <Ah hogy vakultál volna meg>
248. K₁ adta e' hírt most neked?
249. K₂ meg... Hová
250. K₁ Ördög pokol! hová
251. K₁ <tűz bent> K₁ nyíltan
- 252—253. K₁ [Között:] M [Átírva:] 2 Katona jő
<Uram betörték már kis kapun>
<Fuss>
253. K₂ került
254. K₁ Uram betörték K₂ kapun
255. K₁ legittén <me...> [Átírva:] <elnyom> <elh...nysz...>
K₂ elszorúlsz
K₂ elszorúlsz
256. K₁ fecsegni <j> <vagytok itt> <jöttetek?> [Alatta:] vagytok itt?
257. K₁ Kardot ne
258. K₁ [E sor előtt áth.:] <Vagy össze vágj> K₁ eltapodlak [Jav. erre:] megtapodlak K₂ megtiporlak, [Jav. erre:] megtapodlak,
- 258—259. K₁ [Között:] <(Harczolatok vagy össze zuzlak itt)>
<Előre hajja o> (Kiveri
[A K₁-ben a jelenet megjelölése hiányzik. A színhely:]
K₁ Egy völgyes berek.
(Horvát, és Simontornyai komoran állnak: hátrább a' sereg egy része látszik.)
- 258—259. [Között a K₂-ben az alábbiak szerint kihagyott jelenet
vörös írónnal többszörösen áth. részlet a K₂ 73 r—74. r lapokon.]
K₂ 73. r <Pécs>
<Klára magányosan.>
<Mig aggodalmim érte gyötrenék,>
<zaj, és veszély közt áll e bajnokom?>
<vagy táborában jár kel gondosan?>
<Bár hol vagyon vezesse angyalom,>
<hogy> [Átírva:] <hol>
<'s örözzé éltem kedvesebb felét.>

K₂ 73. v

⟨De meddig, oh meddig kell várnom így?⟩
⟨Győző dicsőséggel fordul e meg,⟩
⟨vagy vert hadat hoz, ah vagy {vert} búis hada⟩
⟨lelketlenül hurczolja őt haza,⟩
⟨véres tetemmel tépelt fegyverén?⟩
⟨Elhúynak e' a' villongó tűszemek,⟩
⟨a' délczeg épség elhal e tagjain,⟩
⟨'s némán maradnak halvány ajkai?⟩
⟨Ah félre gyáva sejtés! Az, ki őt⟩
⟨épen csak őt menőműl rendelé,⟩
⟨'s kivett sulyos bajomból általa,⟩
⟨megörzi őt boldogságonra is...⟩
⟨És még is olly nehéz most várakoznom,⟩
⟨olly szívszakasztó, hogy minden tagom⟩
⟨remeg belé, ha harczra gondolok.⟩
⟨Inségek', és siralmak' kútfeje⟩
⟨világ enyészlig dulsz e háború?⟩
⟨év, század el nem oltja lángodat.⟩
⟨Ah hány ezer lehet hát még boldogtalan,⟩
⟨hány tölti búban éjét nappalát,⟩
⟨mint szinte én, ki most sem nyughatom?⟩

⟨Forgácsné jó⟩

⟨Vad győtrelemnek engeded megént⟩
⟨órádat lednyom, 's nem hajolsz⟩
⟨a' biztató ész' jó tanácsira⟩
⟨'s magányt keressz, melly búgondot nevel.⟩
⟨Illy fájdalommal megbántod Garát,⟩
⟨ki tégedet, ha győzvén visszatér⟩
⟨ölelni kívádn épen, és vidáman,⟩
⟨nem mintha sírból kelnél, elhalottan⟩
⟨Jó hírt hozának; verd el gondodat.⟩
⟨Dobor körül áll hű Garád' hada.⟩
⟨Kevés néppel szorult be a' Gonosz.⟩

⟨gonosz [Jav. erre:] ⟨Gonosz⟩

⟨Megdöngetik várát Garának ostromi,⟩
⟨'s haltan terül el a' bűn, romjain.⟩

⟨Bűn [Jav. erre:] ⟨bűn⟩

K₂ 74. r

⟨Jer, már Kirdlynénk is jobban vidiúl⟩
⟨Hogy sok hívást vársz, rosz neven veszi,⟩
⟨jer jó szívéhez, és vidulj vele.⟩

⟨Klára⟩

⟨Vigasztalásod kész öröm nekem⟩
⟨Anyám! szivemből engedek szavadnak⟩
⟨'s ha néha csüggedek magányosan⟩
⟨'s féltés, keserv, és gond lelkemre száll,⟩
⟨ez a' szerelmek' dítja, megbocsáss.⟩
⟨Talán nem is jó kétes ügyben a'⟩
⟨sok szép reményt gond nélkül tartani ;⟩

- < mert a' ki rosztól tart, előre is >
 < félig hisírja veszteségeit, >
 < aztán, ha vesz is, biztosabban áll, >
 < 's másik felét könnyebben elnyögi. >
 < (mennek) > [Alatta:]
 K₂ Völgy [Mellette:] Hatodik Jelenés [Kieg.]
 259—270. [Helye a K₂ 74. r lapján.]
 259. K₂ izben
 260. K₁ mi <oltalmazza> [Jav. erre:] mihez támaszszam éltemet.
 261. K₂ felejtének
 262. K₁ hagyják [Jav. erre:] hagynak kit K₁ fölbiztatának.
 262—263. K₁ [Között áth.:] <...> <Megnyilt, hah! érzem megye>
 263—264. [Között a K₁-ben áth. nélkül olvasható:]
 K₁ Megnyiltt neked már régen a' pokol...
 ezt érzi mélyen elszorult szíved
 ezt érzi lelked mellyenek nyugta nincs, ...
 <'s te> megnyilt, 's te késel keblibe omlani ...
 éhesen.
 264. K₁
 265. K₁ enyhítse 'ti, [Átírva:] enyhítené
 268. K₁ <gúny> gúnyolva
 269. K₁ 's a' [Átírva:] és K₁ tüzel
 270. K₁ éjeken. [Átírva:] éjein.
 271—299. [Helye a K₂ 74. v lapján.]
 271. K₁ és K₂ mind ezt K₁ érzeni
 272. K₁ <o nekem> nekem
 273. K₁ megátokozam éltém' kezdetét, K₂ éltemet K₂ <éltém'>
 kezdetét [Átírva:] kezdett éltemet
 274. K₁ <azon> <az üdőt> megátokozzam
 276. K₁ 's ér... [Átírva:] érező <ver> szívem. K₂ megindult, 's
 277. K₁ <Pozsgát> Ott Pozsga elvész, 's <én> elbujdosom,
 K₂ ki bujdosom [Jav. erre:] kibujdosom
 278—298. [Helye a K₁ 77. v lapján.]
 578. K₁ <Itt Dobor> Itt elhagynom Dobort, <és ismét> [Átírva:] <'s>
 [Fölötte:] és újra bujdosóm.
 279. K₁ Ó K₁ rám <Krivánnak vén hegye,> [Alatta:] Karpát nehéz
 hegye,
 279—280. K₁ [Között:] <vagy nyelne>
 280. K₁ 's meredne égig fáradt K₂ testemen
 [Jav. erre:] világon
 281—282. K₁ [Között:] Simont. [Rövidítés.]
 282. K₁ [E sor előtt áth.:] <Horvát, nyug> K₁ gondokat K₂ gon-
 dokat.
 283. K₁ Horvát, <mag> <ma> hibádon
 284. K₁ van mind
 285. K₁ nyomomban K₁ kapud [Jav. erre:] kapun
 287. K₁ fenntarthatád, <mig én a'> <és vissza híhatál> [Alatta:]
 és vissza híhatál;
 288. K₁ és <vissza híhatál.> [Alatta:] engem is kitolsz, K₂ kitolsz

289. K₂ ellenség [Kieg. erre:] ellenséged
- 289—290. K₁ [Között a színi utasításban:] Horvát neheztelve
290. K₁ <Úgy> Téged tehát magadra hagyjalak? K₂ hagyjalak.
291. K₂ kaput
292. K₁ volna *semmi* veszve, mint vagyon . . .
- 293—294. K₁ [Között:] 's *ugy tollt ki ellenségünk vad keze.*
[E sor a K₂-ben nincs meg.]
- 293—294. K₁ [Között:] Simont. [Rövidítés.] K₂ <'s *ugy tollt ki*>
Simontornyai
294. K₁ <Seget> Nekem K₁ soha . . .
295. K₁ [E sor fölött áth.:] <Hah {mert}> [Átírva:] *vidd el inkább innen nép*
297. K₁ <Egy> <...> 's ne háboríts: én K₁ is
- 298—316. [Helye a K₁ 78. r lapján.]
298. K₁ Simont. [Rövidítés.]
- 299—323. Nem *ugy*, Horvát, ne *ugy* <vedd> nézz K₂ úgy Horvát, ne
[Helye a K₂ 75. r lapján.]
299. K₁ feddni [Átírva:] feddőd <jött hozzád> lenne, és boszontód
K₂ boszontód
300. K₁ és [Átírva:] Őszintegégem [Jav. erre:] Őszinteségem *ugy*
K₂ kívánja hogy
301. K₂ érezek
302. K₁ nyílt
303. K₁ <nem> <...> szükséges K₁ *ny* [Átírva:] gyűlölhető.
K₂ gyűlöltető
304. K₁ [E sor fölött áth.:] <Inségemet> <Nyí>
305. K₁ <a' nyílt> Ég K₁ hold K₁ tanúja. [Átírva:] tanúi
306. K₂ nyílt szívűség K₂ fölösleges
307. K₁ *segéded* [Jav. erre:] *segédem* K₁ soha K₂ *segédem* S
segédem [Jav. erre:] *segéded* [Az S jel a K₂ Stettner által
íratott másolatára vonatkozik.]
308. K₁ *nem* [Átírva:] nekem K₁ *menj és* [Átírva:] *eredj*, 's
K₂ sem kell menj, és
310. K₁ ki <ellenem,> Horvát, ellenem,
311. K₁ meg bocsátom, megbocsáss K₂ megbocsatom, megbocsáss
K₂ is
312. K₁ *tégedet* [Átírva:] *téged* én K₂ *osmerj*
313. K₁ <...> mig *életünkben* tart nem [Alatta:] <Hogy a' mit>
314. K₂ velem
- 314—315. K₁ [Között áth.:] Simont. [Rövidítés.]
<Kész arra is, ha nincs más hátra már.:>
<Nem retteg attól lelkem: ám de>
316. K₁ *ut* K₁ *mellyen* <járhatunk.> még K₂ járhatunk
- 317—335. [Helye a K₁ 78. v lapján.]
317. K₁ *melly* szinte, mint K₂ *megyen*
- 317—318. K₁ [Között:] Simont. [Rövidítés.]
318. K₁ *beszélni*, <és> 's *vedd tanácsomat*, K₂ *beszélni*

319. K₁ vagy *(től)* többet egy szót sem szólok veled.
 320. K₁ O szólj, 's ne K₁ szavát
 321. K₁ Szívemet *(pokolkin)* [Alatta:] pokolkin
 322. K₁ Simont. [Rövidítés.]
 Csalárdan *(áll)* ült ellenséged hada
 323. K₁ őt, [Jav. erre:] őt,
 324—349. [Helye a K₂ 75. v lapján.]
 324. K₁ és K₂ váradat
 325. K₁ 's Hogyan K₂ azt? K₁ Simont. [Rövidítés.]
 326. K₁ *(azon)* a' titkos K₁ visz,
 327. K₁ e' völgy K₁ szájához [Jav. erre:] szájáig K₂ völgy
 K₂ egészen *(szel)* nyiltáig
 327—328. K₁ [Között áth.:] *(Tegyük be hőseinket)*
 328. K₁ el [Átírva:] a' K₂ rejtj [Jav. erre:] rejtjük
 329. K₁ elől magunk rejtezzünk K₁ csendesen
 332. K₂ vezér
 333. K₁ *(föltörjük)* [Alatta:] nyissuk meg K₁ út ajtáját
 334. K₁ *(s mint)* *(...)* száguldjuk K₂ várad bús termeit,
 335. K₁ halál' [Kieg. erre:] halálnak K₂ szelleme
 336—342. [Helye a K₁ 79. r lapján.]
 335—336. K₁ [Között áth.:] *(Ótt)* *(bizonyonyal ottan leljuk Kontot,*
és Garát.)
 336. K₁ *(s)* Első K₂ meghal Kont lesz, és Gara
 337. K₁ a' többi *(nep)* szórt
 338. K₁ álmait,
 338—339. K₁ [Között áth.:] *(Más)* *(Ott fenn lakik)*
 339. K₂ üldözöm
 340. K₁ annak K₂ kí
 341. K₁ Föl, föl, vitézek, még
 342. K₁ m [Átírva:] hátra K₁ küzdenünk
 343. K₁ aztán *(lenyughat)* leszállhat K₁ jobbotok
 és *(életetekben)*
 344—345. [Között a K₁-ben eltérő, illetve áth. sorok:]
 K₁ (Simontornyaihoz)
 Hah! nézd amott *(melly szörnyű por kereng,)* [Alatta:]
 villog *(rettentő)* [Alatta:] már fegyvere, [Jav. erre:]
 fegyverör,
(Ott)
 's rémitve huzzák a' halál' zaját.
 Isten veled Bardtom Isten veled.
 (hirtelen elrohan népével)
 Simontornyai (gondolkodva áll egy üdeig
 aztán katonáihoz fordúl)
(Fogjátok) *(Bátor vitézek)* *(fogjátok ti is)* *(jőjtek ti is)*
(fegyverteket 's a' merre)
(s ha kedves életetek, úgy harcoljatok,)
(hogy vissza) *(Zuduljatok hát harcra, hőseim,)*
(ti is)

345. K₁ Vitézek itt az óra, <melly> keljetek. K₂ óra keljetek,
 346. K₁ Nincsen K₁ mellyet mondanék.
 347. K₁ De
 347—348. K₁ [Között áth.:] <'s dicsők>
 348—361. [Helye a K₁ 79. v lapján.]
 348. K₂ után:
 349. [A K₁-ben e sor a rövid színi utasítás, majd a következő jelenet megjelölése hiányzik.]
 350—373. [Helye a K₂ 76. r lapján.]
 350—351. K₂ [Között:] Hetedik Jelenés [Kieg.] K₂ [A színi utasításban:] mindid
 350. K₁ <Ős> Akárki K₁ dúlod [Átírva:] dúltad
 352—353. K₁ [Között:] >(Simontornyai megáll.) [Alatta:] (nek rohan Simontornyai megfordúl 's vissza lép)
 353. K₁ kardodat K₂ kardodat,
 354. K₁ Az, a' ki(t) itt K₁ ösmerősöd és
 356. K₁ <Le> <Ördög> Barátod K₁ a' ki <el{vivend}ragad,> [Fölötte:] megcsala.
 357. K₁ reád. K₂ pártütő most
 358. K₁ <Veszsz> <csatázz,> [Fölötte:] Vív meg, 's
 359. K₁ <Azo> Ítéleted, mellyet szólsz
 360. K₁ csapódik, O Kont, <csak> jól K₂ csapódik Kont, csak K₂ vigyázz
 361. K₁ is:
 362—363. [E sorok helyett a K₁-ben eltérő sorok olvashatók:]
 K₁ Jobb jőj velem, 's ne kárhoztass korán
 hogy meg ne kelljen bánmod ezt utóbb.
 Illyen barát még jó<l> lesz ám neked.
 azt [Átírva:] úgy K₂ tenned, <Jobb ha most> Hidd
 363. K₂
 363—364. K₂ [Között:] <Horvát> Kont
 364—377. [Helye a K₁ 80. r lapján.]
 364. K₁ Csábíts<d> pokolban <undok> <...> <bódult hitszegő:> <itt hasztalan szólsz ;> mert nem nyersz hitelt.
 365. K₁ elmaradj:
 366. K₂ de <gyüld> már
 366—374. [E sorok helyett a K₁-ben eltérő sorok olvashatók:]
 K₁ <U> gonosz gyüldölség vitt el a' királytól,
 az tart meg itt, és tud az veszt is el.
 <Engem> Engem gyüldölség nem vezet soha
 hogy a' Királyt<ól> eltérjek> elhagyjam erre még
 most én okot gondolni sem tudok.
 Simontor.
 <O a'> Oh <a'> nyujt üdönk, ha kell, még száz okot,
 nyujt annyit is, hogy el nem birhatod.
 Kont.
 <'s Akkor te {tégy} mondj nevemre átkokat.>
 367. K₂ <'s> Véruinket

372. K₂ go [Átirva:] döfös
 373. K₂ mar [Jav. erre:] ma
 374—393. [Helye a K₂ 76. v lapján.]
 375. K₁ tapodj: most [Átirva:] tapodj le: most S [típo]rj
 376. S [védd] gyilkolóhoz [állón]
 377. S [Harczo]lj, ha [mersz, vagy] szállj
 377—378. K₁ [Között a színi utasítás:] (Összezapnak. Simontornyai rettenetesi vág Kont sisakján, melly nagyot csendül. Kont erősebben csapko, 's kinyomja a' szíról Simontornyait. Azután Gara, és Horvát jönnek viaskodva. Garameszsze<...> kiveri Horvát kezéből a' kardot, magát pedig ledönti)
 378—393. [Helye a K₁ 80. v lapján.]
 378. K₁ [E sor előtt:] Horvát [Színi utasítás nélkül.] K₂ gyermek ölj
 379. K₁ Nem! élni fogsz, <...> <embertelen> istentelen lator [Itt a színi utasítás hiányzik.]
 380. K₁ <Kegy> Fogjátok el [Átirva:] őt, és kössétek <lánczra> meg itt.
 381. K₁ roszsz <kutyák.> ebek! K₂ tiporlak hitvány
 381—382. K₁ [Között áth:] <(katonák megkötözik)>
 <Hah, Hah! átkozott embertelen fiú:>
 <meg> [A színi utasítás:]
 <Hah> <...> (Mefogják és kötözni kezdik)
 382. K₁ <Hah durva,> <Melly durvaság!> [Alatta:] Hah megbizott Irgalmatlan fiú,
 383. K₁ <Légy átkozott, mind [Jav. erre:] mint [Alatta:] és bomolj meg> mint Apád [Alatta:] Bomolj meg, és Kárhozz el,
 384. K₁ <A' föld m> [Alatta:] <Hogy> Vessen ki a' föld, <...hol> [Fölötte:] mellybe temetkezel K₂ [E sor: kiegészítés.]
 <...> Lelked K₁ ördögé.
 386—387. [Között a K₁-ben egy soral több van:]
 K₁ Igy kell vitézzel bánni, vad paraszt?
 387. K₁ meg [Átirva:] az K₁ órát, mellyben K₁ anyád.
 387—388. K₁ [Között átt:]
 K₁ <Átkozd meg élted minden {n} napjait,>
 388. K₁ <melly> átkozd
 389. K₁ bakó kéz
 390. K₁ általad:
 391. K₁ halsz te is; <siess> 's habár
 392. K₁ Atyám' boszuját K₂ atyám boszuját
 393. K₁ A' K₂ vér itélet [A színi utasítás:]
 K₁ (A' kárpit leereszthedik) K₂ karpit
 [A K₂ 77. r lap üres, a 77. v lapon: 27.) számjegy, a 78. r—92. v lapokon a Stettner által készített másolat olvasható. A másolat egyes hibás kiegészítéseit az előbbieken S jelű [] között, az eredetivel azonosan, de hibái miatt dőlt betűkkel közöltük.]

[A K₁ 84. v—85. r lap üres. A K₁ 85. v lapon egy vers első fogalmazása:]

A' <szerelem'len> virág<a>

Mért pogány tél, [stb. Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. 251. és 665. l. A' virág c. költeményt.]

[A K₁ 86. r lapján csak két áth. szó áll:] <nem látom>

[A K₁ 86. v—89. r lap üres. A K₁ 89. v lapon a következő feljegyzések olvashatók Vty kézírásával:]

*Fog. f. Velős koncz megszarasztva, borban, kenyér héjjal
összetörve*

*Inyerősítés Ruta Zsálya' bodza virág, tárkony gyökér össze
vagdaltatik, egy borsónyi kánfor egy irtsze bor fele víz együtt
főve, lágy melegen.*

Haj

*Égess méheket, 's törd össze, 's mézes vízzel <hintvén>
kenvén a' kopasz helyet hintsd vele.*

Kéz

*Kerti zsálya izsóp vízben főzve, hidegen. száj. Ecetes vízzel
mosni. Fehér üvömmel csinált vizet igyál, ha gyomrod roszt.
Czitrom hajtat vágni, vagy örmény gyökeret*

YPSILON HÁBORU (1824)

Kéziratok

Jelen kiadásunk alapja a második kézirat. 1992. Quart. Hung. OSzK

Megjelenés

ÖM 1884—85. VIII. 195—215. l.

Vörösmarty Mihály Összes Drámai Művei. 1955. I. k. Sajtó alá rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

Két kézírata van. *Az első kézirat* kettős töredék, két különböző időből, az OSzK-ban Oct. Hung. 943. számú nyolcadíves kézirat-kötetben található a 156. r—157. v és a 159. rv lapokon, közbezárv a *T. Czinke Urnak és A' régi üdők emlékezete* c. versnek tisztázatát. A vígjáték első kézírata a közrefogott verseknél csak kevéssel utóbb keletkezett. Vörösmarty önéletrajza szerint az *Ypsilon Háborút* 1821-ben írta. A két közbezárt vers a Vty Akad. Kiad. I. 550—551. lap jegyzete szerint 1818—20 között keletkezett.

Az első kézirat két különböző időben keletkezett részét K₁/a és K₁/b jellel különböztetjük meg.

A K₁/a a 156. rv—157. r három lapjára terjed ki, a K₁/b pedig a 157. v és a 159. r lap alján, továbbá a 159. v lapon töredékesen található, az Előszót és a kezdősorokat tartalmazza. A papír minősége az első kézirat mindkét részénél azonos, fakult, világoszöld, merített, yolcadíves papír. Mérete 200 × 125 mm. Vízjele függőleges bordázat, éhany nehezen kivehető vízjel-betűvel, feltehetően S E D, illetve zek részletei láthatók az egyes lapokon.

A kéziratnak eredeti lapszámozása nincs. A megírás valószínű üteme:

I. 156. rv 2. 156. v—157. r 3. 157. v—159. rv
amelyből az első kettő a $K_{1/a}$ -ra esik.

Nyelvtani, helyesírási érdekességek az első kéziratban; $K_{1/a}$: nyomtétóosan használja még a költő az összevont kettős betűket, azonban csak az *ny, nyny* jelölésére, pl. *anynyi* (156. r), *anynyival* (157. r lapon). Az igeikötők írása ige előtt bizonytalan, pl. meg jegyezni, el járhatok, meg elégszem; *de* : elpártol, elfajul.

A birtokosrag hiányát nem jelzi sehol, sőt a hiány elő sem fordul, pl. szavaknak származási, szónak betűje stb.

Jellemző szóhasználat: sohol, tagadhatlan, ragaszték.

$K_{1/b}$: feltűnően fejlettebb írás-alak jellemzi. Verssorai nagy kezdőbetűsek. Az igeikötőket ige előtt következetesen egybeírja az igével, pl. megtértek, kivertem, kiveréd stb. A birtokrag hiányát nem jelzi, pl. Tisza hala, Hunnia . . . ölen.

Második kézirat, K_2

Az OSZK-ban 1992. Quart. Hung. jelzésű kötetben, negyedíves lapokon, mintegy 24 lap terjedelemben találjuk. Első, 1. r és utolsó, 12. v lapján lila bélyegző jelzi, hogy a Gyulai hagyatékából származik (Növedéknapló, 1911. év 18. sz.). Végig Vörösmarty kézírása. A kézirat tisztázat jellege arra vall, hogy az első kézirat töredékei mellett a teljes első fogalmazvány is rendelkezésére állt a költőnek a másolat elkészítése közben.

A címlapon a következő megjegyzés olvasható: Vty írásával:

Kedves Barátum Gozsdú!

Ha ideje engedni kérem írja le a' héten ezen darabot.

Ugy látszik, hogy a költő kiadásra szánta e darabot.

A kézirat, K_2 , a rájegyzett évszám szerint 1824-ben készült tisztázat, a Gozsduhoz intézett kérés ideje is ugyanez év lehetett.

A kéziratnak eredeti lapszámozása nincs. Papírja kétféle.

A) halványzöld, durva felületű, vastag, rugalmas merített papír, mérete 195×250 mm, Vízjelrajza azonos a Horvát zendülők C-jelű papírjával: talapzaton álló szobor stb. Lásd a jelen kötet 382. lapján. Az A-jelű papír a kézirat 1. r—8. v lapjait adja.

B) fakult, sárgásfehér, lágy, merített papír, a *Zsigmond* jellemző címer-vízjelrajzával. Mérete 200×265 mm.

A kézirat elkészítésének valószínű ütemei:

1. 1. r—1. v	5. 7. v—9. r
2. 2. r—5. v	6. 9. r—9. v
3. 5. v—6. v	7. 9. v—10. r
4. 6. v—7. v	8. 10. v—12. v

Helyesírási sajátosságok : a K_2 -ben:

A birtokrag hiányát mindig aposztróf jelzi, pl. Tisza' hala, Hunnia' ölen, senki' fiának stb.

Az ige előtt álló igekötőt mindig egybeírja az igével, pl. beheged, elvალსzt stb.

A sorkezdés a verses Előszóban: a kiugró, páratlan sorok mindig nagy kezdőbetűsek.

Összevont kettős betűnek nyoma sincs. Az összetett szavakat mindig egybeírja, pl. mennydörgő, mesterember stb.

Régies szavak: üdőben, állapatban.

Az Ypsilon Háború megírásának és keletkezésének története

A nyelvészeti vigjáték kéziratait három különböző időből keltezhetjük. A K₁/a, a legrégebbi töredék, cím nélkül. Ez a részlet a darab belsejéből való, eleje elveszett, vége befejezetlen. A darab Előszava és kezdősorai, nem illeszkednek az első töredékhez. A K₁/a szövege értelem szerint hozzávetőleg párhuzamos a K₂ Második Jelenésnek 115–199. soraival. Az összehasonlítás tekintetében döntő vonásai:

1) *Jott* azon nagy előadását tartalmazza, amelyet az Y támadására ad válaszul.

2) A választ A elfogadja, és kéri betű-társai véleményét. A három lapra terjedő szöveg a megelőző és követő töredékektől elütő, sötétebb színű tintával, hegyesebb tollal, apróbb betűkkel készült. A szöveg a lassúbb fogalmazás jeleit mutatja. Czinke Ferenc helyesírási elveivel összhangban a következő írású szavakat tartalmazza: öszsze, nincs, szerencséje, adja, hajoljatok, habja, rabja stb.

A következő lapon (157. r) az Ypsilon Háború Előszavának cím nélküli első fogalmazása, K₁/b, lelhető. Ez az első kéziratnak későbbi időből, bizonyára 1821-ből származó kiegészítése, helyesebben újjáírása. Írás-alakja az alkotás gyors ütemű lejegyzését mutatja. Tintája világosabb a közbezárt két versnél (*T. Czinke Urnak, A régi üdők emlékezte*). Láthatóan a kézirat addig üres helyeire írta a költő. Időrendben tehát először a K₁/a készült el, utána a két említett költemény. Ekkor még üresen maradt közben a 157. v lap, a költemények után pedig a 159. r lap alja és a 159. v lap. Az üres helyekre írta a költő a jóval későbbi Előszónak és a darab első jelenetének teljesen új fel fogású részleteit.

A K₁/a tartalmában, hangulatában, szerkezetében is elüt a K₁/b-től. A K₁/a tartalma szigorú szerkezeti kötöttségű. A szereplő betűk felsorolása teljességre törekvő, a megszemélyesített betűknek nincs egyéniségük, csak a komor grammatika árad belőlük.

A K₁/b szövege derűs, az egész hazára, tájra, lakóira, történelmére, kitekintő verses Előszó, majd tréfás, humoros töredék.

Ezek láttán az időrendi megfejtéshez a következő megoldás kínálkozik. A K₁/a töredék hiányzó folytatását a költő sohasem írta meg, mivel a folytatás helye egy ideig üres volt, majd később a nem illeszkedő, hár azonos témájú szöveggel töltötte be.

A K₁/a töredékét kezdő „... *Jott*. Igaz ugyan...” stb. elárulja, hogy az előzmény elkészült, de elveszett. A *T. Czinke Urnak* c. költe-

mény miatt a vele összefüggő K₁/a-t a szerző a helyén hagyta, majd 1821-ben az üres helyeken kezdte átdolgozni.

A K₁/b folytatásának lapjait a sajátkezű, 1824-es keltezésű (K₂) tisztázata készítése közben emelte ki a költő a régi kéziratköteg lapjai közül, majd lemásolás (átírás) után, mint szükségtelen szöveget, eldobta. A K₁/a és a K₁/b meghagyása a két költeménynek köszönhető: a velük kapcsolatos, közös lapokon fekvő drámaszöveget nem dobhatta el a versek elvesztése nélkül.

A megírás évét a K₁/a esetében 1819–20-ra, a K₁/b-nél 1821-ben állapíthatjuk meg. Az utóbbi adatot bizonyítja a költő önéletrajzának függeléke:

„1821-ben írtam az *Ypsilon háborút* két felvonásban, megjobbítottam 1824-ben.”

A dráma végső szövegében szereplő tinta és papiros-szín megjelölés csak az első fogalmazásra (K₁/b) érthető, csak ennek papírja zöldes, tintája barna, mérete nyolcadrét. Lásd az Előszó szövegét. A K₂ ezzel szemben negyedréti papíron készült tisztázata.

A K₂ elkészítésének éve 1824, a rajta olvasható évszám szerint. Vörösmarty kézírása negyedíves füzetben, amely másolat jellege ellenére szó- és sorjavításokba csap át.

A Gozsdut másolásra kérő címlap-jegyzet igazolja, hogy a költő e nyelvészeti bohózatot ki akarta adni. Ma már semmi adat sincs róla, hogy Gozdsu a munkát tényleg elvállalta és elvégezte-e.

A költőnek Gozdsuval való közvetlen kapcsolatát e feljegyzésen kívül egyéb adat nem támogatja, hacsak nem a Gozdsu életrajzából kimutatható, némileg közös baráti kör.

„Gozdsu Manó, született 1802. febr. 22. Nagyváradon. 1823-ban avattatott fel Pesten kir. táblai jegyzővé, 1824-ben pedig ügyvéd i oklevelet nvert. A jurátusi évet és mint ügyvédsegéd három évet Vitkovics Mihály ügyvéd és magyar–szerb költő irodájában Pesten töltött . . . nem bírt élete végéig megválni Vitkovics házától, kit határtalanul tisztelt . . . a magyar irodalom iránt is határozott tisztelet fogamzott meg nála, a mi annál természetesebb, minthogy a magyar irodalom akkori jelesei: Kazinczy Ferencz, Virág Benedek, Berzsenyi Dániel, a Kisfaludyak, Fáy András és mások, Vitkovics Mihálynak vendégszerető házánál szoktak barátságos koszorúba fűződni . . .” (SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái, Bp. 1894. III. k. 1332. l.)

Előzmények

A nyelvészeti vígjáték megírására közvetlen okot a Révai–Verseghy-féle nyelvészeti vita és következményei szolgáltattak.

A felvilágosodás korának elején két magyar helyesírási változat uralkodott. Az egyik változat szerint a *cs* hangot *cs*-vel, a *c*-t *cs*-vel írták, jellegzetessége volt a kiejtést követő írásmód, pl. *láttya*, *tuđgya*, *szánnya*, *tollya*. A másik változat a *cs* hangot *ts*-nek, a *c*-t *tz*-nek jelölte, de *lálfa*, *tuđja*, *szánja*, *tolja* alakokat használt. Előfordult a

két változat keveredése. Az irodalom és nyelv kérdése iránt érdeklődő közönség élénk érdeklődése mellett, a kor két kiváló nyelvésze, a régi nyelv híve: a piarista Révai Miklós, és az élő nyelv: a pálos Verseghy Ferenc viharos elvi vitába kezdett.

„Révai a régi magyar nyelvet tanulmányozta, úgy ahogy az nyelvemlékeinkben föltárul, régi szövegeket magyarázott, nyelvtörténeti fejtegetéseket adott, szinte megelőzve a korát. Az a felfogása, hogy vitás nyelvhelvenségi kérdésekben a régi nyelv a döntő szó, heves ellenkezést váltott ki Verseghyből.” (BÁRCZI 294. 1.)

„A vitát az ypszilonista Verseghy robbantotta ki (Tiszta Magyar-ság, 1804.) azzal, hogy a *láltya*, *mondgya*, *bánnya*, *szólljon*-féle írásmódokat követelte (ezért ypszilonista) az élő magyar kiejtés nevében. Révai viszont (Világosvári Miklós János álnév alatt: Versegi Ferentz-nek tisztasággal kérkedő tisztátlan magyarsága, 1805.) a tövek és todalékok helyesírásbeli föltüntetését, tehát az etimológia elvének érvényesítését látta kívánatosnak, és *lájta*, *mondja*, *bánja*, *szóljon*-féle írásmódot tanított (azért jottista, mert ezekben jottá-t, azaz j-t követel.) A hosszan folvó és meglehetősen türelmetlen hangnembe átcsapó vita Révai fölhülkerekedésével végződött. Döntő volt, hogy ebben a kérdésben Kazinczy Révai mellé állt, s vele együtt az írók többsége.”

„Helyesírásunknak ezt a forrongó korszakát lezárta a Magyar Tudós Társaság, azaz a Magyar Tudományos Akadémia első helyesírási szabályzata: A' magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai (1832).”

„A szabályzat főleg Vörösmarty műve, aki a maga korának legképzettebb magyar nyelvésze volt.” (BÁRCZI 327—329. 1.)

Vörösmarty és a nyelvészeti vita

Vörösmarty helyesírásának fejlődéséről Horváth Károly részletes tanulmányát olvashatjuk a Vty Akad. Kiad. 1960. I. 363—366 lapján. A jelen jegyzeteket teljesen arra építjük fel.

Az ifjú Vörösmarty 1817/18-tól 1819/20-ig három évfolyamot végzett Pesten az egyetem filozófia tanfolyamán. (A tanév novemberben kezdődött és szeptemberben fejeződött be.) Ugyanakkor a három Perczel fiú házitánítója is volt.

Az egyetemen *Czinke Ferenc* (1761—1835) volt a magyar nyelv és irodalom tanára, aki itt Révai Miklós halála után 1808-tól 1830-ig tanított. Czinke Révai méltatlan utódjának bizonyult. (I. m. 469. 1.) Egyetemi beiktató beszédében a következő nézeteit fejtette ki: a pallérozott tiszamellékiek nyelve legyen az irodalmi nyelv. Az ortografiában a *zs* betűt nem kell *'s*-sel írni; nem *'sír*, de *zsír*. A birtokrag elhagyását nem kell aposztróffal (hiányjellel) jelölni. Ezzel szemben az *a* névelőt és az *e* mutatónévmást aposztróffal kell írni. A *ts* és *cs* kérdésében az „egvesség kedvéért” elfogadja a *ts*-t. Az alábbi szavakat szerinte így kell írni: *aszszony*, *tavaszzsal*, *fagygyú*. Ezzel a Debreceni

Grammatika mellett foglal állást, majd a jottistáktól veszi át a következőket: *atyja, anyja, adja, mondja, halljuk*.

Vörösmarty egyetemi éveit írásaiban híven követi ezeket az elveket. A birtokrag elmaradását 1820 végéig alig jelöli hiányjellel. Amikor Egyed és Teslér hatására Kazinczy és az Erdélyi Múzeum felé fordul, attól kezdve a birtokrag hiányát aposztrófával jelöli. Egyetemi éveit alatti *ts* használatában nem következetes, Czinke nyomán gyakran *cs-t* is használ.

Jellemző még a versíró fiatal Vörösmartyra, hogy a vers-sor kezdés nála 1820-ig általában nagybetűs, 1820 és 1825 között — kivéve a mondatkezdetet — legtöbbször kisbetűs.

A nyelvészeti vita hullámai korántsem csitulnak el 1819–1821 táján, amikor Vörösmartyban felmerülhetett a nyelvészeti vígjáték megírásának gondolata. Egyetemi hallgató korában Czinke tekintélye és kedvessége még eléggé lebilincselte az ifjú költőt és barátait, de fel kellett figyelniük arra is, hogy a vihar csak fokozódik a helyesírási problémák körül. Czinke elmélete állandó támadásoknak volt kitéve. (I. m. 469–473.)

A tényleges nyelvészeti vita mellett példaként szolgált Vörösmarty számára az egyetemi színjátékok rendszere. A diákok, Vörösmarty társai is szerepeltek. Vty két barátja, Klivényi Jakab és Jakab Mihály is részt vett abban az oratori versenyben, melyet Czinke 1819-ben rendezett a pesti egyetemen a nyelvek versengéséről és a magyar nyelv jogainak igazolása érdekében. A darabban 24-en különféle élő és holt nyelvek értelmét vitatják. Az ifjú szereplők egy-egy idegen nyelvet képviselnek, pl. Klivényi a Hollandust. (I. m. 496–497.)

Biztosan nem maradt nyomtalanul, legalábbis hír nélkül az a tény, hogy a nyelvészeti vitában egyes írók jeleneteket írtak, megtestesítve, szereplőkre szabva ypszilont, jottot és társaikat.

Szemere Pál 1812-ben készült pályairata, melynek teljes címe: Segédfelelet mgs. gr. Teleky László, a kir. tábla bírója által feltett következő kérdésre: Miképen lehetne a magyar helyesírást az egymással ellenkező szokások és önkényes vélemények helyett philosophiai principiumokra építeni? (Megjelent: SZEMERE PÁL: Munkái Szerkeszti: Szvorényi József, Bp. 1890. 228–244. l.) Rövidebb címe és részlete:

A Jottographus és Ypsilonista

231. l. „... Jott. S mit kívánna pedig az euphonia? ... Úgy hiszem, hogy ez eléggé untatja, hogy mi az euphoniának törvényeit megtartjuk. Yps. E részben közel igazságtok lehet. De messze tértél első kérdésemtől, s még nem feleltél arra, hogy miért írod ezeket: tolja, vonja, alkotja?

Jott. A ti ortographiai törvényetek, ha nem csalatom, ez: Úgy írunk, a mint beszélünk.”
Yps. Megengedem...”

Vörösmarty e terjedelmes példán túl hírt szerezhettek Kisfaludy Károly azon elveszett kéziratáról is, amelyről a jegyzetek bevezetőjében már megemlékeztünk. Kisfaludy Pestről 1820. február 8-án Gaál Györgyhöz írt levelében mint elkészült művét említi az Y. és J. című vígjátékát. (KISFALUDY KÁROLY Összes művei. Életrajzzal bevezette: Dr Horváth Cyrill egyetemi tanár, Bp. IV. k. 590—592. l.)

Érdekességként megemlítjük, hogy a MTA kéziratárában őrzött *Lirai költemények II.* Ifjúkori írások K 721/II. c. kéziratkötetben a 76. r laptól kezdve Vörösmartynak egyetemi, nyelvtani jegyzetét olvashatók a főnevek ragozásáról, feltehetően az 1819/20-as évből. Írásalakja, nyelvtani szakkifejezései igen hasonlatossá teszik az Ypsilon Háború első kéziratának első részéhez, a K₁/a-hoz.

Magyarázó jegyzetek

34. *Római gyarmat vagyok* A gyarmat szó itt telepest, polgárt jelent. A kifejezés céloz e betűk latin eredetére. Lásd még a 82. sort.
Maga a gyarmat szó ősi törzsnévből alakult ki. (BÁRCZI 298. l.)
49. *Ragasztéknak* = Ragnak *hogy tudja* t. i. Jott ur a sietség okát
59. *nyomositom* = jelentőssé, hatékonyá, nyomatékossá teszem
62. *poszka* = sovány, vézna
202. *ragasztásban* = ragozásban
252. *Hangzók* = Magánhangzók
261. *pint* = régi úrmérték, két kis icce, vagyis 1,4—1,6 liter
327. *törzsök szavak* = szótövek
333. *gyökér* = szótő
367—391. Ez a részlet felidézi Vörösmarty írói, alkotási körülményeit, közvetlenül leírja az éppen használt papírt, tintát, lúdtollat, a gyertyavilágítást stb.

Szövegváltozatok

K₁ 157. v lap. A kézirat szövege az *Előszó* első sorával kezdődik, címe nincs, ugyanakkor a 156. r—157. v lapon az első fogalmazás olyan részletével találkozunk, amely csak tartalmában hasonlít a végleges kézirat *Második Jelenésének* egy részéhez.

K₂ 1. r lap

Ypsilon Háború
írta
Vörösmarty Mihál
1824.

[A vígjáték keltezése csak 1824-nek fogadható el. Az 1819—1821-es eredetű szövegrészek nemcsak hiányosak, hanem sokban el is térnek a végsőtől.
A cím alatt Vörösmarty kézírásával olvasható:]

Kedves Barátom Gozsdú!

Ha ideje engedi kérem írja le a' héten ezen darabot.

[Az évszám alatt tollpróba:] **a au**

[A személyek felsorolásában:] **köztársaság**

- [A K₁-ben alcím nélkül, a 157. v lapon.]
1. K₁ te < *pogány* > [Fölötte:] nyulánk K₂ Ypilon [Kieg. erre:] Ypsilon
K₂ *tér* [Átírva:] menjetek K₂ égre
- 1—2. K₁ [Között áth.:] < *menjétek* >
2. K₁ épségben, 's nem K₂ épségben, <'s> nem
- 2—3. K₁ [Között áth.:] < *Nézz* >
3. K₁ régi K₁ kibukván K₂ kitérvén [Átírva:] kikelvén,
- 3—4. K₁ [Között áth.:] < *lássátok* >
4. K₁ gyászol e, *lássátok*, vagy K₂ ég
5. K₁ és K₁ alatta
6. K₁ mint < *jár* > *jár a' hab alatt a' Tisza* [Fölötte:] Csendes hab
alatt jár
- 6—7. K₁ [Között áth.:] < *Ellenségektől* > [Alatta:] < *Roszszerű ellen-
ségtől okotok nincs {tartani}* > [Alatta:] *félni: nagyoknak* >
[Alatta:] < *szo...* > < *támad az, és restel {harczain}* > [Alatta:]
harczba ragadni csekélyt > [Alatta: áth. tollpróbák:] < *ma-
gas* > < *magas* >
< *De ha barátságot köttök* >
8. K₁ Hunnia tágas ölen K₂ ölen
9. K₁ felni
10. K₁ és *restel*
11. K₁ számonra, < *sok* > örülök [Jav. erre:] örülve [Újra jav.
erre:] örülök
- 11—12. K₁ [Között áth.:] < *jöjétek ... talamúl* > [Alatta:] < *jöjétek
el: váltig nyujtva van arra kezem.* >
12. K₁ < *o* > mert K₁ mindig *nyujtva van* < *arra kezem.* > [Fölötte:]
annak ölem K₂ mért K₂ ölem —
- 12—13. K₁ [Között áth.:] < *Igy* > < *Igy ha szerencsén megtértek
előmbé, azontúl* > [Alatta:] < *s...* > < *többször* >
- A K₁-ben a 159. v lapon.
13. K₁ szerencsén < *megtértek* > [Fölötte:] bujdosok ez uttal
- 13—14. K₁ [Között áth.:] < *el lesz sok* > < *mas* > [Alatta:] < *Többször
is el lesztek küldve...* >
14. K₁ 's < *sz* > csendes egyességet K₁ hazán
- 14—15. K₁ [Között áth.:]
< *Dalt, {s} koszorút nyertek, {mint a'}* > [Alatta:] *valamint az
olümposzi Győző* > [Alatta:] < *tő* >
< *Oszlopot állítok {neveteknek} zöld papirosból* > [Alatta:]
< *papirosból szép neveteknek* > [Alatta:] <'s> <'s dí>
- A K₁-ben a 159. v lapon:
15. K₁ [E sor előtt áth.:] *gy -gyümölcs* [Összevont betűkkel,
alatta:] *gyümölcs* [Alatta:] *gyümölcs* [Összevont betűk-
kel.] *gy*
15. K₂ < *tűzők elejbe magam* >. [Fölötte:] tűzdelek arra magam
- 15—16. K₁ [Között áth.:] < *és* > <'s toll>

16. K_1 's Ludtoll tüzök alája [Átírva:] elejbe magam
 16—17. K_1 [Között áth.:] <Rá pedig ezt írom> [Alatta:] <'s Rá jegyzem>
 17. K_1 Ráj [Átírva:] Reá [Átírva:] Rá K_1 jegyzem: szörnyű
 17—18. K_1 [Között áth.:] <Ypsilon, és Jott hős>
 18. K_1 nyugszik <, 's> Jottal alatt. [E sor alatt a lapot egy vízszintes vonal választja két mezőre. Az alsó mezőben jel nélkül kezdődik az 1. jel.]

K_2 2. v lap

Első Jelenés

- K_1 Y és Jott K_2 J és Y
 [A K_1 -ben színi utasítás uincs. Az 1. sor előtt:] Jott.
1. K_1 Hohó<!> Babám! ne olyan mohón. K_2 Hohó <Babám, ne olly {szaporán} igen mohón> [Fölötte:] Íelkem, lassabban egy kicsint
2. K_1 Juj<!> milliomm! majd kiveréd [Jav. erre:] kivertem K_2 haj <milliomm!> [Átírva és fölötte:] Hah mennydörgő!
3. K_1 hogy az Isten <fojtotta> tekerné ki valahol K_2 <Oh hogy> [Átírva és kieg. erre:] Oh Hogy a<z Isten> [Fölötte:] Manó
4. K_1 egy könyök van a' világon.
 4—5. K_1 [Között:] Jott
5. K_1 Akárki vagy, atyafi, ne pattogj, [A K_1 -ben a szöveg folytatása hiányzik, a kéziratkötetben más színű és minőségű lapok következnek. Van még egy hosszabb részlet a K_1 -ben az Ypsilon Háborúból, valószínűleg jóval korábbi keletkezésű az eddig közölteknél. Ez a Második Jelenéshez kapcsolódik. Lásd ott, a 135—232. soroknak megfelelően. — Így a következőkben csak a K_2 változatait adjuk a 2. jel 135. soráig.]
7. ez: [Kieg.]
 9. csontja
10. A [Átírva:] Úgy e? [Mellette áth.:]
 <Y>
 <Biz' úgy, és nem különben.> És<...> így
11. orfűlök.
 12. orfűlök
- 12—13. az egyik [Átírva:] a' jobb
- K_2 2. v lap
18. És <épen>
 21. valakinek [Jav. erre:] valakinek
 23—24. öszszekoczczanunk, [Jav. erre:] öszszekoczczantunk,
 24. emberségesen... <Ha>
 27—28. földön
 30. vagy [Kieg. erre:] vagyok.
- K_2 3. v lap
32. És e' [Átírva:] E'

- 34—35. elhíresedtem, [Kieg. erre:] elhíresedtem ugyan; 's <a'>
 35. eredetű <vagyók>. [Jav.:] eredetű.
 38—39. tűz, [Kieg. erre:] tűz bujdosik [Kieg. ezzel:] is titkolhatok
 41. os [Kieg. erre:] otrombaság.
 43. betű [Átírva:] bötű
 44. megk [Átírva:] megbékél<el> vagy <összse>
 <verekedem>. [Fölötte:] megverem ma
 46. megyek
 47. ballagni
K₂ 2. v lap
 50. én [Jav. erre:] Én
 51. készültem
 54. hozhatok: [Jav. erre:] hozhatok, úgy mint: <látom> <ja,>
 <botja> <j>
 57. <Lopóázm> [Fölötte:] tolakodni <Gyalázatos> [Fölötte:] Él-
 hetetlen
 60. És [Fölé írva ennek:] vagy [Kivakart szó]
 <mere> botránkoztatod
 63. betűségemre [Átírva:] bötű létemre
 66. ösmerem <én> az
K₂ 4. r lap
 73. őszszekonczollak
 73—74. [Között áth.:] <Konczolod az ebet, hitvány.>
 74—75. [Között a színi utasításban:] Jól [Átírva:] Neki
 <pofon úti: Ó> [Fölötte:] czibálni kezdi, nagy [Jav. erre:]
 kezdi. Nagy
 egy B [Átírva:] a' B betű [Jav. erre:] bötű B<elv...t>
 75. ez? [Jav. erre:] ez elválasztván
 77. hivatalomat. [Jav. erre:] Hivatalomat. [Jav. erre:] hiva-
 talomat.
 78. hántson
 78—79. [Között:] dühosen betű [Jav. erre:] bötű
K₂ 4. v lap
 80—81. [Között:] mentében
 82. javukat [Jav. erre:] javokat

Második Jelenés

- [A jelenet megjelölésében:] A' [Átírva:] Második
 [A színi utasításban:] betük [Jav. erre:] bötük
 betűt [Jav. erre:] bötűt
 87.
K₂ 5. r lap
 96. állapotban
 98. betű [Átírva:] bötű
 100. adjatok
 102. jött [Átírva:] Jott
 104—105. setétben
 106. kívánunk

107—108. [Között:] A'

K₂ 5. v lap

112. azon [Kieg.]

115. barátimtól [Átirva:] kedvesimtől

118. Atya [Jav. erre:] atya, <a'> g

119—120. mind — a<a'> kettőnket

121. méltan

124. Hercules <engem> úgy

125—126. ne kereskedjék [Jav. erre:] kereskedjél

126. dolgo [Jav. erre:] dolgo Elégedjék [Jav. erre:] Elégedjél

127. önvalóságában [Jav. erre:] önvalóságodban kénnteték [Jav. erre:] kénntetél

128. viszontagság' [Jav. erre:] viszontagságok én. <Ő> Tartsd

133. ellem [Jav. erre:] ellen

[A K₁ 156. rv és 157. r lapján az első kézirat eddig feldolgozott részeitől korábban keletkezett szöveget olvashatunk, amely a végső kézirtól igen sokban eltérő, korábbi írásalakkal készült töredék. Értelme szerint a K₂ Második Jelenés-ének 135—232. soraival hozzávetőleg párhuzamos szöveget tartalmaz. Az elhelyezés tekintetében döntő vonásai:

1) A Jott azon nagy előadását tartalmazza, amelyet az Y támadására ad válaszul.

2) A választ A elfogadja és kéri betű-társai véleményét. A gazdagon eltérő töredéket az alábbiakban teljes egészében közöljük.]

K₁ 156. r lap

<...> Jott. Igaz ugyan, hogy ebben az esetben méltán engedhetnénk az Ypsilonoknak] helyet a' származásban is, de magányosan elégtelen, más bőtüvel összetéve pedig csak bőtü száporítás; különben is, ha Ypsilon ragasztéknak vevődik anynyi féle módon változik, hogy azon csekély meg egyezésért, mellyet némely törzsök szavaiknak származásiban is megmutathat, <ép> még elégsé alkalmasnak nem állíthatik minden esetben; azon állítása, hogy én a' törzsök szavakban sehol sem olvadok össze<...> azon bőtüekkel, mellyekkel mint ragaszték egyesülni akarok, tagadhatlan, de épen ellenére nincs szándékomnak: mert ha neki szerencséje volt a' gyökérben össze olvadni, miért ne lehetne nekem a' származásban, ha itt nálándl jobban eljárhatok tisztemben. Azt pedig innen is láthatni, hogy mellettem nem csak a' gyökér el nem romlik, hanem én egyedül elég vagyok ragasztéknak, 's rólam elég azt meg jegyezni, hogy a' szónak végső betűjével váljak egy hanggá, midőn az Ypsilon még azon kívül más bőtüekkel is egyesülvén nem csak a' bőtüket száporítja, hanem ismételt összeolvadással is alkalmatlanokodik. p. o. ezen szóban ad-ja nekem csak d-vel kell összzelgyulnom, Ypsilonnak pedig először g-vel, azután d-vel is. Ezen kívül vannak példák, hol az Y — pártfogóji is, reám

mint ragasztékra szorulnak. p. o. haragja, akarja. Itt mintegy természeti út látszik arra vezetni a' velünk előlket, hogy engem mint ragasztékot minden másoknál előbbre tegyenek azzal a' különbséggel, hogy nagyobb vagy kisebb rokonságom szerint a' megelőző bőitűkkel vagy össze lágyuljak vagy nem. Ha tehát van olyan eset, mellyben az Ypsilon a' származásban helyesnek lenni látszik, van olyan eset is, mellyben én <m> valósággal türehető vagyok, minihogy mind a' két rendű sereg helybe hágy.

A' Részemről megelégszem ezen felelettel, mind azáltal bőitűársaim, rátok bizom, hogy belső tulajdonsagtok szerint két vetekező társaitokhoz hajoljatok, vagy tőlök elpartoljatok; azért is mássalhangzó <...> atyafiai, különösen szóljatok érzés(i)tek szerint. [Az utóbbi két szó átírva:] érzésitékhént.

B én <az> az Ypsilonnal <sem> gyökérben össze nem szóktam lágyulni, mellettem pedig ragasztéknak meg nem szenvedem, mivel sem különös hangja nincsen sem szótagot kezdeni nem alkalmas. A' <jot> Jottot ugyan meg szend [Jav. erre:] szenvedem mint ragasztékot mellettem, de véle egy hanggá soha sem változhatom p. o. Ezekben hab-ja, rabja, bab-ja.

D <Minde> A' származásban gyakran ragaszték áll utánam; és pedig némelykor J. nemelykor Y. G-vel. Itt az Ypsilon csak azért sem szenvedem meg.

*mert elégtelen magában tisztének megfelelni, hanem meg más bőitűvel is kell neki egyesülni. Ez nem csak bőitű szaporítás, hanem egyébiránt is kettős össze olvadást kíván, az elsőt tudmílik a' g-vel, a' másodikat velem a' mi egészen türehetetlen. A' Jottát választom tehát ragasztéknak, és azzal annyival inkább össze olvadok, mivel szótagot is kezűhet, a'mi az Y magában nem tehet** [E jel szerint a lap aljáról vett kiegészítés a következő:]

* Gyakran pedig épen semmi ragasztékot sem szenvedek meg p. o. hada, hida 's t.

F. Én röviden csak azt mondhatom, hogy ámbár ritkán történnék meg, ragasztékra lévén szükségem Jotto[t] választom, mindazonáltal véle egy hanggá nem leszek.

G. Én is az[t] mondok. Jottal egy hanggá nem változom. Nem szenvedhetem az elfajult lágy hangokat.

Jott Nem hiában, a' goromba szónak is te vagy a' kezdete, ugyan jól értesz hozzá.

A' Békével! — tovább

K. 1.) <Nem örömet veszek úgyan föl ragasztékot mellém, még is szükségben> [Javitása lapalji jegyzetben, de részben újra törölve:]

⟨1 Gyakran lévén ragasztokra szükségem [Jav. erre:]
szükséget, 's az igékben mindenkor⟩ [A következő részlet
nincs áth. és mindkét változathoz illő folytatást ad:]
a' Joltot választom azzal soha össze nem olvadván. P. O.
zsák-ja rák-ja, itt pedig ragaszték nélkül: széke ablaka
L. A' származásban

[A folytatás hiányzik. A következő, 157. r lapon az
Ypsilon Háború Előszavának első fogalmazása olvasható.
Lásd a jelen kiadás 537. lapján.]

[Itt folytatjuk a K₂ változatainak felsorolását:]

K₂ 6. r lap

139. megfogtam felelni,
140—141. mind ⟨kedves⟩ barátidra vagyok
143. ezek ⟨ben⟩ [Jav. erre:] ezek
146. ⟨már⟩ pedig evvel ⟨a'⟩
148. P. O. [= példának okáért]
149. d-vel [Jav. erre:] G-vel
152. mellettől veszed okaidnak, minden
154. ragagygya, [Jav. erre:] tagagygya,
157. történő

K₂ 6. v lap

161. most [Kieg.]
162. tehetsége, ⟨'s⟩ ⟨'s⟩ hová
163. [Mellette elkent szó kezdete:] Or
166—167. kettőztetik: [Jav. erre:] kettőzi:
168. a' ⟨hangot⟩ beszédbeli
170. hogy ⟨a'⟩ dgy könnyebb
172. tagad-gya, ⟨vagy⟩ tagad-ja
175. avvá [Jav. erre:] azzá
176. de [Jav. erre:] De
177—178. mégént kettőztetni [Jav. erre:] kettőzni betüt: [Jav.
erre: bötüt:

K₂ 7. r lap

179. j-vel [Jav. erre:] g-vel
180—181. ⟨származásban⟩. [Fölötte:] ragasztásban.
181. szólnék; ⟨semmit is,⟩ de
182. ragasztékok [Kieg. erre:] ragasztékokban
183. elég ⟨vagyok⟩ lesznek
185. élhetnek
191. n [Átírva:] bötüt
192. enyimek mulat-tya, [Átírva:] mulat-ja,
198. [Áth.:] d-vel; ⟨Én ebben: tagad-ja, egyenesen a' d-vel
lágyulok⟩ a' mi

K₂ 7. v lap

202. ⟨származásban⟩ [Fölötte:] ragasztásban
208. különben [Kieg.]
211. ⟨hogy⟩ [Átírva:] 's a' ⟨két⟩ Vetekedőknek
215. ⟨d⟩e [Átírva:] be

218. tőröm *<mellett>* magam
 221. irnának ... [Kieg. erre:] irnának még:
 222. *rab-gya*
K₂ 8. r lap
 228. hangokat
 231. Meg
 232. rakja szomja [Kieg.]
 234. *<földünket,>* [Fölötte:] telekünket,
 235—236. marakodjunk
K₂ 8. v lap
 243. azt [Kieg.] kövessetek ... [Jav. erre:] kövessetek —
 244. bennekekt. [Jav. erre:] benneteket.
 245. vitézségede [Jav. erre:] vitézséged?
 246. haznál.
K₂ 9. r lap
 [A jelenet megjelölése mellett tollpróba:] J J
 255. valaszúl
 259. *<hozz>* hozván
 266. cadentiákat: [Átírva:] cadentiát: aztán se' baj [Kiegé-
 szítésül irt szavak Vtytól k. n.]
 267. *<lássunk>* [Alatta:] lássunk
 271. legalább
K₂ 9. v lap
 274. tarsaim.
 278—279. [Között:] vigasztalólag *K₂ <Nincs.>* (magában)
 279. *<Babám>* [Alatta:] lelkem
 281. csak<...> lassan
 284. lenni; *<még 's>* utóbb
 285. Yps<z>ilon
K₂ 10. r lap
 293. szepen
 295. biránk 's nem [Átírva:] birván nem
 298. nélkül természet<e>-e
 302—303. [Között:] *<A'>* H
K₂ 10. v lap
 310—311. [Között:] S. *<Z.>*
 311. *<I>* 's Inkább
 312. ves-se
 313. hallgatván *<én>*
 314—315. hogy a' *<...>* ragasztékokban
 316. keztyű-je
 320. nevek, *<vagy>* igék
 324. *<homállya>* [Átírva:] P. o. folyon
 329. *<meglágyítom.>* egészen
 330. átyámfia
 333. omollyon, [Átírva:] folyon,
 334. Ez-e *<omo>* fol,
 338. *<e>* l-el

- 338—339. hiányos; [Kieg.] hiányos a' gyökér; a' második <el> I
 340—341. foly-lyon fogy-gyon? <sat> Ugyan
 345. alkalmas [Átírva:] alkalmas
 348. lenni: <én> nem
 349. Hanem <jövend> leendő
 350. a' [Átírva:] most

K₂ 11. v lap

- 353—354. [Között:] I [Átírva:] A
 354. kívánjuk. <Mondd utánam> Lépj
 355. utánam
 357. élő <világra> magyar
 358. élő <világra> magyar
 360—361. [Között áth.:] <A boszúsan>
 <Íróira!> <J>
 <Íróira>

363. tarsamat.
 364. O a' <kedves.> lelkemet!

K₂ 12. r lap

- 368—369. [Között áth.:] A <haraggal fejét csóválja> boszon-
 kodva <Most mindjárt lehuzallak.> Istentelen
 369. rossz [Kieg. erre:] rossz
 371. <Még egyszer:> se
 373. háborgatni.* [A *-jel utal a következő lapon olvasható
 kieg.-re, amely a 374—377. sor szövegét adja.]
 376. szent [Átírva:] híg lé<v>!
 377. szent [Átírva:] híg
 [A színi utasításban:] áll [Kieg.]
 378. megfogom mondom [Jav. erre:] mondok
 381. irtózik <igy> irni:
 382. vet, <min> hol

K₂ 12. v lap

392. követik
 390—391. [Között:] Éljen-t, kiáltoznak nekik
 394. az [Jav. erre:] a' jó
 [E sor és a színi utasítás alatt olvasható * jel alatt a 374—
 377. sor.]

A Z E L B Ú S Ú I T D E Á K (1824)

Kézirat

1993. Quart. Hung. OSZL

Megjelenés

ÖM 1884—85. VIII. k. 217—252. l.
 Vörösmarty Mihály Összes Drámai Művei 1955. I. k. Sajtó alá
 rendezte Horváth Károly és Tóth Dezső.

Jelen kiadásunk alapja az eredeti kézirat.

Az OSzK-ban 1993. Quart. Hung. jelzéssel található. Negyedíves lapjain az 1. r—16. v lapokra terjed a Vörösmarty kézírásával olvasható, tisztázatlan jellegű szöveg. Első fogalmazványa nincs meg. Az első és utolsó lapon bélyegző jelzi, hogy a kézirat Gyulai Pál hagyatékából került a könyvtár birtokába. A növedéknapló száma: 1911. év. 18. sz.

A kézirat papírja lágy, sárgásfehér, negyedíves, merített papír. Vízjele azonos a *Zsigmond* c. dráma címeres vízjelével. Ugyanez a papírmínőség és vízjel található az *Ypsilon Háború* kéziratának második részében. Arra gondolhatunk, hogy a három kézirat tisztázata — ezt igazolják a megfelelő helyen leírt keletkezési adatok is — egyaránt 1824-ben, azonos helyről vagy éppen egyidejűen beszerzett papíron készült el. Mérete 202 × 270 mm.

A kézirat eredeti számozása a könyvtári számozással egybevetve a következő:

1)	(e szám hiányzik az) 1. r lapon
2)	4. r lap
3)	6. r lap
4)	8. r lap
5)	10. r lap
6)	12. r lap

A kézirat írásalakja másolat jellegű, kivéve a talán bőségesen újraírt 1. r—3. v lap szövegét. A megírás valószínű ítemei:

1. 1. r—3. v	6. 7. v—8.
2. 4. r—5. r	7. 8. v—10. r
3. 4. r—6. r	8. 10. v—13. r
4. 6. r—6. v	9. 13. v—15. v
5. 7. r—7. v	10. 15. v—16. v

Helyesírási sajátosságok

A birtokrag hiányát aposztróf jelzi, pl. Korom' szállása, Asszony' pöre, tarkaság' csodái stb. A hiányjel csak a legritkábban marad el, pl. hallgatás országa.

A kettős betűk írása mindig teljes kettőzés a hosszú mássalhangzók esetén: *bizonynyal*, *asszony*, *rosszul* stb. Kivétel: *mennykő*, *olly*.

Tájszavak: *Lelkem uccse!*, *Klázli*, *Istibli*, *Csutora*, *czibere*

Nagykezdőbetűs köznevek: *Asztalon*, *Írás*, *Szent*, *Öcsém*, *Özveg* stb.

Az elbúsult deák keletkezése, szereplői

Vörösmarty Stettner közvetítésével, Kazinczy kérésére, 1824-ben önéletrajzot ír. Ebben a vígjáték elkészítésének idejét ugyanerre az évre teszi. Innen sejthető, hogy a hiányzó első fogalmazás címe *Az elkesevedett deák* volt. Szó szerint (Aut. Tör. 130/a r lap) ott ez olvasható:

„1824 írtam az *elkeseredett dedköt* 3 Szakaszban, folyó beszédben, mint az Y Háborút.” (A rendelkezésre álló kéziratban az I. felvonásnak nincs megjelölése, a II. felv.: Második Szakasz, a II. felv: Harmadik Fölvonás.)

Ugyanebben az évben fejezte be a *Zalán futását* és kezdte el a *Kont* (később *A' bujdosók*), c. drámájának írását. A vígjáték keletkezésének évében Vörösmarty Pesten ügyvédi vizsgáját teszi le, talán már túl is van a sikeres vizsgán, és ez fokozza életörömét, idézi fel benne a diákélet szomorú-vidám élményeit. A szereplők egyenként is élő személyeknek felelhetnek meg, de nehéz megállapítani, hogy azok a görbői barátok alakját tartalmazzák-e teljességgel, vagy alakjaik közé városiak is keverednek-e. A darab színhelye és a szereplők beszéde, maga a cselekmény arra ösztönöz, hogy élő mintáikat a hangulatos és emlékezetes görbői joggyakornoki év szereplőiben keressük.

Korom Mátyás, a főszereplő, jelleménél fogva, de a cselekményből következően is maga az ifjú Vörösmarty Mihály.

Kétség neve jellemét jelöli: kételkedik, kétséget támaszt, vitat. Például Korom vállalt pörének körülményeit vitatja, kételkedik Korom eljárásának erkölcsi hibátlanságában.

Rojtos. Itt talán egyszerűen rongyost, szegény ifjút jelent, erről elég sok szó esik a darabban, bár éppen a másik két szereplő részéről.

A víg társakat esetleg élő személyekkel is helyettesíthetjük. A Vty Életr.-ban (42. l.) így ír erről GYULAI PÁL: „Hamar otthon találta magát a patvarián is, hol víg élet folyt s a tréfa, elmésség egymást érte. „Az Elbúsúlt deák” hősei törvénytlanul ifjak, s alkalmasint egy pár patvarista pajtását rajzolta bennök.”

Görbön patvarista társa Perczel István, a legidősebb Perczel fiú és Jeszenszky Miklós, csibráki ifjú volt.

Magyarázó jegyzetek

Első Fölvonás

6. *hallgatás országa* Előzetes célzás a silentiumra. Lásd a 15. sort.
13. *mind a' három Isten* = Szentháromság. A Fóti dal egyik szólásának (Áldjon meg a három Isten) korai előfordulása. (Vty Akad. Kiad. 1962. 3. k. 42. l.)
18. *silentarius* A gyakorlattól eltiltott ügyvéd. Ha valamely ügyvéd működése közben vétett az ügyvédi morál vagy a törvény ellen, eltiltották az ügyvédi gyakorlattól. Ezt hívták akkor *silentium*-nak. A kifejezés egyúttal szójáték is e helyzetben, ugyanis a római magánháznál *silentarius*-nak nevezték azt a rabszolgát, aki a csend fenntartására ügyelt.
19. *ügyész* = ügyvéd
21. *bölcs Kelemen Tréfás*, fiktív személyre történő hivatkozás.
40. *Az úrfi tán előre is de quota litis végezett* de quota litis = (szó szerint:) a perköltségről

Korom elvállalta a szép özvegy perét, tehát a jogvédelmet. A kétes kimenetel lehetősége miatt az ügyvédek csak előleg fizetése után vállaltak pert, nehogy az esetleg pervesztes megbízó elmullassza az ügyvédnek járó díj kifizetését.

Korom Matyi eddigi mély hallgatása arra vall, hogy korábban ő sem volt szófukar e vidám társaságban. Most lelkifurdalásai vannak, nagyon szívére vette a kedvezőtlen ítéletet. Nem saját kudarcra, hanem az özvegy és gyermekének sorsa bántja.

Az ifjú ügyvédet (ügyvédgyakornokot) Kétség azzal gyanúsítja, hogy megsértette az ügyvédi etikát és az „édes, kedves özvegy Asszonyká”-tól (az ítélet meghozatala előtt) a szokásos előleget nem pénzben, hanem természetben vette fel.

Végeztek az ügyvédbojtárt illető előleg felől, mert ezt a szerelemmel kiegyenlítették, az özvegynek nem kell Korom részére előleget fizetnie, ez már elszámolást nyert, lekivittelték. Mégis ez áll a latinban: *de quota litis* (végezett =) *actum est*: a pernek az ügyvédbojtárt illető fizetésrészéről az ügy már elintéztetett. Ezek szerint azonban *nem* is lehet előlegről beszélni. (A megfejtés, a latin szöveg értelmezése Juhász László munkája.)

51. *szinte* = szint-akkor, éppen akkor

57. *törzsök* = fatörzs, tuskó

94–95. 'S itt mit is hagyok? Rongyot, pókhálót, egy pár szúnyogot . . . Hasonló megfigyelésből eredhet Vty-nak *A pókfi és szúnyog* c. verse is 1820–21-ből. (Vty Akad. Kiad. 1960. I. 169 és 573. l.)

149–157. E sorokat a költő kétségtelenül atyja emlékéből és tanításából meríti. (Lásd Vörösmarty János levelét Gyulai Pálhoz, 1863, illetve Csajághy Laurához, 1863. ápr. 24.)

266–271. E sorok *Etelkának*, a költő szerelmének emlékét idézik. Hasonlóan ír róla Stettnernek (1827. aug. 23-án): „Talán fogom látni; de mért nem oly szemmel mint öt évvel ezelőtt? Akkor egy tekintet hónapokig álmodtatott volna . . .” *A szánakodó szemek* pedig *A szánakodóhoz* c. költeményre (1822) emlékeztetnek. (Lásd Vty Akad. Kiad. 1960. I. 201 és 610–611. l.)

Második Fölvonás

98. *Klázli* A német Glas szóból elferdítve: kis üveg pohár.

Istibli Valószínűleg nagyobb poharat, kancsót jelent.

155. *Kédaríták* Cederíták, sátorlakó bibliai nép neve.

Harmadik Fölvonás

77. E sortól kezdve — a próza külső alakját mutató szövegben — szinte állandóan cseng a jambus. Egyes részei megközelítik, mások pedig teljesen meg is valósítják a szabályos drámai jambust. Leginkább a leány beszél jambusokban, olykor a többiek is. (BAYER a mű könnyed prózáját tévesen dicséri, mivel a jambusokat nem veszi észre.) A prózai szöveg jambusokba lendülésének kettős oka lehet. Egyik: az érzelmes szerelmi

jelenetek, vagy pusztán a kedves női szereplő jellemzése kívánja meg. Hasonló változásokat mutatott ki GÁLDI JÁNOS *A' bujdosók*, jambikus szövegében, ahol a költő a női szereplők szavainál, különösen ünnepélyes, vagy hangulatkeltő helyen anapaestusokra vált át.

Másik: *A' bujdosók* első kéziratának (Kont) készítése 1824–25. A komor hangulatú dráma írását a költő pihentetésül válthatta e vígjátékával s az állandó jambus-használat ide is, szinte önkéntelenül áttevődött.

165–166. *Az L-et átugrotta már = 50 éven felüli.*

Szövegváltozatok

1. r lap

Az

Elbúsult Deák.

[A címlapon ceruzával írt könyvtári jelzés: 1993./Qu. Hung., géppel nyomott lapszám és lila bélyegző nyoma látható a következő szöveggel:]

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

GYULAI hagyaték

Kézirati növ. n. 1911. év 18. sz.

[Ézenkívül tintafoltok és tollpróba:] a n [Mellette a következő összeadás olvasható:]

15

23

9

2

2

5

6

4

66

1. v lap

Szemelyek [A felsorolásban:] Kutasy Falusi [Alatta ismeretlen kéz írása írónnal, idézet a következő lap szövegéből:] NB. *Azt is tudod, hogy a szegény ügyésznek, halgatása helyén van — legott éhe — szomja — heve hidege . . .* (Jó gondolat)

NB. [= Megjegyzés]

2. r lap

[Első Fölvonás]

[A felvonás megjelölése hiányzik. A színi utasítás második sora kieg.:] <(Korom, 's Kétség> egy <Korom> üdeig [A szereplő neve mellett színi utasításban:]

Rojtos <belép> Koromhoz

2.

hozott <ma ehhez.> ide

2–3.

[Között:] Im [Jav. erre:] Ismét

5. [A két mondat között áth.:] <Hogy egyszer még is megszólal-
hatál.>
7. [Az első három szó íronnal aláhúzva.] veled
8. <te szólj> az ilyen szólj te már [Kieg. Mellette íronnal,
idegen kéz írása:] +, mert<...> [A vége elmosódott.]
vagy megbotoztlak [Íronnal aláhúzva.]
9. beléd, hogy [Kieg. ezzel:] Olly<an> bús
15. Égnek még
17. 's <most> [Átírva:] <ez> most hallok [Kieg.] legelső
[Kieg.:] legelsőszőr szavait. [Átírva:] szavát. m [Átírva:]
érted
19. szegény<nek>, [Fölötte:] ugyésznek
20. szomja heve hidege;
2. v lap
24. el mint
26. elbeszélem. <Csak szárazan ; mert úgy is kedvesen hangzik
füledben> Csak
Bohó<k>
32. segítem [Átírva:] segíthetem? [Átírva:] segítgetem?
- 33—34. [Között:] <Rojtos> [Alatta:] Kétség
34. beszélék hallgatás
36. nyelvedet <'s éhomra meg kell enned :> [k. n.]
39. én [Átírva:] el. a' [Kieg. erre:] az
42. <Gyalázatos>, [Fölötte:] Orczátlan, nem [Kieg.]
tudsz <mondani?> költeni? ég<ett>
44. tesz, <az ítélet> 's azt
3. r lap
48. T. [= Tekintetes]
50. vita [Átírva:] pör
- 50—51. az <ítélet> elítéltetéskor
- 52—53. [Között áth.] <Rojtos nagy kacagásra fakad.> [Mellette
tollpróbák:] **T I E** ugyj
53. südő [= süldő, fiatal, kezdő]
55. irányotok? <Vigasztalóim lesztek e> <Talán> Meg akartok-e
engemet? <Hagyjátok el: Nem>
57. kemény [Átírva:] kihalt törzsök [= fatörzs, tuskó]
fölött, <nem hall> melly
58. gúnyolastokat.
- 59—60. [Között tollpróba:] **Ha E E**
60. Gyer [Átírva:] Rojtos
61. Nem hagy [Átírva:] úgy most <most> téged [Kieg.]
62. meg [Átírva:] hogy
63. beszélék
64. búra
- 65—66. szava <föhallik a' nagy égbe, vig lesztek, {é} 's vigságom
eltölti a' földet> végig
66. pusztákom [Jav. erre:] pusztákon Kibujdosom, <ha> 's

- 67—68. világ⟨nak⟩ vig⟨ságom,⟩ tekintetemtől ⟨irtózz⟩ ⟨borzadjon⟩ elborzad
- 69—70. fegszem [Jav. erre:] fekszem ⟨Magam⟩ Vigságomat
- 70—71. [Között:] ⟨Rojtos⟩ [Alatta:] Kétség Rojtoshoz
71. [E sor előtt áth.:] ⟨Lásd milyen⟩ [Alatta:] ⟨Hm Illyen a'⟩ ám a' kit
- 71—72. [Között:] Kom [Jav. erre:] Koromhoz.
73. talán ⟨é...⟩ iszol
3. v lap
75. 's ha [Átírva:] vagy
76. nóta: ⟨bölcs sora⟩
78. Vigasztal⟨ás⟩ [Átírva:] Vigasztal ez
82. felve
- 82—83. várjatos, ⟨fészébe a' maró férgeknek⟩ [Alatta:] meglátok ott ma még.
- 83—84. [Között:] ⟨Rojtos⟩ [Mellette:] Kétség
- 85—86. 's ⟨talán elvéttve {fordúl} lép be⟩ [Alatta:] ha tán elvéttve lép be ⟨régí küszöbén⟩ egy
86. ifjú, Akkor
88. is ⟨től⟩ éntőlem tanultad
89. Korom, t [Átírva:] min [Jav. erre:] mit mon [Átírva:] gondolsz, ⟨Fél⟩ Minden
91. Kezet! [Jav. erre:] Kezet rá!
94. maradhatok ⟨Nem⟩ Föliötöm palastját
95. h [Átírva:] pókhálót
97. megbékélnem
100. (leveszi) [Kiegészítésül irt szó.]
- 100—101. [Mellette bekeretezve:] **Kétség az Isten' lovára ül.** [A következő rész tartalmára vonatkozó megjegyzés, jelentése: Kétség, az egyik deák, számárhátra ül. Az isten lova = számár. Jézus — a biblia szerint — számárháton vonult be Jeruzsálembe.]
4. r lap
105. hajlott [Kieg.]
106. korúlem
107. minden ⟨néma volt⟩ néma zengett [Átírva:] hangzott
- 113—114. [Között:] Leánya [Átírva:] Juli
115. még hogy
129. törődött
4. v lap
134. mig [Jav. erre:] mit
136. osmerősimet
139. elmegyünk
140. megént [Kieg.]
141. ⟨mehessünk⟩. [Föliötte:] jöhessenk
145. Julis, ⟨hogy nem kerül.⟩
153. udót

157. dobbanák [Jav. erre:] dobbanást
5. *r lap*
159. vagyok
160. megtaláltam nézni,
- 163—164. nép, úgy el ver [Jav. erre:] elver
168. [E sor folytatásában írónnal áth.:] <Csakugyan tele is lett az út előtte: egész posványság.>
172. részég. [Mellette írónnal — idegen kéz írása:] boros
173. vanned [Jav. erre:] vannak
174. [A színi utasításban:] Korom [Átírva:] Rojtos
175. itt . . . A' [Átírva:] itt. (Körül)
176. [Írónnal áth.:] De nézd <az ökröt>, nézd
5. *v lap*
187. [Az első mondat írónnal aláhúzva.]
191. Gaz ember, [Kieg.]
198. [A második mondat írónnal aláhúzva.]
199. tünnünk
202. a' békát [Írónnal áth. és mellette:] <juhot> [Az irónos jav. később törölve.]
6. *r lap*
222. halyam [Jav. erre:] halljam
223. hiszem, <nincs>
224. lehessen . . . ó [Átírva:] Jehessen a' szív. [A színi utasítás előtt:] <lány> <szív> <Ó jer karjaimba.> (ölelgetni kezdi)
227. [A színi utasításban:] Futni [Átírva:] Menni
6. *v lap*
- 229—230. hitt [A második mondat végig írónnal aláhúzva.]
235. olyan, <aszszony> hogy
- 237—238. [Között:] hullat Korom belép [Kieg.]
238. itt
242. még
246. fejt. <Koromhoz> Te
247. [A színi utasításban:] Baratihoz
252. szívet, <melly gyenge m> melly
- 253—254. 's ha [Átírva:] 's mellynek angyalok
7. *r lap*
263. megyek
264. némaság
267. teszen. [Átírva:] teve.
269. <kísérnek> fognak

Második [Fölvonás]

- [A felv. megjelölése:] Második Szakasz
- [E sor előtt a színi utasításban:] Megall
- 1.
7. *v lap*
17. Almodom
22. kön [Átírva:] gyorsak
23. ha <illy> könnyen

- 26—27. üdvözülhetek ... *⟨Csak jőne már valamely futó⟩*
 35. Korom *⟨után⟩*
8. *r lap*
 43. enyimet [Átírva:] enyímen
 46. tana [Jav.:] tanyazzanak
 56. én jó [Utóbbi kieg.]
 60. mivel *⟨nem tudod te⟩* nem
8. *v lap*
 67. lovain
 70. tatár? [Jav. erre:] tatár!
 74. megaláztak [Jav. erre:] megaláztattam,
 75. megfogom magamat alázni
 79. felhőkön, *⟨és őket is⟩*
 83—84. [Között a színi utasításban:] paraszt. *M* [Átírva:] paraszt és [Uo.] ül *⟨a' Juhász⟩* [Fölötte:] egy Alföldi magyar Öcsém te
 84. járt
 86. járt
9. *r lap*
 90. is [Kieg.]
 100. bora, mint [Jav. erre:] boruk mint
 108. *⟨akár⟩* mint disznónak a' moslékot: [Írónnal aláhúzva.]
 109. benne *⟨az ember.⟩* (Az alföldi)
9. *v lap*
 116. vagyok
 121. Szeretném *⟨ösmerni, a' ki engem⟩* látni, ki
 124. el; *⟨mert rossz vége lesz.⟩*
 124—125. [Között:] János *⟨Alföldi⟩* félre
 126. kapnak
 128. elverlek
10. *r lap*
 130. mert *⟨Isten, szent háromság...⟩* [Mellette és fölötte:] hiszem azt az egyet ...
 140. áll $\langle y \rangle$ tok olly
 141. egyitek' [Jav. erre:] egyiketek'
 151. kiáltásák [Jav. erre:] kiáltják
10. *v lap*
 156. házadnál? *⟨Nincs e⟩* Van e
 160—161. vetéseinket be
 164. hírfül *⟨adja⟩* viszi
 167. embereknek ... *És* [Átírva:] (A' gyermek eltavozik) *És*
 173. ügyeiben?... *⟨A' te⟩* Szőlődet
 177. éjszakra *⟨a⟩* üt.
11. *r lap*
 187. Harmadszor vági [Átírva:] Háromszor vág
 189. *⟨é⟩* 's
 192. ökösság [Jav. erre:] okosság
 193. fejszójét
 195. mondom, *⟨öreg apádnak éles fejszójét.⟩* és

200. árnyekat
 202. meg<borodat>
 11. v lap
 206. <azoknak> [Alatta:] fáidnak <Majd egykor unokáid fognak pihenni> és
 207–208. unokáid <fognak> pihennek
 210. edényeiket, még
 213–214. falun lakozó <szegény,> Máskor [Átírva:] faluban lakozó
 214. föl a' napnál, <mint> a' nap, és [Kieg. erre:] napnál, és
 215. Csakszék' [Jav. írónnal:] Csapszék'
 218. fárádva [Jav.:] fáradva

Harmadik Fölvonás

- [A felyvonás megjelölésében:] fölvonás [Jav. erre:] Fölvonás
 kabíl
 1.
 12. r lap
 11. tégnapról
 15–16. [A színi utasításban:] Rétest<, és bort> az
 18. legyen
 19. Uriás
 24. barátba [Kieg. erre:] barátban
 25. [A színi utasításban:] eszik [Jav. erre:] iszik
 26. nagyon, ig [Átírva:] nagyon, nagyon jó ... <De> <már>
 Leteszem
 28. Feg [Átírva:] Fekügyél
 29. (Fölkel) [Kieg.]
 32. érzésektől
 33. Hiszen
 35. sajnálom [Jav. erre:] sajnálom
 12. v lap
 36. a' s ... [Jav. erre:] az én
 37. van
 40. alhatnék
 41. alhátnék
 47. nem [Kieg.]
 48. körmeit,
 55. mellém
 13. r lap
 59–60. [Között a színi utasításban:] elhúzódni [Jav. erre:]
 elhúzódván
 60. megszabadulnék, <tőle.> már tőle
 67. 'S [Átírva:] O Hiszen
 70–71. megakarnak enni
 72. Ez <már> nem
 73. forr, <csak azt tudom, hogy ezt rosszul tettem.> ...
 13. v lap
 79. a' <...> [Fölötte:] magas

80. 's < *mikorra* > mikorra
 83. Atyám? [Jav. erre:] Atyám!
 90. <'s> Kösöd
 91. koszorút. <O kösöd belé lelked virágít is. Égben bizás legyen legfőbb helyen. Utána köthedd az ártatlan örömek' virágait>
 95. <el> hervad,
 97. gond<ok>
 101. boldogságának.
14. *r lap*
 103. vígságra<...> lelkemet
 106. miulta <csúfság érte,> csuffá
 107. elveszett. <Hajoljatok> (Leveti
 109. szivemre [Kieg.]
 112. el [Kieg.]
 117. fátyola <sugárt> homályt
 118. <a'> [Fölötte:] szép
 121. Alvó <...> magányos
 123. Alvó, <'s> nagy
 124. Ő az [Átírva:] Ő, ő az,
 125. <Oh> Mivé
14. *v lap*
 133. Vagy <álmaim...> ébren
 134. Hogyan? <Koszorút> Nem
 137. gondolkodik [Jav. erre:] gondolkozik
 140. Oh <hamar> nem
 141. sz [Átírva:] ép
 142. Fölkeresem
 144. [A színi utasításban:] Ketség
 149. kórófüzött [Jav. erre:] kórófüzet
 152. Mégbántam
 153. m [Jav. erre:] vinni,
15. *r lap*
 163. vagyol [Jav. erre:] vagy?
 165. szép [Átírva:] agg
 166. imitt [Átírva:] csak itt
 167. a' [Kieg.]
 169. Az beszélük,
 170. f [Átírva:] világ' fiai
 171. e [Átírva:] az
 172. beszélük,
 177. és <az> kalapomra
 181—182. szakadjon el, szakadjon el [A két utóbbi szó kieg.]
15. *v lap*
 183. <O> Ifjú
 185. tekinteted
 188. <rám> tekints rám,
 191. üz? <az eng>
 195. H [Átírva:] De

- 204—205. [Között a színi utasításban:] és Andris felesége
[Kieg.]
205. Gonosz <, a' ki a' kee' feleségét megakarta enni ?> [Fölötte:]
ember
16. r lap
- 216—217. [Között:] az <Andris> Aszszony
217. én [Átírva:] is
218. az [Átírva:] a'
- 221—222. [Között:] <Andris> Aszszony
222. ember
16. v lap
229. elfogjuk faluházába.
230. <szőlőkre> és [Átírva:] a' vetésére szőlőj [Átírva:] szőlő-
hegyekre
231. vetésekre
- 235—236. <éljen> [Fölötte:] [Isten éltesse
236. házasságot

45

V

Bejótetek. (A Tatarok után történt eset)

3. felvonásban. Komolychi: Nagypalini Bék, költő,
csaké lányas Andor, öreg pászta, Rephámié asszony,
Bombos, Murton, Ragyira Farkas, a polgárja

I. Felvonás, első jelenet.

Ragyira. (Látványoskodva) Gyalog utat látni
bék, és végre megállapított a felhők között.
(Köszönés)

Bejött a szem. De sok baj van már kezdet,
a sok je köztélis nyakban & kelleneffleg napok
~~szem~~ is a nálunk már kezd; igaz ugyan
hogy az ember gyéjen béklog sokja van bék, & e'
gondolat valamennyire meggyűzője & boldogságra
sokje szemamat, ~~de~~ méltó kiváltképpen, méltó
ak kivétel van a szem, de a is mint nekem.
A való meg magának ~~szem~~ kezdve a lelkület
~~szem~~ Munkálat meg kell vállalom, hogy
a ha nagyobb baj nem fejnek, hanem tüdőmük
is, ~~mint~~ úgy elmagyaráz fánem, mintha valamenny
szem a Tatarok elül a jutottak vándor;
nők akat nyugdíjnak, majd fel kezdem aruári
van bármire kramat. Egy keves idő múlva hiit
bék békem fánem, ~~szem~~ azere repi, hogy me
kiváltké, bék! (Köszönés) — az in kram, elje
de maguk ne hogy szem először egymástól meg

1. Tatar Járás után történt eset. A kézirat első lapja a szereposztással és az áthúzott első jelenettel. 1819.

a Világosi várban.

"Hatallan! a ki tolem egy dicső
 nagy bírálat vár, mint fogod,
 az általam ~~letartott~~ ^{gőzölt} lánczákas
 gonosz ~~székkel~~ ^{székkel} fűzi össze rám;
 hogy a kőadmi meg tanítsak itt.
 A mulánk edes alma mind keserű
 sárga pincében, - vagy talán hogy
 fejen kábadda majd uszó nagy,
 és halálkőpen sörge lél edűl zánmas,
 de mellyen a tett kíméletlen rem.

"Nak edűlölés gondolat. Tűz
 ilyen sörzinye kése már Szilágyi
 hogy ajaki a nyomonok panaszra nyitjant
 an) Isten: mivel keblében hordva
 az alkonyot, mely ő halálba ültető,
 kőitae tövete ki, mely törőre is
 meg es csapaját oltó sör meg.

"Nak. egy keres magya győződik itt,
 ki a Harasim, hogy prahod legyen.

1792

Ypsilon Háború

Kedves Barátom György!

Ha ide enged kérem írja le a diten
ezen darabot.

¹²
Lionmarty Mihály
1824

cu

4. Ypsilon Háború. A kézirat címlapja a költő rájegyzésével. 1824.

TARTALOM

Tatár Járás után történt eset (1819)	5
[Rónay és Lóri] (1819)	29
[Hajta és Ida] (1822)	117
Szilágyi a Világosi várban (1822—23).....	127
Zsigmond (1823)	133
Ypsilon Háboru (1824)	235
Az elbúsúlt deák (1824)	255
Jegyzetek	291
Rövidítések	293
Bevezetés a jegyzetekhez	296
A kéziratok és szövegváltozataik	308
Tatár járás után történt eset	308
[Rónay és Lóri]	326
[Hajta és Ida]	372
Szilágyi a Világosi várban	379
Zsigmond	381
Ypsilon Háboru	530
Az elbúsúlt deák	547

MISKOLC

ME Központi Könyvtára

MISKOLC

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó igazgatója

Szerkesztésért felelős
DR. DOLMÁNYOS ISTVÁNNÉ

Műszaki szerkesztő
GARAMVÖLGYI ÁGNES

A kézirat beérkezett: 1964. VII. 22.

Példányszám: 1500

Terjedelem: 35 ív

Ak 608 k 6468

65.59243 Akadémiai Nyomda

Felelős vezető
BERNÁT GYÖRGY

